

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TAKSİM TEZİ BAĞLAMINDA KIBRIS (1954-1960)

DOKTORA TEZİ

Emrah BALIKÇIOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mevlüt KOYUNCU

ARALIK-2016

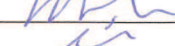
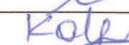
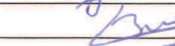
T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TAKSİM TEZİ BAĞLAMINDA KIBRIS (1954-1960)

DOKTORA TEZİ
Emrah BALIKÇIOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

“Bu tez 06/12/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / ~~Oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Prof. Dr. Mevlüt Koyuncu (Danışman)	Başarılı	
Prof. Dr. Haluk Selvi	Başarılı	
Doç. Dr. Sibel Akgün	Başarılı	
Prof. Dr. Kenan Olgun	Başarılı	
Doç.Dr. Bülent Bakar	Başarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Emrah BALIKÇIOĞLU

14.11.2016

ÖNSÖZ

Çalışmamızda taksim tezinin 1954-1960 yılları arasındaki gelişim süreci, sebep ve sonuçlarıyla birlikte ele alınmıştır. Konuyla ilgili İngiliz ve Amerikan arşiv belgeleri, yerli ve yabancı devlet adamlarının anıları, TBMM, İngiliz Parlâmentosu ve BM oturum tutanakları, yerli ve yabancı basın, temel ve araştırma eserleri, makaleler ve tezler incelenmiştir. Bu konudaki eserler incelendiği zaman; Ahmet An, Niyazi Kızılyürek, Etienné Copeaux ve Tabitha Morgan gibi Türkiye ile Kıbrıs Türk kamuoyunu yönlendirmede etkileri olan son dönem araştırmacı ve yazarların üzerinde en çok durdukları ve tartıştıkları konunun taksim tezi olduğu görülmüştür. Mezkûr araştırmacı ve yazarlar; eserlerinde İngiltere'nin Kıbrıs'ta kendi hâkimiyetini sürdürmek amacıyla barış içinde yaşayan Türklerle Rumları bölmek istediğini, bu yüzden adanın taksim edilmesi siyasetini geliştirdiğini ve Türkiye ile Kıbrıs Türk Toplumunu da bunu savunmaya teşvik ettiğini iddia etmektedirler. Ancak bu araştırmacı ve yazarların Kıbrıs konusuyla ilgili kendi görüşlerine yakın eserlerden yararlandıkları ve konuyla alakalı birincil kaynaklara, temel eserlere ve farklı görüşlerdeki araştırma eserlerine az başvurdukları veya hiç başvurmadıkları görülmüştür. Ayrıca konuyu anlatırken doğruluğu şüpheli olaylara veya ifadelere dayandıkları tespit edilmiştir. Mezkûr araştırmacı ve yazarların, eserlerinde Kıbrıs Sorunuyla ilgili bazı önemli siyasi ve toplumsal gelişmelere de değinmedikleri anlaşılmıştır. Bu araştırmacı ve yazarların dışında kalan ve eserleri incelenen çok sayıda araştırmacının ise taksim tezinin kapsamlı bir değerlendirmesini yapmadığı tespit edilmiştir. Bu sebeplerle taksim tezinin döneminin tarihsel koşulları çerçevesinde ele alınmasının faydalı olacağı düşünülmüştür.

Bu uzun soluklu çalışmaya her şekilde destek olan, yön veren ve katkı koyan danışman hocam Prof. Dr. Mevlüt Koyuncu'ya, tez izleme komitesindeki hocalarım Prof. Dr. Haluk Selvi ile Doç. Dr. Sibel Akgün'e, Kıbrıs Türk Millî Arşivi çalışanlarına, Beyazıt Devlet Kütüphanesi çalışanlarına ve aileme teşekkür ederim.

Emrah BALIKÇIOĞLU

14.11.2016

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vi

GİRİŞ.....	1

BÖLÜM 1: TAKSİM FİKRİNİN ORTAYA ÇIKIŞINDAN ÖNCE KIBRIS'TA YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER (1878-1954) 9

1.1. Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış (M.Ö. 1500-M.S.1878)	9
1.2. Kıbrıs Yönetiminin İngiltere'ye Devredilmesi (1878)	12
1.3. İngiliz İdaresinin İlk Aylarında Kıbrıslı Rumların Enosis Talepleri (1878-1879)	16
1.4. Kıbrıslı Rumların Enosis Faaliyetleri ve Türklerin Tepkisi (1878-1914)	18
1.5. İngiltere'nin Kıbrıs'ı İlhakı ve Sonrasındaki Siyasi Gelişmeler (1914-1925)	30
1.6. 1931 İsyanının Sebepleri ve İsyanın Sonraki Baskı Dönemi (1925-1941)	39
1.7. Baskı Dönemi Sonrası İki Toplumun Örgütlenme Faaliyetleri (1941-1950)	47
1.8. Enosis Plebisiti ve Sonrasındaki Siyasi Gelişmeler (1950-1954)	53

BÖLÜM 2: TAKSİM TEZİNİN OLUŞUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN KIBRIS SİYASETİ (1954-1956) 64

2.1. Yunanistan'ın Kıbrıs Sorununu BM'ye Taşınması ve Tepkiler	64
2.2. Kıbrıs Sorununun BM'de Oylanması ve Sonuçları	71
2.3. EOKA'nın Kuruluşu ve Harekete Geçmesi	79
2.4. Londra Konferansı Öncesi İlgili Tarafların Tutumu	87
2.5. Londra Konferansı ve Sonuçları	99
2.6. Harding-Makarios Görüşmeleri ve Başpiskopos Makarios'un Sürgün Edilmesi ..	103

BÖLÜM 3: RADCLIFFE ANAYASASI TEMELİNDE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI VE TÜRKİYE'NİN TAKSİM TEZİNİ BENİMSEMESİ (1956-1957) 123

3.1. İngiliz Sömürge Yönetiminin EOKA'yla Mücadelesi ve Türklere Saldırıları.....	123
3.2. Lord Radcliffe'in Özerklik Anayasası ve İlgili Tarafların Tutumu	128
3.3. Kıbrıs Sorununda Taksim Tezinin Oluşum Süreci	145

3.4. Radcliffe Anayasasının İlgili Taraflarca İncelenmesi ve Reddi	158
3.5. Kıbrıs Sorununun BM’de Görüşülmesi ve Makarios’un Serbest Bırakılması	166

BÖLÜM 4: İNGİLTERE’NİN TÜRKİYE’Yİ TAKSİM TEZİNDEN VAZGEÇİRME ÇABALARI (1957-1958) 181

4.1. Spaak Planı ve Garantili Bağımsızlık	181
4.2. Kıbrıs Sorununun BM’de Görüşülmesi	199
4.3. Kıbrıs Sömürge Valisinin Değiştirilmesi ve Yeni Müzakere Süreci	203
4.4. Bağdat Konseyi Toplantısı ve Kıbrıs’ta 27-28 Ocak Olayları	210
4.5. İngilizlerin Yeni Plan Hazırlığı ve Kıbrıs’ta Türk-Rum Çatışması	218
4.6. Macmillan Planı ve İlgili Tarafların Tutumu	230

BÖLÜM 5: ENOSİS İLE TAKSİMİN YASAKLANDIĞI BAĞIMSIZ KIBRIS CUMHURİYETİNİN KURULUŞ SÜRECİ (1958-1960) 239

5.1. Kıbrıs’ta Türk-Rum Çatışmaları ve Türklerin Göç Hareketi.....	239
5.2. TMT’nin Kuruluşu ve Kıbrıs Türk Toplumunun Örgütlenme Faaliyetleri.....	246
5.3. Kıbrıs Sorununun BM’de Yeniden Görüşülmesi.....	264
5.4. Zürih ile Londra Antlaşmaları ve Kıbrıs Cumhuriyetinin İlanı	277

SONUÇ 294

KAYNAKÇA.....297

EKLER.....315

ÖZGEÇMİŞ.....343

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKEL	: Anorthotikó Kómma Ergazómenou Laoú /Emekçi Halkın İlerici Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
CO	: Colonial Office
DP	: Demokrat Parti
Dr.	: Doktor
EOKA	: Ethniki Organosis Kiprion Añoniston/Kıbrıslı Savaşçıların Millî Örgütü
FO	: Foreign Office
FRUS	: Foreign Relations of the United States
GAOR	: General Assembly Official Records
HC	: House of Commons
KATAK	: Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu
KITEMB	: Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği
KİP	: Kıbrıs'ı İstirdat Planı
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KMTB	: Kıbrıs Millî Türk Birliği
KMTHP	: Kıbrıs Millî Türk Halk Partisi
KTGT	: Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilatı
KTKD	: Kıbrıs Türk Kültür Derneği
KTKF	: Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu
KTMA	: Kıbrıs Türk Millî Arşivi
KTP	: Kıbrıs Türktür Partisi
KTTO	: Kıbrıs Türk Ticaret Odası
KTY	: Kıbrıs Türk Yönetimi
HL	: House of Lords

MTTB	: Millî Türk Talebe Birliği
NATO	: North Atlantic Treaty Organization /Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OHEN	: Orthodoxos Christianiki Enosis Neon/Kıbrıs Ortodoks Hristiyan Gençlik Örgütü
PEK	: Panagrotiki Enosis Kyprou
PEON	: Pankyprios Ethniki Organosis Neoleas/Pan-Kıbrıslılar Gençlik Örgütü
RAF	: Royal Air Forces/İngiliz Hava Kuvvetleri
RSMÖ	: Rum Sivil Muhafız Örgütü
STK	: Seferberlik Tetkik Kurulu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
TMTF	: Türk Millî Talebe Federasyonu
TNA	: The National Archives
TTK	: Türk Tarih Kurumu

Tezin Başlığı: Taksim Tezi Bağlamında Kıbrıs (1954-1960)**Tezin Yazarı:** Emrah BALIKÇIOĞLU **Danışman:** Prof. Dr. Mevlüt KOYUNCU**Kabul Tarihi:** 06/12/2016**Sayfa Sayısı:** vi (ön kısım) + 315 (tez) + 27 (ek)**Anabilim dalı:** Tarih**Bilim dalı:** Tarih

İngiltere, 4 Haziran 1878’de Osmanlı Devleti ile yaptığı Kıbrıs Konvansiyonuyla Kıbrıs yönetimini Osmanlı’dan devraldı. İngilizler, adaya gelir gelmez Rumlar, Yunanistan’ın da desteğiyle enosis (Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı) talebinde bulunmaya başladılar. Kıbrıslı Türkler de güvenlik ve geleceklerinden kaygı duydukları için enosis’e karşı çıktılar. Ayrıca Türkler, adadaki İngiliz yönetiminin devamını; ancak İngilizler Kıbrıs’tan çekilecekse adanın eski sahibi Osmanlı Devletine geri verilmesini istediler. İngiltere ise Kıbrıs’a stratejik bakımdan önem verdiği için enosis talebini reddetti. Bunun üzerine Rumlar, Kıbrıs Yasama Konseyinden enosis muhtıraları geçirmeye çalıştılar. Ama Konseyin İngiliz ve Türk üyeleri, buna engel oldu. Bu sebeple Rumlar, 1895-1912 yılları arasında belli aralıklarla Türklere saldırdılar. Kıbrıslı Rumlar, 1931’de de İngiliz Sömürge Yönetimine karşı başarısız bir isyan girişiminde bulundular. II. Dünya Savaşı’nın (1939-1945) sonunda ise Rumlar ile Yunanlar, enosis’e ulaşabilmek için İngiltere’den Kıbrıs Rum Toplumuna self-determinasyon hakkı (kendi kaderini tayin hakkı) tanınmasını istemeye başladılar. Hatta Kıbrıs Rum Kilisesi, bu isteği İngilizlere kabul ettirebilmek için 1950’de bir enosis plebisiti yaptı. Bu plebisitte Rumların yaklaşık %96’sı enosis’e evet dedi. Ama İngiliz Hükümeti, bu plebisiti tanımadı. Bunun üzerine Yunanistan, 1954’te Kıbrıs halkına (Rumlara) self-determinasyon hakkı verilmesi için Birleşmiş Milletlere (BM’ye) başvurdu. 1955’te ise Rum silahlı örgütü EOKA, Yunanistan’dan da yardım alarak İngilizlere ve Türklere karşı saldırılar başlattı.

Türkiye ise Kıbrıs’ın Anadolu’nun güney sahillerinin savunulmasında stratejik önemi ve adadaki Türk varlığından dolayı enosis’e şiddetle itiraz etti. Hatta enosisi önlemek için 1954-1956 yılları arasında İngiltere’den Kıbrıs’ın Türkiye’ye iadesini istedi. 1956’da da Türkiye, Kıbrıs Sorununa bir çözüm şekli olarak taksim (bölme) tezini benimsedi ve 1959’a kadar bu tezi savundu. 19 Şubat 1959’da ise İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmaları ile enosis ve taksimin yasaklandığı bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu ve 16 Ağustos 1960’da ilan edildi.

Bu çalışmada taksim tezinin İngiltere’nin Türkiye’ye önerdiği ve barış içinde yaşayan Kıbrıslı Türklerle Rumları bölmek için uyguladığı bir siyaset olup olmadığı tımdengelim yöntemiyle ele alındı. Sonuç olarak taksim tezi, İngiltere’nin değil; Türkiye’nin ortaya koyduğu ve İngiltere’ye önerdiği bir çözüm şekliydi. Ancak İngiltere, taksimi en son hatta en kötü çözüm seçeneği olarak gördü. Hatta Türkiye ile Kıbrıs Türk Toplumunu taksimden vazgeçirmeye çalıştı. Kıbrıslı Türkler içinse taksim, Rumlarla eşit bir toplum hâline gelmek için askerî, idari, ekonomik ve kültürel alanlarda örgütlenmek anlamına geliyordu.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Taksim

Title of the Thesis: Cyprus in the Context of the Partition Project (1954-1960)

Author: Emrah BALIKÇIOĞLU **Supervisor:** Professor Mevlüt KOYUNCU

Date: 06/12/2016

Nu. of pages: vi (pre text) + 315 (main body) + 27 (App.)

Department: History

Subfield: History

The Great Britain took over the rule of Cyprus from the Ottoman Empire by signing the Cyprus Convention with the Ottoman Government on June 4, 1878. By the arrival of the British in Cyprus, Greek Cypriots, with support of Greece, began to claim enosis (union with Greece). On the other hand, Turkish Cypriots were opposed to enosis; because they were concerned about their safety and future. Moreover they demanded the continuation of the British rule or reversion of Cyprus to the Ottoman Empire. The Great Britain also refused enosis claims owing to the strategical significance of Cyprus. Thus, Greek Cypriots tried to pass enosis memorandums in the Cyprus Legislative Council. However, both Turkish and British members of the Council prevented these efforts. For this reason Greek Cypriots interruptedly clashed with Turks between 1895 and 1912. In 1931, Greek Cypriots attempted a failed revolt against the British Colonial Rule. At the end of the Second World War (1939-1945), Greek Cypriots and Greece began to want the British to grant the Greek Cypriot Community the self-determination right in order to attain enosis. Moreover in 1950, The Greek Ortodox Church in Cyprus held an enosis plebiscite among Greek Cypriots to make the British accept this demand. As a result of this plebiscite, almost 96% of Greek Cypriots voted in favor of enosis. However, the British Government did not recognize the plebiscite. Hence the Greek Government applied to the United Nations (UN) for the self-determination right to be granted to the Cypriot people (Greek Cypriots). In 1955, Cypriot armed organization EOKA, with the help of Greece, began to launch attacks against the British Army and Turkish Cypriots.

Because of its strategic importance for defending southern coasts of Anatolia and Turkish entity in the island, Turkey strongly objected to enosis. Moreover, in order to avoid enosis, it demanded that the Great Britain reverted Cyprus to Turkey between 1954 and 1956. In 1956, Turkey adopted the partition thesis as a possible solution to the Cyprus Question. It maintained this thesis until 1959. On 19 February 1959; the Great Britain, Turkey and Greece signed the Zurich and London Agreements. According to these agreements, both enosis and partition were prohibited and the independent Republic of Cyprus was founded. The Republic of Cyprus was proclaimed on 16 August 1960.

This study handles if the Great Britain proposed the partition thesis to Turkey and realized it to divide Turkish and Greek Cypriots living together peacefully. To conclude, the partition thesis was not British, but Turkish policy and was a way of solution which was proposed by Turkey to the Great Britain. However, the Great Britain saw the partition as the last even worst option. Moreover, it tried to dissuade Turkey from the partition thesis. On the other hand, for Turkish Cypriots, partition meant organizing in martial, administrative, economic and cultural fields to become equal with Greek Cypriots.

Keywords: Cyprus, the Great Britain, Turkey, Greece, Partition

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

“Taksim Tezi Bağlamında Kıbrıs (1954-1960)” isimli çalışmamızda taksim tezinin 1954-1960 yılları arasında Kıbrıs Sorununa bir çözüm şekli olarak ortaya çıkışı ve gelişim süreci ele alınmıştır. 1789’da vuku bulan Fransız İhtilâli, Osmanlı toprağı olan Balkanlardaki Ortodoks tebaa arasında milliyetçi fikirlerin gelişmesine yol açmıştır. Bu fikirlerden etkilenen halklardan birisi de Rum tebaa olmuştur. Böylece Moralı Rumlar, 1821’de Osmanlı Devletine karşı ayaklanmışlar; bu ayaklanma sonunda 1830’da bağımsız Yunanistan’ı kurmuşlardır. Bağımsız Yunanistan Devleti, doğrudan sonra Rum tebaanın yaşadığı Osmanlı topraklarına doğru genişleme siyaseti izlemeye başlamıştır. Bu siyasete “Büyük Ülkü” anlamına gelen “Megali İdea”, Rum tebaanın bulunduğu toprakların Yunanistan’a ilhak edilmesine de “enosis” denmiştir. Böylece Yunanistan Devleti; İngiltere, Fransa ve Rusya gibi büyük devletlerin de desteğıyle Osmanlı Devleti aleyhine yayılmaya başlamıştır. Yunanistan’ın ilgilendiğı Osmanlı topraklarından birisi de Kıbrıs adası olmuştur. Nitekim Osmanlı Devletine karşı Yunan İsyanını hazırlayanlar, Kıbrıslı Rumları da Yunanistan’a ilhakı gerçekleştirmek için harekete geçmeye teşvik etmişlerdir. Bunun sonucunda Rumlar, 1821’de adadaki Osmanlı yönetimine karşı başarısız bir isyan girişiminde bulunmuş; enosis hedefine ulaşmaya yönelik bazı faaliyetler yürütmüşlerdir.

XIX. yüzyılın bir diğer önemli gelişme, İngiltere ile Rusya gibi iki büyük devletin ortaya çıkması olmuştur. Rusya, bu dönemde bir yandan Balkanlara ve dolayısıyla Osmanlı Devletinin başkenti İstanbul’a doğru genişlemiş; diğer yandan Orta Asya’ya seferler düzenleyip sınırlarını genişletmiştir. İngiltere ise Rusların Doğu Akdeniz’den sömürgesi Hindistan’a giden ticaret yolunu tehdit etmelerinden endişe duymuş; bu sebeple Rusya’ya karşı bir askerî üs arayışına girmiştir. Sonunda askerî üs olmaya en elverişli yerin Kıbrıs adası olduğu kanaatine varan İngilizler, Osmanlı-Rus Savaşından yararlanıp 4 Haziran 1878’de Osmanlı Devleti ile Kıbrıs Konvansiyonunu (Antlaşmasını) yaparak adanın yönetimini devralmışlardır.

İngiliz yönetiminin Kıbrıs’ta kurulmasının hemen ardından Rumlar da İngiltere’nin Yunanistan’ın genişlemesine verdiği dolaylı veya doğrudan destekten umutlanarak enosis faaliyetlerine hız vermişlerdir. İlk talepleri de Kıbrıs Yasama Konseyinde

Türklerle Rumların eşit temsil edilmesi uygulamasına son verilmesi olmuştur. Rumların nüfus çoğunluğunu dikkate alan İngiliz Yönetimi de 1882’de 9 seçilmiş Rum, 3 seçilmiş Türk ve 6 atanmış İngiliz üyeden oluşan bir Yasama Konseyi teşkil etmiştir. Konsey Başkanı olan Kıbrıs Yüksek Komiserine de oyların eşit çıkması durumunda iki taraftan biri lehine oy kullanma hakkı tanımıştır. Böylece Rumlar, üye çoğunluğuna dayanarak her yıl Yasama Konseyinin açılışında Yunanistan’a ilhak talebini içeren tasarıları Konseyden geçirme girişiminde bulunmaya başlamışlardır. Buna karşı Türk üyeler de kendileri gibi enosisle karşı çıkan İngiliz üyelerle birleşip bu tasarıların onaylanmasını önlemiştir. Ayrıca İngilizlerin adada kalmasını; fakat eğer adayı terk edecekse eski sahibi Osmanlı Devletine geri vermesini istemişlerdir. Türklerin bu tutumundan öfke duyan Rumlar ise kendilerine Kıbrıs Rum Kilisesi ve Yunanistan tarafından aşılana milliyetçiliğin de etkisiyle Türklere saldırmaya başlamışlardır. Böylece 1890’larda ilk Türk-Rum çatışmaları yaşanmış; bu çatışmalar, 1912’ye kadar aralıklarla sürmüştür. 1912’de yaşanan Türk-Rum çatışması, her iki toplumun da kayıplar vermesiyle sonuçlanmıştır.

1912 Olaylarından kısa bir süre sonra patlak veren I. Dünya Savaşında İngiltere, Osmanlı Devletinin savaşa Almanya’nın yanında girmesini gerekçe göstererek, Kıbrıs’ı 5 Kasım 1914’te ilhak etmiştir. Ertesi yıl da Yunanistan’ı kendi safında savaşa katmak için Kıbrıs yönetimini Yunanistan’a devretmeyi teklif etmiştir. Fakat Yunanistan, birtakım sebeplerden ötürü savaşa girmekte tereddüt edince İngiltere, teklifini geri çekmiştir. Yine de bu tekliften güç alan Kıbrıslı Rumlar, Yasama Konseyine enosis taleplerini getirmeyi savaş boyunca sürdürmüşlerdir. Ancak Konseydeki İngiliz-Türk ittifakını yine aşamamışlardır. Fakat sonraki yıllarda yaşanan bazı gelişmeler, Rumların Yunanistan’a ilhak konusundaki umutlarının canlı kalmasına sebep olmuştur. Bunlardan birisi, Yunanistan’ın İtilâf Devletleriyle birlikte 1919-1922 yılları arasında Anadolu’da yürüttüğü işgal harekâtıdır. Bir diğer gelişme ise Türkiye’nin Kurtuluş Savaşında zafer kazandıktan sonra 24 Temmuz 1923’te İtilâf Devletleriyle imzaladığı Lozan Barış Antlaşmasıyla Kıbrıs’taki İngiliz egemenliğini tanımasıdır. Bununla beraber Yunanistan, Anadolu’da yenilgiye uğramış; Lozan Barış Antlaşmasıyla Kıbrıs’ın İngilizlere ait olduğunu o da kabul etmiştir. Üstelik İngiltere, 1925’te Kıbrıs’a sömürge statüsü vererek buradaki egemenliğini pekiştirmiştir. Bu yüzden Rumlar, Yunanistan’la birleşme hedeflerine özerklik yoluyla ulaşmayı denemişlerdir. Bundan bir sonuç

alamayınca da tutumlarını sertleştirmiş; 1931’de Sömürge Yönetimine karşı ayaklanmışlardır. İngiliz Sömürge Yönetimi ise bu ayaklanmayı bastırdığı gibi 1941’e kadar hem Rumları hem de Türkleri olumsuz etkileyen sert uygulamalarda bulunmuştur.

İngilizlerin 1941’den itibaren siyaset ve basın hayatını kısıtlamaya yönelik uygulamalarını hafifletmeye başlamalarıyla Rumlar da Yunanistan’a ilhak taleplerini tekrar dile getirme imkânı bulmuşlardır. 1945’te kurulan Birleşmiş Milletlerin (BM) self-determinasyon (kendi kaderini tayin) ilkesi de Rumlara bu taleplerini dayandıracakları hukuki zemini sağlamıştır. Nitekim Rumlar, enosis hedefine ulaşabilmek için İngilizlerden kendilerine self-determinasyon hakkı tanınmasını istemişlerdir. Buna karşı İngiliz Hükümeti de Kıbrıs’a özerklik vermeyi önermiş; hatta 1947’de ada için özerklik anayasası yapma girişiminde bulunmuştur. Ancak Rumlar, özerkliği reddetmiş; anayasa çalışmalarını da sekteye uğratmışlardır. Dahası Kıbrıs Rum Kilisesi, 1950’de Rumlar arasında bir plebisit yapmış ve plebisite katılanların neredeyse tamamı enosis’e evet demiştir. Ardından Kilise, Sömürge Yönetiminden plebisit sonuçlarını tanınmasını istemiş; ama bu isteğine olumsuz cevap almıştır. Bunun üzerine Kıbrıs Rum Başpiskoposu Makarios, bir yandan Yunanistan’ın Kıbrıs için BM’ye başvurmasını sağlamak amacıyla Atina’da girişimlerde bulunmuş; diğer yandan Rumları Yunanistan’la birleşme mücadelesi için örgütlemiştir. Bunun yanında İngilizlere karşı savaştacak bir silahlı örgüt kurma çalışması başlatmıştır. Bu süreçte Kıbrıslı Türkler ise adanın sömürge statüsünde kalmasını veya Türkiye’ye iade edilmesini talep etmişlerdir. Ayrıca Türk kamuoyu ile Türkiye Hükümetinin hem Türkiye’nin çıkarlarını hem de Kıbrıslı Türklerin haklarını savunmak üzere harekete geçmesini sağlamışlardır. Aynı şekilde Türkiye de kendisi için stratejik değeri olan ve Türklerin yaşadığı Kıbrıs’la yakından ilgilenmeye başlamıştır.

Bu arada Başpiskopos Makarios’un çabalarının da etkisiyle Yunanistan, 1954’te Kıbrıs halkına (Rumlara) self-determinasyon hakkı verilmesi için BM’ye başvurmuştur. O zamana kadar müttefiki Yunanistan’la sorun yaratmamaya özen gösteren Türkiye de ilk defa BM Genel Kurulunda Kıbrıs konusundaki görüşlerini açıklamıştır. Nitekim BM’deki Türkiye delegesi Selim Sarper, Genel Kurulda yaptığı uzun konuşmada Türkiye ile Kıbrıs Türk Toplumunun onayı alınmadan adanın statüsünde değişiklik yapılamayacağını belirtmiştir. Genel Kuruldan istediği kararı çıkaramayan Yunanistan

ise Başpiskopos Makarios'un silahlı örgüt kurma çalışmalarına destek vermeyi tercih etmiştir. Bu çalışmaların sonucunda da EOKA (Kıbrıslı Savaşçıların Millî Örgütü) kurulmuş ve 1955'te İngilizlere karşı mücadeleye girişmiştir. EOKA, saldırılarını bir müddet sonra Türklere de yöneltmiştir.

İngiltere ise Kıbrıs Sorununu çözmek için 1955'te Türkiye ve Yunanistan'ı Londra'da konferansa çağırmıştır. Konferansta Türkiye, Kıbrıs'ın statüsünün değişmemesini; değişecekse de kendisine geri verilmesini talep etmiştir. Yunanistan da Rumlara self-determinasyon hakkı tanınmasında ısrar etmiştir. Böylece Londra Konferansı, uzlaşmaya varamadan dağılmıştır. Bundan sonra İngiliz Hükümeti, 1956'da İngiliz hukukçu Lord Radcliffe'e Kıbrıs için bir özerklik anayasası hazırlatarak Türkiye ile Yunanistan'ın görüşüne sunmuştur. Yunanistan, özerkliğe kesin bir dille karşı çıkmıştır. Türkiye ise özerkliğe sıcak bakmakla beraber İngiltere'ye Kıbrıs'ın Türklerle Rumlar arasında taksim edilmesini önermiştir. Bunun üzerine İngiltere, 19 Aralık 1956'da yaptığı açıklamada Kıbrıs'ta hem Türklerin hem de Rumların self-determinasyon hakkı bulunduğunu; Türklerin isterlerse taksimi seçebileceklerini ifade etmiştir. Bu açıklamanın hemen ardından Türkiye de taksim tezini resmî siyaseti hâline getirmiştir.

Öte yandan İngiltere, 19 Aralık 1956'daki açıklamasına rağmen demografik, mali ve siyasi sebeplerden dolayı taksimi en son hatta en kötü çözüm seçeneği olarak görmüştür. Bu yüzden Türkiye'yi taksim tezinden vazgeçirmeye çalışmıştır. Ancak Türkiye, resmî siyasetini 1959'a kadar savunmaya devam etmiştir. İngilizler, bir yandan da taksim tezini Rumlarla Yunanlıları enosisinden caydırmak için kullanmışlardır. İngilizlerin bu taktiği, Kıbrıslı Rumlarla Yunanistan'ı enosis hedeflerini geçici de olsa terk etmeye zorlayan başlıca etkenlerden birisi olmuştur. Bu arada Kıbrıslı Türkler de her alanda Rumlardan ayrı örgütlenerek taksimi fiilen gerçekleştirmişlerdir. Bu fiilî durum, 1959'da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik olarak imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmalarında da tanınmıştır. Nitekim bu antlaşmalar, enosis ve taksimin yasaklandığı bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasını öngörmekle birlikte Türklerle Rumlara ayrı Cemaat Meclisleri ve belediyeler kurma hakkı vermiştir.

Yukarda konusunu özetlediğimiz çalışmamız, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 1878-1954 yılları arasında Kıbrıs'la ilgili siyasi gelişmeler ana hatlarıyla

verilmektedir. İkinci bölümde Yunanistan'ın 1954'te Kıbrıs Sorununu BM'ye taşıması süreci ve İngiliz Hükümetinin 1955-1956 yıllarında soruna çözüm bulma çabaları incelenmektedir. Üçüncü bölümde İngiliz Hükümetinin 1956 yılında Radcliffe Anayasası çerçevesinde Kıbrıs Sorununa çözüm arayışları ve taksim tezinin oluşum süreci ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde 1957'de NATO'nun (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) Kıbrıs konusundaki arabuluculuk girişimleri ve 1958'de İngiltere'nin Macmillan Planı temelinde Kıbrıs Sorununu çözme uğraşları anlatılmaktadır. Beşinci bölümde ise Kıbrıs Türk Toplumunun 1957-1960 yılları arasında Rumlardan ayrı örgütlenme süreci ve bu sürecin taksim teziyle ilişkisi incelenmektedir. Ayrıca 1959'daki Zürih ve Londra Antlaşmalarının imzalanması ve 1960'da Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulması süreci anlatılmaktadır.

Çalışmanın Önemi

Kıbrıs Sorunu, günümüze kadar gelen ve henüz çözülmemiş uluslararası sorunlardan birisidir. Kıbrıs müzakereleri bugün gerek İngiltere, Türkiye ve Yunanistan; gerekse adadaki iki toplum arasında ve BM gözetiminde devam etmektedir. ABD ile Avrupa Birliği (AB) de Kıbrıs Sorunu ile yakından ilgilenmekte, zaman zaman müzakerelere müdahil olmaktadır. ABD'nin müdahil olmasının sebebi, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki çıkarlarının korunmasında Kıbrıs'ın stratejik bir öneme sahip olmasıdır. Nitekim ABD; Irak ve Libya gibi bölge ülkelerine yönelik askerî müdahalelerinde Kıbrıs'taki İngiliz askerî üslerini kullanmaktadır. İkinci sebep ise ABD'nin başını çektiği NATO'da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın da üye olarak yer almalarıdır. ABD, üç müttefiki arasında yaşanan bir anlaşmazlığın NATO'yu zaafa uğratacağından endişe duymaktadır. Bu sebeple, Kıbrıs Sorununun NATO'nun istikrarını bozmayacak şekilde çözülmesini beklemektedir.

AB de tıpkı ABD gibi Kıbrıs aracılığıyla Doğu Akdeniz'de ve Ortadoğu'da nüfuz elde etmek amacıyla olduğu için Kıbrıs Sorununun nasıl çözüleceği konusuna hassasiyetle yaklaşmaktadır. Ayrıca sorun, âdeta AB'nin iç sorunu hâline gelmiştir. Zira İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti; AB üyesidirler. Türkiye ise yaklaşık 50 yıldır AB'nin üye ülkelerinden birisi olma yönündeki diplomatik çabalarını sürdürmektedir. AB ise Türkiye Hükümetinden Kıbrıs Sorununun çözümünü sağlayacak adımlar atmasını istemekte ve sorunun çözümünü Türkiye'nin AB üyeliğini kolaylaştıracak bir

etken olarak görmektedir. Dahası AB'nin yasama organı Avrupa Parlamentosu, çözümün kolaylaşacağı gerekçesiyle 1974'ten beri adada olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'tan çekilmesine ilişkin tavsiye kararları almaktadır. Tüm bunlar, Kıbrıs Sorununun hâlen önemini koruyan bir sorun olduğunu göstermektedir. Bu sebeple sorunun tarihsel olarak nasıl geliştiğinin bilinmesi yararlı olacaktır. Kıbrıs Sorunu ise esasında adanın İngiliz idaresinde olduğu dönemde başlamıştır. Bu yüzden çalışmamız, İngiliz idaresi dönemini ele alarak sorunun hem kökenine inmekte hem de tarihsel gelişimine ışık tutmaya çalışmaktadır.

Çalışmamızı önemli kılan bir diğer özelliği de taksim tezini kapsamlı bir incelemeye tabii tutmasıdır. Nitekim bu konuda eserleri araştırılan araştırmacı ve yazarların bir kısmının konuyu sadece bir açıdan bakarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca mezkûr araştırmacılar ve yazarlar, kendi görüşlerine yakın kişilerin eserlerinden faydalanmışlardır. Bunun yanı sıra bu eserlerde konuyla ilgili arşiv belgelerinin, basının, devlet ve siyaset adamlarına ait anıların, bazı temel eserlerin ve farklı görüşlerdeki araştırma eserlerinin az olduğu veya hiç olmadığı görülmüştür. Mezkûr araştırmacı ve yazarların ele alınan dönemde yaşanan bazı siyasi ve toplumsal olayları da doğru yansıtmadıkları veya doğruluğu şüpheli olaylardan bahsettikleri anlaşılmıştır. Eserleri okunan araştırmacı ve yazarların bir kısmının ise taksim tezinin oluşum sürecini ayrıntılı olarak ele almadıkları görülmüştür. Ancak bizim çalışmamızda mümkün olan tüm belgeler, temel ve araştırma eserleri toplanarak taksim tezinin ortaya çıkışı ve gelişimi, sebep ve sonuçlarıyla birlikte ve tarafsız bir gözle bakılarak ele alınmıştır. Konunun daha nesnel ve sağlıklı bir değerlendirmesinin yapılabilmesi için de değişik görüşlerdeki yazarların fikirleri ortaya konup tartışılmıştır.

Çalışmanın Amacı

Son dönem araştırmacılarından olup hem Türkiye hem de Kıbrıs Türk kamuoyunu yönlendirmede etkileri olan Ahmet An, Niyazi Kızılyürek, Etienne Copeaux ve Tabitha Morgan gibi araştırmacı ve yazarlar, Kıbrıs Sorununun İngilizlerin 1878'de adaya gelişiyile başladığını iddia etmektedirler. Bu araştırmacı ve yazarlara göre Kıbrıs, İngiliz yönetimi altına girene kadar adadaki Türklerle Rumlar barış ve huzur içinde yan yana yaşamışlardır. Fakat İngiltere, Kıbrıs'a geldikten sonra adadaki hâkimiyetini sürdürebilmek için iki toplum arasındaki iyi ilişkileri baltalamıştır. Bunun en belirgin

uygulamalarından birisi de kurulan Yasama Konseyinde Türklere ve Rumlara ayrı sandalyeler verilmesi ve Konseyde Türk üyelerin Rum üyelere karşı İngiliz üyelerle birlikte harekete etmeye mecbur bırakılmalarıdır. Osmanlı idaresinde (1571-1878) yönetici sınıfını oluşturan bazı Türkler de ayrıcalıklı konumlarını korumak amacıyla İngiliz yönetimiyle işbirliği yapmışlar ve iki toplumun arasının açılmasına hizmet etmişlerdir.

Yine mezkûr araştırmacı ve yazarların iddialarına göre Rumların 1950'li yıllarda başlattıkları bağımsızlık mücadelesini zaafa uğratmak isteyen İngiltere, birtakım uygulamalarda bulunmuştur. 1955'te Londra Konferansıyla Türkiye'yi Kıbrıs Sorununa dâhil etmiştir. 1956'da da Türkiye Hükümetini taksim tezini savunmaya teşvik etmiştir. İngiliz Sömürge Yönetimi ise Kıbrıslı Türklerin Rumlardan ayrı örgütlenmesine izin vermiş; hatta bunun için onları cesaretlendirmiştir. Böylece Türk toplum önderleri Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Raif Denктаş; hem Türkiye'yle hem de İngilizlerle birlikte hareket ederek Türkleri her alanda Rumlardan ayırmışlardır. Ayrıca 1958'de Türk-Rum çatışmasının çıkmasını tahrik edip Türkleri zorla adanın kuzeyine göç ettirmişlerdir. Sonuçta tüm bunlar, Kıbrıs'ı coğrafi taksime hatta Türk ve Rum devleti olmak üzere iki ayrı devlete götürmüştür.

Çalışmamızın amacı, bu iddialardan hareketle Kıbrıs'taki Türk-Rum çatışmasının ve Türkiye'nin Kıbrıs Sorununa dâhil olmasının temel sebebinin Rumlarla Yunanistan'ın enosis talepleri olduğunu göstermektir. Ayrıca taksim fikrinin İngiltere tarafından değil, Türkiye tarafından ortaya konmuş bir çözüm şekli olduğunu ve İngilizlerin taksime olumsuz baktıklarını ortaya koymaktır. Bunun yanında taksimin Kıbrıslı Türkler açısından Rumlar karşısında azınlık konumuna düşmemek için Dr. Küçük ve Rauf R. Denктаş önderliğinde askerî, idari, ekonomik ve kültürel alanlarda örgütlenmek anlamına geldiğini göstermektir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamız, tümdengelim yöntemiyle yazılmıştır. Öncelikle 1878-1950 yılları arasında Kıbrıslı Türklerle Rumların hem kendi aralarındaki hem de İngiliz yönetimiyle olan ilişkileri incelenmiştir. Daha sonra 1950-1954 yılları arasında İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs siyasetlerinin oluşum süreci ele alınmıştır. Ardından 1954-1960 yılları arasında taksim fikrinin nasıl ortaya çıktığı, seyri ve Kıbrıs Sorununun ilgili

taraflarının taksim tezine nasıl baktıkları anlatılmıştır. Son olarak taksim tezinin Kıbrıs Türk Toplumunun örgütlenme faaliyetleri açısından nasıl bir anlam ifade ettiği ele alınmıştır.

Konu araştırılırken kaynak taraması ve arşiv çalışması yapılmıştır. İngiliz Millî Arşivi, ABD Dışişleri Bakanlığı ve Kıbrıs Türk Milli Arşivinden alınan belgeler okunmuştur. Arşiv belgelerinin yanı sıra İngiliz Parlamentosu, Birleşmiş Milletler ve TBMM tutanakları incelenmiştir. Basın olarak *Hürriyet*, *Vatan*, *Zafer*, *Cumhuriyet*, *Milliyet* ve *Akis* gibi Türk gazete ve dergilerinden; *Halkın Sesi* ve *Bozkurt* gibi Kıbrıs Türk gazetelerinden; *The Times*, *London Gazette*, *The Cyprus Gazette*, *The Observer* ve *The Sunday Times* gibi İngiliz gazete ve dergilerinden ve *New York Times* gibi Amerikan gazetelerinden yararlanılmıştır. Ayrıca temel ve araştırma eserleri, lisansüstü tezler, süreli yayınlardaki makaleler ve gazete yazıları; piyasadan elde edilerek veya internet üzerinden erişilerek okunmuştur. Bununla birlikte çalışma için yapılan kaynak taramasında Birleşmiş Milletler ve TBMM tutanaklarının bazıları bulunamamıştır. Bulunamayıp başka eserlerden aktarılan diğer kaynaklar da süreli yayın olarak 16 Kasım 1948 tarihli *Hürriyet* gazetesi, *Dünya* ve *Ulus* gazetelerinin ilgili nüshaları, 15 Temmuz 1955 tarihli *Forum* dergisi, *Halkın Sesi*, *Nacak* ve *İstiklal* gazetelerinin bazı nüshaları ile Ortam gazetesi; temel eser olarak İsmail Tansu'nun "Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu", isimli anıları, Glafkos Kliridis'in "My Deposition" isimli anıları ve Stephen G. Xydis'in "Cyprus: Reluctant Republic" isimli eseri olmuştur. YÖK tez veri tabanında taranan bazı yüksek lisans ve doktora tezleri ise yazarları tarafından birkaç yıllığına erişime kapatıldıkları için kullanılamamıştır.

BÖLÜM 1: TAKSİM FİKRİNİN ORTAYA ÇIKIŞINDAN ÖNCE KIBRIS'TA YAŞANAN SİYASİ GELİŞMELER (1878-1954)

1.1. Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış (M.Ö. 1500-M.S. 1878)

34° 33' ve 35° 41' kuzey enlemleri ile 32° 17' ve 34° 35' doğu boylamları arasında olan Kıbrıs adası, Akdeniz'in Sicilya ve Sardinya'dan (veya Sardunya'dan) sonra üçüncü büyük adasıdır. Ada, ismini en önemli yer altı kaynaklarından birisi olan bakır madeninden (*cyprum* veya *cuprum*) almaktadır. Doğu Akdeniz'in kuzeydoğu köşesinde yer alan Kıbrıs, Anadolu'nun güney kıyılarına 64; Suriye'ye 112; Mısır'a 418 ve Yunanistan'a 966 km. uzaklıkta olup yaklaşık 9250 km² (bazı kaynaklara göre 9283 km²) yüzölçümüne sahiptir. Ada, jeolojik yapı yönünden Anadolu'ya bağlıdır. Nitekim pek çok bilim adamına göre Kıbrıs, Anadolu'nun güney kıyıları boyunca uzanan ve III. Jeolojik Zamana ait olan Toros dağ sisteminin bir parçasıdır. Ayrıca Hatay'ın dağ ve ovalarının uzantılarının Kıbrıs'ta olduğu tespit edilmiştir. Anadolu'da yaşamış olan cüce fillerin ve cüce su aygırlarının Kıbrıs'ta fosillerinin bulunması ve Türkiye'de yaşayan yaban koyunları ile kedilerinin adada da yaşıyor olmaları, Kıbrıs'ın Anadolu'nun devamı olduğu görüşünü pekiştirmektedir¹.

Kıbrıs; Doğu Akdeniz'deki ticaret yollarının üzerinde bulunduğu, sık ormanlara ve ılıman bir iklime sahip olduğu için komşu devletlerin her zaman elde etmek istedikleri bir ada oldu. Nitekim ada, M.Ö XV. yüzyılda Anadolu'daki Hitit Devletinin egemenliği altına girdi ve M.Ö. 1450'ye dek Hititlerin egemenliğinde kaldı². M.Ö. 1450'de ise adada Mısırlıların hâkimiyeti başladı. Hititler, M.Ö. 1320'de Kıbrıs'a tekrar egemen oldularsa da bu hâkimiyet 120 yıl sürdü ve ada, M.Ö. 1200'de yeniden Mısırlıların eline geçti. Kıbrıs'taki Mısır egemenliği, yaklaşık 200 yıl devam etti. M.Ö. 1000 yılında ise Fenikeliler, adaya gelerek egemenlik kurdular. Fenikelilerin egemenliği, M.Ö. 709'da Asurluların Kıbrıs'ı almasına dek yaklaşık üç asır sürdü. Bundan sonra Kıbrıs; sırasıyla Asurlular (M.Ö. 709-612), Mısırlılar (M.Ö. 568-525), Persler (M.Ö. 525-333), Makedonyalılar (M.Ö. 333-318), Ptolemeler (M.Ö. 318-59) ve Romalılar (M.Ö. 59-

¹ Cevat Rüştü Gürsoy, "Kıbrıs", **DİA**, C.25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s.370-371.

² Halil Fikret Alasya, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'da Türk Eserleri**, İkinci Baskı, Ankara: TKAE Yayınları, 1977, s.15.

M.S. 395) tarafından yönetildi³. 395'te Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesiyle ada, Bizans (Doğu Roma) sınırları içinde kaldı.

VII. yüzyılın ilk yarısında ise Hz. Muhammed'in kurduğu İslam Devletinin Bizans İmparatorluğu aleyhine genişlemesi sonucu Müslümanlarla Hristiyanlar arasında Kıbrıs'a hâkim olma mücadelesi başladı. Hz. Muhammed'in ardından gelen dört halifeden birisi olan Hz. Osman döneminde (644-656), Suriye Valisi Muâviye b. Ebû Süfyân, 649'da bir donanmayla Kıbrıs'a gelerek adanın merkezi Konstantia'yı (Gazimağusa) ele geçirdi⁴. Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki Kıbrıs mücadelesi, sonraki yıllarda da devam etti⁵. 961'de tekrar Bizans egemenliğine giren Kıbrıs, 1185'e kadar Doğu Akdeniz'de bulunan çeşitli devletlerin saldırılarına uğradı⁶. 1185'te Kıbrıs Valisi Isaakios Dukas Komnenos, Bizans İmparatoru Andronikos Komnenos'a isyan ederek bağımsızlığını ilan etti⁷. Böylece Kıbrıs, Bizans hâkimiyetinden çıktı. Vali Komnenos'un egemenliği, 1191'e kadar sürdü. 1191'de ise İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard, Kıbrıs'ı zapt etti. Kral Richard, adada çıkan bir isyanı bastırdıktan sonra 1192'de Kıbrıs'ı Templar Şövalyelerine sattı. Ne var ki, Templarlar, ada halkına egemenliklerini kabul ettiremediler ve adayı tekrar Kral Richard'a satmak istediler. Bunun üzerine Kral Richard, eski Kudüs Kralı Guy de Lusignan'ın (Gay dö Lüzinyan), Kıbrıs'ı Templar Şövalyelerinden satın alıp yönetmesine izin verdi⁸. Lüzinyanlar da adayı 1489'a kadar yönettiler. 1489'da ise Kıbrıs, Venediklilerin eline geçti⁹.

³ Bener Hakkı Hakeri, **Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi**, Lefkoşa: KKTC MEB Yayınları, 1993, s.40-87.

⁴ El-Belâzûrî, **Fütûhu'l-Büldân**, Mustafa Fayda (çev.), Ankara: Kültür ve Turizm Yayınları, 1987, s.245; Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, Fikret Işıltan (çev.), 7. Baskı, Ankara: TTK Yayınları, 2011, s.108; Hakan Özkaya, "Kıbrıs'ta Hâkimiyet Mücadelesi", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2015), s.18-22; Seyhun Şahin, "VI. ve VII. Yüzyıllarda Kıbrıs", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fırat Üniversitesi SBE, 2006), s.64-78.

⁵ Işın Demirkent, "Kıbrıs", **DİA**, C.25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s.372.

⁶ Ömer Turan, "Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", **Belleten**, Cilt. XXVIII, No. 110 (Nisan 1964), s.212.

⁷ Alasya, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'da Türk Eserleri**, s.27.

⁸ Demirkent, "Kıbrıs", s.372; Necmettin Ayan, "Haçlı Seferleri'nde Kıbrıs'ın Rolü (1181-1310)", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi SBE, 2014), s.53-64.

⁹ Ahmet C. Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Türkler 1570-1878, 308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış**, İkinci Baskı, Lefkoşa: CYREP Yayınları, 2000, s.8-11; Alasya, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'da Türk Eserleri**, s.31-33; **Tarihte Kıbrıs**, Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, 1988, s.16-17; Claude Deleval Cobham, **Excerpta Cypria**, London: Cambridge University Press, 1908, s.55, 57; Haşmet Muzaffer Gürkan, **Tarih İçinde Kıbrıs**, Remzi Yektaoğlu (hızl.), Lefkoşa: Galerî Kültür Yayınları, 2000, s.9-71; Ayan, "Haçlı Seferleri'nde Kıbrıs'ın Rolü (1181-1310)", s.64-132; Demirkent, "Kıbrıs", s.373.

Adada Venedik yönetimi devam ederken Osmanlı Devleti de 1516'da Suriye'yi, 1517'de Mısır'ı ve 1522'de Rodos adasını fethederek Doğu Akdeniz'de önemli bir kuvvet hâline geldi. Daha sonra da Kıbrıs adasıyla ilgilenmeye başladı. Osmanlı Devletinin Kıbrıs'a yönelik ilgisi, birkaç sebebe dayanıyordu. Birinci sebep stratejikti. Nitekim Kıbrıs, coğrafi konumundan dolayı Osmanlı ordusunun Doğu Akdeniz'de ve Kuzey Afrika'da yapacağı seferler için askerî üs görevi görebilirdi. İkinci sebep de Osmanlı topraklarının güvenliğiyle ilgiliydi. Kıbrıs, başka devletlerin elinde kaldığı müddetçe Anadolu'nun güney sahillerine ve adaya komşu diğer Osmanlı eyâletlerine yapılacak düşman saldırılarında askerî üs olarak kullanılabilirdi¹⁰. Üçüncü sebep ise Osmanlı Devletinin ticaret gemilerini korsan saldırılarından korumak istemesiydi. Çünkü Kıbrıs'ı üs olarak kullanan korsanlar, ada açıklarında Osmanlı gemilerine saldırıyor; mürettebatı öldürüyor ve gemilerdeki malları yağmalıyordu¹¹. Bu sebeplerin haricinde Kıbrıs'ın eski bir İslam ülkesi olmasının da Osmanlı'nın adaya sefer düzenleme kararında etkili olduğu anlaşıyordu. Nitekim Şeyhülislam Ebüssuûd Efendi, Kıbrıs Seferiyle ilgili verdiği fetvada seferin gerekçeleri arasında adanın daha önce dârüislam* olmasını ve buradaki İslam eserlerinin tahrip edilmesini de göstermişti¹².

Şehzadelik yıllarından beri Kıbrıs'la ilgilenen Padişah II. Selim de (1566-1574) tahta oturduktan hemen sonra Kıbrıs'ın fethi için hazırlık yapmaya başladı. Osmanlı Devleti, önce Venedik'le görüşerek adanın kendisine bırakılmasını istedi; fakat bu görüşmeden bir sonuç elde edemedi. Bunun üzerine askerî hazırlıklara girişti¹³. Hazırlıkların ardından 4 Temmuz 1570'de Kıbrıs'a çıkarma yapan Osmanlı Ordusu, yaklaşık bir yıllık bir kuşatmanın ardından 1 Ağustos 1571'de adayı fethetti¹⁴. Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ı fethettikten sonra adadaki Rum tebaaya idare, yargı, vergi, ticaret, dil, eğitim ve din alanlarında çeşitli hak ve imtiyazlar tanıdı. Kıbrıs Rum Başpiskoposuna da

¹⁰ Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Türkler 1570-1878**, s.12-13.

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **II.Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar Osmanlı Tarihi**, C. III, 5.Baskı, Ankara: TTK Yayınları, 1995, s.13.

* Müslüman bir devletin hâkimiyeti altındaki topraklar için kullanılan fıkıh terimi; Ahmet Özel, "Dârüİslam", **DİA**, C.8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s.541.

¹² Kemal Çiçek, "Kıbrıs", **DİA**, C.25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s.374.

¹³ Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Türkler 1570-1878**, s.21-32.

¹⁴ Gazioğlu, **a.g.e.**, s.35-100; Recep Dündar, "Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İnönü Üniversitesi SBE, 1998), s. 30-82.

Rumların siyasi ve toplumsal önderi anlamına gelen “Etnarh” sıfatını verdi ve Kıbrıs Rum Kilisesinin ekonomik yönden güçlenmesini sağladı¹⁵. 1789’daki Fransız İhtilâlinden sonra ortaya çıkan milliyetçi akımlardan etkilenen Kıbrıslı Rumlar ise bu hak ve imtiyazlardan da yararlanarak 1821’den itibaren adayı Yunanistan’a ilhak (enosis) yönünde faaliyetlere başladı¹⁶. Yunanistan tarafından da desteklenen bu faaliyetler, Kıbrıs’ın 1878’de İngiliz idaresine geçmesinden sonra yoğunlaştı.

1.2. Kıbrıs Yönetiminin İngiltere’ye Devredilmesi (1878)

XVIII. yüzyıl, İngiltere’de büyük toplumsal ve ekonomik gelişmelerin yaşandığı bir yüzyıl oldu. Teknolojik gelişmelerin sonucunda gelişen İngiliz sanayisi, oluşan ürün fazlasını ihraç edebileceği bir pazar aramaya başladı. Bu da İngilizleri sömürgecilik faaliyetlerine yöneltti. İngiliz sömürgeciliğinin gelişimi ise Yedi Yıl Savaşlarının (1756-1763) ardından İngiltere, Fransa ve İspanya arasında Paris Antlaşmasının

¹⁵ Alasya, **Tarihte Kıbrıs**, s.116; Ali Efdal Özkul, **Kıbrıs’ın Sosyo-Ekonomik Tarihi 1726-1750**, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s.92; Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, 2. Baskı, İstanbul: Risale Yayınları, 1996, s.17; Gazioğlu, **Kıbrıs’ta Türkler 1570-1878**, s.105-396; Nuri Çevikel, **Kıbrıs Eyâleti, Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800), Bir Değişim Döneminin Anatomisi**, Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2000, s.121-122; Pierre Oberling, **The Road to Bellapais, The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus**, New York: Columbia University Press, 1982, s.4; Robert Holland, **Britain and the Revolt in Cyprus**, New York:Oxford University Press, 2002, s.6; Seyit Yolak, **1571’den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri**, Lefkoşa: KKTC MEB Yayınları, 1989, s.16; Sir Harry Luke, **Cyprus Under the Turks, 1571-1878**, Lefkoşa: K. Rustem&Brother, 1989, s.17; Güven Dinç, “Osmanlı Yöneriminde Kıbrıs (1800-1839)”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Akdeniz Üniversitesi SBE, 2010), s. 136-150.

¹⁶ Rumların enosis faaliyetlerini hazırlayan sebepler için bkz. Andrekos Varnava, **British Imperialism in Cyprus, 1878-1915, The Inconsequential Possession**, London: Manchester University Press, 2012, s.246-266; Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, C. V, 8. Baskı, Ankara: TTK Yayınları, 2007, s. 27, 108-121; Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)**, 4. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2007, s.165-187, 546; Fikret Kürşad, Mustafa H. Altan, Sabahaddin Egeli, **Belgelerle Kıbrıs’ta Yunan Emperyalizmi**, İstanbul: Kutsun Yayınevi, 1978, s.28-58; İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 33. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s.67-99; Mustafa Soykut, **Papalık Venedik Belgelerinde Avrupa’nın Birliği ve Osmanlı Devleti (1453-1683)**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.5; Nuri Çevikel, **Kıbrıs, Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası (1570-1878)**, İstanbul: 47 Numara Yayıncılık, 2006, s.123-132; Niyazi Kızılyürek, **Milliyetçilik Kışkırcısında Kıbrıs**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.29-143; Patrick Kinross, **Atatürk, The Rebirth of a Nation**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004, s.231-330; Sabahattin İsmail, **İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları, (Kıbrıs Sorununun ve Türk-Rum kavgasının tarihsel kökeni)**, Lefkoşa: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1997, s.5-22; **Kıbrıs’ta Yunan Sorunu (1821-2000)**, Akdeniz Ajansı Yayınları, s.16; Şükrü Sina Gürel, **Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)**, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1993, s.31-33; **Kıbrıs Tarihi (1878-1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 1**, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1984, s.69-81; Barış Görgüç, “The Emergence of Cyprus Problem Between 1945-1954”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2006), s.41-78; Dinç, “Osmanlı Yöneriminde Kıbrıs (1800-1839)”, s.82-107; Hasan Samani, “Tanzimat Devrinde Kıbrıs (1839-1878)”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi SBE, 2006), s.98-109; Haydar Çoruh, “II. Mahmud Döneminde Kıbrıs’ın İdari, İktisadi ve İctimaî Yapısı (1808-1839)”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2008) s.424-432.

imzalanmasıyla hız kazandı. Nitekim İngiltere, bu antlaşmayla Fransa'yı Hindistan'dan çıkararak bütün Hint yarımadasını ele geçirdi¹⁷.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan kuvvetli Avrupa devletlerinden bir diğeri de Rus Çarlığıydı. Rusya, özellikle Çar I. Petro (1682-1725) ile Çariçe II. Katerina (1762-1796) dönemlerinde güçlü ve büyük bir Avrupa devleti hâline geldi. I. Petro, bir kara devleti olan Rus Çarlığının daha da güçlenmesi için sıcak denizlere açılmasını zorunlu görüyordu. Bu denizlerden birisi de Karadeniz'di. Nitekim Rusya, 1768-1856 yılları arasında cereyan eden Osmanlı-Rus Savaşlarında Karadeniz'in büyük bir kısmını ele geçirdi¹⁸. Ruslar, bir yandan da Orta Asya'da yayıldılar ve 1866-1877 yılları arasında sırasıyla Taşkent'i, Buhara'yı, Hive'yi ve Hokand'ı hâkimiyetleri altına aldılar. Bundan sonra İngiltere ile Rusya arasında Afganistan ve Çin üzerinden siyasi bir rekabet başladı¹⁹.

İngiltere ise Rusya'nın Hindistan üzerinde askerî baskı oluşturmamasından ve Doğu Akdeniz'e inmesinden endişe ediyordu. Bu sebeple Doğu Akdeniz üzerinden Hindistan'a giden ticaret yollarının güvenliğini sağlamak, İngilizler için daha da önemli hâle geldi²⁰. İngiltere, Osmanlı Devleti güçlüyken Doğu Akdeniz'in güvenliğini Osmanlı'ya emanet edebilirdi. Ancak İngilizler, Osmanlı Devletinin dağılma sürecine girdiği XIX. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Akdeniz'de etkin olamayacağını düşünüyorlardı. Bu yüzden Hindistan yolunun güvenliğini Osmanlı'nın Doğu Akdeniz'deki topraklarında nüfuz elde ederek sağlamaya karar verdiler²¹. Nitekim İngiltere'de 1874-1880 yılları arasında iktidarda olan Benjamin Disraeli (Lord Beaconsfield) başkanlığındaki Muhafazakâr Parti Hükümeti, bu dönemin ilk uygulaması olarak 26 Kasım 1875'te Mısır Hıdivinin (Valisinin) Süveyş Kanalına ait hisse

¹⁷ Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)**, s.7; N.V. Yeliseyeva, **Yakın Çağlar Tarihi**, Özdemir İnce (çev.), İstanbul: Yordam Kitap, 2009, s.26-33, s.105-106.

¹⁸ A.B. Şirokorad, **Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kıran Osmanlı-Rus Savaşları, Kırım-Balkanlar-93 Harbi ve Sarıkamış**, İstanbul: Selenge Yayınları, 2009, s.127-404.

¹⁹ Yeliseyeva, **Yakın Çağlar Tarihi**, s.107; Yelda Demirağ, “‘Büyük Oyun’: 19. Yüzyılda Rusya ve İngiltere'nin Orta Asya'da Rekabeti”, **Değişen Dünya Düzeninde Orta Asya ve Kafkasya**, Yelda Demirağ ve Cem Karadeli (drl.), Ankara: Palme Yayınları, 2006, s.1-17.

²⁰ Yeliseyeva, **Yakın Çağlar Tarihi**, s.241.

²¹ Gürel, **Kıbrıs Tarihi I (1878-1960)**, s.17-18; Yeliseyeva, **Yakın Çağlar Tarihi**, s.107.

senetlerini satın aldı²². İngiliz Hükümeti, ertesi yıl da Mısır'ı ve Girit adasını ele geçirme planları yapmaya başladı²³.

İngilizler, bu planları yaparken Rusya da 24 Nisan 1878'de Osmanlı Devletine savaş açtı. Rusya'nın bu savaşla amacının Karadeniz'in tamamına hâkim olmak, Osmanlı Devletini zayıflatarak kendi himayesi altına almak, İstanbul'u ve Boğazları ele geçirmek için gereken ortamı hazırlamak ve Osmanlı Devletinin Orta Asya Müslümanları içindeki etkisini azaltmak olduğu söylenebilir²⁴. Savaş, Balkanlar (veya Tuna) ve Kafkas Cepheleleri olmak üzere iki cephede cereyan etti. Rus kuvvetleri; doğuda Kars, Ardahan ve Batum'u; batıda ise Edirne'yi aldılar. Bu savaşın sonunda Osmanlı Devleti, 3 Mart 1878'de Rusya'yla Ayastefanos Antlaşmasını yaparak Kars, Ardahan ve Batum'u Ruslara bırakmayı kabul etti²⁵.

İngiltere ise Rusya'nın Osmanlı topraklarının bir kısmını işgal etmesinden rahatsız oldu. Bu sebeple İngiliz Hükümeti, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Ayastefanos Antlaşmasının uluslararası bir konferansta ele alınarak düzeltilmesi önerisini kabul etti. Böylece 13 Haziran 1878'de Berlin'de Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya, Avusturya ve İtalya'nın katıldığı bir kongre yapıldı. Bu devletler, 13 Temmuzda Ayastefanos Antlaşması yerine geçerli olmak üzere Berlin Antlaşmasını imzaladılar. Berlin Antlaşmasının 58. maddesine göre Osmanlı Devleti; Anadolu'da Kars, Ardahan ve Batum'u Rusya'ya bırakıyordu²⁶.

İngiltere, bir yandan Berlin Konferansının toplanmasını sağlarken bir yandan da mevcut koşullardan yararlanarak²⁷, stratejik öneminden dolayı uzun süredir ilgilendiği²⁸ Kıbrıs

²² Ahmet C. Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952,) Enosis Çemberinde Türkler, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (I)**, İkinci Baskı, Lefkoşa: CYREP Yayınları, 2000, s.1.

²³ Dwight E.Lee, **Great Britain and the Cyprus Convention Policy of 1878**, Harvard: Harvard University Press, 1934, s.27.

²⁴ Rıfat Uçarol, **Siyasî Tarih [1789-2001]**, 7. Basım, İstanbul: Der Yayınları, 2008, s.378; Bekir Sıtkı Baykal, "93 Harbi Esnasında Muhtelif Tavassut ve Sulh Şayia ve Teşebbüsleri", **Belleten**, 1941, Cilt. V, Sayı .19, <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Dergiler&IcerikNo=1988> (19 Haziran 2016), s.353.

²⁵ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)**, C. VIII, 3. Baskı, Ankara: TTK Yayınları, 2007, s.40-69.

²⁶ Uçarol, **Siyasî Tarih [1789-2001]**, s.387-398.

²⁷ An, **Kıbrıs'ta İsyancılar ve Anayasal Temsilîyet Mücadelesi**, s.61; Beratlı, **Kıbrıs Türklerin Tarihi, İngiliz Dönemi**, s.29; George Hill, **A History of Cyprus, The Ottoman Province, The British Colony, 1571-1948**, vol.4, London: Cambridge University Press, 2010, s.156; Cihat Göktepe, "II. Abdülhamid'in Kıbrıs Siyaseti ve Adanın İngiltere'ye Geçiş Süreci", **Devr-i Hamid, II. Abdülhamid**, C.1, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2011, s.436.

adasını Osmanlı Devletinden almak²⁹ için harekete geçti. Nitekim Başbakan Disraeli, 5 Mayıs 1878'de İngiltere Kraliçesi Victoria'ya (1837-1901) gönderdiği yazıda Kıbrıs'ın Batı Asya'nın anahtarı olduğunu; Osmanlı Devletinin adayı İngiltere'ye vermesi ve Rusya'ya karşı bir İngiliz-Osmanlı savunma antlaşması imzalanması durumunda İngiltere'nin Akdeniz'deki kudretinin büsbütün artacağını ve Hindistan'ın da son derece kuvvetleneceğini iddia etti³⁰. Dışişleri Bakanlığına henüz getirilen Lord Salisbury de³¹ 23 Mayıs'ta İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Sir Henry Austen Layard'a Bâb-ı Âlî'yle (Osmanlı Hükümeti) bir savunma antlaşması yapması talimatını verdi³².

Bunun üzerine Büyükelçi Layard, 25 Mayıs'ta Sadrazam Sadık Paşa ve Hariciye Nazırı Saffet Paşayla görüştü. Bu görüşmenin sonunda iki taraf, gayri resmî bir konvansiyon (antlaşma) yaptı. 4 Haziranda da Büyükelçi Layard ile Sadık ve Saffet Paşalar, Yıldız Sarayında Padişah II. Abdülhamit'in (1876-1909) huzurunda Kıbrıs Konvansiyonunu resmen imzaladılar³³. Kıbrıs Konvansiyonuna göre Rusya; Kars, Ardahan ve Batum'u işgal altında tutmayı sürdürürse ve gelecekte Asya'daki Osmanlı topraklarının herhangi bir kısmını işgal ederse İngiltere bu bölgeleri silahla savunmak için Osmanlı Devleti ile ittifak yapmayı taahhüt etmekteydi. Osmanlı Devleti de İngiltere'nin savunma yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için Kıbrıs yönetimini İngilizlere bırakmayı kabul

²⁸ Cobham, *Excerpta Cypria*, s.412; Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin Tarihi, İngiliz Dönemi*, C. 3, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1999, s.29; Ahmet An, *Kıbrıs'ta İsyanlar ve Anayasal Temsilîyet Mücadelesi*, Lefkoşa: Mez-Koop Yayınları, 1996, s.61; Benjamin Disraeli, *Tancred*, vol.I, London:Henry Colburn Publishers, 1847, s.153; Lee, *Great Britain and the Cyprus Convention Policy of 1878*, s.80; Hill, *A History of Cyprus*, s.191; Nasim Zia, *Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçiş ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi*, Ankara: TKAE Yayınları, 1975, s.15-28; Rifat Uçarol, *1878 Cyprus Dispute&The Ottoman-British Agreement (Handover of the Island to England)*, Lefkoşa: Rüstem Kitabevi, 2000, s.35; "Sir Samuel Baker On Cyprus.-Yesterday", *The Times* (London, England), Saturday, Jan 27, 1883; pg. 5; Issue 30728; "Communication With British India", *The Times* (London, England), Monday, Jun 17, 1878; pg. 6; Issue 29283; "Rhodes V. Cyprus", *The Times* (London, England), Monday, Jul 22, 1878; pg. 8; Issue 29313.

²⁹ Yelisseyeva, *Yakın Çağlar Tarihi*, s.245-246; Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960)*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1984, s.18-19.

³⁰ Yuluğ Tekin Kurat, *Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği, 1877-1880*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968, s.82.

³¹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.10.

³² Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960)*, s.21; Lee, *Great Britain and the Cyprus Convention Policy of 1878*, s.82-83; Sir Henry Layard, *The Queen's Ambassador to the Sultan, Memoirs of Sir Henry A. Layard's Constantinople Embassy, 1877-1880*, Sinan Kunalalp (ed.), İstanbul: Isis Press, 2009, s.397.

³³ Layard, *Memoirs of Sir Henry A. Layard's Constantinople Embassy, 1877-1880*, s.399-403; Salâhi R. Sonyel, "İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre Osmanlı Padişahı Abdülhamit 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı", *Belleten*, 1978, Cilt. XLII, Sayı. 168, <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=1084> (19 Haziran 2016), s.725-754.

ediyordu³⁴. 1 Temmuzda Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında Kıbrıs Konvansiyonuna ek oluşturan bir antlaşma daha imzalandı. Bu ek antlaşmanın sonuncu maddesi olan 6. maddesinde de Rusya'nın Kars, Ardahan ve Batum'u Osmanlı Devletine geri vermesi hâlinde Kıbrıs adasının İngiltere tarafından boşaltılacağı ve 4 Haziran 1878 tarihli Konvansiyonun da yürürlükten kalkacağı belirtiliyordu³⁵. Bu antlaşmalardan sonra Sultan Abdülhamit, Kıbrıs'taki Osmanlı yönetiminden idarenin İngilizlere devredilmesine yardımcı olmasını isteyen bir İrade çıkardı³⁶. 15 Temmuzda da antlaşma metninin üzerine kendi el yazısı ile "hukuk-ı şahaneme asla hâlel gelmemek şartı ile muahedeyi imza ederim" diye yazarak Kıbrıs Konvansiyonunu onayladı³⁷. Sultan Abdülhamit'in yazdığı bu cümle, Kıbrıs'ın mülkiyetinin hukuken Osmanlı Devletine bağlı kalacağını ifade ediyordu.

Bu arada İngiliz Hükümeti de Koramiral Lord John Hay'a Kıbrıs yönetimini devralması emrini verdi. Bunun üzerine Koramiral Hay, 9 Temmuzda askerleriyle adaya çıkıp 11 Temmuzda Kıbrıs Mutasarrıfı Besim Paşadan yönetimi devraldı. 22 Temmuzda ise İngiliz Hükümeti, adaya Yüksek Komiser olarak Sir Garnet Wolseley'i (22 Temmuz 1878-23 Haziran 1879) atadı³⁸. Sir Garnet Wolseley'in atanmasıyla Kıbrıs'ta 1960'a kadar süren İngiliz idaresi başlamış oldu.

1.3. İngiliz İdaresinin İlk Aylarında Kıbrıslı Rumların Enosis Talepleri (1878-1879)

Kıbrıs'ın İngiliz idaresi altında olduğu dönemi ele alan ve aşağıda zikredilen bazı araştırmacıların eserleri incelendiği zaman Kıbrıslı Rumların enosis taleplerini ne zaman gündeme getirmeye başladıkları ve bu talebi ilk kimin dile getirdiği konusunda farklı iddialar öne sürüldüğü görülür. İngiliz araştırmacı Charles W. J. Orr'a göre Sir Garnet Wolseley, Lârnaka'da karaya ayak basar basmaz Kıbrıs Rum Başpiskoposu

³⁴ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, s.535; Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960)*, s.24; Uçarol, *1878 Cyprus Dispute&The Ottoman-British Agreement*, s.67-68.

³⁵ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, s.536; Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960)*, s.25; R. Uçarol, *1878 Cyprus Dispute&The Ottoman-British Agreement*, s. 76.

³⁶ Ali Fuat Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-yi Siyasîye*, C. II, 3. Baskı, Ankara: TTK Yayınları, 1987, s.106; Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin Tarihi, İngiliz Dönemi*, s.31-32; Mustafa Haşim Altan, *Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi, 1*, Kıbrıs: Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yayınları, 1986, s.278-279.

³⁷ Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960)*, s.27.

³⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.25-30.

Sofronios başkanlığındaki bir Rum heyeti tarafından karşılandı. Başpiskopos Sofronios, Sir Garnet Wolseley'e hitaben yaptığı "hoş geldiniz" konuşmasında "Biz, yönetim değişikliğini kabul ediyoruz; çünkü İngiltere'nin İyonya Adalarında yaptığı gibi millî bağlarla bağlı olduğumuz anavatanımız Yunanistan'la birleşmemize yardım edeceğine inanıyoruz" ifadesini kullandı³⁹. Bir diğer araştırmacı George Hill, Sir Garnet Wolseley'i karşılayanın Başpiskopos Sofronios değil; Kitium (Lárnaka) Piskoposu Kiprianos olduğunu ve bu sözlerin ona ait olduğunu ileri sürmektedir⁴⁰. Araştırmacı Ahmet C. Gazioğlu'nun Rum tarihçi Filyos Zannettos'a ait *İstoria Tis Nisu Kipru* isimli eserden aktardığına göre de Sir Garnet Wolseley ile Lefkoşa'da görüşen Başpiskopos Sofronios, sadece Kıbrıs halkının eşitlik içinde gerçeklere ve özgürlüğe doğru yürüyeceği ümidini dile getirdi⁴¹. Araştırmacı Rebecca Bryant ise 1878 yılına ait İngiliz raporlarında böyle bir konuşmaya rastlanmadığını; Başpiskopos'un bu tarz milliyetçi duyguları dile getirmesinin İngilizlerin adaya gelmesinden 25 yıl sonraya denk geldiğini iddia etmektedir⁴².

22 Temmuz 1878'de Lárnaka'dan *The Times* gazetesine yazı gönderen bir muhabir ise Sir Garnet Wolseley'in Kitium Piskoposu Kiprianos tarafından karşılandığını kabul etmekle beraber olayı daha farklı anlatmaktadır. Muhabire göre Sir Garnet Wolseley, Lárnaka'ya çıktığı zaman Kitium Piskoposu Kiprianos, tüm Kıbrıslı Rumlar adına Yüksek Komisere hitaben yazılmış ve Rumların yönetim değişikliğinden duyduğu memnuniyeti dile getiren bir Rumca bildirinin İngilizce tercümesini okudu⁴³. Kitium Piskoposu Kiprianos'a atfedilen her iki konuşmayı da değerlendiren araştırmacı Ersi Demetriadou'ya göre ise Piskopos Kiprianos'un Sir Garnet Wolseley'den enosis talebinde bulunup bulunmadığını tespit etmek mümkün değildir. Ancak her iki konuşmanın da Rumların İngiliz yönetiminden, Osmanlı zamanında geri bırakılmış olan adayı kalkındırmasını beklediklerini anlatan kısa ve özlü konuşmalar olduğu söylenebilir. Öte yandan Ersi Demetriadou, ilk enosis talebinin 1879 Ağustosunda

³⁹ Charles William James Orr, *Cyprus Under British Rule*, London: Robert Scott, 1918, s.160.

⁴⁰ Hill, *A History of Cyprus*, s.297.

⁴¹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.31.

⁴² Rebecca Bryant, *Tebaadan Vatandaşa Kıbrıs'ta Modernite ve Milliyetçilik*, Seyhan Özmenek (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s.35.

⁴³ "Cyprus", *The Times* (London, England), Wednesday, Aug 07, 1878; pg. 10; Issue 29327.

İngiliz yönetimine sunulan bir Rum muhtırasında dile getirildiğini ifade etmektedir⁴⁴. Sonuç olarak Kitium Piskoposu Kiprianos'un Yüksek Komiser Sir Garnet Wolseley'den Yunanistan'a ilhak talebinde bulunup bulunmadığı kesin değildir. Ancak 1879 tarihli Rum muhtırası, Rumların, araştırmacı Rebecca Bryant'ın iddia ettiği gibi, 25 yıl sonra değil; İngiliz yönetiminin ilk aylarından itibaren enosis talep etmeye başladığını göstermektedir. Nitekim Yunanistan'a ilhak hedefi, Rumların Kıbrıs Yasama Konseyinin sayısal yapısının değiştirilmesine yönelik girişimlerinde daha açık görülmektedir.

1.4. Kıbrıslı Rumların Enosis Faaliyetleri ve Türklerin Tepkisi (1878-1914)

Rumların enosis taleplerine Türklerin tepkisi, daha adada İngiliz idaresi kurulmadan başladı. Nitekim 11 Temmuz 1878'de Lefkoşa'nın Baf Kapısına İngiliz bayrağı çekildiği sırada bir Rum, Türkler aleyhine ağır söz ve davranışlar sergileyince orada bulunan bir Türk subayı da kılıcını çekip ona saldırdı. Fakat Rum, kalabalıktan yararlanarak kaçmayı başardı⁴⁵. Ancak Türk-Rum anlaşmazlığı, bu olayla sınırlı kalmadı ve Kıbrıs Yasama Konseyinin yapısıyla ilgili tartışmalarla derinleşti.

Kıbrıs Yasama Konseyi, Yüksek Komiser Sir Garnet Wolseley tarafından 14 Eylül 1878'de yürürlüğe konan bir Kraliyet Emirnamesiyle (Order in Council) kurulmuştu⁴⁶. 1879 Nisanında faaliyete geçen Yasama Konseyinin 6 üyesi vardı. Bunların üçü üst düzey İngiliz memurlarından oluşmaktaydı. Kamu görevlisi olmayan diğer üç üyenin ise biri Türk, biri Rum, biri de Latindi⁴⁷. Ne var ki; ada halkının çoğunluğunu oluşturan Rumlar, Konseyin nüfus oranına göre oluşmasını istedikleri için eşit temsiliyetten memnun değildiler. Bu sebeple 24 Mart 1879'da Londra'ya bu durumu protesto eden telgraflar gönderdiler. Başpiskopos Sofronios ile diğer Rum ileri gelenleri de aynı günlerde 54 Rum toplum önderinin imzasını taşıyan bir muhtıra hazırlayıp Yüksek

⁴⁴ Ersi Demetriadou, "Contested Visions: Colonialist Politics in Cyprus Under British Rule 1878-1890", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, New York University, 1998), s.90-91.

⁴⁵ Hill, *A History of Cyprus*, s.296.

⁴⁶ *The London Gazette*, 1 October 1878, Issue:24629; s.5369-5371; "The Administration Of Cyprus", *The Times* (London, England), Wednesday, Oct 02, 1878; pg. 4; Issue 29375; Meltem Onurkan Samani, "Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE, 2007), s.66-67.

⁴⁷ *The Cyprus Gazette*, November 5, 1878, p.2; Meltem O. Samani, "Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)", s.85-86.

Komiser Wolseley'e sundular. Rumlar, muhtıralarında Rum çoğunluğuna dayalı bir temsilî konsey kurulmasını talep ediyorlardı. Fakat bu istek, Yüksek Komiser tarafından reddedildi⁴⁸.

Rumlar, bu girişimlerini sürdürürken Kıbrıs, 6 Aralık 1880'de İngiliz Dışişleri Bakanlığından alınıp Sömürgeler Bakanlığına bağlandı⁴⁹. Bu uygulama, Rumlarda adada enosisin gerçekleşeceği inancını doğurdu. Zira onlara göre bu uygulama, Kıbrıs'a sömürge statüsü verilmesi ve Kıbrıs Konvansiyonunun geçersiz hâle gelmesi demekti. Bu da İngiliz Hükümetinin Osmanlı Devletine sormadan Kıbrıs'ın geleceği hakkında karar verebileceği ve isterse adayı Yunanistan'a bağlayabileceği anlamına geliyordu⁵⁰. Aynı yıl, Kıbrıslı Türklerin protestosuna rağmen, adadaki İngiliz Yönetimi, Rumların Osmanlı Devletiyle savaşı Yunanistan'a çok sayıda katır bağışlamasına ve gönüllü asker göndermesine izin verdi. İngilizlerin bu tutumu, Rumları Yunanistan'a bağlanma taleplerini daha güçlü şekilde dile getirmeye teşvik eden etkenlerden birisi oldu. 1881 yılında İngiliz basınında adanın Yunanistan'a verileceği haberlerinin çıkmaya başlaması ise Rumların enosis umutlarını daha da artırdı.

Bu durumu gören Kıbrıs Türk toplum önerlerinden Kıbrıs Müftüsü Hacı Ali Rıfkı Fuat, 12 Nisan 1881'de Yüksek Komiser Robert Biddulph'a (23 Haziran 1879-9 Mart 1886) bir telgraf göndererek adanın Yunanistan'a bağlanması ihtimaline karşı önlemler alınmasını talep etti. Müftü, aynı gün Bâb-ı Âlî'ye de başvurup Kıbrıs Türk Toplumunun şan ve şerefının korunmasını istedi. Bu başvuru üzerine Osmanlı Sarayında görevli bulunan Mareşal Gazi Osman Paşa, Sultan Abdülhamit adına yaptığı açıklamada Kıbrıs'ın Yunanistan'a verileceği söylentilerinin asılsız olduğunu belirterek Türklere bu konuda güvence verdi. Gazi Osman Paşanın hemen ardından İngiliz Sömürgeler Bakanı Lord Kimberley de Yunanistan'a ilhak söylentilerini yalanladı. Kıbrıs Yüksek Komiseri Biddulph ise Nisan ayı sonlarında Londra adına Rumlara verdiği cevapta adanın Yunanistan'a verilmesinin Kıbrıs Konvansiyonuna aykırı

⁴⁸ Meltem O. Samani, "Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)", s.88-89.

⁴⁹ Gürel, **Kıbrıs Tarihi I (1878-1960)**, s.35; Meltem O. Samani, "Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)", s.64.

⁵⁰ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s.39.

olacağını; çünkü bu konvansiyona göre Kıbrıs'ın mülkiyetinin hukuken Osmanlı Devletine bağlı olduğunu belirtti⁵¹.

Bu arada İngiliz Hükümeti de Kıbrıs Yasama Konseyini daha liberal ve seçilmiş halk temsilcilerinin yer alacağı bir konseye dönüştürmek için çalışma başlattı. Muhtemelen İngilizler, Konseyi bu hâle getirerek Kıbrıs halkına yönetimlerini kabul ettirmek ve halkla yönetim arasındaki bağları kuvvetlendirmek istiyorlardı. Nitekim bu çalışma kapsamında öncelikle 1881'de adada bir nüfus sayımı yapıldı. Bu sayıma göre 715 yerleşim biriminde İngiliz askerleri hariç toplam 185.630 kişi yaşıyordu. Bu nüfusun 45.458'i Türk, 137.631'i Rum ve 2541'i de diğer etnik topluluklardandı. Rumların 137.499'u ile Türklerin 2454'ü Rumca; Türklerin 42489'u ile 95 Rum Türkçe; 70 Türk ile 26 Rum da Arapça konuşmaktaydı⁵². Böylece adadaki İngiliz yönetimi, bu nüfus oranlarına dayanarak Yasama Konseyinin sayısal yapısını değiştiren yeni bir anayasa hazırladı⁵³. 23 Mart 1882'de açıklanan yeni Kıbrıs Anayasasına göre Yasama Konseyi; 12'si seçilmiş, 6'sı resmî olmak üzere toplam 18 üyeden oluşacaktı. Ayrıca 1881 nüfus sayımında tespit edilen nüfus oranları doğrultusunda 12 seçilmiş üyenin 9'u Rum, 3'ü Türk olacaktı. Konseye Yüksek Komiser başkanlık edecek ve oyların eşit çıkması durumunda belirleyici oya sahip olacaktı⁵⁴. Yeni anayasa, Kıbrıslı Rumlar tarafından memnuniyetle karşılandı. Nitekim Başpiskopos Sofronios, aynı gün Yüksek Komiser Biddulph'a telgrafla bir teşekkür mesajı gönderdi⁵⁵.

1882 Anayasası, İngiliz kamuoyunda tartışmalara ve eleştirilere yol açtı. Muhalefetteki Muhafazakâr Partinin parlamenterlerinden Ashmead-Bartlett, Avam Kamarasının 30 Mart 1882'deki oturumunda Türklerin sahip olduğu toplumsal hakları ortadan kaldıracığı gerekçesiyle yeni Kıbrıs Anayasasına karşı çıktı⁵⁶. İngiliz parlamenter Lord Carnarvon da 28 Temmuz 1882'de Lordlar Kamarasında bu konuyla ilgili bir konuşma yaptı. Lord Carnarvon'a göre Yasama Konseyinde 3 Türk üyeye karşı 9 Rum üye

⁵¹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.59-62.

⁵² Sabahattin İsmail, *1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kıbrıs Sorunu (İç Etkenler)*, Lefkoşa: K.K.T.C Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986, s.32.

⁵³ Meltem O. Samani, "Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)", s. 89.

⁵⁴ *The Cyprus Gazette*, Thursday, March 23rd, 1882, s.1; Hill, *A History of Cyprus*, s.418; Gürel, *Kıbrıs Tarihi I (1878-1960)*, s.42.

⁵⁵ Orr, *Cyprus Under British Rule*, s.96-97.

⁵⁶ *HC Deb 30 March 1882 vol 268 cc308-9*, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1882/mar/30/island-of-cyprus-election-of-members-to#S3V0268P0_18820330_HOC_115 (21 Mart 2016).

olması, Kıbrıs halkını Hristiyan ve Müslüman olarak iki sınıfa ayırırdı. O sebeple Konseyde eşit temsiliyet olması gerekirdi. Zira Kıbrıs halkının herhangi bir bölümünün kafasında haklarının güvence altına alınmadığı ve kendisine adil davranılmayacağı şüphesi olmamalıydı⁵⁷.

İngiliz parlamenterlerden bu tepkiler gelirken Türk toplum ileri gelenleri de konuyla ilgili hassasiyetlerini ve itirazlarını gerek adadaki İngiliz Yönetimine gerekse İngiliz Hükümetine iletmeye devam etmekteydiler. Nitekim Müftü Esseyid Ahmet Asım Efendi başkanlığındaki bir heyet, 25 Mart 1882’de Sömürgeler Bakanlığına tepkilerini dile getiren bir telgraf gönderdi. Telgrafta eşit temsiliyet ilkesine geri dönülmemesi hâlinde Türklerin adadan göç edeceği bildiriliyor, Yasama Konseyinde çoğunluğu elde eden Rumların bunu enosise geçiş için kullanacağı uyarısı yapılıyordu⁵⁸.

Kıbrıslı Türkler, aynı konudaki şikâyetlerini Bâb-ı Âlî’ye de bildirdiler. Bu şikâyeti dikkate alan Osmanlı Devleti, 6 Nisanda Londra’daki Osmanlı Büyükelçisi Musurus Paşaya bir telgraf gönderdi. Bâb-ı Âlî, bu telgrafta Musurus Paşadan Yasama Konseyinde eşit temsiliyet sistemine geri dönülmesi konusunda İngiliz Dışişleri Bakanlığı nezdinde girişimde bulunmasını istiyordu. Osmanlı Devletine 8 Nisanda cevap veren İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Granville, Yasama Konseyinde Türk üyelerle İngiliz üyeler birlikte hareket ettikleri müddetçe Rum çoğunluğunun Türk azınlığını baskı altına alamayacağını iddia etti. Bunun üzerine Türk toplum ileri gelenleri, 17 Nisanda İngiliz Dışişleri Bakanlığına iletmek üzere Yüksek Komisere bir muhtıra daha sundular. Muhtıradaki Rumlara verilen çoğunluk haklarının sonunda İngilizlerin adadan atılmasıyla sonuçlanacağı uyarısını tekrarladılar. Osmanlı Büyükelçisi Musurus Paşa da Temmuz ayında İngiliz Dışişleri Bakanına sunduğu cevapta çoğunluğa dayalı sistemin sayıca azınlıkta olanları esir durumuna düşürebileceği endişesini dile getirdi. Ayrıca adadaki Türk Toplumunun güvenliğinin İngiltere’den başkasına devredilemeyeceği, aksi hâlde Türklerin varlıklarını sürdüremeyecekleri uyarısında bulundu⁵⁹.

⁵⁷ HL Deb 28 July 1882 vol 273 c24, http://hansard.millbanksystems.com/lords/1882/jul/28/motion-for-papers#S3V0273P0_18820728_HOL_48 (21 Mart 2016).

⁵⁸ Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960)*, s.43; Hill, *A History of Cyprus*, s.419-420; Orr, *Cyprus Under British Rule*, s.97-99.

⁵⁹ Meltem O. Samani, “Kıbrıs’ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)”, s.91-92.

İngiliz Hükümeti ise bir yandan Bâb-ı Âlî'ye Kıbrıslı Türklerin İngiliz Yönetiminin koruması altında olduğu güvencesini vermeye devam etti. Bir yandan da Kıbrıs Konvansiyonuna göre Osmanlı Devletinin adanın içişlerine müdahale hakkı olmadığını ileri sürdü. Hâlbuki yaklaşık bir yıl önce Kıbrıs Yüksek Komiseri Biddulph, Rumların Yunanistan'a ilhak taleplerini reddederken gerekçe olarak Kıbrıs Konvansiyonuna göre adanın mülkiyetinin hukuken Osmanlı Devletine bağlı olmasını göstermişti⁶⁰. Şimdi ise İngilizler, farklı bir tutum sergiledikleri gibi gerek Kıbrıslı Türklerin gerekse Bâb-ı Âlî'nin tepkilerine rağmen yeni anayasayı 30 Kasım'da yürürlüğe koydular⁶¹. Böylece Yasama Konseyinde çoğunluğu elde eden Rumlar, her yıl Konseyin açışında Yunanistan'a ilhak talep eden muhtıralar sunup bunları onaylatmaya çalıştılar. Türkler de İngilizlerle birlikte muhtıraların aleyhinde oy kullanıp Konseyden geçmesini önlüyorlardı⁶².

Kıbrıslı Türkler, Yasama Konseyindeki mücadelelerini basın yoluyla daha etkin hâle getirmeye çalıştılar. Nitekim 11 Temmuz 1889'da Limasol eski Mal Müdürü Emin Efendi, ilk Türk gazetesi olan *Saded*'i yayınlamaya başladı⁶³. *Saded* gazetesi, İngilizlerin Kıbrıs'tan çıkması hâlinde adanın Osmanlı Devletine geri verilmesini savunan yayınlar yapıyordu. Ancak gazete, muhtemelen maddi sıkıntılardan ötürü kısa bir süre sonra kapanınca Türk toplum ileri gelenleri, 25 Şubat 1891'de Lefkoşa'daki Kırathane-yi Osmani Kulübünde (Osmanlı Kırathanesi Kulübü) bir yönetim kurulu toplayarak *Zaman* gazetesini çıkarmaya karar verdiler. Bu Kulübün mensuplarından Hafız Derviş Efendi, gazetenin sahibi olurken Kırathane-yi Osmani Kulübünün Yönetim Kurulu da bu gazetenin yazı işleri sorumluluğunu üstlendi. Gazetenin başyazarı ise İstanbul'dan getirilen gazeteci Müzafferüddin Galip Bey oldu⁶⁴. *Zaman* gazetesinin amaçları arasında İngiliz sömürgeciliğiyle mücadele etmek, enosise karşı durmak, Kıbrıs Türk Toplumunun ekonomik, kültürel ve ahlaki gelişimi için çalışmak

⁶⁰ Gürel, *Kıbrıs Tarihi I (1878-1960)*, s.43-44.

⁶¹ Meltem O. Samani, "Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)", s. 92.

⁶² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.55-56.

⁶³ *Cyprus Blue Book, 1889-1890*, s.417,

<http://www.cyprusdigitallibrary.org.cy/files/original/db5182ca13ef58b23faa4b22d69d0a0c.pdf> (5 Nisan 2016) ;

Cemalettin Ünlü, *Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)*, Ankara: Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, 1981, s.16.

⁶⁴ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.181.

ve çıkarlarını gözetmek vardı⁶⁵. Türk toplum önderleri ve aydınları, enosis'e karşı kamuoyu oluşturmada gazetelerin çok etkili bir iletişim aracı olduğunu görerek sonraki yıllarda da *Yeni Zaman*, *Kıbrıs*, *Kokonoz*, *Akbaba*, *Feryat*, *Mir'at-ı Zaman*, *Sünuhat*, *İslam*, *Vatan* ve *Seyf* gibi çeşitli gazeteler ve dergiler çıkardılar⁶⁶.

Rumlar ise bir taraftan Yunanistan'a bağlanmak için siyasi girişimlerde bulunurken diğer taraftan okullarında ve kiliselerinde enosis yanlısı ve Türklere olumsuz bakan bir nesil yetiştirmekteydiler. Adadaki İngiliz Yönetimi, Yunan Eğitim Bakanlığına Kıbrıs Rum ortaokullarına öğretmen gönderme izni verdiği için Yunanistan Hükümeti, Rum gençliğine Yunan millî kimliğini aşılama imkânı elde etmişti⁶⁷. Nitekim 1901'de Rum okullarını ziyaret eden bir İngiliz müfettişin hazırladığı rapor, bu konuda çarpıcı bilgiler verir. Bu rapora göre hemen her Rum okulunda mutlaka bir Yunan bayrağı ile Yunan Kraliyet Ailesinin resimleri bulunmaktaydı. Bu okullarda Çağdaş Yunan Tarihi ve Yunanistan Coğrafyası öğretilmekteydi. Ayrıca her sınıfta büyük bir Yunanistan haritası asılıydı. Bunun yanında dördüncü sınıfa kadar Yunanlılığı öven seçme eserler, dört ve üstü sınıflarda ise Eski Yunanlara ait destanların ve tarih eserlerinin Çağdaş Yunanca tercümeleri okutulmaktaydı⁶⁸.

Kıbrıs Rum Toplumuna uygulanan eğitime Rum basınının Osmanlı ve Türk aleyhtarı yayınları⁶⁹ da eklenince 1890'larda yaşanan Türk-Rum çatışmalarının zemini hazırlanmış oldu. İlk Türk-Rum çatışması ise 1894 yılının martında Baf kasabasında meydana geldi. Rumlardan oluşan 400-500 kişilik bir grup, Türklere bazı taşkınlıklar yapıp bir Türkü ağır şekilde dövdü. Türklerin bu harekete karşılık vermesi üzerine iki taraf arasında kavga çıktı. Baflı Rumlar, Türklere karşı küçük çaplı kışkırtmalarını ve taciz eylemlerini sonraki günlerde de sürdürdüler. Yine aynı dönemde Lârnaka kasabasına bağlı Lefkara köyünde oturan Rumlar, bir Türk gencinin bir Rum kızını taciz

⁶⁵ Ünlü, *Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)*, s.18-20; Harid Fedai ve Ahmet An (hızl.), *Örnekleriyle Kıbrıs Türk Basın Tarihi (1891-1963) -I-*, Lefkoşa 2012, s.7-8.

⁶⁶ Fedai ve An (hızl.), *Örnekleriyle Kıbrıs Türk Basın Tarihi (1891-1963) -I-*, s.8-40; İsmail, *1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kıbrıs Sorunu*, s.40-47; Ünlü, *Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)*, s.22-49.

⁶⁷ Oberling, *The Road to Bellapaise*, s.16; Sir Harry Luke, *A Portrait and An Appreciation*, Cyprus, Second Revised Edition, London: George G. Harrap&Co. Ltd, 1964, s.177.

⁶⁸ Oberling, *The Road to Bellapaise*, s.16.

⁶⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.89; Ünlü, *Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)*, s.23-25; Orhan Turan, "Tarihten Günümüze Kıbrıs Türk Basını (1879-2009)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2010), s.41-42; İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, s.45-57.

ettiği iddiasıyla Türklere saldırdılar. Bu saldırılarda darp edilen Türkler, İngiliz makamlarına şikâyetle bulundularsa da bu şikâyetler, ilgili makamlar tarafından dikkate alınmadı. Ama Rumların eylemleri devam etti. 25 Mart 1895 gecesi Yunan Bağımsızlık Gününü kutlamak için Lefkoşa’da yürüyüş yapan Rumlar, Türklerin yoğun olarak yaşadığı Tahtakale mahallesinden geçerken Türklerin toptan yok edileceğini ima eden şarkılar söylediler. 22 Nisanda da Rumlar, Türklere sözlü ve eylemli tacizde bulundular. Bunun üzerine Kıbrıs Müftüsü Ali Rıfkı, *Zaman* Gazetesi sahibi Derviş Paşa ile Yasama Konseyinin Türk üyeleri; Yüksek Komiser Sir Walter J. Sendall’ı (5 Nisan 1892-23 Nisan 1898) ziyaret ederek Rumların Türkleri öldürmekle tehdit ettiklerine dikkat çektiler. Ayrıca Türk-Rum çatışmalarının olmaması için enosis mitinglerinde önlem alınmasını veya bu mitinglere izin verilmemesini talep ettiler. Yüksek Komiser Sendall ise Türk ileri gelenlerine hiçbir karışıklık çıkmayacağına dair güvence verdi. Buna karşı Müftü Ali Rıfkı da 29 Nisanda Yüksek Komisere bir yazı göndererek Rum ileri gelenlerinin miting konuşmalarında ve hazırladıkları muhtıralarda Türklerin çıkarlarına aykırı isteklerde bulunduklarını savundu. Kısa bir süre sonra ise Rumlar, Mağusa kasabasının Vadili ve Vitsada köylerinde gece yarısı silahla dolaştılar. Bu eylem, uzun sürmedi; ama Türklerde tedirginlik yarattı⁷⁰.

Kıbrıs’ta çatışmalar ve tahrikler devam ederken Bâb-ı Âlî de İngiliz Hükümetinden “ajan” olarak nitelediği Yunanistan konsolosu Philemon, hukukçu G.S. Frankudi, öğretmen ve gazeteci Katalyanos ve Dr. Zannetos gibi Yunan vatandaşlarının adadaki faaliyetlerine engel olmasını istedi. Londra ise Bâb-ı Âlî’ye verdiği cevapta Kıbrıs’ta Yunan ajanları olmadığını; fakat Rumların enosis emellerine destek beyanlarında bulunan bazı öğretmenler ile diğer mesleklerden kişiler olduğunu iddia etti. İngilizlere göre bu beyanlar, eyleme dönüşmediği sürece önlem almak gereksizdi. İngiliz Hükümeti, Rumlara da Kıbrıs Konvansiyonuna göre adanın mülkiyetinin hukuken Osmanlı Devletine bağlı olduğunu; bu yüzden Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilmesinin mümkün olmadığını tekrarladı⁷¹.

Rumların Kıbrıs’ı Yunanistan’a bağlamak yönündeki faaliyetleri ise Türklere yönelik saldırılar ve taşkınlıklarla sınırlı kalmadı. Nitekim Atina’da kurulan Kıbrıs Yurtseverler

⁷⁰ İsmail, a.g.e, s.34-45.

⁷¹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.66-69.

Birliği isimli cemiyet, Osmanlı-Yunan Savaşının* çıktığı 1897 yılında enosisi gerçekleştirmek amacıyla adada Yurtsever Kulüpler adıyla şubeler açtı. Bu kulüpler, Yunan yönetiminin Girit'e siyasi, ekonomik ve toplumsal kazanımlar sağladığı; o sebeple Yunan egemenliğine girmenin Kıbrıs için de iyi olacağı propagandasını yapmaya başladılar. Yurtsever Kulüplerin yaptıkları propaganda, sonraki yıllarda Rumlar tarafından sürdürüldü. Nitekim 1901 Ekiminde yapılan Yasama Konseyi seçimlerine katılan Rum adaylar, yürüttükleri kampanyada bir yandan Rumlara enosisi gerçekleştirme sözü verirken bir yandan da Girit'te olduğu gibi Kıbrıs'a da Yunanlı yönetici atanması gerektiği fikrini işlediler.

Rumların bu propaganda faaliyetlerine karşı İngiliz Sömürgeler Bakanı Joseph Chamberlain de 1902 yılı başlarında yaptığı açıklamada İngiltere'nin adayı Kıbrıs Konvansiyonu gereği emaneten elinde tuttuğunu ve Kıbrıs'ın geleceği hakkında karar verme yetkisinin Osmanlı Devletine ait olduğunu belirtti⁷². Bakan Chamberlain, 26 Mayıs 1902'de Avam Kamarası oturumunda yaptığı konuşmada da adanın Yunanistan'a verilmesini sağlayan uluslararası bir antlaşma yapılsa bile Kıbrıs kamuoyunda adanın Yunanistan'a bağlanması konusunda bir fikir birliği olmayacağını öne sürdü. Zira Joseph Chamberlain'e göre Yunanistan, İngiltere gibi Kıbrıs'a yıllık 30.000 sterlin yardım yapacak ekonomik güce sahip değildi. İkincisi, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması durumunda ada halkı şikâyetçi olduğu Kıbrıs vergisini zengin ve güçlü İngiltere yerine fakir Yunanistan'a verecekti. Üçüncüsü, Kıbrıs'ta adanın Yunanistan'a verilmesine karşı çıkan çok büyük bir Türk nüfusu vardı⁷³. İngiliz Bakanın bu sözlerine rağmen gerek Yurtsever Kıbrıslılar Birliği gerekse Yasama Konseyinin Rum üyeleri ile Kıbrıs Rum Kilisesi, 1902 yazı boyunca İngiliz Hükümetine enosis talep eden muhtıralar göndermeye devam ettiler. Türk toplum ileri gelenleri ise 1902'nin Haziran ayında Sömürgeler Bakanlığına gönderdikleri telgraflarda hem Bakan Chamberlain'in yaptığı konuşmadan dolayı duydukları memnuniyeti dile getirdiler; hem de İngiltere'nin

*1897'de Osmanlı adası Girit'e bir Yunanlı vali yönetiminde özerklik verilmesiyle sonuçlanan Osmanlı-Yunan Savaşı; Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)**, s.555-564; Niyazi Ahmet Banoğlu, **Tarihte Girit ve Osmanlılar Dönemi**, İstanbul: Kastaş Yayınları, 1991, s.85-99; Gürel, **Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)**, s.32.

⁷² Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s.72-79.

⁷³ **HC Deb 26 May 1902 vol 108 c643**, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1902/may/26/class-v#S4V0108P0_19020526_HOC_194 (21 Mart 2016).

bir gün Kıbrıs'ı başka bir ülkeye devredecekse Osmanlı Devletine devretmesini talep ettiler.

Bu arada Yasama Konseyi seçimleri yapıldı ve Rumlara ayrılan 9 sandalyeyi kampanya dönemi boyunca enosis propagandası yapan Kitium Piskoposu ve taraftarları kazandı. Seçimlerden kısa bir süre sonra Rumların adayı Yunanistan'a ilhak etmek için İngilizlere karşı silaha başvuracaklarına dair işaretler belirdi. Nitekim Limasol Cimnasyosu isimli Rum okulunun müdürü Andreas Themistokleus, 23-26 Nisan 1903 tarihlerinde Pankiprion Oyunları adıyla düzenlediği spor gösterilerinin açış töreninde yaptığı konuşmada Rum gençlerinin silahla atış talimi yapmalarının önemi üzerinde durdu⁷⁴. Yine de o dönem Rumlar, henüz gereken şartlar oluşmadığı için olsa gerek silahlı bir isyana veya mücadeleye girişmediler.

Yasama Konseyinin yeni Rum üyeleri ise Girit gibi Kıbrıs'ı da Yunanistan'a bağlamak amacıyla harekete geçtiler. Bu doğrultuda Yüksek Komiserin Konseyde yapacağı açış konuşmasına verilecek cevaba enosis talebinin de eklenmesi için çaba harcamaya başladılar. 7 Mayıs 1903'te Yasama Konseyinin Türk üyesi Derviş Paşanın yokluğundan faydalanan Rum üyeler, cevap metnine Yunanistan'la birleşmeyi talep eden bir paragraf eklemeyi başardılar. Rumların karar tasarısı, Konseyde bir oy fazla ile kabul edildi. Bunun üzerine Türk üyelerden Hacı Hafız Ziyai Efendi, zamanı geldiğinde adanın eski ve meşru sahibi Osmanlı Devletine geri verilmesini talep eden bir paragraf ilave edilmesini isteyen bir karar tasarısı sundu. Diğer Türk üye Ahmet Râtib de bu tasarıya destek verdi. Fakat oturuma başkanlık eden İngiliz Başkâtibi, "Konseyin bu tür duyguların yansıtılacağı bir yer olmadığı" gerekçesiyle Türklerin karar tasarısını müzakereye koymadı.

Konseyde bulunmadığı için Türklerin tepkisini çeken Derviş Paşa ise 18 Haziran 1903'teki oturuma katılarak bir karar tasarısı sundu. Bu tasarıda Türk Toplumunun Konseyde onaylanan ve Yunanistan'a ilhak talebini içeren karar tasarısına şiddetle karşı olduğu belirtiliyordu. Ayrıca İngilizlerin bir gün Kıbrıs'ı terk edeceklerse adayı meşru sahibi Osmanlı Devletine geri vermeleri isteniyordu. Derviş Paşanın karar tasarısı, Yasama Konseyinin 7 Temmuz günkü oturumunda oylamaya sunuldu. Oylamaya

⁷⁴ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s. 75-91.

geçilmeden önce Yüksek Komiser Sir William F. H. Smith (23 Nisan 1898-17 Ekim 1904), İngiltere'nin Kıbrıs'ı Osmanlı Devletinden emanet olarak aldığını; Rusya'nın Anadolu'da işgal ettiği yerlerden çekilmesi durumunda İngilizlerin adayı Osmanlı'ya geri vereceğini yineledi. Ayrıca İngiliz Hükümetinin Kıbrıs'ı Osmanlı Devletinden başka bir devlete vermek gibi bir düşüncesi olmadığını ifade etti. Ardından yapılan oylamada 9 Rum üye aleyhte, 3 Türk üye ile 6 İngiliz üye ise lehte oy kullandı. Bunun üzerine Yüksek Komiser Smith, belirleyici oyunu kullanarak Derviş Paşanın karar tasarısının onaylanmasını sağladı.

Yasama Konseyinde çıkan bu karara sert tepki gösteren Rumlar ise Kıbrıs'ın her tarafında enosis mitingleri düzenlediler. Ayrıca İngiliz Sömürgeler Bakanlığına Yunanistan'a bağlanma talebinde bulunan karar tasarıları gönderdiler. Yasama Konseyinin Rum üyeleri de 23 Mart 1904'te yine Derviş Paşanın yokluğundan faydalanıp Yunanistan'a ilhak talebini içeren bir karar tasarısını Konseyden geçirmeyi başardılar⁷⁵. Yüksek Komiser Smith ise bu enosis tartışmalarına son verebilmek için Londra'nın yardımına başvurdu. Sömürgeler Bakanı Alfred Lyttelton da yaklaşık iki ay sonra Yüksek Komisere gönderdiği yazıda Rum üyelerin Konsey içindeki enosis girişimlerini sürdürmeleri durumunda 1882 Anayasasının gözden geçirileceği uyarısında bulundu⁷⁶.

Rumların Yunanistan'a ilhak hedefine yönelik çabaları devam ederken İngiliz Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı Sir Winston Churchill, 7-12 Ekim 1907 tarihleri arasında adayı ziyaret etti. Müsteşar Churchill, hem Mağusa Limanına çıkışında hem de gittiği Lefkoşa Tren İstasyonunda Rumların enosis talepleri ve gösterileriyle karşılaştı. 7 Ekim akşamı Vali Konağında verilen yemeğe katılan İngiliz Müsteşar, Yasama Konseyinin Rum üyelerinden birisinin Yunanistan'a ilhak talebini gündeme getirmesi üzerine İngiliz Hükümetinin kendi yönetimi altında bulunan topraklardan hiçbirini elden çıkaramayacağını söyledi. Yine de Rum üyeler, Müsteşar Churchill'e bir muhtıra sundular. Muhtırada adanın Yunanistan'a bağlanması hâlinde Türk azınlığının

⁷⁵ Hill, *A History of Cyprus*, s.512-514.

⁷⁶ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.82-83.

haksızlığa uğramayacağı ileri sürülüyordu. Sir Winston Churchill ise Rumların muhtırasına bir cevap vermedi⁷⁷.

Müsteşar Churchill, 12 Ekimde de Yasama Konseyinin oturumuna katıldı. Konseyin Rum üyeleri, bu oturumda enosis talebini tekrarlariken özerklik anlamına gelebilecek birtakım idari düzenlemelerin de yapılmasını istediler. Buna göre Yasama Konseyinin yetkileri genişletilmeli ve seçilmiş üye sayısı artırılmalıydı. Yürütme Konseyinde de Rumlara daha çok haklar verilmeliydi. Adliye Kurulunun üye sayısı ise adadaki toplumların nüfus oranlarına göre düzenlenmeliydi. Sir Winston Churchill, bu isteklere verdiği cevapta Rumların yetkilerinin genişletilmesinin ve onlara Türk azınlığının sahip olduğu haklardan daha fazlasının verilmesinin mümkün olmadığını belirtti. Ayrıca adanın Yunanistan'a ilhakının Kıbrıs Konvansiyonunun feshedilmesini gerektireceğini söyledi. Bunun yanında İngiliz Müsteşar, Kıbrıs halkının üçte birini oluşturan Türklerin enosis karşı olduklarını hatırlattı⁷⁸.

Rum üyelerden sonra konuşan Türk üyeler ise hem enosis hem de özerkliğe karşı çıktılar. Ayrıca hükümet dairelerinin ve bağımsız yargı kurumlarının başında İngilizlerin bulunmasını istediler. Türk üyeler, Sir Winston Churchill'e taleplerini içeren bir de muhtıra sundular. Muhtırada Yunanistan'a ilhak konusunun Yasama Konseyinde gündeme alınmaması, halkın huzur ve güvenliği için gereken önlemlerinin artırılması, belediye meclislerine dönüşümlü olarak bir Türk ile bir Rum üyenin başkanlık etmesi, iki toplumun arasını açacak nitelikteki hareketlerin önlenmesi ve Yürütme Konseyindeki Türk üyelerin Türk Toplumuna tarafından seçilmesi isteniyordu. Buna karşı Müsteşar Churchill, İngiliz Yönetiminin Rumların hareketlerine karşı tedbir almakta olduğunu ve Yürütme Konseyinin Türk üyelerinin Türkler tarafından seçilmesi konusunun incelendiğini bildirdi⁷⁹.

Sir Winston Churchill, bu oturumun ardından aynı gün Kıbrıs'tan ayrıldı. Daha sonra adayla ilgili bir rapor hazırlayıp 19 Ekimde İngiliz Hükümetine sundu. Bu raporda Kıbrıs'ın genel siyasi, ekonomik ve toplumsal durumu ayrıntılı şekilde ele alınıyordu. Raporun dikkat çekici noktalarından birisi ise Sir Winston Churchill'in Kıbrıs'ın

⁷⁷ Gazioğlu, a.g.e, s.99-108.

⁷⁸ Gazioğlu, a.g.e, s.99-108.

⁷⁹ Gazioğlu, a.g.e, s.99-108.

İngiltere için stratejik önemine değinerek artık adanın Osmanlı Devletine geri verilmeyeceğinin açıkça Bâb-ı Âlî'ye bildirilmesi gerektiğini savunmasıydı⁸⁰.

Öte yandan İngiliz Hükümeti, Sir Winston Churchill aracılığıyla enosis konusunda tutumunu yinelemesine rağmen Rumlar, Yunanistan'a ilhak taleplerini gündeme getirmekten kaçınmadılar. Hatta Yasama Konseyinde karşılaştıkları İngiliz-Türk ittifakı, Rumların Türklere duyduğu tepkiyi daha da artırdı. Rumların bu tepkisi, 1912 yılında daha şiddetli Türk-Rum çatışmalarına yol açtı. Çatışmalara giden süreç, Yasama Konseyinin Rum üyelerinin 5 Şubat 1912'de Kıbrıs Yüksek Komiserine sundukları muhtırayla başladı. Rum üyeler, muhtıralarında Yunanistan'la birleşme isteklerini tekrarladılar; ama İngilizlerden bir kez daha olumsuz cevap aldılar. Bunun üzerine 17 Nisanda Yasama Konseyi üyeliklerinden istifa ettiler. Rum üyelerin istifasından sonra Rum basını da İngiliz ve Türk aleyhtarı yayınlara başladı. Rumlar ise Lefkoşa'da ve diğer kasabalarda enosis mitingleri düzenlediler. 17 Nisanda başkent Lefkoşa'da düzenlenen mitingde Kıbrıs Rum Başpiskoposluğunun başkanlığında bir Merkezî Komite oluşturuldu. Bu komite; Başpiskopos II. Kirillos, piskoposlar ve istifa eden Rum Konsey üyelerinden oluşmaktaydı. Merkezî Komite oluşuktan sonra Rumlar, Nisan ayı boyunca kasaba merkezlerinde mitingler yaparak komiteye bağlılıklarını bildirdiler. Ayrıca mitinge katılanlar, Rum Konsey üyelerinin istifalarını onaylayıp, kasabaları yöneten İngiliz komiserlerine sundular⁸¹.

Rumlar, bir yandan da Türklere saldırılarda bulunmaya başladılar. Nitekim 27 Mayıs 1912'de Malya'dan Limasol'a deniz panayırı için gelen Türkler; Rumların taşlı, sopalı, şişeli, bıçaklı ve sandalyeli saldırılarına uğradılar. Bu saldırılarda bazı Türkler, hafif yaralarla kurtulurken bazıları da dövülerek ağır yaralandı. Daha sonra yüzlerce silahlı Rum, kasabanın Türk kesimine saldırıp camileri taşladı. Ayrıca Rumlar, panayır yerindeki Türkleri sopalarla dövdüler. Geçtikleri yerlerde de Türk işyerlerini ve dükkânlarını tahrip ettiler. Bu esnada bir Türk berber, Rumlar tarafından bıçaklanarak öldürüldü. Lefkoşa'nın merkezinde ve köylerinde pek çok Türk; darp edildi, yaralandı, sözlü ve silahlı tacize uğradı. Benzer olaylar, Lârnaka'da da yaşandı. Türklerin

⁸⁰ Gazioğlu, **a.g.e.**, s.99-108.

⁸¹ Gazioğlu, **a.g.e.**, s.99-108.

Rumların saldırılarına karşılık vermesi sonucu çıkan çatışmalarda ise her iki taraftan ölenler ve yaralananlar oldu⁸².

Bunun üzerine Türk toplum önderleri, olayları Bâb-ı Âlî'ye bildirip destek istediler. Osmanlı Devleti de 29 Haziran 1912'de İngiliz Dışişleri Bakanlığına bir muhtıra sunarak Kıbrıslı Türklerin güvenliğinin sağlanması için gereken önlemlerin alınması istedi. Bu girişimler sürerken Kıbrıs'taki İngiliz Yönetimi, olayları yatıştırıp asayiş sağladı⁸³. Ancak kısa bir süre sonra başlayan Balkan Savaşlarında* İngiliz Yönetiminin Rumlara Yunan Ordusuna gönüllü olarak katılma izni vermesi, Rumlardaki millî heyecanı artırdı. Bu millî heyecan da enosis taleplerinin canlı kalmasında etkili oldu. Nitekim savaştan sonra Kıbrıs Rum Başpiskoposu II. Kirillos, piskoposlar ve Yasama Konseyinin Rum üyeleri; 3 Haziran 1914'te Yüksek Komiser Hamilton Goold-Adams'a (12 Ekim 1911-8 Ocak 1915) Yunanistan'la birleşmeyi talep eden bir mesaj sundular. Yüksek Komiser Goold-Adams da Rum temsilcilere Türkler razı olmadığı sürece enosis isteklerinin yerine getirilemeyeceğini söyledi⁸⁴. Aynı günlerde I. Dünya Savaşının başlaması, Kıbrıs'ın statüsünde değişikliğin kapısını araladı.

1.5. İngiltere'nin Kıbrıs'ı İlhakı ve Sonrasındaki Siyasi Gelişmeler (1914-1925)

XIX. yüzyılın sonlarından beri İngiltere'nin önderliğindeki İtilâf Devletleri ile Almanya'nın başını çektiği İttifâk Devletleri arasında hem Afrika'daki sömürgecilik yarışı hem de Osmanlı topraklarının paylaşımı konusundaki anlaşmazlıktan dolayı bir rekabet vardı⁸⁵. Bu rekabet, 1914'te iki blok arasında I. Dünya Savaşının patlak vermesine sebep oldu⁸⁶. Osmanlı Devleti de İtilâf Devletlerine karşı toprak bütünlüğünü korumak amacıyla İttifâk Devletleri yanında savaşa katıldı⁸⁷.

Osmanlı Devletinin Almanya yanında savaşa girmesini gerekçe gösteren İngiliz Hükümeti, 5 Kasım 1914'te Kıbrıs'ı ilhak ettiğini duyurdu⁸⁸. İlhak kararından bir gün

⁸² İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, s.176-216.

⁸³ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.123-124.

* 1912-1913 yıllarında Osmanlı Devleti ile dört Balkan devleti (Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan, Yunanistan) arasında cereyan eden savaşlar; Uçarol, *Siyasî Tarih [1789-2001]*, s.504-545.

⁸⁴ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s. 127.

⁸⁵ Uçarol, *Siyasî Tarih [1789-2001]*, s.561-562.

⁸⁶ Pierre Renouvin, *1. Dünya Savaşı ve Türkiye 1914-1918*, Örgen Uğurlu (çev.), İstanbul: Örgün Yayınevi, 2004, s.224-726

⁸⁷ Uçarol, *Siyasî Tarih [1789-2001]*, s.578-583.

⁸⁸ *The London Gazette*, 6 November 1914, Issue: 28965; Page: 9012.

sonra Türk toplum ileri gelenlerinden oluşan bir heyet, Yüksek Komiser Goold-Adams'ı ziyaret etti. Heyet, bu ziyarette ilhakı tanıdığını ve İngiliz Hükümetine bağlılığını bildirdi. Rumlar ise bu karardan memnuniyet duydular. Nitekim Rum gazetesi Eleftheria, 14 Kasım 1914 tarihli nüshasında ilhak kararını Kıbrıs'ın bir Osmanlı adası olmaktan çıkması ve Yunanistan'la birleşmenin önündeki engelin ortadan kalkması olarak yorumladı. Gazetenin aynı nüshasında yayımlanan habere göre Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos, verdiği demeçte bu kararla adanın enosis'e çok yakın olduğunu ileri sürdü. Kıbrıs Rum Başpiskoposu II. Kirillos ile Yürütme Konseyinin Rum üyeleri de 20 Kasım'da Yüksek Komiser'e bir muhtıra sunarak ilhak kararına ilişkin emirnamede enosis lehine değişiklik yapılmasını talep ettiler. Zira bu emirnamenin 3. maddesinde metnin içeriğinde değişiklik yapılabileceği belirtiliyordu. Yüksek Komiser ise adanın geleceği konusunda bir görüş belirtmekten kaçındı.

Öte yandan İngiliz Hükümeti, Yunanistan'ı İtilâf Devletlerinin safında savaşa sokabilmek için 1915'te Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeyi teklif etti. Fakat Yunanistan Hükümeti; askerî ve ekonomik bakımdan kendini güçsüz hissetmesi, siyasi bölünmüşlük içinde olması ve Balkanlarda istikrarsızlığı daha da artırmaktan endişe etmesi gibi sebeplerden ötürü savaşa katılmakta tereddüt etti. Bu yüzden İngilizlerin teklifi gerçekleşmedi⁸⁹. Bu arada Kıbrıs'ın Yunanistan'a teklifi; Türklerde üzüntü, Rumlarda ise sevinç yarattı. Nitekim hem Yasama hem de Yürütme Konseyinin Türk üyelerinden Evkaf Murahhası Musa İrfan Bey, 1915 Kasımında Londra'dan İngilizlerin gelecekte de Kıbrıs'ta kalmayı sürdüreceklerine dair güvence vermesini talep etti. Rum Toplumu adına Başpiskopos II. Kirillos ile Yasama Konseyinin Rum üyeleri ise 26 Kasım'da Sömürgeler Bakanına Kıbrıs'ın Yunanistan'a teklifinden duydukları sevinci dile getiren bir yazı gönderdiler. Fakat İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, Londra'daki Yunan Büyükelçisine teklifin şimdilik geçerliliğini yitirdiğini söyledi.

İngiliz Dışişleri Bakanının bu sözlerinden kısa bir süre sonra Kıbrıs'taki İngiliz Yönetimi de Yunan Konsolosu başta olmak üzere adada bulunan Yunan vatandaşlarına enosis faaliyetlerinden vazgeçmeleri uyarısında bulundu. Rumlar ise I. Dünya Savaşının sonuna kadar hem seçimlerde enosis porpagandası yapmayı hem de Yasama Konseyine Yunanistan'a ilhak talebini kabul ettirme çabalarını sürdürdüler. Buna karşı Konseyin

⁸⁹ Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960)*, s.69-81; Varnava, *British Imperialism in Cyprus, 1878-1915*, s.246-266.

Türk üyeleri de İngiliz üyelerle birlikte hareket ederek Rumların bu girişimlerini engellemeye devam ettiler. Ayrıca Türkler, İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekilmesi hâlinde adayı Osmanlı Devletine geri vermesi isteğinde ısrar ettiler⁹⁰.

Yasama Konseyindeki mücadele sürerken I. Dünya Savaşı, 1918'de İtilâf Devletlerinin galibiyetiyle sona erdi. 29 Eylül-11 Kasım 1918 tarihleri arasında da İtilâf Devletleri ile İttifâk Devletleri arasında ateşkes antlaşmaları yapıldı. Ardından İtilâf Devletleri, İttifâk Devletleri ile imzalayacakları barış antlaşmalarının şartlarını belirlemek için 12 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansını topladılar⁹¹. Bu süreçten yararlanarak Yunanistan'a bağlanma hedeflerine ulaşmayı düşünen başta Kıbrıs Rum Başpiskoposu III. Kirillos olmak üzere Rum toplum önderleri, Londra'ya bir heyet göndermek için hazırlık yaptılar. Bu doğrultuda Rumlar, adanın her tarafında toplantılar düzenleyip, İngiliz Hükûmetine sunmak üzere, Yunanistan'la birleşme taleplerini içeren muhtıralar hazırladılar. Kıbrıs Rum Sen Sinod Meclisi (Piskoposlar Meclisi) de 3 Kasım 1918'de Başpiskoposluk binasında Yasama Konseyinin Rum üyeleriyle olağanüstü bir toplantı yaparak son gelişmeleri gözden geçirdi. Toplantının sonunda Meclis, Başpiskopos III. Kirillos'un başkanlığında bir Rum heyetinin Londra'ya gönderilmesine karar verdi ve heyete maddi destek için ödenek ayırdı. Böylece Rum heyeti, 3 Ocak 1919'da Londra'ya vardı ve bir yılı aşkın bir süre orada kaldı. Heyet, 3 Şubatta Sömürgeler Bakanı Lord Milner'e Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını talep eden bir metin sundu. Bakan Lord Milner ise bu konuda kesin cevap vermekten kaçındı. Bu sırada Rum heyetinin İngiliz gazetelerine adanın Yunanistan'a ilhak talebini dile getiren mektuplar göndermesi, İngiliz basınında enosisi destekleyen yazılar yayımlanmasında etkili oldu⁹².

Kıbrıslı Türkler ise Rumların adayı Yunanistan'a bağlamaya yönelik bu girişimlerine karşı mücadele edebilmek için örgütlenme ihtiyacı duydular. Nitekim Müftü Ziyai Efendi ile gazeteci öğretmen Mehmet Remzi'nin⁹³ (Okan) girişimleri sonucu köy ve kasabalardan seçilerek gelen temsilcilerin de katılımıyla 10-12 Aralık 1918 tarihlerinde

⁹⁰ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.133-153.

⁹¹ Uçarol, *Siyasî Tarih [1789-2001]*, s.622-624.

⁹² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.156-176.

⁹³ Mehmet Remzi Okan'la ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ulvi Keser, “ ‘Lozan Sonrasında Kıbrıs Unutuldu mu?’ Sorusuna Kesitel Bir Bakış ve M. Remzi Okan”, *History Studies*, 2013, Vol. 5, Issue. 4, <http://www.historystudies.net/dergi/tar20151219371.pdf> (29 Eylül 2016), s. 65-78.

Lefkoşa’da Meclis-i Millî adıyla bir toplantı düzenlendi⁹⁴. Bu toplantının aynı zamanda millî kongre özelliği taşıdığı söylenebilir. Zira temsilcilerin seçimi ve alınan kararlar bakımından Kurtuluş Savaşı (1919-1922) sırasında Anadolu’da yapılan kongrelere benzerlik gösteriyordu⁹⁵. Meclis-i Millînin amacı; Kıbrıs’ta Rum Toplumunun yanında bir de Türk Toplumunu olduğunu dünya kamuoyuna duyurmak, Türklerin neden enosise karşı çıktıklarını anlatmak ve Türk Toplumunun görüşlerini sunmak üzere bir heyet seçip Paris Barış Konferansına göndermekti. Daha sonra oybirliğiyle bazı kararlar alındı. Buna göre Müftü Ziyai Efendi başkanlığında bir heyet, Paris Barış Konferansına katılıp Kıbrıs’ın Osmanlı Devletine iade edilmesi talebinde bulunacaktı. Ayrıca Osmanlı delegeleriyle görüşüp onların talimatı doğrultusunda yabancı devletler nezdinde diplomatik girişimlerde bulunacaktı. Bunların dışında Meclis-i Millî, Kıbrıs Türk basın hayatına yeni gazeteler kazandırma kararı aldı. Nitekim avukat Ahmet Raşit ile başöğretmen Mehmet Remzi’nin öncülüğünde Doğru Yol gazetesi yayımlanmaya başlandı. Bu çalışmaların yanı sıra Türk toplum önderlerinden Dr. Mehmet Esat, Dr. Hüseyin Behiç ve Hasan Karabardak; “Türkiye’ye İlhak Partisi” adında bir siyasi parti kurdular.

Ancak bu faaliyetlerden rahatsız olan İngiliz Yönetimi, 26 Nisan 1919’da Dr. Esat, Dr. Behiç ve Hasan Karabardak’ı tutuklayıp hapse koydu⁹⁶. Ayrıca Millî Kongreye öncülük edenleri etkisizleştirme yoluna gitti. Önce Müftü Ziyai Efendi başkanlığındaki Türk heyetinin Paris’e gitmesine izin vermedi. Ardından Mehmet Remzi’nin Sarayönü Erkek Okulundaki Başöğretmenlik görevine son verdi. 1920 Nisanında da İngiliz Yönetimi, Doğru Yol gazetesinin yayınlarına sansür koydu. Sansür kararına rağmen Kıbrıs Türk basını faaliyetlerini sürdürdü ve yine Mehmet Remzi önderliğinde Söz gazetesi kuruldu⁹⁷.

⁹⁴ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s.182-183.

⁹⁵ Sabahattin İsmail ve Ergin Birinci, **Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre, Meclis-i Milli (1918), Milli Kongre (1931)**, Lefkoşa: CYREP Yayınları, 1987, s.15.

⁹⁶ Salâhi R. Sonyel, “İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı (1878-1960)”, **Belleten**, 1995, Cilt. LIX, Sayı. 224, <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Dergiler&IcerikNo=483> (19 Haziran 2016), s.168; Ulvi Keser, “ İttihat ve Terakki’den Darağacına Kıbrıs’ta Dr. Behiç Bey Hadisesi”, Cuma Ağca (gen. ysy. yön.), **Çanakkale Esirleri, Ermeni Doğu Lejyonu, Milli Mücadele, Dr. Behiç, EOKA, Türk Mukavemet Teşkilatı, KTKF, Megali İdea, Ermeniler, 20 Temmuz 1974 ve Annan Planı’nda Düünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)** içinde (89-107), Ankara: Berikan Yayınevi, 2013, s.97.

⁹⁷ İsmail ve Birinci, **Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre**, s.26-37.

Türkler, bir taraftan da enosis için Londra'da kulis faaliyeti yürüten Rum heyetine karşı bazı girişimlerde bulundular. Nitekim 1919 Mayıs'da İngiliz Sömürgeler Bakanı Lord Milner'e adada yaşayan 60.000 Türkün Yunan egemenliğine girmeyi asla kabul etmeyeceğini bildiren ve Kıbrıs'taki İngiliz idaresinin sürmesini talep eden bir yazı yolladılar. Türkler, Hint Müslümanlarının Lideri Ağa Hana da bir mesaj göndererek Rumların Yunanistan'a ilhak girişimlerini önlemesini rica ettiler. Bu mesajı alan Ağa Han, durumu Londra'da bulunan London Moslem League (Londra Müslümanları Birliği) adındaki cemiyete bildirdi. Bu cemiyet de Türklerin talebini 25 Temmuz 1919'da İngiliz Sömürgeler Bakanlığına iletti⁹⁸. Aynı gün İngiliz basınında Kıbrıs'ın el değiştirmeyeceği ve İngiliz sömürgesi olarak kalacağı haberleri yayımlandı⁹⁹. İngiliz Hükümet yetkilisi Andrew Bonar Law ise Avam Kamarasının 30 Temmuz'daki oturumunda Kıbrıs'ın statüsü hakkında henüz bir karar alınmadığını açıkladı¹⁰⁰.

Rumlar ise İngiltere'de bulunan Rum heyetine daha fazla destek için geniş katılımlı enosis mitingleri düzenlemeye başladılar. Başpiskopos vekâlet eden Baf Piskoposu da Rum köylerine mektuplar yollayarak kendi temsilcilerini seçmelerini ve Lefkoşa'daki Başpiskoposluk Sarayında yapılacak toplantıya göndermelerini istedi. 12 Ekim 1919'da Başpiskoposluk sarayında yapılan toplantıda da Yunanistan'a ilhak fikrinin tüm Rumlar tarafından desteklendiğini vurgulayan bir karar alındı. Kıbrıslı Türkler de aynı gün Lefkoşa'da benzer bir toplantı düzenleyip Rumların Yunanistan'a bağlanma girişimlerini şiddetle protesto ettiler ve İngiliz idaresinin devamını istediler¹⁰¹.

İngiliz Başbakanı Lloyd George ise 14 Kasım 1919'da Londra'daki Rum heyetiyle yaptığı görüşmede Ortadoğu'daki durumun henüz karışık ve belirsiz olduğunu, bu sebeple Kıbrıs konusunda bir karar alınmasının mümkün olmadığını söyledi. Bu gelişmeler üzerine Rum heyeti, Başpiskopos III. Kirillos ile Feodotu hariç Aralık ayında Kıbrıs'a döndü. Üç kişilik başka bir Rum heyeti ise Başpiskoposa yardım etmek için 12 Nisan 1920'de Londra'ya gitti. III. Kirillos da yeni heyetle birlikte 26 Ekimde

⁹⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.162.

⁹⁹ "Political Notes.", *The Times* (London, England), Friday, Jul 25, 1919; pg. 17; Issue 42161.

¹⁰⁰ *HC Deb 30 July 1919 vol 118 c2105*,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1919/jul/30/cyprus#S5CV0118P0_19190730_HOC_182 (22 Mart 2016).

¹⁰¹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.160-161.

Sömürgeler Bakanı Müsteşarı Leo Amery’i ziyaret edip görüştü. Bakan Amery, görüşmede İngiliz Hükümetinin Rumların Yunanistan’la birleşme talebini kabul etmeye hazır olmadığını; Rumlar arasında bile enosis konusunda bir görüş birliği olmadığını, öyle olsa bile adadaki Türk Toplumunun da bu konudaki görüşlerinin dikkate alınması gerektiğini ifade etti. Bu görüşmeden de bir sonuç elde edemeyen Rum heyeti, Kıbrıs’a dönmek zorunda kaldı.

Rumlar; bundan sonra toplantılar yaparak, muhtıralar hazırlayarak ve İngiliz Yönetimine telgraflar göndererek enosis taleplerini daha üst perdeden dillendirmeye başladılar. Buna karşı Yüksek Komiser Sir Malcolm Stevenson (31 Aralık 1918-30 Kasım 1926), tedbir olarak Yunanistan’a ilhak için faaliyetlerde bulunan Yunan vatandaşı Katalyanos’u 24 Nisan 1921’de Kıbrıs’tan sürgün etti. Bunun üzerine Yasama Konseyinin Rum üyeleri istifa ederek Başpiskopos başkanlığında Rum Millî Meclisini kurdular. Bu meclis kurulur kurulmaz enosisi gerçekleştirme kararı aldı. Aldığı bir diğer karar ise Yasama Konseyi seçimlerini boykot etmektir. Böylece 4 Kasım 1921’de yapılan seçimlere hiçbir Rum aday katılmadı. Rumlar, 28 Kasım’da yapılan ara seçimleri de boykot ettiler ve bu boykotu 1923 yılına kadar sürdürdüler. 4 ve 5 Aralık 1921’de ise Rum Millî Meclisi, İngiliz Yönetimine karşı pasif direniş kararı aldı. Bu örgüt, daha sonra yerini 46 üyelik Millî Konseye bıraktı. İlk toplantısını 16 Mart 1922’de yapan Millî Konsey, yine Yunanistan’la birleşme kararı alarak bunu Yüksek Komisere sundu¹⁰².

Kıbrıs’ta bunlar yaşanırken İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan; 30 Ekim 1918’de Osmanlı Devletiyle yaptıkları Mondros Mütarekesine dayanarak Anadolu’nun çeşitli bölgelerini işgal ettiler. Buna karşı 1919’da Anadolu’da Mustafa Kemal Paşa ile silah arkadaşlarının önderliğinde Kurtuluş Savaşı başlatıldı. 1921’e gelindiğinde Mustafa Kemal Paşanın başkanı olduğu Ankara Hükümeti, Yunanistan dışındaki işgalci devletlerle antlaşmalar yaparak Türkiye’nin Misak-ı Millî olarak bilinen millî sınırlarını güvence altına aldı. Ege Bölgesini işgal eden Yunan Ordusu ise 1921-1922 yıllarında

¹⁰² Gazioğlu, a.g.e, s.162-166.

Mustafa Kemal Paşanın komutasındaki Türk Ordusu ile yaptığı muharebelerde yenilgiye uğradı. Böylece Kurtuluş Savaşı, Türkiye'nin zaferiyle sonuçlandı¹⁰³.

Kıbrıslı Türkler ise kendilerini Anadolu halkının bir parçası olarak gördükleri için Kurtuluş Savaşına büyük destek verdiler. Nitekim *Doğru Yol*, *Söz* ve *Vatan* gazeteleri ile aylık *İrşad* dergisi gibi yayın organları; Kurtuluş Savaşı boyunca savaşın seyriyle ilgili haberler ve yazılar yayımlayarak Kıbrıs Türk Toplumunu aydınlattılar¹⁰⁴. Ayrıca Türkler, Muhacirin-i İslamiyeye Yardım Cemiyeti (Müslüman Göçmenlere Yardım Derneği) kurarak ve “Vatan Yahut Silistre” gibi piyesler sahneye koyarak Anadolu halkı için bağış ve yardım toplamaya başladılar¹⁰⁵. Hatta Teğmen Mehmet Tahir ve Binbaşı Osman Necmi gibi Kurtuluş Savaşına katılıp yararlılık gösteren ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından İstiklâl Madalyasıyla ödüllendirilen Kıbrıslı Türkler oldu¹⁰⁶. Kurtuluş Savaşına verilen bu destek, belki enosis'e karşı yürütülen mücadelenin de etkisiyle, Türklerde millî duyguların gelişmesine yol açtı. Bu hava, basına da yansdı. Nitekim hem *Doğru Yol* hem de *Söz* gazetelerinde Türkler için millî eğitimi ve millî ekonomiyi kurmanın önemini vurgulayan makaleler yayımlandı. Ayrıca bu iki gazetenin sayfalarında Kıbrıs Türk okulları için bağış kampanyaları yapıldı¹⁰⁷. Bunun yanında Türkler, kendilerini “Müslüman” yerine “Türk” olarak nitelemeye başladılar. Hatta 1924 yılında adında ilk defa “Türk” kelimesi olan Kıbrıs Türk Cemaat-i İslamiyesi kuruldu. Müftü Ziyai Efendi tarafından kurulan bu örgütün amacı, adadaki Türk toplumunun varlığını korumak ve gelişmesini sağlamaktı¹⁰⁸.

Öte yandan Türkler, Kurtuluş Savaşı döneminde de Rumların Yunanistan'a ilhak emellerine karşı mücadelelerini sürdürdüler. Özellikle Kıbrıs Türk basını, bu mücadelede önemli bir rol oynadı. Nitekim 1919-1923 yılları arasında *Doğru Yol* ve *Söz* gazetelerinde Ahmet Raşit ve Mehmet Remzi gibi Türk toplum önderleri tarafından

¹⁰³ Uçarol, *Siyasî Tarih [1789-2001]*, s.678-691.

¹⁰⁴ Nizamettin Balaban, “Milli Mücadelede Kıbrıs Türk Basını”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Erciyes Üniversitesi SBE, 2006), s.38-61; Ömer Pirlepel, “Türk İstiklal Savaşı Sürecinde Kıbrıs”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi SBE, 2009), s.46-107.

¹⁰⁵ Reşat Akar, *Atatürkçü Kıbrıs Türkleri*, İstanbul: Veb Ofset İleri Matbaacılık, 1981, s.10-13; Sabahattin İsmail ve Ergin Birinci, *Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri*, Lefkoşa: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, s.38-44; Balaban, “Milli Mücadelede Kıbrıs Türk Basını”, s.61-100.

¹⁰⁶ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.273.

¹⁰⁷ İsmail ve Birinci, *Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre*, s.45-55.

¹⁰⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.191.

enosisle ilgili yazılar kaleme alındı. Bu yazılarda Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi hâlinde Yunan Ordusunun Anadolu'daki Türklere uyguladığı mezalimi Kıbrıslı Türklere de uygulayacağı, Rumların enosis isteklerinin ise boş ve anlamsız olduğu savunuldu. Bunun yanında adanın statüsü değişecekse Osmanlı Devletine geri verilmesi talep edildi ve İngilizlerin Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeyeceklerine olan inanç dile getirildi. Ayrıca İngiliz Yönetiminden Rumların Yunanistan'la birleşme girişimlerine karşı daha kesin ve kararlı bir tutum sergilemesi istendi. Rumlara da Türklerin görüşlerine saygı göstermeleri, enosis düşüncesinden vazgeçmeleri ve adanın refah düzeyini yükseltmek için Türklerle birlikte çalışmaları çağrısı yapıldı¹⁰⁹.

Rumlar ise Yunan Ordusunun Anadolu'da kazanacağı bir zaferin Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için de daha uygun bir ortam yaratacağı düşüncesindeydiler. Ancak Yunan Ordusunun yenilgisi, Rumların enosis faaliyetlerini bir ölçüde olumsuz etkiledi. Bu yüzden Rumlar, stratejilerini değiştirip özerklik talebini öne çıkarmaya başladılar. Bu strateji doğrultusunda Rum Millî Konseyi, 16 Aralık 1922'de Sömürgeler Bakanlığına sunduğu muhtırada anayasa değişikliği yapılarak Rumlara özerklik tanınması isteğinde bulundu. Konsey, özerk yönetimde Türk azınlığının haklarının da güvence altına alınacağı sözünü verdi. Bunun yanı sıra Rum Millî Konseyi, özerklikte Yüksek Komiserin veto yetkisinin olmayacağını belirtmekle birlikte İngilizlerin adadaki askerî çıkarlarının korunacağı güvencesini verdi. 22 Aralıkta Başpiskopos III. Kirillos, İngiliz Sömürgeler Bakanına bir muhtıra göndererek adada Rum çoğunluğunun hâkim olacağı bir özerk yönetim kurulmasını talep etti¹¹⁰. Rumların bu muhtırasına karşı Yasama Konseyinin Türk üyesi Dr. Eyyub de Yüksek Komisere Kıbrıs'ın tekrar Osmanlı Devletine verilmesini veya adanın 1914'ten önceki statüsüne döndürülmesini isteyen bir metin sundu. Sömürge Müsteşarı Vekili C.H.Hart Davis ise İngiliz Hükümeti adına 6 Şubat 1923'te Başpiskopos III. Kirillos'a gönderdiği cevapta ada halkının özerklik için gereken olgunluğa henüz ulaşmadığı gerekçesiyle Rumların talebinin reddedildiğini bildirdi. Bunun üzerine Rumlar, Yunanistan'la birleşme arzularının zaten siyasi olgunluklarının kanıtı olduğunu iddia eden bir karar tasarısı hazırladılar. Rum Millî Konseyi de 3 Haziran 1923'te Başpiskopos başkanlığında düzenlediği toplantıda

¹⁰⁹ İsmail ve Birinci, **Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre**, s.68-96.

¹¹⁰ İzzet Öztoprak, "Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları", **Belleken**, 1998, Cilt. LXII, Sayı. 233, <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Dergiler&IcerikNo=391> (19 Haziran 2016), s.208.

bu karar tasarısını oybirliği ile onayladı. Ayrıca toplantıda Yasama Konseyinin Rum üyesi Spiro Araouzos'un Londra'ya giderek bu tasarıyı Sömürgeler Bakanına sunmasına karar verildi¹¹¹.

Spiro Araouzos'un Londra'ya gideceği sırada İsviçre'nin Lozan kentinde Ankara Hükümetinin temsilcileriyle İtilâf Devletleri temsilcileri arasında barış görüşmeleri yapılmaktaydı. Bu görüşmelerin sonunda 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmanın 20. maddesine göre başta Türkiye¹¹² ve Yunanistan olmak üzere Lozan Barış Antlaşmasını ünzalayan bütün devletler, İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki egemenliğini tanıdılar¹¹³. Bu antlaşmanın imzalanmasından yaklaşık bir hafta sonra ise Spiro Araouzos, İngiliz Sömürgeler Bakanlığına Rumların isteklerini iletti. Bu istekleri sunarken de Kıbrıs halkının özerklik için gereken siyasi olgunluğa sahip olmadığı iddiasına karşı çıktı ve ada nüfusunun yaklaşık %80'ini oluşturan Rumlara Yasama Konseyinde 12 sandalye verilmesi gerektiğini savundu. Bunun üzerine Sömürgeler Bakanlığı, 14 Ağustosta yazılı bir açıklama yaparak bu istek yerine getirilecek olursa Türklerin güvenlik endişesine düşmelerini önlemek için sayısal dengeyi sağlamak, bunun için de İngiliz üye sayısını artırmak gerekeceğini belirtti¹¹⁴.

Rumlar, Londra nezdinde girişimlerini sürdürürken 6 Aralık 1923'te İngiltere'de genel seçimler oldu ve seçimleri James Ramsay MacDonald başkanlığındaki İşçi Partisi kazandı. Rumlar ise bu iktidar değişikliğini olumlu karşıladılar. Zira J. Ramsay Macdonald, 8 Şubat 1919'da İsviçre'nin başkenti Bern'de yapılan Sosyalist Enternasyonal Konferansında yaptığı konuşmada Kıbrıs konusuna da değinmiş ve iktidar oldukları takdirde adaya self-determinasyon (kendi kaderini tayin) ilkesini uygulayacakları sözünü vermişti¹¹⁵. Rumlar için self-determinasyon ilkesi, Yunanistan'a bağlanma hedefine ulaşmak anlamına geliyordu. Bu sebeple Rumlar, İngiltere'de yeni hükümetin gelişinden faydalanarak yeni bir girişimde bulunmaya karar verdiler. 25 Şubat 1924'te Rum Millî Konseyi, toplanarak Sömürgeler Bakanına göndermek üzere

¹¹¹ Gazioglu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.166-167.

¹¹² İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, 1920-1945*, C.I, 2. Baskı, Ankara: TTK Yayınları, 1989, s.91; Celal Şar, "British Policy Towards Cyprus and the Cyprus Question, 1878-2005", (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi SBE, 2005), s.8.

¹¹³ Sevin Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1977, s.36.

¹¹⁴ Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960)*, s.120-121.

¹¹⁵ "Socialists At Berne", *The Times* (London, England), Monday, Feb 10, 1919; pg. 7; Issue 42020.

bir muhtıra hazırladı. Muhtıradaki enosis talebi yer almakla beraber şimdilik özerkliğin de kabul edilebileceği belirtiliyordu. Buna karşı İşçi Partisi Hükümetinin Sömürgeler Bakanı James H. Thomas, kendilerinden önceki İngiliz Hükümetlerinin Rumlara verdiği cevaplara ekleyeceği bir şey olmadığını ifade etti¹¹⁶.

1.6. 1931 İsyanının Sebepleri ve İsyanın Sonraki Baskı Dönemi (1925-1941)

İngiliz İşçi Partisinin iktidarı uzun sürmedi ve 1924 yılının sonlarına doğru hükümeti Muhafazakâr Parti devraldı¹¹⁷. Muhafazakâr Parti, iktidara geldikten kısa bir süre sonra Kıbrıs'la ilgili iki önemli düzenleme yaptı. İlk önce 6 Şubat 1925'te yayımladığı Kraliyet Emirnamesiyle Yasama Konseyindeki Rum üye sayısını 9'dan 12'ye, İngiliz üye sayısını da 3'ten 6'ya çıkardı. Konseyde sayısal dengeyi koruyabilmek için ise Türk üye sayısını 3 bıraktı¹¹⁸. İngilizlerin ikinci düzenlemesi ise Kıbrıs'ı sömürge statüsüne geçirmek oldu. Zaten adanın İngiliz sömürgesi olduğunu kabul eden Lozan Barış Antlaşması, 16 Temmuz 1924'te Avam Kamarasında onaylanmış¹¹⁹; 6 Ağustostan itibaren yürürlüğe konmuştu. Bu da adaya sömürge statüsü verilmesinin önünde hukuki bir engel kalmadığı anlamına geliyordu. Böylece İngiliz Hükümeti, 10 Mart 1925'te Kıbrıs'ın İngiliz sömürgesi olduğunu ilan etti ve adaya Yüksek Komiser yerine Sömürge Valisi atamaya başladı¹²⁰.

Kıbrıs'taki İngiliz Yönetimi de 1 Mayıs 1925'te adanın İngiliz sömürgesi olduğunu bildiren bir Kraliyet Emirnamesi yayınladı. Bu emirnameden memnun olmayan Rumlar, İngiliz Sömürgeler Bakanlığına Yunanistan'a ilhak emellerini dile getiren bir protesto mektubu gönderdiler. İngiliz Hükümeti, 12 Haziranda Rumlara verdiği cevapta

¹¹⁶ Gazioglu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.168.

¹¹⁷ Paul David Webb, "Labour Party, Political Party, United Kingdom", *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/Labour-Party-political-party> (1 Ekim 2016).

¹¹⁸ *Cyprus Blue Book, 1925*, s.100,

<http://www.cyprusdigitallibrary.org.cy/files/original/cbcd8d1a5c514c5837cf78f6402e05a7.pdf> (23 Mart 2016);

Gazioglu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.167-168; Meltem O. Samani, "Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)", s.94.

¹¹⁹ *HC Deb 16 July 1924 vol 176 c343*, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1924/jul/16/treaty-of-lausanne-ratification#S5CV0176P0_19240716_HOC_53 (23 Mart 2016).

¹²⁰ Hill, *A History of Cyprus*, s.414-415; Cemil Çelik, "İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu (1878-1914)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi SBE, 2012), s.107.

Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi konusunun nihai olarak kapandığını ve yeniden açılmayacağını bildirdi¹²¹.

Bunun üzerine Rumlar, tekrar özerklik talebini öne çıkardılar. Bu taleplerini kabul ettirebilmek için de gerek İngiliz Sömürge Yönetimine gerekse Kıbrıs Türk Toplumuna karşı daha ılımlı bir siyaset izlemeye başladılar. Türkler de kendi varlıklarını ve geleceklerini koruyabilmek için tehdit olarak gördükleri enosise karşı İngilizlerle beraber hareket etme fikrini benimsediler. Bu fikri savunan ve o doğrultuda hareket edenlerin başında Evkaf kurumunun Türk murahhası Sir Mehmet Münir (Bey) gelmekteydi¹²².

Her iki toplumun tutumu, 1925'te yapılan Yasama Konseyi seçimlerine de yansdı. Rum adaylar, seçimlerde özerkliğe vurgu yaptılar ve Türklere bu konuda işbirliği yapma çağrısında bulundular. Başta Sir Mehmet Münir olmak üzere Evkafçı adaylar ise Türklere hitaben yaptıkları konuşmalarda İngilizlerle beraber hareket edilmesi gerektiği fikrini işlediler. 8 ve 13 Ekim tarihlerinde yapılan seçimleri de özerklik yanlısı Rumlar ile Evkafçı Türkler kazandı. Böylece Yasama Konseyinin yeni Rum üyeleri, 1883'ten beri ilk defa Yasama Konseyinde Yunanistan'a ilhak talebini gündeme getirmediler. Sadece Rum üyelerden Kitium Piskoposu Milonas, Konseye adaya özerklik verilmesini öngören bir karar tasarısı sundu. Ancak Türk üyeler, özerkliği enosise bir adım daha yaklaşmak olarak gördükleri için yine İngiliz üyelerle birlikte hareket edip tasarının Konseyden geçmesini engellediler. Bunun üzerine Rum üyeler; özerklik ve ilhak isteklerini yineleyen bir muhtıra hazırlayıp 15 Kasım'da İngiliz Sömürgeler Bakanlığına gönderdiler. Buna tepki gösteren Türk üyeler, Rumların taleplerine karşı çıkan bir muhtırayı 10 Aralıkta Sömürge Valisi Stevenson'a takdim ettiler¹²³.

Rumlar, Kıbrıs'a vali olarak atanan Sir Ronald Storrs döneminde de (30 Kasım 1926-29 Ekim 1932) özerklik ve enosis taleplerini İngilizlere kabul ettirmeye çalıştılar. Nitekim Sir Ronald Storrs'u 30 Kasım 1926'da Mağusa Limanında karşılayan Rum Belediye Başkanı Yorgo Emfiyeci, ona Rumların isteklerini içeren bir mektup sundu. Daha sonra Sir Ronald Storrs'un yemin töreninde Vali'ye Başpiskopos Kirillos'un özerklik ve

¹²¹ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s.193-199.

¹²² Gazioğlu, **a.g.e.**, s.193-199.

¹²³ Gazioğlu, **a.g.e.**, s.193-199.

Yunanistan'a bağlanma taleplerini tekrarlayan mektubu takdim edildi. 21 Ocak 1927'de yapılan Yasama Konseyi oturumunda Rum üyeler, aynı istekleri yeniden gündeme getirdiler. Ayrıca Lozan Barış Antlaşmasından sonra Türklerin bir kısmının adadan göç etmeleri sonucu Rum nüfusunun %85'e çıktığını iddia edip Konseydeki Rum üye sayısının daha da artırılmasını talep eden bir tasarı sundular. Fakat bu tasarı, Türk ve İngiliz üyelerin blok oylarıyla reddedildi¹²⁴. Rumların enosis muhtıraları sunmaya devam etmeleri üzerine 1 Ağustos 1928'de İngiliz Sömürgeler Bakanı Leopold S. Amery, Yunanistan'la birleşme konusunun kesin olarak kapandığını ifade etti.

Ancak ertesi yıl Rumları umutlandıran bir gelişme oldu. İngiliz İşçi Partisi, 20 Temmuz 1929'da yapılan genel seçimleri kazanarak yeniden iktidara geldi. Rumlar da enosis için doğrudan İngiliz Hükümetine başvurmaya karar verdiler. Londra'ya giden bir Rum heyeti, 18 Ekim 1929'da Sömürgeler Devlet Bakanı Sir John Shuckburgh'a bir muhtıra sundu. Muhtırada hem Yasama hem de Yürütme Konseylerinde çoğunluğun Rumlardan oluşması ve Kıbrıs Sömürge Valisi'nin yetkilerinin yasaları veto etme hakkıyla sınırlandırılması gibi istekler yer alıyordu. Rum heyeti, 25 Ekimde Sömürgeler Bakanı Lord Passfield'le görüşerek adanın Yunanistan'a verilmesi talebinde bulundu. Lord Passfield ise bunun imkânsız olduğunu, muhtırada belirtilen istekleri de hükümete danıştıktan sonra cevaplayabileceğini söyledi. İngiliz Sömürgeler Bakanı, 28 Kasımda yaptığı resmî açıklamada 18 Ekim tarihli muhtıradaki taleplerin yerine getirilmesi için gereken şartların henüz oluşmadığını ve Kıbrıs'ın asıl ihtiyacının siyasi tartışmadan çok icraat olduğunu belirtti¹²⁵. Bu açıklamaya rağmen Rumlar, Yunanistan'ın bağımsızlığa kavuşmasının 100. yıldönümü olan 1930 Mayıs'ında yaklaşık beş yüz kişinin imzasını taşıyan ve Yunanistan'a bağlanmayı talep eden bir dilekçeyi İngiliz Sömürgeler Bakanlığına gönderdiler¹²⁶. Lord Passfield, 23 Temmuzda dilekçeye verdiği yazılı cevapta daha önce ifade ettiklerine ekleyecek bir şeyi olmadığını; İngiliz Hükümetinin Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi isteğine boyun eğemeyeceğini belirtti¹²⁷.

Rumların Londra nezdinde çabaları sürerken 15 Ekim 1930'da Yasama Konseyi üyelikleri için yeniden seçimlere gidildi. Bu seçimlerde Türk toplum önderliği, Mehmet

¹²⁴ Gazioğlu, a.g.e, s.205-206.

¹²⁵ Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960)*, s.128.

¹²⁶ Hill, *A History of Cyprus*, s.544.

¹²⁷ Öztoprak, "Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları", s.209-210.

Münir liderliğindeki Evkafçılar ile Mısırlı zade Mehmet Necati (Özkan) önderliğindeki Halkçılar olarak ikiye bölünmüş durumdaydı. Hem Evkafçılar hem de Halkçılar; Yunanistan'a ilhaka karşı olmakla beraber Halkçılar, Evkafçıların aksine enosis'e karşı mücadelede İngiliz Sömürge Yönetimiyle değil; Türkiye'yle birlikte hareket edilmesi gerektiğini savunuyorlardı¹²⁸. Bu durum, her iki grubun da seçimlerde kendi adaylarını çıkarmasına sebep oldu. Halkçı adayların başında Mehmet Necati Bey, Evkafçı adayların başında ise Sir Mehmet Münir bulunuyordu. Kıbrıs Türk Toplumuna, Halkçıların fikirlerini destekledi ve Yasama Konseyine Halkçı adayları seçti. Özerklik talepleri bir türlü İngilizler tarafından kabul görmeyen Rumlar ise enosis için daha etkin bir mücadele çizgisini savunan adaylara oy verdiler¹²⁹.

1930 seçimlerinin yapıldığı sırada Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı Dr.Drummond Shiels de Kıbrıs'ı ziyaret etmekteydi. Müsteşar Shiels'in adayı ziyaretini bir fırsat olarak değerlendiren Rumlar, ona Yunanistan'a bağlanma taleplerini ilettiler. Fakat Müsteşar Shiels, bu taleplere olumsuz cevap verdi. Buna karşı Kıbrıs Rum Başpiskoposu III. Kirillos, 10 Kasım'da Drummond Shiels'e bir yazı göndererek Yunanistan'la birleşmenin Kıbrıs halkının vazgeçilmez arzusu olduğunu yineledi¹³⁰. Türkler ise Rumları enosis taleplerinden vazgeçerek adanın ekonomik kalkınması için birlikte çalışmaya davet ediyordu¹³¹. Bu arada Türkiye Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk ile Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos öncülüğünde gelişen Türk-Yunan dostluğu, Kıbrıslı Türklerle Rumlar arasındaki ilişkileri de bir ölçüde olumlu etkiledi¹³². Nitekim Yasama Konseyinin 28 Nisan 1931'deki oturumunda Türk ve Rum üyeler, maarifle ilgili ortak karar tasarıları sundukları gibi İngilizlerin getirdiği gümrük, bütçe ve vergiyle ilgili yasa tasarılarının aleyhinde birlikte oy kullanarak bunları Konseyden geçirmediler¹³³. İngiliz Sömürge Yönetimi ise Yasama Konseyinde kurduğu sayısal dengenin bu şekilde bozulmasından pek memnun olmadı¹³⁴.

¹²⁸ Ahmet An, **Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1900-1942)**, Lefkoşa: Galerî Kültür Yayınları, 1997, s.106-147.

¹²⁹ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s.200-206, 254.

¹³⁰ Öztoprak, "Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları", s.211.

¹³¹ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s.207-209.

¹³² Bestami Sadi Bilgic, "Turkish-Greek Relations in the Interwar Era: From War to Detente, c. 1923-1940", **(Yayınlanmamış Doktora Tezi, The George Washington University, 2004)**, s.32-116.

¹³³ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s. 210, 221.

¹³⁴ Sir Ronald Storrs, **The Memoirs of Sir Ronald Storrs**, New York: G.P. Putnam's Sons, 1937, s.531.

Yasama Konseyinde Türklerle birlikte hareket etmelerine rağmen Rumlar, İngiliz Hükümetinden özerklik talebinde bulunmaya devam ettiler; ancak olumlu karşılık alamadılar. Bunun üzerine Rum Millî Konseyine bağlı Rum Millî Örgütü kuruldu ve bu örgüt, Yunanistan'la birleşmek için her türlü kuvvet ve araca başvurma kararını aldı. Her kasabaya bir şubesi açılan örgütün başkanlığına Başpiskopos III. Kirillos getirilirken piskoposlar da şube başkanları oldular. Ayrıca Rumlar, Millî Gençlik örgütlerini kurdular ve daha yoğun kulis faaliyetlerinde bulunmak için Londra'da bir temsilcilik açtılar. Bu arada Yasama Konseyinin Rum üyeleri, Rum Millî Konseyine bağlı hareket etmeye başladı¹³⁵.

Yunanistan da Rumların çalışmalarına destek verdi. Nitekim Kıbrıs'taki Yunan Konsolosu Alexis Kyrou, görevine başlar başlamaz Lârnaka'daki konsoloslugu başkent Lefkoşa'ya taşıdı. Daha sonra Rum ileri gelenleriyle görüşmeler yapmaya ve 1931 Haziranından itibaren Rumların yaptığı enosis toplantılarına katılmaya başladı¹³⁶. Yunan Konsolosunun bu çalışmalarının yanında Yunanistan'da bazı muvazzaf ve emekli subaylar, enosisi gerçekleştirmek için bir örgüt kurdular. Ayrıca üç Yunanlı subay, aynı yılın Ağustos ayında Kıbrıs'a gidip hem Alexis Kyrou hem de Başpiskopos III. Kirillos'la görüşmeler yaptı¹³⁷.

Çte yandan Rum okullarında Yunan milliyetçiliğini esas alan eğitim sistemi, Rum Kilisesinin Rumlar üzerindeki nüfuzu ve etkin enosis faaliyetleri, ekonomik buhran, ağır vergiler, İlköğretim Yasasının Rumlarda yarattığı mmnuniyetsizlik ve adanın Yunanistan'a verilmesi teklifinin İngilizlerce geri çekilmesinin Rumlara getirdiği hayal kırıklığı; 18 Ekimde bir Rum isyanına sebep oldu¹³⁸. İsyen eden Rumlar; tahrip, yağma ve hırsızlık eylemlerinde bulundular. Fakat İngiliz Sömürge Yönetimi, isyanı 27 Ekimde bastırdı¹³⁹. Bundan sonra İngilizler, bir dizi tedbir aldılar. 16 Kasımda yayınladıkları bir Kraliyet Emirnamesi ile Yasama Konseyini lağvettiler. Ayrıca tüm

¹³⁵ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.254.

¹³⁶ Öztoprak, "Kıbrıs'ta 1931 İsyani ve Yankıları", s.211-212.

¹³⁷ Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960)*, s.119.

¹³⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s. 253-254; Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960)*, s.115, 130-134; Öztoprak, "Kıbrıs'ta 1931 İsyani ve Yankıları", s.212-218; Salâhi R. Sonyel, "Uluslararası İlişkilerde Haksızlığa Uğramış ve İzole Edilmiş Bir Halk: Kıbrıs Türkleri", *Belleten*, 2009, Cilt. LXXIII, Sayı. 266, <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Dergiler&IcerikNo=2094> (28 Eylül 2016), s.166.

¹³⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.257-266.

siyasi partileri kapattılar¹⁴⁰. Basına da sansür koydular ve yayınlarına kısıtlamalar getirdiler. Bunların yanında Vali Storrs, Kraliyet Emirnamesine dayanarak izinsiz Türk ve Yunan bayrağı çekmeyi veya göstermeyi yasakladı¹⁴¹.

Kıbrıs'taki olayların Türkiye ve Yunanistan'a farklı yansımaları oldu. Türkiye Hükümetinden isyan hareketiyle ilgili bir tepki gelmezken Türkiye basınında olaylarla ilgili haberler ve yorumlar yayımlandı¹⁴². Yunanistan'da ise kamuoyu, Kıbrıs'taki ayaklanmalara büyük destek verdi¹⁴³. Ancak Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos, isyana karşı olumsuz bir tutum sergiledi. Başbakan Venizelos'un bu tavrı almasının bir sebebi, Türkiye ve İngiltere'yle kurduğu dostluk ilişkilerini bozmak istememesiydi. Bir diğer sebebi ise enosis hedefine şiddet yoluyla değil, barışçıl eylemlerle ulaşılması gerektiğini düşünmesiydi¹⁴⁴.

Kıbrıs'ta bu gelişmelerin yaşandığı dönemde Rumlarda olduğu gibi Türklerde de milliyetçi fikirler yeşermekteydi¹⁴⁵. Bunda Mısırlızade Mehmet Necati başta olmak üzere Halkçı önderlerin büyük etkisi oluyordu. Halkçılar, bir taraftan enosis'e karşı mücadele veriyor; diğer taraftan ileri ve çağdaş bir Türk Toplumu yaratabilmek için, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin desteğiyle¹⁴⁶ Türklere Atatürk İnkılâplarını

¹⁴⁰ Ahmet Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs Statü ve Anayasa Meseleleri**, Cilt I, İstanbul: Ekim Basımevi, 1960, s.36-37.

¹⁴¹ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s.266-269.

¹⁴² Öztoprak, "Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları", s.218-220.

¹⁴³ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s.267-269.

¹⁴⁴ "Greek Government's Attitude", **The Times** (London, England), Saturday, Oct 24, 1931; pg. 10; Issue 45962; "M. Venizelos On The Riots In Cyprus", **The Times** (London, England), Friday, Nov 20, 1931; pg. 13; Issue 45985; Gürel, **Kıbrıs Tarihi 1 (1878-1960)**, s.140.

¹⁴⁵ İsmail Şahin, "Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi (Tarihi Arka Planı ve 1945-1974 Arası Olayları)", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, 2011), s. 209-212; Pınar Kadioğlu, "The Rise of Ethno-Nationalism in Cyprus Under the British Rule: 1878-1960", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, ODTÜ SBE, 2010), s.105-113.

¹⁴⁶ Akar, **Atatürkçü Kıbrıs Türkleri**, s.38-39; An, **Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1900-1942)**, s.127-137; Bülent Evre, **Kıbrıs Türk Milliyetçiliği, Oluşumu ve Gelişimi**, Lefkoşa:İşık Kitabevi, 2004, s.53-102; Derviş Manizade, **Kıbrıs, Dün, Bugün ve Yarın**, İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, 1975, s.15, 404-411; Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s.213-226, 280; İsmail ve Birinci, **Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri**, s.217-241; Kızılyürek, **Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs**, s.209-223; Meltem Onurkan Samani, **Kıbrıs Türk Milliyetçiliği**, Lefke, 1999, s.53-66; Şahin, "Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi (Tarihi Arka Planı ve 1945-1974 Arası Olayları)", s.212-224; Pınar Çağlayan, "Kıbrıs'taki Milliyetçiliklerin Düşünsel Kökenleri ve Tarihsel Gelişimi", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, 2013), s.174-192; Ulvi Keser, "Genç Türkiye Devleti'nin Cumhuriyet Kazanımları ve Bunların Kıbrıs Türk Toplumuna Yansımaları", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 2007, Cilt. VI, Sayı. 14, <http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/pdf/14.sayi/ulvikeser.pdf> (29 Nisan 2016), s.57-58; An, **Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1900-1942)**, s.117-121.

benimsetmeye çalışıyorlardı¹⁴⁷. Bunun yanında Halkçı önderler, ilerlemenin bir gereği olarak Türklere toplumsal haklarını kazandırmanın önemli olduğunu düşünüyorlardı. Nitekim Mısırlıhazade Mehmet Necati, bu amaçla bir toplantı düzenlemeye karar verdi. Böylece Mehmet Necati'nin çağrısıyla Türkler tarafından seçilen temsilciler, 1 Mayıs 1931'de onun Lefkoşa'da bulunan evinde bir kongre yaptılar. Bu kongrede Türklerin toplumsal sorunları etraflıca tartışılıp Kıbrıs Sömürge Hükümetine sunulacak talepler belirlendi. Bu talepler; Türk ortaokullarına hak ve ayrıcalıklar verilmesi, Müftülüğün yeniden kurulması, Şeriye Mahkemelerinin Nizami Mahkemelere dönüştürülmesi ve Evkaf yönetiminin Türk Toplumuna devredilmesine ilişkindi¹⁴⁸. Fakat Halkçılar, bu taleplerini İngiliz Sömürge Yönetimine sunamadılar; çünkü 1931 İsyanı, patlak verdi ve Türkler de Rumlar gibi İngilizlerin sert tedbirlerine maruz kaldılar. Nitekim baskı döneminde milliyetçi Türk aydınları, sıkı takip altına alındı¹⁴⁹. Ayrıca Türk bayrağının okullara çekilmesi, Türkiye'den ders kitabı getirilmesi, Türk okullarında Türk Tarihinin okutulması ve 23 Nisan, 29 Ekim gibi millî günlerin kutlanması yasaklandı¹⁵⁰.

İngiliz Sömürge Yönetimi, bir yandan da Atatürk İnkılâplarının Kıbrıs Türk Toplumu üzerindeki etkisini azaltmaya; bunun için de Kıbrıslı Türkler ile Türkiye arasındaki bağı zayıflatmaya çalıştı¹⁵¹. Özellikle Türkiye Hükümetinin yarı resmî yayın organı olarak bilinen *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan yazılar, İngilizleri endişelendiriyordu. Bunlardan birisi, gazetenin 24 Mayıs 1938 tarihli nüshasında yayımlanan Kıbrıs'la ilgili bir yazıydı. Yazıda Kıbrıslı Türklerin Türkiye'de yaşanan bir deprem felaketinden sonra depremzedeler için yardım kampanyası başlattığına değiniliyor, Evkaf Yönetiminin buna ilgisiz kaldığına dikkat çekiliyordu¹⁵². Yine *Cumhuriyet* gazetesinin 7 Haziran 1938 tarihli nüshasında çıkan Yunus Nadi imzalı başyazıda Türkiye'nin Kıbrıs Türk

¹⁴⁷ Kübra Öz, "Atatürk Dönemi Türkiye Kıbrıs İlişkileri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi SBE, 2015), s.60-87.

¹⁴⁸ İsmail ve Birinci, *Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre*, s.120-123.

¹⁴⁹ Rauf R. Denktaş, *Karkot Deresi, Anılar*, 6.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005, s.38-39; *Kıbrıs, Elli Yılın Hikâyesi*, İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 2008, s.42.

¹⁵⁰ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.279.

¹⁵¹ Nancy Crawshaw, *The Cyprus Revolt, An Account of the Struggle for Union With Greece*, London: George Allen&Unwin, 1978, s.43.

¹⁵² *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1938, s.3.

Toplumuna millî kültüre kavuşma ve çağdaşlaşma sürecinde destek olması gerektiği ifade ediliyordu¹⁵³.

Bu yazılardan ötürü Kıbrıs Yürütme Konseyi, *Cumhuriyet* gazetesinin adaya girişinin bir emirname ile yasaklanmasını tavsiye etti. Sömürge Valisi Herbert R. Palmer'a (8 Kasım 1933-4 Temmuz 1939) göre ise *Cumhuriyet* gazetesinde bu tür yazılar çıkmasının sebebi, Halkçılara ait Söz ve Ses gazetelerinin Türkiye ve Atatürk yanlısı, Evkaf aleyhtarı yayınlarıydı. O yüzden Vali Palmer, Söz ve Ses gazetelerinin yayınlarına sansür koydu. Vali, *Cumhuriyet* gazetesinin Kıbrıs'la ilgili yayınlarını da Türkiye Hükümetinin adadaki Türkleri İngilizlere karşı kışkırtması olarak görüyordu. Bundan dolayı Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir Percy Loraine'den *Cumhuriyet*te çıkan Kıbrıs yazılarının yumuşatılması için Türk makamları nezdinde girişimlerde bulunmasını istedi. Bunun üzerine Büyükelçi Loraine, 30 Ağustos 1938'de Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'la bu konuyu görüştü. Dışişleri Bakanı Aras, görüşmede tek isteklerinin Kıbrıs Türk gençliğinin hür ve bilimsel bir eğitim alması ve çağdaş düşünceye kavuşması olduğunu söyledi. Tevfik Rüştü Aras'ın verdiği bu güvence üzerine İngiliz Sömürge Yönetimi, *Cumhuriyet* gazetesinin Kıbrıs'a girişinin devam etmesine izin verdi¹⁵⁴.

Aynı günlerde bir başka önemli olay daha yaşandı. Türk subaylarının okul gemisi olan Hamidiye, 20-22 Haziran 1938 tarihleri arasında Kıbrıs'ın liman kasabası Mağusa'yı ziyaret etti. Bu ziyaret, Kıbrıs Türk Toplumunda heyecan, coşku ve millî gurur yarattı. Bu durumu tespit eden Vali Palmer, 24 Haziranda İngiliz Sömürgeler Bakanlığına gönderdiği bir raporda Hamidiye'nin ziyaretinin Türklerin millî duygularını daha da güçlendirmesinden duyduğu kaygıyı dile getirdi¹⁵⁵. Ayrıca Vali, muhtemelen aynı kaygıyla Atatürk belgeselinin Kıbrıs'ta yayınlanmasına izin vermedi. Belgesel, ancak 1940'lı yılların ortalarında gösterime girebildi¹⁵⁶.

¹⁵³ *Cumhuriyet*, 7 Haziran 1938, s.1,7.

¹⁵⁴ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.289-310.

¹⁵⁵ Gazioğlu, *a.g.e.*, s.289-310.

¹⁵⁶ HC Deb 03 May 1939 vol 346 c1864, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1939/may/03/cyprus-press-and-film-censorship#S5CV0346P0_19390503_HOC_163 (1 Nisan 2016); Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.311-313.

1.7. Baskı Dönemi Sonrası İki Toplumun Örgütlenme Faaliyetleri (1941- 1950)

Kıbrıs'ta baskı dönemi sürerken 1939 Eylülünde Almanya ile İtalya'dan oluşan Mihver Devletleri ile ABD, İngiltere ve Fransa'nın oluşturduğu Müttefik Devletleri arasında II. Dünya Savaşı başladı¹⁵⁷. 1941 yılında da Yunanistan, Alman işgaline uğradı. Baskı dönemi, savaşın yarattığı olumsuz koşullar ve Yunanistan'ın işgali; Kıbrıslı Rumları da olumsuz etkiledi ve Yunanistan'a ilhak hedefine yönelik faaliyetlerinde kısa süreliğine bir duraklama oldu. Fakat Yunanistan, Kıbrıs'ın kendisine verilmesi talebini savaş süresince İngiliz Hükümetine iletmeye devam etti. Bunun yanında 1939-1941 yılları arasında Berlin Radyosunda Kıbrıs halkına hitaben yapılan yayınlarda Almanya'nın savaştan zaferle çıkması hâlinde Rumların enosis taleplerini yerine getireceği sözü veriliyordu. Rumlar, muhtemelen bu gelişmelerin etkisiyle Yunanistan'a bağlanma isteklerini yeniden dile getirmeye başladılar. Buna karşı İngiliz Hükümeti de Kıbrıs konusunu konuşmanın zamanı olmadığı, bu konunun ancak savaştan sonra ele alınabileceği cevabını veriyordu¹⁵⁸. Kıbrıslı Türkler ise sömürge statüsünün devamını, bu da olmazsa adanın Türkiye'ye iadesini savunuyordu¹⁵⁹.

Aynı dönemde Kıbrıs Sömürge Yönetimi de sıkı uygulamalarını yumuşatmaya başladı. Rumların enosis taleplerini tekrar gündeme getirmeleri ve Berlin Radyosunun Kıbrıs'a yönelik yayınları, İngilizleri böyle bir tutum almaya sevk etmiş olmalıydı. Bunların yanı sıra 14 Ağustos 1941'de ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ile İngiliz Başbakanı Sir Winston Churchill arasında imzalanan Atlantik Bildirisinin de İngilizler üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Zira bu bildiride her milletin kendi istediği hükümet şeklini seçme hakkı bulunduğunu ve ABD ile İngiltere'nin de buna saygı duyacağını bildiren bir madde bulunmaktaydı¹⁶⁰.

Bu yumuşama, kendini ilk kez Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden'in 19 Mart 1941'de Kıbrıs'ı ziyaretleri sırasında gösterdi. Bu ziyaret esnasında Sömürge Hükümeti, Kıbrıs halkının bayrak asmasına ve

¹⁵⁷ Liddell Hart, **II. Dünya Savaşı Tarihi 1**, Kerim Bağrıaçık (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998, s.13-35.

¹⁵⁸ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s.321-330.

¹⁵⁹ Anastasia Yiangou, **Cyprus in World War II, Politics and Conflict in the Eastern Mediterranean**, London: I.B. Tauris Co. Ltd., 2012, s.47; Haşmet Muzaffer Gürkan, **Bir Zamanlar Kıbrıs'ta, (Tarih yazıları), (1860-1945)**, Lefkoşa: CYREP Yayınları, 1986, s.120-127.

¹⁶⁰ Uçarol, **Siyasî Tarih [1789-2001]**, s.797.

çekmesine izin verdi¹⁶¹. Daha sonra sadece millî günlerde çekilmek şartıyla bayrak yasağını kaldırdı¹⁶². İngiliz Sömürge Yönetimi, aynı yıl belediye seçimlerinin yenileneceğini duyurdu. Ayrıca İngiltere'deki Sendikacılar ve Sendikal Anlaşmazlıklar Yasasının bir benzerini çıkararak adada sendikalar kurulmasına hukuki zemin sağladı. Böylece hem Rumlar hem de Türkler yeniden örgütlenme imkânı buldular. Nitekim 1941'de Rum Komünist Partisi AKEL (Anorthotikó Kómma Ergazómenou Laoú/Emekçi Halkın İlerici Partisi), 1942'de de Rum siyasetçi Dr. Themistokleus Dervis'in önderliğinde sağcı Kıbrıs Millî Partisi kuruldu. Ardından her iki parti de kendi kurdukları sendikalarda Rum işçilerini örgütlemeye koyuldular¹⁶³. Başlangıçta Rum örgütlerine üye olan Türk işçiler ve çiftçiler ise Rumların enosis propagandalarına tepki gösterip ayrı sendikalar ve birlikler kurdular¹⁶⁴.

Kıbrıslı Türklerle Rumların örgütlenme çalışmaları yaptıkları günlerde İngiliz Hükümeti de ada halkına özerklik vermeye hazırlanmaktaydı. Türkler, adanın Yunanistan'a ilhakına olduğu kadar kendi toplumsal haklarını gözetmeyecek bir özerkliğe de karşı olduklarını başta İngiliz Hükümeti olmak üzere dünya kamuoyuna duyurmak istiyorlardı. Bunun için Lefkoşa Belediye Meclisinin Türk üyelerinden Dr. Fazıl Küçük¹⁶⁵, 14 Mart 1942'de *Halkın Sesi* gazetesini kurdu. Gazete, kısa sürede Kıbrıs Türk Toplumunun gerek enosis'e karşı mücadelesinde gerekse toplumsal haklarını elde etme girişimlerinde çok etkin propaganda araçlarından birisi hâline geldi¹⁶⁶.

¹⁶¹ Anthony Eden, *The Memoirs of Sir Anthony Eden, K.G., P.C., M.C., Full Circle*, second edition, London: Cassell, 1960, s.394-395.

¹⁶² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.324.

¹⁶³ Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.30-34; T.W.Adams, *AKEL: The Communist Party of Cyprus (Comparative Communist Party Politics)*, Washington: Hoover Institution Press, 1971, s.21-25; Plutis Servas, *Ortak Vatan*, Aysel İrkad ve Ulus İrkad (çev.), Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1999, s.110-111; Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.344.

¹⁶⁴ Ahmet An, *Kıbrıs'ta Fırtınalı Yıllar, 1942-1962*, 2. Baskı, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 2005, s.17-24; Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.345-353.

¹⁶⁵ Dr. Fazıl Küçük'ün siyasi kişiliği için bkz. Bayram Küçüköğlu, "Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)", *(Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2012)*, s.37-66.

¹⁶⁶ An, *Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1900-1942)*, s.261-267; Ünlü, *Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)*, s.144-153; Fedai ve An, *Örnekleriyle Kıbrıs Türk Basın Tarihi*, s.68-78; Ulvi Keser, "KATAK'tan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'na Kıbrıs ve Faiz Kaymak 1943-1957", *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)* içinde (107-263), s.116-117; Rafet Uçkan, "The Emergence of Turkish Nationalism in the Cyprus Conflict; The Breakthrough From 1948 to 1955", *(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ SBE, 2012)*, s.25-45.

Gazetenin yanı sıra Türkler, siyasi bir parti, kurum veya dernekte birleşmenin de gerekli olduğunu düşündüler¹⁶⁷. Bu düşünceyle 18 Nisan 1943'te Dr. Rauf, Hâkim İzzet, Avukat Fadıl Korkut, Dr. Pertev Zühtü, Veznedar Necmi Avkıran, M. Necati Özkan, Dr. Küçük, Tüccar Şükrü Veysi ve Eczacı Mehmet Münir önderliğinde Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu (KATAK) kuruldu¹⁶⁸. “KATAK Anayasası” adını alan ve KATAK'ın temel ilkelerini içeren metnin 3. maddesinde bu siyasi örgütün amacının Kıbrıslı Türklerin haklarını aramak ve korumak, bilimsel, toplumsal, sınaî ve ekonomik düzeylerini yükseltmek ve genel çıkarlarını sağlamaya çalışmak olduğu belirtiliyordu¹⁶⁹. KATAK, kurulduktan kısa bir süre sonra kendi içinde bölündü ve Dr. Fazıl Küçük ile onu destekleyen bir grup, 23 Nisan 1944'te örgütten ayrılarak Kıbrıs Millî Türk Halk Partisini (KMTHP) kurdu. Dr. Küçük ile onu destekleyenlerin ayrılımlarının başlıca sebebi, KATAK'ın adında yer alan “azınlık” kelimesine itiraz etmeleri ve Türklerin Rumlarla eşitliğini savunmalarıydı¹⁷⁰.

Bu örgütlenme süreci devam ederken Türk siyasi parti ve örgütleri, 8 Eylül 1949'da Lefkoşa'daki Kardeş Ocağında bir araya gelerek Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonunu (KTKF) kurdular. KTKF'nin bir amacı, Rumların Yunanistan'la birleşme emellerine karşı daha etkili bir mücadele vermektir. Bir diğer amacı ise adadaki Sömürge Hükümetinin Kıbrıs Türk Toplumuna Evkaf, okullar, din işleri ve aile mahkemeleri gibi konularda toplumsal haklarını vermesini sağlamaktır¹⁷¹. 23 Ekimde de yine tüm örgütlerin katılımıyla yapılan toplantıda KATAK ile KMTHP birleşerek yeni bir örgüt

¹⁶⁷ Gazioglu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.337-344.

¹⁶⁸ An, *Kıbrıs'ta Fırtınalı Yıllar, 1942-1962*, s.1-9; Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin Tarihi, İngiliz Dönemi*, s.148-150; Rukiye Maden, *Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs*, İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2014, s.25-28; Senem Cıvgın, “Kıbrıs ve Dr. Fazıl Küçük”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2013), s.10-20; Sibel Akgün, “1942-1943 Arası Dönemde Kıbrıs Türk Kimliğinin İlk Kurumsallaşma Hareketleri”, *Turkish Studies*, 2012, Vol. 7, No. 3, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/884750474_8Akg%C3%BCn%20Sibel_S-127-143.pdf (28 Ağustos 2016), s.135-142.

¹⁶⁹ *KTMA*, K.T.Y. 04.1947.61.01; Akgün, “1942-1943 Arası Dönemde Kıbrıs Türk Kimliğinin İlk Kurumsallaşma Hareketleri”, s.138. Ayrıca bkz. K.T.Y. 04. 1943. 117. 01, K.T.Y. 04. 1943. 120. 01, K.T.Y. 04. 1943. 121. 01, K.T.Y. 04. 1943. 144. 03, K.T.Y. 04. 1943. 146. 04, K.T.Y. 04. 1943. 169. 01, K.T.Y. 04. 1943. 176. 01, K.T.Y. 04. 1943. 176. 02, K.T.Y. 04.1943.177.01, K.T.Y. 04. 1943.184.01, K.T.Y. 04.1943.199.01, K.T.Y. 04. 1943.201.01, K.T.Y. 1943.194.01.

¹⁷⁰ Maden, *Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs*, s.31-32; Keser, “KATAK'tan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'na Kıbrıs ve Faiz Kaymak 1943-1957”, s.121-122.

¹⁷¹ *TNA, CO 926/951*; Faiz Kaymak, *Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?*, Müfide Zehra Erkin (hızl.), İstanbul: Alpay Basımevi, 1968, s.12-13; Denktaş, *Karkot Deresi, Anılar*, s.83.

oluşturdu. Bu örgüt, 6 Kasım'da “Kıbrıs Millî Türk Birliği (KMTB)” adını aldı¹⁷². 15 Ağustos 1955'te ise Dr. Fazıl Küçük, KMTB'nin ismini “Kıbrıs Türktür Partisi (KTP)” olarak değiştirdi¹⁷³.

Bir yandan Türklerle Rumların örgütlenme çalışmaları hız kazanırken diğer yandan Rumların enosisi gerçekleştirmek için İngiliz Hükümeti nezdinde yaptıkları girişimler sürüyordu¹⁷⁴. Nitekim Kıbrıs Rum Kilisesi Etnarhia Konseyi, 1946 Ağustosunun sonlarına doğru hem İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin'e hem de Yunanistan Başbakanı Konstantinos Tsaldaris'e bu doğrultuda birer telgraf gönderdi. Etnarhia Konseyi, bu telgraflarda 1945'te sona eren II. Dünya Savaşından sonra toplanan Paris Barış Konferansında Yunanistan'a ilhak konusunun da görüşülmesini istiyordu. Bu telgrafların ardından Kıbrıs Rum Kilisesi ile solcu ve sağcı Rum örgütlerinin ileri gelenlerinden oluşan bir heyet, Kasım ayı başlarında Londra'ya gitti. Rum heyeti, 7 Şubat 1947'de İngiliz Sömürgeler Bakanı Arthur Creech Jones'a bir enosis muhtırası sundu. Muhtırada Yunanistan'a ilhaktan başka bir çözümün kabul edilmeyeceği, bu sebeple özerkliğe karşı çıktığı ifade ediliyordu. Ayrıca Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi durumunda İngiltere'ye adadan bir askerî üs verilebileceği ve Kıbrıs'taki Türk azınlığının haklarının da güvence altına alınacağı ifade ediliyordu. Sömürgeler Bakanı Creech Jones, muhtıraya cevaben Kıbrıs'ın statüsünü değiştirmeyeceklerini ve Rumlardan beklediklerinin özerklik anayasası için işbirliği yapmaları olduğunu belirtti.

Bu sırada KATAK da Londra'ya bir heyet göndermek istedi. Fakat İngiliz Sömürgeler Bakanının Kıbrıs Türk Toplumunun da haklarının korunacağı güvencesi vermesi üzerine KATAK, Londra'ya gitme niyetinden vazgeçti. Bununla beraber KATAK heyeti adına Avukat Fadıl Korkut, Sömürgeler Bakanına bir telgraf göndererek Türklerin hem enosis'e hem de Rum çoğunluğunun hâkim olacağı bir özerkliğe karşı olduklarını bildirdi. Fadıl Korkut, 11 Ocak 1947'de *Picture Post* dergisine verdiği

¹⁷² Maden, **Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs**, s. 34.

¹⁷³ Evre, **Kıbrıs Türk Milliyetçiliği, Oluşumu ve Gelişimi**, s.118-124; Maden, **Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs**, s.33-38; Sabahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, İstanbul: Kastaş Yayınları, 1998, s.40.

¹⁷⁴ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s.363-368; Yiangou, **Cyprus in World War II**, s.129-145; C.L.Sulzberger, “U.S. Goals Outlined For East Europe; Territorial Shifts Envisaged for Small Allied Lands and Axis Satellites”, **New York Times**, January 1, 1945, Page 1, <http://query.nytimes.com/mem/archive/pdf?res=980DE0DE1F39E73ABC4953DFB766838E659EDE> (10 Nisan 2016).

mülakatta da eğer İngiltere adadan ayrılmaya karar verirse Kıbrıs'ı eski sahibi Türkiye'ye geri vermesi gerektiğini savundu.

Rumlar ise İngiliz Hükümetine ilhak taleplerini kabul ettirebilmek için adanın her tarafında enosis mitingleri düzenlemeye başladılar. Binlerce Rumun katıldığı bu mitinglerde özerkliği reddeden ve Yunanistan'a ilhak isteyen konuşmalar yapıldı, karar tasarıları okunup onaylandı. Buna karşı Kıbrıs Türk Toplumunu temsil eden siyasi parti ve örgütler, ortak bir bildiri yayımlayarak İngiliz Sömürge Hükümetinin özerklik anayasası çalışmalarına katılma kararı aldıklarını bildirdiler. Bunun yanında İngiliz Başbakanı Clement Richard Attlee ve Sömürgeler Bakanı Arthur Creech Jones'a telgraflar gönderip Londra'daki Rum heyetinin Yunanistan'a bağlanma talebini gündeme getirmesini ve tüm Kıbrıs halkının temsilcisiymiş gibi hareket etmesini kınadılar¹⁷⁵.

Aynı günlerde Londra tarafından Kıbrıs Sömürge Valiliğine atanan Lord Winster (23 Ekim 1946-4 Ağustos 1949), göreve geldikten kısa bir süre sonra İngiliz Hükümetinin talimatıyla özerklik anayasası çalışmalarına başladı ve bir Danışma Meclisi kurdu. Bu meclis, 12 Rum ile 7 Türk üyeden oluşuyordu. Kıbrıs Rum Kilisesi ile sağcı-milliyetçi Rumlar, Danışma Meclisini boykot ettiler. Bu sebeple Meclise sadece solcu Rumlar katıldı. Danışma Meclisi, 6 Kasım 1947-20 Mayıs 1948 tarihleri arasında birkaç toplantı yaptı. Bu toplantılarda Rum üyelerin çoğu, Kıbrıs halkına (Rumlara) tam özerklik vermeyen hiçbir anayasayı kabul etmeyeceklerini bildirdiler. Türk üyeler ise özerklik anayasasının Türk azınlığının haklarını koruduğu sürece kendileri için kabul edilebilir olduğunu ifade ettiler. 20 Mayıs 1948 tarihli oturumda yapılan oylamada 7 Rum üyenin aleyhte, 4 Rum üye ile 7 Türk üyenin de lehte oy kullanması sonucu özerklik anayasası kabul edildi. Ancak aleyhte oy kullanan 7 Rum üye Meclisten çekilince oturuma başkanlık eden Sir Edward Jackson, özerklik anayasası çalışmalarının askıya alındığını açıkladı¹⁷⁶.

Bu arada Türklerin toplumsal haklarını elde etme yönündeki çabaları, sonuç verdi. Nitekim 11 Haziran 1948'de Halkçı önderlerden Hâkim Mehmet Zekâ'nın

¹⁷⁵ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s.368-372.

¹⁷⁶ Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs Statü ve Anayasa Meseleleri*, s.66-81; Eftal İrkiçatal, "İngiltere'nin Kıbrıs Politikası: 1945-1960", (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2012), s.39.

başkanlığında Türklerin toplumsal sorunlarını ele alıp çözmekle görevlendirilen bir Türk İşleri Komisyonu kuruldu. Görevini Vali Andrew B. Right'ın (4 Ağustos 1949-1954) döneminde de sürdüren Komisyon, bir rapor hazırlayıp 20 Ocak 1949'da Sömürge Hükümetine sundu¹⁷⁷. Hükümet de bu talepleri 1950'li yıllarda hayata geçirmeye başladı. Önce uzun süredir boş olan Müftülük makamına 1952'de Kıbrıslı Türklerden bir din adamını atadı. Ertesi yıl, Türklere kendi müftülerini seçme hakkı verdi. Türkler de Kıbrıs Müftülüğüne Dâna Efendiyi seçtiler. 1955'te ise İngiliz Sömürge Yönetimi, çıkardığı bir yasayla Evkaf Yönetimini Kıbrıs Türk Toplumuna devretti. Ayrıca Kıbrıs Türk ortaokullarına Türkiye'den müdür ve öğretmenler getirilmesine izin verdi. Aile Yasasını da uygulamaya koydu ve Aile Mahkemelerini kurdu¹⁷⁸.

Kıbrıs Türk Toplumuna bir taraftan toplumsal haklarını kazanırken diğer taraftan Türkiye'yle de yeniden sıcak ilişkiler kurma fırsatı buldu. II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye Hükümeti, sınırlarına kadar gelen Almanya'ya karşı kendi güvenliğini sağlamaya öncelik verdiği için adadaki Türklerin kültürel ve toplumsal gelişimleriyle fazla ilgilenememişti. Ancak gerek savaşın Almanya'nın yenilgisiyle sonuçlanması gerekse Kıbrıs'ta başlayan yumuşama döneminden dolayı Türkiye Hükümeti, Kıbrıs Türk Toplumuyla daha yakından ilgilenme başladı. Nitekim 1948 yılında Çorum Milletvekili ve eski öğretmen Hasene Ilgaz önderliğinde 54 kişilik bir öğretmen kafilesi, 24 Temmuz 1948'de Kıbrıs'a geldi. Bu heyet, 15 gün boyunca adayı ziyaret etti¹⁷⁹. Bu ziyaret, Türkiye basınında büyük ses getirdi. Türk gazetelerinde çıkan yazılarda hükümetten Kıbrıslı Türklerin eğitim ve kültür hayatlarının gelişmesine yardımcı olması isteniyordu¹⁸⁰. Kamuoyunun bu ilgisini dikkate alan Türkiye Hükümeti, Kıbrıs Türk Toplumuna destek için ulaşım, ekonomi ve kültür alanlarında birtakım çalışmalar yaptı¹⁸¹. Bu çalışmalarla, enosisine karşı verilen mücadele için Kıbrıslı Türkler ile Türkiye Cumhuriyeti arasında kurulacak birlikteliğin temellerinin atıldığı gözüküyordu.

¹⁷⁷ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s. 389-408.

¹⁷⁸ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959), Enosisine Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (2)*, Lefkoşa: CYREP Yayınları, 1998, s. 253-268.

¹⁷⁹ Hasene Ilgaz, *Kıbrıs Notları*, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1949, s.15-160.

¹⁸⁰ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s. 411-412; *Hürsöz Gazetesi*, 28-31 Ağustos 1948.

¹⁸¹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s. 417-418.

Bu birlikteliğin geliştiği günlerde Rumlar içinde de enosis plebisiti için siyasi rekabet yaşanıyordu.

1.8. Enosis Plebisiti ve Sonrasındaki Siyasi Gelişmeler (1950-1954)

1947 yılında Kıbrıs Rum Başpiskoposluğu için yapılan seçimler, Rumlar tarafından Yunanistan'a ilhak kampanyasına dönüştürüldü. Seçimi ise koyu enosis taraftarlarından Baf Piskoposu Leondios kazandı. Fakat Başpiskopos Leondios iki ay sonra hayatını kaybedince tekrar seçim yapıldı ve yine koyu bir enosisçi olan Girne Piskoposu Miriantheus kazanarak II. Makarios sanıyla Başpiskopos oldu. Bu arada Rum Komünist Partisi AKEL ile sağcı-milliyetçi Rum örgütleri de birbirlerine güç gösterisi yapmak amacıyla karşılıklı enosis mitingleri düzenlemeye başladılar¹⁸². KMTHP'nin öncülük ettiği Türkler ise 28 Kasım 1948'de Lefkoşa'nın Ayasofya Meydanında (Selimiye Meydanı) Rumların ilhak taleplerini kınayan bir miting yaptı¹⁸³.

1949'da yapılan belediye seçimleri de sağcı ve solcu Rumlar arasında çekişmeye sahne oldu. Solcu Rum adaylar, Rum seçmenin karşısına “önce özerklik, sonra enosis”; sağcı-milliyetçi Rum adaylar ise “doğrudan enosis” programıyla çıktılar. Seçimlerde ise Lefkoşa, Baf ve Girne'deki belediye başkanlıklarını ezici bir çoğunlukla sağcı-milliyetçi Rumlar; Mağusa, Limasol ve Lârnaka'dakilerini ise az farkla solcu Rumlar kazandı. Bu sonuçlar Rum seçmenin, “doğrudan enosis” stratejisine destek verdiğini gösteriyordu. Bunun üzerine AKEL, strateji değişikliğine gidip “doğrudan enosis” sloganını benimsemek durumunda kaldı. Ayrıca 24 Ekim 1945'te kurulan Birleşmiş Milletlerin (BM'nin) temel prensiplerinden olan self-determinasyon (kendi kaderini tayin) ilkesinden¹⁸⁴ yararlanarak enosisi gerçekleştirmeye karar verdi. Bunun için de AKEL, Kıbrıs Rum Kilisesi ile sağcı-milliyetçi Rum örgütlerine birlikte enosis muhtırası hazırlama ve BM'ye başvurmak üzere New York'a bir heyet gönderme önerisinde bulundu. Bu öneri kabul görmeyince de Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon hakkı tanınması için BM'ye tek başına başvurmaya karar verdi¹⁸⁵.

¹⁸² Gazioğlu, a.g.e, s. 427-428.

¹⁸³ Denктаş, **Karkot Deresi**, s.88-89.

¹⁸⁴ Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasî Tarihi, 1914-1995**, On Yedinci Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2010, s.467.

¹⁸⁵ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s. 429-430; Yavuz Güler, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, **G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2004, Cilt. 5, Sayı. 1, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/aeukefd/article/view/5000086619/5000080573> (28 Eylül 2016), s.104.

Ne var ki, Kıbrıs Rum Kilisesi, enosis mücadelesinin öncülüğünü solculara bırakmak istemiyordu. Bu sebeple Etnarhia Konseyi, 1 Aralık 1949'da Sen Sinod Meclisini toplayıp 15 Ocak 1950'de Kıbrıs Rum Toplumu içinde bir enosis plebisiti* yapma kararı aldı¹⁸⁶. Bu girişime AKEL de destek verdi¹⁸⁷. Türkler ise Yunanistan'a ilhakın adaya siyasi bunalım, ekonomik yıkım, toplumsal kargaşa ve hatta iç savaş getireceği düşüncesiyle plebisit girişimine karşı çıktılar. Ayrıca tepkilerini göstermek için KMTHP ile KTKF'nin liderliğinde 11 Aralık 1949'da Lefkoşa'nın Ayasofya Meydanında ikinci bir miting yaptılar. Mitinge katılanlar, bir karar tasarısı onaylayıp İngiliz Sömürgeler Bakanlığına gönderdiler. Tasarılarında Kıbrıs'ta sömürge statüsünün devam etmesini; ancak İngiltere adadan çekilecekse Kıbrıs'ı eski sahibi Türkiye'ye iade etmesini istiyorlardı¹⁸⁸. Türklerin bu protestosuna rağmen Kıbrıs Rum Kilisesi, 15-22 Ocak 1950 tarihleri arasında enosis plebisitini gerçekleştirdi. Bu plebisitte Rumların yaklaşık %96'sı enosis'e evet oyu verdi¹⁸⁹. Fakat Sömürge Valisi Sir Andrew B. Right, Başpiskopos II. Makarios'a plebisit sonuçlarını tanımadığını ve Kıbrıs'ta statü değişikliğinin söz konusu olamayacağını belirtti.

Bu cevabı alan Kıbrıs Rum Kilisesi, plebisit sonuçlarını sunmak ve enosis lehine kulis faaliyetlerinde bulunmak için Atina, Londra ve New York'a heyetler gönderdi. Bunlardan birisi olan Girne Piskoposu Kiprianos başkanlığındaki heyet, 26 Mayıs'ta Yunanistan Başbakanı Nikolaos Plastiras tarafından kabul edildi. Rum heyeti, Başbakan Plastiras'la görüşmesinde Yunanistan Hükümetinin İngiliz Hükümeti ile Kıbrıs konusunu resmî olarak görüşmesini; eğer bu görüşmelerden bir sonuç çıkmazsa Kıbrıs Rum Kilisesinin BM'ye başvuracağını belirtti. Buna karşı Başbakan Plastiras, uygun koşullar oluştuğunda Kıbrıs konusunu İngiliz Hükümeti ile ele alıp görüşeceklerine söz verdi. Yunanistan Başbakanı, 13 Haziranda kendisini ziyaret eden Kitium Piskoposu

* Devletler hukukunda bir halkın hangi devlete bağlanacağıyla ilgili oylama; **TDK Türkçe Sözlük**, "Plebisit", İstanbul: Milliyet Yayınları, 1992, s.1192.

¹⁸⁶ İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, s.39; Heinz A. Richter, **Çağdaş Kıbrıs'ın Kısa Tarihi (1878-2009)**, Ali Çakıroğlu (çev.), Lefkoşa: Galerî Kültür Yayınları, 2011, s.64-65.

¹⁸⁷ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s. 446; Richter, **Çağdaş Kıbrıs'ın Kısa Tarihi (1878-2009)**, s.64.

¹⁸⁸ İsmail, **Kıbrıs Sorununun Kökleri**, s.319-325; Keser, "KATAK'tan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'na Kıbrıs ve Faiz Kaymak 1943-1957", s.146-151.

¹⁸⁹ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s. 458-460; Zenon Stavrinides, **The Cyprus Conflict, National Identity and Statehood**, Nicosia: Loris Stavrinides Press, s.27-28; Keser, "KATAK'tan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'na Kıbrıs ve Faiz Kaymak 1943-1957", s.144-154.

Mihail Muskos başkanlığındaki heyete de aynı sözleri söyledi¹⁹⁰. Heyet ise bu görüşmenin ardından 3 Temmuzda Parlâmento Başkanı Dimitri Kontika'ya plebisit sonuçlarını takdim etti¹⁹¹.

Rum heyetleri, Atina'daki temaslarını tamamladıktan sonra 29 Temmuzda Londra'ya gittiler. Burada Sömürgeler Bakanlığına Yunanistan'a ilhak taleplerinin yer aldığı muhtıralar sundular. Ayrıca bakanlarla görüşebilmek için ilgili makamlara başvuruda bulundular. Ancak Sömürgeler Bakanı James Griffiths, Kıbrıs'ın statüsünde herhangi bir değişiklik yapılmayacağını daha önce açıkladığını; o sebeple görüşmenin bir fayda sağlamayacağını bildirerek bu başvuruyu reddetti. Bu cevaptan sonra Rum heyetleri de BM Genel Merkezinin bulunduğu New York'a gittiler. New York'ta BM'ye üye çeşitli ülkelerin delegeleriyle görüşüp enosis için kulis çalışması yaptılar. Yunanistan'ın BM'deki delegesi Alexis Kyrrou da bu görüşmelerde Rum heyetlerine yardımcı oldu. New York dönüşü 2 Aralıkta Atina'ya uğrayan Girne Piskoposu Kiprianos, Yunanistan'ı Kıbrıs konusunda daha etkin olmaya çağırdı. Ayrıca Yunanistan Hükümetinin Kıbrıs Sorununu BM'ye götürmesinin sorunun çözümünü kolaylaştıracağını öne sürdü. Piskopos, Yunanistan halkı ile Yunan basınından da yapılan çalışmalara destek istedi¹⁹².

Girne Piskoposu Kiprianos'un Atina'yı daha etkin olmaya çağırması, o dönem Yunanistan'ın içinde bulunduğu koşullarla ilgili olmalıydı. Yunanistan, hem II. Dünya Savaşından hem de bu savaştan sonra komünistlerle milliyetçiler arasında cereyan eden iç savaştan (1946-1949) yeni çıkmıştı¹⁹³. Bu durum, Yunanistan Hükümetini İngiltere ile ABD'den maddi yardım almaya zorluyordu¹⁹⁴. Bundan dolayı da Plastiras Hükümeti, Kıbrıs konusunda temkinli bir politika izlemeyi tercih ediyordu. Bununla birlikte Yunanistan Hükümeti, Kıbrıslı Rumların taleplerine karşı da ilgisiz değildi. Nitekim Yunanistan Kralı Paul, 27 Temmuz 1948'de Amerikan gazetesi *New York Times*'a verdiği mülakatta Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi hâlinde Yunanistan

¹⁹⁰ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s. 460-462.

¹⁹¹ Kızılyürek, *Milliyetçilik Kışkacında Kıbrıs*, s. 97.

¹⁹² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s. 437-464.

¹⁹³ Andreas Papandreu, *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, Mehmet Emin Yıldırım ve Semih Koray (çev.), İstanbul: Üçüncü Dünya Yayınları, s.18-19; Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2006, s.47-143.

¹⁹⁴ Kızılyürek, *Milliyetçilik Kışkacında Kıbrıs*, s.96.

Hükümetinin İngiltere'ye Girit'ten veya başka bir Yunan toprağından askerî üs tahsis edebileceğini söyledi¹⁹⁵. Yunanistan Başbakanı Plastiras da İngiliz Hükümetinin ısrarlı uyarılarına rağmen plebisit sonuçlarını sunmaya gelen Rum heyetiyle görüştü¹⁹⁶. Ayrıca Yunan Parlamentosu hem 28 Şubat 1947'de¹⁹⁷ hem de 26 Temmuz 1950'de yaptığı oturumlarda Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi isteğini dile getiren karar tasarıları kabul etti. Ayrıca 25 Haziran 1950'de 250 Yunanlı parlamenterden 205'inin imzaladığı bir enosis bildirisi, Atina'da bulunan Rum heyetine sunuldu. Aynı yıl Yunan Kilisesi de harekete geçti ve Haziran-Temmuz aylarında Yunanistan'da yapılan ve Kıbrıs'ın ilhakını isteyen mitinglere öncülük etti. Yunan basını da bu mitingleri destekleyici yayınlar yaptı. Yunan kamuoyunun bu tutumu, hükümetin daha faal bir Kıbrıs siyaseti izlemesinde etkili oldu¹⁹⁸.

Atina, faaliyetlerini artırırken Türkiye de Kıbrıs Sorunuyla daha yakından ilgilenmeye başladı. Nitekim 1948-1949 yılları arasında yükseköğrenim gençliği ile Türk basını, hem Kıbrıs Türk Toplumunu ile Türkiye'nin hem de Ortadoğu'nun huzur ve güvenliği için adadaki İngiliz yönetiminin devam etmesini; ancak İngiltere, Kıbrıs'ı terk edecekse adayı eski sahibi Türkiye'ye iade etmesini istediler¹⁹⁹. Türkiye Hükümeti ise muhtemelen İngiltere ve Yunanistan'la geliştirdiği dostluk ilişkilerinden dolayı bu konuda daha farklı bir tavır sergiledi. Özellikle CHP Hükümetinin Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, kamuoyuna yönelik açıklamalarında İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a vereceğine inanmadığını ifade etti²⁰⁰. Dışişleri Bakanı Sadak, 23 Ocak 1950'de TBMM'de yaptığı konuşmada da Kıbrıs'ın İngiltere'nin egemenliği ve yönetimi altında olduğunu; bu sebeple Kıbrıs Sorunu diye bir sorun olmadığını

¹⁹⁵ C.L. Sulzberger, "Greek King Offers Crete-Cyprus Deal", **New York Times**, July 28, 1948, page 14, <http://query.nytimes.com/mem/archive/pdf?res=940DE3D91339E632A2575BC2A9619C946993D6CF> (12 Nisan 2016).

¹⁹⁶ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s. 461-462.

¹⁹⁷ "News In Brief", **The Times** (London, England), Saturday, Mar 01, 1947; pg. 3; Issue 50698.

¹⁹⁸ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)**, s. 436-462.

¹⁹⁹ Ahmet Emin Yalman, "Millî Misak ve Kıbrıs", **Vatan**, 16 Aralık 1948, s.1 ve 3; Fahir Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959, Türkiye Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1963, s.7-25.

²⁰⁰ Manizade, **Kıbrıs Dün, Bugün ve Yarın**, s.244; **Yeni İstanbul**, 18 Aralık 1948, s.1.

savundu. Ayrıca İngiliz Hükümetinin ada yönetimini başka bir devlete devretme amacı ve eğilimi olmadığını öne sürdü²⁰¹.

Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerin Yunanistan ile Türkiye'ye yansımaları bu şekilde olurken adadaki enosis plebisitinin düzenlenmesinde önemli rol oynayan Kitium Piskoposu Mihail Muskos, 18 Ekim 1950'de III. Makarios sanıyla Kıbrıs Rum Başpiskoposluğuna seçildi. Başpiskopos Makarios, göreve geldiği andan itibaren enosisi gerçekleştirebilmek amacıyla Kıbrıs içinde ve dışında kapsamlı bir çalışma başlattı. Bu doğrultuda 13 Mart 1951'de Atina'ya gidip hükümet yetkilileriyle görüştü. 16 Martta da Atina'da düzenlenen bir enosis mitingine katılıp konuşma yaptı. 27 Martta ise Başpiskopos Makarios, Atina'daki İngiliz Büyükelçisi ile görüşüp Yunanistan'a bağlanma talebini tekrarladı. Ayrıca ada, Yunanistan'a bırakıldığı takdirde İngiltere'ye Kıbrıs'tan askerî üs verebileceklerini söyledi. Başpiskopos, plebisit sonuçlarının da İngiliz Hükümeti tarafından tanınmasını istedi.

Atina'daki bu temaslarının ardından Kıbrıs'a dönen Başpiskopos Makarios, Rumları daha etkin bir enosis mücadelesi için örgütlemeye girişti. Bu doğrultuda 1952 yılı başlarında PEON (Pankyprios Ethniki Organosis Neoleas/Pan-Kıbrıslılar Gençlik Örgütü) ve OHEN (Orthodoksos Christianiki Enosis Neon/Kıbrıs Ortodoks Hristiyan Gençlik Örgütü) adında iki gençlik örgütü kurdu²⁰². Bu iki örgüt, daha sonra Rum silahlı örgütü EOKA'nın hem silahlı kadrolarını oluşturmaya hem de üye kazanmasına büyük katkı yaptı. Başpiskopos Makarios'un örgütlediği bir diğer kesim de Rum çiftçisi oldu. Rum Çiftçiler Birliği (PEK/Panagrotiki Enosis Kyprou) Genel Sekreterliğine getirdiği Andreas Azinas, PEK'i Yunanistan'a ilhak kampanyasının önde gelen faal bir örgütü durumuna getirdi²⁰³.

Başpiskopos Makarios, bu örgütlenme çalışmalarının yanı sıra diplomatik faaliyetler de yürütüyordu. Nitekim Başpiskopos, 16 Şubat 1952'de adayı ziyaret eden İngiliz Sömürgeler Bakanı Müsteşarı The Lord Lloyd'a Yunanistan'la birleşmeyi talep eden bir mektup sundu. Aynı günlerde Yunan Dışişleri Bakanlığına da bir telgraf göndererek

²⁰¹ T.B.M. M. Tutanak Dergisi, Dönem. VIII, Cilt. 23, Toplantı. 4, Otuz üçüncü Birleşim, 23 Ocak 1950, s.288, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c023/tbmm08023033.pdf> (13 Nisan 2016).

²⁰² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.7, 10.

²⁰³ Gazioğlu, *a.g.e*, s.61-63.

NATO'nun* Kıbrıs'ta enosisin gerçekleşmesine yardımcı olması hâlinde Yunanistan'ın bu pakta üye olmasını destekleyebileceklerini belirtti. Başpiskopos Makarios, bu girişimlerde bulunurken Pan Kıbrıs Millî Konseyine mensup 600 delege, 25 Nisan 1952'de Lefkoşa'da St. John Katedralinde toplanarak bir karar tasarısı kabul etti. Karar tasarısında Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması için başlatılan millî mücadelenin devam edeceği belirtiliyor; Yunanistan Hükümeti ile Yunanistan halkının Kıbrıs Sorununu daha etkin bir şekilde ele alması, konuyu BM'nin gündemine taşıması ve Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkının tanınması isteniyordu. Başpiskopos Makarios, bu karar tasarısını 10 Mayıs'ta İngiliz Başbakanı Sir Winston Churchill'e gönderdi. Gönderirken eklediği kısa ön yazısında da İngiliz Hükümetinin Kıbrıs halkının iradesine saygılı olacağına inandıklarını ifade etti²⁰⁴.

Bu esnada İngiliz Hükümetinin ada için yeni bir özerklik anayasası hazırlığı içinde olduğu haberleri geldi. Bunun üzerine Kıbrıs Rum Kilisesi, Sen Sinod Meclisini toplayıp sert bir bildiri yayınladı. Bu bildiride Rumlardan yeni anayasa tasarısını reddetmeleri istenirken İngilizlerle anayasa konusunda işbirliği yapmayı düşünen Rumlar da uyarıldı²⁰⁵. Tüm kasaba ve köylerdeki Rum mağaza ve işyerleri de özerklik tasarılarını protesto etmek amacıyla Etnarhia Konseyi üyesi ve Lefkoşa Rum Belediye Başkanı Dr. Dervis'in çağrısıyla 4 Temmuz'da 11.00-13.00 saatleri arasında kapatıldı²⁰⁶.

Kısa bir süre sonra uluslararası alanda Rumları umutlandıran bir gelişme yaşandı. BM Genel Kurulu, 16 Aralık 1952'de yaptığı oturumda 637 (VII) sayılı bir karar aldı. Bu kararda sömürgeci devletlerin sömürgelerinde yaşayan halklara self-determinasyon hakkı tanımaları ve sömürge halklarını bu hakkı kullanacak olgunluğa erdirmeleri için tam özerkliğe (self-government) veya bağımsızlığa hazırlamaları tavsiye ediliyordu²⁰⁷. Bunun üzerine muhtemelen 637 (VII) sayılı kararı enosis lehine kullanabileceğini düşünen Başpiskopos Makarios, BM Genel Kurulunda kulis faaliyeti yürütmek ve bu arada ABD'nin de desteğini sağlamak için New York'a gitti. Burada

* Sovyetler Birliğine karşı İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Norveç, Danimarka, İzlanda, Portekiz, İtalya, ABD ve Kanada'nın katılımıyla 4 Nisan 1949'da kurulan savunma örgütü; Uçarol, **Siyasî Tarih [1789-2001]**, s.868.

²⁰⁴ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)**, s.1-7.

²⁰⁵ "Cyprus Constitution", **The Times** (London, England), Monday, Apr 14, 1952; pg. 5; Issue 52285,

²⁰⁶ "Cyprus Shops Closed", **The Times** (London, England), Saturday, Jul 05, 1952; pg. 5; Issue 52356,

²⁰⁷ **GAOR**, 637 (VII), Seventh Session, 403th Plenary Meeting, s.26, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/079/80/IMG/NR007980.pdf?OpenElement> (4 Ekim 2016).

ABD Dışışleri Bakanlığı yetkilileriyle görüşmeler yaptı; ama umduğu desteği bulamadı. ABD'den dönen Başpiskopos, 1953 Şubatında Atina'ya uğradı. İngiliz Hükümetinin uyarılarına rağmen hem Yunanistan Kraliçesi Frederika hem de Yunanistan Başbakanı Alexandros Papagos; Başpiskopos Makarios'u kabul edip görüştü. Bu arada Başpiskopos, Atina Üniversitesi öğrencilerinin düzenlediği enosis mitingine de destekleyici bir mesaj yolladı. 27 Nisanda da Kıbrıs Sömürge Valisi Sir Andrew B. Right'a bir mektup göndererek plebisit sonuçlarını tanımasını veya yeni bir plebisit yapılmasına izin vermesini istedi. Ancak Başpiskopos Makarios, buna da olumlu bir cevap alamadı²⁰⁸.

Bunun üzerine Rum ortaokul öğrencileri, haziran ayında düzenlenen İngiltere Kraliçesinin taç giyme törenlerini Başpiskopos Makarios'un talimatıyla boykot edip adanın dört bir yanında enosis gösterileri yaptılar. Bu arada Kıbrıs Rum Kilisesi, sağcı-milliyetçi Rum örgütleri ve AKEL; İngiliz Hükümetini protesto etmek için miting düzenlemeye karar verdiler. Rum basını da yayınlarıyla bu mitinge destek verdi. Böylece Başpiskopos Makarios önderliğinde 28 Haziran 1953'te Lefkoşa'daki Faneromeni Kilisesinde binlerce Rumun katıldığı bir toplantı düzenlendi. Başpiskopos, toplantıda yaptığı konuşmada Kıbrıs Sorununu BM'ye götürmekte kararlı olduklarını; bunun için korkusuzca mücadele edeceklerini söyledi ve Yunanistan Hükümetini konuyu BM'ye taşımaya çağırdı. Bu konuşmanın ardından Lefkoşa Rum Belediye Başkanı Dr. Dervis, BM Genel Kuruluna sunulması öngörülen bir karar tasarısı okudu. Bu karar tasarısına göre Başpiskopos Makarios, İngiliz Hükümetini protesto etmekle ve Kıbrıs'ta self-determinasyon hakkının uygulanması talebinde bulunmak üzere BM'ye başvurmakla görevlendirilmişti. Karar tasarısı mitingde onaylandıktan sonra Başpiskopos, 10 Ağustosta BM'ye bir yazı gönderdi. Bu yazıda BM'den İngiltere'yi Kıbrıs halkına (Rumlara) self-determinasyon hakkı tanıması yönünde uyarmasını istiyordu. Başpiskopos Makarios, daha sonra Yunanistan Başbakanı Papagos'a bir mektup göndererek BM'den özerk yönetim veya bağımsızlık değil; Yunanistan'a bağlanmak istediklerini vurguladı²⁰⁹.

²⁰⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.8-18.

²⁰⁹ Gazioğlu, *a.g.e*, s.8-18.

İngiliz Hükümeti ise adada kendi denetiminde bir özerklik kurulmasını istiyordu. Zira Kıbrıs'a self-determinasyon hakkı verilmesi durumunda enosisin gerçekleşebileceğini ve böylece İngiltere'nin Kıbrıs'tan tamamen çekilmek zorunda kalacağını düşünüyordu. Londra'nın özerkliği savunmasının bir diğer sebebi ise İngiltere'nin hem Türkiye'nin hem de Kıbrıs Türk Toplumunun desteğini kaybetmekten korkmasıydı²¹⁰. Bu yüzden İngiliz Hükümeti, Kıbrıs'taki enosis hareketine karşı tutumunu daha da sertleştirmeye karar verdi²¹¹. Böylece İngiliz Sömürge Yönetimi, 1954 yılının yaz aylarında birtakım olağanüstü hâl yasaları uygulamaya koydu. Bu yasalar kapsamında Kıbrıs basınının yayınlarına kısıtlamalar getirdi, toplantı ve yürüyüşleri izne bağladı ve Rum gençlik örgütü PEON'u yasa dışı ilan etti. Buna karşı Rumlar, pasif direniş ve grev başlattılar. Başpiskopos Makarios da 1954 Temmuzunda bir açıklama yaparak İngilizlerin özerklik tasarılarını reddettiğini belirtti ve Rumları enosis mücadelesini güçlendirmeye çağırdı²¹².

Rumların tepkisine rağmen İngiliz Hükümeti, tutumunu değiştirmede. Nitekim İngiliz Avam Kamarasının 28 Temmuz 1954'teki oturumunda konuşan İngiliz Sömürgeler Devlet Bakanı Henry Hopkinson, yakında Kıbrıs'a özerklik verileceğini; ama bunun adadaki İngiliz egemenliğinin değişmesine yol açmayacağını, İngiliz Hükümetinin de zaten böyle bir şeyi düşünmediğini belirtti. Ayrıca bazı sömürgelerin tam bağımsız olmak için gereken koşullara sahip olmadıklarını ve Kıbrıs'ın da bunlardan birisi olduğunu iddia etti²¹³. Aynı oturumda muhalefetteki İşçi Partisinin parlamenterleri, özerklik tasarısına enosis seçeneğinin de dâhil edilmesini istediler. Bu isteğe karşı çıkan İngiliz Sömürgeler Bakanı Oliver Lyttelton, Kıbrıs'a İngiliz yönetimi altında kalmak şartıyla tam özerklik vermek istediklerini söyledi. Ayrıca hem Kıbrıs halkının çıkarları hem de Akdeniz'in güvenliği bakımından adanın Yunanistan'la birleşmesinin mevcut koşullarda mümkün olmadığını savundu²¹⁴.

Rumların Yunanistan'a ilhak taleplerini İngilizlere kabul ettirmeye çalıştıkları bir dönemde Yunanistan Hükümeti de Londra nezdinde diplomatik çabalarını

²¹⁰ "Cyprus and the Nations", *The Times* (London, England), Monday, Apr 05, 1954; pg. 9; Issue 52898.

²¹¹ "The Problem of Cyprus", *The Times* (London, England), Thursday, May 29, 1952; pg. 7; Issue 52324.

²¹² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.23-25.

²¹³ *HC Deb 28 July 1954 vol 531 c.531*, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1954/jul/28/cyprus-constitutional-arrangements-1#S5CV0531P0_19540728_HOC_471 (14 Ocak 2016).

²¹⁴ *HC Deb 28 July 1954 vol 531 c.552*, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1954/jul/28/cyprus-constitutional-arrangements-1#S5CV0531P0_19540728_HOC_471 (14 Ocak 2016).

sürdürüyordu. Nitekim 14 Şubat 1951’de İngiliz Hükümetinin Kıbrıs’la ilgili Atina’dan resmî bir talep gelmediğine ilişkin açıklamasına cevaben²¹⁵ Yunanistan Başbakanı Sofoklis Venizelos, 16 Şubatta yaptığı bir açıklamada adanın Yunanistan’a ilhak edilmesi gerektiğini söyledi. 21 Martta da Başbakan Venizelos’un çağrısına uyan Yunanistan’daki tüm siyasi partiler, Kıbrıs Sorununda strateji belirlemek üzere Atina’da toplandılar. Bu toplantıda Yunanistan Hükümetinin şimdilik Kıbrıs için BM’ye başvurmaması ve konuyu İngiliz Hükümeti ile müzakere etmesi kararlaştırıldı²¹⁶. Yunan Başpiskoposu Spiridon’un önderlik ettiği Pan-Helenik Komite de 4 Temmuz 1952’de Atina başta olmak üzere pek çok Yunan kentinde toplantılar yaptı. Toplantılarda İngiltere’nin Rumların self-determinasyon hakkını tanımaması ve Yunanistan’la birleşme isteklerini reddetmesi protesto edildi²¹⁷. 1953 yılında Yunanistan Başbakanı Alexandros Papagos, Başpiskopos Makarios’un Kıbrıs konusunun BM’ye götürülmesi isteğine sıcak baktığını belirtti. Ayrıca Başbakan Papagos, aynı yılın Eylül ayı sonlarında Yunanistan’a özel ziyaret yapan İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden’e enosis talebini ilettili. Anthony Eden ise Kıbrıs’ın Türkiye ve NATO açısından stratejik önemine vurgu yaparak bu isteği reddetti²¹⁸. Buna rağmen Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanos Stefanopulos, Başbakan Papagos’un talimatıyla 16 Ekimde Atina’daki İngiliz Büyükelçisi Sir Charles Peake’e Kıbrıs’ın Yunanistan’a katılması isteğini içeren bir muhtıra ilettili. Ancak yukarda da belirtildiği gibi İngilizler, 1954 yazında Kıbrıs’ta olağanüstü hâl yasaları uygulayarak ve 28 Temmuz açıklamasını yaparak enosis’e karşı olduklarını bir kez daha ortaya koydular. Bunun üzerine Yunan basını, hem adadaki sert uygulamalara hem de İngiliz Bakan Hopkinson’un açıklamalarına büyük tepki gösterdi. Ayrıca basın, Kıbrıs Sorununu BM’ye götürmesi için Yunanistan Hükümetine baskı yapmaya başladı²¹⁹.

²¹⁵ HC Deb 14 February 1951 vol 484 c.380,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1951/feb/14/cyprus#S5CV0484P0_19510214_HOC_65 (14 Nisan 2016).

²¹⁶ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.5.

²¹⁷ Gazioğlu, *a.g.e.*, s.13.

²¹⁸ Gazioğlu, *a.g.e.*, s.18-19; Holland, *Britain and the Revolt in Cyprus*, s.31-32; Kızılyürek, *Milliyetçilik Kışkırtıcılığı Kıbrıs*, s.102; Gürhan Yellice, “İngiltere’nin Kıbrıs Politikası, 1950-1960”, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2011), s.61-65.

²¹⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.19-25.

Kıbrıs'la ilgili bu gelişmeler olurken Türkiye'de 14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimleri Celâl Bayar'ın başkanlığındaki Demokrat Parti (DP) kazandı ve tek başına iktidar oldu²²⁰. DP'nin iktidar olmasından kısa bir süre sonra Celâl Bayar, Cumhurbaşkanlığına seçildi. Cumhurbaşkanı Bayar, göreve gelir gelmez hükümeti kurma görevini DP İstanbul Milletvekillerinden Adnan Menderes'e verdi. Bunun üzerine DP Genel Yönetim Kurulu, 9 Haziranda toplanarak Başbakan Menderes'i partinin genel başkanlığına getirme kararı aldı²²¹.

Demokrat Parti iktidara geldiği sırada Kıbrıs Sorunu, Türk kamuoyundaki duyarlılığın da etkisiyle en önemli dış siyaset konularından birisi durumuna gelmişti. Ancak Türkiye Hükümeti, bu konuda herhangi bir açıklama yapmaktan kaçınıyordu. Bunda hükümetin 1920'lerin sonlarında başlayan²²² ve ilerleyen yıllarda önce Almanya'ya²²³ sonra da Sovyetler Birliğine²²⁴ karşı gelişen Türk-Yunan dostluğunun bozulmasını istememesinin de payı olduğu söylenebilir. Nitekim DP Hükümetinin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, partisinin 20 Haziran 1950'deki Meclis Grubu toplantısında konuyla ilgili bir soru üzerine Kıbrıs Sorunu diye bir sorun olmadığını söyledi²²⁵. Türk kamuoyu ise Dışişleri Bakanından farklı olarak Yunanistan Başbakanı Venizelos'un 16 Şubat 1951'de Kıbrıs'la ilgili yaptığı açıklamayı eleştirdi. Ayrıca kamuoyu, Yunanistan'a Türk-Yunan dostluğunu bozmaması uyarısında bulundu²²⁶. Dışişleri Bakanı Köprülü ise 24 Şubatta TBMM'de yaptığı bir konuşmada Kıbrıs konusunun bazı odaklar

²²⁰ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Yasemin Saner (çev.), 24. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.323; Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Yavuz Alogan (çev.), Beşinci Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2006, s.132.

²²¹ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950 – 27 Mayıs 1960)**, 4. Kitap, İkinci Bölüm, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999, s.11-13.

²²² "Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (Ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (1919-1980)** içinde (325-356), C.I, 14. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.345-356.

²²³ Keser, **Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası**, s.47-143.

²²⁴ Hüner Tuncer, **Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?**, Ankara:Ümit Yayıncılık, 2005, s.72; Hüseyin Bağcı, **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1990, s.7-41; Ali Çakırbaş, "Kıbrıs Sorunu (1950-1960)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, 2004), s.50; Ömer Tansel, "Demokrat Parti Dönemi Kıbrıs Politikası", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, 2010), s.32-38; Selda Karaköse, "Celal Bayar Dönemi Türk Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)", (Yayınlanmamış Yüksek Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, 2004), s.16-17; Cihat Göktepe, "Menderes Dönemi (1950-1960)", **Türkler Ansiklopedisi**, C. 16, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.1677; Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)", **Akademik Bakış**, 2012, Cilt. 6, Sayı. 11, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/gav/article/view/5000141930/5000129742> (28 Eylül 2016), s.89.

²²⁵ **Cumhuriyet**, 21 Haziran 1950, s.3, <http://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/index2.xhtml> (14 Ocak 2016); Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s.24.

²²⁶ Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s. 25-29.

tarafından Türk-Yunan dostluk ilişkilerini bozmak için ortaya atıldığını öne sürdü²²⁷; ancak Türkiye'nin Kıbrıs'a olan ilgisini de ifade etti²²⁸. Bununla beraber Türkiye, Yunanistan'la ilişkilerini geliştirmeye devam etti. ABD'nin Sovyetler Birliğini çevreleme politikasının²²⁹ bir parçası olarak 18 Şubat 1952'de Türkiye ile Yunanistan'ı NATO'ya üye yapması da bunda etkili oldu²³⁰. 1953 Haziranında Yunanistan Başbakanı Alexandros Papagos, Türkiye'yi ziyareti esnasında Başbakan Adnan Menderes'le ortak bir bildiri imzaladı. Bildiride Türkiye ile Yunanistan arasında karşılıklı çıkarlar esas alınarak çözülemeyecek hiçbir sorun olmadığı belirtiliyordu²³¹. 9 Ağustos 1954'te de Türkiye ile Yunanistan; Sovyetler Birliği'ne karşı savunma amaçlı Balkan Paktını yaptılar²³². Bu Paktın imzalanmasından bir hafta sonra Yunanistan Hükümeti, Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon hakkı tanınması talebiyle BM Genel Kuruluna başvurdu.

²²⁷ **T.B.M.M. Tutanak Dergisi** , Dönem:IX, C.5, Toplantı:1, Ellinci Birleşim, 24 Şubat 1951, s.695, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c005/tbmm09005050.pdf> (14 Ocak 2016).

²²⁸ **Hürriyet**, 21 Nisan 1951, s.1; Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s.51; Uçarol, **Siyasî Tarih [1789-2001]**, s.954.

²²⁹ Maxime Lefebvre, **Amerikan Dış Politikası**, İsmail Yerguz (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s.37-44.

²³⁰ Uçarol, **Siyasî Tarih [1789-2001]**, s.938-941.

²³¹ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)**, s. 18.

²³² Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasî Tarihi, 1914-1995**, s.630-634; Uçarol, **Siyasî Tarih [1789-2001]**, s.941-944.

BÖLÜM 2: TAKSİM TEZİNİN OLUŞUM SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN KIBRIS SİYASETİ (1954-1956)

2.1. Yunanistan’ın Kıbrıs Sorununu BM’ye Taşınması ve Tepkiler

Yukarda da belirtildiği gibi Başpiskopos Makarios, 10 Ağustos 1953’te BM’ye bir yazı göndererek Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon hakkı tanınmasını talep etmişti. Ancak Kıbrıs, BM üyesi olmadığından bu talebin gündeme alınması için üye devletlerden birisinin Genel Kurula dilekçe sunması gerekiyordu. BM’ye üye olan Yunanistan ise bu konuda henüz bir karara varmamıştı. Bu sebeple Başpiskopos Makarios, bir başka ülkenin bunu yapmasını sağlamak için yardımcısı Savvas Loizidis’i BM nezdinde gerekli temaslarda bulunmak üzere New York’a gönderdi²³³.

Bu sırada Yunanistan Hükümeti, Londra nezdinde yaptığı girişimlerden sonuç alamadığı için Kıbrıs Sorununu BM’nin gündemine taşımaya karar verdi. İngiltere ile ABD’nin tüm uyarılarına rağmen Yunanistan, 16 Ağustos 1954’te BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld’e resmen başvurup Kıbrıs halkına (Rumlara) self-determinasyon hakkı tanınması konusunun 21 Eylülde yapılacak Genel Kurul oturumunda ele alınmasını istedi. Genel Kurul da bu başvuruyu A/2703 kod numarasıyla 20 Ağustosta kabul etti. Bunun üzerine BM’deki İngiliz delegesi Sir Pierson Dixon, Kıbrıs’ın İngiltere’nin iç meselesi olduğunu ve Genel Kurulun bu konuya müdahale edemeyeceğini savundu. Yunanlı delege Christian X. Palamas ise 20 Ağustosta basına bir açıklama yaparak eğer Kıbrıs halkı (Rumlar) bir referandum yapıp Yunanistan’la birleşme kararı verirse Yunanistan Hükümetinin İngilizlere hem Kıbrıs’tan hem de Yunanistan’dan askerî üs vereceğini söyledi²³⁴.

Yunanistan Hükümeti, bir taraftan da dünyanın değişik başkentlerine heyetler gönderdi. Yunanlı diplomat Dimitri S. Bitsios’un belirttiğine göre bu heyetlerin amacı; Kıbrıs halkının büyük çoğunluğunun Yunan asıllı olduğu propagandasını yapmak ve bu halkın 1821’den beri tek arzusunun Yunanistan’la birleşmek olduğunu vurgulamaktı²³⁵. Heyetler göndermenin yanında Yunan devlet radyosu Atina Radyosu, propaganda

²³³ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.26-27.

²³⁴ Gazioğlu, *a.g.e*, s.26-27.

²³⁵ Dimitri S. Bitsios, *Cyprus, the Vulnerable Republic*, Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 1975, s.22.

amaçlı yayınlar yapmaya başladı. Bu yayınlarda Kıbrıs halkının (Rumlar) yasal yollardan hakkını alamayacağını görmesi durumunda İngilizlere karşı silahlı eylemlere başvurmak zorunda kalacağı ve Yunanistan halkı tarafından da destekleneceği belirtiliyordu. Rumlara da üstü kapalı olarak İngiliz Sömürge Yönetimine karşı ayaklanmaları çağrısı yapılıyordu. Ayrıca artık Kıbrıs konusunda başkalarından yardım beklemenin veya çözümün ertelenmesine katlanmanın hoş görülemeyeceği ifade ediliyor, Yunan kamuoyuna İngiliz aleyhtarlığı aşılanıyordu²³⁶. Bu yayınlar, etkisini gösterdi ve Yunanistan halkı, pek çok kentte kalabalık mitingler düzenlemeye başladı.

Yunanlarla eşzamanlı olarak Rumlar da Kıbrıs'ta enosis sloganlarının atıldığı ve Yunan bayraklarının taşındığı kitlesel eylemler yapmaya başladılar. 22 Ağustosta yapılan bir eylemde konuşan Başpiskopos Makarios; Yunanistan'a ilhak için yürünen mücadele yolunda karşılarına çıkacak tüm engelleri aşacaklarını, Rumlara self-determinasyon hakkı verilmesi dahi mücadelelerini sürdüreceklerini ve hiçbir gücün kendilerini bu mücadeleden alıkoyamayacağını söyledi.

Kıbrıs konusunun 23 Eylülde BM Genel Kurulunun gündemine alınması üzerine Başpiskopos, kulis faaliyetlerinde bulunmak için ekim ayının ortalarında Londra'ya gitti. Burada hükümet yetkilileriyle görüşen Başpiskopos Makarios, *The Times* gazetesinin Diplomasi Muhabirine de bir mülakat verdi. Mülakatında BM'ye başvurmakta amaçlarının self-determinasyon yoluyla Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını gerçekleştirmek olduğunu belirtti. Ayrıca Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkı verilmesi hâlinde büyük çoğunluğunun bu hakkı Yunanistan'la birleşmekten yana kullanacağını ve self-determinasyonla enosisin zaten aynı şeyler olduğunu öne sürdü. Muhabirin Kıbrıslı Türklerin enosis'e karşı çıktıklarını hatırlatması üzerine ise Başpiskopos Makarios, azınlığın görüşlerinin çoğunluğun isteğine üstün gelemeyeceğini ileri sürdü. Ayrıca Türklerin sömürge yönetiminin ayrıcalıklı muamelesine tabii tutulduklarını; bu yüzden İngilizlerin adada kalmasını istediklerini iddia etti. Bunun yanında Başpiskopos, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması durumunda

²³⁶ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 47.

Türklerle Rumların eşit haklara sahip olacaklarını ifade etti ve Türklerin enosisiten korkmamaları gerektiğini söyledi²³⁷.

Yunanistan'ın BM'ye başvurması üzerine Türkiye Hükümeti de ılımlı tutumunu koruyarak Kıbrıs Sorununa daha fazla eğilmeye başladı. Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ve Devlet Bakanı Mükerrer Sarol, 21 Ağustosta İstanbul gazetelerinin sahipleri ve başyazarlarıyla yaptıkları toplantıda dost ve müteffik olarak niteledikleri Yunanistan'ı Kıbrıs konusunda sükûnet ve itidalle hareket etmeye çağırdılar²³⁸. Türkiye Hükümeti, bir taraftan da BM Genel Kurulunda Kıbrıs Sorunuyla ilgili düşüncelerini açıklayabilmek için hazırlığa girişti. Kısa bir süre önce Dışişleri Bakanlığı görevlisi Vecdi Türel'in sorumluluğunda oluşturulan Kıbrıs Masasının personel sayısını artırdı. Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Muharrem Nuri Birgi ile Türkiye'nin BM delegesi Selim Sarper'i de Genel Kurulda Türkiye adına yapılacak konuşmayı hazırlamakla görevlendirdi²³⁹.

1930'lardan beri Türkiye'de yaşayan Kıbrıslı Türk aydınların kurduğu örgütlerin çalışmaları sayesinde²⁴⁰ adaya yönelik ilgisi canlı kalan Türk kamuoyu da Kıbrıs Sorununun uluslararası zemine taşınması karşısında eşgüdüm içinde hareket etme ihtiyacı duydu. Bu amaçla Türkiye Millî Talebe Federasyonu (TMTF), Kıbrıs konusunda Türk basını ile gençlik örgütleri arasında işbirliğini sağlamak ve bu konuda yapılacak faaliyetleri planlamak için 24 Ağustosta İstanbul'da bir kongre topladı²⁴¹. Kongrede Kıbrıs mitingleri yapılması kararı alındı²⁴². Ayrıca Kıbrıs Türktür Komitesi kuruldu. Bu komitenin yönetimi; TMTF Başkanı Hüsamettin Canöztürk, gazeteci Orhan Birgit, *Vatan* gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman, Millî Tesanüt Birliği üyesi Ziya Somer, avukat Nevzat Karagil ve gazeteciler Kâmil Önal ile Hikmet Bil'den

²³⁷ "The Cypriot Case for Enosis", *The Times* (London, England), Friday, Oct 15, 1954; pg. 7; Issue 53063.

²³⁸ *Hürriyet*, 22 Ağustos 1954.

²³⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 28.

²⁴⁰ Manizade, *Kıbrıs Dün, Bugün ve Yarın*, s.254-258; Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 2*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1985, s.73; Umut Gürses, "Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve Faaliyetleri", (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2014), s.11.

²⁴¹ *Hürriyet*, 25 Ağustos 1954, s.1 ve 4; *Vatan*, 25 Ağustos 1954; *Milliyet*, 25 Ağustos 1954, s.3, Orhan Birgit, "Kıbrıs Türktür Cemiyeti Nasıl Kuruldu?", *Akis*, 11 Şubat 1956, Sene:2, Cilt:VI, Sayı:92, s.12.

²⁴² Gürses, "Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve Faaliyetleri", s.37.

oluşuyordu²⁴³. *Vatan* gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman ise aynı gün yayımlanan yazısında Türk-Yunan dostluğunun devam edebilmesi için Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak düşüncesinden vazgeçmesi gerektiğini savundu. Adanın Türkiye için öncelikle bir güvenlik davası olduğuna dikkat çeken Ahmet Emin Yalman, Türk sahillerinin Yunan adalarıyla kuşatılmasının kabul edilemez olduğunu ifade etti²⁴⁴.

Kıbrıs Türktür Komitesi de hemen faaliyetlerine başladı. Bir taraftan Türkiye'nin dört bir yanında örgütlenirken diğer taraftan Rumlar ile Yunanların Kıbrıs'ın bir Yunan adası olduğu iddialarına karşı adanın Türk olduğunu anlatan İngilizce broşürler basarak dünya parlamentolarına gönderdi. Ayrıca binlerce Kıbrıs pankartı ve rozeti hazırlayıp Türk esnafına dağıttı²⁴⁵. Komite, 28 Ağustosta da Başbakan Menderes'le İstanbul'da bir görüşme yaptı. Başbakan, görüşmede Kıbrıs davasının tüm milletin davası olduğunu ve hükümet olarak Yunanistan'ın adaya hâkim olmasına hiçbir zaman izin vermeyeceklerini belirtti. Ama Türk Milletinin de Kıbrıs davasında itidal ile hareket etmesini istedi. Bunun yanında Başbakan Menderes, komite üyelerine daha rahat çalışabilmeleri için yasal bir dernek hâline gelmelerini önerdi²⁴⁶. Bu görüşmeden sonra Komite üyeleri, Başbakan Menderes'in iznini alarak Başbakan'ın Kıbrıs'ın hiçbir zaman Yunanlara ait olmayacağına ilişkin sözlerini basına duyurdular²⁴⁷. Aynı gün katıldıkları TMTF toplantısında da Başbakanın "Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı katiiyen bahis konusu değildir" içerikli mesajını okudular²⁴⁸. Kısa bir süre sonra Kıbrıs Türktür Komitesi, Başbakan Menderes'in önerisini dikkate alarak 2 Ekim 1954'te İstanbul Valiliğine resmî başvuru yapıp yasal bir cemiyet hâline geldi ve "Kıbrıs Türktür Cemiyeti" adını aldı²⁴⁹.

Kıbrıs Türktür Komitesi, bu çalışmaları yaparken TMTF de 28 Ağustosta İstanbul'daki binasında bir Kıbrıs toplantısı düzenledi. Bütün siyasi parti temsilcilerinin, işçi

²⁴³ Ahmet An, *Kıbrıs Nereye Gidiyor?*, İkinci Basım, İstanbul: Everest Yayınları, 2003, s.36-37; Hikmet Bil, *Kıbrıs Olayı ve İçyüzü*, İkinci Baskı, İstanbul: İtimat Kitabevi, 1976, s.90-91; Gürses, "Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve Faaliyetleri", s.38.

²⁴⁴ Ahmet Emin Yalman, "Dostluk Afyonu", *Vatan*, 29 Ağustos 1954, s.1.

²⁴⁵ Bil, *Kıbrıs Olayı ve İçyüzü*, s.92-93; Gürses, "Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve Faaliyetleri", s.49-51.

²⁴⁶ Bil, *Kıbrıs Olayı ve İçyüzü*, s.95-96.

²⁴⁷ *Hürriyet*, 29 Ağustos 1954; *Vatan*, 29 Ağustos 1954; *Akşam*, 29 Ağustos 1954, s.1-2, *Milliyet*, 29 Ağustos 1954, s.1 ve 3.

²⁴⁸ *Milliyet*, 29 Ağustos 1954, s.3.

²⁴⁹ Gürses, "Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve Faaliyetleri", s.54-56.

sendikalarının ve Kadınlar Birliği üyelerinin katıldığı²⁵⁰ toplantıda konuşmaların yanı sıra siyasi partilerin mesajları okundu. Ana muhalefet lideri CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, toplantıya gönderdiği mesajda Kıbrıs Sorununda Türkiye'nin millî çıkarına uygun olanın adada İngiliz yönetiminin devamı, Kıbrıs Türk Toplumunun güvenliğinin sağlanması ve Türklerin millî varlıklarının korunması olduğunu savundu. İsmet İnönü, mesajının sonunda da Kıbrıs'ın Yunan yönetimine asla bırakılmaması gerektiğini vurguladı. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, mesajında Kıbrıs'ın statüsünde bir değişiklik yapılacaksa adanın Türkiye'ye verilmesi şartıyla yapılabileceğini savundu²⁵¹. Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) de gönderdiği mesajda Türk Milletinin bir parçası olan Kıbrıslı Türkler var olduğu müddetçe adanın hiçbir zaman Yunanistan'a ait olamayacağını iddia etti²⁵². Toplantıda bulunan Türkiye Köylü Partisi temsilcisi Hikmet Taşken, eğer Kıbrıs'ın siyasi durumunda bir değişiklik olacaksa bunun ancak adanın Türkiye'ye bağlanması şeklinde olabileceğini söyledi²⁵³. Bu toplantıyla ilgili iki nokta dikkat çekici gözüküyordu. Birincisi, toplantının geniş kesimlerin katılımıyla yapılmasıydı. Bu, Kıbrıs Sorununun Türk kamuoyu için millî bir dava olmaya başladığı izlenimini veriyordu. İkincisi ise siyasi partilerin sorunun çözümü olarak Kıbrıs'taki sömürge statüsünün korunmasını veya adanın Türkiye'ye verilmesini savunmalarıydı. Türk kamuoyunun şimdilik bu iki çözüm şekli üzerinde mutabık kaldığı görülüyordu.

Türk kamuoyu, bu tutumu alırken Kıbrıslı Türkler de Yunanistan'ın BM'ye yaptığı başvuruya karşı harekete geçtiler. KMTB Genel Sekreteri Dr. Fazıl Küçük, BM Genel Sekreterine bir telgraf göndererek Rumlar ile Yunanların enosis isteklerini şiddetle protesto ettiklerini ve hem Yunanistan'a ilhakı hem de özerkliği reddettiklerini bildirdi²⁵⁴. Dr. Küçük'ün bu telgrafının hemen ardından KTKF Başkanı Faiz Kaymak, A. Midhat Berberoğlu ve Ahmet Zaim'den oluşan üç kişilik bir heyet, temaslarda bulunmak için 1954 Eylülünün başlarında Ankara'ya gitti. Hükümet yetkilileriyle görüşükten sonra İstanbul'a geçen heyet, 6 Eylülde Kıbrıs Türktür Komitesi ile bir toplantı yaptı. Toplantıda İngiliz Hükümetine sunulmak üzere bir muhtıra hazırlandı. Muhtırada Kıbrıs'a özerklik verilmesi hâlinde Evkafın ve Türk okullarının yönetiminin

²⁵⁰ Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s.64.

²⁵¹ **Milliyet**, 29 Ağustos 1954, s.3.

²⁵² Faik Ahmet Barutçu, "Kıbrıs Meselesi, Aslan Uyandı", **Akis**, 4 Eylül 1954, s.5.

²⁵³ **Hürriyet**, 29 Ağustos 1954, s.4.

²⁵⁴ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)**, s. 27-28.

Kıbrıs Türk Toplumuna devredilmesi, başta belediye kanunları olmak üzere pek çok kanunda Türklerin hak ve çıkarlarının gözetilmesi ve adadaki tüm idari ve adli dairelere Türklerin nüfus oranına göre Türk memur atanması istenmekteydi. Toplantıdan sonra temaslarına devam eden Kıbrıs Türk heyeti, 14 Eylülde Başbakan Adnan Menderes, 15 Eylülde de Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'la görüştü. Bu görüşmelerde gerek Başbakan Menderes gerekse Cumhurbaşkanı Bayar; Türkiye Hükümeti olarak Kıbrıs konusunu yakından izlediklerini, bunun İngiltere'nin bir iç sorunu olduğunu ve Türkiye'nin adadaki sömürge statüsünün devamını istediğini belirttiler²⁵⁵. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü de heyetle yaptığı görüşmede İngilizlerin iç konusu olan Kıbrıs Sorununa Türkiye Hükümetinin müdahale edemeyeceğini savundu²⁵⁶.

Kıbrıs Türk heyeti, Türkiye'deki temaslarını tamamladıktan sonra İngiliz yetkililerle görüşmek üzere 16 Eylülde Londra'ya gitti. Ertesi gün de Sömürgeler Devlet Bakanı Henry Hopkinson'la bir görüşme yaptı. Heyet; bu görüşmede Türklerin Yunanistan'la birleşmeye karşı çıktığını, adadaki İngiliz yönetiminden memnun olduğunu ve bu yönetimin sürmesini istediğini açıkladı. Bu sözler üzerine Bakan Hopkinson, 28 Temmuz 1954'te Avam Kamarasında yaptığı konuşmayı hatırlatarak adada enosis olmayacağı ve İngiliz egemenliğinin devam edeceği sözünü verdi. Ayrıca İngiliz Bakan, heyete New York'a da gidip BM nezdinde girişimlerde bulunmasını önerdi. Bunun üzerine Kıbrıs Türk heyeti, New York'a gitmeye karar verdi ve İngiliz Hükümetinden kendisine bu konuda yardımcı olmasını istedi²⁵⁷. Heyet, Londra'dan ayrılmadan önce de İngiliz kamuoyuna yönelik bir bildiri yayınladı. Bildiride hem Türk azınlığının haklarının korunması hem de Ortadoğu ve dünya barışı için Kıbrıs'taki İngiliz yönetiminin devamı isteniyordu. Adanın Yunanistan'a bağlanması durumunda ise ekonomik bunalıma, etnik ve toplumsal çatışmalara hatta iç savaşa sürükleneceği öne sürülüyordu. Bildiride Kıbrıs Türk Toplumunun 28 Temmuz 1954'te Avam Kamarasında açıklanan özerklik tasarısına da destek verdiği belirtiliyordu²⁵⁸.

Bu bildiriye yayımlandıktan sonra 24 Eylülde New York'a giden Kıbrıs Türk heyeti, BM'deki İngiliz delegesinin yardımıyla Genel Kurul salonunda bir basın açıklaması

²⁵⁵ Kaymak, *Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?*, s.26-32.

²⁵⁶ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.29.

²⁵⁷ Kaymak, *Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?*, s.32-33.

²⁵⁸ "Turkish Rights in Cyprus", *The Times* (London, England), Tuesday, Sep 21, 1954; pg. 6; Issue 53042.

yaparak Kıbrıs konusundaki görüşlerini duyurdu. Aynı gün Kıbrıs oturumuna katılıp konuşmaları dinleyen heyet, ertesi gün de İngiliz delege Selwyn Lloyd'la görüştü. Görüşmede Selwyn Lloyd, Genel Kurulun Yunanistan'a ilhak lehine karar alması durumunda bile İngilizlerin adayı Yunanistan'a vermeyeceğini söyledi. Kıbrıs Türk heyeti, 27 Eylülde de Türk delege Selim Sarper'le görüşüp adaya döndü²⁵⁹. Kıbrıslı Türkler, bu temasları sürdürürken Kıbrıs Türktür Cemiyetinin Londra Şubesi de 25 Ekimde bir miting düzenledi. Mitinge o dönem Londra'da yaşayan Kıbrıslı Türk nüfusunun büyük çoğunluğu katılıp Yunanistan Hükümeti ile Kıbrıs Rum Kilisesinin enosis siyasetini protesto etti²⁶⁰. Hem Türkiye'nin tutumu hem de Kıbrıslı Türklerin protestosunun etkisiyle olsa gerek İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd, 28 Ekimde Avam Kamarasında yaptığı konuşmada İngiltere için Yunanistan'ın dostluğu kadar Türkiye'nin de dostluğunun önemli olduğunu; Kıbrıslı Türklerin de ada nüfusunun önemli bir kesimini oluşturduklarını belirtti²⁶¹. Ayrıca Kıbrıs'a özerklik vermeyi tasarladıklarını; fakat Ortadoğu savunmasındaki stratejik öneminden dolayı özerkliğin şimdilik adanın statüsünde değişikliğe yol açmayacağını ifade etti²⁶².

Öte yandan Faiz Kaymak, Müftü Dâna Efendi ve Ahmet Zaim'den oluşan Kıbrıs Türk heyeti, BM Genel Kurulunun Kıbrıs gündemiyle toplanması üzerine 12 Aralık 1954'te yeniden New York'a gitti. Bu arada heyet, Ankara'ya da uğradı. Ankara Üniversitesinde büyük bir öğrenci topluluğuna konuşma yapan Faiz Kaymak ile Müftü Dâna Efendi; Kıbrıs'ın coğrafi bakımdan Türkiye'ye yakınlığına ve adanın İngilizlerden önce Türkler tarafından yönetildiğine dikkat çektiler. Ankara Üniversitesi öğrencileri de bu konuşmalara alkışlarla ve millî marşlar söyleyerek karşılık verdi. Bu toplantıyı izleyen İngiliz *The Times* gazetesinin muhabirine göre öğrenciler, bu küçük çaplı mitingi Kıbrıs'la ilgili hassasiyetlerini ve bu konudaki sessizliklerinin kayıtsızlık anlamına gelmediğini dünya kamuoyuna göstermek için yapmışlardı²⁶³. Üniversite öğrencilerinin yanı sıra Türkiye Hükümeti de Kıbrıs konusundaki duyarlılığını ortaya koyuyordu.

²⁵⁹ Kaymak, *Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?*, s.33-35.

²⁶⁰ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.47.

²⁶¹ *HC Deb 28 October 1954 vol 531 c.2150*,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1954/oct/28/cyprus#S5CV0531P0_19541028_HOC_301 (17 Ocak 2016).

²⁶² *HC Deb 28 October 1954 vol 531 cc2146,2147,2150*,

<http://hansard.millbanksystems.com/commons/1954/oct/28/cyprus> (18 Ocak 1954).

²⁶³ "Support For Turkish Cypriots", *The Times* (London, England), Thursday, Dec 09, 1954; pg. 8; Issue 53110.

Nitekim Kıbrıs Türk heyetinin Ankara'yı ziyaret ettiği sırada yabancı basınla bir araya gelen Başbakan Menderes, Kıbrıs Sorunuyla ilgili görüşlerini açıkladı. Başbakan, Türkiye olarak bu sorunun Türk-Yunan ilişkilerine zarar vermesine izin vermeyeceklerini; ama Kıbrıs yönetimi, Yunanistan'a devredilecek olursa kendilerinin buna çok sert tepki göstereceğini ve Türkiye'nin haklarını tüm barışçıl yöntemlerle savunacaklarını söyledi²⁶⁴. Ankara'dan sonra New York'a giden Kıbrıs Türk heyeti ise çeşitli ülkelerin BM delegeleriyle görüşüp Kıbrıs konusundaki düşüncelerini aktardı. Kıbrıs Sorununun ilgili tarafları, bu çalışmaları yaparken konunun BM'de ele alınması süreci de ilerliyordu.

2.2. Kıbrıs Sorununun BM'de Oylanması ve Sonuçları

Yunanistan'ın 16 Ağustos 1954'te Kıbrıs için yaptığı başvuru, 23 Eylülde BM Genel Komitesinde görüşüldü. Bu oturumda ilk sözü alan Yunanlı delege Alexis Kyrou, BM'den Kıbrıs halkına (Rumlara) self-determinasyon hakkını tanınmasını istedi. Yunanlı delegeden sonra konuşan İngiliz delege Selwyn Lloyd ise Kıbrıs'ın İngiltere'nin bir iç sorunu olduğunu savunarak konunun BM gündemine alınmasına itiraz etti. Fransa da muhtemelen sahip olduğu sömürgeleri dikkate alarak bu konuda İngiltere'ye destek verdi. Yapılan konuşmaların ardından geçilen oylamada Genel Komite, 3 ret ve 3 çekimser oya karşı 9 kabul oyuyla Kıbrıs konusunun Genel Kurul gündemine alınmasına karar verdi.

Ertesi gün de konu, Genel Kurul oturumunda ele alındı. Oturumda konuşan İngiliz delege Selwyn Lloyd, Yunanistan'ın Lozan Antlaşması ile Kıbrıs'taki İngiliz egemenliğini tanıdığını hatırlattı. Ayrıca bir ülkede çoğunluğu oluşturan halkın ancak sınır komşusu olan bir ülkeyle birleşebileceğini savundu. Selwyn Lloyd, Kıbrıs Türk Toplumunun da enosis'e karşı olduğuna dikkat çekti. Bunun yanında İngiliz delege, İngiltere'nin Arap devletleri ve NATO ülkeleriyle yaptığı antlaşmalardan doğan askerî yükümlülüklerini yerine getirmesinde Kıbrıs'ın hayati bir öneme sahip olduğunu belirtti. Selwyn Lloyd'dan sonra konuşan Norveç delegesi Halvard Lange, BM'nin Kıbrıs Sorununu çözemeyeceği gerekçesiyle konunun Genel Kurulda görüşülmesine karşı çıktı. Ayrıca Yunanistan'ın BM'ye başvurmasının esas sebebinin adayı ilhak

²⁶⁴ "Turkish Relations With Greece", *The Times* (London, England), Friday, Dec 17, 1954; pg. 7; Issue 53117.

etmek istemesi olduğunu, bunun ise Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkı tanınmasının ötesinde bir istek olduğunu iddia etti²⁶⁵. Türk delege Selim Sarper ise yaptığı konuşmada üç müttefik olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs Sorunu yaratmanın yerinde ve akıllıca bir hareket olmayacağını öne sürerek Yunanistan'ı uyardı. Ayrıca Türkiye'nin tarihsel ve coğrafi bakımdan olduğu kadar etnik bakımdan da adayla ilgili olduğunu ve bu sebeple Kıbrıs konusunda konuşma hakkı bulunduğunu ifade etti. Bunun yanında Türk delege, Kıbrıs Sorununun İngiltere'nin iç sorunu olduğunu savunarak BM'nin bu konuya müdahale etme hatta konuyu ele alıp görüşme yetkisinin bulunmadığını ileri sürdü. Selim Sarper, self-determinasyon ilkesinin de her ülkeye uygulanamayacağını öne sürdü ve Kıbrıs konusunun BM gündemine alınmamasını istedi²⁶⁶. Hindistan delegesi Krishna Menon, esas meselenin Kıbrıs'ın egemenliğinin bir ülkeden diğerine devredilmesi değil; adanın bağımsızlığı olduğunu söyledi. Bu konuşmaların ardından Yunanlı delege Alexis Kyrou, Kıbrıs konusunun Siyasi Komitede en erken zamanda görüşülmesi talebinde bulunduyorsa da bu istek diğer delegeler tarafından reddedildi²⁶⁷. 8 Ekimde Siyasi Komitede yapılan oylamada 11 ret ve 19 çekimsere karşı 30 oyla Kıbrıs konusunun Genel Kurulun 14 Aralıktaki toplantısında gündemin son maddesi olarak ele alınmasına karar verildi²⁶⁸. Böylece Kıbrıs Sorunu, BM'nin gündemine taşınmış oldu. Bunda sömürgecilik karşıtı ülkelerin Yunan tasarısı lehine oy vermelerinin de etkisi olduğu söylenebilir²⁶⁹.

Böylece BM Siyasi Komitesi, Yunan karar tasarısını görüşmek üzere 14Aralıkta bir kez daha toplandı. Bu arada Yeni Zelanda delegesi Leslie Munro, Kıbrıs konusunun BM'de ele alınmasının adada toplumsal istikrarsızlığa sebep olacağı düşüncesiyle bir karar tasarısı sunup önce bunun görüşülmesini istedi. Tasarı, Genel Kurulun Kıbrıs'la ilgili kesin hükme varmamasını istiyordu. Yeni Zelanda delegesinin karar tasarısına ABD,

²⁶⁵ Apostolos Dimitri Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Georgia, 1969), s.33-36.

²⁶⁶ GAOR, Ninth Session, 477th Plenary Meeting, s.58-59, http://repository.un.org/bitstream/handle/11176/298791/A_PV.477-EN.pdf?sequence=1&isAllowed=y (17 Ocak 2016).

²⁶⁷ Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.37.

²⁶⁸ GAOR, Ninth Session, 477th Plenary Meeting, s.60, http://repository.un.org/bitstream/handle/11176/298791/A_PV.477-EN.pdf?sequence=1&isAllowed=y (16 Ocak 2016).

²⁶⁹ Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.37.

İngiltere ve Türkiye destek verirken Ekvador, Suriye, El Salvador, Polonya, Endonezya, Çekoslovakya, Sovyetler Birliği ve Yemen gibi ülkeler karşı çıktı²⁷⁰.

Ertesi gün devam eden oturumda uzun bir konuşma yapan Türk delege Selim Sarper, “enosis” kavramını Nazi Almanyası’nın Avusturya’yı ilhakı anlamına gelen “Anschluss” kavramına benzetti. Ayrıca Yunanistan Hükümetinin 20 Ağustos 1954 tarihli resmî başvuru metninde “Kıbrıs Yunanistan’ın ta kendisidir” diyerek ada halkının self-determinasyon hakkı ile adanın Yunanistan’a ait olduğu iddialarını birbirine karıştırdığını savundu. Kıbrıs’ın Yunanistan’a ait olduğu iddialarına da değinen Türk delege; adanın iklim, jeoloji, botanik ve zooloji bakımından Türkiye’ye ait olduğunu, 307 yıl Osmanlı Devleti tarafından yönetildiğini, hiçbir zaman Yunanistan’ın hâkimiyeti altına girmediğini ve adada bir Türk varlığı bulunduğunu ifade etti. Self-determinasyon ilkesinin nasıl istismar edilebildiği savını desteklemek için tarihten örnekler veren Selim Sarper, bu ilkenin her hâl ve şartta uygulanamayacağını ileri sürdü. Türk delege, self-determinasyonla ilgili değerlendirmelerine devam ederek Yunanistan Hükümetinin adadaki Rum çoğunluğuna dayanarak self-determinasyon hakkı istemesinin yeterli olmadığını; adanın coğrafi bakımından da Yunanistan’a yakın olması gerektiğini öne sürdü. Ayrıca Selim Sarper, adanın hem Türkiye’ye yakın olduğunu hem de ekonomi, tarih ve nüfus bakımından Anadolu’ya sıkı sıkıya bağlı olduğunu tekrarladı. Özellikle nüfus yönünden Kıbrıs’taki Rum çoğunluğunun sadece 100.000 kişilik Türk azınlığıyla değil, Türkiye’deki 24 milyon Türk ve yurtdışına göç etmiş 300.000 Kıbrıslı Türkle birlikte düşünülmesi gerektiğini; o zaman azınlık konumuna düşenin Rumlar olacağını savundu. Bunun yanında Türk delege, Yunanistan’ın Kıbrıs’ı istemesinin uluslararası antlaşmalara da aykırı olduğunu ileri sürdü. Selim Sarper, adanın geleceğiyle ilgili karar alınırken Türkiye’nin de onayının alınması gerektiğini; Türkiye’nin onaylamadığı hiçbir çözüm şeklinin adil ve kalıcı olamayacağını da sözlerine ekledi²⁷¹. Selim Sarper’in konuşmasından sonra yapılan oylamada Yeni Zelanda’nın karar tasarısı, 13 aleyhte ve 16 çekimser oya karşı 28 lehte oyla Siyasi Komitede kabul edildi. 17 Aralıkta ise BM

²⁷⁰ **Aydın Tarihi**, 15 Aralık 1954.

²⁷¹ **Aydın Tarihi**, 15 Aralık 1954.

Genel Kurulu, 11 çekimser oya karşılık 49 lehte oyla bu karar tasarısını onayladı²⁷². 814 (IX) sayılı bu karara göre Genel Kurul, Kıbrıs konusunda bir karar almanın şimdilik uygun olmadığını dikkate alarak “Kıbrıs halkına BM gözetiminde eşit haklar ve self-determinasyon ilkesi uygulanması” konusunu daha fazla görüşmemeye karar verdi²⁷³.

Genel Kurulda alınan kararın İngiltere, Türkiye ve Yunanistan açısından farklı sonuçları olduğu gözüküyordu. İngiltere, Kıbrıs Sorununun BM Genel Kurulunun gündemine gelmesini önleyememişti; ama Genel Kurulun kesin bir karara varmaktan kaçınması da İngilizler için olumlu bir gelişme sayılabilirdi. 814 (IX) sayılı karar, Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakına karşı çıkan Türkiye’nin de lehine görünüyordu. Ancak belki bundan daha önemli olanı, Türkiye’nin Kıbrıs konusundaki görüşlerini ilk defa uluslararası zeminde ve kapsamlı bir şekilde ifade etme imkânı bulmasıydı. Yunanistan ise Kıbrıs Sorununu uluslararası alana taşımayı başarmış gözükmekle beraber Genel Kurulu Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon hakkı verilmesini öngören bir karar çıkarmaya ikna edememişti. Bu durum, Rumlarla Yunanların enosis hedefine ulaşabilmek için diplomasinin yanı sıra başka yöntemlere de başvurmaları ihtimalini beraberinde getiriyordu²⁷⁴.

BM Genel Kurulu, 814 (IX) sayılı kararı aldığı sırada *The Times* gazetesinin 17-18 Aralık tarihli nüshalarında Kıbrıs’la ilgili çarpıcı bir yazı dizisi yayımlandı. Gazetenin adaya gönderdiği özel muhabir, çeşitli mesleklerden Rumlar ve Türklerle mülakat yapıp enosis konusunda ada halkının nabzını tuttu. Bu yazı dizisine göre muhabirin görüştüğü Rum çiftçisi, enosisin refah demek olduğunu söylüyordu. Lefkoşalı Rum işadamı, Yunanistan’a ilhakı kâr getirmeyen bir iş teklifine benzetiyordu. Lefkoşa’nın varoşlarında yaşayan bir Rum kamyon sürücüsü, enosisin Kıbrıs’a ekonomik bir fayda getirmeyeceği görüşünde olmakla birlikte Rum olduğu ve Rumluğuyla övündüğü için Yunanistan’a ilhakı desteklediğini belirtmekteydi. Rum yargıç, doğdukları andan itibaren Yunanistan’la birleşmenin kendileri için en iyisi olduğu inancıyla

²⁷² Ziros, “Cyprus in the United Nations Debates”, s.41-43; Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)**, s.35.

²⁷³ GAOR, A/Res/814(IX), Ninth Session, 514th Plenary Meeting, s.5, http://repository.un.org/bitstream/handle/11176/205935/A_RES_814%28IX%29-EN.pdf?sequence=3&isAllowed=y (17 Ocak 2016); Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, s.56.

²⁷⁴ Robert Stephens, **Cyprus, A Place of Arms, Power Politics and Ethnic Conflict in the Eastern Mediterranean**, London: Pall Mall Press, 1966, s.140.

yetiştirildiklerinden enosisi sorgusuz sualsiz desteklediklerini söylüyordu. Kıyı kasabalarından birisinde yaşayan zengin Rum tüccar, duygusal yönden kendini Yunan hissettiğini; fakat ekonomik kazancını da enosis uğruna feda etmek istemediğini, zaten Yunanca konuşma, kendini Yunanlı hissetme, pazar günleri kiliseye gitme ve Yunan bayrağı dalgalandırma özgürlüğü olduğunu ifade ediyordu. Bir Rum esnaf da İngiliz turistlerden çok para kazandığını; o yüzden Yunanistan’la birleşmek istemediğini söylemişti. İngiliz şirketinde çalışan Rum müdür, Yunanistan’a ilhakın kendi ekonomik çıkarlarına ters düştüğünü; ama İngilizlerin Kıbrıs’ı ekonomik yönden ihmal ettiğinin de bir gerçek olduğunu ve adanın ekonomisinin Yunanistan’inkinden daha iyi olmadığını ileri sürmüştü²⁷⁵.

Baf Piskoposu Fotios ise birkaç münferit olay dışında Kilisenin Yunanistan’a ilhaka karşı çıkan Rumları aforozla tehdit ettiği iddialarını reddetmişti. Ancak *The Times* Muhabirine göre Kilisenin baskısından korkan enosis karşıtı Rumlar, görüşlerini ifade etmemeye özen gösteriyorlardı. Nitekim bir Rum köy muhtarı, muhabire enosis karşı olduğunu; fakat özgürce konuşamadığını ve destekliyormuş gibi davrandığını söylüyordu. Kıbrıs Rum Kilisesinin millî önderlik geleneğine sahip olduğuna da dikkat çeken muhabirin belirttiğine göre Rumlar, Kiliseyi siyasi taleplerini ifade edecekleri bir araç olarak görmekteydiler. Hatta bu düşünce, Rumların kendi başpiskoposlarını seçmeye başladıklarından beri daha da güçlenmişti. Nitekim muhabir, herhangi bir Rum köyünün duvarında boyayla yazılmış “Başpiskopos Makarios’a oy ver” ve “Ya Enosis Ya Ölüm” sloganlarını yan yana görmenin olağan bir durum olduğunu belirtiyordu²⁷⁶.

Muhabire göre Rum milliyetçileri de BM’nin Kıbrıs konusundaki tutumunu Rumlara ihanet olarak görüyor ve memnuniyetsizliklerini dile getiriyorlardı. Kıbrıs Sömürge Hükümeti ise konunun BM Genel Kurulunda ele alınmasından sonra İngiliz Hükümetinin Kıbrıs için bir özerklik anayasası yapmasını bekliyordu. Ayrıca İngiliz Sömürge Yönetimi, Kıbrıs Rum Komünist Partisi AKEL’in de yapılacak milletvekilliği seçimlerine katılacağını düşünüyordu. Ancak AKEL Genel Sekreteri Ezekias Papayannu, *The Times* Özel Muhabirine verdiği mülakatta ne kadar liberal olursa olsun

²⁷⁵ “Talks In Cypriot Towns And Villages I”, *The Times* (London, England), Friday, Dec 17, 1954; pg. 9; Issue 53117; “Talks In Cypriot Towns And Villages II”, *The Times* (London, England), Saturday, Dec 18, 1954; pg. 7.

²⁷⁶ “Talks In Cypriot Towns And Villages I”, *The Times* (London, England), Friday, Dec 17, 1954; pg. 9; Issue 53117; “Talks In Cypriot Towns And Villages II”, *The Times* (London, England), Saturday, Dec 18, 1954; pg. 7; Issue 53118.

hiçbir anayasayı kabul etmeyeceklerini açıkladı. Ayrıca partisinin özerklik anayasasına karşı mücadele etmek için Rum milliyetçileriyle millî bir cephe kurmak istediğini söyledi. Muhabirin AKEL'in 1948'de özerkliği savunduğunu hatırlatması üzerine AKEL Genel Sekreteri, o zaman bir hata yaptıklarını; ama şimdi enosis çizgisinden asla sapmayacaklarını belirtti. *The Times* Özel Muhabirine göre Sömürge Yönetiminin enosis'e karşı çıkmasının sebebi ise İngiltere'nin Kıbrıs'a askerî üs olarak ihtiyaç duyması, adadaki Türklerin Yunanistan'la birleşmeye karşı olmaları ve İngilizlerin adanın Yunanistan'a ilhakının Türk-Rum çatışmasına ve ekonomik bunalıma yol açacağını düşünmeleriydi. Rumların İngiliz askerî üsleriyle ilgili görüşlerine de yer veren muhabirin belirttiğine göre AKEL önderliğindeki solcu Rumlar, İngiliz askerlerinin adada kalmasını sömürge statüsünün devamı olarak gördükleri için Kıbrıs'ta askerî üs bulunmasına itiraz ediyorlardı. Sol görüşün dışında kalan Rumlar da komünizmin Ortadoğu'ya sızmasını önlemek için İngiliz askerî üslerinin gerekli olduğunu düşünüyor; ancak üslerle ilgili hukuki düzenlemelerin enosisin gerçekleşmesini engellemeyecek şekilde yapılabileceğine inanıyorlardı ²⁷⁷.

Yazı dizisinde Rumların enosisle ilgili görüşlerini aktarmaya devam eden *The Times* Özel Muhabirinin belirttiğine göre Rumlar, Türklerin İngilizleri desteklemesine öfke duymaktaydılar. Hatta Yunanistan'a ilhaktan yana olan bir Rum siyasetçi, İngilizlerin Rum çoğunluğunun self-determinasyon hakkını reddettiklerini; ama Türklerin azınlık haklarına saygı gösterdiklerini iddia etmişti. Enosis karşıtı bir Rum ithalatçı ise Yunanistan'la birleşmek veya özerklik istemediğini; çünkü mevcut sistemde birçok imtiyaza sahip olduğunu ve vergi konusu hariç hiçbir sorun yaşamadığını belirtiyordu. Rum ithalatçıya göre eğer Kıbrıs, Yunanistan'a bağlanırsa kendisinin ithalat lisansı alabilmek için Atina'ya kadar gitmesi gerekecekti. Bununla beraber Rum ithalatçı, İngiliz Sömürge Yönetimini Kıbrıs'ı pek çok yönden geri bırakmakla suçluyor; İngilizlerle işbirliği yapılması gerektiğini savunan Rumlara da tepki gösteriyordu. Bunun yanında Rum ithalatçı, enosisten en çok yararlanacak olanların çiftçiler olacağını; çünkü Yunanistan Hükümetinin tarımın gelişmesine büyük önem verdiğini belirtiyordu. Tıpkı Rum ithalatçı gibi Rum çiftçileri de Yunan idaresi altında daha iyi

²⁷⁷ "Talks In Cypriot Towns And Villages I", *The Times* (London, England), Friday, Dec 17, 1954; pg. 9; Issue 53117; "Talks In Cypriot Towns And Villages II", *The Times* (London, England), Saturday, Dec 18, 1954; pg. 7; Issue 53118.

geçineceklerini düşünüyorlardı. Muhabirin görüştüğü bir Rum tüccar ise İngilizlerin gümrük politikalarıyla Kıbrıs pazarında kendi tekellerini kurduklarını iddia ederek Sömürge Yönetiminden duyduğu hoşnutsuzluğu dile getiriyordu²⁷⁸.

The Times Özel Muhabirine göre Türklerin tamamı ise Yunanistan'la birleşmeye karşı çıkıyordu. Örneğin Kıbrıs Müftüsü Dâna Efendi; Yunanistan'a bağlanmanın Kıbrıs'a yoksulluk, sefalet ve hoşgörüsüzlük getireceği görüşündeydi. Ayrıca Kıbrıs'ın coğrafi olarak Atina'nın çok uzağında olmasından dolayı Yunan idaresinin adada zayıf kalacağını, bunun komünistleri güçlendireceğini ve Türkiye'ye komşu ülkelerin güvenliğini de tehlikeye sokacağını düşünüyordu. Ayrıca Dâna Efendi, self-determinasyonun Rum çoğunluğu için sınırsız bir hak olmadığını; bu hakkın halkların barış ve huzur içinde yaşamalarını sağlamak için azınlığın haklarıyla sınırlandırılmış olduğunu savunuyordu. Türk meyhaneci de enosisin gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu, Türklerin buna izin vermeyeceklerini ve mücadele edeceklerini söylüyordu. Türk memur, Kıbrıs yönetimi Yunanistan'a devredilirse adada kargaşa olacağına inanıyordu. Türk memura göre Türkiye enosisi kabul etmeyecekti ve bu gerçekleştiği takdirde adaya müdahale (muhtemelen askerî müdahale) edecekti. Türk çoban, Rumların Yunanistan'la birleşmek istemelerini bir insanın annesine kavuşmak istemesi kadar doğal görüyor ve kendisinin de Türkiye'ye bağlanmak istediğini söylüyordu. Türk mahalle bekçisi de enosis olduğu zaman Yunanların Türklere kötü muamelede bulunup bulunmayacaklarından emin olmadıklarını belirtiyordu. Türk çiftçisi, mevcut durumdan memnun olduklarını; zira İngiliz Sömürge Yönetiminin Rum tehdidine karşı Türklerin güvenliğini sağladığını söylüyordu²⁷⁹. Görüldüğü gibi *The Times* Özel Muhabirinin görüştüğü Türklerle Rumlar, enosis konusunda birbirine zıt görüşler savunuyor; Rumların büyük bir kısmı Yunanistan'la birleşmeyi isterken Türklerin tamamı buna karşı çıkıyordu.

The Times Özel Muhabirinin Kıbrıs'ta bulunduğu esnada Rumlar, BM Genel Kurulunun aldığı karara karşı Lefkoşa ve Limasol'da protesto eylemleri düzenlediler. Rum göstericiler; bu eylemlerde İngilizlere ait işyerlerini, otomobilleri, dükkânları ve kamu

²⁷⁸ "Talks In Cypriot Towns And Villages II", *The Times* (London, England), Saturday, Dec 18, 1954; pg. 7; Issue 53118.

²⁷⁹ "Talks In Cypriot Towns And Villages II", *The Times* (London, England), Saturday, Dec 18, 1954; pg. 7; Issue 53118.

dairelerini tahrip ettiler. ABD'nin Yeni Zelanda karar tasarısı lehine oy kullanmasına tepkilerini göstermek için de Lefkoşa'daki Amerikan Konsolosluğunun camlarını kırdılar. Ayrıca İngiliz ve ABD bayraklarını yere atıp çiğnediler. İngilizlerle Amerikalıların yanı sıra Türkler aleyhine de sloganlar attılar. İngiliz güvenlik güçleri ise eylemcileri dağıtmak için göz yaşartıcı bomba kullandı. Ayrıca 47 göstericiyi tutukladı²⁸⁰. Bu sırada Lefkoşa'da bir grup Türk, Rumların eylemlerinin bitmesini bekleyip akşam vakti Lidra Caddesine doğru yürüdü ve enosis aleyhine sloganlar attıktan sonra olaysız dağıldı²⁸¹.

BM Genel Kurulunun Kıbrıs kararı sonrası Başpiskopos Makarios da Yunan kamuoyunun Kıbrıs Sorununa ilgisini üst seviyede tutmak amacıyla 2 Ocak 1955'te Atina'ya gitti. Başpiskopos, Yunanistan'da kaldığı bir hafta boyunca basına Kıbrıs konusuyla ilgili demeçler verdi. Yunan basını da bu demeçleri manşetine taşıyarak onun propaganda çalışmalarını destekledi. Bu arada 3 Ocakta Başpiskopos Makarios'la görüşen Yunanistan Başbakanı Papagos, Kıbrıs Sorunu için ertesi yıl BM'ye bir kez daha başvuracağına dair söz verdi. İngiltere ise Atina Büyükelçisi Sir Charles Peake aracılığıyla Başpiskoposa özerklik anayasası için müzakerelere başlamayı teklif etti.

Teklif bir cevap vermeyen Başpiskopos Makarios, Yunanistan'a yaptığı ziyareti tamamlayıp 9 Ocakta Kıbrıs'a döndü. Lefkoşa Havaalanında coşkulu bir Rum kalabalığı tarafından karşılanan Başpiskopos, oradakilere hitaben yaptığı konuşmada enosis mücadelelerini sürdüreceklerini ve her Rumun Yunanistan'a ilhak için çaba göstermesi gerektiğini vurguladı. Ayrıca özerklik anayasası için İngilizlerle birlikte çalışmayı düşünen Rumları vatan haini olmakla suçladı. Başpiskopos Makarios, enosis plebisitinin 5. yıldönümü vesilesiyle 15 Ocakta Lefkoşa'daki Ay Fanaromeni Kilisesinde binlerce Ruma hitaben yaptığı konuşmada da İngilizlerle anayasa konusunda işbirliği yapacak olan Rumları "Kıbrıs davasının düşmanları" olarak tanımladı. Başpiskopos, İngilizlerle, Rumlara self-determinasyon hakkı tanınması dışında hiçbir konuyu görüşmeyeceklerini de sözlerine ekledi²⁸². Başpiskopos Makarios, bu çalışmaları yürüttüğü sırada Rum silahlı örgütü EOKA'nın da kuruluş süreci tamamlanmak üzereydi.

²⁸⁰ "Arms Smuggling In Cyprus", *The Times* (London, England), Thursday, Jan 27, 1955; pg. 8; Issue 53150.

²⁸¹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.43.

²⁸² Gazioğlu, *a.g.e.*, s.42-43.

2.3. EOKA'nın* Kuruluşu ve Harekete Geçmesi

BM Genel Kurulunda alınan Kıbrıs kararının Rumlarla Yunanların enosis için diplomasi dışındaki yöntemlere başvurmaları ihtimalini beraberinde getirdiğine yukarıda değinilmişti. Rum silahlı örgütü EOKA'nın faaliyete geçirilmesinden bu yöntemin silahlı yöntem olduğu anlaşıyordu. Böyle bir örgütü kurma yönündeki ilk teşebbüs ise 1951 yılında Başpiskopos Makarios'tan geldi. Başpiskopos, o yıl Yunanlı Albay Yorgo Grivas'ı İngilizlerle mücadele edecek silahlı bir örgüt kurması için Kıbrıs'a davet etti²⁸³.

Yorgo Grivas, 1898'de Kıbrıs'ın Mağusa kasabasına bağlı Trikomo köyünde doğmuş; Pan Kiprian Cimnasyumu isimli Rum okulunu bitirdikten sonra 1916'da Atina'daki Yunan Harp Akademisine girmişti. 1919-1922 yılları arasında ise Anadolu'da işgalci güç olarak bulunan Yunan Ordusunda teğmen olarak görev yapmış ve kendi ifadesiyle gerilla savaşını burada öğrenmişti. Yorgo Grivas, II. Dünya Savaşına da katılmış; X (Khi veya Ki) isimli bir gerilla örgütü kurarak Yunanistan'ı işgal eden İtalyanlar ve Almanlarla mücadele etmişti. Yunan İç Savaşında da görev alan Yorgo Grivas, Kralcı sağcıların safında komünistlere karşı savaşmıştı²⁸⁴.

Albay Grivas, anılarında henüz Yunan İç Savaşı sürerken 1947'de Londra'ya giden bir Rum heyetinin Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkı verilmesi talebine Sömürgeler Bakanı tarafından ret cevabı verildiğini öğrendiğini anlatır. Bu olayın kendisinde Kıbrıs'ın ancak silahlı bir mücadeleyle İngilizlerden kurtarılabileceği kanaatini oluşturduğunu belirtir. Böylece Yorgo Grivas, 1948 Mayısında X örgütünden yaveri Homer Papadopoulos'un kardeşi Christodoulos'a Kıbrıs'ta İngilizlere karşı silahlı mücadele başlatma düşüncesinden bahsetti. Kıbrıs Rum Kilisesi Etnarhia Konseyi üyesi olan avukat Christos da Albay Grivas'ın ricası üzerine şartların silahlı örgüt kurmak için uygun olup olmadığını yakından görmek amacıyla 1950 Ağustosunda adaya gitti. Avukat Christos, dönüşte Yorgo Grivas'a Kıbrıs'taki ortamın silahlı mücadele için

* Ethniki Organosis Kiprion Ağoniston-Kıbrıslı Savaşçıların Millî Örgütü.

²⁸³ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.60.

²⁸⁴ Charles Foley (Ed.), *The Memoirs of General Grivas*, London: Longmans Green and Co. Ltd., 1964, s.2-11; Harry Scott Gibbons, *The Genocide Files*, London: Charles Bravos Publishers, 1997, s.18-19; Makarios Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, Öztürk Yıldırımboza (çev.), 2. Baskı, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 2007, s.9-28.

elverişli olduğunu; çünkü Rumların enosise verdikleri desteğin eskisinden daha fazla olduğunu söyledi²⁸⁵.

Bunun üzerine Albay Grivas, planına Yunan Ordusunun da desteğini sağlamak için 27 Ocak 1951'de Yunan Genelkurmay Başkanı Georgios Kosmas'la görüştü. Georgios Kosmas, bu görüşmede Kıbrıs'ın kurtuluşu için silaha başvurmak gerektiği konusunda Yorgo Grivas'la hemfikir olduğunu söyledi. General Kosmas'ın bir diğer önemli özelliği de kısa bir süre sonra başbakan olacak olan Yunan Diriliş Partisi Genel Başkanı Mareşal Papagos'un güvendiği bir isim olmasıydı. Bu yüzden Albay Grivas, Georgios Kosmas'tan silahlı örgüt kurulması konusunda Mareşal Papagos'u da ikna etmesini istedi. Daha sonra kendi ifadesine göre büyük nüfuz ve itibar sahibi bir siyasetçi olan eski Savaş Bakanı George Stratos'la görüştü. Yorgo Grivas'ın belirttiğine göre o da Kıbrıs Sömürge Yönetimine karşı silahlı mücadele başlatma fikrine sıcak baktı. Bunun üzerine George Stratos, Albay Grivas ve 1931 İsyanından sonra Kıbrıs'tan sürülen Savvas ve Sokratis Loizidis kardeşler, 1 Mayıs 1951'de Atina'daki Tsitsas Kafede bir toplantı yaptılar. Bu toplantıda Yorgo Grivas'ın İngilizlere karşı verilecek mücadeleye önderlik etmesi kararlaştırıldı. Albay Grivas, bunu bir şartla kabul etti. Kıbrıs'a gidip durumu yerinde inceleyecek ve kendi belirlediği süre içinde hazırlıklarını tamamlayıp silahlı mücadeleye girecekti. Bu şart, toplantıya katılanlar tarafından kabul edildi. O andan itibaren İngilizlere karşı silahlı mücadele, fıkirden eyleme dönüşmeye başladı²⁸⁶.

Yorgo Grivas, 5 Temmuz 1951'de Kıbrıs'a gidip Lefkoşa'ya yerleşti. Daha sonra Solea ile Marathassa köylerini dolaşarak arazi incelemesi yaptı. Bu incelemenin ardından Başpiskopos Makarios'la görüşen Albay Grivas, ona İngilizlere karşı gerilla savaşının başarıya ulaşma ihtimalinin yüksek olduğunu söyledi ve yaptığı incelemelerle ilgili bilgiler verdi. Yorgo Grivas'ın iddiasına göre Başpiskopos, silahlı mücadelenin başarı şansından emin olamadığı için onun görüşlerine ihtiyat ve kuşkuyla yaklaştı. Yine de Albay Grivas, 3 Ağustosta Başpiskoposla bir kez daha görüşüp ona adada yaptığı keşiflerin ayrıntılı sonuçlarını sundu. Yorgo Grivas'a göre Başpiskopos Makarios, ikna olmuş gibi gözükse de henüz kuşku içindeydi. Başpiskoposun şüphelerine rağmen çalışmalarını sürdüren Albay Grivas, bir mücadele stratejisi belirleyip Kıbrıs'tan ayrıldı.

²⁸⁵ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.12-13; Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, s.43-45.

²⁸⁶ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.12-13; Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, s.43-45.

Bu stratejiye göre dağlarda küçük ve disiplinli gerilla grupları, askerî hedeflerin çok olduğu kasabalarda ise sabotajcılar görev yapacaktı²⁸⁷.

Albay Grivas, Atina'ya döndükten hemen sonra bir kurtuluş komitesi kurma çalışmalarına başladı. Bu kurtuluş komitesi, Kıbrıs'ta başlatılacak silahlı mücadeleye maddi ve manevi destek sağlayacaktı. Yorgo Grivas'ın belirttiğine göre bu çalışmalar esnasında görüştüğü herkes, silahlı hareket için siyasi ortamın uygun olmadığını ya da Yunanistan'ın kadim müttefiki İngilizlere karşı silahlı mücadele başlatmasının mümkün olmadığını söylüyordu. Bu görüşü paylaşılanlar arasında Yunanistan Başbakanı Papagos da vardı.

Albay Grivas ise kurtuluş komitesini oluşturmak için yaptığı hazırlık çalışmalarını devam ettirmekte kararlıydı. Nitekim onun bu çabaları sonuç verdi ve Kurtuluş Komitesi, 2 Temmuz 1952'de Atina'da Başpiskopos Makarios'un başkanlığında yapılan gizli bir toplantıda oluşturuldu. Komite, kurulduğu gün ilk toplantısını yaptı. Toplantıya eski Savaş Bakanı George Stratos, Loizidis kardeşler, Kıbrıs asıllı General Papadopoulos, X örgütünün eski bir üyesi olan Albay Alexopoulos, Atina Üniversitesinden iki profesör ve bir avukat da katıldı. Albay Grivas, toplantıda mücadele stratejisini anlatmaya başlamışken Başpiskopos Makarios onun sözünü keserek savaşacak elli kişi bile bulamayacağını iddia etti. Albay Grivas ise Rumları iyi tanıdığını söyleyip “çağrımıza karşılık vereceklerdir” dedi. Eski bakan Stratos da kimsenin cesur doğmadığını; ama doğru önderlik sayesinde cesur olabileceğini belirterek Yorgo Grivas'a destek verdi. Ancak bu konuda bir görüş birliğine varılamayınca toplantı sona erdi²⁸⁸.

Bununla birlikte 21 Temmuzda yapılan ikinci toplantıda Başpiskopos Makarios'un başkanlığında siyasi ve askerî olmak üzere iki komite kuruldu ve Başpiskoposun yokluğunda siyasi komiteye George Stratos'un başkanlık etmesine karar verildi. Burada dikkat çekici olan, Başpiskopos Makarios'un askerî komiteye itiraz etmemesiydi. Muhtemelen Başpiskopos, enosis mücadelesine önderlikte kendisinin

²⁸⁷ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.13-19; Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, s.45-48.

²⁸⁸ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.13-19; Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, s.45-48.

yerini Yorgo Grivas'ın almasını ve böylece Kıbrıs Rum Kilisesinin Rumlar üzerindeki nüfuzunun azalma ihtimalinin ortaya çıkmasını önlemek istemişti²⁸⁹.

Kurtuluş Komitesinin verdiği bir diğer karar da Albay Grivas'ın daha kapsamlı keşif yapmak üzere Kıbrıs'a bir kere daha gitmesiydi. Bunun üzerine Yorgo Grivas, 1952 Ekiminde adaya giderek çalışmalarını sürdürdü. Ayrıca Kıbrıs'ta silahlı mücadeleye geçmeden önce kasım ayında adaya gizli yollardan silah sokulmasına ilişkin bir plan hazırladı. Albay Grivas, bir taraftan da PEK Genel Sekreteri Andreas Azinas'ın yardımıyla Yunanistan'dan ilk silah partisini getirecek kayığın yükünü boşaltacağı yeri tespit etti. Burası Baf'ın Hloraka köyü olacaktı. Bu sırada Rum gençlik örgütleri OHEN ile PEON da gelen silahları adanın içlerine taşıyacak güvenilir Rum gençlerini örgütlemeye koyuldular²⁹⁰.

Albay Grivas, 25 Şubat 1953'te tekrar Atina'ya dönüp Kıbrıs'ta İngilizlere karşı yürüteceği silahlı mücadele için bir askerî plan hazırladı. Kurtuluş Komitesi ise 7 Martta bir toplantı daha yaptı. Başpiskopos Makarios'un da katıldığı toplantıda hazır bulunan 12 üye, silahlı mücadele için gizlilik ve bağlılık yemini etti. Üç gün sonra Başpiskopos Makarios ile Savvas Loizidis; Albay Grivas'ın evinde toplanıp onun Kıbrıs'ta yaptığı çalışmalarda gelinen son durumu ele aldılar. Başpiskopos, görüşmede silahlı mücadelenin gerekliliğinde hemfikir olmakla beraber Yorgo Grivas'ın eylemlerini sabotajlarla sınırlandırmasını istedi. Fakat Albay Grivas, gerilla gruplarının kullanılmasında ısrar etti²⁹¹.

Bu sırada Mareşal Papagos'un seçimleri kazanıp iktidara gelmesi üzerine Albay Grivas, silahlı mücadele için destek verilmesi talebini tekrarladı. Ancak Başbakan Papagos, Yorgo Grivas'a böyle bir hareketin içinde olmak istemediğini bildirdi. Başpiskopos Makarios ise 7 Temmuz 1953'te Albay Grivas'a Andreas Azinas aracılığıyla bir mesaj yolladı. Başpiskopos, mesajında Kıbrıs'a mayın ve el bombası gönderilmesine karşı çıkmıyor; ama adaya silah ve Yunanistan'dan gönüllüler gelmesini istemediğini belirtiyordu. Başpiskopos Makarios'un İngilizler tarafından sürgün edilmekten korktuğu için böyle davrandığını düşünen Albay Grivas ise ona yine Andreas Azinas aracılığıyla

²⁸⁹ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.13-19; Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, s.45-48.

²⁹⁰ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.13-19; Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, s.45-48.

²⁹¹ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.19-21; Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, s.48-50.

bir cevap gönderdi. Yorgo Grivas, cevabında bu tür taktiklere bağlı kalamayacağını ifade ediyor; bu taktiklerin Rumlara zarar vereceğini ve İngilizleri de müzakere masasına oturmaya zorlayamayacağını savunuyordu. Kurtuluş Komitesinin diğer üyeleri de bu görüşleri desteklediler ve Yorgo Grivas'tan Başpiskoposun düşüncelerini dikkate almayıp hazırlıklarını sürdürmesini istediler. Kurtuluş Komitesinin bu tutumu üzerine Başpiskopos Makarios, 23 Temmuzda Albay Grivas'a kardeşi Mihail vasıtasıyla bir mektup gönderdi. Başpiskopos, mektubunda Yorgo Grivas'la aynı fikirde olduğunu, artık adaya gönderilecek ilk silah partisinin hazırlanabileceğini ve silahların alınabilmesi için de Savvas Loizidis'e para verdiğini bildiriyordu²⁹².

1953 sonbaharında Yunanistan Başbakanı Papagos'un Kıbrıs konusunu BM'nin gündemine taşıyacaklarını açıklamasıyla Yorgo Grivas, bir an önce silahlı mücadeleye girişmek için çalışmalarına hız verdi. Ancak Kurtuluş Komitesi üyesi Savvas Loizidis'in Albay Grivas'a aktardığına göre Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanos Stefanopoulos, Kıbrıs konusu BM'de ele alınmadan önce adada silahlı mücadele başlamasını istemiyordu. Zira bunun dünya kamuoyu tarafından bir şantaj olarak algılanacağını düşünüyordu. Yorgo Grivas'a göre ise dünya kamuoyu, her geçen gün Rumlar ile Yunanların aleyhine dönmekteydi. Ayrıca Mısır'daki Ortadoğu Komutanlığı Karargâhı, Kıbrıs'a taşındığı için adadaki İngiliz askerinin sayısı da durmadan artmaktaydı. Bu görüşleri dikkate alan Kurtuluş Komitesi, 29 Ocak 1954'te bir toplantı yaparak mümkün olan en erken zamanda silahlı örgütün Kıbrıs Sömürge Hükümetine karşı faaliyete geçirilmesi konusunda fikir birliğine vardı. Yorgo Grivas da Başpiskopos Makarios'un kaygılarını tamamen giderebilmek için eski Yunan Deniz Kuvvetleri Komutanı Alexandros Sakelariou'dan Başpiskoposla görüşmesi ricasında bulundu. Amiral Sakelariou da Başpiskopos Makarios'la görüşüp daha cesur davranması telkininde bulundu²⁹³.

Böylece Kurtuluş Komitesinin toplanmasından yaklaşık bir hafta sonra "Siren (Sirina)" isimli kayık, Yunanistan'dan yola çıkarak Kıbrıs'a ilk silah sevkiyatını yaptı. Bu silahlar, PEK Genel Sekreteri Andreas Azinas'ın gözetiminde Baf'ın Hloraka köyüne çıkarıldı ve köyün civarındaki tarlalara gömüldü. Ardından Albay Grivas, ikinci silah

²⁹² Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.19-21; Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, s.48-50.

²⁹³ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s. 21; Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, s.50.

sevkiyatının yapılması için hazırlığa girişti. Ayrıca Kıbrıs'a gidebilmek için Andreas Azinas'tan gereken hazırlıkları yapmasını istedi. Andreas Azinas'ın görevi; Albay Grivas'ın saklanabileceği bir ev bulmak, sabotaj yapılacak hedefleri, ordu birliklerinin, güvenlik güçlerinin yerlerini ve İngiliz casuslarını tespit etmek ve Yunanistan'dan silah getiren kayıkların yüklerini bırakabilecekleri yeni yerler bulmaktır. PEK Genel Sekreteri Azinas'ın bir başka görevi ise Yorgo Grivas'ın Hloraka köyünden gizlice adaya çıkmasını sağlamaktır. Zira Yorgo Grivas'ın belirttiğine göre Kıbrıs Sömürge Hükümeti, Yunan vatandaşlarının adaya gidebilmek için yaptıkları vize başvurularını reddetmeye başlamıştı. Albay Grivas da bir Yunan vatandaşı olduğuna göre Kıbrıs'a gizlice girmek dışında bir seçeneği olmadığı gözüküyordu²⁹⁴.

Bu esnada adaya yapılacak ikinci sevkiyat, yine Başpiskopos Makarios'un gönderdiği parayla 1954'ün ekim ayında hazır hâle geldi. BM Genel Kurulunun Kıbrıs oturumuna katılmak için New York'a giden Başpiskopos Makarios da Atina'ya uğrayarak Albay Grivas'tan adaya silah gönderme işini hızlandırmasını istedi. Ayrıca silah götürecek kayık için gereken parayı Savvas Loizidis'e verdiğini ve hem kendisinin hem de Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopoulos'un Albay Grivas'ın bir an önce adaya gitmesini arzuladıklarını söyledi. Yorgo Grivas'a göre Başpiskoposun bunları istemesinin sebebi, BM Genel Kurulunda nüfuz sahibi olan ABD'ye baskı yapıp Kıbrıs konusunda bu ülkenin desteğini sağlamak niyetinde olmasıydı²⁹⁵.

Bunun üzerine Albay Grivas, Kıbrıs'a gitmeye karar verdi ve 26 Ekim 1954'te Sokratis Loizidis'le birlikte bir kayığa binerek Yunanistan'dan ayrıldı. Yorgo Grivas, zorlu geçen bir yolculuğun ardından 10 Kasım'da Kıbrıs'a çıktı ve "Dighenis*" (Dijenis veya Diyenis) kod adıyla çalışmaya başladı. Ertesi gün tarlalara gömülü silahlar, bulundukları yerlerden çıkarılarak temizlendi ve örgütün militanlarına dağıtıldı. Albay Grivas, sonraki iki haftayı OHEN ve PEON üyesi Rum gençlerinden gerilla grupları oluşturmakla ve bu gençlere silah eğitimi vermekle geçirdi. Ayrıca adanın beş büyük kasabası ve stratejik öneme sahip yedi köyünde örgütün çekirdek kadrolarının oluşmasını sağladı. Daha sonra OHEN ve PEON üyeleri arasından gerilla grup

²⁹⁴ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s. 21-29; Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, s.51-61.

²⁹⁵ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s. 21-29; Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, s.51-61.

* Bizans destanlarında geçen mitolojik bir kahraman; Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.114; Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s.51.

liderlerini seçti. Yorgo Grivas, bir taraftan da OHEN Başkanı Stavros'tan toplantı yapabilecekleri, silahları depolayabilecekleri ve gizlenebilecekleri birkaç ev bulmasını istedi. Kendisi de aralık ortalarına kadar silahların güvenilir kişilere verilmesi ve güvenilir yerlere saklanmasıyla ilgilendi. Bunun yanında Albay Grivas, gerilla gruplarına verilen silah eğitimini sürdürmek üzere bir yardımcısını Limasol'a, bir diğerini de Lefkoşa'ya gönderdi. Ayrıca tüm gerilla gruplarına nasıl örgütleneceklerini anlatan uzun emirler yolladı²⁹⁶. Bu emirleri gönderirken de İngiliz istihbaratına yakalanmamak için bir kurye sistemi kurdu. Bunların haricinde Yorgo Grivas, EOKA'ya toplumsal destek sağlamak ve disiplinli bir gençlik hareketi yaratmak için Rum ortaokul öğrencilerini örgütlemeye yöneldi²⁹⁷.

Kıbrıs'ta silahlı örgüt kurma çalışmaları sürerken Başpiskopos Makarios, 10 Ocak 1955'te New York'tan adaya döndü. Başpiskopos, ertesi gün Kitium Piskoposluğunda Albay Grivas'la bir görüşme yaptı. Yorgo Grivas'ın anlatımına göre Başpiskopos Makarios, bu görüşmede ABD'nin BM Genel Kurulundaki oylamada Yeni Zelanda karar tasarısı lehine oy vermesinden dolayı duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirdi. Ayrıca Başpiskopos, artık Yunanistan Başbakanı Papagos'un da silahlı örgütü İngilizlere karşı harekete geçirme konusunda Yorgo Grivas'la tam bir görüş birliği içinde olduğunu belirtti. Görüşmede Albay Grivas, silahlı örgüte "EOKA (Ethniki Organosis Kiprion Aġoniston/Kıbrıslı Savaşçıların Millî Örgütü)" adının verilmesini önerdi. Başpiskopos Makarios ise silahlı mücadelenin Yunan Bağımsızlık Gününün yıldönümü olan 25 Martta başlamasını istedi. Fakat Yorgo Grivas, İngilizlere karşı sürpriz saldırı yapılması imkânını ortadan kaldıracakı gerekçesiyle buna itiraz etti.

Bu görüşmeler yapılır, hazırlıklar sürdürülürken hiç beklenmedik bir olay yaşandı. 26 Ocakta Kıbrıs'taki İngiliz güvenlik güçleri, muhtemelen aldıkları istihbaratı değerlendirerek Yunanistan'dan adaya ikinci silah sevkiyatını yapan "Ayios Georgios (Ay Yorgi)" isimli kayığı Hloraka köyü açıklarında yakaladılar. Daha sonra kayığın yüküne el koyup Savvas Loizidis'in de içinde olduğu mürettebatı tutukladılar²⁹⁸. *The*

²⁹⁶ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s. 21-29; Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, s.51-61.

²⁹⁷ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s. 28-29.

²⁹⁸ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s. 29-30; Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, s.64-80.

Times gazetesinin Lefkoşa Muhabirinin belirttiğine göre tutuklananlar arasında PEK üyesi Hlorakalı 8 Rum da bulunmaktaydı²⁹⁹.

Bu durum karşısında Albay Grivas, EOKA'nın Mağusa Sorumlusu George Afxentiou'nun yardımıyla denizin dibinde bulunan II. Dünya Savaşından kalma patlayıcıları çıkarttı. Bu arada EOKA militanları da bir şebeke kurup Limasol'daki Amiandos madenlerinden bir miktar patlayıcı kaçırdılar. Bu şekilde silahları başka kaynaklardan elde eden Yorgo Grivas, daha sonra sabotaj düzenlenecek hedefleri belirledi. Bu hedefler arasında Lefkoşa'da Kıbrıs Radyo İstasyonu, Askerî Radyo İstasyonu, Wolseley Barracks (İngiliz Ordu Karargâhı), Müsteşarlık binaları ve Maarif Dairesi; Mağusa'da Dikelya Askerî Kampı, Pergamos Su Dağıtım Merkezi, 625 no.'lu depo; Lârnaka'da Polis Merkezi, Mahkemeler, Komiserlik Binası ve Komiser ile Polis Komutanının evleri ve Limasol'da Polis Merkezi ve Piskobu Elektrik Santrali vardı. Albay Grivas, silahlı eylemleri başlatacağı günü tespit etmek için Başpiskopos Makarios'la bir kez daha görüştü. Bu görüşmenin sonunda Başpiskopos ile Yorgo Grivas, bu günü 31 Mart olarak belirlediler. Ardından Albay Grivas, EOKA militanlarına saldırı emri verdi³⁰⁰.

EOKA mensubu sabotajcılar, bu emir doğrultusunda 31 Martı 1 Nisana bağlayan gece, belirlenen bütün İngiliz hedeflerine eylemler düzenlediler. Hiçbir saldırıda can kaybı yaşanmadı. Ancak bu sabotaj eylemleriyle Lefkoşa'daki Atalasa Radyo İstasyonu tahrip oldu. Lakadamyı Radyo İstasyonu hasara uğramazken Wolseley Barracks az hasarla kurtuldu. Müsteşarlık ve Maarif Dairesindeki patlamalar ise bir hasara yol açmadı. Ama Lârnaka'da tüm hedeflere başarılı saldırılar düzenlendi. Mağusa'daki eylemlerde herhangi bir bina zarar görmezken Limasol'da sadece Polis Merkezi ve Ayyanni Polis Karakoluna yönelik sabotaj eylemleri başarılı oldu³⁰¹. Bu eylemlerle EOKA'nın da İngilizlere karşı silahlı mücadelesi başlamış oldu.

²⁹⁹ "Arms Smuggling In Cyprus", *The Times* (London, England), Thursday, Jan 27, 1955; pg. 8; Issue 53150.

³⁰⁰ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.30-32.

³⁰¹ Gazioglu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.69-70; Lawrence Durrell, *Kıbrıs'ın Acı Limonları*, Ülker İnce (çev.), 4.Basım, İstanbul: Can Yayınları, 2014, s. 196-199; Druşotis, *Karanlık Yön EOKA*, s.80.

2.4. Londra Konferansı Öncesi İlgili Tarafların Tutumu

EOKA'nın 1 Nisan 1955'te başlayan silahlı eylemleri, Türk kamuoyunda büyük tepkiye yol açtı. Türk basınında Kıbrıs'taki son gelişmeleri duyuran yazılar yayımlanırken Türkiye Hükümeti, Yunanistan'a bir nota vererek Atina Radyosunun Kıbrıs'la ilgili yayınlarını protesto etti. Ayrıca Türkiye Hükümeti, Yunanistan Hükümetinden EOKA'nın silahlı eylemlerini önlemesini istedi³⁰². İngiliz Hükümeti de Türkiye gibi Atina Radyosunun enosis yanlısı yayınlarını protesto etti³⁰³. Bunun yanı sıra İngiltere, kendisinin de üye olduğu NATO'nun iki müttefiki Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin daha da gerilmesini önlemek ve Batı İttifakında bir zaaf oluşmasını engellemek amacıyla Kıbrıs Sorununu diplomasi kullanarak çözmenin yollarını aramaya başladı.

İngiliz Hükümetinin bu diplomatik çabaları, Kıbrıs'ın İngiltere için stratejik önemini korumasından ileri geliyordu. Zira ada, coğrafi konumundan dolayı Ortadoğu'ya yakındı ve İngilizlerin bölgedeki petrol havzaları üzerinde nüfuz elde etmesini sağlıyordu³⁰⁴. Nitekim İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden, başbakan olduktan sonra 2 Haziran 1956'da İngiltere'nin Norwich kentinde yaptığı konuşmada “Kıbrıs olmazsa, petrol ikmalimizin güvenliğini sağlayacağımız imkânlar da olmaz. Petrol olmazsa, İngiltere'de işsizlik ve açlık olur. Konu, bu kadar basittir” ifadelerini kullanmıştı³⁰⁵. İngiltere'nin II. Dünya Savaşından sonra Ortadoğu'daki nüfuz alanlarını kaybetmeye başlaması, Kıbrıs'ın İngilizlerin gözündeki stratejik değerini daha da artırdı. Nitekim İngiliz Hükümeti, 1948'de askerini Filistin'den çekip Kıbrıs'a konuşlandırdı. İngilizler, 1952 Ekiminde de Mısır'dan çekildiler ve 19 Ekim 1954'te Mısır Hükümeti ile bir antlaşma yaparak Süveyş Kanalı'ndaki Ortadoğu Komutanlığı Karargâhını Kıbrıs'a taşıdılar. Bu gelişmeler olurken İngiliz Hükümeti, 1954 Ağustosunda Kıbrıs'ın Limasol

³⁰² **Hürriyet**, 7 Nisan 1955.

³⁰³ **Ayın Tarihi**, 6 Nisan 1955.

³⁰⁴ Cihat Göktepe ve Tuba Ünlü Bilgiç, “İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs (1945-1974)”, **Bilig**, 2014, Kış, Sayı. 68, <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/kcfinder/upload/files/bilig-68-kis-2014.pdf> (21 Haziran 2016), s.144-149.

³⁰⁵ “Prime Minister On Need To Defend Oil Supplies”, **The Times** (London, England), Saturday, Jun 02, 1956; pg. 6; Issue 53547.

kasabasındaki Akrotiri (Ağrotur) bölgesine askerî üs inşa etmeye başladı. Böylece İngiliz nüfuz alanlarını savunma stratejisinin merkezi Mısır'dan Kıbrıs'a kaydı³⁰⁶.

Bunun yanı sıra İngiltere'nin NATO ve Bağdat Paktı içinde birlikte olduğu müttefiklerini olası bir Sovyet tehdidine karşı savunmak gibi bir yükümlülüğü vardı. İngiltere, bu yükümlülüğünü ancak Kıbrıs'taki askerî üsleri aracılığıyla yerine getirebilirdi. Zira hava kuvvetlerinin gelişmesi sonucu Kıbrıs, Sovyetlere karşı düzenlenecek herhangi bir hava harekâtı için elverişli bir askerî üs hâline gelmişti. Bu sebeple İngiliz Sömürgeler Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığı, 1950'li yıllarda yaptıkları değerlendirmelerde Kıbrıs'ın Ortadoğu'nun barış dönemlerinde de İngiltere'nin sınırsız kullanımına açık olması gerektiği sonucuna vardılar. Diğer bir deyişle Kıbrıs'ın sömürge statüsü devam etmeliydi. Fakat EOKA'nın İngilizlere karşı silahlı mücadele başlatması, bu statünün devamını zorlaştıran bir ortam yaratıyordu.

Bu durumu değerlendiren İngiliz Hükümeti, Kıbrıs'taki hâkimiyetini sürdürebilmek için adadaki istikrarı yeniden sağlamayı gerekli gördü. İngilizlere göre bu da ancak Kıbrıs halkına özerklik tanımakla mümkün olabilirdi³⁰⁷. Nitekim İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden, anılarında adaya özerklik vermenin bir ihtiyaç olduğu görüşünü savunur. Dışişleri Bakanı Eden'e göre EOKA, diğer sömürgelerde olduğu gibi bağımsızlık için değil; Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak için harekete geçmiştir. Kıbrıslı Türkler ise Yunanistan'a ilhaka şiddetle karşıdılar. Bu da EOKA'nın saldırılarını Türklere yönelteceği ve böylece adada bir Türk-Rum çatışması çıkacağı anlamına gelmektedir. Anthony Eden'e göre muhtemel bir Türk-Rum çatışması, EOKA'nın İngilizlere karşı başlattığı silahlı mücadeleden daha tehlikelidir; çünkü böyle bir çatışma İngiltere'nin adadaki hâkimiyetini sarsar. Ayrıca Dışişleri Bakanı Eden, Kıbrıs'ın coğrafi yönden Anadolu'ya yakınlığı ve adadaki Türk varlığı bakımından Türkiye için de önemli olduğuna değinmekte; BM Genel Kurulundan Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon hakkı tanınması yönünde bir karar çıkması hâlinde Türk-Yunan ilişkilerinin bozulacağını savunmaktadır. Bu yüzden Dışişleri Bakanı Eden, İngiliz Hükümetinin sorunu çözmek için Kıbrıs halkına özerklik tanınması gerektiğini düşünür.

³⁰⁶ Maria Rousou, "Britain's Balcony in the Middle East: Cyprus' Role in British Defence Strategy, 1945-1957", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Simon Fraser University, 2001), s.44-69,

³⁰⁷ Rousou, "Britain's Balcony in the Middle East: Cyprus' Role in British Defence Strategy, 1945-1957", s.44-69.

Ayrıca Anthony Eden; eğer özerklik anayasası, Kıbrıs'ta başarıyla uygulanırsa adada gerilimin azalacağı ve self-determinasyona da kapı açılabileceği görüşündedir³⁰⁸.

Anthony Eden'den anlaşıldığı kadarıyla İngiliz Hükümeti, Kıbrıs Sorununun çözümünde tek başına hareket edemeyeceğini görüyor olmalıydı. Zira bir tarafta enosis isteyen Yunanistan ile Kıbrıs Rum Toplumu, diğer tarafta ise enosis'e karşı çıkan Türkiye ile Kıbrıs Türk Toplumu vardı. Üstelik İngiltere ile Türkiye hem NATO'nun³⁰⁹ hem de 24 Şubat 1955'te kurulan Bağdat Paktının³¹⁰ içinde yer alan iki müttefik devletti. Özellikle Türkiye, Bağdat Paktıyla oluşturulan Ortadoğu savunma sisteminin merkez ülkesi konumundaydı³¹¹. Bu sebeple İngiliz Hükümeti, Kıbrıs Sorununu çözerken yalnızca Rumlar ile Yunanların değil; Türklerin de görüşlerini ve onayını almaya önem veriyordu. Bu sebeple İngiliz Hükümeti, Türkiye ve Yunanistan'la Kıbrıs konusunu ele alıp görüşmek için Londra'da üçlü bir konferans toplamaya karar verdi.

Bu arada İngiltere'de tek başına iktidarda olan Muhafazakâr Parti Hükümetinin başında bulunan Sir Winston Churchill, 1955 Nisanında Başbakanlıktan ayrılarak yerini Dışişleri Bakanı Anthony Eden'e bıraktı. 26 Mayıs'ta da İngiltere'de genel seçimler yapıldı. Seçimlere Anthony Eden'in önderliğinde giren Muhafazakâr Parti, sandalye sayısını artırarak bir kere daha tek başına iktidar oldu³¹². Anthony Eden, hükümeti kurar kurmaz, Kıbrıs için üçlü konferans düzenlemek amacıyla Dışişleri Bakanı Harold Macmillan ve Avam Kamarası Başkanı Lord Salisbury ile beraber hazırlıklara başladı.

Kıbrıs'ta ise EOKA Lideri Grivas, İngiliz Sömürge Yönetimine karşı yürüttüğü silahlı eylemleri sürekli hâle getirmek ve Kıbrıs Rum Toplumunun EOKA'ya tam desteğini sağlamak amacıyla Rumları örgütlemeye devam ediyordu. Albay Grivas, örgütleme çalışmalarını özellikle Rum gençliği üzerinde yoğunlaştırdı. Nitekim EOKA Lideri Grivas; 1955 Mayıs'ında EOKA'nın bildirilerini dağıtmak, İngiliz ajanları ile polislerini gözetlemek ve enosis gösterilerini daha kalabalık hâle getirmek için militanlarına kız ve erkek Rum öğrencilerini EOKA'ya kaydetmeleri emrini verdi. Yorgo Grivas'ın

³⁰⁸ Eden, **Full Circle**, s.395-397.

³⁰⁹ Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, 1914-1995**, s.627-628.

³¹⁰ Irkıcıtal, "İngiltere'nin Kıbrıs Politikası: 1945-1960", s.62.

³¹¹ FO 371/143704; Stephens, **Cyprus, A Place of Arms**, s.137-139.

³¹² "1955: Eden given mandate", **BBC News**,

http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/vote_2005/basics/4393283.stm (25 Ocak 2016).

belirttiğine göre bu öğrencilerin içinden en çevik ve en cesur olanlar, daha sonra EOKA'nın gerilla gruplarına katılacaktı. Ayrıca Albay Grivas, Rum öğrencilerinin yapacağı gösterilerle hem dünya kamuoyunun dikkatini Kıbrıs'a çekmeyi hem de İngiliz güvenlik güçlerini uğraştırarak yeni ve daha büyük silahlı eylemlere hazırlanmayı amaçlıyordu. Böylece ortaokul öğrencileri başta olmak üzere Rum gençleri, 1955 Mayıs ayı boyunca enosis gösterileri yaptılar. Haziran ayında ise EOKA Lideri Grivas, Trodos dağlarındaki Mesopotamos Manastırında EOKA grup liderleriyle toplantılar yapıp İngiliz hedeflerine yönelik bir dizi saldırı başlatılması emrini verdi. Bu emri alan EOKA militanları, 19 Haziran 1955'te daha şiddetli saldırılar düzenlediler. Bu saldırı eylemlerinden birisi de başkent Lefkoşa'nın Türk kesimindeki Polis Merkezinde bomba patlatılmasıydı. Bu saldırı sonucu bir kişi ölürken³¹³ tümü de Türk, 14 kişi yaralandı³¹⁴.

EOKA'nın Lefkoşa Polis Merkezine saldırması ve bu olayda 14 Türkün yaralanması, Türkiye kamuoyunun sert tepkisine sebep oldu. Ana muhalefet partisi CHP'nin Genel Sekreteri Kasım Gülek, Türkiye Hükümetini Kıbrıs konusunda etkin bir siyaset izlemeye ve hareketsiz kalmamaya çağırdı. Kıbrıs Türktür Cemiyeti, TMTF ve "Türk Kıbrıs İçin Anavatan" Komitesi de 23 Haziranda birer bildiri yayınlarak EOKA'nın saldırısını kınadılar. Ayrıca Türkiye'deki 24 milyon Türkün daima Kıbrıslı Türklerle beraber olduğunu bildirdiler ve adanın bir gün Türkiye'ye ilhak edileceğine olan inançlarını dile getirdiler³¹⁵. Ertesi gün 500'den fazla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, gönüllü olarak savaşmak için Kıbrıs'a gitmek talebiyle TMTF'ye başvurdu³¹⁶. Aynı gün TMTF, KMTB Genel Sekreteri Dr. Fazıl Küçük'e bir telgraf göndererek patlayan bombanın sadece 14 Türkü değil; 24 milyon Türkü yaraladığını ve Türk gençliğinin her zaman Kıbrıslı Türklerin yanında olduğunu bildirdi³¹⁷. Dr. Küçük de 22 Haziranda Başbakan Menderes'e gönderdiği telgrafta İngiliz Sömürge Yönetiminin EOKA'nın silahlı eylemleri karşısında acz içinde olduğunu, Rumlara müsamahalı davrandığını öne

³¹³ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.34-37.

³¹⁴ *Hürriyet*, 24 Haziran 1955.

³¹⁵ *Hürriyet*, 24 Haziran 1955.

³¹⁶ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.114.

³¹⁷ *Zafer*, 25 Haziran 1955.

sürerek bu durum karşısında Kıbrıslı Türklerin güvenliğini ancak Türkiye'nin sağlayabileceğini savundu³¹⁸.

EOKA'nın eylemlerine tepkiler sürerken İngiliz Hükümeti, 30 Haziranda yazılı bir açıklama yaparak Türkiye ile Yunanistan'dan Kıbrıs konusu dâhil Doğu Akdeniz'le ilgili siyaset ve güvenlik konularını görüşmek üzere Londra'ya birer temsilci göndermelerini istedi. İngiliz Başbakanı Anthony Eden, aynı gün Avam Kamarasında yaptığı açıklamada görüşmelerin önkoşulsuz ve gündemsiz yapılacağını ve konuların geniş kapsamlı olacağını söyledi³¹⁹. İngiliz araştırmacı Nancy Crawshaw'a göre İngiliz Hükümetinin çağrısında Doğu Akdeniz'deki siyaset ve güvenlik konularından söz edilmesi, İngilizlerin sömürgelerindeki siyasi sorunları başka devletlerle müzakere etmeme geleneklerinde yaptıkları ani değişikliğin anlaşılmasını önlemek içindi³²⁰. İngiliz Hükümetinin Kıbrıs Sorununu bir iç sorun olarak görüp BM nezdinde ele alınmasına itiraz ettiği düşünüldüğünde Nancy Crawshaw'ın değerlendirmesi gerçekçi gözükmektedir.

İngiliz Hükümeti, Londra'da üçlü konferansı toplamak için çalışırken Kıbrıs Sorununun çözümüne ilişkin özerklik planını da şekillendirmeye başladı. Her ne kadar Başpiskopos Makarios, enosis'e ulaşmak için Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkı tanınmasını talep ediyorsa da İngiliz Dışişleri Bakanı Harold Macmillan, Kıbrıs'a en sonunda bağımsızlığı getirecek bir özerklik tasarısını Başpiskoposa kabul ettirmenin mümkün olduğunu düşünüyordu. Ayrıca Harold Macmillan, Kıbrıs konusunda şimdiye kadar enosis talep edenlerin ve devlet adamlarının konuştuğu; bu yüzden Kıbrıs halkının gerçekte ne istediğinin henüz tam anlaşılamadığı kanısındaydı³²¹. Başbakan Anthony Eden de Kıbrıs halkının gerçek isteğinin ne olduğunu anlamak için adaya özerklik tanınması gerektiği görüşünü savunuyordu. Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd da Başbakanla aynı görüşü paylaşıyordu. İngiliz Hükümetinin özerklik planı ise Rum çoğunluğuna dayalı bir meclis oluşturulmasını, savunma, dışişleri ve güvenlik dışındaki konularda yönetimin Rumlara devredilmesini, Türklere de nüfus oranlarına göre

³¹⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.77.

³¹⁹ HC Deb 30 June 1955 vol 543 c.51, <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1955/jun/30/eastern-mediterranean-invitation-to> (27 Ocak 2016).

³²⁰ Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.123-124.

³²¹ Harold Macmillan, *Riding the storm, 1956-1959*, London: Harper&Row Publishers, 1971, s. 659.

mecliste sandalye ayrılmasını öngörüyordu³²². Bunun da yönetimin Rum çoğunluğunun elinde olacağı, Türklerin ise azınlık konumuna düşecekleri ve yönetimde neredeyse hiç söz haklarının olmayacağı anlamına geldiği söylenebilir.

Öte yandan İngiliz Hükümetinin üçlü konferans toplama girişi; ABD’de, Yunanistan’da ve Türkiye’de değişik tepkilere yol açtı. ABD, Kıbrıs Sorununa NATO’nun bütünlüğü ve istikrarı açısından baktığı için üç NATO müttefiki arasında üçlü konferans yapılmasından duyduğu memnuniyeti dile getirdi³²³. Türkiye Hükümeti ise üçlü konferansa katılacağını 2 Temmuzda açıkladı. Bu açıklama üzerine Yunanistan Hükümeti, konferansa gidip gitmemekte tereddüt etti. Zira Yunanistan Hükümeti, Türkiye’nin konferansta yer almasını İngilizlerin oyunu olarak görüyordu. Başpiskopos Makarios’un konferans girişimine yönelik sert eleştirileri de Atina’nın tereddüdünü artırdı. Çünkü Başpiskopos Makarios da üçlü konferansı Türkiye’nin Kıbrıs konusuna dâhil edilmesi olarak görüyor ve bunun bir İngiliz tuzağı olduğunu iddia ediyordu. Ayrıca Başpiskopos Makarios, Kıbrıs Rum Toplumunun temsil edilmeyeceği bir konferansın geçerli olmayacağını ve kabul edilemez olduğunu savunuyordu. Bunun yanında Başpiskopos, self-determinasyon hakkını müzakerelerin esası olarak kabul etmeyen bir konferansın hiçbir başarı sağlayamayacağını ileri sürüyordu. Yunan basını da Başpiskopos Makarios’u destekleyen yayınlar yapıyordu. Yunanistan Hükümeti ise Kıbrıs konusu için BM nezdinde yaptığı girişimlerde ABD’nin de desteğini almaya çalışıyordu. Bu durumda ABD’nin olumlu baktığı bir konferansa katılmayı reddetmeyi kendi çıkarı açısından uygun bulmuyordu. Bunun yanı sıra Yunanlar, İngiltere ile Türkiye’nin Yunanistan’ı Kıbrıs konusunda devre dışı bırakmasından korkuyorlardı. Bu sebeplerden dolayı Yunanistan Hükümeti, Londra’da yapılacak konferansa katılmaya karar verdi³²⁴.

Türk basınında ise İngiliz Hükümetinin konferans girişi, başlangıçta pek yankı bulmadı. Sadece 3 Temmuz akşamı Türk Hükümetinin resmî yayın organı olan Ankara Radyosunun “Radyo Gazetesi” isimli programında konferansla ilgili bir yoruma yer verildi. Bu yorumda Kıbrıs Sorununu yaratanın Yunanistan olduğu, Yunanistan

³²² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.78.

³²³ Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs, Statü ve Anayasa Meseleleri*, s.84.

³²⁴ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.80-81; Irkçatal, “İngiltere’nin Kıbrıs Politikası: 1945-1960”, s.76.

Hükümetinin Kıbrıs siyasetinin en sonunda adada silahlı bir örgüt kurmaya kadar gittiği; bu sebeple Türkiye Hükümeti ile Türk Milletinin bu konuda ses çıkarmama imkânının kalmadığı savunuluyordu. Ayrıca Türkiye için önemli olanın Doğu Akdeniz'in huzur ve güvenliği, Anadolu'nun yanı başındaki Kıbrıs'ın gelecekteki siyasi statüsünün ne olacağı ve Kıbrıs Türk Toplumunun can ve mal güvenliği olduğu belirtiliyordu³²⁵. Bu yorumdan Türkiye Hükümetinin Londra Konferansında ortaya koyacağı görüşlerin bu esaslar çerçevesinde olacağı anlaşıyordu.

Bu arada İngiliz, Türk ve Yunan Hükümetlerinin konferans hazırlıkları da sürüyordu. Nitekim İngiliz Hükümeti, Kıbrıs Rum Kilisesinin konferansa olumlu bakmasını sağlamak için Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'u adaya gönderdi. Bakan Lennox-Boyd, 1955'in temmuz ayı başlarında adaya giderek Başpiskopos Makarios'la iki saatlik bir görüşme yaptı. Bu görüşmenin ardından Alan Lennox-Boyd, Rum belediye başkanları ve Kıbrıs Türk toplum önderleriyle görüştü. Türkiye Hükümeti de konferans hazırlıklarını hem Kıbrıslı Türklerin hakları hem de Türkiye'nin millî çıkarlarını esas alarak yürütmekteydi.

Başpiskopos Makarios ise hem Yunanistan Hükümetini üçlü konferansa katılmaktan vazgeçirmek hem de Yunan basını ile kamuoyundaki konferans aleyhtarlığını daha da artırmak için Atina'ya gitti³²⁶. Yunanistan Başbakanı Papagos da Başpiskopos Makarios'u kabul edip onunla Kıbrıs konusunu ele aldı. Başbakan Papagos, bu görüşmede Londra Konferansı tatmin edici bir sonuca varmazsa Kıbrıs konusunu tekrar BM'ye götüreceği konusunda Başpiskoposa güvence verdi. Aynı şekilde Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanos Stefanopoulos da Kıbrıs için self-determinasyon hakkını temel almayan hiçbir çözümü kabul etmeyecekleri yönünde Başpiskopos Makarios'a söz verdi³²⁷. Yunanistan Hükümetinin bu tavrının hem Kıbrıslı Rumları hem de Yunan kamuoyunu yatıştırmaya yönelik olduğu anlaşıyordu. Buna rağmen Başpiskopos Makarios, 16 Temmuzda Atina'da düzenlediği basın toplantısında üçlü konferansın Yunanistan'ın Kıbrıs Sorununu BM'ye götürmesini önlemek ve Kıbrıslı Rumların self-determinasyon hakkını elde etmelerini zorlaştırmak ve geciktirmek için hazırlanmış bir

³²⁵ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.116-117.

³²⁶ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.81-82.

³²⁷ Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs Statü ve Anayasa Meseleleri*, s.85.

tuzak olduğunu iddia etti. Ayrıca Başpiskopos, Kıbrıs Sorununun İngiltere ile Kıbrıs Rum Toplumu arasında görüşülmesi gereken bir sorun olduğunu; ancak Yunanistan Hükümeti, Kıbrıs konusunu BM'ye taşıdığı için Yunanistan'ın da sorunun ilgili tarafı olabileceğini öne sürdü³²⁸.

Başpiskopos Makarios, Atina'da konferans aleyhinde girişimlerde bulunurken KMTB Genel Sekreteri Dr. Fazıl Küçük, Başbakan Adnan Menderes'e telgraf göndererek Türkiye Hükümetinin konferansta Kıbrıs Türk Toplumunun haklarını savunacağına olan güvenini dile getirdi. Bunun yanında KMTB, Londra Konferansını izlemek ve Kıbrıs konusundaki düşüncelerini İngiliz kamuoyuna anlatmak amacıyla Londra'ya bir heyet göndermeye karar verdi³²⁹.

Bu sırada İngiliz Hükümeti, üçlü konferans tarihini 29 Ağustos olarak duyurdu. Konferans tarihinin kesinleşmesi üzerine Türk basınında Londra'da yapılacak konferansla ilgili yazılar yayımlanmaya başladı. Nitekim Şükrü Kaya, *Hürriyet* gazetesinin 7 Temmuz 1955 tarihli nüshasında çıkan yazısında Londra Konferansından tüm ilgili tarafları memnun edecek bir çözüm şekli çıkmasa bile Türkiye Hükümeti için adadaki olası bir statü değişikliğinde Türkiye'nin de söz hakkı olduğunu savunmak ve Kıbrıs Türk Toplumunun geleceğini güvence altına almak fırsatı doğacağını savunuyordu³³⁰. Hüseyin Cahit Yalçın, 10 Temmuz 1955 tarihli *Ulus* gazetesinde yayımlanan yazısında Kıbrıslı Türklerle Rumların özerklik ve bağımsızlık hakkına eşit şekilde sahip olmalarını sağlamak için adanın NATO'nun egemenliğine verilmesi gerektiği görüşüne yer veriyordu³³¹. Ahmet Şükrü Esmer, *Ulus* gazetesinin 2 Ağustos 1955 tarihli nüshasında kaleme aldığı yazıda Türkiye Hükümetinin 1878 Kıbrıs Konvansiyonuna dayanarak adayı İngiltere'den geri isteme hakkı olduğunu savunuyordu³³². Siyasi tarihçi Fahir Armaoğlu, dış siyaset yazarlığını yaptığı *Forum* dergisinin 15 Temmuz 1955 tarihli nüshasında çıkan yazısında Kıbrıs Sorununa en uygun çözüm olarak adanın Türkiye ile Yunanistan arasında coğrafi taksimini yani

³²⁸ Eden, *Full Circle*, s.399-400.

³²⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.82.

³³⁰ Şükrü Kaya, "Kıbrıs davası ve Londra'da yapılacak üçler konferansı", *Hürriyet*, 7 Temmuz 1955, s.2.

³³¹ Hüseyin Cahit Yalçın, *Ulus*, 10 Temmuz 1955 Aktaran: Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 83.

³³² Ahmet Şükrü Esmer, *Ulus*, 2 Ağustos 1955 Aktaran: *Gazioğlu, İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.82-83.

paylaşılmasını öneriyordu³³³. *Cumhuriyet* gazetesinin 13 Temmuz 1955 tarihli nüshasında yayımlanan Feridun Ergin imzalı başyazıda özerk yönetim Rum çoğunluğuna dayalı olacağı için bu yönetimde Türk azınlığının ezilebileceğine hatta adanın Yunanistan'a ilhak edilebileceğine dikkat çekiliyordu. Bu sebeple Kıbrıs'ta özerk yönetim kurulması hâlinde Kıbrıs Türk Toplumunun Türkiye'nin veya BM'nin gözetiminde eşit haklara sahip olmasının sağlanması gerektiği belirtiliyordu³³⁴. Feridun Ergin, *Cumhuriyet* gazetesinin 27 Ağustos 1955 tarihli nüshasında çıkan başyazısında da Londra Konferansında Kıbrıs'ta İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın sorumluluğunda ortak bir yönetim kurulması formülünde uzlaşılacağını ileri sürüyor ve böyle bir ortak yönetimi iki topluma eşit haklar verecek gerçekçi bir formül olarak görüyordu. Ancak Yunanistan Hükümetinin Kıbrıslı Türklerin huzur ve güvenliğini bozacak bir siyaset izlemesinden endişelenen Feridun Ergin, özerklik olması durumunda adadaki gerginlik sona erinceye ve adanın statüsü nihai olarak belirleninceye dek Kıbrıs'ta Türk askerinin de yer alacağı ortak bir güvenlik sistemi kurulmasını öneriyordu³³⁵. Görüldüğü gibi Türk basınının önde gelen gazeteleri, Londra Konferansını Türkiye'nin Kıbrıs Sorununda ilgili taraf hâline gelmesi ve görüşlerini savunma imkânı elde etmesi bakımından olumlu buluyordu. Ayrıca Türk basını, Rum çoğunluğuna dayalı özerk yönetimde Kıbrıs Türk Toplumunun huzur, güvenlik ve eşit haklardan mahrum kalacağını düşünmekte; bu sebeple adadaki Türklerin Türkiye'nin himayesi altına alınması gerektiğini savunmaktaydı.

Türk basınının Londra Konferansı öncesi görüşleri bu şekildeyken konferans yaklaştıkça Türk kamuoyunda heyecan ve gerginlik de arttı. İstanbul Rum Ortodoks Patriği Athenagoras'ın EOKA'nın adada yaptığı silahlı eylemlere sessiz kalması ve bu eylemleri kınamaması, *Hürriyet* gazetesinin sert tepkisine sebep oldu. *Hürriyet* gazetesinin Patrik Athenagoras'a yönelik tepkisinin benzerini Türkiye Milli Talebe Federasyonu, Ermeni Patriği Karikin Haçaduryan, Musevi toplumunun dinî önderi Hahambaşı Rafael Saban ve Türk Ortodoks Kiliseleri Başkanı Papa Eftim³³⁶ gibi örgüt

³³³ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.122-123.

³³⁴ Feridun Ergin, "Kıbrıs meselesinde yeni bir safha", *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1955, s.1 ve 3.

³³⁵ Feridun Ergin, "Kıbrıs Türklerinin Emniyeti", *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1955, s.1 ve 3.

³³⁶ Papa Eftim'in bu konudaki tutumuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Muzaffer Başkaya, "Papa Eftim ve Kıbrıs Meselesi", İbrahim Ethem Atınur (Ed.), *Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı "Tarih Uğrunda Bir Ömür"* içinde (957-979), Ankara: Berikan Yayınevi, 2012, s.969-971.

ve kurumlar da gösterdiler³³⁷. Bu arada Yunanistan Hükümeti, 1955 Ağustosunda bir “Beyaz Kitap” yayınlarak Doğu Trakya, İmroz ve Bozcaada üzerinde hak iddia etti. Yunanistan’ın bu tutumu, Türk kamuoyundaki gerginliği daha da artırdı. Türk kamuoyundaki gerginliği artıran bir diğer sebep de Kıbrıs kaynaklı katliam söylentileri oldu³³⁸. Bu söylenti, KMTB Genel Sekreteri Dr. Fazıl Küçük tarafından gündeme getirildi. Dr. Küçük, 13 Ağustosta İstanbul’daki Kıbrıs Türktür Cemiyeti Başkanı Hikmet Bil’e yazdığı bir mektupta Rumların yakında Türklere saldıracaklarına ilişkin söylentiler dolaştığını bildirip bunun Türklere karşı katliamın başlangıcı olabileceğini iddia etti. Bu yüzden Dr. Küçük, Hikmet Bil’den bu katliam söylentilerinin en kısa zamanda Kıbrıs Türktür Cemiyetinin tüm şubelerine duyurulmasını ve mitingler yapılmasını rica etti³³⁹. Bunun üzerine Kıbrıs Türktür Cemiyeti, Dr. Küçük’ten aldığı haberi 28 Ağustosta tüm Türkiye’ye duyurdu³⁴⁰. Türkiye Hükümeti de 23 Ağustos akşamı Ankara’daki İngiliz Büyükelçisine konuyla ilgili bir nota verdi. Bu notada Kıbrıs’tan gelen katliam söylentilerinin Türk kamuoyunda öfke yarattığına dikkat çekiliyor, İngiliz Hükümetinden derhal EOKA’nın silahlı eylemlerini önlemesi ve Kıbrıslı Türklerin can ve mal güvenliğini sağlaması isteniyordu³⁴¹. Türkiye Hükümetinin bu notası üzerine İngiliz Sömürge Yönetimi, resmî yayın organı Kıbrıs Radyosundan yaptığı açıklamada Rumları olay çıkarmaktan kaçınmaya çağırdı ve gerginlik devam ederse adada sıkıyönetim ilan edeceği uyarısında bulundu. Adadaki İngiliz güvenlik güçleri de teyakkuz durumuna geçirildi³⁴².

Türkiye Hükümeti, Kıbrıs Türk Toplumunu muhtemel bir Rum saldırısına karşı önlem almaya çalışırken üçlü konferans için sürdürdüğü hazırlıkları da tamamladı. Nitekim Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, 23 Ağustosta İzmir’i ziyaret eden Doğan Türk Birliği isimli Kıbrıs Türk spor kulübünden bir heyeti Çeşme’de kabul ederek heyete

³³⁷ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.124-127.

³³⁸ Murat Metin Hakkı, *Kıbrıs Çıkmazı*, İstanbul: Emre Yayınları, 2006, s.24.

³³⁹ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.130.

³⁴⁰ Kızılyürek, *Milliyetçilik Kısacasında Kıbrıs*, s.238-239.

³⁴¹ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.130.

³⁴² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.90.

Türkiye'nin Kıbrıs için çok önemli ve sevindirici kararların eşiğinde olduğunu söyledi³⁴³.

Ertesi gün Başbakan Adnan Menderes, İstanbul'da Liman Lokantasında Ankara, İstanbul ve İzmir gazetelerinin imtiyaz sahipleri ve başyazarlarının katıldığı bir toplantı düzenledi. Londra Konferansına gidecek olan Devlet Bakanı ve Dışişleri Bakanlığı Vekili Fatin Rüştü Zorlu, Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes ve Dışişleri Genel Sekreteri M.Nuri Birgi'nin de yer aldığı toplantıda Başbakan Menderes, Kıbrıs konusu hakkındaki resmî Türk görüşünü açıkladı. Başbakan Menderes, Türkiye Hükümetinin şimdiye kadar Kıbrıs konusunda soğukkanlı davrandığını; böyle yapmakla Türk-Yunan dostluğuna ne kadar önem verdiğini gösterdiğini ifade etti. Türk-Yunan dostluğuna ve ittifakına hâlen değer ve önem verdiklerini belirten Başbakan, Yunanistan Hükümetinin yalnız Yunanistan'a değil; aynı zamanda Türkiye'ye ve bütün dünyaya zarar verecek bir Kıbrıs Sorunu yarattığını iddia etti. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesine karşı çıkan Başbakan Menderes, adayı almanın Yunanistan'a iktisaden, siyaseten ve askerî olarak hiçbir yarar sağlamayacağını hatta hem Yunanistan'ı hem de NATO'yu zaafa uğratacağını savundu. Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan'ın nüfus çoğunluğuna dayanarak self-determinasyon hakkı talep etmesini de eleştiren Başbakan Menderes, bu ilkenin Kıbrıs gibi birden fazla toplumun yaşadığı bir yerde uygulanmasının mümkün olmadığını öne sürdü. Ayrıca Başbakan, Yunanistan'ın emeperyalist emeller peşinde koştuğunu ve Kıbrıs'ı self-determinasyon yoluyla ilhak etmeye çalıştığını iddia etti. Başbakan Menderes, Anadolu sahillerinin büyük kısmı Yunan adalarıyla kuşatılmışken Türkiye'nin kendi güvenliğini bir tek Kıbrıs adasıyla sağlayabileceğini; o sebeple adanın statüsünde değişiklik olacaksa Türkiye'ye geri verilmesi gerektiğini savundu. Başbakan, konuşmasının sonunda da Londra Konferansına değinerek konferansa katılacak Türk heyetinin Kıbrıs'taki sömürge statüsünün devamını asgari şart olarak savunacağını ve Türkiye Hükümeti olarak adanın statüsünün değişmesini asla kabul etmeyeceklerini söyledi³⁴⁴. Başbakan Menderes'in bu konuşmasından Türkiye'nin Londra Konferansında Kıbrıs'taki sömürge statüsünün devamını savunacağı; ama

³⁴³Ulvi Keser, "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 2012, Cilt. XII, Sayı. 25, http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/dergi%2025/08_Ulvi_Keser.pdf (29 Ocak 2016), s.196.

³⁴⁴**Hürriyet**, 25 Ağustos 1955, s.1 ve 5; **Zafer**, 25 Ağustos 1955, s.1 ve 7.

Kıbrıs'ın statüsü değişecekse de adanın Türkiye'ye geri verilmesini isteyeceği anlaşıyordu.

Başbakan Menderes'in Liman Lokantasında yaptığı konuşma, Türk kamuoyunda olumlu bir hava yarattı. Zira Türk kamuoyu, Londra Konferansını Kıbrıs adasının nihai statüsünü belirleyecek bir girişim olarak görüyordu³⁴⁵. Başbakanın konuşması, varlığını ve geleceğini güvence altına almak için Türkiye'nin desteğini arayan Kıbrıs Türk Toplumunda da memnuniyet yarattı³⁴⁶. İngiliz Hükümeti de Başbakan Menderes'in 24 Ağustos konuşmasını kendi açısından olumlu karşıladı; çünkü İngilizler, Türkiye'nin de Kıbrıs konusuyla ilgili görüşlerini açıklamasını istiyorlardı. Nitekim İngiliz Başbakanı Anthony Eden, Kıbrıs Sorununun zannedildiği gibi eski moda sömürgecilikle alakalı bir sorun olmadığını ve Kıbrıs konusunda Türkiye ile Yunanistan arasında derin görüş ayrılıkları olduğunun dünya kamuoyunca da bilinmesi gerektiğini düşünüyordu. Anthony Eden'in belirttiğine göre Londra Konferansını toplamaktaki amaç da bu görüş ayrılıklarını dünya kamuoyuna duyurmaktı³⁴⁷. Diğer bir deyişle İngiliz Hükümeti, Londra Konferansı ile Kıbrıs Sorununun Rumlar ile Yunanların iddia ettiği gibi sadece İngiltere ile Kıbrıslı Rumlar arasındaki bir sorun olmadığını; Türkiye ile Yunanistan arasında da ele alınıp çözülmesi gereken bir sorun olduğunu dünya kamuoyuna duyurmayı amaçlıyordu³⁴⁸. İngiliz Hükümetinin bir diğer amacı da Yunanistan'a Türkiye'nin Kıbrıs konusunun ilgili taraflarından birisi olduğunu göstererek Yunanların enosisten vazgeçmelerini ve adadaki sömürge statüsünün devamını istemelerini sağlamaktı³⁴⁹.

Nihayet Dışişleri Bakanlığı Vekili Fatin Rüştü Zorlu başkanlığındaki Türk heyeti, Londra'ya gitmek üzere 26 Ağustosta Türkiye'den ayrıldı. Fatin Rüştü Zorlu, ülkeden ayrılırken basına yaptığı açıklamada Kıbrıs'ın Türkiye'nin güvenliği bakımından birinci derecede yer işgal ettiğini ve Türkiye Hükümetinin Kıbrıs Türk Toplumunun can ve mal güvenliğine zarar verecek hareketler karşısında sessiz kalamayacağını vurguladı³⁵⁰. Türk heyet başkanı Zorlu, ertesi gün Londra'ya vardıktan sonra düzenlediği basın

³⁴⁵ Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s.134-140.

³⁴⁶ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)**, s.89.

³⁴⁷ Eden, **Full Circle**, s.400.

³⁴⁸ Tuncer, **Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?**, s.76; Gürel, **Kıbrıs Tarihi 2 (1878-1960)**, s.107.

³⁴⁹ İrkıçatal, "İngiltere'nin Kıbrıs Politikası: 1945-1960", s.60-68.

³⁵⁰ **Milliyet**, 27 Ağustos 1955, s.7.

toplantısında da Kıbrıs'taki sömürge statüsünün devamını arzuladıklarını; ancak adanın statüsünde bir değişiklik yapılacaksa Türkiye'ye iadesini istediklerini açıkladı³⁵¹. Londra Konferansı ise 29 Ağustosta Londra'daki Lancaster House Konağında başladı.

2.5. Londra Konferansı ve Sonuçları

Üçlü Konferans, önceden belirlendiği gibi 29 Ağustos 1955'te İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katılımıyla Londra'da ilk toplantısını yaptı. Bu toplantıda konuşan İngiliz Dışişleri Bakanı Harold Macmillan, Kıbrıs'ın hem İngiltere hem de NATO için önemli bir askerî üs ve karargâh olduğuna değindikten sonra adaya özerklik vermeyi tasarladıklarını söyledi. Ertesi gün yapılan ikinci toplantıda Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanos Stefanopulos, Yunanistan'ın emperyalist emeller peşinde koşmadığını ve tek isteğinin Kıbrıs halkına (Rumlara) self-determinasyon hakkının tanınması olduğunu iddia etti. Dışişleri Bakanı Stefanopulos, Kıbrıs halkına (Rumlara) self-determinasyon hakkı tanınması hâlinde İngiltere'ye hem Kıbrıs'tan hem de Yunanistan'dan askerî üs verecekleri; adadaki Türk azınlığına da din, eğitim, ekonomi, vatandaşlık ve askerlik alanlarında haklar tanıyacakları güvencesini verdi. Bunun yanı sıra Stefanos Stefanopulos, ne Yunanistan ne de Türkiye'nin Kıbrıs'ın geleceği üzerinde karar verme hakkına sahip olmadığını ileri sürdü ve Kıbrıs'ın İngiltere'nin iç sorunu olduğu görüşünü de kabul edilemez bulduklarını söyledi³⁵².

1 Eylülde de Türkiye Dışişleri Bakanlığı Vekili ve Türk heyet başkanı Fatin Rüştü Zorlu, konuşma yaptı. Türk heyet başkanı Zorlu, konuşmasında Lozan Barış Antlaşmasına göre Kıbrıs konusunun ilgili taraflarının Türkiye ile İngiltere olduğunu; bundan dolayı Kıbrıs'ın kaderinin ancak Türkiye ile İngiltere tarafından belirlenebileceğini savundu. Ayrıca Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs'taki sömürge statüsü değişecekse adanın Türkiye'ye geri verilmesini istedi. Bunun yanında Türk heyet başkanı Zorlu, Rum çoğunluğunun adanın geleceğinin belirlenmesinde ölçü olamayacağını; çünkü adadaki 100.000 Türkün 24 milyon Türkiye Türküyle ve Türkiye'nin değişik yerlerinde yaşayan 300.000 Kıbrıslı Türklerle birlikte düşünülmesi gerektiğini iddia etti. Ayrıca Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'nin bir savaş hâlinde ordusunu

³⁵¹ *Milliyet*, 28 Ağustos 1955, s.7.

³⁵² Ahmet Avcı, "1950-1960 Arası Türk-İngiliz İlişkileri Işığında Kıbrıs Meselesi", (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi SBE, 2014), s.49-51; Tansel, "Demokrat Parti Dönemi Kıbrıs Politikası", s.92-95.

Akdeniz'deki batı ve güney limanları aracılığıyla ikmal edebileceğini; bu limanların güvenliğini de ancak Kıbrıs'a hâkim olarak sağlayabileceğini savunarak adanın Türkiye için stratejik önemine vurgu yaptı. Self-determinasyon konusuna da değinen Fatin Rüştü Zorlu, çeşitli uluslararası hukuk uzmanlarının görüşlerine dayanarak bu hakkın her zaman her yerde uygulanamayacağı görüşünü dile getirdi. Bunun yanında self-determinasyon ilkesinin Lozan Barış Antlaşmasında kurulan Türk-Yunan dengesini bozacağını ve İngiltere'nin Kıbrıs'taki egemenlik hakkının Türkiye'nin millî güvenliğini güvence altına alma hakkıyla örtüşeceğini; o yüzden adadaki İngiliz egemenliği sona erecekse Kıbrıs'ın Anadolu'dan ayrı bir varlık olarak düşünülmemesi gerektiğini savundu. Fatin Rüştü Zorlu, özerklik konusunda ise özerk yönetimin ancak birbirleriyle iyi geçinen toplumlar arasında söz konusu olabileceğini; bunun Kıbrıs'ta sağlanabilmesi için de EOKA'nın silahlı eylemlerini sona erdirmesi, Kıbrıs Rum Kilisesinin siyasete karışmaktan kaçınması ve Türklerle Rumların adanın yönetiminde iki eşit toplum olarak yer almaları gerektiğini ifade etti³⁵³. 2 Eylülde yapılan toplantıda ise bir durum değerlendirmesi yapılabilmesi için konferansın 6 Eylülde ertelenmesine karar verildi.

6 Eylülde yeniden başlayan konferansta ilk sözü İngiliz Dışişleri Bakanı Harold Macmillan alarak özerklik önerilerini açıkladı. Kıbrıs için hazırlanan özerklik anayasasına göre Kıbrıs'ta Rum çoğunluğuna dayalı bir meclis olacak, Türk azınlığına da nüfus oranına göre temsiliyet sağlanacaktı. Dışişleri, savunma ve iç güvenlik alanlarındaki yetkiler, Vali'ye ait olacak; bunların dışında kalan yetkiler ise kademeli olarak Kıbrıslı bakanlara devredilecekti. Ayrıca Türk azınlığının haklarını güvence altına almak için bazı bakanlıklar Kıbrıs Türk Toplumuna verilecekti. Başbakan da meclis tarafından seçilecek ve Vali'nin onayıyla atanacaktı. Bunun yanı sıra İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın temsilcilerinden oluşacak üçlü bir komite kurulacaktı. Bu üçlü komite, adadaki iki toplum arasındaki uyumu sağlayacak ve her iki toplumun da çıkarlarını koruyan çalışmalar yürütecekti. Dışişleri Bakanı Macmillan, konuşmasının sonunda da özerklik anayasasının Kıbrıs'ta başarıyla uygulanması hâlinde İngiliz Hükümetinin bu kez Kıbrıslıların da katılacağı ikinci bir konferans düzenleyeceğini

³⁵³ Ahmet Avcı, “1950-1960 Arası Türk-İngiliz İlişkileri Işığında Kıbrıs Meselesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, 2014), s.49-51; Tansel, “Demokrat Parti Dönemi Kıbrıs Politikası”, s.92-95.

söyledi³⁵⁴. Harold Macmillan'ın bu açıklamalarına karşı Fatin Rüştü Zorlu, özerkliğin ancak aralarında düşmanlık olmayan toplumlarda uygulanabileceği düşüncesini tekrarladı. Ayrıca özerkliğin Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına zemin hazırlayacağını ileri sürdü. Daha sonra Fatin Rüştü Zorlu, Harold Macmillan'a İngiltere'nin Kıbrıs'taki egemenliğini devam ettirip ettirmeyeceğini; ettirecekse adanın şimdi veya yakın gelecekte başka bir devlete ilhakına yol açabilecek bir self-determinasyon şeklini kabul edip etmediğini sordu. Buna karşı Harold Macmillan, self-determinasyonu her yerde uygulanabilecek bir ilke olarak görmedikleri cevabını verdi³⁵⁵. Fatin Rüştü Zorlu'nun bu sorularla İngiliz Hükümetinin Kıbrıs konusundaki kesin görüşünü öğrenmeyi ve Yunanistan'ın da yeniden enosis talebinde bulunması imkânını ortadan kaldırmayı amaçladığı söylenebilir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopulos ise özerklik önerilerini inceleyeceklerini belirtmekle beraber konferansın başarılı olmadığını iddia ederek Kıbrıs konusunu bir kez daha BM'ye götüreceklerini söyledi. Böylece Londra Konferansı, 7 Eylülde uzlaşmaya varılamadan sona erdi. 9 Eylülde Başpiskopos Makarios, Lefkoşa'daki Cikko (Kikko) Manastırında yaptığı konuşmada içeriği ve koşulları ne olursa olsun hiçbir özerklik önerisini kabul etmeyeceklerini ifade etti. 17 Eylülde de Yunanistan Hükümeti, iki saatlik bir toplantı yapıp İngiliz önerilerini inceledikten sonra bu önerileri reddettiğini duyurdu³⁵⁶.

Londra Konferansı devam ederken 6 Eylülde Yunanistan'ın Selânik şehrinde Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu eve bomba atıldığı haberi geldi. Bu haber üzerine 6-7 Eylül tarihlerinde İstanbul, İzmir ve Ankara'da protesto mitingleri düzenlendi. Mitingler sırasında başta Rumlar olmak üzere Türkiye'de yaşayan gayrimüslim azınlıkları hedef alan eylemler de yapıldı. Bu eylemlerde gayrimüslimlerden ölenler ve yaralananlar olduğu gibi Hristiyan vatandaşlara ait pek çok taşınmaz mal da tahrip edildi. Bunun üzerine Türkiye Hükümeti, olaylardan sorumlu tuttuğu Kıbrıs Türktür Cemiyeti üyelerini tutukladı. Hükümet, basının Kıbrıs konusunda yayın yapmasına da yasak getirdi³⁵⁷. Ancak, 6-7 Eylül olaylarının yarattığı olumsuz havaya rağmen, Londra Konferansının Türkiye açısından bazı olumlu sonuçlar doğurduğu söylenebilir. En başta

³⁵⁴ Irkçatal, "İngiltere'nin Kıbrıs Politikası: 1945-1960", s.81.

³⁵⁵ Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s. 152-153.

³⁵⁶ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)**, s.99-102.

³⁵⁷ Gürhan Gürcan, "6-7 Eylül 1955 Olayları", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2006), s.74-114.

Türkiye'nin Kıbrıs Sorununun ilgili taraflarından birisi olduğu bu konferansla kesinleşti. Ayrıca Fatin Rüştü Zorlu'nun konferansta yaptığı konuşmayı hukukî temellere dayandırması, ileride de görüleceği gibi Yunanistan'ın Rum çoğunluğunu temel alan self-determinasyon hakkını savunmasını zorlaştırdı. Bu da çifte self-determinasyon hakkının 1956'da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan görüşmelerde çözüm seçeneklerinden birisi olarak ele alınmasına yol açan bir etken oldu.

Bu arada Yunanistan Hükümeti, 23 Temmuz 1955'te Kıbrıs Sorununun Genel Kurulun X. Devresinin gündemine alınması talebiyle BM'ye başvurmuştu. Bunun üzerine BM Genel Komitesi, Yunan başvurusunun gündeme sokulup sokulmaması konusunu ele almak üzere 21 Eylülde toplandı. Bu oturumda ilk sözü alan İngiliz delege Anthony Nutting, Kıbrıs'ın İngiltere'nin iç sorunu olduğunu; bundan dolayı BM'nin bu sorunu görüşme yetkisine sahip olmadığını öne sürdü. Ayrıca İngiliz delege Nutting, Kıbrıs'taki İngiliz egemenliğinin Lozan Barış Antlaşması ile kesin hükme bağlandığına; buna rağmen Yunanistan'ın Kıbrıs'a egemen olmak istediğine dikkat çekti. Yunanlı delege George V. Melas, Kıbrıs'ın İngilizlerin iç sorunu olduğu görüşüne itiraz etti ve Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon hakkı verilmesinde ısrar etti. Türk delege Selim Sarper ise İngiliz delegesi Nutting'in tezlerine destek vererek Yunanistan'ın self-determinasyon yoluyla Kıbrıs'ı ilhak etmeye çalıştığını savundu. Yapılan oylamada Genel Komite, 4 çekimser ve 4 aleyhte oya karşı 7 lehte oyla Kıbrıs konusunun Siyasi Komite ile Güvenlik Komitesinin gündemine alınmasının Genel Kurula tavsiye edilmesine karar verdi³⁵⁸.

Bunun üzerine BM Genel Kurulu, 23 Eylülde toplanarak konuyu görüştü. Toplantıda konuşan Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefan Stefanopulos, Genel Kurulun 17 Aralık 1954 tarihli toplantısından beri Kıbrıs konusunda durumun daha da kötüleştiğini; Genel Kurulun konuyu yeniden ele alması zamanının geldiğini ve BM'nin Kıbrıs halkına (Rumlara) self-determinasyon hakkı vermeye yetkili olduğunu iddia etti. İngiliz delege Anthony Nutting de Yunanistan Hükümetinin asıl amacının self-determinasyon değil, Kıbrıs'ı kendine bağlamak olduğunu yineledi. Ayrıca Anthony Nutting, Kıbrıs Sorununu İngiltere olarak kendilerinin çözeceği sözünü verdi. Türk delege Selim Sarper

³⁵⁸ Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s.175-176.

ise Yunanistan'ın Kıbrıs üzerinde kendi egemenliğini kurmak istemesinin Lozan Barış Antlaşmasının değiştirilmesi anlamına geldiğini; ancak BM'nin bu antlaşmayı değiştiremeyeceğini savundu. Bunun yanı sıra Selim Sarper, İngiliz delege Nutting gibi Kıbrıs'ın İngiltere'nin iç sorunu olduğunu; bu sebeple Genel Kurulun bu konuyu tartışmaya yetkili olmadığını iddia etti. Türkiye'nin bu şekilde Kıbrıs konusunun BM Genel Kurulunda tartışılmasını önlemeye ve Londra Konferansıyla başlayan üçlü müzakere sürecinin devam etmesini sağlamaya çalıştığı düşünülebilir. Selim Sarper'den sonra söz alan Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopulos, Kıbrıs halkının Lozan Barış Antlaşmasının taraflarından birisi olmadığını; bu yüzden antlaşmanın Kıbrıs halkını bağlamadığını ileri sürdü. Böylece Dışişleri Bakanı Stefanopulos, Kıbrıslı Rumların Lozan Barış Antlaşmasına imza atmadıklarını; böylece adadaki sömürge statüsünün değişmesini talep etme hakkına sahip olduklarını öne sürmüş oluyordu. Bununla birlikte Stefanos Stefanopulos'un Lozan Barış Antlaşmasının imzalandığı dönemde self-determinasyon ilkesinin henüz uluslararası bir ilke hâline gelmediğini göz ardı ettiği anlaşıyordu. Yunanistan Dışişleri Bakanının göz ardı ettiği bir diğer konu da Yunanistan'ın Lozan Barış Antlaşmasının taraflarından birisi olmasına rağmen Kıbrıs'ın kendisine verilmesini talep etmesiydi. Bu konuşmaların ardından geçilen oylamada Genel Komitenin tavsiyesi, 22 aleyhte ve 10 çekimser oya karşı 28 oyla kabul edildi. Böylece Yunan karar tasarısının kabul görmesi için gereken üçte ikilik çoğunluğa ulaşamadı³⁵⁹.

2.6. Harding-Makarios Görüşmeleri ve Başpiskopos Makarios'un Sürgün Edilmesi

23 Eylül 1955'te BM Genel Kurulunda yapılan oylamadan çıkan sonuçtan sonra İngiliz Hükümeti, Kıbrıs Sorununun çözümü yönünde yeni bir girişim başlattı. Atina'daki İngiliz Büyükelçiliğinden üst düzey bir diplomat, 25 Eylülde Yunanistan Başbakanı Papagos'la görüşüp üç öneri sundu. İngiliz diplomatın sunduğu öneriler şunlardı:

- a) İngiliz Hükümeti, Kıbrıs halkının self-determinasyon hakkını prensip olarak tanıyacaktı;
- b) İngiliz Hükümeti, Kıbrıs halkı için liberal ve demokratik bir anayasa yapacak; bu anayasa Yunanistan Hükümeti tarafından da onaylanacaktı;

³⁵⁹ Armaoğlu, a.g.e, s.176-178; Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.54-56.

- c) Self-determinasyon hakkının Kıbrıs'a ne zaman uygulanacağı konusu ise İngiltere ile Yunanistan arasında kararlaştırılacak, bu süre sekiz yılı geçmeyecekti.

Ancak Yunanistan Başbakanı Papagos bu önerileri reddetti³⁶⁰. Muhtemelen Başbakan Papagos, enosisin hemen gerçekleşmesini istediği için self-determinasyon ilkesinin Kıbrıs'a uygulanmasının zamana yayılmasına sıcak bakmıyordu.

İngiliz Hükümeti ise Kıbrıs'a özerklik tanımakta kararlıydı ve bunu da EOKA'yı etkisiz hâle getirerek yapabileceğini düşünüyordu. Bu yüzden Londra, EOKA'ya karşı etkin önlemler almaya yöneldi. İngiliz Hükümetinin ilk uygulaması, Kıbrıs Sömürge Valisi Sir Robert P. Armitage (1954-25 Eylül 1955) yerine valiliğe eski Genelkurmay Başkanı Feldmareşal Sir John Harding'i getirmek oldu³⁶¹. Sir John Harding, 4 Ekim 1955 tarihinde Kıbrıs'a gelerek görevine başladı. Sir John Harding'in görevi; bir yandan EOKA'yı etkisiz hâle getirmek, diğer yandan Başpiskopos Makarios ile özerklik temelinde müzakereler yapmaktır. Vali Harding, Başpiskopos Makarios'la ilk görüşmesini ise 5 Ekimde Lefkoşa'daki Ledra Palace Otelinde yaptı. Toplantıya Vali Vekili George Sinclair ile Başpiskopos Makarios'un güvendiği iki arkadaşı Etnarhia Genel Sekreteri Nikos Kranidyotis ve Etnarhia sekreterlerinden Paskilidis de katıldı. Kısa süren bu görüşmenin ardından yayınlanan bildiride Vali Harding ile Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs'ın geleceği üzerinde fikir alışverişinde bulundukları ve görüşmelere devam etme konusunda uzlaştıkları açıklandı³⁶².

Vali Harding'in Başpiskopos Makarios'la görüşmesi, Kıbrıs Türk Toplumunu tarafından kuşkuyla karşılandı. Vali Harding de bu kuşkuları gidermek için Türk toplum ileri gelenlerinden Kıbrıs Müftüsü Dâna Efendi, Lefkoşa Belediyesi Türk meclis üyeleri avukat Ümit Süleyman ile avukat Fadıl Korkut ve KTP Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük'le ayrı ayrı görüştü³⁶³. Vali Harding'in Başpiskopos Makarios'u Rumların tek lideri sayıp yalnızca onunla görüşürken Türklerden değişik kesimlerin önderleriyle

³⁶⁰ Stephen G. Xydis, "Toward 'Toil and Moil' in Cyprus", *Middle East Journal*, 1966, Vol. 20, No. 1, http://www.jstor.org/stable/4323951?seq=2#page_scan_tab_contents (31 Ocak 2016), s.16.

³⁶¹ Eden, *Full Circle*, s.402.

³⁶² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.116.

³⁶³ *Halkın Sesi*, 6 Ekim 1955, s.1.

görüşmesi, KTP tarafından Türkleri siyasi görüş ve liderlik yönünden bölme girişimi şeklinde yorumlanıp eleştirildi.

Bu tepkiler sürerken Vali Harding, 7 Ekimde Ledra Palace Otelinde Başpiskopos Makarios'la bir kere daha bir araya geldi. Bu görüşmede her iki taraf da ileriki bir tarihte bir görüşme daha yapma kararı aldı³⁶⁴. Bu karar, İngiliz Hükümetinin özerklik tasarısını Başpiskoposa kabul ettiremediğini gösteriyordu. Vali Harding, 8 Ekimde de Kıbrıs Radyosundan halka hitaben yaptığı konuşmada EOKA'ya karşı işbirliği çağrısı yaptı. Ayrıca Vali, Rum silahlı örgütünün etkisiz hâle getirilmesi hâlinde adaya özerklik tanınacağını; özerklik kapısının self-determinasyon kapısına, self-determinasyon kapısının da bağımsızlığa açılacağını belirterek halktan özerkliğe açılan kapıyı kapatmamasını istedi³⁶⁵.

Vali Harding'in radyo konuşması, hem Türklerin hem de Rumların olumsuz tepkilerine sebep oldu. KTP Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük, *Halkın Sesi* gazetesinin 11 Ekim 1955 tarihli nüshasında yayımlanan yazısında Vali Harding'e enosise açık kapı bıraktığı; yalnızca Rumlara hitap ettiği ve Türkleri yok saydığı eleştirisinde bulundu³⁶⁶. *Bozkurt* gazetesinin 10 Ekim tarihli nüshasında çıkan bir yazıda da Kıbrıs'ta Türkiyesiz bir çözüm olamayacağı ve Türklerin kendilerine eşit haklar tanımayan bir özerkliği kabul etmeyecekleri belirtiliyordu. Dr. Küçük de gerek Vali Harding'e gerekse Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'a gönderdiği telgraflarda Kıbrıslı Türkler olarak EOKA'nın etkisiz hâle getirilmesini, daha sonra Kıbrıs Türk Toplumuna eşit haklar verilmesini ve sömürge statüsünün devam etmesini istediklerini belirtti. Ayrıca self-determinasyona da enosise de karşı olduklarını bildirdi. Kıbrıslı Rumlar ise self-determinasyona özerklik sürecinden geçilerek ulaşılmasını kabul edilemez buldular. Yunanistan'daki Konstantin Karamanlis Hükümeti de Kıbrıslı Rumların self-determinasyon hakkı için verdikleri mücadelede yanlarında olduğunu açıkladı.

Vali Harding'in radyo konuşmasına tepkiler devam ederken Sir John Harding, 11 Ekimde Başpiskopos Makarios'la üçüncü kez görüştü. Vali Harding, bu görüşmede Başpiskopos Makarios'a özerklik tasarısını kabul ettirmeye çalışırken Başpiskopos

³⁶⁴ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.117.

³⁶⁵ *Halkın Sesi*, 11 Ekim 1955, s.1-2.

³⁶⁶ *Halkın Sesi*, 11 Ekim 1955, s.1.

Makarios da özerkliğin belli bir süreyle sınırlandırılmasını ve bu sürenin sonunda Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkı tanınmasını istedi. Yani Rumlar, özerkliğe karşı çıkmakla birlikte özerklik olacaksa da bunun belli bir süreyle sınırlandırılmasını istiyorlardı. Ancak iki taraf, yine uzlaşamadı ve görüşmeler çıkmaza girdi³⁶⁷. Bunun üzerine EOKA, Rumlar ile Yunanların isteklerini İngiltere'ye kabul ettirebilmek için İngilizlere yönelik silahlı eylemlerini yoğunlaştırdı. EOKA Lideri Grivas, “Zafer için İleri” ismini koyduğu harekât kapsamında 9 Ekimde militanlarına İngiliz ajanlarına, kendilerine dostça davranmayan polisler ve köy karakollarına saldırma emri verdi. Bir hafta içinde yüzlerce sabotaj, vurma, pusuya düşürme ve saldırı eylemi yapıldı. İngilizler; bu eylemlerde 5 İngiliz askerinin öldüğünü, onlarcasının yaralandığını açıkladılar. Albay Grivas ise İngilizlerin gerçek kayıplarını gizlediklerini iddia ediyordu³⁶⁸. EOKA, silahlı eylemlerini artırırken Başpiskopos Makarios da İngilizler aleyhine sert demeçler vermeye başladı. Nitekim Başpiskopos, 16 Ekimde Akatu köyünde yaptığı konuşmada İngilizler, self-determinasyon talebine hayır diyorsa kendilerinin de özerkliğe hayır dediğini belirtti.

Görüşmelerin çıkmaza girmesi üzerine Vali Harding, son durumu gözden geçirmek için 1955 Kasımında Londra'ya gitti. Londra'da değerlendirmeler yapıldıktan sonra Vali Harding'in Başpiskopos Makarios'la görüşmeleri sürdürmesine karar verildi. 20 Ekimde de yeni bir müzakere formülü oluşturuldu. Bu formüle göre İngiliz Hükümeti, self-determinasyon ilkesinin Kıbrıs'a asla uygulanamayacağı görüşünde değildi; yalnızca adanın stratejik önemi ve NATO'nun Doğu Akdeniz'deki çıkarları bakımından bu ilkenin şimdilik uygulanamayacağı görüşündeydi. Ayrıca özerkliğin Kıbrıs'ta başarıyla uygulanması hâlinde İngiliz Hükümeti, adanın statüsü konusunu Türkiye'nin ve Yunanistan'ın da katılacağı müzakerelerde Kıbrıs halkının temsilcileriyle görüşmeye hazır olacaktı³⁶⁹. Burada dikkat çekici olan, İngiliz Hükümetinin Kıbrıs gibi sömürgelere asla bağımsızlık tanınamayacağına dair tutumunu yumuşatmasıydı.

Vali Harding, bu formülü alarak Kıbrıs'a döndü ve 21 Kasım'da bir suretini Başpiskopos Makarios'a sundu. İngiliz Hükümeti de bu formülün bir suretini Yunanistan'a gönderdi.

³⁶⁷ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.118-119.

³⁶⁸ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.49-51.

³⁶⁹ Eden, *Full Circle*, s.402-404.

Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan Hükümeti, formülü inceledikten sonra olumsuz görüş belirttiler. Onların itiraz ettiği esas nokta, Kıbrıs'ın statüsünün belirlenmesinde Türkiye'nin de taraf olarak kabul edilmesiydi³⁷⁰. Bu arada Başpiskopos Makarios da Etnarhia Genel Sekreteri Nikos Kranidyotis'i Atina'ya gönderdi. Nikos Kranidyotis'in görevi, Yunanistan Hükümetinden Atina Radyosunun Kıbrıs yayınlarını artırmasını ve İngiliz Hükümeti üzerinde baskı oluşturmak için ABD'yle görüşmesini talep etmekte³⁷¹.

İngilizler de Başpiskoposun bu girişimlerini etkisiz kılmak için harekete geçtiler. 30 Kasım'da İngiliz Başbakanı Anthony Eden, Yunanistan Başbakanı Karamanlis'e bir mesaj göndererek ondan Başpiskopos Makarios'a İngiliz formülünü kabul ettirmesini istedi. Başbakan Eden, bir yandan da Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'e Türkiye'nin çıkarlarının da göz önünde bulundurulacağı güvencesini verdi. Ama Türkiye Hükümeti, İngiltere'nin Türk tarafına bildirmeden Başpiskopos Makarios'la görüşmeler yapmasından rahatsızlık duyduğu için bu güvenceyi yeterli bulmadı. Bu arada İngiliz Hükümeti; Rumlar ve Yunanlarla uzlaşabilmek için formülünde bazı değişikliklere gitti. Formülün yeni hâlinde İngiliz Hükümetinin niyetinin hem İngiltere ile müttefiklerinin çıkarları hem de İngilizlerin NATO'dan kaynaklanan savunma yükümlülükleriyle uyumlu ve Kıbrıs halkının da arzularını tatmin edecek nihai bir çözüm için çalışmak olduğu ifade ediliyordu. Ayrıca özerklik, Kıbrıs'ta başarıyla uygulandığı takdirde İngiliz Hükümeti, adanın statüsünü Kıbrıs halkının temsilcileriyle görüşmeye hazır olacaktı. Bu formülde dikkat çekici olan, adanın statüsünü belirleyecek müzakerelerde Türkiye ve Yunanistan'ın adlarının anılmamasıydı. Türkiye ile Yunanistan'ın adlarının zikredilmemesinin her iki ülke için ayrı anlamlar taşıdığı söylenebilir. Türkiye, bu formülle Kıbrıs Sorununda devre dışı bırakılmış gözüküyordu. Bu, Türkiye'nin sorunun taraflarından birisi olarak kabul edildiği Londra Konferansının gerisine düşüldüğü izlenimi yaratıyordu ve Türkiye ile Kıbrıs Türk Toplumu için olumsuz bir durumdu. Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan Hükümetinin ise esas amacı, Türkiye'yi Kıbrıs Sorununda devre dışı bırakmak olduğu için formülün yeni hâlinin Yunanistan'ın lehine olduğu söylenebilir. Ayrıca Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkı tanınması hâlinde Rum çoğunluğunun dolayısıyla Yunanistan'ın istediği şekilde

³⁷⁰ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.121-122.

³⁷¹ Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.158.

adının statüsü değişebilirdi. O sebeple Yunanistan'ın adının formülde zikredilmemesinin Yunanlar açısından pek bir önemi yok gibiydi.

Yine de Rumlar ile Yunanistan, İngiliz formülünün yeni hâlini yetersiz buldular. Zira onlar, özerkliğe itiraz ediyor; self-determinasyonun Kıbrıs'ta zamana yayılmadan, bir an önce uygulanmasını istiyorlardı. Nitekim Kıbrıs Rum Kilisesi Etnarhia Konseyi, İngiliz formülünün yeni hâli açıklandıktan sonra yaptığı açıklamada self-determinasyon ilkesinin adada kolay ve hızlı bir şekilde uygulanmasını talep ettiklerini ifade etti³⁷². Yunanistan Hükümeti de bu konuda Rumlara destek vererek İngiliz formülüne karşı olumsuz bir tutum takındı³⁷³. Türkiye Hükümeti ise İngiliz Hükümetinin Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon hakkı tanıyacağı; böylece Türk tarafının bir oldubittiyle karşılaşacağı endişesini taşıyordu. Bu sebeple İngiliz Hükümeti, Türkiye'nin bu endişelerini gidermek için bir açıklama yapmayı zorunlu gördü. Nitekim İngiliz Dışişleri Bakanı Harold Macmillan, Avam Kamarasının 5 Aralık 1955 tarihli oturumunda Kıbrıs'ın Anadolu'ya coğrafi yakınlığından dolayı Türkiye için önemini ve Türkiye Hükümetinin 1878 Kıbrıs Antlaşmasına dayanarak adanın kendisine verilmesini isteyebileceğini Yunanistan'ın da idrak etmiş olması gerektiğini söyledi. Ayrıca Harold Macmillan, bu gerçekler göz önüne alındığında self-determinasyon ilkesinin Kıbrıs'a uygulanmasının bazı özel koşullara bağlı olacağını ifade etti. Dışişleri Bakanı Macmillan, "bazı özel koşullar" ifadesiyle Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkı tanınırken Türkiye'nin de çıkarlarının dikkate alınması gerektiğini kastetmiş olmalıydı³⁷⁴.

Fakat bu açıklama, Türkiye'nin kaygılarını gidermeye yetmedi. Nitekim Türkiye Hükümeti, Londra'daki Türk Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü'ye İngiliz makamları nezdinde girişimlerde bulunup Türk tarafının kaygılarını bildirmesi talimatını verdi. Dışişleri Genel Sekreteri M. Nuri Birgi de Ankara'daki İngiliz maslahatgüzarı Michael Stewart'la 10 Aralıkta bir görüşme yaparak Türkiye'nin endişelerini dile getirdi.

³⁷² Eden, *Full Circle*, s.405-408.

³⁷³ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.124.

³⁷⁴ *HC Deb 05 December 1955 vol 547 cc.36-40*, <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1955/dec/05/cyprus> (31 Ocak 2016) .

Türkiye Hükümeti, Washington Büyükelçisi Ali Haydar Görk'e de bir talimat göndererek Türk tarafının kaygılarının ABD makamlarına iletilmesini istedi³⁷⁵.

ABD Yönetimi ise Kıbrıs Sorununun çözülmesi için ilgili taraflar arasında arabuluculuk girişiminde bulunmaya karar verdi. Nitekim Kıbrıs'taki ABD Konsolosu Raymond Courtney³⁷⁶, 3 Aralıkta Başpiskopos Makarios'la görüşüp Başpiskoposa İngiliz formülünü kabul etmesi telkininde bulundu³⁷⁷. Yunanistan Hükümeti ise Yunanistan'da yaklaşan seçimler öncesi halkın desteğini kaybetmemek hatta kazanabilmek için Harding-Makarios görüşmelerinin devam etmesinden yanaydı. Bu yüzden Yunanistan Dışişleri Bakanı Spiros Theotokis, Başpiskopos Makarios'tan Vali Harding'le görüşmeleri sürdürmesini istedi. Ayrıca Dışişleri Bakanı Theotokis, görüşmelerin sonunda bir Yunan formülü önerileceği ve bu formül üzerinde uzlaşma olması için çalışılacağı yönünde Başpiskoposa güvence verdi. Yunanistan Başbakanı Karamanlis de 15 Aralıkta Atina'daki İngiliz Büyükelçisi Sir Charles Peake'e Kıbrıs konusundaki görüşlerini sundu. Yunanistan Başbakanı, Büyükelçi Peake'e İngiliz formülünü mevcut hâliyle Başpiskopos Makarios'a veya Kıbrıs Rum Toplumuna kabul ettirmenin mümkün olmadığını belirtti. Ayrıca bu formülün Rumlar tarafından kabul edilebilir hâle gelebilmesi için self-determinasyonla ilgili daha açık bir ifade kullanılmasını ve NATO'dan doğan yükümlülöklere vurgu yapılmamasını istedi. Aynı gün Paris'te yapılan NATO toplantısında Yunanlı delegeler Mostras ile Liatis; İngiliz delegeler Sir H. Caccia ile P.F. Hannock'a isteklerini içeren bir metin sundular. Bu metinde Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in İngiliz Büyükelçisine sunduğu taleplerin yanında Kıbrıs halkının temsilcisi olarak sadece Başpiskopos Makarios'la görüşölmesi ve Kıbrıs konusunda Türkiye'ye veto hakkı tanınmaması isteniyordu³⁷⁸.

Yunanlı delegeler Mostras ile Liatis, İngiliz delegelere Yunanistan Hükümeti tarafından hazırlanan iki de formül sundular. Birinci formölde Kıbrıs'ta uygulanacak özerkliğin 4 yıllık olması öngörölüyordu. Ayrıca bu formölle göre özerklik başarıyla uygulandığı takdirde İngiliz Hükümeti, nihai bir antlaşmaya varılması için adanın temsilcileriyle

³⁷⁵ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.124-125.

³⁷⁶ TNA, FO 371 / 123926.

³⁷⁷ "Telegram From the Consulate at Nicosia to the Department of State", December 8 1955, *Foreign Relations of the United States (FRUS), 1955-1957, Volume XXIV, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Document 150*, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d150> (2 Şubat 2016).

³⁷⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.126-128.

müzakereye hazır olacaktı. Bu nihai antlaşma da Kıbrıs halkının (Rumların) isteklerine uygun olacaktı. Özerklik anayasasında Türk azınlığı başta olmak üzere adadaki tüm kesimlerin hakları korunacaktı. Bu antlaşma, İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki stratejik sorumluluklarıyla da uyum içinde olacaktı. İkinci formülde ise özerkliğin süresi için 4 yıl yerine “en uygun zamanda (as soon as practicable)” ifadesi kullanılıyordu. Yani Yunanistan Hükümetinin formülüne göre 4 yıllık veya daha kısa süreli bir özerkliğin ardından İngiliz Hükümeti, Kıbrıs halkının tek temsilcisi Başpiskopos Makarios'la görüşerek Rumlara self-determinasyon hakkı verecekti. Yunanistan'ın burada İngilizlerin önerdiğinden daha kısa süreli bir özerklik önerdiği ve Kıbrıs halkının temsilcileri arasında Rum Komünist Partisi AKEL'i veya Kıbrıs Türk Toplumunun ileri gelenlerini saymadığı görülmüyordu.

Bu formülü inceleyen İngiliz diplomat J.A. Thomson, ancak İngiltere için büyük bir kazanım elde edilecekse Yunan formülü temelinde bir anlaşmaya varılmasından yana olduğunu bildirdi. Zira J.A. Thomson'a göre Yunanistan, bu formülüyle Türkiye'yi Kıbrıs konusunda dışta bırakıyordu ve İngiliz Hükümeti, bu formülü kabul edecek olursa İngiliz-Türk ve Türk-Yunan ilişkileri daha da bozulabilirdi. Buna ek olarak J.A. Thomson, ABD Yönetimi de Yunanistan'ı uzlaşmaya ikna edemezse tek çıkar yolun Başpiskopos Makarios'la görüşmeleri yeniden başlatıp İngiliz formülünün yeni şeklini ona kabul ettirmeye çalışmak olduğu görüşündeydi. Ayrıca J.A. Thomson, Yunanistan Dışişleri Bakanı Theotokis'in önerdiği gibi Harding-Makarios görüşmelerinde önce İngilizlerin ilk sunduğu formülün görüşülmesini; bu formülde uzlaşma sağlanamazsa formülün değiştirilmiş hâli üzerinde anlaşmaya varılmasını öneriyordu. Aynı günlerde Kıbrıs Sömürge Valisi Sir John Harding de Londra'ya bir telgraf göndererek Başpiskopos Makarios'un görüşlerini tam olarak öğrenebilmek için onunla yeniden görüşmelere başlamak gerektiğini bildirdi³⁷⁹.

Bunun üzerine Başbakan Anthony Eden, Dışişleri Bakanı Harold Macmillan ve Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd; 21 Aralıkta özel bir Kıbrıs toplantısı yaptılar. Bu toplantıda Harding-Makarios görüşmelerinin yeniden başlatılması kararlaştırıldı. Bundan sonra Vali Harding'e gönderilecek görüşme ilkeleri ve talimatın esasları belirlendi. Ayrıca görüşmelerden bir netice alınamaması durumunda İngiliz önerilerinin

³⁷⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.126-128.

dünya kamuoyuyla paylaşılmasına ve Kıbrıs'ta birtakım güvenlik önlemleri alınmasına karar verildi. Bu önlemler arasında EOKA'ya destek verdiği düşünülenlerin tutuklanması, deniz ve hava trafiğinin daha sıkı denetlenmesi, gece uçuşlarının yasaklanması, Kıbrıs Rum Kilisesinin fanatik görülen üyelerinin sürgüne gönderilmesi ve Kıbrıs basınına sansür uygulanması vardı³⁸⁰.

Böylece İngiliz Hükümeti, aldığı kararlar çerçevesinde 22 Aralıkta Vali Harding'e İngiliz formülünü Başpiskopos Makarios'la müzakere etme talimatı verdi. Bu talimata göre yapılacak görüşmelerde Başpiskopos Makarios'un özerklik konusundaki görüşlerini değiştirip değiştirmediği tespit edilecekti. Başpiskoposa özerklik adada işleyebilir hâle geldiğinde self-determinasyon konusunun Kıbrıs halkının seçilmiş temsilcileriyle görüşüleceği bildirilecekti. Ayrıca özerkliğin başarılı bir şekilde yürütülmesinin Kıbrıslı Rumların ve Başpiskoposun tavrına bağlı olacağı söylenecekti. Öte yandan özerkliğin ne kadar süreceği belli değildi. Self-determinasyon konusunun Kıbrıs halkının temsilcileriyle konuşulması zamanı geldiğinde bu ilkenin adaya uygulanmasının gerek İngiltere'nin NATO'dan doğan savunma yükümlülüklerini gerekse İngilizler ile müttefiklerinin çıkarlarını olumsuz yönde etkileyip etkilemeyeceğini kestirmek de zordu. O sebeple Başpiskopos Makarios'a self-determinasyon ilkesinin Kıbrıs halkına ne zaman tanınacağıyla ilgili kesin bir takvim verilmeyecekti. Eğer Başpiskopos Makarios, "NATO'dan kaynaklanan yükümlülükler ve İngiltere ile müttefiklerinin çıkarları" ile Türkiye'nin vetosunun ve Lozan Barış Antlaşmasının mı kastedildiğini sorarsa Başpiskoposa Lozan Barış Antlaşmasından söz edilmesinin sebebinin İngiltere'nin adadaki egemenliğinin bu antlaşmayla tescillenmiş olması olduğu hatırlatılacaktı.

İngiliz Hükümeti, bir taraftan da Başpiskopos Makarios'un İngiliz formülüne yönelik katı tutumunu yumuşatmak için ABD Hükümetinden Atina nezdinde girişimde bulunmasını rica etti³⁸¹. İngilizlerin isteği üzerine ABD Dışişleri Bakanı John Fuster Dulles, Atina'daki Amerikan Büyükelçisi Cavendish W. Cannon aracılığıyla 24 Aralıkta Karamanlis Hükümetine bir telgraf gönderdi. ABD Dışişleri Bakanı Dulles, telgrafında Yunanistan Hükümetine İngilizlerin formülünü reddettiği takdirde ABD

³⁸⁰ Gazioğlu, a.g.e, s.129-130.

³⁸¹ Gazioğlu, a.g.e, s.129-130.

dâhil pek çok dost ülkeyi kaybedeceği uyarısında bulundu ve Kıbrıs'taki durum daha da kötüleşmeden formülü kabul etmesini önerdi³⁸². İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd ise 28 Aralıkta Vali Harding'e bir telgraf göndererek Başpiskopos Makarios'la yapılacak görüşmelerde izlenecek rehber ilkeleri sıraladı. En önemli ilke, EOKA'nın etkisiz hâle getirilmesi konusunda Başpiskoposun işbirliğinin sağlanmasıydı.

Yunanistan Hükümeti de İngiliz Hükümeti ile eşzamanlı olarak diplomatik faaliyetlerini artırdı. Nitekim Yunanistan Dışişleri Bakanı Theotokis, diplomat Alexis Liatis'i 26 Aralıkta Kıbrıs'a gönderdi. Alexis Liatis, adaya giderek Vali Sir John Harding'le görüştü. Bu görüşmede Vali Harding, Alexis Liatis'e Başpiskopos Makarios'la çekincesiz ve önkoşulsuz görüşmeye hazır olduğunu söyledi. Yunanistan Dışişleri Bakanı Theotokis de Atina'daki İngiliz Büyükelçisine Başpiskoposun en kısa zamanda Vali Harding'le görüşmeye hazır olacağını belirtti.

Türkiye Hükümeti ise self-determinasyon ilkesini kabul etmekle beraber İngiltere'den bu ilkenin uygulanmasının sadece zamana değil, tatmin ve tespit edilmesi mümkün olmayan belli koşullara da bağlı olduğunu açıklamasını talep etti. Fakat Türkiye, bu talebinde ısrar edemedi³⁸³. Zira kabine değişikliğinden dolayı bir müddet Kıbrıs konusuyla ilgilenemedi. 29 Kasım'da yapılan DP Meclis Grubu toplantısında ithalat ve döviz işlerinde yolsuzluk yapıldığını ileri süren bazı milletvekilleri, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ile Ekonomi ve Ticaret Bakanı Sıtkı Yırcalı ve Dışişleri Bakanlığı Vekili Fatin Rüştü Zorlu hakkında soruşturma açılmasını istediler. Bu istek, grup tarafından kabul edilince üç bakan istifa etti. Böylece tüm kabine düşmüş oldu. Ancak Başbakan Menderes'in 17 Aralıkta meclis grubundan güvenoyu alması üzerine Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, hükümeti kurma görevini tekrar Adnan Menderes'e verdi³⁸⁴. Bu arada Fuat Köprülü, 9 Aralıkta yeniden Dışişleri Bakanlığına getirildi ve bu

³⁸²“Telegram From the Department of State to the Embassy in Greece”, December 23, 1955, **FRUS, 1955-1957, Volume XXIV, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Document 153**, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d153#fnref1> (1 Şubat 2016).

³⁸³ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)**, s.131-133.

³⁸⁴ Arnaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s.179; Hava Eltetik, “Fatin Rüştü Zorlu”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2009), s.65-66; Rasim Koç, “Fatin Rüştü Zorlu'nun Hayatı ve Siyasî Faaliyetleri”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2009), s.48.

görevi 20 Haziran 1956'ya kadar sürdürdü³⁸⁵. Fuat Köprülü'nün Dışişleri Bakanı olması, ilk bakışta Türkiye Hükümetinin Kıbrıs konusunda 1950-1955 yılları arasındaki temkinli siyasetine döneceği izlenimini uyandırıyordu.

Hükümetin 6-7 Eylül olaylarından dolayı aldığı sıkıyönetim tedbirlerinden ötürü Türk basını da Kıbrıs konusunda görüş ifade etmekten kaçınmaktaydı. Yalnızca *Vatan* gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman, 4 Ocak 1956'da yayımlanan yazısında İngiltere'nin Kıbrıs Rum Toplumuna self-determinasyon hakkı tanıdığı takdirde adadan çekilmek zorunda kalacağını ve böylece Ortadoğu'nun Sovyet tehdidine açık hâle geleceğini iddia etti. Ahmet Emin Yalman'a göre Türkiye'de millî bir cephe kurulmalı ve bu tehlike ABD ve İngiltere başta olmak üzere Batı Dünyasına anlatılmalıydı³⁸⁶. *Vatan* gazetesi başyazarının yazısından birkaç gün sonra Harding-Makarios görüşmelerinin ikinci turu başladı. Türkiye Hükümetinin bu gelişme hakkında bir görüş açıklamaması üzerine DP Ordu Milletvekili Refet Aksoy, TBMM'nin 21 Ocak 1956'daki Bütçe Komisyonu görüşmeleri sırasında hükümete Kıbrıs siyasetinde bir değişiklik olup olmadığını sordu. DP İzmir Milletvekili Abdullah Aker de Kıbrıs Sorununun bir Türk-İngiliz davası olarak mı yoksa bir Türk-Yunan davası olarak mı ele alındığı sorusunu yöneltti³⁸⁷.

Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, bu sorulara basın aracılığıyla cevap verdi. Fuat Köprülü, Anadolu Ajansına verdiği demeçte Türkiye Hükümetinin Kıbrıs Sorunu ile faal olarak ilgilendiğini ve bu konuda İngiliz Hükümeti ile sıkı temaslarını sürdürdüğünü belirtti. Self-determinasyon ilkesine değinen Fuat Köprülü, bu ilkeyi uluslararası bir ilke olarak kabul ettiklerini; fakat bu ilkenin dünyanın her yerinde uygulanamayacağı görüşünde olduklarını ifade etti. Bunun yanı sıra Dışişleri Bakanı Köprülü, Kıbrıs'ta idari özerkliğe gidilebilmesi için her şeyden önce EOKA'nın etkisiz hâle getirilerek adada asayiş ve nizamın sağlanması ve Türklerle Rumlar arasındaki düşmanlığın sona erdirilmesi gerektiğini söyledi. Ayrıca Fuat Köprülü, adada asayiş ve nizam sağlansa bile özerkliğin sağlıklı yürütülebilmesi için Kıbrıs Türk Toplumunun federal yönetimlerde

³⁸⁵ Eltetik, "Fatin Rüştü Zorlu", s.66; Orhan Avcı, "Mehmet Fuat Köprülü'nün Dışişleri Bakanlığı", **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2014, Cilt. 4, No. 2, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kusbd/article/viewFile/5000112749/5000104990> (27 Nisan 2016), s.77.

³⁸⁶ Ahmet Emin Yalman, "İngilizlerle Yunanlılar Yanlış Yolda", **Vatan**, 4 Ocak 1956, s.1 ve 5.

³⁸⁷ **Aynı Tarihi**, 21 Ocak 1956.

olduğu gibi idarede eşit hak ve imkânlarla sahip olmasının bir gereklilik olduğunu savundu³⁸⁸. Ankara Radyosunun 7 Şubat 1956 akşamı “Radyo Gazetesi” isimli programında da Türkiye Hükümetinin özerkliğin enosise kapı açmasının önlenmesini istediği ve self-determinasyon ilkesinin Yunanistan’la birleşmek için bir araç olarak kullanılmasına karşı çıktığı ifade edildi³⁸⁹. Görüldüğü gibi Türkiye Hükümeti, Kıbrıs Türk Toplumunun Rum çoğunluğuna karşı korunması için özerk yönetimde eşit haklara sahip olmasını, özerkliğin enosise yol açmamasını ve self-determinasyon ilkesinin Kıbrıs’ı Yunanistan’a bağlamak için kullanılmamasını istiyordu. Bu da Türkiye Hükümetinin bakan değişikliğine rağmen Kıbrıs konusundaki görüşlerini değiştirmede anlamına geliyordu. Bununla beraber Türkiye’nin Kıbrıs’ta sömürge statüsünün devamından veya adanın kendisine iade edilmesinden bahsetmemesi de dikkat çekiciydi. Artık İngiliz Hükümetinin Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan Hükümetiyle özerklik tasarılarını müzakere etmeye başlamasının Türkiye Hükümetini de Kıbrıs siyasetinde bir ölçüde değişiklik yapmaya zorladığı anlaşıyordu.

Bu arada 17 Aralıkta Paris’te yapılan NATO toplantısında İngiliz, Türk, Yunan ve Amerikan delegelerinin özel bir görüşme yaparak Kıbrıs konusunu ele aldıkları ve bu görüşmeden sonra ABD Dışişleri Bakanı Dulles’in Türkiye’ye Kıbrıs siyasetini değiştirmesi yönünde baskı yapmaya karar verdiği yabancı ajanslara yansdı³⁹⁰. Bunun üzerine KTP Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük, ABD Dışişleri Bakanına bir mektup göndererek Rumlar ile Yunanların self-determinasyon taleplerine niçin karşı çıktıklarını açıkladı. Dr. Küçük’e göre self-determinasyon, Yunanistan’ın topraklarını genişletmek için kullandığı bir örtüydü. Ayrıca eğer self-determinasyon, Kıbrıs’ta gerçekleşirse Kıbrıs Rum Toplumunda içinde güçlü olan komünist Rumlar, adaya hâkim olacak ve böylece ada, Sovyetlerin egemenliğine girecekti. Bu da Kıbrıs’a istikrarsızlık hatta iç savaş getirecekti. Bunun yanı sıra Yunanistan, yaklaşık 600 mil mesafeden Kıbrıs’ı asla yönetemezdi ve ada üzerinde egemenlik iddia etme hakkına da sahip değildi. Ayrıca Kıbrıs coğrafi bakımdan Türkiye’nin bir parçası olduğu gibi stratejik bakımdan da Türkiye için hayati önemdeydi. Dr. Küçük, ABD’nin bu gerçekleri değiştirmeye

³⁸⁸ **Aynı Tarihi**, 24 Ocak 1956.

³⁸⁹ Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s.206.

³⁹⁰ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)**, s.167.

muktedir olmadığını belirtiyor; buna teşebbüs etmemesi uyarısında bulunuyordu³⁹¹. Bu yazıda dikkat çeken nokta, self-determinasyonun komünizmle bağdaştırılmasıydı. Dr. Küçük'ün ABD'nin en büyük tehlike olarak gördüğü komünizmi öne sürerek Dışişleri Bakanı Dulles'i Türk tarafı lehine etkilemeye çalıştığı anlaşıyordu.

Dr. Küçük, bir taraftan ABD Dışişleri Bakanı Dulles'e mektup gönderirken diğer taraftan Türkiye Hükümeti ile Kıbrıs konusunda görüşmeler yapmaktaydı. Nitekim Dr. Fazıl Küçük, KTKF Başkanı Faiz Kaymak'la birlikte 31 Ocak 1956'da Ankara'ya giderek Başbakan Menderes, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ve Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri M. Nuri Birgi ile 10 gün boyunca temaslarda bulundu. Dr. Küçük, Türkiye'den ayrılırken Ankara Radyosuna verdiği demeçte Başpiskopos Makarios'un özerk yönetimi enosis için bir köprü olarak kullanmak istediğini iddia etti. Ayrıca Dr. Fazıl Küçük, adada Rum çoğunluğuna dayalı bir yönetim kurulursa Kıbrıs Türk Toplumunun baskıya maruz kalacağını savundu ve hem özerklik için yapılacak müzakerelerin hem de özerk yönetimin iki toplumun eşitliği temelinde olmasını istedi. Dr. Küçük'ün bu konudaki bir diğer talebi de adada kurulacak özerk yönetimde Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili hayati çıkarlarının zarar görmemesine ve uluslararası hukuk ve ahlâk kurallarının ihlal edilmemesine dikkat edilmesi³⁹².

Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs'a döndükten sonra basına yaptığı açıklamada da yönetim konusunu müzakere edebilmeleri için önce adada sükûn ve nizamın yeniden sağlanması gerektiğini; bu gerçekleşmediği takdirde müzakerelere katılmayacaklarını ifade etti. Ayrıca Dr. Küçük, Türkiye'nin kayıtsız şartsız Kıbrıslı Türklerle beraber olduğunu vurguladı³⁹³. Dr. Fazıl Küçük'ün Türkiye'den döndükten sonra böyle bir demeç vermesi, Türkiye Hükümeti ile yapılan görüşmelerde ortak tutum belirlendiği izlenimini uyandırıyor. Bunun üzerine Vali Harding, Başpiskopos Makarios'la müzakerelere başlamadan önce Türk tarafının kaygılarını gidermek için 7 Ocak 1956'da Dr. Küçük başkanlığındaki bir heyetle görüştü. Vali, bu görüşmede Türk tarafının görüşü alınmadan adanın statüsüyle ilgili herhangi bir karara varılmayacağı güvencesini verdi.

³⁹¹ HalkınSesi, 17 Aralık 1955, s.1.

³⁹² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.167-168.

³⁹³ Gazioğlu, *a.g.e.*, s.135.

İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd da Londra'daki Türk Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü'ye aynı doğrultuda güvence verdi³⁹⁴.

Nihayet Harding-Makarios görüşmeleri, 9 Ocakta yeniden başladı. 29 Şubata kadar süren görüşmelerde Vali Harding ile Başpiskopos Makarios; İngiliz Başpapazı Jack Adeney'in Lefkoşa'daki evinde birkaç kez bir araya geldiler. Vali Harding, 9 ve 13 Ocakta Başpiskopos Makarios'la yaptığı görüşmelerde Başpiskoposa self-determinasyon talebinden geri adım attıramadı ve özerkliğe karşı sergilediği sert tutumu da yumuşatamadı. Bunun üzerine Vali, gelinen durumu gözden geçirmek için Londra'ya giderek İngiliz Hükümeti ile temaslarda bulundu. Hükümet, Vali Harding'den görüşmelere bir süre daha devam etmesini istedi ve Vali'ye desteğini yineledi³⁹⁵.

Böylece Vali Harding, 26 Ocakta Kıbrıs'a dönüp ertesi gün Başpiskopos Makarios'la bir kez daha görüştü. Fakat bu görüşmeden de bir netice alınamadı. Bundan sonra Vali Harding ile Başpiskopos Makarios, görüşlerini yazılı olarak birbirlerine iletmeye başladılar³⁹⁶. Vali Harding, 28 Ocakta Başpiskopos Makarios'a gönderdiği mektupta Başpiskopostan özerkliği kabul edip etmediğini açıklamasını; özerkliği kabul ediyorsa tüm nüfuz ve yetkisini kullanarak EOKA'ya silahlı eylemlerine son verme çağrısı yapmasını istedi.

Başpiskopos Makarios, bu mektuba cevap vermeden önce Rum belediye başkanları ve siyasi parti temsilcileriyle bir araya gelip onların fikirlerini aldı. Ardından Başpiskopos, 2 Şubatta Vali Harding'e kapsamlı bir mektup gönderdi. Başpiskopos Makarios, mektubunda İngiliz formülünde self-determinasyon ilkesinin Kıbrıs'a ne zaman uygulanacağı konusunda belirsizlik olduğunu; o sebeple bu formülün altına imza atmayacaklarını bildirdi. Ayrıca Başpiskopos, self-determinasyon hakkının Kıbrıs halkına en erken zamanda tanınması taleplerinin aynen devam ettiğini belirtti. Bununla beraber Başpiskopos Makarios, bu formülü İngiliz görüşünü yansıtan bir belge olarak kabul edeceklerini; adada sükûnetin sağlanması için her türlü uğraşı göstermeye ve Kıbrıs Türk Toplumunun da katılacağı müzakerelerde özerklik anayasasını yapmak için İngilizlerle işbirliğine hazır olduklarını ifade etti. Ancak Başpiskopos, bu işbirliğinin

³⁹⁴ Holland, *Britain and the Revolt in Cyprus*, s.107-110.

³⁹⁵ Holland, *a.g.e.*, s.107-110.

³⁹⁶ Holland, *a.g.e.*, s.107-110.

etkili olabilmesi için İngiliz Hükümetinden anayasanın gerçek bir özerk yönetim öngördüğüne dair resmî bir güvence vermesini istedi. Başpiskopos Makarios, bu talebinin yanı sıra anayasaya konmasını istediği bazı genel ilkeler sıraladı. Bu genel ilkeler şunlardı³⁹⁷:

- a) Bazı istisnalar dışında tüm yasama, yürütme ve yargı yetkileri, Kıbrıs halkının (Rumların) seçilmiş temsilcilerine bırakılacaktı;
- b) Savunma ve dış siyaset, Vali'nin yetkisinde olacaktı. Ancak Vali'nin Meclisten çıkan yasaları veto etme hakkı olmayacaktı;
- c) Hükümet, Mecliste en çok milletvekili olan partinin başkanı tarafından kurulacaktı. Başbakan, bakanları atayacak ve Meclis'e karşı sorumlu olacaktı.
- d) Meclisteki temsiliyet, nüfus oranına göre olacaktı;
- e) Vali ile Hükümet arasında anayasanın farklı yorumlanmasından kaynaklanan uzlaşmazlıkların giderilmesi için tarafsız bir komisyon oluşturulacaktı.

Başpiskopos Makarios; bu genel ilkeleri sıraladıktan sonra Kıbrıs'taki olağanüstü hâlin kaldırılmasını, askerî önlemlerin uygulanmasına son verilmesini ve tüm siyasî suçlulara af getirilmesini istedi. Ancak Başpiskopos, EOKA'nın silahlı eylemlerini kınayıp bu eylemlerin durdurulmasını isteyeceğine yönelik herhangi bir güvence vermedi.

İngiliz Hükümetinin bu talepleri incelemesinin ardından Vali Harding, 14 Şubatta Başpiskopos Makarios'a ikinci bir mektup gönderdi. Bu mektupta şu öneriler sunuluyordu:

- a) Hem Rumların hem de Türklerin görüşü alınarak demokratik ve liberal bir özerklik anayasası yapılacaktı;
- b) Dışişleri, savunma ve gerekli görüldüğü sürece kamu güvenliği; Vali'nin yetkisine bırakılacaktı. Bu yetkiler dışında kalanlar ise Kıbrıslı bakanlara devredilecekti;
- c) Meclisin çoğunluğu Kıbrıs halkının seçilmiş üyelerinden oluşacaktı;
- d) Başbakan, Meclis tarafından seçilip Vali'nin onayına sunulacaktı. Vali ise uygun görmediği kişinin başbakanlığını onaylamayabilirdi;
- e) Başbakan, Türk bakanlar hariç tüm bakanları kendisi atayacaktı;

³⁹⁷ Holland, **a.g.e.**, s.110-111.

- f) Bakanlar Kurulunda Türk bakanlar da olacaktı. Fakat Türk bakanların kimin tarafından atanacağı belirtilmiyordu³⁹⁸.

Vali Harding, mektubun sonunda ise bir kez daha Başpiskopos Makarios'tan EOKA'ya silahlı eylemlerine son vermesi çağrısı yapmasını istedi. Vali, 16 Şubatta Sömürge Müsteşarı John Reddaway aracılığıyla Başpiskopos Makarios'un yardımcısı Kranidyotis'e sunduğu mektupta da Başpiskoposun özerklik anayasası çalışmalarına katılmasını ve EOKA'nın silahlı eylemlerini kınamasını istedi. Bunun yanında Vali Harding, özerk yönetime bir süre koymanın oyalama taktiği olmadığı güvencesini verdi. Vali, Meclisteki seçilmiş Rum çoğunluğunun artırılması istekleriyle ilgili olarak da bu konunun İngiliz Hükümeti tarafından atanacak bir Anayasa Komiseri tarafından belirleneceğini belirtti. Buna ek olarak Vali Harding, Başpiskoposun yardımcısına üç öneri sundu. Bu öneriler şunlardı:

- a) Kıbrıslı bakanlar, Meclise karşı sorumlu olacaklardı.
- b) Bakanlar, bakanlıklarıyla ilgili yasama ve yargı yetkilerini kullanma hakkına sahip olacaklardı.
- c) Kamu güvenliğinin ne kadar süre Vali'nin yetkisinde kalacağına yine Vali karar verecekti. Öte yandan Vali'nin Başbakanı onaylama yetkisinin sınırları, Anayasa Komiseri tarafından belirlenecekti.

Buna karşı Başpiskopos Makarios, 24 Şubatta (veya 25 Şubatta) Vali Harding'e yazılı bir cevap gönderdi. Başpiskopos, esas hedeflerinin self-determinasyon hakkını elde etmek olduğunu ve özerkliği de bu esas hedeflerine ulaşmalarını sağlayacak geçici bir dönem olarak gördüklerini ifade etti. Başpiskopos, daha sonra kendi önerilerini sundu. Buna göre Vali'ye bırakılacak olan savunma ve dışişleri dışında kalan tüm yasama, yürütme ve yargı yetkileri, Kıbrıs halkının seçilmiş temsilcilerine bırakılacaktı. Meclisteki temsiliyet, toplumların nüfus oranlarına göre olacaktı. Başbakan, Meclis tarafından seçilecek; Vali'ye ise sadece bu seçimi onaylamak kalacaktı. Bunların haricinde Başpiskopos Makarios, olağanüstü hâlin kaldırılması ve siyasi suçlulara genel af getirilmesi talebini yineledi³⁹⁹.

³⁹⁸ Holland, **a.g.e.**, s.110-111.

³⁹⁹ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)**, s.138-143.

Başpiskoposun bu son mektubu ile Harding-Makarios görüşmeleri yine çıkmaza girdi. Bunun üzerine Vali Harding, bu çıkmazın aşılması için Londra'ya Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'u adaya göndermesini önerdi. Böylece Alan Lennox-Boyd, 26 Şubatta adaya gelip 29'unda Başpiskopos Makarios'la bir görüşme yaptı. Bakan Lennox-Boyd, bu görüşmede Başpiskoposa dört maddelik bir öneri listesi sundu. Bu dört madde şöyleydi⁴⁰⁰:

- a) Kısa süreli ve geçici bir özerk yönetimden sonra Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkı tanınacaktı;
- b) Özerklik anayasasının yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra Vali, kamu güvenliği yetkisini Kıbrıs Hükümetine devredecekti;
- c) Kurulacak olan Yasama Meclisinde seçilmiş Rum üyeler çoğunlukta olacak; ama bu çoğunluğun oranının ne olacağı Anayasa Komiseri tarafından belirlenecekti;
- d) Anayasa, ilgili taraflarca onaylandıktan sonra genel af ilan edilecek; bu af, İngilizlere karşı silahlı eylemlere karışanlar ve yardımcı olanlar dışındaki tüm hükümlülere kapsayacaktı.

Alan Lennox-Boyd, Başpiskopos Makarios'a bir de üç madde içeren bir metin verdi. Bu metinde bir kere daha Başpiskopostan özerklik anayasasının hazırlanmasında İngilizlerle işbirliği yapacağına ve EOKA'ya silahlı eylemlerine son vermesi çağrısında bulunacağına dair güvence vermesi isteniyordu. Bakan Lennox-Boyd, Başpiskopos Makarios'un diğer istekleriyle ilgili olarak da adada güvenlik yeniden sağlanır sağlanmaz genel af ilan edileceğini ve olağanüstü hâlin kaldırılacağını belirtti. Alan Lennox-Boyd, özerklik anayasasıyla ilgili ise şu önerileri getirdi:

- a) Kıbrıs halkının tüm kesimlerine danışarak liberal ve demokratik anayasayı hazırlamak üzere bir Anayasa Komiseri atanacaktı;
- b) Dışişleri ve savunma yetkileri, Vali'ye bırakılacak; geri kalan yetkiler ise Kıbrıslı bakanlara devredilecekti;
- c) Kıbrıslı bakanlar, Meclise karşı sorumlu olacaklardı;

⁴⁰⁰ Gazioğlu, a.g.e, s.116-117.

- d) Mecliste seçilmiş üyeler, çoğunlukta olacaktı;
- e) Özerklik anayasasında başta Türk Toplumunu olmak üzere tüm kesimlerin çıkarları güvence altına alınacaktı;
- f) Meclisteki temsiliyet oranı da Anayasa Komiseri tarafından tespit edilecekti⁴⁰¹.

Yaklaşık iki ay boyunca süren görüşmelerde Başpiskopos Makarios, Rumların özerk yönetimde daha fazla söz sahibi olmalarını istemiş; İngilizler ise kendilerinin denetiminde olacak bir özerklik önermişlerdi. Geline aşamada iki tarafın ortak bir noktada buluşamayacağı görülmüyordu. Nitekim Başpiskopos, Sömürgeler Bakanı Lennox-Boyd'un sunduğu bu önerileri kabul edilemez bularak reddetti. Böylece İngiliz Hükümeti ile Başpiskopos Makarios arasındaki müzakereler tamamen kesildi. Bundan sonra Vali Harding, özerklik müzakerelerini daha sağlıklı bir ortamda yürütebilmek için EOKA'yı tamamen etkisizleştirmeye yöneldi. İngiliz Hükümeti de Başpiskopos Makarios'a sunulan önerileri dünya kamuoyuna açıklamanın zamanının geldiğine kanaat getirdi. Başpiskopos Makarios ise Kıbrıs konusunda Yunanistan Hükümeti ile yeni bir strateji belirlemek üzere 9 Martta Atina'ya gitme kararı aldı. Ayrıca Başpiskopos, 5 Martta yaptığı basın toplantısında İngiliz Sömürge Yönetimine karşı pasif direniş başlatacaklarını ve self-determinasyon hakkını elde etmek için Kıbrıs konusunu tekrar BM'ye götüreceklerini açıkladı⁴⁰². Aynı gün İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd da Avam Kamarasında yaptığı konuşmada geleceğe dönük ilk ve en önemli görevlerinin adada düzeni ve güvenliği yeniden sağlamak olduğunu açıkladı. Bakan Lennox-Boyd, bir diğer hedeflerinin de Kıbrıs'taki toplumlarla özerklik konusunu görüşüp uzlaşmaya varmak olduğunu belirtti. İngiliz Bakan, muhtemelen Türk tarafına da güvence vermek maksadıyla Kıbrıs Türk Toplumunun görüşlerine büyük saygı duyduklarını ve adanın coğrafi yönden Türkiye'ye yakınlığının da farkında olduklarını sözlerine ekledi⁴⁰³.

Alan Lennox-Boyd'un Avam Kamarasında yaptığı açıklamalardan sonra Kıbrıs'ta da birtakım tedbirler alındı. Vali Harding, olağanüstü hâl yasalarını sertleştirdi. Önce geceleri bisikletle dolaşmak yasaklandı. Ardından Atina Radyosunun Kıbrıs'a yönelik

⁴⁰¹ Gazioğlu, a.g.e, s.116-117.

⁴⁰² Gazioğlu, a.g.e, s.145-146.

⁴⁰³ HC Deb 05 March 1956 vol 549, cc.1718, 1721,

<http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/mar/05/cyprus-situation> (2 Şubat 2016).

“Anavatan’ın Sesi” programlarının adada dinlenmesini önlemek için bu yayınlara parazit yapılmaya başlandı. Bunun yanı sıra Vali Harding, Kıbrıs Radyosunda konuşmalar yaparak Başpiskopos Makarios’u kabul edilemez koşullar ileri sürüp özerklik anayasasında işbirliği yapmamakla suçlamaya başladı. Vali, bu konuşmalarda adada düzen ve güvenliği sağlamak için tüm imkânları seferber edip EOKA’yı etkisiz hâle getireceğini de vurguluyordu⁴⁰⁴.

Başpiskopos Makarios ise 9 Martta saat 15.30’da Atina’ya uçmak üzere Lefkoşa Havaalanına gitti. Başpiskopos, Atina uçağına binmek üzereyken havaalanında bulunan İngiliz görevliler, onu orada bekletilen Hastings isimli RAF (Royal Air Forces/İngiliz Hava Kuvvetleri) uçağına bindirdiler. Başpiskopos Makarios’tan sonra Girne Piskoposu Kiprianos, Girne Piskoposluğu Sekreteri Polikarpos Yuannidis ve Lefkoşa Fanaromeni Kilisesi papazı Papastavros Papatangelu da aynı uçağına getirildiler. RAF uçağı, saat 16.15’te havalandı⁴⁰⁵.

Aynı gün Vali Harding, Londra’ya şifreli telgraf çekerek Kıbrıs saatiyle 16.00’da Başpiskopos Makarios ile arkadaşlarının tutuklandığını bildirdi. İngiliz Sömürgeler Bakanlığı da İngiltere saatiyle 18.55’te basına yaptığı açıklamada Başpiskopos Makarios’un EOKA ile doğrudan ilişkisinin kanıtlandığını ve Kıbrıs’taki olağanüstü hâl yasalarının 7. maddesi uyarınca Afrika’nın doğusunda, Madagaskar adasının kuzeydoğusunda bulunan Seyşel Adalarına sürüldüğünü bildirdi. Kıbrıs Sömürge Hükümeti de sürgünün uygulanmasından bir gün sonra yaptığı resmî açıklamada Başpiskopos Makarios ile diğer Kilise ileri gelenlerini taşıyan İngiliz uçağının Seyşeller’e gittiğini duyurarak Sömürgeler Bakanlığını teyit etti. Ayrıca İngiliz Sömürge Yönetimi, Kıbrıs Rum Başpiskoposluğu makamında ve Başpiskopos Makarios’un çantasında yapılan aramalar sonucu Başpiskoposun EOKA’yla olan yakın ilişkisini kanıtlayan belgeler ve Kıbrıs konusunda diplomatik girişim planları ele geçirildiğini iddia etti. Tüm bu gelişmeler, Başpiskopos Makarios ile arkadaşlarının sürgüne gönderilmesi kararının önceden alındığını ve bunun planlandığını gösteriyordu⁴⁰⁶.

⁴⁰⁴ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.147-152.

⁴⁰⁵ Gazioğlu, *a.g.e.*, s.147-152.

⁴⁰⁶ Gazioğlu, *a.g.e.*, s.147-152.

Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs'tan sürgün edilmesi, Yunanistan'da büyük tepkiye yol açtı. Yunanistan'ın BM delegesi, 10 Mart 1956'da BM'ye sunduğu uzun mektupta İngilizlerin özerklik tasarılarının bir aldatmaca olduğunu; çünkü Kıbrıs'a özgürlük vermek gibi bir niyetlerinin olmadığını ileri sürdü. Ayrıca Yunan Ortodoks Kilisesi, Rus Ortodoks Kilisesinden dünya kamuoyunda İngiliz aleyhtarı bir hava yaratmak için yardım istedi. ABD Yönetimi de muhtemelen Kıbrıs Sorununun çözümünü daha da zorlaştıracak düşüncesiyle ilkin Başpiskopos Makarios'un sürgün edilmesinden dolayı İngiltere'yi eleştirdi. Ancak İngiliz Hükümetinden gelen tepki üzerine Washington, İngilizlere Kıbrıs konusunda tarafsız olduğunu bildirdi. Kıbrıs Türk Toplumunu ile Türkiye ise başından beri Başpiskopos Makarios'un self-determinasyon yoluyla enosis hedefine varma çabasına itiraz ettikleri için sürgün kararını olumlu karşıladılar. Bu arada İngiliz Hükümeti, özerklik anayasası için yürüttüğü çalışmaları hızlandırdı. Başpiskopos Makarios ile arkadaşlarının sürgün edilmesinin yankıları sürerken Kıbrıs'ta Vali Harding de EOKA'yı etkisiz hâle getirmek için yeni önlemlere başvurdu. Vali, Lefkoşa'da sokağa çıkma yasağı ilan etti ve Rumların gösteri yapmalarını önlemek için güvenlik önlemlerini sıkılaştırdı. Ayrıca Sömürge Hükümeti, sağcı Rum sendikası SEK'in genel sekreteri ve Etnarhia üyesi Vias Markidis'i tutukladı⁴⁰⁷.

⁴⁰⁷ Gazioğlu, a.g.e, s.147-152.

BÖLÜM 3: RADCLIFFE ANAYASASI TEMELİNDE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI VE TÜRKİYE'NİN TAKSİM TEZİNİ BENİMSEMESİ (1956-1957)

3.1. İngiliz Sömürge Yönetiminin EOKA'yla Mücadelesi ve Türklere Saldırıları

İngiliz Hükümeti, özerklik anayasası çalışmalarını sürdürürken İngiliz Sömürge Yönetimi de EOKA'yla daha etkili mücadele etmek için askerî gücünü artırmaya ağırlık verdi. Zira Rum silahlı örgütü EOKA, 1 Nisan 1955'te İngilizlere karşı silahlı eylemler başlattığında adadaki İngiliz polis teşkilâtı, bu örgütle mücadele edebilecek güçte değildi. Polis teşkilâtında çalışan ve ihtiyat kuvvetini oluşturan Rumlar, gerek enosis yanlısı oldukları gerekse EOKA'nın baskısından çekindikleri için bu örgüte karşı mücadele yürütmekte isteksiz davranıyorlardı. Bundan dolayı İngiliz Sömürge Yönetimi, EOKA'ya karşı mücadeleye yardımcı olacak yeni bir ihtiyat kuvveti kurma ihtiyacı duydu⁴⁰⁸.

Sömürge Hükümeti, böyle bir kuvvet kurmaya karar verdiğini 25 Haziran 1955'te Kıbrıs Radyosu aracılığıyla ada kamuoyuna duyurdu. İngiliz Sömürge Yönetimi, daha sonra yaptığı çalışmalar sonucunda 1956 Eylülünde Mağusa Polis Müdürlüğüne bağlı polis komandosu devriyelerini (Mobile Reserves) teşkil etti. Rum polislerinin EOKA'ya karşı mücadelede isteksiz olduğu bir ortamda bu devriyeler için en uygun kesim Yunanistan'a bağlanmaya karşı çıkan ve can ve mal güvenliğinden endişe duyan Türklerdi. Ayrıca Türkler, hem bölgeyi hem de Rumca'yı çok iyi biliyorlardı. Bu sebeplerle polis devriyeleri, İngiliz subayları tarafından eğitilen Türk komandolarından oluştu. Devriye birliklerinin yanı sıra çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu Yardımcı Polis Birimi (Auxiliary Police) kuruldu. Bu polislerin yasadışı gösterileri ve toplantıları dağıtmak, motorlu araçlarla devriye yapıp her türlü şüpheli olaya müdahale etmek, aranan kişileri yakalamak, devlete ait binaları korumak, gerektiğinde yollara barikat kurup arama yapmak, kırdı ve kentte silah, bomba ve militan aramak ve sokağa çıkma yasağının ve olağanüstü hâlin olduğu yerlerde denetimi sağlamak gibi görevleri vardı.

⁴⁰⁸ An, *Kıbrıs'ta Fırtınalı Yıllar, 1942-1962*, s. 89-90; Etienne Copeaux ve Claire Mauss-Copeaux, *Taksim! Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005*, Ali Bertay (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.43-44; John Reddaway, *Burdened With Cyprus, The British Connection*, Lefkoşa: K. Rustem&Brother, 1986, s.90; Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s.153-180.

Böylece Türk polisler, İngilizlerle beraber EOKA'ya yapılan operasyonlara katılmaya başladılar. Bu birliklere yazılan Türkler, hem bu silahlı örgüte karşı kendi toplumlarının güvenliğini sağladılar; hem de VOLKAN (Var Olmak Lâzımsa Kan Akıtmamak Niye) ve TMT (Türk Mukavemet Teşkilâtı) gibi Türk silahlı örgütlerine istihbarat ve lojistik destek sağladılar. Rumların ise bu birliklerde yer almamalarının iki sebebi vardı. Birinci sebep, EOKA'nın yeni kurulan bu polis teşkilatına kendisi için istihbarat ve silahlı destek sağlamak amacıyla sızmaya çalışmasıydı. Nitekim İngiliz Sömürge Yönetimi, bunu tespit etti ve Rumların teşkilâta girmelerine izin vermedi. İkinci sebep ise EOKA'nın kendi militanı olmayan Rumların teşkilâta görev almalarını İngilizlerle işbirliği olarak görmesi ve buraya girmeyi düşünenleri tehdit etmesiydi⁴⁰⁹.

EOKA üyesi olmayan Rumlar bile EOKA'nın tehdidine maruz kalırken Türklerin örgütün hedefi olmamaları düşünülemezdi. Zira EOKA, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını gerçekleştirmek için kurulmuş bir silahlı örgüttü. Dolayısıyla adada enosis'e karşı çıkan herkes, bu örgütün doğal hedefi durumundaydı. Buna XIX. yüzyılın sonlarından beri enosis'e karşı siyasi mücadele veren Kıbrıs Türk Toplumunu da dâhildi. Nitekim Albay Grivas, EOKA'nın İngilizlere karşı silahlı eylemlere başladığı günlerde KMTB Genel Sekreteri Dr. Fazıl Küçük'e bir mektup göndererek ondan Türkleri enosis karşıtı faaliyetlerden uzak tutmasını istemiş; aksi takdirde ilk kurbanın kendisi olacağı uyarısında bulunmuştu⁴¹⁰. Yine aynı günlerde Türk toplum önderlerinden birisi olan ve EOKA davalarına bakan savcı Rauf Raif Denktaş⁴¹¹, bu örgüt tarafından savcılık makamına kurşun konulmak suretiyle tehdit edilmişti. Ayrıca Rauf R. Denktaş'ın anılarında anlattığına göre 1950'li yıllarda Rum okullarında öğrencilere İngilizlerle mücadelenin geçici olduğu, en büyük ve gerçek düşmanın Türkler olduğu öğretiliyordu⁴¹². Bütün bunlar, EOKA'nın en sonunda Türkleri hedef alacağını gösteriyordu. Zaten daha önce de belirtildiği gibi EOKA'cıların 19 Haziran 1955'te Lefkoşa'nın Türk kesimindeki Polis Merkezine düzenledikleri bombalı saldırıda 14

⁴⁰⁹ An, **Kıbrıs'ta Fırtınalı Yıllar, 1942-1962**, s. 89-90; Copeaux ve Mauss-Copeaux, **Taksim! Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005**, s.43-44; Reddaway, **Burdened With Cyprus, The British Connection**, s.90; Keser, **Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)**, s.153-180.

⁴¹⁰ Mehmet S. Emircan, **Kıbrıs Türk Toprağıdır, Bütün Türklerin Vatanıdır**, Erol Fehim (yay.haz.), 1. Cilt, İkinci Baskı, Ankara: Türkar Araştırma Dizisi, 2007, s.123.

⁴¹¹ Rauf Raif Denktaş'ın siyasi kişiliği için bkz. Küçüköğlu, "Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)"s.66-91.

⁴¹² Denktaş, **Karkot Deresi, Anılar**, s. 99-100.

Türk yaralanmıştı. 1956 yılı ise EOKA'nın ve Rumların Türklere karşı yoğun ve etkili saldırılar düzenledikleri bir yıl oldu⁴¹³.

EOKA'nın 1956 yılında Türklere yönelik saldırıları, Türk polis çavuşu Abdullah Ali Rıza'nın 11 Ocakta örgütün militanları tarafından vurularak öldürülmesiyle başladı. Kıbrıslı Rumlar da EOKA'nın yönlendirmesiyle Türklerin azınlıkta olduğu karma köylerde Türkleri korkutup mal ve mülklerinden kaçırmaya başladılar. Nitekim 20 Martta Girne kasabasının Vasilya (Karşıyaka) köyünde yaşayan Rumlar, Türk komşularına saldırdılar. Bu saldırılar sonucu çıkan çatışmada her iki taraftan 24 kişi yaralandı. Olayın ardından Vasilyalı Türkler, evlerini terk etmek zorunda kaldılar. Sömürge Hükümeti ise köyde sokağa çıkma yasağı ilan etti⁴¹⁴.

Türkler, uğradıkları saldırıları adanın her yerinde yürüyüşler düzenleyip protesto ettiler. İngiliz Sömürge Yönetimi ise bu yürüyüşlere sert uygulamalarla karşılık verdi. Nitekim güvenlik güçleri, bu yürüyüşlere katılan Türklerin bir kısmını tutuklarken yürüyüşçüleri dağıtmak için göz yaşartıcı bomba kullandı. Bu arada EOKA militanları, 23 Nisanda Lefkoşa Emniyetinde şoförlük yapan 19 yaşındaki Nihat Vasıf'ı⁴¹⁵ ve Ardath tütün fabrikasında kâtip olarak çalışan 26 yaşındaki Cafer Ferhat'ı vurarak öldürdü. Bu olaylardan dolayı tepki ve heyecan duyan Lefkoşalı Türkler, başkentte bulunan Atatürk Meydanında toplandılar. Lefkoşa'nın Rum semtinde oturan Rumlar da Türk semtine doğru yürüyüşe geçtiler. Bu gösteriler devam ederken Lefkoşa'nın Türk semtindeki bazı Rum dükkânları kundaklandı, bazılarınınsa kapı ve camları kırıldı. Ayrıca Türklerle Rumlar arasında taşlı, sopalı ve demir çubuklu çatışmalar yaşandı ve her iki taraftan da yaralananlar oldu. Bunun üzerine Sömürge Hükümeti, Lefkoşa'ya üç gün sokağa çıkma yasağı koydu. Hükümet, yasağın süresinin dolduğu 26 Nisanda yaptığı resmî açıklamada bundan böyle çatışmaları önlemek için Lefkoşa'yı Türk ve Rum olmak üzere iki kesime ayıracağını duyurdu. Bunun üzerine İngiliz güvenlik güçleri, 30 Mayısta Türk ile Rum semtleri arasına tel örgüler çekti. Bu yerler, daha sonra İngiliz

⁴¹³ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.172-182.

⁴¹⁴ Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 165.

⁴¹⁵ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.172-182.

askeriyle takviye edildi. Böylece Lefkoşa, günümüzde “Yeşil Hat” olarak bilinen sınır boyunca ikiye bölünmüş oldu⁴¹⁶.

Kıbrıslı Türkler, 1956’nın mayıs ve haziran aylarında da EOKA saldırılarının hedefi olmaya devam ettiler. Mayıs ayının sonlarında Lefkoşa yakınlarındaki Afanya (Gaziköy) köyünde Türklerle Rumlar arasında çatışma çıktı ve yine hem Türkler hem de Rumlardan yaralananlar oldu. 23 Mayıs’ta da Lisani Ahmet isimli Türk polis çavuşu, Baf kasabasına bağlı Poli köyünde kahvede oturduğu esnada EOKA’nın silahlı saldırısına uğrayarak hayatını kaybetti⁴¹⁷. 4 Haziranda Mağusa’nın Limya köyünde Yardımcı Polis Biriminden bir Türk polisi, EOKA kurşunlarının hedefi oldu. Yine Mağusa yakınlarında bulunan Ay-Sergi (Yeni Boğaziçi) köyündeki Rumlar, azınlıkta olan Türklere saldırdılar. Bunun sonucunda Ay-Sergili Türkler, evlerini ve tarlalarını arkada bırakarak kasabanın Türk kesimine (Suriçi) göç ettiler. Bu olaylar karşısında İngiliz Sömürge Yönetimi, köy duvarlarına VOLKAN, EOKA ve AKEL gibi silahlı örgüt ve siyasi partilerin isimlerinin yazılmasını yasaklamakla yetindi⁴¹⁸.

Türk toplum önderleri ise son gelişmeler üzerine harekete geçtiler. KTP Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük ile KTKF Başkanı Faiz Kaymak, bir bildiri yayınlayarak Türkleri EOKA’nın ve Rumların tahriklerine kapılmamaları konusunda uyardılar. Ayrıca Faiz Kaymak, Kıbrıs’taki durum hakkında Türkiye Hükümetini bilgilendirmek için mart ayı sonlarında Ankara’ya giderek Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü’yle görüştü. Faiz Kaymak, bu görüşmede Ankara’dan hem Kıbrıs Türk Toplumunun güvenliğini sağlamak hem de Türkiye’nin Kıbrıs’taki çıkarlarını korumak için İngiliz Hükümeti nezdinde girişimde bulunmasını rica etti. Dışişleri Bakanı Köprülü de Kıbrıslı Türklerin refahı ve güvenliğiyle yakından ilgilendiklerine, olayları yakından izlediklerine ve gereken girişimleri yapmakta olduklarına dair Faiz Kaymak’a güvence verdi. Dr. Fazıl Küçük ise 25 Mayıs akşamı Vali Sir John Harding’le görüşerek ondan Türk Toplumunu korumak için daha etkili önlemler almasını istedi⁴¹⁹. Dr. Küçük, ertesi gün de Kıbrıs Radyosu aracılığıyla Kıbrıs Türk Toplumuna seslenerek taşkınlık yapmaması uyarısında

⁴¹⁶ Gazioğlu, a.g.e, s.172-182.

⁴¹⁷ Keser, *Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 165.

⁴¹⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.172-182.

⁴¹⁹ Gazioğlu, a.g.e, s.172-182.

bulundu⁴²⁰. Dr. Fazıl Küçük, 30 Mayıs'ta ise Lefkoşa Komiseri Martin Clemens'e bir telgraf göndererek çatışma, yangın ve tahrip olaylarından dolayı Lefkoşalı Türklere toplu ceza kesilmemesini rica etti. Komiser Clemens, muhtemelen Dr. Küçük'ün telgrafını da dikkate alarak Türklere toplu ceza kesme kararını ertelediğini açıkladı. Dr. Küçük, *Halkın Sesi* gazetesinin 30 Mayıs tarihli nüshasında yayımlanan yazısında da bir kez daha Türkleri Rumların tahriklerine kapılmamaları yönünde uyardı⁴²¹.

Aynı gün Ankara'ya giden Dr. Fazıl Küçük; üç kez Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, bir kez de Başbakan Menderes'le görüştü. Dr. Küçük, bu görüşmelerden sonra İstanbul'a geçerek 22 Haziranda basın toplantısı yaptı ve Kıbrıslı Türklere yönelik Rum saldırıları hakkında Türk kamuoyunu bilgilendirdi. Yunanistan'ın Türklerin Rum dükkânlarına saldırılarını barbarlık ve vahşet olarak nitelenmesine karşı çıkan Dr. Küçük, Türklerin Rumlar tarafından tahrik edilmeleri sonucu Rum dükkânlarına saldırdıklarını; ancak bu hareketlerin meşru müdafaa olarak görülmesi gerektiğini savundu. Ayrıca Dr. Küçük, Sömürge Hükümetinin aldığı güvenlik tedbirlerinin hiç yeterli olmadığını iddia ederek Vali Harding'den daha sıkı tedbirler almasını isteyeceğini belirtti. Bunun yanı sıra Dr. Küçük, eğer Rumlar da Türkler gibi EOKA'yı kınarsa ve lanetlerse gerçek bir Türk-Rum dostluğu ve kardeşliği kurulabileceğini ifade etti⁴²². Dr. Fazıl Küçük, bu sözleriyle adada gerçek özerkliğin ancak Rumların EOKA'nın etkisizleştirilmesine yardımcı olmalarıyla kurulabileceğini kastediyor olmalıydı. Türkiye Dışişleri Bakanlığı ise 8 Haziranda yayınladığı bildiride Yunanistan'ın iddialarına cevap vererek Kıbrıslı Türklerin enosisçi Rumların saldırılarına maruz kaldıklarını ve buna karşı nefsi müdafaaada bulunduklarını savundu⁴²³. Türkiye Dışişleri Bakanlığının bu açıklamayla EOKA'nın ve Rumların saldırılarına karşı Kıbrıslı Türklerin yanında olduğu mesajını vermek istediği izlenimi uyanıyordu.

Kıbrıs'ta ise EOKA, bir yandan Türk polislerini hedef alırken bir yandan da İngiliz Sömürge Yönetimini sarsacak eylemler planlamaktaydı. Bu eylemlerden birisi de Sömürge Valisi Harding'e suikast girişimi oldu. EOKA, 20 Mart 1956'yı 21 Marta bağlayan gece Vali Harding'in yatak odasına saatli bomba koydu. Bu bombayı

⁴²⁰ *Halkın Sesi*, 26 Mayıs 1956, s.1 ve 4.

⁴²¹ *Halkın Sesi*, 31 Mayıs 1956, s.1.

⁴²² *Halkın Sesi*, 23 Haziran 1956, s.1 ve 4.

⁴²³ *Ayın Tarihi*, 8 Haziran 1956.

yerleştiren, 6 ay önce Vali Konağında hizmetçi olarak işe başlayan EOKA'cı bir Rumdu. Isıya hassas bomba, yatak odasındaki pencerenin açık bırakılması sebebiyle ayarlanan saatte patlamadı. Bomba, ertesi sabah güvenlik personelinin bir subay tarafından bulundu ve bomba uzmanlarınca konağın bahçesine çıkarılıp imha edildi⁴²⁴. Böylece EOKA'nın büyük ses getirme ihtimali olan bu eylem girişimi, başarısızlığa uğradı. Yine de bu eylemin örgütün enosisi gerçekleştirmek için Vali'yi öldürmek dâhil her şeyi göze aldığını ve her yolu deneyeceğini İngiliz Sömürge Yönetimine göstermiş olduğu söylenebilir⁴²⁵.

3.2. Lord Radcliffe'in Özerklik Anayasası ve İlgili Tarafların Tutumu

1956 baharına gelirken İngiliz Sömürgeler Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığının Kıbrıs konusundaki önceliklerinin farklı olduğu görülüyordu. Sömürgeler Bakanlığı, Kıbrıslı Rumların güvenini ve desteğini yeniden kazanabilmek için adada bir an önce özerk yönetim kurulmasını istiyordu. Dışişleri Bakanlığı ise hem İngiltere'nin itibarı hem de Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarının korunması açısından Kıbrıs'ın bütününün mutlaka elde tutulması gerektiği görüşündeydi. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı, askerî üs karşılığı Kıbrıs'tan çekilmeyi Türkiye'nin dostluğunu kaybetmek ve Türk-Yunan savaşına yol açmak olarak görüyordu. Bu durumda İngiliz Hükümetinin önünde iki yol olduğu gözüküyordu. Biri EOKA'yı tamamen etkisiz hâle getirmek, diğeri ise Türkiye ile Yunanistan'ın kabul edebileceği bir Kıbrıs planı yapmaktı. İngiliz Hükümeti, her iki yolu da izleme kararı aldı⁴²⁶.

Kıbrıs Sömürge Valisi Harding ise hem Rumların desteğini sağlamak hem de İngiltere'nin adadaki konumunu güçlendirmek için Kıbrıs'a önce geçici bir özerklik, sonra da self-determinasyon hakkı tanınmasından yanaydı. Fakat Atina'daki İngiliz Büyükelçisi Sir Charles Peake, Yunanistan Hükümetinin fanatik enosisçilerin etkisi altında olduğu; bu sebeple özerklik tasarısını kabul etmeyeceği kanısındaydı. Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker'in Londra'ya bildirdiğine göre Türkiye de “özerklikten sonra self-determinasyon” formülüyle Yunanistan'a taviz verildiğini düşünüyordu. Bu düşünceyle olsa gerek; 1956'nın Mayıs ayında Türkiye

⁴²⁴ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.69.

⁴²⁵ Irkçatal, “İngiltere'nin Kıbrıs Politikası: 1945-1960”, s.128-137.

⁴²⁶ Irkçatal, a.g.e, s.128-137.

Dışışleri Bakanı Fuat Köprülü, Yunanistan Dışışleri Bakanı Spiridon Theotokis'e self-determinasyon ilkesinin Kıbrıs'a uygulanmasını ertelenmesini önerdi. Ancak Spiridon Theotokis, bu öneriyi reddetti⁴²⁷.

Bu arada İngiliz Avam Kamarası da bir dizi oturum yaparak özerklik tasarısını görüştü. Bu oturumlarda muhalefetteki İşçi Partisi, Başpiskopos Makarios'un Vali Harding'le görüşmelerinde öne sürdüğü isteklerin benzeri öneriler sundu. Ayrıca Başpiskoposun Kıbrıs halkının tek temsilcisi olarak kabul edilmesini ve onunla görüşülüp uzlaşılmasını önerdi. İşçi Partililer, Türkiye'nin Kıbrıs Sorununun ilgili taraflarından birisi olarak kabul edilmesine de itiraz ettiler. İktidardaki Muhafazakâr Parti ise öncelikle Kıbrıs Türk Toplumunun haklarının güvence altına alınması gerektiği görüşünü dile getirdi. Bunun yanı sıra Türkiye'nin görüşü ve onayı alınmadan Kıbrıs Sorununun çözülmesinin mümkün olmadığını; aksi hâlde İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarının zarar göreceğini savundu.

Özerklik anayasasıyla ilgili ilk tartışma, Avam Kamarasının 14 Mart 1956 tarihli oturumunda yapıldı. Bu oturumda İşçi Partisinden parlamenter Aneurin Bevan, İngiliz Hükümetinin Kıbrıs'ı bir üs olarak mı yoksa Kıbrıs'ta bir üs mü istediği konusunda karar vermesi gerektiğini söyledi. Ayrıca hükümetin özerklik önerileriyle Başpiskopos Makarios'un istekleri arasında pek fark bulunmadığını; o sebeple iki taraf arasında bir anlaşmaya varılmasının mümkün olduğunu iddia etti. Daha sonra Aneurin Bevan, özerklik tasarısına dair eleştiri ve önerilerde bulundu. Ona göre Meclisteki temsiliyet oranının belirlenmesi görevi, Anayasa Komiserine bırakılmamalıydı. Diğer bir deyişle Meclis, Başpiskopos Makarios'un istediği şekilde Rum çoğunluğundan oluşmalıydı. İç güvenlik yetkisini belirsiz bir süre Vali'nin elinde bulundurmak yerine, adada gerekli asayiş sağlandıktan sonra bu yetkinin Kıbrıs Hükümetine devredileceği açıklanmalıydı. Genel af da tüm siyasi suçluları kapsamalıydı⁴²⁸. Aneurin Bevan'dan sonra söz alan Muhafazakâr Partili parlamenter ve Başbakan Anthony Eden ise Lozan Barış Antlaşmasında Kıbrıs'ın İngiltere'ye; Ege ve Trakya'nın da Yunanistan'a bırakıldığını hatırlatarak adanın statüsünün değişmesi durumunda Türkiye'nin de Lozan Barış

⁴²⁷ Irkicatal, a.g.e, s.128-137.

⁴²⁸ HC Deb 14 March 1956 vol 550 cc 390-402,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/mar/14/cyprus#S5CV0550P0_19560314_HOC_265 (9 Şubat 2016).

Antlaşmasının Ege ve Trakya ile ilgili kısımlarında değişiklik talep etme hakkı olduğunu savundu. Ayrıca Başbakan, Kıbrıs Sorununun bir İngiliz-Yunan sorunu olmadığını; adanın Anadolu sahillerine yakınlığından dolayı sorunun Türkiye'yi de ilgilendirdiğini öne sürdü⁴²⁹. Bunun yanında Başbakan Eden, hedeflerinin EOKA'nın silahlı eylemlerine son vererek adada sükûnu sağlamak; sonra da Kıbrıs Sorununun ilgili taraflarını uzlaştırmak olduğunu sözlerine ekledi⁴³⁰. Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd da Kıbrıs'ın kalkınması için ekonomik önlemler aldıktan sonra İngiltere'nin stratejik ve askerî ihtiyaçlarını da göz önünde tutarak sorunun ilgili taraflarını uzlaştırmayı amaçladıklarını söyledi⁴³¹.

14 Mayıs'ta yapılan bir başka Avam Kamarası oturumunda eski Sömürgeler Bakanı ve İşçi Partili parlamenter James Griffiths; yaptığı konuşmada Meclisteki temsiliyet oranı, iç güvenlik yetkisi ve genel af konularında Aneurin Bevan'ın önerilerine benzer öneriler getirdi. Bunların dışında James Griffiths; Kıbrıs Sorununun çözümü için Londra'da müzakereler yapılmasını, bu müzakereler için Kıbrıs Rum Kilisesinden temsilci istenmesini ve Başpiskopos Makarios'un da bu temsilcilerden birisi olmasını önerdi. Ayrıca İşçi Partili parlamenter Griffiths'e göre özerkliğin süresi belirlenmeli ve bu süre sonunda self-determinasyon hakkının Kıbrıs halkına tanınacağına dair anayasal bir güvence getirilmeliydi. Bunun yanında self-determinasyon hakkının ne zaman ve nasıl uygulanacağına seçilmiş Rum çoğunluğunun oluşturduğu Kıbrıs Hükümeti karar vermeliydi. James Griffiths'e göre Kıbrıs'taki Türk azınlığının hakları ise anayasal güvence altına alınarak korunabilirdi⁴³². Bir diğer parlamenter ve Millî Liberal Parti Genel Başkanı John Maclay, Kıbrıs Sorununun çözümünde Türk azınlığının haklarını anayasal güvence altına almanın yeterli olmayacağını; Türkiye'nin de görüş ve onayının

⁴²⁹ HC Deb 14 March 1956 vol 550 c.405,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/mar/14/cyprus#S5CV0550P0_19560314_HOC_278 (4 Şubat 2016).

⁴³⁰ HC Deb 14 March 1956 vol 550 c.418,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/mar/14/cyprus#S5CV0550P0_19560314_HOC_278 (4 Şubat 2016).

⁴³¹ HC Deb 14 March 1956 vol 550 c.512,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/mar/14/cyprus#S5CV0550P0_19560314_HOC_278 (4 Şubat 2016).

⁴³² HC Deb 14 May 1956 vol 552 cc1653-1660,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/may/14/cyprus#S5CV0552P0_19560514_HOC_240 (9 Şubat 2016).

alınması gerektiğini savundu⁴³³. Muhafazakâr parlamenterler R.T.Paget⁴³⁴ ile John Arbuthnot⁴³⁵ ise Rum çoğunluğuna dayalı özerk yönetimde Türk azınlığının haklarının korunamayacağını iddia ettiler. Diğer yandan İşçi Partili parlamenter Lena Jeger, Kıbrıs konusunda Türkiye'nin onayı alınmadan bir antlaşma yapılamayacağı görüşünü eleştirerek bunun Türklere İngiliz dış siyasetini dikte ve veto etmek fırsatı vermek anlamına geldiğini ileri sürdü. Ayrıca Lena Jeger, Kıbrıs halkına (Rumlara) self-determinasyon hakkı verilmesi gerektiğini savundu⁴³⁶. Muhafazakâr Partili parlamenter Patrick Wall ise İşçi Partililerin önerdiği gibi Kıbrıs'ta yönetimin birkaç yıl içinde Rum çoğunluğuna dayalı bir hükümete devredilmesi hâlinde adanın Yunanistan'la birleşeceğini öne sürdü⁴³⁷. Eski Sömürgeler Bakanlarından İşçi Partili parlamenter Arthur Creech Jones da İngiliz Hükümetinin yapması gerekenin Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkını tanıyacağını ilan etmesi olduğunu söyledi. Ayrıca A. Creech Jones, Kıbrıs halkının tek temsilcisinin Başpiskopos Makarios olduğunu ve Londra'nın Kıbrıs konusunu yalnızca onunla görüşmesi gerektiğini savundu. Bunun yanı sıra A. Creech Jones, yapılacak Kıbrıs müzakerelerine Türkiye Hükümetinin de katılabileceğini; bu müzakerelerde ele alınacak özerklik anayasasına hem Türkiye'nin çıkarlarını hem de Kıbrıs Türk Toplumunun haklarını güvence altına alan maddeler konabileceğini belirtti⁴³⁸. Muhafazakâr Partili parlamenter ve İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd ise Kıbrıs'ın hem İngiltere hem de Türkiye için stratejik öneme

⁴³³ HC Deb 14 May 1956 vol 552 cc1667-1668,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/may/14/cyprus#S5CV0552P0_19560514_HOC_277 (9 Şubat 2016).

⁴³⁴ HC Deb 14 May 1956 vol 552 c1669,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/may/14/cyprus#S5CV0552P0_19560514_HOC_277 (9 Şubat 2016).

⁴³⁵ HC Deb 14 May 1956 vol 552 c1673,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/may/14/cyprus#S5CV0552P0_19560514_HOC_277 (9 Şubat 2016).

⁴³⁶ HC Deb 14 May 1956 vol 552 cc1683-1691,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/may/14/cyprus#S5CV0552P0_19560514_HOC_277 (9 Şubat 2016).

⁴³⁷ HC Deb 14 May 1956 vol 552 c1695,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/may/14/cyprus#S5CV0552P0_19560514_HOC_277 (9 Şubat 2016).

⁴³⁸ HC Deb 14 May 1956 vol 552 cc1724-1726,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/may/14/cyprus#S5CV0552P0_19560514_HOC_277 (9 Şubat 2016).

sahip olduğuna ve Kıbrıs Sorununun çözümünde bunun da dikkate alınması gerektiğine dikkat çekti⁴³⁹.

İngiliz Parlamentosunda bu oturumlar yapılırken Atina’da Dışışleri Bakanlığına Spiridon Theotokis yerine 27 Mayıs’ta Evangelos Averoff-Tossizza getirildi. Evangelos Averoff-Tossizza, göreve geldikten kısa bir süre sonra self-determinasyon uygulamasının çok fazla ertelenmemesi şartıyla geçici bir özerkliği kabul edebileceklerini Londra’ya bildirdi.

Vali Harding ise Haziran ayında Londra’ya giderek bir dizi görüşme yaptı ve Kıbrıs Sorununda uzlaşmanın ancak self-determinasyon ilkesi zemininde mümkün olduğunu vurguladı. İngiliz Genelkurmay Başkanlığı ise Kıbrıs’taki statüsü değişikliğinin 10-15 yıl içinde olmasını kabul edebileceğini belirtti. İngiliz Dışışleri Bakanlığı da bu görüşe olumlu yaklaştı. 6 Haziranda da İngiliz Sömürgeler Bakanlığına bağlı Sömürge Siyasetleri Komitesi, toplanarak Kıbrıs konusunu görüştü. Bu görüşmede iki seçenek üzerinde duruldu. Birinci seçenek, 10-15 yıllık özerkliğin ardından Kıbrıs’ta bir plebisit düzenlenmesiydi. Adanın statüsünün değiştirilebilmesi için plebisitte halkın üçte ikisinin değişiklik lehine oy kullanması şartı aranacaktı. Ancak Kıbrıs’ın statüsü değişse bile adanın güvenliğini sağlama yetkisi, İngilizlerin elinde kalacaktı. İkinci seçenek ise adanın statüsünü değiştirme imkânı olup olmadığının tarafsız ülkelere sorulmasıydı. Eğer tarafsız ülkeler, statü değişikliğini olanaklı görürlerse self-determinasyonun Kıbrıs’a nasıl uygulanacağı konusu görüşülecekti. Ancak İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında adanın güvenliği ve azınlık hakları konularında antlaşma olmadan Kıbrıs’ın statüsü değişmeyecekti. İngiliz Bakanlar Kurulu, 12 Haziranda yaptığı toplantıda ikinci seçeneği benimsedi. 19 Haziranda da İngiliz Kabinesi, ikinci bir toplantı yaparak görüşlerini “Self-determinasyon Planı” adı altında şekillendirdi. Buna göre 10 yıllık özerklikten sonra Kıbrıs’ın statüsünde değişiklik yapılmasının mümkün olup olmadığı, NATO üyesi ülkelerle müzakere edilecekti. Eğer bu ülkelerin üçte ikisi statü değişikliğine onay verirse güvenlik ve azınlık konularında İngiltere, Türkiye ve

⁴³⁹ HC Deb 14 May 1956 vol 552 cc1728-1737,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/may/14/cyprus#S5CV0552P0_19560514_HOC_277 (9 Şubat 2016).

Yunanistan arasında antlaşma yapılacaktı. Antlaşmadan sonra da adada siyasi statünün değiştirilmesi için plebisit yapılacaktı⁴⁴⁰.

İngiliz Hükümeti, görüşlerini bu şekilde belirginleştirdikten sonra hem Ankara'daki hem de Atina'daki İngiliz büyükelçilerinden Yunan ve Türk Hükümetlerinin eğilimleri hakkında bilgi aldı. Ardından Londra, Türkiye'nin Self-determinasyon Planına yaklaşımının Yunanistan'inkinden daha makul olacağını düşünerek Türkiye'yi ikna etmeye karar verdi. Böylece Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker, Londra'nın talimatıyla Self-determinasyon Planını 18 Haziranda Türkiye Hükümetine sundu. Türkiye Hükümeti ise bu planı inceledikten sonra reddetti. Daha sonra Başbakan Menderes, Sir James Bowker'e yaptığı açıklamada planı dört sebepten dolayı reddettiklerini ifade etti. Başbakan Menderes'e göre plan, Kıbrıs'a kalıcı değil; geçici bir özerklik getiriyordu. Ayrıca Yunanistan, özerkliğin sonunda adanın statüsünde değişiklik isterse Türkiye de Lozan Barış Antlaşmasına dayanarak Yunan toprağı olan Ege Adaları ve Batı Trakya'nın statüsünde değişiklik isteyebilirdi. Bu da Lozan Barış Antlaşmasında kurulmuş olan Türk-Yunan dengesini bozabilirdi. Ayrıca planın öngördüğü özerkliğin sonunda uygulanacak self-determinasyon ilkesi, Kıbrıs'ı enosis'e götürebilirdi. Bu da Kıbrıs Türk Toplumunun tepkisini çeker hatta Türk-Rum çatışmasının şiddetlenmesine sebep olabilirdi. Bunun yanında Kıbrıs'ın nihai statüsünün NATO tarafından güvence altına alınması da kabul edilemezdi. Zira Lozan Barış Antlaşmasında yer alan yazılı güvencelere rağmen Yunanistan, Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlığının haklarını tanımıyordu. O hâlde NATO'nun da Kıbrıs'taki Türk azınlığının haklarını koruyacağı garantisi yoktu. Başbakan Menderes'in açıklamaları üzerine İngiliz Hükümeti, bir durum değerlendirmesi yaptı ve sonuçta Self-Determinasyon Planından vazgeçmeye karar verdi⁴⁴¹.

Bu arada Yunanistan Başbakanı Karamanlis, 14 Haziranda İşçi Partili parlamenter Philip Noel Baker'la bir görüşme yaparak Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki isteklerini Başbakan Anthony Eden'e bildirmesini rica etti. P. Noel Baker de 20 Haziranda Başbakan Eden'le görüşüp bu istekleri sundu. Buna göre Yunanistan, self-determinasyon müzakerelerinin 3-5 yıl askıya alınmasını ve bu sürenin sonunda

⁴⁴⁰ Irkçatal, "İngiltere'nin Kıbrıs Politikası: 1945-1960", s.128-137.

⁴⁴¹ Irkçatal, a.g.e, s.128-137.

plebisitin veya self-determinasyon ilkesinin adaya ne zaman uygulanacağına NATO Konseyinin karar vermesini kabul ediyordu. Konseyin karar vereceği süre ise 5-8 yıl kadar olmalıydı. Kıbrıs, self-determinasyon yoluyla Yunanistan'a bağlandıktan sonra da İngilizlere hem Kıbrıs'ta hem de Yunanistan'da birer askerî üs verilecekti. Ayrıca Kıbrıslı Türklere Türkiye vatandaşı olmak ve Yunanistan'ın askerlik hizmetinden muaf tutulmak gibi haklar tanınacaktı. Ne var ki; Yunanistan, görüşlerini İngiltere'ye sunana kadar Türkiye Hükümeti, Self-Determinasyon Planını reddettiğinden Yunanların bu girişimi sonuç vermedi. Buna rağmen Yunanistan Hükümeti, aynı önerileri temmuzda Londra'ya tekrar sundu. Bu kez Kıbrıs'ta bulundurulacak asker sayısına NATO Konseyinin karar vermesi önerisini de ekledi. Fakat İngiliz Hükümeti, yine olumsuz cevap verdi⁴⁴².

Türkiye Hükümeti ise bir yandan İngiliz Hükümetiyle diplomatik temasları sürdürürken diğer yandan İngiliz basınına konuya dair görüşlerini açıklıyordu. Nitekim Başbakan Menderes, İngiliz The Daily Telegraph gazetesinin muhabiri Anthony Mann'a 2 Temmuzda konuyla ilgili özel mülakat verdi. Başbakan Menderes, bu mülakatında Lozan Barış Antlaşmasında kurulan Türk-Yunan dengesinin Kıbrıs'ta bozulmasına şiddetle karşı olduklarını belirterek bu dengenin bozulmasının Batı Dünyasında kargaşa yaratacağını savundu. Aynı gün Başbakan, Ankara'yı ziyaret eden İngiliz ve Amerikan gazetecileriyle ajans muhabirlerini kabulünde self-determinasyon ilkesine karşı olmadıklarını; ama bu ilkenin Türkiye için stratejik önemi olan Kıbrıs'ta uygulanmasına itiraz ettiklerini söyledi. Başbakan Menderes'e göre bu ilke, adada uygulandığı takdirde Türkiye'nin güvenlik ve selâmeti tehdiye maruz kalacaktı. Ayrıca Kıbrıs Türk Toplumunu, Rum çoğunluğunun insafına terk edilecekti. Enosise kesinlikle razı olmayacaklarını vurgulayan Başbakan Menderes, Kıbrıs Sorununun çözülebilmesi için Yunanistan'ı enosisten ve EOKA'yı desteklemekten vazgeçmeye çağırdı⁴⁴³.

Başbakan Menderes'in The Daily Telegraph gazetesine yaptığı açıklamalar, Kıbrıs Türk Toplumunca olumlu karşılandı. KTP Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük, derhal Başbakana bir telgraf göndererek bu demecin Kıbrıslı Türkleri çok sevindirdiğini belirtti ve Kıbrıs Türk Toplumunun "Anavatan Türkiye'ye" bağlılığını bildirdi. Dr. Küçük, Londra'ya da

⁴⁴² Irkçatal, a.g.e, s.128-137.

⁴⁴³ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.205-210.

bir telgraf göndererek self-determinasyon ilkesinin Batı Savunma Sisteminin çok önemli bir kalesi olan Kıbrıs'ı kullanılmaz hâle getireceğini; aynı zamanda Ortadoğu'da savaş ve huzursuzluk yaratacağını öne sürdü. Ayrıca KTP Lideri, Kıbrıs Sorununda tek çözüm şeklinin adadaki sömürge statüsünün devamı veya Türk-Rum eşitliğine dayalı özerk yönetim olabileceğini savundu⁴⁴⁴.

Başbakan Menderes'in 2 Temmuzda yaptığı açıklamalar, İngiltere'de de etki yarattı. 7 Temmuzda İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd, Türkiye'nin NATO için; Kıbrıs'ın da Türkiye için önemine vurgu yaptı⁴⁴⁵. Başbakan Anthony Eden de 12 Temmuzda Avam Kamarasında yaptığı konuşmada Kıbrıs Rum Toplumuna self-determinasyon hakkı tanınmasının Lozan Barış Antlaşmasındaki Türk-Yunan dengesini bozacağı; bu sebeple self-determinasyonun mevcut koşullarda adaya uygulanamayacağı sonucuna vardıklarını açıkladı⁴⁴⁶. Anthony Eden, anılarında bu tutumu almalarının sebebinin Türkiye'de yaşayan bazı Kıbrıslı Türklerin enosis aleyhtarı bir Türk kamuoyu yaratması olduğunu belirtir. Zira Anthony Eden'e göre İngiltere'nin özerklik tasarısında ısrar etmesi durumunda bile bu kesim, hem Türkiye hem de Kıbrıs Türk kamuoyunu harekete geçirebilirdi. Bu da Kıbrıs'taki ortamı daha da gererek Türk-Rum çatışmasının adanın her tarafına yayılmasına yol açabilirdi⁴⁴⁷. Derviş Manizade, Halit Fikret Alasya ve Nevzat Karagil gibi Kıbrıslı Türk aydınların Türkiye'de yürüttükleri propaganda faaliyetleri ve Kıbrıs Türk toplum önderleriyle kurdukları yakın ilişkiler, Anthony Eden'in bu görüşünü doğrular niteliktedir⁴⁴⁸.

Yine de İngiliz Hükümeti, Türkiye Hükümetini özerkliğe ikna etmek için İngiliz Genelkurmay Başkanı Gerald Templer'i Türkiye'ye gönderdi. Ankara'ya giden General Templer, 3 Temmuzda Başbakan Menderes'le bir görüşme yaptı. Başbakan Menderes, görüşmede İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki egemenliğini terk etmesi durumunda Batılı devletlerin güvenliğinin büyük ölçüde sarsılacağı ve Akdeniz'deki NATO savunma sisteminin de zayıflayacağı uyarısını yineledi. General Templer ise Başbakan Menderes'in özerklik konusundaki endişelerini gidermeye çalıştı; ama başarılı olamadı.

⁴⁴⁴ Gazioğlu, a.g.e, s.205-210.

⁴⁴⁵ Gazioğlu, a.g.e, s.205-210.

⁴⁴⁶ HC Deb 12 July 1956 vol 556 cc595-596, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/jul/12/cyprus-new-constitution-1#S5CV0556P0_19560712_HOC_233 (10 Şubat 2016).

⁴⁴⁷ Eden, Full Circle, s.414.

⁴⁴⁸ Evre, Kıbrıs Türk Milliyetçiliği, Oluşumu ve Gelişimi, s.109-124.

Öte yandan İngiliz Hükümeti, özerklik tasarısına uluslararası bir destek sağlamak amacıyla olsa gerek bu tasarıyı Londra’da yapılan Commonwealth (İngiliz Milletler Topluluğu) Başbakanları toplantısında da gündeme getirdi. Fakat Commonwealth üyesi devletler, muhtemelen Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon hakkı tanınmasından yana oldukları için İngiltere’ye beklediği desteği vermediler. Toplantı sonunda yayınlanan ortak bildiride de İngiliz Hükümetinin Kıbrıs Sorununda ilgili tarafları tatmin edecek bir çözüme varmak için gösterdiği çabaların memnuniyetle karşılandığını belirtmekle yetinildi⁴⁴⁹.

Bu sırada İngiliz Başbakanı Anthony Eden, Avam Kamarasının 12 Temmuz 1956 tarihli oturumunda Lord Radcliffe’i Anayasa Komiseri olarak görevlendirdiklerini açıkladı. Anthony Eden’in belirttiğine göre Lord Radcliffe’in görevi, Kıbrıs’a gidip görüşmeler yapmak ve özerklik anayasasının çerçevesini hazırlamaktı. Ayrıca Başbakan Eden, EOKA etkisiz hâle getirilmeden özerklik anayasasının yürürlüğe konmayacağını ve anayasa çalışmalarında ilerleme sağlanmasının Kıbrıs halkının işbirliğine bağlı olduğunu belirtti⁴⁵⁰. İşçi Partili parlamenterler Hugh Gaitskell ile Lena Jeger’in soruları üzerine Başbakan Eden, Kıbrıs konusunu NATO’ya götürmeyi düşünmediklerini söyledi. Bunun yanı sıra Anthony Eden, Lord Radcliffe’in adada sömürge yetkilileri başta olmak üzere kendisiyle görüşmek isteyen herkesle görüşeceğini; Başpiskopos Makarios EOKA’yı kınadığını açıklarsa Lord Radcliffe’in Başpiskoposla da görüşeceğini söyledi⁴⁵¹.

19 Temmuzda devam eden Avam Kamarası tartışmalarında da İşçi Partili parlamenter James Griffiths, Lord Radcliffe’in özerklik anayasası hazırlamakla görevlendirilmesini olumlu buldu. Bununla beraber İşçi Partili parlamenter, Kıbrıs halkının tek temsilcisinin Başpiskopos Makarios olduğunu iddia etti ve çözüme Başpiskoposla görüşülerek ulaşılmamasını önerdi. Bunun dışında James Griffiths, Kıbrıs Sorununda Türkiye’ye de

⁴⁴⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.203-205.

⁴⁵⁰ HC Deb 12 July 1956 vol 556 c597, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/jul/12/cyprus-new-constitution-1#S5CV0556P0_19560712_HOC_231 (10 Şubat 2016).

⁴⁵¹ HC Deb 12 July 1956 vol 556 cc598-601, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/jul/12/cyprus-new-constitution-1#S5CV0556P0_19560712_HOC_231 (10 Şubat 2016).

veto hakkı verildiğini ileri sürdü⁴⁵². Muhafazakâr Partili parlamenter ve Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd ise muhalefetin konu hakkındaki görüşlerini eleştirerek Kıbrıs Sorununda Türkiye'nin de hassasiyetlerinin dikkate alınması gerektiğini savundu. Ayrıca Selwyn Lloyd, self-determinasyon ilkesinin her yerde ve her koşulda uygulanamayacağını öne sürerek tarihten bazı örnekler verdi. Bakan Lloyd'un belirttiğine göre Avusturya'da yaşayan Alman çoğunluğunun Almanya'ya ilhak talebinde bulunması, 1919 tarihli Avusturya Antlaşması ile yasaklanmıştı. Aynı yıl Åland Adalarında nüfusun %90'ını oluşturan İsveçli çoğunluk, bir plebisit yaparak İsveç'e ilhak lehinde oy kullanmış; ancak Milletler Cemiyeti, bu plebisiti tanımayarak adaların Finlandiya'da kalmasına hükmetmişti. 1923 yılında Türkiye, Batı Trakya'daki Türk çoğunluğuna self-determinasyon hakkı tanınmasını talep etmiş; ama Yunanistan Başbakanı Eleftherios Venizelos, bu hakkın Batı Trakya toplumu gibi karma toplumlarda sorunu çözemeyeceği gerekçesiyle Türkiye Hükümetinin talebini reddetmişti. 1930'lu yıllarda Çekoslovakya'nın Südet bölgesinde yaşayan Alman çoğunluğunun self-determinasyon talebi, bazı Avrupalı devletler tarafından stratejik gerekçelerle kabul edilmemişti. Selwyn Lloyd, bu örnekleri verdikten sonra amaçlarının Kıbrıs'ta geçici bir özerkliğin ardından ada halkının temsilcileriyle self-determinasyon konusunu görüşmek ve barışçıl bir antlaşmaya varmak olduğunu söyledi. Kıbrıs'ın stratejik önemine de değinen Bakan Lloyd; İngilizlerin savunma yükümlülükleri, Ortadoğu'daki petrol havzalarının savunulması ve bu bölgedeki silahlanma yarışının denetlenmesi için İngiltere'nin adaya ihtiyaç duyduğunu belirtti. O sebeple Selwyn Lloyd, Yunanistan'ın başka bir yerden vereceği askerî üssün İngiltere'nin ihtiyacını karşılayamayacağını savundu. Ayrıca Bakan Lloyd, NATO ve Bağdat Paketi içinde Türkiye'yle beraber olduklarını hatırlatarak Kıbrıs konusunda Türkleri karşılarına almaları hâlinde Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını tehlikeye atmış olacaklarını öne sürdü. İngiltere'nin Türkiye'yi Kıbrıs Sorununa taraf yapmaya çalıştığı iddialarına da cevap veren Selwyn Lloyd, Türkiye ile Yunanistan Kıbrıs konusunda anlaştığı takdirde İngiltere'nin bu anlaşmayı derhal kabul edeceğini

⁴⁵² HC Deb 19 July 1956 vol 556 cc1395-1402,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/jul/19/cyprus#S5CV0556P0_19560719_HOC_330 (10 Şubat 2016).

savundu. Selwyn Lloyd, muhalefetin bir sorusu üzerine de Lord Radcliffe'in Kıbrıs'a bir müzakereci olarak değil; anayasa uzmanı olarak gittiğini açıkladı⁴⁵³.

Bu arada Kıbrıs Sömürge Valisi Harding de 12 Temmuz gecesi Kıbrıs Radyosundan halka hitaben yaptığı konuşmada Lord Radcliffe'in yakında adaya geleceğini bildirdi. Ayrıca Vali Harding, halkın bu fırsatı iyi değerlendirerek Anayasa Komiseriyle görüşmesini istedi. Aynı gece Başpiskopos Vekili Kitium Piskoposu başkanlığında toplantı yapan Etnarhia Konseyi, Lord Radcliffe'le görüşmeyeceğini duyurdu⁴⁵⁴. KTP Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük ise yerli ve yabancı basına verdiği demeçte Kıbrıs'a bir anayasa komiseri atanmasını tatminkâr bulduklarını söyledi. Bununla beraber Dr. Küçük, Kıbrıs Türk Toplumunun kâğıt üzerinde güvence kabul edemeyeceğini belirtti. Dr. Fazıl Küçük, kabul edecekleri tek güvencenin kurulacak özerklik meclisinde Rumlarla eşit temsilci bulundurmak hakkına sahip olmak olduğunu ifade etti. Ayrıca Rumlar ile Yunanistan Hükümetinin sürekli self-determinasyon talebinde bulunmasını önlemek için Londra'nın bu hakkı Türkiye Hükümetinin onayını almadan tanımayacağı taahhüdünde bulunması gerektiğini söyledi⁴⁵⁵. Türkiye Hükümeti ise konuyla ilgili değerlendirmesini Ankara Radyosu aracılığıyla paylaştı. Ankara Radyosunun 13 Temmuz akşamı yayınladığı "Radyo Gazetesi" isimli programda EOKA etkisizleştirilmeden anayasa hazırlıklarına başlanmasının Rumlar ve Yunanlarca tâviz olarak yorumlanacağı ve böylece EOKA'yı yeni silahlı eylemlere teşvik edebileceği görüşüne yer verildi. Bunun yanı sıra Kıbrıs'ta silahlı eylemler devam ederken Lord Radcliffe'in herkesle görüşemeyeceği, görüşeceği kimselerden de sağlıklı fikir alamayacağı öne sürüldü⁴⁵⁶.

Kıbrıs Sorununun İngiltere haricindeki ilgili tarafları bu tepkileri verirken Lord Radcliffe, 14 Temmuzda uçakla Lefkoşa'ya geldi. Kıbrıs'ta iki hafta kalan İngiliz Anayasa Komiseri; Vali Sir John Harding, üst düzey kamu görevlileri ve başta Dr. Fazıl Küçük olmak üzere çeşitli Türk toplum ileri gelenleriyle görüşmeler yaptı. Dr. Küçük, Lord Radcliffe'le 27 Temmuzda Vali Konağında görüştü. KTP Lideri, bu görüşmede

⁴⁵³ HC Deb 19 July 1956 vol 556 cc1404-1412,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/jul/19/cyprus#S5CV0556P0_19560719_HOC_330 (10 Şubat 2016).

⁴⁵⁴ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.213-214.

⁴⁵⁵ *Halkın Sesi*, 13 Temmuz 1956, s.1.

⁴⁵⁶ *Aydın Tarihi*, 13 Temmuz 1956.

Lord Radcliffe'e adada silahlı eylemler sona erdirilmeden ve Rumlar ile Yunanistan'ın self-determinasyon ve enosis talepleri kesin bir dille reddedilmeden Kıbrıs Türk Toplumunun özerklik konusunda görüş sunmayacağını belirtti. Türklere yönelik tedhişe de dikkat çeken Dr. Küçük, Kıbrıslı Türklerin kendi varlıklarını koruyacak bir özerkliği hatta Türkiye'ye ilhakı arzuladıklarını söyledi. Etnarhia Konseyi sözcüsü ve Lefkoşa Rum Belediye Başkanı Dr. Themistokleus Dervis de bir İngiliz televizyonuna verdiği demeçte İngiliz Hükümeti, Başpiskopos Makarios'la anlaşıp Kıbrıs halkına gerçek özerklik veya self-determinasyon hakkı tanımadığı müddetçe EOKA'nın silahlı eylemlerinin son bulmayacağını söyledi. Lord Radcliffe ise Kıbrıs'a yaptığı ilk ziyareti tamamlayarak 2 Ağustosta Londra'ya döndü. Adadan ayrılırken de basına bir demeç vererek aldığı bilgiler ve edindiği izlenimler ışığında bir anayasa tasarısı hazırlayacağını ve bu tasarıya son şeklini vermeden önce adaya tekrar geleceğini söyledi⁴⁵⁷.

Lord Radcliffe, söylediği gibi 26 Eylülde Kıbrıs'a bir kere daha geldi. Anayasa Komiseri Radcliffe'in bu ikinci gelişinde Kıbrıslı Rumlardan kimse onunla görüşmeye cesaret edemedi. Zira EOKA hem İngilizlere yönelik silahlı eylemlerini artırmış hem de Rumları Lord Radcliffe'le görüşmemeleri için baskı altına almış bulunuyordu. Etnarhia Konseyi de bir bildiri yayınlayarak Kıbrıs Rum Toplumu adına kimsenin Anayasa Komiseriyle görüşmeyeceğini duyurdu. Bundan dolayı Lord Radcliffe, sadece üst düzey sömürge yöneticileriyle görüşüp ekim ayının ilk günlerinde Londra'ya döndü ve anayasa taslağı üzerinde çalışmaya başladı. Bu taslak, üç ay boyunca Londra'da yapılan toplantılarda gözden geçirildi. Toplantılara zaman zaman Vali Harding ile Ankara ve Atina'daki İngiliz büyükelçileri de çağrılı olarak katılıyor ve konuyla ilgili görüşlerini bildiriyorlardı. Nihayet Aralık ayı içinde anayasa taslağına son şekli verildi⁴⁵⁸.

Daha önce de belirtildiği gibi İngiliz Hükümeti, self-determinasyon ilkesini Kıbrıs'a uygulayabilmek için önce adanın bir özerklik döneminden geçmesini şart koşuyordu. Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan Hükümetinin bunu kabul etmemesi ise İngiliz-Yunan ilişkilerini kopma noktasına getirmişti. Bu durum Atina'yı kaygılandırıyordu. Zira Yunanistan Hükümeti, Londra'nın Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon hakkı tanımayı belirsiz bir tarihe atmasından endişe ediyordu. Bu sebeple Yunanistan Hükümeti,

⁴⁵⁷ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 214-217.

⁴⁵⁸ Gazioğlu, *a.g.e.*, s. 214-217.

özerklik konusundaki tutumunda biraz yumuşamaya gitmeyi zorunlu gördü. Nitekim Atina'nın Kıbrıs'a gönderdiği iki Yunanlı diplomat Angelos Vlahos ile Aristos Friyidas, EOKA Lideri Grivas'la görüşerek onu görüşme ortamının oluşabilmesi için ateşkes yapmaya ikna ettiler. Hatta ateşkes bildirisi, bizzat Albay Grivas tarafından kaleme alındı. Daha sonra bu bildiri, Kıbrıs'ın her yanında dağıtıldı ve Kıbrıs Radyosunda okundu. Bunun üzerine İngiliz Sömürge Yönetimi, ada çapında sokağa çıkma yasağını kaldırdı. Bu haberi duyan Rumlar, sokaklara dökülüp ateşkesi sevinçle kutlamaya başladılar. Bu arada Yunanistan Başbakanı Karamanlis, İngiliz Hükümetine bir çağrıda bulunarak sorumluluklarını hatırlamasını ve görüşmeleri yeniden başlatmasını istedi. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza da ABD Dışişleri Bakanı Dulles'e bir mesaj göndererek Washington'un alınan ateşkes kararını iyi değerlendirmesini ve sorunun çözümü için harekete geçmesini rica etti⁴⁵⁹.

Kıbrıs Sömürge Valisi Sir John Harding ise 22 Ağustosta tüm EOKA'cıları 20 gün içinde silahlarıyla birlikte teslim olmaya çağırdı. Bunun yanı sıra Vali Harding, aleyhlerinde dava açılmamış olanların teslim oldukları takdirde Kıbrıs'ı terk etmelerine izin verileceğini bildirdi. Albay Grivas, ertesi gün bu çağrıya ret cevabı verdi. Ayrıca Yorgo Grivas, eğer Vali Harding 27 Ağustosa kadar bu çağrıyı geri çekmez ve Başpiskopos Makarios'un belirlediği koşullarda onunla görüşmelere başlamazsa silahlı eylemlere tekrar başlayacağı uyarısında bulundu. Vali'nin çağrısını geri çekmemesi üzerine EOKA Lideri Grivas da 27 Ağustosta İngilizlere karşı daha şiddetli saldırılar başlattı. Vali Harding ise EOKA'ya etkili operasyonlarla karşılık verdi. Bu operasyonlarda birçok EOKA militanı öldürüldü. Birkaçı da idam cezasına çarptırıldı. İdam cezası alan militanlar, 21 Eylülde Lefkoşa Merkezi Cezaevinde idam edildiler. Bunun üzerine Yunanistan Hükümeti, İngilizler üstünde uluslararası bir baskı yaratmak için Avrupa Konseyine başvurup Kıbrıs'taki insan hakları ihlallerinin incelenmesi talebinde bulundu. Ayrıca Yunanlar, Sovyet Dışişleri Bakanı Dmitri Şepilov'dan Yunanistan'a destek için Atina'yı ziyaret etmesini istediler⁴⁶⁰.

Rumlar ile Yunanların bu çabaları devam ederken İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd, 19 Aralık 1956 tarihli Avam Kamarası oturumunda Lord Radcliffe'in

⁴⁵⁹ Evangelos Averoff-Tossizza, **Lost Opportunities, The Cyprus Question, 1950-1963**, Timothy Cullen and Susan Kyriakidis (çev.), New York: Aristide D. Caratsaz Publisher, 1986, s.91-95.

⁴⁶⁰ Averoff-Tossizza, **a.g.e.**, s.91-95.

hazırladığı anayasayı ayrıntılarıyla açıkladı. Alan Lennox-Boyd'un yaptığı açıklamaya göre Radcliffe Anayasası, Kıbrıs'ta tek meclis olmasını öngörüyordu. Bu meclis; 6 seçilmiş Türk, 24 seçilmiş Rum üye ve 6 resmî İngiliz üyeden oluşacaktı. Türk üyeler, Türk Toplumu; Rum üyeler ise Rum Toplumu tarafından seçilecekti. Geriye kalan 6 resmî üye ise Vali tarafından atanacaktı. Başbakan, Yasama Meclisine karşı sorumlu olacaktı. Savunma, dış siyaset ve iç güvenlik yetkileri de Vali'ye bırakılacaktı⁴⁶¹. Ayrıca uluslararası ve stratejik koşullar elverdiği ve özerk yönetim Kıbrıs'ta başarıyla yürütüldüğü takdirde İngiliz Hükümeti hem Türk hem de Rum toplumlarına self-determinasyon hakkı tanıyacaktı. Ayrıca adanın taksimi, self-determinasyon uygulamasının muhtemel seçenekleri arasında yer alacaktı. Alan Lennox-Boyd'un bu açıklamalarına karşı İşçi Partili parlamenter James Callaghan, eğer Kıbrıs Türk Toplumunun hakları, Radcliffe Anayasasında güvence altına alınmışsa taksimi muhtemel seçenekler arasına sokup da Rumlar ile Yunanları kızdırmaya bir gerek olmadığını söyledi. Bunun üzerine Alan Lennox-Boyd, özerklik anayasasında her iki topluma da güvenceler sağlandığını; ancak Rumların self-determinasyon hakkı varken Türklerin de bu hakka sahip olmasından daha mantıklı bir şey olamayacağını belirtti. İşçi Partili Bevan'ın konuyla ilgili sorusu üzerine de Bakan Lennox-Boyd, şartlar olgunlaştığında Kıbrıs'ta iki plebisit yapılacağı cevabını verdi. Buna göre ilk plebisitte halka adanın statüsünün değişmesini isteyip istemediği sorulacaktı. Eğer evet oyu çıkarsa bu kez Kıbrıs Türk Toplumuna özel, ikinci bir plebisit yapılacaktı. Bu plebisitte Kıbrıslı Türkler, isterlerse taksimi seçebileceklerdi⁴⁶². İşçi Partili parlamenter Callaghan ise Radcliffe Anayasasını Başpiskopos Makarios'un görüşüne sunmak üzere Seyşeller'e bir heyet gönderilip gönderilmeyeceğini sordu. Bakan Lennox-Boyd, anayasa taslağının Başpiskopos Makarios'a sunulduğunu; Lord Radcliffe'in sekreteri ile Kıbrıs Hükümetinden Rumca bilen üst düzey bir yöneticinin Başpiskoposa anayasayı izah etmek için ertesi gün Seyşeller'e gideceklerini açıkladı⁴⁶³. İşçi Partili parlamenter Bevan

⁴⁶¹ HC Deb 19 December 1956 vol 562 c1268, <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/dec/19/cyprus-lord-radcliffes-proposals> (3 Eylül 2016); Ayrıca Radcliffe Anayasasının tam metni için bkz. Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)**, s. 230-232.

⁴⁶² HC Deb 19 December 1956 vol 562 cc1268-1272, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/dec/19/cyprus-lord-radcliffes-proposals#S5CV0562P0_19561219_HOC_214 (10 Şubat 2016).

⁴⁶³ HC Deb 19 December 1956 vol 562 cc1269-1270, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/dec/19/cyprus-lord-radcliffes-proposals#S5CV0562P0_19561219_HOC_214 (10 Şubat 2016).

da taksimi olası çözüm seçenekleri arasında saymanın Kıbrıs'taki havayı daha da zehirlenme ve bir anlaşmaya varılmasını önleme tehlikesi olup olmadığını sordu. Alan Lennox-Boyd, self-determinasyonun mantıklı sonucunun taksimin de bir seçenek olarak kabul edilmesi olduğunu; ama bunun muhtemel çözümlerden sadece birisi olduğunu ifade etti⁴⁶⁴. Taksimi “tünelin ucundaki olası çözümlerden birisi” olarak da niteleyen Bakan Lennox-Boyd, onu bir çözüm seçeneği olarak kabul etmenin Kıbrıs'ın hemen taksim edileceği anlamına gelmediğini savundu⁴⁶⁵.

21 Aralıkta yapılan bir başka Avam Kamarası oturumunda İşçi Partili parlamenter Kenneth Robinson; Radcliffe Anayasasını kabul etmenin taksimi de kabul etmek anlamına gelmediğinin hükümetçe açıklanmasını, Kıbrıs Sömürge Valisinin değiştirilmesini, adada genel af ilan edilmesini ve Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs'a dönmesine izin verilmesini istedi⁴⁶⁶. Yine İşçi Partili parlamenterlerden Lena Jeger, Kıbrıs'ta Rumlara karşı uygulanan sert önlemlerin bir faydası olmayacağını ileri sürdü. Ayrıca Lena Jeger; Radcliffe Anayasasının uygulamada başarılı olması ve adil bir şekilde tartışılabilmesi için ateşkes ilan edilmesini, Başpiskopos Makarios'un adaya dönmesine izin verilmesini ve Başpiskopos başta olmak üzere Kıbrıs halkının ileri gelenleriyle müzakerelere başlanmasını önerdi⁴⁶⁷. Görüldüğü gibi iktidardaki Muhafazakâr Parti, taksimi muhtemel çözüm seçeneklerinden birisi olarak kabul ederken muhalefetteki İşçi Partisi, bunu Yunanistan'ı kızdıracak ve Kıbrıs'ta Türklerle Rumların arasını daha da açacak bir çözüm şekli olarak görüyordu.

Avam Kamarasında bu tartışmalar sürerken Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan ve Türkiye; Lord Radcliffe'in hazırladığı anayasa taslağıyla ilgili düşüncelerini ifade ettiler. Başpiskopos Makarios, Radcliffe Anayasasını kendisine sunmak için 21 Aralıkta Seyşeller'e gelen Kıbrıs Başsavcısı Kriton Tornaridis ile Sömürgeler Bakanlığı yetkilisi

⁴⁶⁴ HC Deb 19 December 1956 vol 562 cc1271-1272, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/dec/19/cyprus-lord-radcliffes-proposals#S5CV0562P0_19561219_HOC_214 (10 Şubat 2016).

⁴⁶⁵ HC Deb 19 December 1956 vol 562 c1275, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/dec/19/cyprus-lord-radcliffes-proposals#S5CV0562P0_19561219_HOC_214 (10 Şubat 2016).

⁴⁶⁶ HC Deb 21 December 1956 vol 562 cc1616-1617, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/dec/21/cyprus-emergency-regulations#S5CV0562P0_19561221_HOC_28 (10 Şubat 2016).

⁴⁶⁷ HC Deb 21 December 1956 vol 562 cc1622-1627, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/dec/21/cyprus-emergency-regulations#S5CV0562P0_19561221_HOC_28 (10 Şubat 2016).

D. L. Pearson'a sürgünde olduğu sürece anayasa taslağı hakkında görüş bildirmeyeceğini söyledi. Daha sonra Başpiskopos, iki demeç yayınladı. İlk demecinde sürgündeyken Radcliffe Anayasasını görüşmesinin mümkün olmadığını tekrarladı. Başpiskopos, ikinci demecinde de Kıbrıs'ta barışa ulaşılabilmesi için kendisinin adaya dönmesine izin verilmesini istedi⁴⁶⁸.

Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza'ya göre ise Radcliffe Anayasası, Yunanistan Hükümeti üzerinde soğuk düş etkisi yarattı. Nirtekim Evangelos Averoff-Tossizza, anılarında kendilerini canevlerinden vuranın Kıbrıslı Türklerden “azınlık” yerine “toplum” olarak söz edilmesi, Türklerin eşit self-determinasyon hakkına sahip olduklarının kabul edilmesi ve taksimin olası çözüm seçenekleri arasında sayılması olduğunu ifade eder⁴⁶⁹. Bundan ötürü Yunanistan Dışişleri Bakanı, 20 Aralıkta basına bir demeç vererek Başpiskopos Makarios sürgünde; birçok Rum toplum ileri geleni de tutukluyken Kıbrıs halkının serbest görüş belirtmesinin mümkün olmadığını savundu. Ayrıca Bakan Averoff-Tossizza, Radcliffe Anayasasının adadaki sömürge yönetiminin devamını öngördüğü ve Vali'ye geniş yetkiler tanıdığı gerekçesiyle anayasa taslağını kabul edilemez buldu⁴⁷⁰.

Yunanistan'ın aksine Türkiye Hükümeti, Radcliffe Anayasasına olumlu baktı. 20 Aralıkta Anadolu Ajansına konuyla ilgili açıklama yapan Başbakan Menderes, Radcliffe Anayasasını olumlu bulmalarını üç sebebe dayandırdı. Başbakana göre birinci sebep, Kıbrıs'taki İngiliz egemenliğinin devam edecek ve ancak EOKA'nın silahlı eylemleri bitirildikten sonra özerk yönetime geçilecek olmasıydı. İkincisi, yeni anayasanın tatminkâr şekilde uygulanması ve günün siyasi ve stratejik koşullarının uygun olması hâlinde Kıbrıs'ın statüsünün ada halkının oyuyla belirlenecek olmasıydı. Üçüncüsü ise İngiliz Avam Kamarasında Kıbrıs Türk Toplumunun da self-determinasyon hakkı olduğunun ve taksimin self-determinasyonun muhtemel sonuçlarından birisi olarak kabul edilmesi idi. Bu sebeple Başbakan Menderes, Radcliffe Anayasasını İngilizlerle görüşmeye hazır olduklarını açıkladı⁴⁷¹.

⁴⁶⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 233.

⁴⁶⁹ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.102-103.

⁴⁷⁰ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 235.

⁴⁷¹ *Milliyet*, 21 Aralık 1956, s.1.

Bayındırlık Bakanı ve Dışişleri Bakanlığı Vekili Ethem Menderes de TBMM'nin 28 Aralık tarihli oturumunda yaptığı konuşmada Radcliffe Anayasasını incelerken iki şartı esas aldıklarını belirtti. Birinci şart, Kıbrıs'ta özerkliğin EOKA bitirildikten sonra uygulamaya konmasıydı. Ethem Menderes, bu şartın hem İngiliz Hükümetinin açıklamasında hem de Radcliffe Anayasasında açıkça yer aldığını belirtiyordu. İkinci şart ise Kıbrıslı Türklerin Rumlarla eşit haklara sahip olmalarıydı. Bunun yanı sıra Ethem Menderes, Sömürgeler Bakanı Lennox-Boyd'un adadaki iki toplumun da self-determinasyon hakkına sahip olduğuna ilişkin ifadesini iki yönden olumlu bulduklarını ifade etti. Ethem Menderes'e göre bu açıklama, self-determinasyon hakkının Kıbrıs'ta keyfi uygulanmasının doğuracağı çok ciddi sakıncaların önleneyeği ümidini vermekteydi. Ayrıca Kıbrıs Türk Toplumunu, self-determinasyon hakkını kullanarak Türkiye ile birleşmeyi tercih ederse başka bir toplumun veya devletin egemenliği altına girmeyecekti. Ethem Menderes, Alan Lennox-Boyd'un self-determinasyon seçenekleri arasında taksimi saymasına da değinerek bunun self-determinasyon ilkesinin Kıbrıs'ta adil bir şekilde uygulanacağı anlamına geldiği yorumunda bulundu. Ayrıca Bakan Menderes, taksimin üç yararlı sonucu olacağını savundu. Ona göre birincisi, Türkiye'nin esenliğinin ve güvenliğinin sağlanmasıydı. İkincisi, Kıbrıslı Türklerin yabancı bir yönetimin egemenliği altına girmelerinin önlenmesiydi. Üçüncüsü ise Türkiye için de önemli olan adadaki İngiliz askerî üslerinin güvence altına alınmasıydı⁴⁷². Aynı oturumda konuşma yapan Başbakan Menderes; adanın tamamının Türkiye'ye verilmesini istemenin Yunanistan'la ilişkileri daha da bozacağını, bunun da NATO'da istikrarsızlık yaratacağını ve dolayısıyla Sovyetler Birliği karşısında hem Türkiye'nin hem de Batı Dünyasının güvenliğini zaafa uğratacağını ileri sürdü. Başbakan, bu yüzden Kıbrıs'ın taksimine razı olduklarını ve kimsenin kendilerini Türkiye aleyhinde ve taksim dışında bir çözüme mecbur edemeyeceğini ifade etti⁴⁷³.

Böylece Başbakan Menderes, İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'un 19 Aralıkta Avam Kamarasında yaptığı açıklamaya atfen taksimi bir çözüm şekli olarak

⁴⁷² **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C. 15, İçtima:3, Yirmi ikinci İnikat, 28 Aralık 1956, s.331-335, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c015/tbmm10015022.pdf> (13 Şubat 2016); **Halkın Sesi**, 30 Aralık 1956, s.1 ve 3.

⁴⁷³ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C. 15, İçtima:3, Yirmi ikinci İnikat, 28 Aralık 1956, s.353, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c015/tbmm10015022.pdf> (16 Ekim 2016).

benimsediklerini belirtmiş oldu⁴⁷⁴. Başbakan Menderes'in bu açıklamasından sonra da, bir süredir Türk kamuoyunda tartışılan ve Türkiye Hükümetine önerilen taksim, Türkiye'nin resmî Kıbrıs tezi hâline geldi.

3.3. Kıbrıs Sorununda Taksim Tezinin Oluşum Süreci

Kıbrıs konusunu ele alan son dönem araştırmacıların bir kısmı, Türkiye'yi taksim (bölme) tezini benimsemeye teşvik edenin İngiltere olduğunu öne sürerler⁴⁷⁵. 1950'lilerde Kıbrıs Sömürge Müsteşarlığı yapmış olan John Reddaway ise anılarında taksimin bir İngiliz-Türk komplosu değil, her iki tarafın da kendi içlerinde yaptıkları durum değerlendirmelerinin ve çıkarlarının örtüşmesinin sonucu olduğunu iddia eder. John Reddaway'e göre hem İngiltere hem de Türkiye, taksim fikrini Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan Hükümetinin enosis taleplerini dengelemek ve onları enosisten vazgeçirip Kıbrıs Sorununda uzlaşma yolunu açabilmek için kullanmıştır. Nitekim bu siyaset, etkisini göstermiş; Rumlar ile Yunanlar, 1959'da Kıbrıslı Türklerle ortaklığa dayalı Kıbrıs Cumhuriyetini kabul etmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca John Reddaway, İngiltere'nin taksimi son seçenek olarak gördüğünü hatta Kıbrıs Sorununun çözümü için enosisle taksim dışında bir orta yol bulmaya çalıştığını ileri sürmektedir⁴⁷⁶. Kıbrıs Rum toplum önderlerinden Glafkos Kliridis ise anılarında İngilizlerin taksimi kullanmaları konusunda daha farklı bir iddia ortaya atmaktadır. Ona göre İngiliz Hükümetinin amacı, Rumları taksimle korkutup Kıbrıs'ta İngiliz, Türk ve Yunan ortak egemenliğinin kurulmasına razı etmektir⁴⁷⁷. Burada üç değişik iddia olduğu görülmektedir. Bu durumda taksim konusunda daha sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için öncelikle bu çözüm şeklinin fikir olarak oluşum sürecini ele almak faydalı olacaktır.

⁴⁷⁴ Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s.269-270.

⁴⁷⁵ An, **Kıbrıs'ta Fırtınalı Yıllar, 1942-1962**, s.89-90; Copeaux ve C. Mauss-Copeaux, **Taksim! Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005**, s.43-49; Niyazi Kızılyürek, **Doğmamış Bir Devletin Tarihi, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti**, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s.36-37, 72-74, 102-103; Tabitha Morgan, **İngilizlerin Kıbrıs'taki Tarihi, Acısıyla Tathisiyle Bir Ada**, Cumhur Atay (çev.), İstanbul:Kalkedon Yayınları, 2013, s.317-318; Andrekos Varnava, "Reinterpreting Macmillan's Cyprus Policy, 1957-1960", **The Cyprus Review**, 2010, Vol.22, https://www.academia.edu/389179/Reinterpreting_Macmillan_s_Cyprus_Policy_1957-1960 (1 Mayıs 2016), s.82-83.

⁴⁷⁶ Reddaway, **Burdened With Cyprus**, s.93-102; CO 926/710, İngiliz Başbakanı Harold Macmillan'a ait M201/57 no.'lu özel not.

⁴⁷⁷ Glafkos Clerides, **Cyprus, My Deposition**, Cilt I, Lefkoşa: Alithia Publishing, 1989, s.39-43 Aktaran: Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)**, s.226-227.

Bu konuda incelenen bazı kaynaklar, taksim fikrinin Türk kamuoyunda ilk tartışıldığı yılın 1948⁴⁷⁸; bazı kaynaklar ise 1951-1952 yılları olduğunu iddia etmektedirler⁴⁷⁹. Ancak Kıbrıs Türk toplum önderlerinden Rauf R. Denktaş'ın anılarından bu fikrin Türkiye'de ilk defa 1954 yılında gündeme geldiği anlaşılmaktadır⁴⁸⁰. Tarihçi-yazar Cemal Kutay'ın anlatımı da bunu doğrulamaktadır. Nitekim BM Genel Kurulunda Kıbrıs oturumunun yapılacağı 17 Aralık 1954 tarihinden birkaç hafta önce, kasım ayı sonlarında Cemal Kutay; Başbakan Menderes'in isteği üzerine Kıbrıs'ın 1571-1923 yılları arasındaki dönemini ele alan kısa bir tarihçe hazırlayıp Başbakana sundu. Tarihçi-yazar Kutay, "Tarihin Kıbrıs Mevzuu Üzerindeki Hükümü" başlıklı çalışmasının "Hüküm" bölümünde Kıbrıs Sorununun çözümüne ilişkin görüşünü açıklıyordu. Cemal Kutay'a göre eğer Türkiye Hükümeti, Kıbrıs'ın Türkiye'ye iadesini sağlayamazsa fedakârlığın sınırı, adanın kalıcı olarak iki bölgeye bölünmesi ve iki bölge arasına uluslararası bir tampon bölge yerleştirilmesi olmalıydı. Bu da gerçekleştirilmezse İngiltere, adadaki sömürge statüsünü sürdürmeye razı edilmeli; kısa zaman içinde de Kıbrıslı Türkler, Evkaf topraklarının yoğun olduğu ve adanın tarıma elverişli bölgesinde toplanarak adanın iki ayrı devlete bölünmesi sağlanmalıydı⁴⁸¹.

Cemal Kutay'ın ardından siyasi tarihçi Fahir Armaoğlu, dış siyaset yazarlığını yaptığı *Forum* dergisinin 15 Temmuz 1955 tarihli nüshasında taksim konusunu ele alan bir yazı kaleme aldı. Ona göre Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakının Türkiye tarafından kabul edilmesi mümkün değildi. Adanın İngiltere'de kalması ise Türkiye'nin güvenliği bakımından sağlam bir yoldu; ama Yunanistan'ın enosis siyaseti bu durumun devamını imkânsız kılıyordu. Adanın Türkiye'ye verilmesi de Kıbrıs Sorununu çözecek elverişli bir yol değildi. Kıbrıs'ta tridominyum (üçlü yönetim veya İngiliz, Türk ve Yunan ortak yönetimi) ise Yunanistan'ın aşırı istekleri yüzünden yürümezdi. Bütün bunları değerlendiren Fahir Armaoğlu, geriye kalan tek çözüm şeklinin adanın Türkiye ile Yunanistan arasında taksim edilmesi olduğunu savunuyordu. Siyasi tarihçi

⁴⁷⁸ Hürsöz, 16 Kasım 1948, s.1.

⁴⁷⁹ Mete Hatay, "İlk Taksim Tezi: 'Adayı İngiltere ve Rumlar Arasında Bölelim'", *HavadisKıbrıs Poli Eki*, 2015, Sayı:230, <http://185.15.43.45/Ekler/poli/230/ilk-taksim-tezi-adayi-ingiltere-ve-rumlar-arasinda-bolelim/2262> (29 Nisan 2016).

⁴⁸⁰ Denktaş, *Karkot Deresi, Anılar*, s.96-97.

⁴⁸¹ Cemal Kutay, "Kıbrıs Dâvâsı, Adnan Menderes ve ilk günler", *Tarih Konuşuyor, Aylık Tarih Mecmuası*, Cilt. I, Sayı. I, (1964), s.73-74; Manizade, *Kıbrıs, Dün Bugün Yarın*, s.369-373.

Armaoğlu'na göre Kıbrıs'ta Türklerin çoğunlukta olduğu bölgeler, Türkiye'ye; Rumların çoğunlukta olduğu bölgeler ise Yunanistan'a verilebilirdi. Bu bölgelerde dağınık durumda olan azınlıklar da uluslararası hukukta kabul edilmiş genel esaslara göre mübadele edilebilirlerdi. Belirlenecek bir süre içinde de bu azınlıklara hangi bölgede kalacaklarını tercih etme imkânı tanınabilirdi. Ayrıca Fahir Armaoğlu'na göre taksimin Kıbrıs'ta gerçekleşmesi hâlinde Türkiye hem Doğu Akdeniz'de kendi güvenliğini hem de Kıbrıs Türk Toplumunun güvenliğini sağlamış olacaktı. Yunanistan da adadan istediği payı alacak; böylece Kıbrıs konusunda memnun edilmiş olacaktı⁴⁸². Muhtemelen Kıbrıslı Türklerle Rumların adanın büyük kısmında iç içe yaşamalarını dikkate alan siyasi tarihçi Armaoğlu; *Forum* dergisinin 16 Şubat 1956 tarihli sayısında çıkan yazısında, ada, taksim edilirken nüfus mübadelesinin sebep olacağı zorlukları gidermek için Kıbrıs'ın Türk-Yunan kondominyumuna (ortak egemenlik) terk edilmesini önerdi⁴⁸³.

Bu yazıdan kısa bir süre sonra Manisa milletvekili Hikmet Bayur, TBMM'nin 25 Şubat 1956 tarihli oturumunda Kıbrıs'ın Türkiye ile Yunanistan arasında taksim edilmesi önerisinde bulundu. Hikmet Bayur'a göre Hindistan ile Pakistan aynı yarımadaı aralarında nasıl taksim etmişlerse Kıbrıs da o şekilde ikiye ayrılmalıydı. Böylece adanın Türkiye'ye bakan kısımları Türklerin, geri kalan kısımları da Rumların olacaktı. Milletvekili Bayur'a göre Türkiye için enosis tehlikesi ancak taksimle ortadan kalkardı⁴⁸⁴.

Türk kamuoyunda bu görüşler dile getirilirken, araştırmacı yazar Mete Hatay'ın iddiasına göre, John Reddaway'ın başında bulunduğu Kıbrıs Sömürge Müsteşarlığı, 20 Mart 1956'da İngiliz Sömürgeler Bakanlığına gönderdiği mektupta bir çözüm seçeneği olarak taksimden bahsediyordu. Müsteşarlığa göre ilgili taraflar arasında uzlaşma sağlamak için yöntem bulmaya çalışırken ve İngilizlerin askerî çıkarlarını dikkate almak koşuluyla bütün ihtimaller incelenmeliydi. Bu durumda taksim ihtimali de uygulanacak bir proje olarak göz önünde bulundurulmalıydı. Bununla birlikte Sömürge Müsteşarlığı, taksimin olumsuz sonuçlar doğuracak bir çözüm olduğunu savunuyordu. Ayrıca

⁴⁸² Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.122-123.

⁴⁸³ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.209.

⁴⁸⁴ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C.10, İçtima:2, Kırk dördüncü İnikat, 25 Şubat 1956, s.720, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c010/tbmm10010044.pdf> (11 Şubat 2016).

taksimın tüm yöntemler veya seçeneklerin gerçekleşemeyeceği sonucuna varıldıktan sonra uygulanmasını öneriyordu. Daha sonra taksimle ilgili önerilerine geçen Müsteşarlığa göre adanın bölünmesi durumunda İngilizlere verilecek alan; askerî amaçlara uygun, yeterli genişlikte, kendine yeter bir ekonomiye ve coğrafi bütünlüğe sahip bir alan olmalıydı. Ayrıca mektupta taksim olması hâlinde şunların sağlanması öneriliyordu:

- a) Coğrafi ve ekonomik bakımdan elverişli olan Lârnaka ve Limasol kasabalarından bir bölge, İngilizlere bırakılmalıydı;
- b) Bölgede yaşayacak Türklerle Rumlara eşit haklar verilmeliydi;
- c) Belli bir süre sonunda yerel yönetim, Kıbrıs halkına devredilecek; savunma, dış ilişkiler ve kamu güvenliği ise İngilizlerde kalacaktı;
- d) Kıbrıs'ın geri kalan bölgesi, bir müddet İngiliz yönetiminde olacak ve daha sonra Rum yönetimine bırakılacaktı;
- e) Bu müddet içinde içişleri halka devredilecek, savunma ve dış ilişkiler de belirli bir süre İngiliz yönetiminde olacaktı;
- f) Geçiş döneminin ardından self-determinasyon hakkının kullanılabilmesi için adada bir referandum yapılacaktı. Bu referandumda üçte ikilik bir çoğunluk, ayrılmadan yana oy kullanırsa Rum yönetimi altındaki bölge, Commonwealth'den ayrılacaktı;
- g) Kıbrıs, Commonwealth'den ayrılrsa bile yeni bir antlaşma yapılana dek savunma yetkisi, İngilizlerin elinde olacaktı;
- h) Savunma yetkisi, İngilizlerde olduğu sürece Kıbrıs'a hiçbir yabancı asker konuşlandırılmayacaktı;
- i) Kıbrıslı Türkler, İngiliz egemenliğindeki bölgeye yerleştirilecek; o bölgeden ayrılmayı talep eden Rumlara da gereken kolaylık gösterilecekti⁴⁸⁵.

Türkiye Hükümeti ise hâlen Kıbrıs'ta İngiliz sömürgesinin devamını; bu mümkün olmazsa da adanın Türkiye'ye geri verilmesini talep ediyordu. Bu talebini de Lozan Barış Antlaşmasına dayandırdığı anlaşıyordu. Nitekim Lozan Antlaşmasının 16. maddesinde Türkiye'ye egemenlik hakkı tanınmış bulunanlar dışındaki adaların geleceğinin ilgililerce saptandığı veya saptanacağı ifadesi yer alıyordu. Antlaşmanın 20.

⁴⁸⁵ Hatay, "İlk Taksim Tezi: 'Adayı İngiltere ve Rumlar Arasında Bölelim'".

maddesine göre ise Kıbrıs'taki İngiliz egemenliğini tanıyan Türkiye'ydi. Türkiye, bu maddelerden hareketle, Kıbrıs'ta bir statü değişikliği söz konusu olduğu takdirde ada üzerinde söz hakkı olabileceğini, hatta Kıbrıs'ın iadesini talep edebileceğini düşünüyor olmalıydı ⁴⁸⁶.

Ancak Kıbrıs'ın sömürge statüsünde kalması, pek mümkün gözüküyordu. Zira Rumların self-determinasyon hakkı talep ettikleri ve bunun için Yunanistan Hükümetinin desteğiyle silahlı mücadele verdikleri bir dönemde adadaki İngiliz sömürgesinin kalıcı olamayacağı anlaşıyordu. Adanın Türkiye'ye iadesi de birkaç sebepten dolayı gerçekleşmesi olanaksız bir talebe benziyordu. Zira Kıbrıs'ın Türkiye'ye iadesi fikri, BM'nin sömürge halklarına bağımsızlık sağlayan self-determinasyon ilkesiyle çelişiyordu. Üstelik Türkiye'ye iade ile Yunanistan'a ilhak fikri, birbirinin karşıtıydı ve Kıbrıs'ta Türk-Rum çatışmasını körükleyebilir hatta Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlığını derinleştirebilirdi. Bu da hem NATO'nun istikrarını bozabilir hem de Türkiye'nin güvenliğini sarsabilirdi. Bunun yanında Türkiye kadar İngiltere'nin ve Yunanistan'ın da Kıbrıs'ta çıkarları vardı. Ayrıca adada Türkiye karşıtı bir Rum çoğunluğu bulunuyordu. Bu da Türkiye'nin Kıbrıs'ta hâkimiyet sağlamasını zorlaştırabilirdi.

Tüm bu olgulara bakıldığında Türkiye Hükümeti için taksim dışında elverişli bir çözüm şekli olmadığı gözüküyordu. Bu düşünceyle olsa gerek Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü, 18 Haziranda Londra'da İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'la yaptığı görüşmede kişisel görüşü olarak Kıbrıslı Türklerle Rumların bir kısmının yerlerinin değiştirilmesi yoluyla adanın taksim edilmesinden yana olduğunu söyledi. Ancak Bakan Lloyd, taksim konusunda bir fikir belirtmekten kaçındı ⁴⁸⁷.

Bununla birlikte, taksim konusunun Ürgüplü-Lloyd görüşmesinde geçmesinden kısa bir süre sonra, İngiliz Dışişleri Bakanlığı, 30 Haziranda Sömürge Siyasetleri Komitesine Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda uzlaşmalarının mümkün olmadıklarını savunarak adanın Kıbrıslı Türklerle Rumlar arasında taksim edilmesini önerdi. Dışişleri

⁴⁸⁶Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, s.91; Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?*, s.64-65.

⁴⁸⁷ *The National Archives (TNA)*, FO 371/123899/1081/1242G, İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'un Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker'e 20 Haziran 1956'ya gönderdiği 1171 no.'lu telgraf.

Bakanlığının önerisine göre Kıbrıs, Limasol kasabası üzerinden kuzeye doğru uzanan bir hatla doğu ve batı olarak ikiye bölünecekti. Yaklaşık 30.000 Türk batıya, 30.000 Rum da doğuya göç ettirilecekti. Daha sonra Kıbrıs'ın doğu kısmına üzerinde anlaşılan bir tarihte self-determinasyon ilkesi uygulanacaktı⁴⁸⁸. Bu öneri, temmuz ayında İngiliz Bakanlar Kurulunda tartışıldı. Bakanlar Kurulu, yaptığı değerlendirmede taksimin mevcut koşullarda memnuniyet verici bir çözüm seçeneği olamayacağı sonucuna vardı⁴⁸⁹. Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd, taksim seçeneği üzerinde çalışmanın çok erken olduğunu düşünüyor; bunu zaman kaybı olarak görüyordu⁴⁹⁰. Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd da taksim fikrinin tüm çözüm seçenekleri tükendikten sonra ele alınması gerektiği düşüncesindeydi⁴⁹¹. Yine de İngiliz Hükümeti, konuyu daha ayrıntılı olarak ele almaya karar verdi⁴⁹². Böylece Londra, hem Anayasa Komiseri Lord Radcliffe'den hem de Kıbrıs Sömürge Valisi Harding'den taksim konusunu çalışmalarını istedi. Bu istek üzerine Lord Radcliffe, ekim ayında hazırladığı anayasa taslağına Türklerle Rumların yan yana ve karma köylerde yaşadıklarına dikkat çekerek taksimin uygulanamayacağı görüşünü ekledi⁴⁹³. Kıbrıs Sömürge Müsteşarı John Reddaway de Lord Radcliffe'in görüşünü paylaştı⁴⁹⁴. Vali Harding ise hükümetin talimatına uyarak beş farklı taksim senaryosunu gösteren haritaların olduğu bir dosya hazırladı ve 10 Kasım'da Sömürgeler Bakanlığına gönderdi⁴⁹⁵.

Bu arada konu, İngiliz Parlamentosunda da gündeme getirildi. Muhafazakâr Partili parlamenter Walter Elliot, Avam Kamarasının 19 Temmuz 1956'daki oturumunda yaptığı konuşmada Lord Radcliffe'in taksimi de bir çözüm seçeneği olarak ele almasını önerdi. Walter Elliot'a göre bir sınır tespit komisyonu kurulmalı ve bu komisyon; Kıbrıs'ı Türk bölgesi, Rum bölgesi ve İngiliz askerî üsleri (anklav) olmak üzere üçe ayırmalıydı. Ayrıca Türk ve Rum bölgelerinin sınırları, iki toplumun nüfus oranlarına

⁴⁸⁸ TNA, CAB 134/1202, CA (53) 23.

⁴⁸⁹ TNA, CO 926/277, Sömürgeler Bakanlığı görevlisi E. Melville'in Vali Harding'e mektubu, 16 Temmuz 1956.

⁴⁹⁰ TNA, CO 926/277, İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'un Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'a mektubu, 4 Ağustos 1956.

⁴⁹¹ TNA, CO 926/277, Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'un İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'a cevabı, 9 Ağustos 1956.

⁴⁹² TNA, CO 926/277, İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'un Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'a mektubu, 4 Ağustos 1956.

⁴⁹³ Varnava, "Reinterpreting Macmillan's Cyprus Policy, 1957-1960", s.83.

⁴⁹⁴ Reddaway, **Burdened With Cyprus**, s.95.

⁴⁹⁵ TNA, CO 926/277, Vali Harding'in X.123 no.'lu memorandumı.

göre tespit edilmeliydi. Daha sonra Türk bölgesinde kalan Rumlar veya Rum bölgesinde kalan Türkler için nüfus mübadelesi yapılabilirdi. Coğrafi taksim olduktan sonra ise Rumlar, isterlerse Yunanistan'la birleşmeyi; Türkler de Türkiye'yle birleşmeyi tercih edebilirlerdi. İngiltere de arada denge unsuru işlevi görürdü. Böylece Türkiye'nin güney kıyılarının da güvenliği sağlanmış olurdu⁴⁹⁶.

Taksim fikri İngiltere'de tartışılırken Türkiye ile Yunanistan arasındaki görüşmelere de konu oldu. Atina'daki Türk Büyükelçisi Settar İksel, 7 Ekimde Yunanistan Dışişleri Bakanı Evangelos Averoff-Tossizza ile özel bir görüşme yaptı. Bu görüşme, daha sonra tartışmalara sebep oldu. *The Times* gazetesinin 1 Mayıs 1958 tarihli nüshasında yayımlanan başyazıda taksim fikrinin ilk önce Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza'dan geldiği ileri sürüldü⁴⁹⁷. Büyükelçi İksel de 7 Temmuz 1958'de Anadolu Ajansına yaptığı kısa açıklamada bu görüşmede taksim fikrinin önce Yunanistan Dışişleri Bakanı tarafından ortaya atıldığını iddia etti⁴⁹⁸. Evangelos Averoff-Tossizza'nın İngiliz gazeteci Robert Stephens'e anlattığına göre ise Büyükelçi İksel, görüşmede konuyu dolaylı yoldan taksime getirdi. Bunun üzerine kendisi de Kıbrıs halkına Yunanistan'a ilhak mı, Türkiye'ye ilhak mı, bağımsızlık mı yoksa taksim mi istediğinin sorulacağı bir plebisit yapılmasını önerdi. Halkın çoğunluğu, bu dört seçenekten hangisini kabul ederse Yunanistan Hükümetinin de bunu saygıyla kabul edeceğini sözlerine ekledi. Evangelos Averoff-Tossizza; böyle yaparak bir yandan hiçbir çözüm önerisine karşı çıkmadıkları izlenimini yaratmaya, diğer yandan adadaki Rum çoğunluğu lehine sonuçlanacağı belli olan plebisit yoluyla enosis'e ulaşmaya çalıştıklarını ifade eder. Bu sözlerle karşı Büyükelçi İksel de Kıbrıs'ın 35. Kuzey Enlemi esas alınarak yaklaşık iki eşit parçaya bölünmesinde ısrar etti. Bunun üzerine Yunanistan Dışişleri Bakanı, yarı yarıya taksimi kabul etmelerinin mümkün olamayacağını söyledi. Evangelos Averoff-Tossizza'ya göre bu ifade, taksimi reddettikleri anlamına geliyordu. Ancak Settar İksel, bu sözleri "eğer Rumlar ile Yunanlara Kıbrıs'tan daha yüksek oranda toprak bırakılırsa taksimi kabul edebilirler"

⁴⁹⁶ HC Deb 19 July 1956 vol 556 cc1422-1427,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/jul/19/cyprus#S5CV0556P0_19560719_HOC_330 (10 Şubat 2016).

⁴⁹⁷ "Hobson's Choice", *The Times* (London, England), Thursday, May 01, 1958; pg. 11; Issue 54139.

⁴⁹⁸ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.267-268.

şeklinde algılamıştı⁴⁹⁹. Türk diplomat Melih Esenbel'e göre ise Büyükelçi İksel, Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza'ya Türkiye'nin üstünde durduğu çözümün taksim olduğunu söyledi. Ayrıca self-determinasyonun adadaki her iki topluma tanınması gerektiğini savundu. Bunun üzerine Evangelos Averoff-Tossizza; Türkiye Hükümeti, Kıbrıs'a bağımsızlık tanınmasını kabul ederse Türkiye'ye istediği her türlü güvenceyi verebileceğini belirtti. Ama bağımsızlık yürümezse taksimin bir çözüm seçeneği olarak ele alınmasının düşünülebileceğini ifade etti. Bu görüşmeden iki hafta sonra 20 Ekimde Paris'te yapılan NATO toplantısında Türkiye Dışişleri Bakanlığı Vekili Ethem Menderes ile Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri M. Nuri Birgi, toplantıda bulunan Bakan Averoff-Tossizza'ya Büyükelçi İksel'le görüşmesinde taksim konusunu ehven-i şer olarak nitelediğini hatırlattılar. Buna karşı Evangelos Averoff-Tossizza da o görüşmede taksimi üzerinde fazla düşünmeden ortaya attığını; ancak şimdi bunun Kıbrıs'ta uygulanmasının mümkün olmadığını veya en azından zorluklar barındırdığını anladığını söyledi⁵⁰⁰. 7 Ekim 1956 tarihli Averoff-Tossizza-İksel görüşmesiyle ilgili gazeteci Robert Stephens'e konuşan Türk dışişleri yetkilileri ise Yunanistan Dışişleri Bakanının görüşmede taksimi gündeme getirerek hem Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki tutumunu öğrenmeyi hem de Türkiye'yi BM'de Kıbrıs'ın ilhakını savunan, yayılmacı bir ülke gibi göstermeyi amaçladığını iddia etmişlerdir⁵⁰¹. Averoff-Tossizza-İksel görüşmesini değerlendiren Fahir Armaoğlu ise Yunanistan Dışişleri Bakanının taksim fikrini gayriresmî bir görüşmede gündeme getirdiğine dikkat çekmekte ve bunun yalnızca bir zemin yoklaması olduğu yorumunu yapmaktadır. Zira, siyasi tarihçi Armaoğlu'na göre, Yunanistan Dışişleri Bakanı, taksimi gerçekten benimseseydi İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'un 19 Aralık 1956'da Avam Kamarasında yaptığı taksim açıklamasına cepheden karşı çıkmazdı. Ayrıca Fahir Armaoğlu, Yunanistan'ın başından beri enosis için çaba harcadığını ve Yunan kamuoyu ile Kıbrıslı Rumları karşısına almak pahasına bu siyasetinden vazgeçemeyeceğini savunmaktadır. Aynı şekilde Anayasa Profesörü Nihat Erim, Evangelos Averoff-Tossizza'nın gerek Yunan muhalefetine gerekse Başpiskopos Makarios ile EOKA Lideri Grivas'ın taksime karşı aldıkları sert tutumdan çekindiği için Büyükelçi İksel'le yaptığı

⁴⁹⁹ Stephens, *Cyprus, A Place of Arms*, s.149.

⁵⁰⁰ Melih Esenbel, *Kıbrıs-I Ayağa Kalkan Adam*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993, s.49-52.

⁵⁰¹ Stephens, *Cyprus, A Place of Arms*, s.149.

görüşmeyi farklı anlattığı görüşündedir⁵⁰². Benzer şekilde ABD Dışışleri Bakanlığına ait bir belgede belirtildiğine göre de Paris'teki Amerikan Büyükelçisi Raymond L. Thurston, 24-25 Temmuz 1958'de Evangelos Averoff-Tossizza ile yaptığı görüşmede ona taksimi 1956'da bir çözüm seçeneği olarak kabul etmişken şimdi neden dışladığını sormuş; Yunanistan Dışışleri Bakanı da taksimi reddetmelerinin söz konusu olmadığını; fakat Rumların taksime desteğini sağlamanın mümkün olmadığını söylemişti⁵⁰³. Sonuç olarak Yunanistan Dışışleri Bakanı Averoff-Tossizza'nın Büyükelçi Settar İksel'le yaptığı görüşmede taksimın Kıbrıs Sorunu için bir çözüm seçeneği olarak görüşülmesini kabul ettiği; ancak daha sonra bu görüşünü Kıbrıslı Rumlar ile Yunan kamuoyunun baskısından çekinerek savunamadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Yunanistan Dışışleri Bakanının Türkiye'yi dünya kamuoyuna Kıbrıs'ı ilhak etmek amacıyla olan emperyalist bir devlet gibi gösterebilmek için taksime sıcak baktığı görüntüsü vermek istemiş olması da muhtemeldir.

Türkiye Hükümeti ise Averoff-Tossizza-İksel görüşmesini İngiliz Hükümetine taksim fikrini kabul ettirmek için kullanmaya başladı. Nitekim bu görüşmeden hemen sonra Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreteri M. Nuri Birgi, 12 Ekimde Ankara'daki İngiliz Büyükelçiliği Müsteşarı ile bu konuyu görüştü. M. Nuri Birgi, görüşmede Averoff-Tossizza-İksel görüşmesinden söz ederek taksimın Kıbrıs Sorunu için en iyi çözüm şekli olduğunu savundu. Fakat İngiliz müsteşar, sessiz kalarak Radcliffe Anayasasının yakında açıklanacağını belirtmekle yetindi. İngiliz Hükümeti de 24 Ekimde Türkiye'ye yaptığı resmî açıklamada taksim konusunda bir görüş belirtemeyeceğini bildirdi ve Ankara'dan Radcliffe Anayasasını desteklemesini istedi. 6 Kasımda ise Londra'daki Türk Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü, İngiliz Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı Sir Ivone Kirkpatrick ile görüşüp ona taksim konusunu açtı. Müsteşar Kirkpatrick de taksim fikrine olumlu baktığını söyledi. Burada dikkat çekici olan, İngilizlerin taksimi kendi aralarında tartışmalarına rağmen Türkiye Hükümetine bu konudaki görüşlerini resmî

⁵⁰² Nihat Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, 2. Baskı, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık, 1982, s.32-33.

⁵⁰³ "Telegram From the Embassy in France to the Department of State", July 28, 1958, **FRUS, 1958-1960, Volume X, Part 1, Eastern Europe Region, Soviet Union, Cyprus, Document 250**, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p1/d250> (13 Şubat 2016); Fahir Armaoğlu, "Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu, 1958-1959", **Belleten**, 1996, Cilt. LX, Sayı. 229, http://www.ttk.gov.tr/templates/resimler/File/Makaleler/229/229_11/229_11.html (13 Şubat 2016), s.6.

açıklamalar yerine özel görüşmelerde dile getirmeyi tercih etmeleri idi. Aynı günlerde Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak, Büyükelçi Ürgüplü'ye Kıbrıs konusunun NATO'da ele alınacağını bildirdi ve adanın taksimi ile ilgili görüşmeleri bizzat yürütmeyi önerdi⁵⁰⁴.

Türkiye Hükümeti ise bir taraftan İngiltere ile Yunanistan'a Kıbrıs'ın taksimini önerirken diğer taraftan bu konuda kapsamlı bir çalışma yapmayı da gerekli gördü. Nitekim Başbakan Menderes, Anayasa Profesörü Nihat Erim'den Kıbrıs konusunda Türkiye Hükümetine yardımcı olmasını istedi. Nihat Erim de bu isteği kabul ederek 1956 Kasımında Başbakan Menderes'le bir görüşme yaptı. Bu görüşmede Başbakan Menderes, Profesör Erim'e şu başlıklar çerçevesinde bir rapor hazırlaması talimatını verdi: 1) İngilizler Kıbrıs'ta kalsın; 2) Onlar çıkacaksa ada Türkiye'ye verilsin; 3) Bu olmazsa ada taksim edilsin; 4) Self-government (özerklik); 5) Türkiye'nin hiç arzu etmediği şekil, adanın Yunanistan'a verilmesi⁵⁰⁵. Nihat Erim, Dışişleri Bakanlığından aldığı dosyalar ve bilgiler ışığında bir rapor hazırlayıp 24 Kasım'da Başbakan Menderes'e sundu⁵⁰⁶.

Raporunda öncelikle İngiltere'nin Kıbrıs'ta kalması konusunu ele alan Nihat Erim, birkaç sebepten ötürü bunun mümkün olmadığı görüşünü dile getiriyordu. Birinci sebep, II. Dünya Savaşından beri sömürge halklarına self-determinasyon veya özerklik hakkı verilmesi fikrinin uluslararası ilişkilerde genel kabul görmesiydi. Diğer bir deyişle artık sömürgeciliğin devamı, uluslararası alanda kabul edilen bir husus değildi. O sebeple Türkiye'nin Kıbrıs'ta sömürge statüsünün devamını savunması, BM üyesi ülkelerce hoş karşılanmazdı. İkincisi, BM Anayasasının 73. maddesinin İngiltere gibi sömürgeci devletlere sömürgelerine özerklik tanıma sorumluluğu yüklemesiydi. Nihat Erim, bu noktada İngiltere'nin de özerklik yoluyla self-determinasyona razı olduğuna dikkat çekmekteydi. Üçüncüsü, Türkiye'nin bir yandan Kıbrıs üzerinde coğrafi, tarihî ve stratejik haklar iddia ederken diğer yandan adadaki İngiliz sömürgesinin sürmesini istemesinin çelişkili bir durum yaratmasıydı. Bundan dolayı Profesör Erim'e göre

⁵⁰⁴ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 220.

⁵⁰⁵ Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, s.15-17; Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, 5. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007, s.40.

⁵⁰⁶ Hikmet Zeki Kapıcı, "Kıbrıs Sorununun Çözümünde Nihat Erim Raporu", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2014, Cilt. XIV, Sayı. 29, http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/wp-content/uploads/2015/01/12_hikmet_zeki_kapci.pdf (29 Eylül 2016), s. 364-372.

Türkiye, İngilizlerin Kıbrıs'ta kalmasını; ama ada halkına da özerklik tanınmasını savunmalıydı⁵⁰⁷.

Kıbrıs'ın Türkiye'ye iadesi isteğine de değinen Nihat Erim, Türkiye Hükümetinin bu istekle ilgili öne sürdüğü coğrafi, tarihî ve stratejik gerekçeleri akla uygun buluyordu. Fakat Erim, bu isteğin iki sebepten dolayı hukuki temele dayandırılmayacağını savunuyordu. Birinci sebep, Türkiye'nin Lozan Barış Antlaşması ile Kıbrıs'taki İngiliz egemenliğini kabul etmesiydi. İkincisi ise Kıbrıs'taki Rum çoğunluğunun BM'den adaya self-determinasyon ilkesinin uygulanmasını talep etme hakkına sahip olmasıydı. Bununla beraber self-determinasyonun belirlenmiş bir tanımı ve uygulaması olmadığı için bu ilke, Rum çoğunluğunun adaya hâkim olmasını sağlayacak güçte de değildi. Yine de Türkiye, Kıbrıs'ın kendisine iadesi talebini hukuki değil; siyasi gerekçelere dayandırmalı ve ada, kendisine verilirse tüm Kıbrıs halkının eşit haklardan yararlanacağı güvencesini vermeliydi⁵⁰⁸.

Erim'e göre enosis ve Kıbrıs'ın Türkiye'ye iadesi, birbirinin zıddı iki öneriydi. Bu yüzden İngiltere, Kıbrıs'a özerklik tanısa bile Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs anlaşmazlığı devam edecekti. Bu durumda sorunu ortalama bir çözüm şekline bağlamak gerekirdi. Ortalama hâl şekli ise Kıbrıs'ın taksim edilmesi idi. Taksimin Kıbrıs'ta nasıl uygulanacağını da anlatan Erim'e göre Kıbrıs; Türk ve Rum bölgeleri olarak ikiye ayrılmalı ve her iki tarafa da ayrı ayrı plebisit yapılmalıydı. Plebisitte her iki topluma bağımsızlık mı, Yunanistan'a/Türkiye'ye ilhak mı, İngiltere'ye bağlı kalmak mı istediği yoksa başka bir tercihinin mi olduğu sorulmalıydı. Böylece self-determinasyon ilkesi, en ileri ölçüde uygulanmış olacaktı. Ayrıca Rumlar, aynı bölgede toplanıp diledikleri yönetimin çatısı altında yaşamaya imkân bulacakları için Yunanistan da memnun olacaktı. Taksim konusunda çıkacak bazı pürüzler ise BM zemininde veya İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak görüşmelerle giderilebilirdi. Öte yandan Profesör Erim, adada taksim olduğu takdirde hem Türkiye'nin hem de Kıbrıs Türk Toplumunun güvenliği için nüfus mübadelesine ihtiyaç olduğu kanısındaydı. Ayrıca Nihat Erim, hangi taksim şeklinin Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumunun çıkarına olduğunun da şimdiden yetkili uzmanlarca tespit edilmesi gerektiği görüşündeydi.

⁵⁰⁷ Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, s.18-26.

⁵⁰⁸ Erim, **a.g.e.**, s.18-26.

Bunun yanında, Profesör Erim'e göre, olası bir taksimde Türkiye, kendisinin ve Yakındoğu'nun güvenliğini sağlamak için Rum bölgesinde asker bulundurmalıydı. Ancak Yunanistan, aynı şeyi Türk bölgesi için isteyemezdi; çünkü Kıbrıs, mesafe olarak Türkiye'ye Yunanistan'a olduğundan daha yakındı⁵⁰⁹.

Erim, self-government (özerklik) ile ilgili yaptığı değerlendirmede ise Radcliffe Anayasasında Kıbrıs Rum Toplumuna olduğu gibi Türk Toplumuna da self-determinasyon hakkı tanınmasının gerekli olduğunu savunuyordu. Ayrıca Kıbrıslı Türklerin self-determinasyon hakkının güvence altına alınması için bazı tedbirler öneriyordu. Öncelikle EOKA'nın silahlı eylemlerine mutlaka son verilmeliydi. Özerklik, ada sükûnet içinde bir yıl geçirdikten sonra uygulanmalıydı. Bunların dışında özerklik planı, Kıbrıslı Rumlar kadar Türklerle de müzakere edilmeliydi. Aksi hâl, BM Anayasasının 73. maddesine aykırı olurdu. Bunun yanı sıra özerkliğin uygulanışı; İngiliz, Türk ve Yunanlı temsilcilerden oluşacak bir komite tarafından gözlenmeliydi. Ayrıca özerkliğe geçildikten sonra Kıbrıs dışında yaşayan Türklere ve Rumlara adaya göç etme hakkı verilmeliydi. Eğer bu hak, Türkleri çoğunluk hâline getirecekse ısrarla istenmeliydi. Böylece gelecekte taksim ya da self-determinasyon için yapılacak plebisit de güvence altına alınmış olurdu⁵¹⁰.

Kıbrıs'ın self-determinasyon yoluyla Yunanistan'a terk edilmesi seçeneğini de ele alan Erim'e göre böyle bir şey, Türkiye'nin güvenliğini hesaba katmamak hatta baltalamak olurdu. Bu sebeple başta Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılmasının veya sömürge statüsünün Türkiye'nin onayı olmadan değiştirilmesinin Lozan Barış Antlaşmasındaki Türk-Yunan dengesini bozacağı ve Türkiye'yi askerî bakımdan zayıf düşüreceği başta ABD olmak üzere Batılı müttefiklere söylenmeliydi. Kısacası Erim'e göre Kıbrıs'ta sömürge statüsünün devamını istemek, BM'de kabul edilen self-determinasyon ilkesiyle bağdaşmıyordu. Adanın Türkiye'ye iadesi talebi ise hukuki gerekçelere dayandırılmazdı. O zaman hem Türkiye ile Kıbrıs Türk Toplumunun hem de Yakındoğu'nun güvenliği için bir ortalama çözüm şekli benimsenmeliydi. Bu çözüm şekli de taksim olmalıydı. Taksim de Kıbrıs Rum Toplumuna olduğu gibi Türk Toplumuna da self-determinasyon hakkı tanınması yoluyla gerçekleştirilebilirdi. Ayrıca

⁵⁰⁹ Erim, **a.g.e.**, s.18-26.

⁵¹⁰ Erim, **a.g.e.**, s.18-26.

adaya özerklik verilse bile Kıbrıs Türk Toplumunun self-determinasyon hakkı anayasal güvenceye kavuşturulmalıydı. Enosis ise Lozan Barış Antlaşmasındaki Türk-Yunan dengesini bozar, Türkiye’yi askerî yönden zayıflatırdı⁵¹¹.

Nihat Erim, Başbakan Menderes’e bu raporu sunduğu sırada Atina’da bulunan İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd, Radcliffe Anayasasını Yunanistan’dan sonra Türkiye’ye de sunmak ve bu anayasa hakkında fikir alışverişinde bulunmak üzere 12 Aralıkta Ankara’ya geldi⁵¹². 16 Aralıkta İstanbul’da Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri M. Nuri Birgi’yle görüşen İngiliz Bakan, Radcliffe Anayasasını başlıca noktalarına değinerek anlattı. Başbakan Menderes, Bakan Lennox-Boyd’u dikkatle dinledikten sonra self-determinasyon konusu üzerinde duran bir konuşma yaptı. Başbakan, Türkiye Hükümeti olarak Kıbrıs’ın sonsuza kadar İngiliz egemenliğinde kalmasını tercih ettiklerini; ancak self-determinasyon ilkesi ortaya çıktığı için Kıbrıs Sorununa tek çözümün taksim olduğunu düşündüklerini söyledi. Başbakan Menderes, taksimin nasıl olacağının ayrıntısına girmemekle beraber İngiltere’nin Türkiye için yaşamsal öneme sahip Ortadoğu siyasetine destek amacıyla Kıbrıs’ta mutlaka İngiliz askerî anklavları olması gerektiğini belirtti. Daha sonra Başbakan, Alan Lennox-Boyd’a Radcliffe Anayasası türünden akademik çalışmaları bırakıp en kısa zamanda adada integral self-determinasyon yani taksime gidilip gidilemeyeceğini sordu. Bunun üzerine Bakan Lennox-Boyd, Radcliffe Anayasasını bu aşamada bir kenara atmanın ve Kıbrıs’ta derhal taksime gitmenin pek mümkün olmadığını belirtti. Ayrıca İngiliz askerî danışmanlarının mevcut koşullarda İngiliz stratejik ihtiyaçlarının karşılanması için Kıbrıs’ın tümünün İngiltere tarafından kontrol edilmesi yani İngilizlerin elinde “Kıbrıs’ta üsler” değil; “bir üs olarak Kıbrıs”ın olması gerektiği görüşünde olduklarını ifade etti. Bunu anlayışla karşılayan Başbakan Menderes ile M. Nuri Birgi, askerî anklavların da İngilizlere istedikleri askerî olanakları vereceğini ümit ettiklerini söylediler. Konuşmanın devamında M. Nuri Birgi, Radcliffe Anayasasında yer alan taksimle ilgili ifadeden İngiltere’nin adanın bir bütün olarak Yunanistan’a bağlanmasını bölünmesine tercih ettiğinin anlaşıldığını ileri sürdü. Başbakan Menderes de İngiltere’nin self-determinasyonun adayı taksime götüreceği konusunda daha somut

⁵¹¹ Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, s.18-26.

⁵¹² TNA, FO 371/123939/1081/2464; Gazioglu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 226.

bir tutum sergilemesi gerektiğini vurguladı. Ayrıca Başbakan, Radcliffe Anayasasında yer alan “diğer çözümlerin uygulanamaz olduğu görüldüğünde nihai çözüm olarak taksimin dışlanmayacağı” ifadesinin değiştirilmesini istedi. Ona göre yeni ifade, “Kıbrıs’ın uluslararası statüsünde değişiklik yapmak üzere self-determinasyon ilkesi uygulanacağı zaman Kıbrıslı Türklere de taksimi seçme hakkı verilecektir” şeklinde olmalıydı. Başbakan Menderes’in isteğine karşı Bakan Lennox-Boyd, böyle bir değişikliğin yapılıp yapılamayacağını Sömürgeler Bakanlığındaki meslektaşlarıyla görüşmeye söz verdi⁵¹³. Başbakan Menderes’in bu isteğinin Londra’da olumlu karşılandığı anlaşıyordu. Nitekim daha önce de değinildiği gibi Alan Lennox-Boyd, 19 Aralıkta Avam Kamarasında yaptığı konuşmada Kıbrıslı Türklerin de Rumlar gibi self-determinasyon hakkına sahip olduklarını ve self-determinasyon seçenekleri arasında taksimin de olduğunu açıkladı⁵¹⁴.

Görüldüğü gibi taksim fikri, İngiliz-Türk müzakerelerinden önce Türk kamuoyunda tartışıldı ve Türkiye Hükümetinin gündemine geldi. İngiltere ise 1956’da taksimle ilgili yaptığı değerlendirmelerde bu çözüm şeklinin o aşamada uygulanabilir olmadığı kanaatine vardı. Ancak Türkiye Hükümetinin yıl boyunca yapılan müzakerelerde ısrarlı talepleri sonucu İngiliz Hükümeti, Kıbrıslı Türklere taksimi seçme hakkı verilmesini değilse bile self-determinasyon seçenekleri arasında taksimin de olmasını kabul etti. Bununla birlikte ileride de anlatılacağı üzere İngiltere, taksimi en son hatta en kötü seçenek olarak görüp Türkiye’yi bundan vazgeçirmeye çalıştılar. Ancak başarılı olamadılar.

3.4. Radcliffe Anayasasının İlgili Taraflarca İncelenmesi ve Reddi

Taksim tezi, Kıbrıs Sorununa çözüm şekli olarak ortaya çıktığı sırada Türkiye ile Yunanistan da Lord Radcliffe’in hazırladığı özerklik anayasasını incelemekteydi. Bu incelemeler sürerken Nihat Erim, 22 Aralık 1956’da Türkiye Hükümetine Radcliffe Anayasasını ele alan bir rapor sundu. Erim’e göre Radcliffe Anayasası, Kıbrıs halkına sınırlı özerklik veriyordu. Ayrıca Kıbrıs Türk Toplumu için bazı güvenceler sunsa da

⁵¹³ TNA, FO 371/123941/1081/2523; TNA, FO 371/123942/1081/2554A; Holland, *Britain and the Revolt in Cyprus*, s.166.

⁵¹⁴ HC Deb 19 December 1956 vol 562 cc1268-1272, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1956/dec/19/cyprus-lord-radcliffes-proposals#S5CV0562P0_19561219_HOC_214 (10 Şubat 2016).

hem Türklerin self-determinasyon hakkını hem de adanın Türkiye'nin güvenliği açısından stratejik önemini göz ardı ediyordu. Bu durumda Türkiye Hükümetinin önünde iki seçenek vardı. Radcliffe Anayasasını toptan reddetmek veya Kıbrıs'ta geçici özerkliğin olması gerektiğini kabul ederek anayasayı görüşmekti. Eğer birinci seçenek tercih edilecekse İngiltere, Yunanistan ve ABD'ye şunlar söylenmeliydi: Dil, din, kültür, etnik ve siyasi hedef bakımından birbirinden farklı olan iki topluma sanki tek bir halkmış gibi aynı plebisit uygulanamazdı. Bunun yanında Kıbrıs, Türkiye'nin güvenliği açısından son derece önemliyken Rumların self-determinasyon hakkını kullanarak adanın nihai statüsünü belirlemeleri mümkün değildi. Ayrıca Lozan Barış Antlaşmasında Kıbrıs, Ege Adaları, Batı Trakya, İstanbul Rum Patrikhanesi ve İstanbul'daki Rum azınlığının statüleri belirlenirken coğrafi ve hukuki olarak Türk-Yunan dengesinin bozulmamasına özen gösterilmişti. Oysa Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon hakkı verildiği takdirde bu denge bozulurdu. Böylece Türkiye'nin de Lozan Barış Antlaşmasındaki diğer düzenlemelerin yeniden ele alınmasını isteme hakkı doğardı⁵¹⁵.

Erim'e göre eğer Radcliffe Anayasası görüşülecekse anayasanın Kıbrıs'ta başarıyla uygulanıp uygulanmayacağına ve Kıbrıslı Türkler ile Türkiye'ye yeterli güvence sağlayıp sağlamayacağına dikkat edilmeliydi. Profesör Erim, bunu belirttikten sonra anayasada Kıbrıslı Türkler ile Türkiye için olması gereken başlıca güvenceleri sıralıyordu. Ona göre öncelikle Türkçe, anayasada resmî dil olarak yer almalıydı. İkincisi, Türk azınlığının elindeki toprakların alınmasına engel olmak için kamulaştırma ve toprak reformuyla ilgili güvenceler tatmin edici hâle getirilmeliydi. Üçüncüsü, mahkemelerde Türklere ayrımcılık yapılmamasını sağlayacak anayasal hükümler olmalıydı. Son olarak Yasama Meclisine seçilmeyecekler arasında din adamları da olmalıydı. Erim, bu sonuncu öneriyle muhtemelen Kıbrıs Rum Kilisesinin siyasi nüfuzunu azaltma niyetini taşıyordu. Bunun yanında Türk İşleri Bakanı, güvenoyunu Yasama Meclisinin Türk üyelerinden almalıydı. Vali'nin çıkaracağı emirnameler ise yargı denetimine tabii tutulmamıştı. Hâlbuki Vali'nin Kıbrıs Türk Toplumunu aleyhine emirnameler çıkarmasını önlemek için yargı denetimi olması şarttı. Ayrıca Kıbrıslı Türklerle ilgili eğitim işlerinde Türk Toplumunun temsilcilerinin de görüşleri

⁵¹⁵ Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, s.34-42.

alınmalıydı. Bunun yanında Radcliffe Anayasası uyarınca Yasama Meclisinin 24 Rum, 6 Türk ve 6 İngiliz üyeden oluşacağına dikkat çeken Erim, nüfus oranının değişmesi hâlinde Meclisteki temsiliyet oranının da değişebileceğini savunuyordu. Bu sebeple Radcliffe Anayasasına Türklerin Mecliste mağdur olmalarını önleyecek bir hüküm konmasını öneriyordu. Erim, kabinede yalnızca bir Türk bakanın olmasını da Türklerin nüfus oranı yönünden yeterli görmüyor; bir Türk bakan daha olmasının gerekli olduğunu dile getiriyordu. Ayrıca Türklerle Rumların eşit sayıda temsil edilecekleri ikinci bir meclis kurulması önerisinde bulunuyordu⁵¹⁶.

Raporunun sonunda taksime de değinen Erim, taksimin bir uzlaşma formülü olabileceğini belirtiyordu. Ama onun da karşı tarafın siyasi manveralarıyla geçersiz kılınabileceği uyarısında bulunuyordu. Bu yüzden Erim, taksim konusunda İngiltere'den uluslararası bir taahhüt istenmesini öneriyordu. Ayrıca taksim için hukuki hazırlık yapılırken dikkate alınması gereken bazı hususlar üzerinde duruyordu. Erim'in ortaya koyduğu hususlar şunlardı:

- a) Radcliffe Anayasasına Türklere, Rumlara hatta İngilizlere Kıbrıs'a göç etme hakkı veren bir hüküm konmalıydı;
- b) Kıbrıs'taki toprak mülkiyetinin ne kadarının Türklere ait olduğu araştırılmalıydı;
- c) Kıbrıslı Türklerin oturdukları yerler ve buralardaki nüfus miktarları tespit edilerek bir nüfus haritası çıkarılmalıydı;
- d) Başta Türkiye olmak üzere ada dışında yaşayan Kıbrıslı Türklerin sayısı hakkında ayrıntılı bilgi toplanmalıydı⁵¹⁷.

26 Aralıkta raporuna ek yapan Erim, İngiltere'nin taksim konusunu Rumları endişeye düşürmek için ortaya atmış olabileceği uyarısında bulundu. Bu uyarısını desteklemek için de İngiliz Hükümetine yakın bir yayın organı olarak bilinen *The Times* gazetesinin 20 Aralık 1956'da çıkan başyazısına dikkat çekti⁵¹⁸. *The Times*'ın söz konusu başyazısında taksimin Kıbrıs için faydalı bir uygulama olmadığı; ama bu fikrin Yunanistan'ı adada özerk yönetim kurulmasına ikna etmek için kullanılabileceği

⁵¹⁶ Erim, a.g.e, s.34-42.

⁵¹⁷ Erim, a.g.e, s.34-42.

⁵¹⁸ Erim, a.g.e, s.53-54.

görüşüne yer veriliyordu⁵¹⁹. Başyazıyı dikkate alan Erim, Türkiye'nin Kıbrıs'ta bir oldubittiyle karşılaşmaması için iki noktada güvence elde etmeye çalışması önerisini getiriyordu. Bunlardan birincisi, özerk yönetimin uygulanmasını izlemek amacıyla Kıbrıs Valisi'nin yanına Türkiye ve Yunanistan'dan birer temsilci atanmasıydı. İkincisi ise Türkiye'ye Kıbrıs'ın stratejik noktalarında asker bulundurma hakkı tanınmasıydı⁵²⁰.

Erim'in raporunda bu görüş ve önerileri sunması üzerine Türkiye Hükümeti, kendisinden Londra'ya gidip bunları Lord Radcliffe'le de görüşmesini istedi. Fakat Nihat Erim, Londra'dan önce Kıbrıs'a giderek durumu yerinde incelemeyi tercih etti. Böylece Profesör Erim, 1957 yılı başlarında adaya gidip 20-21 Ocakta Sömürge Valisi Sir John Harding'le görüşmeler yaptı ve raporunda belirttiği çekinceleri kapsamlı olarak onunla da paylaştı. 20 Ocaktaki görüşmede Vali Harding, taksimin Kıbrıs Sorunu için son çare olarak düşünülmesi gerektiğini söyledi. Buna karşı Erim, Türkiye olarak taksimi ehven-i şer olarak gördüklerini ifade etti. Vali'nin self-government (özerklik) üzerinde çalışılmasının daha iyi olacağını belirtmesi üzerine Erim, Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerin haklarını korumakta kararlı olduğunu ve Türklerin Rum çoğunluğunun hâkimiyeti altına girmelerine izin vermeyeceğini vurguladı. Bu sözleri anlayışla karşılayan Vali Harding, İngiltere ile Türkiye arasında uzlaşma sağlanması için birlikte çalışmayı önerdi. Erim de Türkiye olarak buna hazır olduklarını belirtti. Bu görüşmeleri yapan Erim, bir yandan da Kıbrıs Türk Toplumunun nabzını tutmaya çalışıyordu. Türklerin Erim'e gönderdikleri telgraf ve mektuplardan taksim fikrine sıcak baktıkları, dolayısıyla Türkiye Hükümetinin resmî siyasetini destekledikleri anlaşılıyordu⁵²¹. Böylece Kıbrıslı Türklerin görüşlerini de öğrenen Erim, adadaki temaslarını tamamlayıp 22 Ocakta Ankara'ya döndü.

24 Ocakta Erim, Londra'ya hareket etti. Londra'ya varır varmaz da İngiliz Dışişleri Bakanlığı yetkilileriyle görüşmeler yaptı. 25-28 Ocak arasında süren görüşmelerde Radcliffe Anayasası, bir kez daha ayrıntılı olarak ele alındıysa da bir karara varılmadı. Bu arada Erim, muhtemelen İngiliz kamuoyunda taksim tezi lehine bir hava yaratmak için Ankara'nın görüşlerini İngiliz parlamenterlere ve basına anlatmaya özen gösterdi.

⁵¹⁹ "A Chance For Cyprus", *The Times* (London, England), Thursday, Dec 20, 1956; pg. 9; Issue 53719.

⁵²⁰ Erim, *a.g.e.*, s.54.

⁵²¹ Erim, *a.g.e.*, s.43-57.

Bu görüşmelerin ardından da 1 Şubat'ta Başbakan Menderes'e izlenimlerini anlatan bir telgraf gönderdi. Erim, telgrafında İngiliz Hükümetinin gerçek niyetinin taksim olmadığını; çünkü iktidardaki Muhafazakâr Parti ileri gelenlerinin taksimi kötü bir şey, başka bir çözüm bulunamadığı takdirde alınacak en son tedbir ve hiç istenmeyen bir yol olarak gördüklerini belirtiyordu. Dahası, Erim'in bildirdiğine göre; Muhafazakâr Parti, Yunanistan'ın BM'ye yaptığı Kıbrıs başvurusunun Rumlar ile Yunanlar için olumsuz sonuçlanması durumunda EOKA'nın kolayca bastırılacağına ve böylece Yunanistan Hükümetinin Radcliffe Anayasasını görüşmeye yanaşacağına inanıyordu. Ayrıca Muhafazakâr Partililer, Kıbrıs'ta Türklerle Rumların bir süre özerk yönetim çatısı altında birlikte yaşamaları hâlinde her ikisinin de bu düzene alışacağını ve başka bir çözüm şekli aramayacağını düşünüyorlardı. Bunun yanı sıra Başpiskopos Makarios'un sürgün edilmesinin yanlış bir uygulama olduğu, Başpiskoposun ilk fırsatta Kıbrıs'a dönmesine izin verilmesi gerektiği görüşündeydiler. Hatta Başpiskopos Makarios'un yılın sonuna doğru adaya geri gönderilmesini bekliyorlardı⁵²².

Erim, telgrafında belirttiğine göre İşçi Partisinin yetkilileriyle de görüştü ve onlara enosis'e yol açan bir self-determinasyonu kabul edip etmediklerini sordu. İşçi Partililer, Rum çoğunluğunun self-determinasyon hakkını desteklediklerini; ancak Türklerin de self-determinasyon hakkına itiraz etmediklerini söylediler. Ancak taksim formülüne olumsuz baktıklarını gizlemediler. Ayrıca İşçi Partililer de Muhafazakârlar gibi Yunanistan Hükümetinin kısa bir süre sonra uzlaşmacı bir tutum sergileyeceği, Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs'a dönmesi gerektiği, özerkliğin adada uygulanabilir olduğu ve Radcliffe Anayasasının özerk yönetim için iyi bir temel oluşturduğu görüşünü ifade ettiler. Erim'in telgrafına göre İşçi Partili yetkililer de kendisine İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ta ortak bir yönetim kurması konusunda Ankara'nın görüşünün ne olduğunu sordular. Buna karşı Erim, taksim fikrini ortaya atanın kendileri olmadığını ve taksimi bir fedakârlık olarak kabul ettiklerini söyledi. Ayrıca hem Türkiye'nin güvenliği hem de Kıbrıs Türk Toplumunun self-determinasyon hakkı göz önünde bulundurulmak şartıyla her türlü çözüm önerisini görüşmeye açık olduklarını belirtti. Görüşmenin sonunda ise Nihat Erim'in self-determinasyonla ilgili sorusu üzerine İşçi Partili parlamenter James Callaghan, self-determinasyonun Kıbrıs'ın

⁵²² Erim, a.g.e, s.57-69.

Yunanistan'a ilhakına yol açmayacağı ve adanın nihai statüsünün Türkiye'nin onayı alınmadan değiştirilmeyeceği konusunda güvence verdi ⁵²³ . Özetle Erim'in görüşmelerinde gerek Muhafazakâr Parti gerekse İşçi Partisinin Başpiskopos Makarios'a Kıbrıs'a dönme fırsatı verilmesinden yana oldukları, taksim fikrine sıcak bakmadıkları, Yunanistan'ın uzlaşmacı bir tutum almasını umdukları ve Kıbrıslı Türklerle Rumların özerklik çatısı altında yaşayabilecekleri inancını paylaştıkları görülmüyordu.

Erim, 5 Şubatta Londra'dan New York'a geçti. Ertesi gün eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri M. Nuri Birgi de Nihat Erim'e katıldılar. Daha sonra Fatin Rüştü Zorlu, M. Nuri Birgi ve Nihat Erim; aralarında bir görüşme yaptılar. Görüşmede Yunanistan'ın BM Genel Kuruluna yaptığı Kıbrıs başvurusunun Rumlar ile Yunanlar lehine sonuçlanmasını önlemek için ABD'den destek istenmesi konusunda görüş birliğine vardılar. Böylece Fatin Rüştü Zorlu, M. Nuri Birgi ve Nihat Erim; 9 Şubatta ABD Dışişleri Bakanı Dulles'le görüştüler. Bu görüşmede Fatin Rüştü Zorlu, BM Genel Kurulundan çıkacak kararda Kıbrıs Sorununun ilgili taraflarından birisi olarak Türkiye'nin de adının zikredilmesini istedi. ABD Dışişleri Bakanı Dulles ise İngilizlerle görüşüp buna bir çare arayacağı karşılığını vermekle yetindi. Bu arada Nihat Erim, İngiltere'de olduğu gibi New York'ta da basın aracılığıyla Amerikan kamuoyuna taksim tezini anlatmaya gayret etti ⁵²⁴ .

Türkiye Hükümeti, gerek İngiltere gerekse ABD'de taksim tezi için bir kamuoyu oluşturmaya çalışırken Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan'ın da Radcliffe Anayasasıyla ilgili görüşleri şekillenmeye başlamıştı. Kıbrıs Rum Toplumunda anayasasıyla ilgili farklı tutumlar ortaya çıktığı görülmüyordu. Lefkoşa Rum Belediye Başkanı Dr. Dervis, Başpiskopos Makarios sürgündeyken Radcliffe Anayasasının görüşülmesine karşı çıktı. Ayrıca anayasanın kendilerini tatmin etmediğini ve ciddiyetten uzak olduğunu söyledi. EOKA da 21 Aralık 1956'da Kıbrıs genelinde dağıttığı bildirilerde Başpiskopos serbest bırakılmadan Rum tarafının hiçbir konuda İngilizlerle görüşmeyeceğini ve self-determinasyon hakkını içermeyen hiçbir anayasayı kabul etmeyeceğini duyurdu. Etnarhia Konseyi üyesi ve *Ethnos* gazetesi başyazarı Vias Markidis, Radcliffe

⁵²³ Erim, **a.g.e.**, s.57-69.

⁵²⁴ Erim, **a.g.e.**, s.57-69.

Anayasasının Dr. Dervis'in dediği gibi ciddiyetten uzak olarak nitelenemeyeceğini; ama yeterince liberal ve kabul edilebilir de olmadığını ileri sürdü. İngilizce yayın yapan Rum gazetesi Cyprus Mail ise Rumların Radcliffe Anayasası sayesinde kendi kendilerini yönetebileceklerini; böylece self-determinasyon yolunda bir aşama kaydedebileceklerini savundu. Ayrıca gazete, Başpiskopos Makarios'un Radcliffe Anayasasına olumlu yaklaşması umudunu dile getirdi⁵²⁵.

Yunanistan Hükümeti ise adadaki Rum çoğunluğunun self-determinasyon hakkına sahip olduğu iddiasına destek sağlamak için bazı girişimlerde bulundu. Nitekim Yunanistan Başbakanı Karamanlis ile Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza, 25 Aralık 1956'da Yugoslavya'nın başkenti Belgrad'ı ziyaret ettiler. Konstantin Karamanlis ile Evangelos Averoff-Tossizza, burada yaptıkları açıklamada Balkan Paktının daha etkili ve yararlı hâle gelebilmesi için Kıbrıs Sorununun adil bir şekilde çözülmesi gerektiğini savundular. Bu ziyaret esnasında iki ülke, bir de ortak bildiri yayınladı. Bildiride iki ülkenin diğer konuların yanında Kıbrıs Sorununu da görüştüğü ve sorunun Kıbrıs halkının (Rumların) talepleri doğrultusunda çözülmesi gerektiğini düşündüğü belirtildi. Ayrıca Yugoslav Hükümetinin Kıbrıs halkının (Rumların) self-determinasyon hakkına olumlu baktığı ifade edildi⁵²⁶.

Türkiye Hükümeti, Yunanistan Hükümetinin bu girişimlerine hemen tepki gösterdi. Bayındırlık Bakanı ve Dışişleri Bakanlığı Vekili Ethem Menderes, TBMM'nin 28 Aralık 1956'daki oturumunda yaptığı uzun konuşmada bu konuya da değindi. Ethem Menderes, konuşmasında Yunanistan'ın bu tavrını onaylamadıklarını ve Balkan Paktının geleceği için tehlikeli bulduklarını belirtti. Ayrıca Yunanistan Hükümetinin Balkan Paktını Kıbrıs konusunda Türkiye üzerinde bir baskı yaratmak için istismar etmeye çalıştığını; ancak Kıbrıs Sorununun Paktın dışında bir konu olduğunu savundu⁵²⁷.

Yunanistan Hükümeti ise 29 Aralıkta Radcliffe Anayasasını reddetme gerekçelerini kamuoyuna açıkladı. Yapılan açıklamada anayasanın beş sebepten dolayı liberal ve

⁵²⁵ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 243-245.

⁵²⁶ Gazioğlu, *a.g.e.*, s. 243-245.

⁵²⁷ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre:X, C. 15, İçtima:3, Yirmi ikinci İnikat, 28 Aralık 1956, s.331-335, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c015/tbmm10015022.pdf> (13 Şubat 2016).

demokratik bulunmadığı bildiriliyordu. Birincisi; Radcliffe Anayasası, Vali'ye geniş yetkiler tanıyordu. İkincisi, Vali'nin çıkaracağı emirnameler yargı denetimine tabii olmayacaktı. Üçüncüsü, Vali'nin atayacağı hükümet, meclise değil; Vali'ye karşı sorumlu olacaktı. Dördüncüsü; anayasa, Vali'ye istediği zaman meclisi feshetme hakkı veriyordu. Son olarak kamu görevlileri, Vali'nin denetimi altında olacaklardı. Açıklamada ifade edilen bu sebeplerin dışında Yunanistan Hükümetinin İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'a sorduğu üç soruya da tatmin edici cevaplar alamadığı belirtiliyordu. Bunlar; Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılması, İngiliz Hükümetinin self-determinasyonla ilgili düşünceleri ve Radcliffe Anayasasının gelecekteki müzakereler için temel belge olarak kullanılıp kullanılmayacağıyla ilgiliydi. Yunanistan Hükümetinin açıklamasına göre Bakan Lennox-Boyd, ilk soruya Başpiskopos Makarios'un EOKA'yı kınamadıkça veya Kıbrıs'ta asayiş sağlanmadıkça serbest bırakılmayacağı cevabını vermişti. İkinci soruyla ilgili olarak self-determinasyon konusu gündeme geldiği zaman bunun Kıbrıs'ın taksimini sağlayacak şekilde ele alınacağını söylemişti. İngiliz Bakan, üçüncü soruya da anayasayla ilgili önerileri dinlemeye hazır oldukları; ama Kıbrıslı Rumlar ve Başpiskopos Makarios'la yeniden müzakerelere başlamayacakları cevabını vermişti⁵²⁸. Burada dikkat çekici olan, Bakan Lennox-Boyd'un taksimle ilgili cevabıydı. İngiliz Bakan, muhtemelen bu cevapla Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan'ın self-determinasyon hakkı talep etmeleri hâlinde Kıbrıs Türk Toplumunun da self-determinasyon hakkının doğacağını Yunanistan Hükümetine hatırlatmak istemişti. Alan Lennox-Boyd'un bu tavrı, İngilizlerin o dönemki görüşleriyle ilgili olmalıydı. Nitekim İngilizler; Rumlar ile Yunanların enosis taleplerinin Kıbrıs'ı kaçınılmaz olarak taksime götüreceğini düşünüyorlardı. Hatta Kıbrıs Sömürge Müsteşarı John Reddaway'in anılarında belirttiğine göre Muhafazakâr Partili parlamenter Walter Elliot, bir konuşmasında Kıbrıslı Türklerin bir gün Lefkoşa'nın Türk kesiminde kalan Atatürk Meydanına taksim mimarıdır diye Başpiskopos Makarios'un heykelini dikeceklerini iddia etmişti⁵²⁹.

⁵²⁸ "Greece Modifies Views Of U.S. Attitude To Cyprus", **The Times** (London, England), Monday, Dec 31, 1956; pg. 5; Issue 53726.

⁵²⁹ Reddaway, **Burdened With Cyprus**, s.94.

Kıbrıs konusunda bu gelişmelerin yaşandığı sırada Süveyş Bunalımı patlak verdi ve İngiltere’de başbakan değişikliğine sebep oldu. Bunalım, 26 Ocak 1956’da Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdül Nasır’ın İngiliz-Fransız şirketinin elindeki Süveyş Kanalı’nı millileştirmesiyle başladı. Cumhurbaşkanı Nasır’ın kanalı kapatmasından ve dolayısıyla İran Körfezinden Batı Avrupa’ya taşınan petrolün kesilmesinden korkan İngiltere ile Fransa, İsrail’le birlikte 5-6 Kasım 1956’da Mısır’a saldırdılar. Ancak ABD, Ortadoğu’daki Sovyet nüfuzunun artmasına yol açacağı gerekçesiyle hem harekâta karşı çıktı hem de harekâtın durması için BM’ye başvurdu. BM de Mısır’daki yabancı askerlerin çekilmesi yönünde bir karar aldı. Bunun üzerine İngiltere ile Fransa, 22 Aralıkta Mısır’dan çekilmek zorunda kaldılar⁵³⁰. Mısır’daki başarısızlık, Londra’da yankı yarattı ve İngiliz Başbakanı Anthony Eden, 9 Ocak 1957’de görevinden istifa etti⁵³¹. Ertesi gün başbakanlığa eski Dışişleri Bakanı Harold Macmillan getirildi⁵³². Bu gelişmeler olurken Yunanistan Hükümeti de Kıbrıs Sorunu için bir kere daha BM’ye başvurdu.

3.5. Kıbrıs Sorununun BM’de Görüşülmesi ve Makarios’un Serbest Bırakılması

İngiliz Hükümeti, Radcliffe Anayasasını Türkiye ile Yunanistan’a henüz sunmamışken Yunanistan Hükümeti, 13 Mart 1956’da Kıbrıs konusunun Genel Kurulun XI. Devresinin gündemine alınması talebiyle BM’ye başvurmuştu. Atina, 13 Haziranda BM’ye sunduğu başvuru metninde İngiliz Hükümetini Kıbrıs halkına (Rumlara) baskı uygulamakla ve self-determinasyon hakkı tanımamakla suçlamaktaydı. Buna karşı İngilizler de BM Genel Kuruluna “Yunanistan’ın Kıbrıs’taki Tedhişe Desteği” başlıklı bir rapor sunmuşlardı. İngiliz Hükümeti, raporunda Atina Radyosunun Kıbrıs yayınlarından ve Yunanistan Hükümetinin EOKA’ya yaptığı maddî yardımlardan şikâyet ediyordu⁵³³. Her iki başvuru da 14 Kasım’da BM Genel Komitesinde tartışıldı. Oturumun sonunda Genel Komite, iki başvurunun da “Kıbrıs Sorunu” başlığı altında tek

⁵³⁰ “Suez Crisis”, *Encyclopedia Britannica*, <http://www.britannica.com/event/Suez-Crisis> (14 Şubat 2016).

⁵³¹ “Anthony Eden”, *Encyclopedia Britannica*, <http://www.britannica.com/biography/Anthony-Eden> (14 Şubat 2016).

⁵³² “Harold Macmillan”, *Encyclopedia Britannica*, <http://www.britannica.com/biography/Harold-Macmillan> (14 Şubat 2016).

⁵³³ Ziros, “Cyprus in the United Nations Debates”, s.58-59; Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, s.57.

konu olarak gündeme alınmasını Genel Kurula tavsiye eden bir karar aldı. Ertesi gün bu tavsiye kararı, Genel Kurulda görüşülüp onaylandı.

Böylece Kıbrıs konusu, 18 Şubat 1957’de Genel Kurul oturumunda ele alınarak beş gün boyunca görüşüldü. Genel Kurul oturumu başlamadan önce Yunanistan, Siyasi Komiteye bir karar tasarısı sundu. Karar tasarısında BM’ye üye yedi ülkenin temsilcilerinden oluşan bir komitenin oluşturulması, bu komitenin Kıbrıs’taki son durumu incelemesi ve Genel Kurula bir raporla bildirmesi isteniyordu. İngiltere ise sunduğu karar tasarısında Genel Kuruldan EOKA’nın Yunanistan’dan silah ve para yardımı aldığını belirten bir karar çıkarmasını istiyordu. Ayrıca İngiltere’nin karar tasarısında Yunanistan, EOKA’ya daha fazla destek ve cesaret vermemeye davet ediliyordu⁵³⁴.

Siyasi Komite, bu karar tasarılarını on toplantıda tartıştı. Bu toplantılarda Yunanlı delege, İngiliz Hükümetinin Kıbrıs halkına (Rumlara) self-determinasyon hakkını tanımayı reddederek halkı umutsuzluğa ittiğini ve Türk azınlığını Rum çoğunluğuna karşı kışkırttığını iddia etti. Yunanistan Başbakanı Karamanlis de yaptığı konuşmada Kıbrıs’ın uluslararası hukuka göre İngilizlerin millî sınırları içinde olmadığını, bu yüzden ada halkına self-determinasyon hakkının tanınabileceğini ileri sürdü. İngiliz delege Allan Noble ise Yunanistan’ın enosis siyasetinden dolayı İngiliz-Yunan ilişkilerinin bozulduğunu belirtti ve NATO’nun Güneydoğu Avrupa kanadının zedelendiğini savundu. Ayrıca İngiliz delege, Yunanistan’ı EOKA’yı silahlı eylemlere kışkırtmakla ve desteklemekle suçladı. Türk delege Selim Sarper de Kıbrıs’taki Türk azınlığının haklarının güvence altına alınmasının bir ihtiyaç olduğunu vurguladı. Ayrıca Genel Kuruldan Yunanistan’a EOKA’yı desteklemekten vazgeçmesi çağrısı yapmasını ve Atina’yı Kıbrıs Sorununu İngiltere ve Türkiye’yle müzakere etmeye teşvik etmesini talep etti. Daha sonra konuşan Avustralyalı ve Sri Lankalı delegeler, ilgili taraflar arasında Kıbrıs müzakerelerinin başlaması gerektiğini belirtirken Yugoslavya delegesi Djura Nincic, Lozan Barış Antlaşmasının Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkı tanınmasına engel olmadığını iddia etti. ABD delegesi James Wadsworth ise ilgili

⁵³⁴ Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s.320.

taraflar arasında Kıbrıs müzakerelerinin devam edebilmesi için İngiltere ve Yunanistan'dan karar tasarılarını Genel Kuruldan çekmelerini istedi⁵³⁵.

21 Şubatta yapılan oturumda Panama delegesi, Genel Kurula bir karar tasarısı sundu. Bu karar tasarısına göre BM'ye üye beş ülkenin temsilcilerinden oluşan bir komite kurulacaktı. Bu komite, Kıbrıs'taki son durumu inceleyip XII. Devre oturumunda Genel Kurula rapor edecekti. Ayrıca Genel Kurul; İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'dan bu komiteyle tam işbirliği yapmalarını isteyecekti. Ertesi gün yapılan oturumda bu kez Hindistan delegesi Krishna Menon, bir karar tasarısı sundu. Hindistan karar tasarısına göre Kıbrıs Sorununu inceleyen Genel Kurul, bu sorunun çözümünün bir barış ve ifade özgürlüğü havası gerektirdiği kanaatine vararak BM Anayasasına uygun bir şekilde barışçı, demokratik ve adilane bir çözüm şekli bulunması arzusunu ve bu amaçla tekrar müzakerelere başlanması ümidini dile getiriyordu. Diğer bir deyişle Hindistan karar tasarısında Kıbrıs'ta EOKA'nın silahlı eylemlerine son verilmesi ve İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında müzakerelerin tekrar başlatılması arzulanıyordu⁵³⁶. Birinci Komitede oylanan bu karar tasarısı, 2 çekimsere karşı 76 lehte oyla kabul edildi. Oylamada ret oyu kullanan olmadı. Bu kararın ardından Yunanistan, İngiltere ve Panama; kendi karar tasarılarını geri çektiklerini açıkladılar. Oylamadan sonra İngiliz ve Türk delegeler de karardan duydukları memnuniyeti dile getirdiler. Yunanlı delege ise Hindistan karar tasarısının adada demokratik bir rejim kurulmasını hızlandıracağı, bu rejimin de İngiltere ile Kıbrıslı Rumlar arasında yapılacak müzakereler sonucu kurulacağı görüşünü savundu⁵³⁷.

Sonraki toplantılarda Hindistan, Seylan ve İzlanda delegeleri; self-determinasyon hakkının ilhak veya taksim için değil; bağımsızlık için kullanılması gerektiğini belirttiler. Romanya ile Bolivya, Kıbrıs halkının iç içe yaşadığını; bu sebeple adanın taksiminin pratik bir çözüm olmadığını savundular. Yugoslavya, Kıbrıs Türk Toplumunun da çıkarlarının korunması gerektiğinden söz etti. ABD, kabul edilecek olan çözümün tüm Kıbrıs halkı tarafından desteklenen bir çözüm olmasını istedi. Tunus ile Irak; Kıbrıs Türk Toplumuna eşit haklar tanınması ve bu hakların güvence altına

⁵³⁵ Armaoğlu, a.g.e, s.320.

⁵³⁶ Armaoğlu, a.g.e.,320.

⁵³⁷ Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.67-72; Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, s.59-61.

alınması gerektiğine dikkat çektiler. Tayland, İtalya, İspanya, El Salvador, Endonezya, İran, Çin, Portekiz ve Hindistan; Kıbrıs'ta iki ayrı toplum olmasının sorunun çözümünü güçleştiren ve self-determinasyon ilkesinin adaya uygulanmasını engelleyen önemli bir etken olduğunu ifade ettiler. Endonezya ile Pakistan; gerek Kıbrıs'taki Türk varlığı gerekse tarihî, coğrafi, stratejik ve hukuki sebeplerden dolayı Türkiye'nin sorunun birinci derecede ilgili tarafı olduğunu belirttiler. Buna karşı Romanya, Yugoslavya ve Hindistan; Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde bir hakkı bulunmadığını ileri sürdüler.

Nihayet Birinci Komitede kabul edilen Hindistan karar tasarısı, 26 Şubatta BM Genel Kurulunda görüşülüp 1 çekimser oya karşı 57 olumlu oyla kabul edildi⁵³⁸. 1013 (XI) sayılı bu karara göre “Genel Kurul, Kıbrıs Sorununu inceledikten sonra, bu sorunun çözümünün barış ve ifade özgürlüğü ortamı gerektirdiğine inanarak, BM Anayasasının amaçlarına ve ilkelerine uygun, barışçıl, demokratik ve adil bir çözüm bulunulması, müzakerelerin yeniden başlatılması ve sonuna kadar sürdürülmesi konusunda en içten arzusunu” ifade etmekteydi⁵³⁹.

Kıbrıslı Rumlar ile Yunanların yorumuna göre 1013(XI) sayılı karar, Yunanistan'ın self-determinasyon talebini kabul etmiyor olabilirdi; ama adadaki sömürge statüsünün devamını da onaylamıyordu. Bu sebeple Kıbrıs Rum Kilisesi Etnarhia Konseyi, kararı olumlu karşıladı ve müzakerelere yeniden başlayabilmek için Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılmasını istedi⁵⁴⁰. Yunanistan Hükümeti de kendisinin Kıbrıs Sorununun ilgili tarafı olmadığını iddia ederek İngiliz-Rum görüşmelerinin başlaması için uğraş vermeye başladı. Bu iddia, Yunanistan Hükümetinin müzakerelerde Türkiye ile Kıbrıs Türk Toplumunu devre dışı bırakmak için aynı taktiğe başvurduğunu gösteriyordu. Türkiye Hükümeti ise hem BM Genel Kurulundaki tartışmaları hem de 1013 (XI) sayılı kararı olumlu buluyordu. Zira Ankara'ya göre gerek BM'deki tartışmalar gerekse Genel Kurul kararı, Türkiye'yi Kıbrıs Sorununun ilgili taraflarından birisi olarak kabul ediyordu. Ayrıca Kıbrıs Türk Toplumunu Rumlarla eşit haklara sahip olması gereken

⁵³⁸ Ziros, “Cyprus in the United Nations Debates”, s.67-72; Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, s.59-61.

⁵³⁹ GAOR, A/RES/1013(XI), 660th Plenary Meeting, s.4, http://repository.un.org/bitstream/handle/11176/205298/A_RES_1013%28XI%29-EN.pdf?sequence=3&isAllowed=y (19 Şubat 2016).

⁵⁴⁰ Ziros, “Cyprus in the United Nations Debates”, s.72.

ayrı bir toplum olarak tanıyor ve teyit ediyordu. Enosisi de doğrudan veya dolaylı olarak reddediyordu⁵⁴¹.

Kıbrıs'la ilgili BM süreci devam ederken ABD Hükümeti de sorunun NATO çerçevesinde ele alınması için girişimlerde bulunmaktaydı. Zira 14 Aralık 1956'da yapılan NATO Bakanlar Konseyi toplantısında pakta üye olan ülkelerin kendi aralarındaki sorunları çözememeleri durumunda BM gibi uluslararası kuruluşlardan önce NATO'ya başvurmaları yönünde bir karar alınmıştı. Bu karar doğrultusunda ABD Dışişleri Bakanı Dulles de 9 Şubat 1957'de eski Dışişleri Bakanı Zorlu ve Dışişleri Genel Sekreteri Birgi ile bir görüşme yaparak Kıbrıs Sorununun NATO'da çözülmesi gerektiğine işaret etti.

Türk kamuoyu, NATO'nun bu arabuluculuk girişimini olumlu karşıladı⁵⁴². Nitekim *Hürriyet* gazetesi yazarı Şükrü Kaya, 13 Nisan 1957'de yayımlanan yazısında hem Ortadoğu hem de dünya barışı için Kıbrıs konusunun derhal NATO'da görüşülmesi gerektiğini savundu⁵⁴³. Atina ise Başpiskopos Makarios'un sürgünde olduğu ve Kıbrıs Sorununun ancak onunla görüşülerek çözülebileceği gerekçesiyle NATO'nun arabuluculuk girişimine sıcak bakmadı⁵⁴⁴.

Aynı günlerde İngiliz Başbakanı Harold Macmillan, Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'a bir not göndererek taksimi esas alan bir antlaşmanın mümkün olup olmayacağı üzerinde bir kez daha düşünülmesini istedi. Başbakan Macmillan bir taraftan da NATO Genel Sekreteri Lord Ismay'ı arayıp NATO'nun İngiliz, Türk ve Yunanlı delegelerinin mektupla müzakerelere davet edilmelerini rica etti. Ayrıca Harold Macmillan, konunun uzmanlarından Türkiye'yle yapılacak müzakerelerde temel alınacak bir belge hazırlamalarını istedi. Başbakan Macmillan'ın bir başka düşüncesi de NATO'nun arabuluculuk önerisini kabul etmek ve Başpiskopos Makarios'u EOKA'ya silahlı eylemlerine son vermesi çağrısında bulunması şartıyla serbest bırakmaktı. Bu konuyla ilgili İngiliz Başbakanı, anılarında Başpiskoposu serbest bırakma kararı alırken

⁵⁴¹ Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, s.61.

⁵⁴² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.288-291.

⁵⁴³ Şükrü Kaya, "Sulhun ve aklın icabı", *Hürriyet*, 13 Nisan 1957, s.2.

⁵⁴⁴ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 291.

Türklerin ve bazı İngiliz bakanların buna tepki göstermeleri ihtimalini de göz önüne aldığını ifade eder⁵⁴⁵.

Bu arada ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower, Süveyş Bunalımından dolayı bozulan ABD-İngiltere ilişkilerini düzeltmek için Harold Macmillan'ı Atlas Okyanusunda bulunan Bermuda'da konferansa davet etti⁵⁴⁶. Başbakan Macmillan da NATO'nun arabuluculuk girişimini görüşmek niyetiyle ABD Başkanının davetini kabul etti. Böylece İngiliz Başbakanı, 21-23 Mart tarihleri arasında yapılan Bermuda Konferansına katılıp 21 Martta ABD Başkanı Eisenhower'le bir görüşme yaptı. Bu görüşmede Harold Macmillan'la birlikte olan İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd, NATO'nun arabuluculuk girişimini memnuniyetle karşıladıklarını belirtti. Başbakan Macmillan da ABD'nin nüfuzunu kullanarak Yunanlara NATO'nun arabuluculuk girişimini kabul ettirmesi gerektiğini söyledi. Buna karşı ABD Başkanı Eisenhower, Kıbrıs Sorununun çözümünde gerçek bir ilerleme sağlanabilmesi için Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılmasını istedi⁵⁴⁷. Başkan Eisenhower'ın daha sonra günlüğünde ifade ettiğine göre Harold Macmillan ile Selwyn Lloyd da Başpiskopos Makarios'u Kıbrıs'a dönmemesi ve EOKA'yı kınaması şartıyla serbest bırakma eğilimindeydiler⁵⁴⁸.

Kıbrıs'ta ise İngiliz güvenlik güçleri, 1956 Aralıkından beri EOKA'ya karşı yoğun bir askerî operasyon yürütüyordu. 1957 Martına kadar devam eden operasyonlarda EOKA'nın pek çok gerilla komutanı ve önemli ismi öldürüldü veya yakalandı. Bu gelişmeler üzerine Yunanistan Hükümeti, harekete geçerek EOKA Lideri Grivas'tan derhal ateşkes ilan etmesini istedi. Albay Grivas da Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılması şartıyla 14 Mart 1957'de ateşkes ilan etti⁵⁴⁹. Bunun üzerine İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd, 20 Martta EOKA'nın ateşkes kararını kabul ettiklerini açıkladı. Başpiskopos Makarios da Seyşeller Valisi aracılığıyla yaptığı açıklamada ateşkesin başladığı saatte Vali Harding, olağanüstü hâle son verirse

⁵⁴⁵ Macmillan, **Riding the storm, 1956-1959**, s.225-226.

⁵⁴⁶ "Bermuda History", <http://bermuda-history.blogspot.com.tr/2011/10/1957-eisenhower-and-macmillan-in.html> (6 Mayıs 2016).

⁵⁴⁷ "Memorandum of a Conversation, Mid-Ocean Club, Bermuda, March 21, 1957, 3:45 p.m.", **FRUS, Vol. XXIV, No. 232**, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d233> (6 Mayıs 2016).

⁵⁴⁸ "Editorial Note", **FRUS, Vol. XXIV, No. 233**, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d233> (6 Mayıs 2016).

⁵⁴⁹ Foley, **The Memoirs of General Grivas**, s.107-115.

kendisinin de EOKA'ya eylemlerine son verme çağrısı yapacağını söyledi. Yunanistan Hükümeti ise ABD Başkanı Eisenhower'den Başpiskoposun serbest bırakılması için yardımcı olmasını istedi. Başkan Eisenhower de İngiliz Başbakanı Macmillan'dan bu konuda güvence aldığı cevabını verdi.

Öte yandan İngiliz Hükümeti, Türkiye'ye Londra'da Başpiskopos Makarios'un da katılacağı bir Kıbrıs konferansı düzenlemek niyetinde olduğunu bildirdi. Bundan rahatsız olan Türkiye Hükümeti, İngiltere'den konferans konusunun daha sağlıklı görüşülebilmesi için bu niyetini şimdilik açıklamamasını istedi. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri M. Nuri Birgi, 16 Martta Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker'e Başpiskopos Makarios'un konferansa katılmasının bazı sakıncalar doğuracağını ifade etti. M. Nuri Birgi'ye göre EOKA, Başpiskoposun konferansa katılmasını İngilizlerin Rumlara taviz vermesi olarak gördü. Ayrıca örgüt, hem İngilizlere hem de Türklere yönelik silahlı eylemlerini artırırdı. Dahası Rumlar, müzakere masasında kendilerine yeni ödünler verileceği düşüncesine kapılırdı. Kıbrıslı Türkler ise istemedikleri hâlde Başpiskopos Makarios'la aynı masaya oturmak zorunda kalırlardı⁵⁵⁰.

17 Martta da Başbakan Menderes, Sir James Bowker'i kabul ederek onunla uzun bir görüşme yaptı. Görüşmede eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve M. Nuri Birgi de yer aldı⁵⁵¹. Bu görüşmeden önce İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Sir James Bowker'e bir telgraf göndererek Kıbrıs Türk Toplumunun da self-determinasyon hakkına sahip olacağı konusunda Türkiye Hükümetine güvence vermesini istedi. Ayrıca telgrafta, gelinen aşamada İngiliz Hükümetinin önünde iki seçenek olduğu belirtildi. Seçeneklerden birisi, Kıbrıs'ta EOKA'yla mücadeleyi sürdürmektir. Diğerisi ise EOKA'nın yarattığı çıkmazdan kurtulmak için NATO'nun arabuluculuk girişimini de dikkate alarak Londra'da bir Kıbrıs konferansı düzenlemektir. Telgrafa göre ikinci seçeneğin tercih edilmesi durumunda iki ihtimal ortaya çıkacaktı. Birinci ihtimal, Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan'ın NATO'nun arabuluculuğunu kabul etmesi, daha sonra müzakereler yoluyla Radcliffe Anayasasında uzlaşılması ve anayasanın Kıbrıs'ta yürürlüğe konmasıydı. Eğer müzakereler, başarısız olursa Rumlar ile Yunanların

⁵⁵⁰ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 296-299.

⁵⁵¹ TNA, FO 371/130094, İngiliz Dışişleri Bakanlığının Sir James Bowker'e gönderdiği 620 no.'lu telgraf.

uzlaşmaz olduğu görülecek ve taksim tezi, en uygun çözüm şekli olarak öne çıkacaktı. İkinci ihtimal ise Londra’da bir konferans toplanması önerisinin Başpiskopos Makarios tarafından reddedilmesi idi. Bu durumda da Rumlar ile Yunanların uzlaşmazlığı ve taksim tezinin en uygun çözüm şekli olduğu kanıtlanmış olacaktı. Yani İngiliz Hükümeti, her iki ihtimalin de en sonunda taksim seçeneğini öne çıkaracağı görüşündeydi. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, bu görüşleri dile getirdikten sonra Büyükelçi Bowker’e İngiltere’nin Kıbrıs Türk Toplumunun da self-determinasyon hakkına sahip olduğunu kabul eden 19 Aralık 1956 tarihli Avam Kamarası açıklamasından ayrılma niyetinin olmadığı konusunda Türkiye Hükümetine kesin güvence verebileceğini belirtti⁵⁵².

Sir James Bowker, İngiliz Dışişleri Bakanlığının telgrafını aldıktan sonra Başbakan Menderes’le görüştü. Büyükelçi Bowker, Başbakana Kıbrıs’ta her iki toplumun da self-determinasyon hakkı olduğu güvencesini verdi. Başbakan Menderes ise Başpiskopos Makarios’un da katılacağı bir konferans toplanması girişimini usul ve esas bakımından sakıncalı bulduklarını söyledi. Başbakan Menderes’e göre bu girişim, usul yönünden sakıncalıydı; çünkü Türkiye Hükümetine âdeti son anda haber verilmişti. Esas yönünden de sakıncalıydı; zira Radcliffe Anayasası, daha önce Türkiye ile İngiltere arasında görüşülmüştü. Şimdi ise İngiliz Hükümeti, Kıbrıs Sorununda Türkiye’nin de taraf olduğu gerçeğini göz ardı ediyordu. Bunun yanı sıra Başbakan Menderes’e göre BM Genel Kurulunun 1013 (XI) sayılı kararı; müzakerelerin İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında yapılmasını öngörüyordu. O sebeple İngiltere’nin yapması gereken, müzakerelere Başpiskopos Makarios’u değil; Yunanistan’ı davet etmektir. Üstelik BM kararı, İngiltere’ye müzakerelere başlayabilmek için EOKA’yı etkisiz hâle getirme olanağı da tanıyordu. Bundan dolayı Başbakan Menderes, EOKA’nın kökü kazınmadan başlayacak müzakerelerin başarılı olamayacağını iddia etti. Ayrıca Başbakan, mevcut koşullarda Başpiskopos Makarios’un da olacağı bir konferansa katılmayacakları gibi Kıbrıslı Türklerin de katılmasına razı olamayacaklarını söyledi⁵⁵³.

Başbakan Menderes’in bu tutumu, İngiliz Hükümetindeki görüş ayrılığını derinleştirdi. Bazı İngiliz bakanları, Türkiye Başbakanının görüşüne destek verdi. Kıbrıs Sömürge

⁵⁵² TNA, FO 371/130094, İngiliz Dışişleri Bakanlığının Sir James Bowker’e gönderdiği 620 no.’lu telgraf.

⁵⁵³ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 296-299.

Valisi Harding de Londra'ya gönderdiği telgrafta konferans girişimiyle ilgili Türkiye'nin de görüşlerine başvurulması gerektiğini belirtti. Ayrıca Vali, her şeyden önce İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs Sorununu NATO zemininde ele alıp adanın uluslararası siyasi statüsünü belirlemelerini önerdi. Vali Harding'e göre bu yapıldığı takdirde Başpiskopos Makarios'un soruna müdahale etmesi ve Londra'da toplanacak konferansta self-determinasyon talebini gündeme getirmesi önlenebilecekti. Bu görüşleri dikkate alan İngiliz Dışişleri Bakanlığı, 18 Martta Ankara Büyükelçisi Bowker'e bir telgraf göndererek Kıbrıs Sorunuyla ilgili henüz bir karar vermediklerinin ve bu konuda Türkiye'nin de görüşlerini alacaklarının Ankara'ya bildirilmesini istedi. Ayrıca Londra, Kıbrıs Sorununun daha sağlıklı görüşülmesi için Türkiye'yi NATO'nun arabuluculuk girişimini kabul etmeye çağırdı. İngiliz Hükümeti, Başpiskopos Makarios'un da EOKA'ya silahlı eylemlerine son vermesi çağrısı yapması hâlinde Kıbrıs'a dönmek şartıyla serbest bırakılacağını ifade etti. Ertesi gün Büyükelçi Bowker, Londra'nın telgrafını Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Birgi'ye sundu. Buna cevap olarak M. Nuri Birgi; telgrafın endişelerini giderdiğini, NATO'nun arabuluculuk girişimini desteklemeye karar verdiklerini ve Başpiskopos Makarios'un katılacağı bir konferans düzenleme fikrinden vazgeçilmiş olmasını da memnuniyetle karşıladıklarını söyledi⁵⁵⁴.

İngiltere ile Türkiye arasında görüşmeler devam ederken İngiliz Başbakanı Macmillan, 24 Martta Başpiskopos Makarios ile üç arkadaşını serbest bırakma kararı aldı. Harold Macmillan, bu kararını ertesi gün Londra'ya bildirdi. İngiliz Kabinesi de 27 Martta toplanarak Başbakan Macmillan'ın kararı doğrultusunda bir açıklama metni hazırladı⁵⁵⁵. 28 Martta ise İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd, Avam Kamarasının oturumunda yaptığı konuşmada Başpiskopos ile üç arkadaşının serbest bırakılması ve bir gemiyle Seyşeller'den alınmaları talimatını verdiğini açıkladı. Ayrıca Bakan Lennox-Boyd, Başpiskopos Makarios'un EOKA'nın silahlı eylemlerine son vermesi konusunda tatmin edici bir açıklama yapmadığını; ama tutukluluğunun da artık bir anlamı kalmadığını savundu. Bununla beraber İngiliz Bakan, Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs'a dönmesinin şimdilik söz konusu olmadığını belirtti. Bunların haricinde Bakan

⁵⁵⁴ Gazioğlu, a.g.e, s. 296-299.

⁵⁵⁵ Gazioğlu, a.g.e, s. 296-299.

Lennox-Boyd, Kıbrıs Sömürge Valisi Harding'in EOKA Lideri Grivas'a Kıbrıs'tan güvenli bir şekilde çıkma (safe conduct) teklifinde bulunacağını; bunun diğer EOKA mensuplarını da kapsayacağını açıkladı. İngiliz Bakan, olağanüstü hâli kaldırma kararını da Vali'ye bıraktıklarını sözlerine ekledi. İşçi Partili parlamenter James Callaghan ise bundan sonra yapılması gerekenin Başpiskopos Makarios dâhil Kıbrıs halkının temsilcilerinin Londra'ya davet edilerek bir konferans yapılması olduğunu söyledi. Bunun üzerine Bakan Lennox-Boyd, Kıbrıs'ın uluslararası statüsü NATO'da kararlaştırıldığı zaman Londra'da Kıbrıs halkının temsilcileriyle bir konferans toplanacağını; Başpiskoposun da bu temsilcilerden birisi olacağını belirtti⁵⁵⁶.

Başpiskopos Makarios ise Seyşeller'den ayrılmadan önce basına verdiği demeçte 1013 (XI) sayılı BM kararının İngiliz-Rum müzakerelerinin başlatılmasını öngördüğünü iddia etti. Buna karşı İngiliz Hükümeti; Türkiye ile Kıbrıs Türk Toplumuna güvence vermek için konferansa Türk tarafının da katılacağını ve orada taksim konusunun da görüşüleceğini tekrarladı⁵⁵⁷.

Londra, Türk tarafına bu güvenceleri verirken Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılması kararı, değişik tepkileri beraberinde getirdi. KTP Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük; 27 Martta İngiliz Başbakanı Macmillan'a, 29 Martta da Başbakan Menderes'e gönderdiği telgraflarda Kıbrıs Türk Toplumunun Başpiskoposun serbest bırakılması kararından duyduğu endişeyi dile getirdi. Dr. Küçük, Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılmasının Kıbrıs müzakerelerinde sadece Başpiskoposun muhatap alınması, Türkiye'nin devre dışı bırakılması ve EOKA'nın silahlı eylemlerini sürdürmesi anlamına geldiğini ileri sürdü. Türkiye Dışişleri Bakanlığı ise 28 Martta yaptığı açıklamada Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılmasının fazla önemsenecek bir tarafı olmadığını savundu. Türkiye Dışişleri Bakanlığına göre esas olan; EOKA'nın etkisiz hâle getirilmesi, olağanüstü hâlin devamı ve müzakerelerin sadece Başpiskopos Makarios'la değil; Kıbrıs Sorununun tüm ilgili tarafları arasında ve NATO çerçevesinde yapılacak olmasıydı. Ancak Anadolu Ajansında yayınlanan iki haber bülteninde Başpiskoposun EOKA'ya silahlı eylemlerine son verme çağrısı yapmadığına dikkat

⁵⁵⁶ HC Deb 28 March 1957 vol 567 cc1356-1357,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1957/mar/28/cyprus#S5CV0567P0_19570328_HOC_325 (14 Şubat 2016).

⁵⁵⁷ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 299-301.

çekildi ve Rum silahlı örgütünün eylemlerine devam edebileceği uyarısında bulunuldu. Ayrıca Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılmasıyla hem Başpiskoposun hem de EOKA'ya destek veren Yunanistan'ın şımartıldığı öne sürüldü⁵⁵⁸. DP Grup Başkanı ve Dışişleri Komisyonu Sözcüsü Hayrettin Erkmen de Başpiskoposun serbest bırakılmasının Kıbrıslı Türklerin Rum tehdidinde maruz kalmalarına ve endişeye düşmelerine sebep olabileceğini belirtti. Ayrıca Hayrettin Erkmen, Ankara'nın adanın taksiminden öte bir taviz veremeyeceğini, Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin güvenliği bakımından taksimin ötesinde bir fedakârlık olamayacağını vurguladı⁵⁵⁹.

Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılması kararı, İngiliz Hükümetinde de istifaları getirdi. Nitekim Lordlar Kamarası ve Kraliyet Konseyi Başkanı Lord Salisbury, Başpiskoposun EOKA'ya silah bırakma çağrısı yapmadan serbest bırakılmasına tepki göstererek görevinden ayrıldı.

Kıbrıslı Rumlar ise Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılması kararından büyük coşku ve sevinç duydular. Ev hapsinde tutulan Etnarhia Konseyi Sekreteri Nikos Kranidyotis, bu kararın 1956 Martından beri duydukları en güzel haber olduğunu söyledi. Başkent Lefkoşa'da da binlerce Rum, karardan duyduğu sevinci göstermek için 28 Martta sokaklara döküldü. Başkent Rum kesimindeki sokaklar, Yunan bayraklarıyla donatıldı. Yasağa rağmen kilise çanları sürekli çalınırken Metaksas Meydanı da Başpiskoposun serbest bırakılacağı haberini alan Rumlarla doldu. Lefkoşa'daki Yunan Konsolosu Angelos Vlahos da konsolosluk önünde toplanan kalabalığa kısa bir konuşma yaparak onların sevincini paylaştığını ifade etti. Ertesi gün devam eden gösterilerde EOKA ve enosis lehine sloganlar atılırken İngiliz askerlerini ve Kıbrıslı Türkleri incitici bazı söz ve davranışlarda bulunuldu. İngiliz Sömürge Yönetimi ise bu gösterilere müdahale etmediği gibi 28 Martta askere ve polise gün doğumundan gün batımına kadar silahlı eylem yapmayan hiç kimseye ateş açmaması talimatı verdi. Ayrıca ada dışına çıkmak isteyenlerin her gün günbatımından önce silahsız olarak güvenlik güçlerine başvurmaları gerektiğini bildirdi⁵⁶⁰.

⁵⁵⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 299-301.

⁵⁵⁹ *Hürriyet*, 31 Mart 1957.

⁵⁶⁰ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 301-304.

Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılacağı haberi üzerine Yunanistan Başbakanı Karamanlis de kabine üyelerini toplantıya çağırdı. Ayrıca Başbakan Karamanlis, Başpiskoposa bir telgraf göndererek karardan duyduğu sevinci dile getirdi. Bunun yanı sıra Yunanistan Hükümeti, bir yıl önce geri çektiği Londra Büyükelçisi Vasili Mostras'ı aynı göreve yeniden atadı. Yunan gazeteleri de Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılacağı haberini duyurmak için ek nüshalar çıkardılar⁵⁶¹.

Başpiskopos Makarios ise serbest bırakılacağına açıklanması üzerine tutuklu olduğu Mahe adasından basına bir demeç verdi. Başpiskopos, demecinde Kıbrıs'a dönmeye izin verilmezse hiçbir müzakereye katılmayacağını bildirdi. Ayrıca Kıbrıs için demokratik ve adil bir çözümün self-determinasyon hakkının ada halkına tanınmasıyla mümkün olacağını ve bu nihai emele ulaşmak için sonuna kadar mücadele edeceğini söyledi. Başpiskopos, EOKA'nın ateşkes ilan etmesine rağmen İngiliz Sömürge Yönetiminin örgüte yönelik operasyonlarına devam etmesini de eleştirdi. Başpiskopos Makarios, Kıbrıs'ta İngilizce yayın yapan ve Rumlara sempati duyan Times of Cyprus gazetesine gönderdiği telgrafta da 1013 (XI) sayılı BM kararı doğrultusunda Kıbrıs müzakerelerine yeniden başlanmasını, adada olağanüstü hâlin kaldırılmasını ve tüm siyasi suçlulara genel af getirilmesini istedi. İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd ise 30 Martta yaptığı açıklamada Kıbrıs Sorununun NATO'da görüşüldükten sonra Londra'da Kıbrıslı temsilcilerin de katılacağı bir konferans yapılacağını, Başpiskoposun bu temsilcilerden sadece birisi olacağını yineledi⁵⁶².

Öte yandan Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılması kararının Rumlar ile Yunanların cesaretini, moralini ve özgüvenini artırdığı anlaşıyordu. Nitekim araştırmacı yazar Nancy Crawshaw'a göre EOKA ve aşırı görüşlü Rumlar, Başpiskoposun serbest bırakılmasının EOKA'nın mücadelesi sayesinde olduğuna inanmışlardı. Dahası onlar, self-determinasyon talebini de İngilizlere silahla kabul ettirebileceklerini düşünmeye başlamışlardı⁵⁶³. Bir diğer araştırmacı Şükrü Sina Gürel'e göre de Rumlar ile Yunanlar, Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılmasını İngilizlerin zayıflığının bir işareti olarak görmüşler ve İngiltere'yi İngiliz-Rum

⁵⁶¹ Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 301-304.

⁵⁶² Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 301-304.

⁵⁶³ Crawshaw, **The Cyprus Revolt**, s.236.

müzakerelerini başlatmaya zorlayabileceklerini ummuşlardı⁵⁶⁴. Bu da Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan'ın enosis siyasetlerini daha da sertleştireceklerini ve İngiliz Sömürge Yönetimine karşı silahlı eylemlere daha da hız vereceklerini gösteriyordu. Nitekim ilk adım, EOKA Lideri Grivas'tan geldi. Albay Grivas, Vali Harding'in güvenli bir şekilde adadan çıkma (safe conduct) önerisini⁵⁶⁵ reddetti. EOKA Liderinin bu tutumu, Yunanistan Hükümeti tarafından da desteklendi⁵⁶⁶.

Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılması kararının yankıları sürerken İngiliz kamuoyunda da Kıbrıs Sorununun çözüm şekilleri tartışılmaktaydı. Öne çıkan çözüm önerilerinden birisi de adanın taksim edilmesi idi. Nitekim *The Sunday Times* gazetesinin 31 Mart 1957 tarihli nüshasında Politika Muhabiri James Margach, Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs'ın nihai statüsünün ne olacağı üzerinde uzlaşma ihtimallerinin bulunmadığını; bu sebeple İngiliz Hükümetinin taksimin pratik bir çözüm şekli olup olmadığını incelemekte olduğunu yazdı. Muhabir Margach'ın belirttiğine göre taksimin nihai çözüm olduğu görüşü, hükümet içinde ağırlık kazanmaya başlamıştı⁵⁶⁷. Aynı gün haftalık *The Observer* dergisinde yayımlanan başka bir yazıya göre ise Kıbrıs Sömürge Valisi Harding ile bazı İngiliz bakanlar, taksim fikrine şiddetle karşı çıkıyorlar ve böyle bir çözüm şeklini İngiliz dış siyasetinin iflası olarak görüyorlardı. Ancak İngiliz Hükümetinin bir kanadı, Kıbrıs Sorununun çözümü için gerekirse taksim “bedelinin” ödenmesi gerektiğini düşünüyordu⁵⁶⁸. Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda bir türlü uzlaşamamasının İngiliz Hükümetini taksim fikrini yeniden ele almaya zorladığı gözüküyordu. Bununla beraber taksimin doğru bir çözüm şekli olacağı konusunda hükümette bir tereddüt olduğu anlaşıyordu. Ayrıca hükümetin bir kanadının taksimi bedel olarak nitelemesi, bu çözüm şeklinin uygulanabilir olmadığı görüşünde olduğunu gösteriyordu.

Taksim tezi, İngiliz basınında tartışılırken Yunanistan Hükümeti de Başpiskopos Makarios ile üç arkadaşını Seyşeller'den getirmek için bir gemi tahsis etti⁵⁶⁹. Böylece Başpiskopos, Seyşeller'den alınarak 17 Nisanda Atina'ya getirildi. Aynı gün Atina'nın

⁵⁶⁴ Gürel, *Kıbrıs Tarihi 2 (1878-1960)*, s.129.

⁵⁶⁵ TNA, CO 926/1042.

⁵⁶⁶ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.115-116.

⁵⁶⁷ James Margach, “Cabinet Firm On Cyprus Policy”, *The Sunday Times*, 31 March 1957.

⁵⁶⁸ “Fear of Turkish Demand”, *The Observer*, Mar 31, 1957; pg. 1.

⁵⁶⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 303.

Syntagma Meydanında büyük bir kalabalığa seslenen Başpiskopos Makarios, konuşmasında EOKA'nın silahlı mücadelesini överken İngilizlerin Kıbrıs siyasetini eleştirdi. Ayrıca self-determinasyon hakkını elde etmek için her yola başvurucaıklarını söyledi⁵⁷⁰.

Başpiskopos Makarios'un Yunanistan Hükümeti tarafından karşılanış şekli, Türkiye Hükümetinin tepkisine sebep oldu. Başbakan Menderes, 18 Nisanda Anadolu Ajansına verdiği demeçte Yunanistan Hükümetinin Başpiskoposu karşılamaya tüm kadrosuyla katılmasını ve karşılama gösterileri düzenlemesini eleştirdi. Başbakan; bunun Yunanistan'ın Başpiskopos Makarios'un müttefiki olduğunun, EOKA'yı desteklediğinin ve enosis siyasetinden vazgeçmediğinin göstergesi olduğunu savundu. Bunun yanı sıra Başbakan Menderes, Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılmasını isabetsiz bir hareket olarak niteledi ve bu kararın doğruluğunun şüpheli olduğunu söyledi. Bununla beraber Başbakan; Kıbrıs Sorununun Türkiye'nin, İngiltere'nin ve NATO'nun çıkarlarına uygun olarak ve İngiltere ile beraber çözülmesi ümidini dile getirdi⁵⁷¹.

Bu sırada Türk kamuoyunun şiddetli tepkisini çeken bir olay daha yaşandı. New York Valisi Averell Harriman, 18 Nisanda Başpiskopos Makarios'u ABD'ye davet etti. Bu davet haberi, Türk kamuoyunda sert tepkilere yol açtı. Nitekim 20 Nisan 1957 tarihli *Milliyet* gazetesinden Peyami Safa, hem Vali Harriman'ın Başpiskoposunu davetini hem de Atina'daki ABD Büyükelçisi George Allen'in Başpiskopos Makarios'la uzun bir görüşme yapmasını eleştirdi⁵⁷². Muhalefet partilerinden Hürriyet Partisinin Genel Sekreteri ve Bursa Milletvekili İbrahim Öktem de Başpiskoposun Yunanistan'da ve New York'ta gördüğü iyi muameleyi yersiz bularak bunun dünya ölçeğinde bir skandal olduğunu savundu⁵⁷³. Bir tepki de yükseköğrenim gençliğinden geldi. İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Yılmaz Işıkcı, 20 Nisanda basına verdiği bir demeçte Vali Harriman'ın bu davetle Türk-Amerikan dostluğunu zedelemeye kalktığını iddia etti⁵⁷⁴.

⁵⁷⁰ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.127.

⁵⁷¹ *Ayın Tarihi*, 18 Nisan 1957.

⁵⁷² Peyami Safa, "Amerika hükümeti Türk'leri kırıyor!", *Milliyet*, 20 Nisan 1957, s.2.

⁵⁷³ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.348.

⁵⁷⁴ *Hürriyet*, 21 Nisan 1957, s.5.

Bu arada yükseköğrenim gençliği; Ankara ve Eskişehir’de Kıbrıs mitingleri yapmak için valiliklere başvurduysa da gereken izni alamadı⁵⁷⁵. Zira 6-7 Eylül Olaylarından sonra uygulanan sıkı denetim, henüz gevşetilmemişti. Yükseköğrenim gençliği de tepkisini Vali Harriman’a protesto telgrafları göndererek gösterdi. Gençliğin bu hareketine Türkiye halkını temsil eden pek çok kurum, kuruluş ve örgüt de katıldı. *Hürriyet* gazetesinin verdiği habere göre 21-28 Nisan arasında New York Valisine gönderilen telgrafların sayısı 40.000’i aştı⁵⁷⁶. Türkiye’den gelen bu tepkiler üzerine Vali Harriman, Başpiskopos Makarios’u davetinde ısrar etmedi. Başpiskopos da New York’u ziyaret etmekten vazgeçti⁵⁷⁷. Başpiskopos Makarios’un serbest bırakılması, aynı zamanda yeni müzakere sürecinin de başlayacağı anlamına gelmekteydi. Bundan ötürü NATO, arabuluculuk girişimlerine hız verdi.

⁵⁷⁵ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.349-350.

⁵⁷⁶ *Hürriyet*, 28 Nisan 1957, s.1.

⁵⁷⁷ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.351.

BÖLÜM 4: İNGİLTERE’NİN TÜRKİYE’Yİ TAKSİM TEZİNDEN VAZGEÇİRME ÇABALARI (1957-1958)

4.1. Spaak Planı ve Garantili Bağımsızlık

Türkiye Hükümeti, İngiltere’nin Kıbrıs müzakerelerini yalnızca Başpiskopos Makarios’la yürütmesinden endişe ediyordu. Bu sebeple Ankara, Kıbrıs konusundaki tutumunu daha belirgin bir şekilde ortaya koymaya karar verdi. Nitekim Türkiye Hükümetinin bir sözcüsü, 1957 Nisanında basına yaptığı açıklamada bundan böyle Kıbrıs için özerkliği kabul etmeyeceklerini belirtti. Sözcü, Kıbrıs Sorununun da NATO’nun arabuluculuğunda görüşülüp çözülmesi gerektiğini vurguladı. Ayrıca İngiltere’nin Başpiskopos Makarios’la müzakerelere başlama kararı alması hâlinde Türkiye’nin buna olumsuz tepki göstereceği ve sessiz kalmayacağı uyarısında bulundu⁵⁷⁸. Bunun yanında Türkiye Hükümeti, başta ABD olmak üzere NATO üyesi ülkelere Kıbrıs Sorunu için taksimden başka bir çözüm şekli kabul etmeyeceğini bildirdi⁵⁷⁹.

Türkiye Hükümetinin bu tutumu üzerine Ankara’daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker, yazılı bir açıklama yaparak İngiltere’nin Kıbrıs konusunda Türkiye’nin razı olmayacağı bir çözüm şekline başvurmasının imkânsız olduğunu belirtti. Ayrıca İngiliz Büyükelçisi, Türkiye’nin Kıbrıs’taki çıkarlarını dikkate aldıklarını ifade etti. Başpiskopos Makarios’u ise Kıbrıs halkının tek temsilcisi değil, temsilcilerinden birisi olarak gördüklerini tekrarladı. Bunun yanında Büyükelçi Bowker, Londra’nın hâlen Kıbrıslı Türklerle Rumların barış içinde birlikte yaşayabileceklerine inandığını söyledi ve Radcliffe Anayasasının da bu inançtan doğduğuna dikkat çekti⁵⁸⁰. Görüldüğü gibi Türkiye Hükümeti, Kıbrıs’ın taksimini savunurken İngiliz Hükümeti de adadaki iki toplumun bir arada yaşayabileceğine olan inancını koruyordu. Bu da İngiliz Hükümetinin taksim seçeneğine yönelik olumsuz bakışını sürdürdüğünü gösteriyordu.

İngiliz Büyükelçisi Bowker, bu açıklamayı yaparken Türkiye’deki muhalefet partileri de muhtemelen hükümetin elini güçlendirmek amacıyla Kıbrıs konusuyla ilgili görüşlerini

⁵⁷⁸ *Hürriyet*, 10 Nisan 1957, s.1 ve 5.

⁵⁷⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 312.

⁵⁸⁰ *Cumhuriyet*, 26 Nisan 1957, s.1 ve 5.

kamuoyuyla paylaştılar. Ana muhalefet partisi CHP'nin Genel Sekreteri Kasım Gülek, 20 Nisanda basına verdiği demeçte Kıbrıs'ın gerek Türkiye'nin savunması gerekse Kıbrıslı Türklerin güvenlik ve gelecekleri bakımından birinci derecede millî dava olduğunu söyledi. Ayrıca adada hem Türkiye'nin çıkarlarını gözetecek hem de NATO'nun uyumunu bozmayacak bir çözüm şekli bulunması gerektiğini ve bulunabileceğini belirtti⁵⁸¹. Hürriyet Partisi Urfa Milletvekili Feridun Ergin de 28 Nisanda bir açıklama yaparak taksim tezinin dünya kamuoyunda kabul görmesi için geniş çaplı bir propagandaya ihtiyaç olduğunu ifade etti⁵⁸².

Muhalefetin yanı sıra basın da konuya eğildi. Şükrü Kaya, *Hürriyet* gazetesinin 15 Nisan 1957 tarihli nüshasında çıkan yazısında Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'nun savunmasında Kıbrıs'taki İngiliz varlığına güvendiğini; eğer İngiltere adadan çekilirse bölgenin güvenliği için Türkiye'nin Kıbrıs'ta olması lazım geldiğini savundu⁵⁸³. *Milliyet* gazetesinden Peyami Safa da 21 Nisanda yayımlanan yazısında Türk Milletinin taksime de razı olmadığını ve Yunanistan'a Kıbrıs üzerinde hiçbir hak tanınmaması gerektiğini ileri sürdü⁵⁸⁴. 27 Nisan akşamı Ankara Radyosunda yayınlanan "Radyo Gazetesi" programında ise Yunanistan'ın Oniki Ada'dan sonra İskenderun Körfezinin yakınındaki Kıbrıs'ı da almak istemesinin Anadolu'nun can damarına dokunmak demek olduğu ve Türkiye'nin buna izin vermeyeceği bildirildi⁵⁸⁵.

Türk kamuoyunda Kıbrıs Sorununun çözümüyle ilgili bu tür düşünceler dile getirilirken Kıbrıs Sömürge Yönetimi de Londra'ya taksim formülüyle ilgili görüşlerini iletmekteydi. Nitekim Kıbrıs Sömürge Valisi Sir John Harding, 1 Mayısta Sömürgeler Bakanlığına gönderdiği raporda taksimin adada uygulanabilmesi için çok sayıda İngiliz askerinin seferber edilmesi gerektiğini ifade etti⁵⁸⁶.

Aynı günlerde Kıbrıs Sömürge Vali Vekili George Sinclair de Londra'ya taksimle ilgili kapsamlı bir rapor sundu. Raporunda taksimin iyi bir çözüm olduğunun söylenemeyeceğini belirten Vali Vekili Sinclair; yine de bunun uygulanabilir olup

⁵⁸¹ *Hürriyet*, 21 Nisan 1957, s.5.

⁵⁸² *Hürriyet*, 29 Nisan 1957, s.5.

⁵⁸³ *Hürriyet*, 15 Nisan 1957, s.2.

⁵⁸⁴ Peyami Safa, "Yunan Hariciyesi de mi çıldırdı?", *Milliyet*, 21 Nisan 1957, s.2.

⁵⁸⁵ "28/4/1957 (Zafer) den naklen", *Ayın Tarihi*.

⁵⁸⁶ TNA, CO 926/1078.

olmadığına, herhangi bir şekilde çözüm olup olmayacağına ve ehven-i şer olup olmadığına bakmanın faydalı olduğu görüşünü dile getiriyordu. George Sinclair'e göre taksim, ya şiddet yoluyla kısa sürede ya da 10 yıl veya daha uzun sürede adanın değişik yerlerinde dağınık bulunan Türklerle Rumların belli bölgelere toplanmasıyla uygulanabilirdi. İkinci yöntem, 150.000-200.000 kişinin yerinden edilmesini gerektiriyordu. Rumların tamamının, Türklerin de bir kısmının taksime karşı çıkacağı düşünüldüğünde taksim, İngiliz askerleri kullanılıp halkın oturduğu yerlerden tahliye edilmesiyle mümkün olabilirdi. Ayrıca taksim olursa ada halkının geliri, %40 oranında düşerdi; ancak o da önemli bir düşüş değildi. George Sinclair, bu kısa değerlendirmeyi yaptıktan sonra İngilizlerin önünde dokuz çözüm şekli olduğunu belirtiyor; bunlardan ilk beşini öne çıkarıyordu. Bu beş çözüm şekli sırasıyla şöyleydi:

- 1) Kıbrıs'ı Radcliffe Anayasası temelinde ve ada halkının rızasıyla üniter bir devlet olarak yönetmek.
- 2) Kıbrıs'ta üniter bir devlet kurmak. Bu devlet, uluslararası garanti altına alınacak ve uluslararası bir otoriteye tabii bir bağımsızlığa sahip olacaktı. Bu otorite de Kıbrıs Devletinin başka bir devlete bağlanmasını önlemek, İngiltere ile müttefiklerinin savunma ihtiyaçlarını güvence altına almak ve adadaki Türk azınlığını korumakla yükümlü olacaktı.
- 3) Türklerle Rumlara içişlerinde gerçek bir özerklik tanıyarak iki toplumun fiziksel olarak ayrılmasını sağlamak.
- 4) Kıbrıs'ı Türk, Rum (veya Yunan) ve İngiliz egemenlik alanlarına bölerek Türklerle Rumların fiziksel olarak ayrılmalarını sağlamak.
- 5) Adayı Türk, Rum (veya Yunan) ve İngiliz egemenlik alanlarına (İngilizlerin küçük askerî anklavları olacaktı) taksim ederek Türklerin sorumluluğunu Türkiye'ye, Rumların sorumluluğunu Yunanistan'a bırakmak⁵⁸⁷.

Bu önerileri sıralayan Vali Vekili Sinclair, ilk üç çözümün uygulanamayacağına iyice kanaat getirildikten sonra taksimin ele alınmasını öneriyordu. Bunun yanında George Sinclair'e göre iki toplumun yavaş yavaş ayrıştırılması, adanın taksiminin (İngiliz, Türk ve Rum (veya Yunan) egemenlik alanlarına bölünmesinin) kaçınılmaz olacağı anlamına gelmiyordu. Ayrıca adada taksim gerçekleşse bile idari yetkileri İngiltere'ye veya bir

⁵⁸⁷ TNA, CO 926/710.

başka uluslararası güce devredilmiş federal bir sistem olacaktı. Türkiye'nin önerdiği bir çözüm şekli olan beşinci seçenek ise Türklerle Rumların nasıl yeniden iskân edilecekleri sorununu kalıcı olarak çözmüyordu⁵⁸⁸.

Vali Vekili Sinclair'e göre eğer tedricen kutuplaştırma benimsenecekse iki noktaya dikkat edilmeliydi. Birincisi; İngiltere, taksimin hemen gerçekleşmeyeceğini dikkate almalı ve Kıbrıs'ta en az 10 yıl kalmalıydı. İkincisi; taksim, 10 yıla yayılırsa hem İngiliz Hükümeti için daha az masraflı olur hem de Kıbrıs Sömürge Hükümetinin ek masraflarını bir ölçüde telafi ederdi. Bunun dışında George Sinclair'e göre eğer İngiltere, taksimi bir çözüm seçeneği olarak kabul edecekse Türk dostluğunu mu yoksa Rum (veya Yunan) düşmanlığını mı tercih edeceğine karar vermeliydi. Londra, Türk dostluğunu seçecekse taksimin Türkiye ve Kıbrıslı Türkler için tatmin edici olmasını sağlamalı; hatta onlara vermeyi düşündüğü hak ve kazanımlardan daha fazlasını vermeliydi. Buna rağmen Vali Vekili Sinclair, Türklerin kendilerine verilenlerden memnun olmayacakları görüşündeydi⁵⁸⁹.

Daha sonra taksim konusunu ayrıntılı olarak değerlendiren Vali Vekili Sinclair, konuyu incelerken şu beş noktayı esas aldığını belirtiyordu:

- a) Kaynakların adil dağılımı
- b) Uygulanabilir bir taksim sınırı
- c) Komünikasyon sistemi başta olmak üzere kamu hizmet kurumlarının uğrayacağı zararı asgaride tutma
- d) Nüfus mübadelesini asgaride tutma
- e) Kıbrıs'taki iki toplumun da kabul edebileceği bir plan hazırlama

George Sinclair'e göre ekonomik gelişimin iki ana kaynağı olan tarım ve madenler arasındaki fark, kaynakların adil dağılımını zorlaştırıyordu. Zira tarım kalıcıyken madenler tükenen, ama bir o kadar da miktarı belirlenemeyen kaynaklardı. Ayrıca Kıbrıs'ın refah düzeyinin yükselmesi, madencilığa bağlıydı. İkinci esasa ilgili olarak Vali Vekili Sinclair, taksimin sınırının dağlardan değil ovalardan geçirilmesinin daha uygun olacağı düşüncesindeydi. Kamu hizmet kurumlarının uğrayacağı zararı asgaride

⁵⁸⁸ TNA, CO 926/710.

⁵⁸⁹ TNA, CO 926/710.

tutmak ise deniz limanı ve sivil havaalanının konumları, Lefkoşa'nın ulaşım sistemi ve adanın enerji ihtiyacını karşılayan elektrik santralinden dolayı zor olabilirdi. Nüfus mübadelesiyle ilgili olarak da George Sinclair, bazı bölgeler hariç Kıbrıs'ın tamamında Türklerle Rumların iç içe yaşadıklarını; bunun da taksim sınırının nereden geçeceğine karar vermeyi zorlaştırdığını belirtiyordu⁵⁹⁰.

Beşinci ve son esas için ise Vali Vekili Sinclair, "X" ve "Y" olarak adlandırdığı iki taksim şeması hazırlamıştı. "X" şemasına göre Mağusa bölgesi ile Lefkoşa'nın tamamı, Lârnaka ve Girne'nin de küçük bir kısmı Türklere; geri kalan bölge de Rumlara bırakılacaktı. "Y" şemasına göre ise Mağusa ve Girne bölgesinin tamamı ile Lefkoşa ve Lârnaka'nın küçük bir kısmı Türklere; geri kalanı Rumlara verilecekti. George Sinclair, X ve Y şemalarının uygulanması için iki yöntem olduğunu ifade ediyordu. Bu yöntemler şunlardı:

- (a) Daha kısa sürede (tahminî 4 yıl) uygulanacak hızlı taksim (outright partition). Bu yöntem nüfus mübadelesini gerektirirdi.
- (b) Siyasi ve ekonomik baskılar yapılarak iki toplumun tedricen kutuplaştırılması (gradual polarisation). Bunun uygulanması için de 10 yıla ihtiyaç vardı.

Vali Vekili Sinclair'e göre birinci yöntem, iki toplumu dikkatli planlanmış bir operasyonla mübadele etmeyi gerektirirdi. Ayrıca tahliye ve yeniden yerleştirme; grup grup hatta ev ev yapılmalıydı. Bunun yanında her aileye tahliyeden önce sahip olduğu çevreyi ve geçim araçlarını yerleştirildiği yerde de sağlamak gerekiyordu. George Sinclair'e göre bütün bu operasyonun planlanması, çok karmaşık ve zordu. Dahası taksimden etkilenecek olanlar, işbirliği yapmaya veya taşınmaya isteksiz olabilirlerdi. Bu durumda onları tahliye etmek amacıyla hatırı sayılır bir askerî güç kullanılmalıydı. Eğer bu güç kullanılmazsa taksimin uygulanması, daha da zor olurdu. Bunların dışında Vali Vekili Sinclair, hızlı taksimin kısa vadede çok pahalı olacağını ve maliyetinin tamamen İngiliz Hükümeti ile Kıbrıs Sömürge Hükümeti tarafından karşılanması gerekeceğini belirtiyordu⁵⁹¹.

⁵⁹⁰ TNA, CO 926/710.

⁵⁹¹ TNA, CO 926/710.

George Sinclair'e göre ikinci yöntem de uzun soluklu ve zorluklarla dolu bir süreç olacaktı. Ancak bu, birincisine göre daha az acılı ve maliyetliydi. İngiliz Vali Vekilinin ikinci yöntemle ilgili önerdiği uygulama ise şuydu: İngiliz Sömürge Yönetimi, yerlerinden ayrılmak istemeyenlere ekonomik ve siyasi baskı yaparak Türklerin Türk, Rumların da Rum bölgesine geçmesini sağlayacaktı. George Sinclair, ekonomik baskı olarak Türklerle Rumların mülkiyet mübadelesine zorlanmalarını öneriyordu. Yani Türk bölgesindeki Rumlar Türklere, Rum bölgesindeki Türkler de Rumlara sahip oldukları mülkiyeti vermeye zorlanacaklardı. Vali Vekili Sinclair'ın siyasi baskı olarak önerdikleri ise şunlardı:

- (a) Taksimden sonra oluşacak Türk ve Rum bölgelerinde içişlerinde tam özerkliğe sahip birer yasama organı kurulacaktı. Ayrıca Türk bölgesinde Türk, Rum bölgesinde Rum çoğunluğunun ikamet etmesi sağlanacaktı.
- (b) Türk bölgesine gitmeyen Türkler veya Rum bölgesine gitmeyen Rumlar, oy hakkından mahrum bırakılacaklardı.
- (c) İki topluma da self-determinasyon ilkesinin Türk ve Rum bölgelerine ayrı ayrı uygulanacağı bildirilecekti⁵⁹².

Vali Vekili Sinclair, raporunda bu görüşleri dile getirdikten sonra önerdiği yöntemlerin uygulanmasının doğuracağı maliyeti sunuyordu. Ona göre hızlı taksim, X şeması esas alınarak uygulanırsa maliyet £16.512.500; Y şeması esas alınarak uygulanırsa maliyet £42.043.500 olurdu. Tedricen kutuplaştırma, X şemasına göre uygulanırsa mal-mülk mübadelesi için yaklaşık £32.000.000; Y şemasına göre uygulanırsa mal-mülk mübadelesi için yaklaşık £37.000.000 gerekiyordu. Ancak tedricen kutuplaştırmayla ilgili olarak sunulan her iki miktarı da uygulanacak bir yöntemle azaltmak mümkündü.

George Sinclair'in sunduğu bu rapor, Londra'da birkaç ay tartışıldı. Sömürgeler ve Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, yaptıkları değerlendirmede İngiltere'ye büyük askerî ve mali yük getireceği ve hem Kıbrıs Hükümetine hem de Kıbrıs halkına mali sıkıntı yaşatacağı gerekçesiyle raporda önerilen her iki taksim şeklinin de uygulanamayacağı sonucuna vardılar. Ayrıca raporda Kıbrıs'ın idari yapısıyla ilgili belirsizlik olduğu ve gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi için birkaç yıla ihtiyaç olduğu görüşünü belirttiler.

⁵⁹²TNA, CO 926/710.

İngiliz yetkililere göre bu düzenlemeler yapılırken de İngiltere, Kıbrıs'ta üs mü yoksa Kıbrıs'ı bir üs olarak mı istediğine karar vermeliydi. İngiliz Genelkurmay Başkanlığı da raporda yer alan İngiliz askerî anklavları kurulması önerisine karşı çıktı. Zira İngiliz Genelkurmayına göre bu askerî anklavlar, İngiltere'ye Bağdat Paktının yükümlülüklerini yerine getirme ve Kıbrıs'ı İngilizlerin Ortadoğu'daki çıkarlarını doğrudan desteklemek için kullanma imkânı vermiyordu⁵⁹³.

İngilizler, kendi aralarında taksimi değerlendirirken NATO Bakanlar Konseyi, 2-3 Mayıs günlerinde Federal Almanya Cumhuriyetinin başkenti Bonn'da toplandı. Toplantının ikinci günü Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza, ABD Dışişleri Bakanı Dulles'le yarım saat kadar Kıbrıs konusunu görüştü. ABD Dışişleri Bakanlığı belgelerine göre Yunanistan Dışişleri Bakanı, görüşmede iki çözüm seçeneği üzerinde durduklarını söyledi. Bunlar, Kıbrıs'a garantili bağımsızlık tanınması veya adada garantörlük sisteminin kurulmasıydı. Bakan Averoff-Tossizza, Başpiskopos Makarios'un garantör ülke olarak ABD'yi önerdiğini; ancak kendisinin bu ülkeyi uygun bulmadığını belirterek yerine Norveç'i önerdi. ABD'nin Kıbrıs konusunda İngiliz siyasetine yakın durması ve Rumlar ile Yunanlara BM'de bekledikleri desteği tam olarak vermemesi, Yunanistan Hükümetinde bu ülkeye karşı bir kuşku uyandırmış olmalıydı. Bunun yanında Yunanistan Dışişleri Bakanı, kalıcı garantörlüğü kabul etmeyeceklerini söyleyerek garantörlüğün süresinin yaklaşık 20 yıl olması önerisinde bulundu. Ayrıca Evangelos Averoff-Tossizza, kendisinin garantili bağımsızlık seçeneğini tercih ettiğini ifade etti ve bu çözüm şekli için ABD'nin yardımını istedi. Rumlar ile Yunanların self-determinasyon taleplerinin BM'de onaylanmadığı ve ardından çifte self-determinasyon tezinin ortaya çıktığı koşullarda Yunanistan'ın bağımsızlık tezine yöneldiği görülüyordu⁵⁹⁴.

ABD Dışişleri Bakanı Dulles ise Türklerin bağımsızlık tezine karşı olduklarını; çünkü bağımsızlığın Kıbrıs'ı en sonunda enosis'e götürmesinden korktuklarını söyledi. Ayrıca

⁵⁹³ TNA, CO 926/710.

⁵⁹⁴ "Telegram From the Embassy in the Federal Republic of Germany to the Department of State", FRUS, 1955-1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Vol. XXIV, No. 249, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d249> (7 Mayıs 2016).

herhangi bir çözüm şeklinden yana tavır almak istemediğini belirtti⁵⁹⁵. Yunanistan Dışışleri Bakanı Averoff-Tossizza'nın anılarında anlattığına göre ise ABD Dışışleri Bakanı, taksimi kötü bir çözüm olarak gördüğünü ifade etti; ancak böyle bir çözüm şekline de itiraz etmediği izlenimini verdi. Yine Evangelos Averoff-Tossizza'nın iddiasına göre John F. Dulles, İngiltere'nin Türkiye'nin onayını almadan hiçbir çözümü kabul etmeyeceğinin görüldüğünü söyledi⁵⁹⁶. Amerikan Dışışleri Bakanlığı arşivinde yer alan görüşme tutanağına göre ise Bakan Dulles, Türkiye ile Yunanistan'ın onaylayacağı bir çözümü İngiltere'nin de kabul edeceğini belirtti⁵⁹⁷.

Bu arada Yunanistan Dışışleri Bakanı Averoff-Tossizza, NATO Konseyi toplantısına da katılıp Kıbrıs Sorunu hakkında bir konuşma yaptı. Evangelos Averoff-Tossizza, konuşmasında taksimin Kıbrıs'ın siyasi geleceği için en kötü çözüm şekli olacağını ve Türk-Yunan ilişkilerini felakete sürükleyeceğini ileri sürdü. Yunanistan Dışışleri Bakanının ardından konuşan Türk temsilci ise taksimin Kıbrıs Sorununun tüm ilgili tarafları için en uygun çözüm şekli olduğunu savundu. İki taraf arasında bir uzlaşma sağlanamaması üzerine Kıbrıs konusu, Konsey toplantısında bir kez daha görüşüldü. Bu görüşmede Türk temsilci, Yunanistan'ın NATO'nun arabuluculuk girişimini kabul etmemesine tepki gösterdi. Ayrıca Kıbrıs Türk Toplumunun da Rum Toplumu gibi self-determinasyon hakkına sahip olması gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Bakan Averoff-Tossizza, hem taksim tezini hem de NATO'nun arabuluculuk girişimini reddettiklerini tekrarladı⁵⁹⁸.

Bonn'da NATO toplantısı devam ederken Başbakan Menderes, 3 Mayıs'ta Bursa'da halka hitaben bir konuşma yaptı. Başbakan, konuşmasında dünya barışı ve güvenliği için büyük bir fedakârlık yaparak Kıbrıs'ın taksimine razı olduklarını belirtti. Ayrıca İngiltere'nin de taksime taraftar olduğunu ileri sürdü⁵⁹⁹. Ancak İngiliz Hükümeti, Başbakanın bu sözleri üzerine yaptığı açıklamada Türkiye'ye taksim konusunda bir

⁵⁹⁵ "Telegram From the Embassy in the Federal Republic of Germany to the Department of State", **FRUS, 1955-1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Vol. XXIV, No. 249**, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d249> (7 Mayıs 2016).

⁵⁹⁶ Averoff-Tossizza, **The Cyprus Question, 1950-1963**, s.139.

⁵⁹⁷ "Telegram From the Embassy in the Federal Republic of Germany to the Department of State", **FRUS, 1955-1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Vol. XXIV, No. 249**, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d249> (7 Mayıs 2016).

⁵⁹⁸ Averoff-Tossizza, **The Cyprus Question, 1950-1963**, s.139-140.

⁵⁹⁹ Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s.364-365.

güvence vermediğini ifade etti⁶⁰⁰. Başbakan Menderes'in böyle bir iddiada bulunması, hem kendi partisini hem de Türk kamuoyunu ikna çabası olarak yorumlanabilir. Nitekim 20 Aralık 1956'dan beri Türkiye Hükümetinin resmî siyaseti, taksim tezi olmasına rağmen DP Meclis Grubu, 12 Haziran 1956'da aldığı Kıbrıs'ın Türkiye'ye iadesine ilişkin kararı henüz değiştirmemişti. Bunu dikkate alan muhalefet partileri de hükümete DP Meclis Grubunun bu kararının değişip değişmediğini sormuşlardı. DP Meclis Grubu ise muhtemelen bu eleştirilere engel olmak ve hükümetle fikir birliğini sağlamak düşüncesiyle 14 Mayıs 1957'de taksim tezini benimseme kararı aldı. Bu arada Türkiye Hükümeti, TBMM'de yapılacak Kıbrıs oturumunu ekim ayına kadar erteledi⁶⁰¹. Türkiye Dışişleri Bakanlığı da 9 Mayıs'ta bir bildiri yayınlayarak bağımsız Kıbrıs tezinin kabul edilemez olduğunu bildirdi⁶⁰². Ankara'nın bağımsızlık tezine itiraz etmesi, bu tezin adayı Yunanistan'a ilhak etmenin bir aracı olduğunu düşünmesinden kaynaklanıyor olsa gerekti.

Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan ise İngiliz Hükümetinin Rumlarla müzakerelere başlamasında ısrar ediyorlardı. Nitekim 28 Mayıs'ta "Kıbrıs halkının hem dinî, hem de seçilmiş millî lideri" sıfatıyla İngiliz Başbakanı Macmillan'a bir mektup gönderen Başpiskopos Makarios, Kıbrıs'taki olağanüstü hâle son verilmesini ve kendisinin de adaya dönmesine izin verilmesini talep etti. Ayrıca Başpiskopos, İngiliz Hükümeti ile müzakereleri başlatmaya hazır olduğunu bildirdi. Londra ise iki gün sonra Başpiskopos Makarios'a gönderdiği cevapta EOKA etkisiz hâle getirilene dek olağanüstü hâlin devam edeceğini belirtti. Başpiskopostan da Kıbrıs'a dönebilmesi için iki şartı yerine getirmesini istedi. İlk şart, Başpiskopos Makarios'un müzakerelere Kıbrıslı Türklerin de katılmasını kabul etmesiydi. Diğer şart ise Başpiskoposun EOKA'yla ilişkisini kesmesi ve bu örgütü kınamasıydı. Bunun dışında İngiliz Hükümeti, Başpiskopos Makarios'a müzakerelerde Kıbrıs halkının tek temsilcisi değil; temsilcilerinden sadece birisi olacağını bir defa daha hatırlattı. Londra, self-determinasyon konusunda ise 19 Aralık 1956 tarihli Avam Kamarası açıklamasını esas aldığını ifade etti. Başka bir deyişle

⁶⁰⁰ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 313.

⁶⁰¹ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.365-369.

⁶⁰² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 313.

İngiliz Hükümeti, Kıbrıslı Rumlar gibi Türklerin de self-determinasyon hakkına sahip olduğu görüşünü değiştirmemişti⁶⁰³.

Bununla birlikte İngiliz Hükümetinin self-determinasyon hakkını özerklikten sonra tanıma eğiminde olması, Kıbrıslı Rumlar ile Yunanların adanın Yunanistan'la birleşmesi yönündeki umutlarını artırıyordu. Zira onlar, İngilizlerden self-determinasyon hakkının Kıbrıs halkına ne zaman tanınacağına ilişkin kesin tarih almanın zor olsa da imkânsız olmadığını düşünüyorlardı. Bu ümit, Atina'yı yeni bir strateji geliştirmeye yöneltti. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza'nın belirttiğine göre Yunanistan Hükümeti, Kıbrıs Türk Toplumuna azınlık hakları vereceğini açıklayacak; bunu da önemli bir ödünmüş gibi gösterecekti. Ayrıca Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon hakkı tanınması için NATO üyesi ülkelerin desteğini kazanmaya çalışacaktı. Atina, self-determinasyon hakkı için BM nezdinde sürdürdüğü girişimleri de yoğunlaştıracaktı. EOKA da silahlı eylemlerini sürdürerek İngilizler üzerindeki baskıyı artıracaktı⁶⁰⁴.

Yunanlar, bu yeni stratejiyi benimsedikleri sırada Belçikalı devlet adamı Paul Henri-Spaak, 16 Mayıs 1957'de NATO Genel Sekreteri oldu. Paul Henri-Spaak, göreve gelir gelmez bir Kıbrıs planı hazırladı. NATO Genel Sekreterinin planına göre adada bir süre sınırlı bağımsızlık uygulanacak, bu sürenin sonunda adanın nihai statüsü ele alınacaktı. Yunanistan Hükümeti, bu plana itiraz etti. Bu itirazda muhtemelen Yunanların Kıbrıs'a doğrudan self-determinasyon hakkı uygulanmasını istemelerinin veya planda sınırlı bağımsızlığın süresinin belli olmamasının etkisi olmuştu. Ardından Yunan Parlâmentosu, 20 Mayıs'ta yaptığı oturumda Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon hakkı tanınması için BM'ye tekrar başvurma kararı aldı.

ABD ise NATO'nun güneydoğu kanadının güvenliği için Türkiye ile Yunanistan'ın uzlaşmasını istediğinden Spaak Planına tam destek verdi⁶⁰⁵. Hatta Yunanistan'ın bu planı kabul etmesi için çaba harcadı. Nitekim Atina'daki Amerikan Büyükelçisi George Allen, 14 ve 26 Haziran günlerinde Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza ile görüşmeler yaptı. Büyükelçi Allen, bu görüşmelerde İngiltere'nin Kıbrıs'tan

⁶⁰³ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.135-137.

⁶⁰⁴ Averoff-Tossizza, *a.g.e.*, s.135-137.

⁶⁰⁵ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 317-318.

çekilebileceğini ve adanın Türkiye ile Yunanistan arasında taksim edilmesine izin verebileceğini iddia etti. Ayrıca Başpiskopos Makarios'un Rum çoğunluğuna self-determinasyon hakkı verilmesinde ısrar etmesinin adayı hızla taksime götüreceği uyarısında bulundu. Böylece George Allen, İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekilmesi veya Başpiskopos Makarios'un self-determinasyonda ısrar etmesi durumunda adada taksim olabileceği imasın tezinde bulunmuş oluyordu. Evangelos Averoff-Tossizza ise anılarında bu uyarının kendisi üzerinde etki yarattığını belirtir⁶⁰⁶.

Washington, Yunanistan Hükümetini Spaak Planına ikna etmeye çalışırken İngiltere ile Türkiye arasındaki görüşmelerde bağımsız Kıbrıs tezi konuşulmaktaydı. Nitekim İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd, 12 Haziranda Londra'daki Türk Büyükelçisi M. Nuri Birgi ile yaptığı görüşmede enosisin yasaklanacağı ve İngiliz askerî üslerinin varlığını sürdüreceği bağımsız bir Kıbrıs Devleti kurulabileceğini; ama böyle bir rejimde adaya komünistlerin ve Başpiskopos Makarios'un hâkim olabileceğini söyledi. Bunun Türkiye için de kabul edilebilir olmayacağını bildiklerini ifade edilen Bakan Lloyd, kendilerinin de bağımsızlık tezine karşı çıkacağı güvencesini verdi. Aynı günlerde Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker de Londra'ya gönderdiği bir telgrafta Türkiye'ye adanın bağımsızlığını kabul etmesi yönünde baskı yapıldığı takdirde İngiliz-Türk ilişkilerinde gerginlik olacağı görüşünü bildirdi.

Böylece 1957 yazına gelindiğinde Kıbrıs Sorununun çözümüne ilişkin üç öneri öne çıkmış bulunuyordu: Kıbrıs'a sınırlı ve garantili bağımsızlık tanınması, adada tridominyum (üçlü yönetim) kurulması ve adanın taksim edilmesi. Daha önce de değinildiği gibi İngiliz Hükümeti; Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarını korumak ve NATO'nun güneydoğu kanadını kuvvetlendirmek için adadaki askerî üslerini güvence altına almaya çok önem veriyordu. Ancak Londra, bunu yaparken Türkiye ile Yunanistan'ın da adadaki çıkarlarını göz ardı edemeyeceğini görüyor olmalıydı. Bu da herhâlde Kıbrıs'ın İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından birlikte yönetilmesini gerekli kılıyordu. Bu yüzden İngiliz Başbakanı Harold Macmillan'ın ifade ettiğine göre

⁶⁰⁶ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.141.

Londra, isteksiz de olsa taksimi dahi bir çözüm seçeneği hatta tek çözüm seçeneği olarak düşünmeye başlamıştı⁶⁰⁷.

Bu düşünceler içinde olan İngiliz Kabinesi, 7 Temmuz 1957'de Başbakan Macmillan'ın başkanlığında toplanarak üç çözüm şeklini de tartıştı. Toplantıya katılan Kıbrıs Sömürge Valisi Sir John Harding, taksimin Kıbrıs'ta iç savaşa; enosisin ise Türk-Yunan savaşına yol açacağını öne sürdü. Vali Harding'e göre en doğrusu, Kıbrıs'ta hem İngiltere'nin hem de Ortadoğu'nun güvenliği için İngiliz hava üslerinin varlığını devam ettirmesini sağlamaktı. Bu tartışmanın sonunda yeni bir Kıbrıs planı hazırlandı. Bu plana göre adanın İngiliz askerî üsleri dışında kalan kısmı; İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından birlikte yönetilecekti. Plan, 16 Temmuzda İngiliz Kabinesinde onaylandı. Daha sonra Başbakan Macmillan, planı Türkiye ve Yunanistan'ın katılacağı üçlü bir konferansta ele almaya karar verdi ve bunun için ABD'den de destek istedi. Bunun üzerine ABD Dışişleri Bakanı Dulles, plana tam destek verdiklerini açıkladı. NATO Genel Sekreteri Spaak da bu konuda yardım etmeye hazır olduğunu bildirdi⁶⁰⁸.

Yunanistan Hükümeti ise 9 Ağustosta bir açıklama yaparak üçlü konferans önerisini kesin bir dille reddetti⁶⁰⁹. Atina'nın böyle bir tutum almasının sebebi, BM'ye yaptığı Kıbrıs başvurusunun üçlü konferansla sekteye uğrayacağı endişesini taşımasıydı. Nitekim Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossiza'nın belirttiğine göre İngiliz Hükümeti, üçlü konferansın amacının Yunanistan'a taksimi kabul ettirmek olmayacağına ve konferansta enosis dâhil tüm çözüm şekillerinin görüşüleceğine dair güvence vermişti. Ayrıca Yunanistan'ın 1955 Londra Konferansında olduğu gibi bir İngiliz-Türk cephesiyle karşılaşmayacağını garanti etmişti. Londra, Türkiye'yi taksim fikrinden vazgeçirmeye çalışacağına da söz vermişti. İngiliz Hükümeti, sanki bu güvenceleri Yunanistan'ı BM'ye yaptığı başvuruyu geri çekmeye zorlamak için vermiş gibiydi. Ayrıca Londra'nın muhtemelen seçeneksizlikten dolayı taksimi mecburi bir çözüm şekli olarak görmeye başlamışken Yunanistan'a Türkiye'yi taksimden vazgeçireceği sözünü vermesi dikkat çekiciydi. Bu da İngiltere'nin Türkiye ile Yunanistan arasında denge bulmaya çalıştığı izlenimini yaratıyordu. Ancak buna rağmen Yunanistan Hükümeti, Kıbrıslı Rumların temsilcilerine yer verilmeyecek olması

⁶⁰⁷ Macmillan, *Riding the storm, 1956-1959*, s.659-662.

⁶⁰⁸ Macmillan, *a.g.e.*, s.659-662.

⁶⁰⁹ Macmillan, *a.g.e.*, s.659-662.

gerekçesiyle üçlü konferansa katılmayı bir kez daha reddetti. Bununla birlikte Atina, tamamen uzlaşmaz olduğu görüntüsü de vermek istemediği için İngilizlere dört çözüm önerisi sundu. Bunlardan birisinin İngiliz Hükümeti tarafından kabul edilmesi hâlinde de üçlü konferansa katılacağını bildirdi. Bu öneriler şunlardı:

- a) Kıbrıs, belirli bir süre bağımsız kaldıktan sonra adaya self-determinasyon ilkesinin uygulanması;
- b) 20 yıllık bağımsızlıktan sonra Kıbrıs halkına (Rumlara) self-determinasyon hakkı tanınması;
- c) Kıbrıs'ın bağımsız olduktan sonra 20 yıl Commonwealth (İngiliz Milletler Topluluğu) üyesi kalması ve bu sürenin sonunda adaya koşulsuz olarak self-determinasyon hakkının uygulanması;
- d) 10 yıllık özerklikten sonra adaya self-determinasyon ilkesinin kısıtlanmasız olarak uygulanması⁶¹⁰.

Yunanlı diplomat Dimitri S. Bitsios'un belirttiğine göre Atina, bu şekilde İngilizlere Kıbrıs Sorununun Rumlara self-determinasyon hakkı tanınarak çözülebileceğini peşinen kabul ettirmek istiyordu⁶¹¹.

Öte yandan NATO Genel Sekreteri Spaak da üçlü konferansı Yunanistan'a kabul ettirebilmek için taksimi Yunanlara karşı taktik olarak kullanmayı denedi. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza'nın anlatımına göre Paul Henri-Spaak, Yunanlı diplomatlara Türkiye'nin taksim konusundaki tutumunu sertleştirdiğini ima yollu hatırlatarak Yunanistan'ı daha uzlaşmacı olmaya davet etti. Ancak Yunanistan Hükümeti, tavrını değiştirmede. Zira Evangelos Averoff-Tossizza'ya göre Atina'nın hedefi; akıllıca taktikler kullanarak, gerektiğinde ufak ödünler vererek ve sabırla hareket ederek önce self-determinasyona sonra da enosise ulaşmaktı⁶¹². NATO Genel Sekreteri ise Yunanistan'ın değişmez tutumuna rağmen 1957 Ekiminde yeni bir Kıbrıs planı hazırladı. Bu plana göre Kıbrıs'ta kurulacak devlet; İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve ABD'nin garantisi altında olacaktı. Ayrıca bu devlet, hem Commonwealth'e hem de

⁶¹⁰ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.165-168.

⁶¹¹ Bitsios, *Cyprus, the Vulnerable Republic*, s.52.

⁶¹² Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.169.

NATO'ya üye olacaktı. Bunun yanında eğer Kıbrıs, ilerde Commonwealth'ten ayrılmak isterse adanın yeni statüsüne garantör devletler karar verecekti⁶¹³.

NATO Genel Sekreteri Henri-Spaak'ın yeni Kıbrıs planı, ortaya çıktığı günlerde İngiliz Dışişleri Bakanlığı da garantili bağımsızlığı kapsamlı olarak ele alan bir belge hazırladı. 31 Ekim 1957 tarihli bu belgeye göre Kıbrıs'taki Rum çoğunluğundan dolayı garantili bağımsızlığın adada çok güçlü bir Rum Hükümeti kurulmasına yol açacağı ve bunun da İngiltere ile Türkiye için çok tehlikeli bir durum olduğu ileri sürülüyordu. Bu tehlikenin azaltılması için de birtakım güvenceler öneriliyordu. Bu güvencelerden bazıları ise şunlardı:

- a) Kıbrıs'ın en az iki bölgesinde İngiliz askerî üsleri olmalıydı;
- b) Komünizmin Kıbrıs'a sızmasını bir dereceye kadar önleyebilmek için adanın bağımsızlığı, NATO ülkelerinin garantisi altına alınmalıydı. Kıbrıs Hükümeti de bu garantör ülkelerin izni olmadan başka bir devletle antlaşma imzalamayacağına dair güvence vermeliydi.
- c) Bağımsızlığın güvence altına alınabilmesi için Kıbrıs'a uluslararası bir askerî kuvvet konuşlandırılmalıydı. Ayrıca adanın iç güvenliği, garantör devletlerin denetimi altında olmalıydı.
- d) Garantörlük, belirli bir süreyle sınırlandırılmalıydı. Kıbrıs'ın Commonwealth'ten çıkması hâlinde ise adanın yeni statüsü, uluslararası bir antlaşmayla belirlenmeliydi⁶¹⁴.

Spaak Planıyla benzer öneriler içerdiği görülen İngiliz belgesinde garantili bağımsızlığın sakıncaları ve yararları üzerinde de durulmaktaydı. Belgeye göre sakıncalardan birisi, Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan'ın kısıtlı bağımsızlığı kabul etmeyip kısıtlamaları kaldırmaya çalışmasıydı. Bu durumda Kıbrıs, Rumlar ile Yunanların egemenliğine girebilirdi. İngiltere'nin de kendi askerî üslerine çekildiği koşullarda Türkiye, kendi çıkarlarını güvence altına almak için Kıbrıs'a asker çıkarabilirdi. Bu da İngiliz-Türk çatışmasına yol açabilirdi. Bu sebeple İngiliz Hükümeti, Kıbrıs yönetimini ada halkına dikkatli ve ihtiyatlı bir şekilde devretmeliydi. İkincisi Türkiye Hükümeti, Lozan Barış Antlaşmasında yer alan toprak

⁶¹³ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.322-326.

⁶¹⁴ Gazioğlu, *a.g.e.*, s.322-326.

düzenlemelerinde Yunanistan aleyhine değişiklikler isteyebilirdi. Üçüncüsü; İngiliz Hükümeti, Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak için kullandığı Türk hava sahasından mahrum kalabilirdi. Son olarak Kıbrıs Sorununda hem Türkiye'yi hem de Yunanistan'ı tatmin edecek bir çözüme ulaşılamaması hâlinde Türk-Yunan ilişkileri daha da bozulabilirdi. Böylece NATO'nun Doğu Akdeniz'deki konumu sıkıntıya girerdi. Garantili bağımsızlığın yararlarına da değinen İngiliz belgesine göre eğer İngiltere, Rumlara garantili bağımsızlığı kabul ettirebilirse Kıbrıs Sorununun temeli ortadan kalkmış olacaktı. Bu da İngilizlerin bir başarısı olarak görülecekti. Ayrıca enosis dışlanmış olacaktı. Böyle bir çözüm, gerek NATO Genel Sekreteri Spaak gerekse ABD başta olmak üzere dünya kamuoyu tarafından da olumlu karşılanacaktı⁶¹⁵.

İngiliz Dışişleri Bakanlığı belgesinin ekinde ise Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza ile NATO Genel Sekreteri Spaak'ın kısıtlı ve garantili bağımsızlığa ilişkin görüşleri değerlendirilmekteydi. Evangelos Averoff-Tossizza'nın 20 yıllık Commonwealth üyeliğinden sonra Kıbrıs'a self-determinasyon ilkesi uygulanması önerisi, olumlu ancak bazı yönlerden eksik bulunuyordu. Zira İngiliz belgesine göre bu öneride İngiliz askerî üslerinden, komünizm tehlikesinden, iç güvenliğinin uluslararası garanti altına alınmasından ve Kıbrıs'a uluslararası bir güç konuşlandırılmasından söz edilmiyordu. Spaak Planı ise daha gerçekçiydi; ama İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın anlaşmaya varması hâlinde uygulanabilirdi⁶¹⁶.

Bu İngiliz belgesinden de anlaşılacağı üzere İngiliz Hükümeti, Spaak Planını olumlu buluyordu. Yunanistan Hükümeti de Kıbrıs'ın yeni statüsünü belirleyecek garantör devletlerden birisi olacağı için plana sıcak bakıyordu. ABD Hükümeti ise Doğu Akdeniz'de güçlü bir NATO istediği için Spaak Planını desteklemekteydi. Geriye ise sadece Türkiye Hükümetini bu planı görüşmeye ikna etmek kalıyordu. O sebeple ABD, İngiltere ve NATO Genel Sekreteri Spaak; harekete geçtiler.

Bu arada İstanbul kökenli bir Rum olan Yunanlı diplomat Yorgi Pesmazoğlu da Atina tarafından Ankara'ya büyükelçi olarak atandı. Atandıktan sonra Türkiye'ye giden Büyükelçi Pesmazoğlu, 20 Kasım 1957'de Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker'le bir görüşme yaptı. Yorgi Pesmazoğlu, bu görüşmesinde Büyükelçi

⁶¹⁵ Gazioğlu, a.g.e, s.322-326.

⁶¹⁶ Gazioğlu, a.g.e, s.322-326.

Bowker'e Yunanistan Hükümeti adına yeni bir plan sundu. Bu plana göre Kıbrıs, Commonwealth içinde bağımsız bir devlet olacaktı. Adanın bağımsızlığı, bir süre NATO'nun garantisi altında olacaktı. Bu sürenin sonunda ise Kıbrıs halkı (Rumlar), garantörlerden adanın statüsünün değiştirilmesini talep edebilecekti. Eğer garantör devletler, bu talebi onaylamazlarsa talep, 4 yıl sonra tekrarlanacaktı. Bunların haricinde stratejik ihtiyaçlar için Kıbrıs'ta bir NATO askerî üssü kurulacaktı. Kıbrıs Türk Toplumuna da birtakım azınlık hakları verilecekti⁶¹⁷.

Yorgi Pesmazoğlu'nun Sir James Bowker'le görüştüğü gün Londra'daki Türk Büyükelçisi M. Nuri Birgi de Kıbrıs konusundaki son gelişmeleri öğrenmek üzere İngiliz Dışişleri Bakanlığını ziyaret etti. Görüşmede hazır bulunan bir İngiliz dışişleri yetkilisi, Türkiye'ye Kıbrıs'ta kalıcı bir askerî üs verilmesinin veya adadaki egemenliğin İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında paylaşılmasının düşünüldüğünü söyledi. Ayrıca Türkiye Hükümeti, Kıbrıs'ta kalıcı askerî üs karşılığında garantili bağımsızlığa razı olduğu takdirde İngiltere'nin de garantili bağımsızlığı kabule yanaşabileceğini belirtti. Büyükelçi Birgi ise taksim tezinden ayrılmadıklarını ifade etti. Bunun üzerine İngiliz dışişleri yetkilisi, İngiltere'nin de taksimle ilgili görüşlerini değiştirmedığını; ancak gerek ABD'nin gerekse NATO'nun taksime sıcak bakmamasından dolayı Kıbrıs'ta bu çözüm şeklini uygulamanın zorlaştığını iddia etti⁶¹⁸.

Bu görüşmeden kısa bir süre sonra Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Bowker, 27 Kasım'da Başbakan Menderes'le bir görüşme yaptı. Bağımsızlık ve tridominyumun ele alındığı görüşmede Başbakan Menderes, Türkiye'de Kıbrıs konusuna duyarlı bir kamuoyu olduğunu; o sebeple Türkiye Hükümetinin taksimden geri adım atamayacağını söyledi. Ayrıca taksim dışındaki çözüm şekillerinin Kıbrıs'ta enosis ve Türk-Rum çatışmasına yol açacağını ve Rumlar ile Yunanlar tarafından suiistimal edilebileceğini öne sürdü. Başbakan Menderes, taksimin ise Türk-Yunan dostluğunun yeniden kurulmasına yarayacağını ve Kıbrıs Sorununa kalıcı bir çözüm getireceğini savundu. Başbakan, Kıbrıs Sorununun da ancak İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın anlaşmasıyla çözülebileceğinin Yunanistan Hükümetine açıkça söylenmesini istedi. Türkiye'ye Kıbrıs'ta askerî üs verilmesi konusuna da değinen Başbakan Menderes, Türk

⁶¹⁷ Gazioğlu, a.g.e, s.322-326.

⁶¹⁸ TNA, FO 371/130098.

çıkarlarının korunabilmesi için askerî üssün taksim kapsamında ele alınmasının şart olduğunu söyledi. Başbakan, NATO Genel Sekreterinin arabuluculuk girişimlerine de kuşkuyla baktığını ve bunu tehlikeli bir gelişme olarak gördüğünü sözlerine ekledi⁶¹⁹.

Bir görüşme de 6 Aralıkta İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd ile Büyükelçi M. Nuri Birgi arasında oldu. Bu görüşmede Büyükelçi Birgi, en uygun çözümün özerklikten vazgeçip Kıbrıs'ta taksime gitmek olduğunu söyledi. Selwyn Lloyd da taksimin uygulanmasında güçlükler olacağını iddia etti. Bunun üzerine M. Nuri Birgi, bu güçlüklerin çok abartıldığını ve Türkiye'nin buna benzer çok daha zor durumlarla karşılaştığını söyledi. Selwyn Lloyd ise Büyükelçi Birgi'ye kısıtlı bağımsızlık planının içeriğini özetlemeyi tercih etti. Bakan Lloyd'un sunduğu plana göre Kıbrıs'ta İngiliz askerî üsleri olacaktı. Ayrıca bir Türk askerî üssü veya Türkiye'nin egemen olacağı bir NATO askerî üssü kurulacaktı. Kıbrıs Anayasası da yapılacak bir antlaşma ile uluslararası garanti altına alınacaktı. Adayı ise bir Yüksek Komiser yönetecekti ve garantör devletlere karşı sorumlu olacaktı. Bunun yanında azınlık hakları, Kıbrıs'ın statüsü, iç güvenlik, dışişleri ve savunma konuları; Yüksek Komiserin denetimi ve güvencesi altına alınacaktı. Böylece adada sınırlı bağımsızlığa sahip bir devlet olacaktı. Buna karşı Büyükelçi Birgi, İngiliz askerî üslerine sıcak bakmakla beraber Spaak Planının uygulanamaz olduğunu düşündüklerini söyledi. Ayrıca adada bir Türk askerî üssü bulunmasının Türkiye'yi işgalci bir devlet gibi göstereceğini, Türkiye'nin tek isteğinin adanın coğrafi taksimi olduğunu ifade etti. Türk Büyükelçisi, üçlü ortak yönetimin de taksimin kötü bir kopyası olacağını ve bir fayda sağlamayacağını ileri sürdü. Görüldüğü gibi İngiliz Hükümeti, farklı çözüm şekilleri sunarak Türkiye'yi taksimden vazgeçirmeye çalışırken Türkiye Hükümeti de taksim tezinde ısrar ediyordu⁶²⁰.

26 Aralıkta ise Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker, Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'yla görüştü. Dışişleri Bakanı Zorlu, görüşmede öncelikle İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında bir Kıbrıs konferansı düzenlenmesi gerektiğini belirtti. Büyükelçi Bowker de 28 Aralıkta Londra'ya gönderdiği telgrafta üçlü konferans fikrini olumlu bulduğunu bildirdi. Ayrıca İngiliz Büyükelçisi, böyle bir

⁶¹⁹ TNA, FO 371/130098.

⁶²⁰ TNA, FO 371/130098.

konferansta üç ilgili tarafın da üzerinde uzlaşabileceği bir taksim fikrini ortaya çıkarmanın mümkün olduğunu savundu⁶²¹.

İngiliz Hükümeti, bir yandan da çözüme yönelik müzakerelerin başlayabilmesi için Yunanistan Hükümetinin desteğini sağlamaya çalışıyordu. Nitekim Atina'daki İngiliz Büyükelçisi Sir Roger Allen, 24 Aralıkta Yunanistan'ın Londra Büyükelçisi Yorgos Seferiadis ile Atina'da yaptığı görüşmede Başpiskopos Makarios'un özerklik planını müzakereye hazır olduğunu açıklaması hâlinde Kıbrıs'a dönmesine izin verebileceklerini söyledi. Buna karşı Yunan Büyükelçisi de Kıbrıs'ta özerklik olacaksa 3-5 yıllık bir geçiş dönemi şeklinde olmasını istediklerini belirtti. Ayrıca bu sürenin sonunda self-determinasyon hakkının iki topluma ayrı ayrı değil, ada halkının geneline tanınması talebinde bulundu. Böylece Yunanistan, çifte self-determinasyon tezinin karşı sadece Rum çoğunluğunun kendi kaderini tayin hakkı olduğu iddiasını tekrarlamış oldu⁶²².

Büyükelçi Seferiadis'ten bu karşılığı alan Sir Roger Allen, 31 Aralıkta da Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza ile görüştü. Bu görüşmede Evangelos Averoff-Tossizza, Yorgo Seferiadis'in görüşlerini yineledi. Ayrıca Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Nurettin Vergin'le yaptığı bir görüşmeden bahsetti. Yunanistan Dışişleri Bakanının belirttiğine göre Büyükelçi Vergin, o görüşmede Kıbrıslı Türklerin hiçbir zaman Rum çoğunluğunun yönetimi altına girmemeleri gerektiğini vurgulamıştı. Bunun yanı sıra Türk Büyükelçisi, Kıbrıs'ın Anadolu'ya yakın bölümünde (Karpaz yarımadası olabilir) bir Türk askerî üssü kurulması önerisi getirmişti. Büyükelçi Vergin'in yerleşim bölgesi olacak kadar geniş bir bölgede askerî üs olmasını önermesi, dikkat çekiciydi. Bu öneri, Başbakan Menderes'in askerî üs konusunun taksim kapsamında ele alınmasına ilişkin görüşüyle benzerlik taşıyordu. Evangelos Averoff-Tossizza ise ilk istekle ilgili olarak Büyükelçi Vergin'e Türk azınlığının haklarının güvence altına alınabileceği cevabını vermişti. Ancak Yunanistan Dışişleri Bakanı, üs konusunda kesin bir görüş belirtmekten kaçınmıştı. Evangelos Averoff-Tossizza'nın bu görüşmeyi aktarmasından sonra Büyükelçi Allen, ona kısa süreli bir özerklikten sonra adada enosisin gerçekleşme riskinin olup olmadığını sordu. Bu soru üzerine Evangelos Averoff-Tossizza, özerklik

⁶²¹ TNA, FO 371/130098.

⁶²² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 331-332.

kısa süreli olursa Kıbrıs halkının (Rumların) plebisitte enosise evet diyeceğini; ama bu süre uzun olursa plebisitten evet çıkmayabileceğini öne sürdü. Ayrıca önemli olanın Kıbrıs halkının geneline self-determinasyon hakkı tanınması olduğunu, Yunanistan Hükümeti ile Başpiskopos Makarios'un plebisitte enosise evet çıkmama riskini göze alabileceklerini savundu⁶²³.

Bu arada garantili bağımsızlık formülü, NATO'da da görüşme konusu oldu. 24 Aralık 1957'de Paris'te yapılan NATO zirvesinde Başbakan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel; ABD Başkanı Eisenhower'le garantili bağımsızlık konusunu görüştüler. Görüşmede Başkan Eisenhower, Kıbrıs Sorununun çözülmesi için elinden gelen her yardımı yapmak istediğini söyledi. Bunun üzerine Başbakan Menderes, taksim tezini etraflıca anlattı. ABD Başkanı da bu tezi inceleyeceği karşılığını verdi. Ayrıca Kıbrıs'ın taksiminde uzlaşıldığı takdirde sınırların tespiti işinin uluslararası bir komisyona bırakılıp bırakılmayacağını sordu. Başbakan Menderes de taksime karar verildikten sonra sınırların tespitinde Türkiye'nin makul davranacağını söyledi. NATO zirvesi sırasında Yunanistan Başbakanı Karamanlis'le de görüşme olanağı bulan Başbakan Menderes, ondan da taksim fikrine anlayış göstermesini istedi⁶²⁴.

4.2. Kıbrıs Sorununun BM'de Görüşülmesi

NATO'nun arabuluculuk girişiminde bulunduğu ve Kıbrıs için bağımsızlık planının tartışıldığı günlerde Yunanistan Hükümeti, 12 Temmuz 1957'de Kıbrıs konusunun Genel Kurulun XII. Devrenin gündemine alınması için BM'ye başvuruda bulunmuştu. Ayrıca İngiltere'nin Kıbrıs'ta insan haklarını ihlal ettiğini ileri sürerek bunun da Genel Kurulda görüşülmesini istemişti. Yunanistan'ın Genel Kurula sunduğu muhtırada da İngiltere'nin NATO'dan Kıbrıs Sorununun çözümü için arabuluculuk yapmasını istediğine dikkat çekiliyor, bunun 1013(XI) sayılı BM kararına aykırı olduğu iddia ediliyordu.

BM İdari Komitesi, Yunan başvurusunu 18 Eylülde ele aldı. Bu toplantıda konuşma yapan Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza, İngiltere'nin Kıbrıslı Rumlara

⁶²³ Gazioğlu, a.g.e, s. 331-332.

⁶²⁴ TNA, FO 371/130098.

yönelik baskılarının devam ettiğini öne sürdü. İngiliz Dışışleri Bakanı Selwyn Lloyd da ada halkına self-determinasyon hakkı tanıma yetkisinin sadece İngiltere'ye ait olduğunu savundu. Ayrıca Bakan Lloyd, Kıbrıs halkına kötü muamelede bulundukları iddiasını reddetti. Türk delege Selim Sarper ise Yunanistan'ın BM'yi kendi propagandasını yapmak için kullandığını öne sürdü. Bu konuşmalardan sonra Norveç delegesi, Yunan başvuru metninin gündeme alınabilmesi için metne "Kıbrıs Sorunu" diye genel bir başlık konmasını önerdi. Bu öneri, 4 çekimsere karşı 11 olumlu oyla kabul edildi.

BM Genel Kurulu da 20 Eylülde Kıbrıs konusunu görüşmeye başladı ve 8 Ekime kadar beş toplantıda ele aldı. Bu görüşmelerde İrlanda, Ekvador, Yemen, Mısır, Suriye ve Tunus; Kıbrıslı Rumların self-determinasyon hakkını destekleyici konuşmalar yaptılar. Sadece Pakistan Dışışleri Bakanı Malik Firoz Noon, konuşmasında Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki hak ve çıkarlarından bahsetti. Bu toplantıların ardından BM Siyasi Komitesi, 11 Kasım'da Kıbrıs konusunu gündemin üçüncü maddesi olarak tartışmaya karar verdi. Bu arada Yunanistan, diğer BM delegelerine 1013(XI) sayılı BM kararı alındığından bu yana Kıbrıs'ın genel durumunda pek bir değişiklik olmadığını iddia eden ve olağanüstü hâlin hâlâ yürürlükte olduğuna dikkat çeken bir rapor sundu. 4 Aralıkta BM'deki İngiliz delegesi Allan Noble'la görüşen Yunanistan Dışışleri Bakanı Averoff-Tossizza, Kıbrıs'ta enosisi dışlayan bir antlaşmayı asla kabul etmeyeceklerini vurguladı. Ayrıca Yunanistan olarak Kıbrıs'ta 3-4 yıllık bir özerklikten sonra adanın nihai statüsünü belirleyecek bir plebisit yapılmasını istediklerini söyledi⁶²⁵.

Yunanistan, bu görüşmeleri yaparken BM Siyasi ve Güvenlik Komitesi (Birinci Komite) 9-12 Aralık günlerinde sekiz toplantı yaparak Kıbrıs konusunu görüştü. Yunanistan, bu görüşmelerde Kıbrıs halkına (Rumlara) self-determinasyon hakkı tanınması talebini tekrarlayan bir karar tasarısı sundu. İngiliz delege Allan Noble da İngiltere olarak hem Türkiye ile Yunanistan'ın hem de Kıbrıslı Türklerle Rumların kabul edebilecekleri bir çözüm bulmak arzusu içinde olduklarını vurguladı. Ayrıca İngiliz delege, Kıbrıs Sorununun uluslararası bir sorun olmakla beraber İngilizlerin yetki alanı içine girdiğini de unutmamak gerektiğini söyledi. Allan Noble, sorunun temel sebebinin ise Yunanistan'ın adadaki enosis hareketine fiili destek vermesi olduğunu ileri sürdü. Bunun dışında İngiliz delege, daha önce Kıbrıslı liderlere

⁶²⁵ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 328-329.

sundukları çözüm önerilerini görüşmeye hazır olduklarını ve Yunanistan'dan gelecek önerilere de açık olduklarını söyledi. İngiliz delegeye göre yapılacak antlaşma da Kıbrıs'a düzen, iç güvenlik ve iyi yönetim getirmeliydi. Ayrıca hem Kıbrıs halkının haklarını hem de İngilizlerin adadaki stratejik yükümlülüklerini güvence altına almalıydı⁶²⁶.

Noble'ın ardından konuşan Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza, dış müdahale olmaksızın Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkı verilmesi gerektiğini savundu. İngiliz Sömürge Yönetimini de bir kere daha Kıbrıs halkına şiddet ve terör uygulamakla suçladı. Ayrıca Evangelos Averoff-Tossizza, Yunanistan'ın Kıbrıs Sorununun ilgili tarafı olmadığı gibi Türkiye'nin de soruna müdahale hakkına sahip olmadığını öne sürdü. Yunanistan'ın ise sadece BM'ye bizzat başvurma hakkı bulunmayan Kıbrıs halkı (Rumlar) adına konuşmak için orada olduğunu iddia etti. Yunanistan Dışişleri Bakanı, Yunanistan'ın tek amacının da self-determinasyon ve siyasi kurtuluş yolunda Kıbrıs halkına yardımcı olmak olduğunu ileri sürdü. Evangelos Averoff-Tossizza, konuşmasının devamında üçlü konferansa karşı çıktı ve görüşmelerin İngiliz Hükümeti ile Kıbrıs halkı (Rumlar) arasında yapılması gerektiğini savundu. Bunların dışında Yunanistan Dışişleri Bakanı, İngilizlerin Kıbrıs halkını yok sayarak üçlü müzakerelerde ısrar etmesi yüzünden 1013(XI) sayılı BM kararının uygulanmadığını; bu sebeple Yunanistan'ın yeniden BM'ye başvurmak zorunda kaldığını iddia etti. Evangelos Averoff-Tossizza, BM Genel Kurulunun Yunan karar tasarısını kabul etmesi durumunda 1013(XI) sayılı BM kararına uymayan İngilizlere de gereken cevabı vermiş olacağını sözlerine ekledi⁶²⁷.

Türk delege Selim Sarper ise Kıbrıs'ın Türkiye'ye coğrafi yakınlığına, ada halkının bir kısmının Türk olduğuna dikkat çekti ve Kıbrıs'ın hiçbir zaman Yunan adası olmadığını savundu. Ayrıca iki ayrı toplumun olduğu Kıbrıs'ta yalnızca Rum çoğunluğuna self-determinasyon hakkı vermenin haksızlık olacağını ileri sürdü. Türk delegeye göre esas konu, bir sömürge halkına self-determinasyon hakkı verilmesi değil; Yunanistan'ın self-determinasyonu bahane ederek Kıbrıs'ı ilhak etmeye çalışmasıydı. Bunun yanı sıra Selim Sarper, eğer Kıbrıs Sorununun ilgili tarafları arasında barışçıl, demokratik ve adil

⁶²⁶ Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.79-91.

⁶²⁷ Ziros, a.g.e, s.79-91.

bir çözüme ulaşma arzusu varsa 1013(XI) sayılı BM kararının böyle bir çözüm için fırsat olduğunu savundu. Ayrıca Türk delege, Yunanistan'ı bu konuda isteksiz olmakla suçladı ve çözüme ulaşmanın önündeki tek engelin Yunanistan'ın uzlaşmaz tavrı olduğunu öne sürdü. ABD delegesi Henry Cabot Lodge de Kıbrıs Sorununun İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında görüşülüp çözülmeden Genel Kurulun bu konuda karar almasının doğru olmayacağını söyledi. Ayrıca Kıbrıs halkının da görüşlerini ifade etmesi ve nihai bir antlaşmanın imzalanmasında ilgili taraf olarak yer alması gerektiğini belirtti⁶²⁸.

9 Aralıkta Yunanistan, BM Genel Kuruluna bir karar tasarısı sundu. Bu karar tasarısında "BM Anayasası ilkelerine uygun olarak Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkının tanınması" isteniyordu. Kanada, Şili, Danimarka ve Norveç ise Genel Kurula başka bir karar tasarısı sundular. 1013(XI) sayılı BM kararının biraz değiştirilmiş hâli olan bu karar tasarısında "BM Anayasasının amaç ve ilkelerine uygun olarak barışçı, demokratik ve adil bir çözüm bulunması amacıyla ilgili tarafların derhal müzakerelere başlamaları" isteği dile getiriliyordu. Bunun üzerine Yunanistan, bu dördü öneride değişiklik yapılmasını öngören bir karar tasarısı sundu. Yunan karar tasarısında "Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkı uygulanması amacıyla ve bir işbirliği ruhu içinde yeni müzakerelerin başlatılması" talep ediliyordu. Burada dikkat çekici olan, Kıbrıs Sorununun ilgili taraflarından hiç söz edilmemesiydi. Bunun da yine Türkiye'yi dışta tutmaya yönelik bir taktik olduğu gözüküyordu. Yunanistan'ın yaptığı değişiklik, dördü öneriyi sunan devletler adına Kanada tarafından kabul edildi. Daha sonra yapılan oylamada Yunanistan'ın ikinci karar tasarısı, 20 aleyhte ve 25 çekimser oya karşı 33 oyla İdari Komitede kabul edildi. Böylece Yunanistan, üç yıldır kabul ettirmeye çalıştığı self-determinasyon talebini ilk defa BM'de onaylatmış oldu⁶²⁹. Aynı karar tasarısı, 14 Aralıkta yapılan Genel Kurul toplantısında 23 olumsuz ve 24 çekimser oya karşı 31 olumlu oyla kabul edildi. Fakat tasarı, onaylanması için gereken üçte ikilik çoğunluğu sağlayamadığı için Genel Kurul kararı hâline gelememi⁶³⁰.

⁶²⁸ Ziros, a.g.e, s.79-91.

⁶²⁹ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s. 386; Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, s.62-63; Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.91-94.

⁶³⁰ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s. 391; Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, s.63; Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.95.

Genel Kurul oylamasından sonra İngiliz delege Allan Noble, sonuçtan memnun olduğunu; aksi hâlde Kıbrıs'ta gerginliğin artacağını ve sorunun daha da içinden çıkılmaz hâle geleceğini söyledi. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza da Genel Kurul kararının bağlayıcı olmasa bile sorunun çözümüne manevi bir katkı yaptığını savundu⁶³¹. Başbakan Menderes ise 24 Aralıkta NATO zirvesinden dönüşünde yaptığı açıklamada Yunan karar tasarısının Genel Kurul kararına dönüşmemesini memnuniyetle karşıladıklarını ifade etti. Ayrıca Başbakan, taksimin hem Türkiye'nin son fedakârlığı hem de Kıbrıs Sorununa en uygun, en adil ve en ılımlı çözüm şekli olduğunu öne sürdü. Başbakan Menderes, taksim tezini NATO zirvesinde de anlattıklarını ve bu çözüm şeklinin orada da olumlu karşılandığını sözlerine ekledi⁶³².

Türk kamuoyu ise Kıbrıs'ta enosis olacağı endişesini daha yoğun hissetmeye başladı. Zira Rumlar ile Yunanların self-determinasyon talepleri, BM'de ilk kez kabul edilmişti. Üstelik Genel Kurul kararında "ilgili taraflar" ifadesine yer verilmemişti. Bu durum karşısında Türk kamuoyu, hükümetin resmî siyaseti olan taksim tezini daha güçlü destekleme ihtiyacı duydu. Nitekim Vehbi Ünal'ın başkanı olduğu Millî Türk Talebe Birliği (MTTB); 14 Aralıkta Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve TBMM Başkanı Refik Koraltan'a çektiği telgraflarda Türk gençliğinin Genel Kurul kararının hükümetin Kıbrıs siyasetini değiştireceğine inanmadığını; çünkü gençliğin Türk Milleti ile beraber taksim fikrinin etrafında bütün varlığıyla birleştiğini bildirdi⁶³³. BM Genel Kurulundan çıkan kararın yankıları devam ederken İngiliz Hükümeti de Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik yeni bir girişim başlatmak amacıyla adada vali değişikliğine gitti.

4.3. Kıbrıs Sömürge Valisinin Değiştirilmesi ve Yeni Müzakere Süreci

1957 yılı sonlarına doğru Kıbrıs konusunda yaşanan bir diğer önemli gelişme de adadaki Sömürge Valisinin değiştirilmesi oldu. İngiliz Hükümeti, Vali Harding'in EOKA'yla mücadelede başarılar elde ettiğine ve artık yeni bir Kıbrıs planının müzakeresi için gereken ortamın hazır olduğuna inanıyordu. Müzakereleri yürütmek için de Kıbrıs Valiliğine hem sivil hem de adayı tanıyan bir kişiyi getirmek istiyordu.

⁶³¹ Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.95-96.

⁶³² Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.396-397.

⁶³³ Armaoğlu, *a.g.e*, s.389.

Vali Harding'in ekim ayı ortalarında istifasını sunması üzerine İngiliz Hükümeti, 21 Ekimde Jamaika Valisi Sir Hugh Foot'u Kıbrıs Sömürge Valiliğine atadı⁶³⁴. Sir Hugh Foot, Filistin (1929-1937) ve Ürdün Valiliği (1939-1943) yapmış; 1943'te Libya'nın Sirenayka bölgesinde askerî yönetici olarak görev almıştı. Daha sonra Kıbrıs'ta Sömürge Müsteşarlığı (1943-1945), Jamaika'da önce Sömürge Müsteşarlığı sonra da Valilik görevlerinde bulunmuştu. Sir Hugh Foot, 1947-1950 yılları arasında da Nijerya'nın bağımsızlığa kavuşma sürecinde üst düzey sömürge yöneticisi olarak görev yapmış; 1951'de tekrar Jamaika Valiliğine getirilmişti⁶³⁵.

Bunların dışında Sir Hugh Foot, İngiliz İşçi Partisine yakın ve liberal görüşlü bir isimdi. İngiliz İşçi Partisinin enosis olumlu baktığı biliniyordu. Bu yüzden Kıbrıs Sömürge Valisinin değiştirilmesi, gerek Kıbrıs Türk Toplumunda gerekse Türkiye'de kuşku yarattı. Nitekim KTP Genel Başkanı Dr. Küçük, Sir Hugh Foot'un olağanüstü hâli yumuşatarak ve ılımlı bir siyaset izleyerek Rumları enosis taleplerinde ısrar etmeye teşvik edeceğinden duyduğu endişeyi dile getirdi⁶³⁶. Türkiye basınında da İşçi Partisinin bir sonraki seçimlerde iktidar olabileceğine dikkat çekiliyor, bu partinin iktidara gelmesi durumunda Kıbrıs Sorununun çözümünün daha da zorlaşacağı iddia ediliyordu. Türk basını, hükümetten de Kıbrıs Sorununu taksim esasına göre çözmek için bir an önce ciddi girişimlerde bulunmasını istiyordu⁶³⁷.

Yunan kamuoyu ise bu konuda ikiye bölünmüş durumdaydı. Yunanistan'da bir kesim, Sir Hugh Foot'un Kıbrıs Sömürge Valiliğine atanmasını iyimserlik ve umutla karşılarken bir kesim de yeni valinin BM'yi etkilemek ve Genel Kurulda Yunanistan lehine bir karar çıkmasının önünü almak için atandığını düşünüyordu⁶³⁸. EOKA Lideri Grivas da vali değişikliğini İngilizlerin bir hilesi olarak görüyordu. Bu sebeple Albay Grivas, harekete geçerek Rum belediye başkanlarının derhal bir araya gelmelerini ve bir bildiri yayınlamalarını sağladı. Bildiride Vali Foot, self-determinasyon konusunu ele almadığı müddetçe hiçbir Rumun onunla görüşmeyeceği; eğer Vali, bu konuyu

⁶³⁴ Macmillan, *Riding the storm, 1956-1959*, s.664-665; Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs Statü ve Anayasa Meseleleri*, s.148.

⁶³⁵ "Hugh Foot", *Encyclopedia Britannica*, <http://global.britannica.com/biography/Hugh-Foot> (22 Şubat 2016).

⁶³⁶ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 337-338.

⁶³⁷ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.381.

⁶³⁸ Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.263.

görüşmek isterse de muhatabının yalnızca Başpiskopos Makarios olması gerektiği ifade ediliyordu⁶³⁹.

Yeni vali ile ilgili bu düşünceler dile getirilirken Sir Hugh Foot da 3 Aralık 1957'de Kıbrıs'a geldi. Göreve gelir gelmez de barış ve uzlaşma girişimleri başlattı. Vali Foot, öncelikle Kıbrıs konusunu kendisiyle görüşmek isteyen herkese kapısının açık olacağını belirtti. Vali, ertesi gün de Limasol'un Kourion bölgesinde bulunan küçük bir kiliseye giderek aralık ayının uğurlu geçmesi dileğiyle dua edip mum yaktı. Rumlar ise Vali Foot'un bu tavırlarını aldatıcı ve yanıltıcı buldular. Hatta aralık ayının ilk haftasında Rum ortaokul öğrencileri, gösteriler yaptılar ve İngiliz güvenlik güçleriyle çatıştılar. Bu çatışmalar sırasında bir Türk polisi yaralandı. Polisin öldürüldüğü söylentileri üzerine Türk gençleri, Lefkoşa'nın Rum kesimine doğru yürüyüşe geçerek bazı Rum dükkânlarını taşıyıp kundakladılar. İngiliz güvenlik güçleri ise Türk-Rum çatışmasını önlemek için başkentte Türk ve Rum kesimlerini ayıran Mason-Dixon Hattını dikenli tellerle takviye ettiler. Ayrıca Sömürge Yönetimi, Suriçi'nde (eski Lefkoşa) sokağa çıkma yasağı koydu⁶⁴⁰.

Bu olaylara rağmen Vali Foot, iyi niyet girişimlerini sürdürdü. Vali, hem Türklerle Rumlar hem de Sömürge Hükümetiyle Kıbrıs halkı arasındaki güvensizliği gidermek için yoğun çaba gösteriyordu. Bu çabalar kapsamında Vali Foot, halkla sıcak ilişkiler kurabilmek için kasabaları ve köyleri dolaştı. Bunun yanında bir yıl önce enosis faaliyetlerinden dolayı kapatılan Lârnaka'daki Rum Lisesinin yeniden açılmasına izin verdi. Vali, 600 Ruma konan köylerinden çıkma yasağını da kaldırdı. Ayrıca Noel Bayramı arifesinde 100 Rum tutuklunun serbest bırakılmasını sağladı. Vali Foot, Noel Günü ise Lârnaka'nın Pile köyündeki tutuklu kampını ziyaret edip tutukluların bayramını kutladı. Son olarak Vali Foot, İngiliz askerlerine hitaben yaptığı radyo konuşmasında askerlerden halka dostça davranmalarını istedi. Daha sonra Vali, adadaki ilk izlenimlerini anlatan bir rapor hazırladı ve bunu İngiliz Hükümetine sunmak üzere 1 Ocak 1958'de Londra'ya gitti⁶⁴¹.

⁶³⁹ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.129.

⁶⁴⁰ Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.265.

⁶⁴¹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 339-341.

Vali Foot'un bu ilk uygulamaları, Kıbrıs Türk Toplumunda varolan kaygıyı daha da artırdı. Bu kaygıdan dolayı olsa gerek; Türk silahlı örgütü TMT, 1957'nin aralık ayı sonlarında bu konuda sert bir bildiri yayınladı. Bildiride İngilizler, enosis için Rumlarla işbirliği yapmakla suçlanıyordu. Ayrıca "taksimi dışlayan bu İngiliz-Rum işbirliğine alet olmayı düşünen" Türklere sert yaptırımlar uygulanacağı uyarısı yapılıyordu. Konuyla ilgili olarak KTP de 15 Aralıkta adanın dört bir yanından gelen parti temsilcilerinin katılımıyla Lefkoşa'da olağanüstü bir toplantı düzenledi. Dr. Fazıl Küçük'ün başkanlığında yapılan toplantıda oybirliği ile bir karar metni kabul edildi. Karar metninde Kıbrıs Türk Toplumunun adanın Yunanistan'a katılmasına asla razı olmayacağı ve kendi kaderini Türkiye ile birlikte tayin etmek istediği bildiriliyordu. Ayrıca Rumların self-determinasyon ile özerkliği Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak için kullanmaya çalıştıkları, Rum gençliğinin Türk düşmanlığıyla yetiştirildiği, Rumların Türk Toplumunun eşit haklarını kabul etmedikleri ve Türklerin EOKA'nın hedefi olduğu belirtiliyordu. İngilizlerin ise uluslararası baskılardan çekindikleri için Kıbrıslı Türkler aleyhine gelişen durumu düzeltmekten kaçındıkları öne sürülüyordu. Bu sebeplerden ötürü Kıbrıs Türk Toplumunun can ve mal güvenliğinin ancak taksimle sağlanabileceği savunuluyordu. Karar metninin sonunda da Kıbrıs'ı Yunanistan'la birleşmeye götürecek bir anayasa için Rumlarla işbirliği yapılmayacağı ifade ediliyordu⁶⁴².

Türkiye Hükümeti de Vali Foot'un tutuklu Rumların bir kısmını tahliye ettirmesinden rahatsız oldu. Nitekim Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, 26 Aralıkta Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker'le yaptığı görüşmede Vali Foot'un Rum tutukluları serbest bırakmakla Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs'a dönmesine ve İngiliz-Rum müzakerelerinin başlamasına zemin hazırladığını savundu. Ayrıca Fatin Rüştü Zorlu, İngiliz Hükümetinin adaya yeni vali atamakla Kıbrıs siyasetini değiştireceği algısı uyandırdığını belirtti⁶⁴³.

Vali Foot ise bir ay boyunca İngiliz Hükümetine ve muhalefetine Kıbrıs'la ilgili izlenimlerini anlatıp görüşlerini sundu. Hükümet de onun bu görüşleri ışığında bir plan hazırladı. "Foot Planı" adı verilen bu plan, 23 Ocak 1958'de kamuoyuna duyuruldu. Bu

⁶⁴² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 339-341.

⁶⁴³ TNA, FO 371/130098.

plana göre Kıbrıs'ta belirli bir süre özerk yönetim olacaktı. Ancak bu sürenin sonunda adanın nihai statüsünün ne olacağı belirtilmiyordu. Ayrıca Türkiye'den Kıbrıs Sorununun ilgili tarafı olarak söz edilmiyor, Kıbrıs'ın nihai statüsüne karar verilirken Türkiye'nin de onayı alınacağı ifade edilmekle yetiniliyordu. Özerklik müzakerelerinin başlayabilmesi için de Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs'a dönmesine izin verilmesi ve adadaki olağanüstü hâlin kaldırılması öngörülüyordu⁶⁴⁴.

Vali Foot, Londra'daki temaslarını sürdürürken Türkiye Hükümeti de Kıbrıs Başkonsolosu Burhan Işın'ı ve KTP Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük'ü Kıbrıs'la ilgili son durumu görüşmek amacıyla Ankara'ya çağırdı. Ayrıca Ankara, gerek hükümetin gerekse kamuoyunun Kıbrıs konusundaki görüş ve düşüncelerini anlatmak üzere İngiliz İşçi Partili parlamenter George Brown'u Türkiye'ye davet etti. George Brown, Türkiye'ye geldi ve 5 Ocakta İstanbul'da Başbakan Menderes'le görüştü. Başbakan, görüşmede İngiliz parlamenter Brown'a taksim tezini anlattı. George Brown ise Başbakan Menderes'le görüşmesinin hem öncesinde hem de sonrasında verdiği demeçlerde taksime karşı olduğunu söyledi⁶⁴⁵.

İngiliz parlamenterle görüşen bir diğer isim de Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu oldu. Bakan Zorlu; bu görüşmeden sonra yaptığı açıklamada Kıbrıs'ın millî bir dava olduğunu, kendilerinin taksimi kabul ederek azami fedakârlık yaptığını ve adanın statüsünün Türkiye'nin onayı olmadan belirlenmesinin mümkün olmadığını Batı Dünyasınca da bilinmesi gerektiğini söyledi⁶⁴⁶. Böylece Fatin Rüştü Zorlu; Anayasa Profesörü Nihat Erim ve Başbakan Menderes'ten sonra "fedakârlık" ifadesini kullanan üçüncü yetkili isim oluyordu. Muhtemelen Türkiye Hükümetinin bu ifadeye vurgu yapmasının sebebi, daha önce Kıbrıs'ın tamamının Türkiye'ye geri verilmesini savunurken şimdi adanın taksimine razı olmuş gibi görünerek taksim tezini hem İngiltere'ye hem de Yunanistan'a kabul ettirmek istemesiydi. Bunun yanında Türk yetkililerin, 1954 Kasımında Başbakan Menderes'e sunduğu kısa çalışmada taksimi "fedakârlığın sınırı" olarak gören tarihçi-yazar Cemal Kutay'la benzer ifadeyi

⁶⁴⁴ Hugh Foot, *A Start in Freedom*, New York: Harper&Row Publishers, 1964, s.163-164.

⁶⁴⁵ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 350.

⁶⁴⁶ *Halkın Sesi*, 7 Ocak 1958, s.1.

kullanmaları; onun çalışmasında önerdiği “iade, taksim veya iki devlet” stratejisini dikkate alarak hareket ettikleri izlenimini yaratıyordu.

George Brown’un Türkiye’de olduğu sırada KTP Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük de 6 Ocakta İstanbul’da Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Zorlu ile görüştü. Görüşme arasında Fatin Rüştü Zorlu, basına yaptığı açıklamada taksim talebinin haklı ve adil bir talep olduğunu ileri sürdü. Ayrıca Türkiye olarak adadaki soydaşlarının Türk bayrağı altında yaşamalarını istediklerini, Rumların ise istedikleri gibi hareket etmekte serbest olduklarını söyledi⁶⁴⁷. Dr. Küçük de bir demeç vererek Kıbrıs’ta iki toplum arasındaki güvensizlik ve çatışma had safhadayken İngiliz Sömürge Yönetiminin Türklerle Rumları özerklik çatısı altında birleştirme çabalarının kabul edilemez olduğunu ifade etti. Bunun yanında KTP Lideri, Türklerin Rumlarla bir arada yaşamalarının mümkün olmadığını ve artık Türk bayrağının gölgesinde yaşamak istediklerini vurguladı⁶⁴⁸.

Dr. Küçük, Türkiye’deki temaslarını sürdürürken Vali Foot da Türkiye’yi yeni İngiliz planına ikna etmek için Ankara’ya gelmeye hazırlanıyordu. Londra da Ankara Büyükelçisi Sir James Bowker’den Vali’nin bu niyetini Türkiye Hükümetine bildirmesini istedi. Büyükelçi Bowker de 9 Ocakta Fatin Rüştü Zorlu’yla bu konuda bir görüşme yaptı⁶⁴⁹. Sir James Bowker, görüşmede Türkiye Dışişleri Bakanını Foot Planı hakkında bilgilendirdi. Dışişleri Bakanı Zorlu ise Kıbrıs’ta Türk-Rum anlaşmazlığı derinleşirken özerkliğin uygulanamayacağını öne sürerek yeni plana karşı çıktı. Ayrıca derhal adanın taksimine gidilmesi gerektiğini savundu⁶⁵⁰. Ayrıca Türkiye Hükümeti, Vali Foot’un Ankara’yı ziyaret etme talebini kabul etmedi⁶⁵¹.

Türkiye Hükümeti, Foot Planına yönelik bu tavrı sergilerken Türk basınında da taksim tezini savunan yazılar yayımlanıyordu. Nitekim 13 Ocak 1958 tarihli *Hürriyet* gazetesinden M. Feridun Bellisar, Kıbrıs Sorununa tek hâl çaresinin taksim olduğunu; bağımsızlık ve özerklik planlarınınsa birer hayal olduğunu iddia etti⁶⁵². Taksimle ilgili en dikkat çekici değerlendirme ise Anayasa Profesörü Nihat Erim’den geldi. Profesör

⁶⁴⁷ *Milliyet*, 7 Ocak 1958, s.5.

⁶⁴⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 349.

⁶⁴⁹ Gazioğlu, *a.g.e.*, s. 342.

⁶⁵⁰ Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.276.

⁶⁵¹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 343.

⁶⁵² M. Feridun Bellisar, “Kıbrıs ve İngiltere”, *Hürriyet*, 13 Ocak 1958, s.2.

Erim, 12 Ocakta Ankara’da bir basın toplantısı düzenleyip İngiliz İşçi Partili parlamenter John Parker’in taksimle ilgili görüşlerini eleştirdi ve bu konuda değerlendirmelerde bulundu. John Parker, 19 Şubat 1957’deki Avam Kamarası oturumunda yaptığı konuşmada taksimin Kıbrıs’ta uygulanması hâlinde Türklerle Rumların yerlerinden olacağını öne sürmüştü; illâ ki taksim olacaksa da Kıbrıslı Türklerin Anadolu’ya taşınmalarını önermişti⁶⁵³. Nihat Erim ise Türkleri Anadolu’ya nakletmenin deniz aşırı yolculuğu gerektirdiğini söyledi. Ayrıca Profesör Erim, Kıbrıs’ta taksim olursa hem Türklerin bir kısmının yer değiştirmesine gerek kalmayacağını hem de her bakımdan yerleşmenin daha kolay olacağını ileri sürdü. Hatta adanın taksim edilmesi durumunda Kıbrıslı Türklerin kendi bölgelerinde bağımsız bir devlet bile kurabileceklerini iddia etti. Bu kadar küçük bir bölgede devlet olamayacağını ileri sürenleri de eleştiren Profesör Erim, BM üyesi ve bağımsız bir devlet olan İzlanda’nın nüfusunun Kıbrıs’ın nüfusundan daha fazla olmadığına dikkat çekti. Bunun da Kıbrıs’ta bağımsız bir Türk devleti kurulabileceği ve bu devletin BM’ye üye olabileceği anlamına geldiğini savundu⁶⁵⁴. Böylece Nihat Erim, Kıbrıslı Türklerin ayrı bir devlet kurabilecekleri fikrini tarihçi-yazar Cemal Kutay’dan yaklaşık dört sene sonra ortaya atmış oluyordu.

Türk basınında taksimle ilgili bu tür yazılar ve açıklamalar yayımlandığı sırada Foot Planının ayrıntıları da ortaya çıktı. Plana göre Başpiskopos Makarios, Kıbrıs halkının tek temsilcisi olarak kabul edilecekti. Ayrıca 10 yıllık özerkliğin sonunda Kıbrıs halkının geneline self-determinasyon hakkı tanınacaktı. Foot Planının Rumlar ile Yunanların ısrarla üzerinde durdukları talepleri karşıladığı gözüküyordu. Türkiye Hükümeti, Foot Planına tepki gösterdi ve planda taksimden bahsedilmemesini eleştirdi. KTP Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük de Ankara’da bulunduğu esnada Türk basınına bir demeç vererek 10 yıllık özerkliğin Kıbrıs Türk Toplumunu tamamen eriteceğini ve Yunan boyunduruğu altına sokacağını iddia etti. Türk tarafının bu tutumu üzerine İngiliz Hükümeti, taksim konusunun Foot Planında yer almadığını inkâr edememekle birlikte Türkiye’yle görüşülmeden Kıbrıs konusunda hiçbir karar alınmayacağı

⁶⁵³ HC Deb 19 February 1957 vol 565 cc251-253,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1957/feb/19/cyprus#S5CV0565P0_19570219_HOC_331 (23 Şubat 2016).

⁶⁵⁴ Hürriyet, 13 Ocak 1958, s.1; Halkın Sesi, 14 Ocak 1958, s.1.

güvencesini verdi⁶⁵⁵. Yunanistan Hükümeti ise 10 yıllık özerkliğin sonunda Kıbrıs Türk Toplumuna da self-determinasyon hakkı tanınmasından ve böylece adanın taksime gitmesinden kuşku duyduğu için olsa gerek Foot Planına itiraz etti. Böylece İngiliz Hükümeti, Yunanistan'ın enosisten; Türkiye'nin de taksimden geri adım atmayacağını bir kez daha görmüş oldu⁶⁵⁶.

4.4. Bağdat Konseyi Toplantısı ve Kıbrıs'ta 27-28 Ocak Olayları

Kıbrıs Sorunu için 1958 yılı, Foot Planı ve onun ekseninde yapılan görüşmeler ve eleştirilerle başlamıştı. Bu yoğun görüşmelerin yıl boyunca süreceği gözüküyordu. Nitekim Vali Foot'un başarısız çözüm girişiminin hemen ardından Kıbrıs konusunda yeni gelişmeler oldu. Paris'teki NATO toplantısından bir ay sonra Ankara'da Bağdat Paketi Konseyi toplantısı yapılacaktı. Toplantının hazırlıkları devam ederken İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd ile ABD Dışişleri Bakanı Dulles'in de Ankara'ya gelip toplantıya katılacağı ve Kıbrıs konusunun etraflıca ele alınacağı haberleri yayıldı. Bu haberi alan Başpiskopos Makarios, konsey toplantısına katılabilmek için Türkiye Hükümetine vize başvurusu yaptı. Başpiskopos, bu hareketiyle ada halkının tek temsilcisi olduğunu ve bu yüzden Kıbrıs müzakerelerinin muhataplarından birisi olması gerektiğini göstermek istemiş olmalıydı. Ancak daha önce Kıbrıs halkı adına sadece Başpiskoposun katılımıyla Londra'da yapılacak konferansa itiraz eden Ankara'nın şimdi böyle bir talebi kabul etmesi beklenemezdi. Nitekim Türkiye Hükümeti, Başpiskopos Makarios'un vize başvurusunu reddetti⁶⁵⁷.

Aynı günlerde Doğu Asya gezisinde olan İngiliz Başbakanı Macmillan, Kıbrıs Sorununun bir sömürge sorunu değil; uluslararası bir sorun olduğunu ve ancak Türkiye ile Yunanistan'ın anlaşmasıyla çözülebileceğini savundu. Kıbrıs Sömürge Valisi Foot ise Londra'daki temaslarında kendi adını taşıyan özerklik planını anlatmaktaydı. Planı anlatırken de Kıbrıslı Türklerin taksimin zararlarını henüz kavramadıklarını ve bu konuda iyice aydınlatıldıkları takdirde taksimden vazgeçeceklerini ileri sürüyordu⁶⁵⁸. İngiliz Sömürgeler Bakanlığından bir yetkili de Londra'nın federal Kıbrıs formülü

⁶⁵⁵ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 351-352.

⁶⁵⁶ Macmillan, *Riding the storm, 1956-1959*, s.666.

⁶⁵⁷ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 352-353.

⁶⁵⁸ Gazioğlu, *a.g.e*, s. 352-353.

konusunda temkinli olması gerektiğini; çünkü eğer İngiltere, Türkiye'ye bu konuda bir taahhütte bulunursa Türklerin bunu adada nihai taksime zemin hazırlandığı şeklinde yorumlayabileceklerini belirtiyordu⁶⁵⁹.

Nihayet Bağdat Paktı Konseyi toplantısı, 28 Ocakta Ankara'da başladı. Bu toplantıya katılan İngiliz Dışışleri Bakanı Selwyn Lloyd, Türkiye Hükümetine bir plan sundu. Bu plana göre Kıbrıs'taki olağanüstü hâl, 3 ay içinde sona erdirilecekti. Ardından Başpiskopos Makarios'un adaya dönüp çözüme yönelik müzakerelere katılmasına da izin verilecekti. Bu müzakerelerin sonunda ise özerk yönetim kurulacak ve bu yönetim İngilizlerin denetiminde olacaktı. Buna karşı Türkiye Hükümeti, üç talepte bulundu. Bu talepler şunlardı:

- a) Özerk yönetim kurumları federal olmalıydı.
- b) Türkiye'nin stratejik güvenlik ihtiyaçları karşılanmalıydı.
- c) Taksimle ilgili İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'un 19 Aralık 1956'da Avam Kamarasında yaptığı açıklama, yapılacak antlaşmaya geçirilmeliydi⁶⁶⁰.

İngiliz Dışışleri Bakanı ise federasyon fikrine karşı çıkmakla birlikte Kıbrıs Türk Toplumunun haklarının garanti altına alınacağı güvencesini verdi. Selwyn Lloyd, diğer taleplerin de özerkliğin Kıbrıs'ta başarılı olması hâlinde İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katılacağı bir konferansta ele alınmasını önerdi. Bunun yanında Bakan Lloyd, Türkiye Hükümetinin çifte self-determinasyon ve taksim tezinden vazgeçmesine karşılık Türkiye'ye Kıbrıs'ta askerî üs verilmesi önerisinde bulundu. Buna karşı çıkan Fatin Rüştü Zorlu, bu planı kabul etmeyecekleri gibi taksimi de asla terk etmeyeceklerini söyledi. Ayrıca taksim önerisinin önce Yunanistan Dışışleri Bakanı Evangelos Averoff-Tossizza'dan geldiğini, sonra İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd tarafından desteklendiğini ve en sonunda Türkiye tarafından benimsendiğini belirtti. Dışışleri Bakanı Zorlu'nun bu sözleri, Türkiye Hükümetinin taksim konusunda "fedakârlık" vurgusunu yapmayı sürdürdüğünü gösteriyordu. Ayrıca Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'nin taksim talebini bir süreliğine erteleyebileceğini; ama bunun da bazı koşullara bağlı olduğunu ifade etti. Dışışleri Bakanı Zorlu'ya göre ilk

⁶⁵⁹ CO 926/710, 22 Ocak 1958 tarihinde Sömürge Bakanlığına gönderilen "gizli" ibareli mektup.

⁶⁶⁰ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 368-369.

koşul, Kıbrıs'ta Rum çoğunluğunun hâkim olacağı bir özerk yönetim olmamasıydı. İkinci koşul ise kendi geleceğini güvence altına alabilmesi için Türkiye'ye Kıbrıs'ta askerî üs verilmesiydi. Yine de Fatin Rüştü Zorlu, askerî üs karşılığında taksimden vazgeçmeyeceklerini tekrarladı. Ayrıca gerek Kıbrıs Türk Toplumunun güvenlik içinde yaşaması, gerekse Türkiye'nin savunması için taksimin şart olduğunu sözlerine ekledi. Bakan Zorlu, Kıbrıs Sorununun bu şekilde kökten çözülmüş olacağını savundu ve İngiltere'nin taksimi kabul edip etmediğini derhal açıklamasını istedi. Buna karşı İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd, İngiliz Parlâmentosunda taksimi savunanların yeterli çoğunlukta olmadığını; ama İngiliz Hükümetinin 19 Aralık 1956'da açıkladığı çifte self-determinasyon görüşüne bağlı kaldığını söyledi⁶⁶¹. Diğer bir deyişle İngiliz Hükümeti, Türkiye'nin aksine taksimi tek çözüm seçeneği değil; .çözüm seçeneklerinden birisi olarak görmeye devam ediyordu.

Türkiye'de bu görüşmeler yapıldığı sırada Kıbrıs'ta da Türklerle Rumlar arasındaki gerginlik artmaktaydı. Lefkoşa Türk Erkek Lisesi öğrencileri, 21 Ocak sabahı okula gittiklerinde giriş kapısının duvarına boyayla "EOKA" kelimesinin yazılmış olduğunu gördüler. Bunun üzerine öğrenciler, bu faili meçhul eylemi protesto etmek için önce okulun avlusunda toplandılar. Daha sonra ellerinde yaftalar ve bayraklarla Atatürk Meydanına doğru yürüyüşe geçtiler. Türk öğrenciler; "Taksim isteriz", "Türklerle Rumlar Bir Arada Yaşayamaz", "Yeni Vali Foot'a Güvenmiyoruz" sloganlarıyla Atatürk Meydanından Girne Kapısına kadar yürüdüler. Dönüşte Dr. Küçük'ün evinin önünden de geçtiler. Tam bu esnada İngiliz askerleri, öğrencilerin yolunu kesti ve ellerindeki Türk bayraklarına el koymak istedi. Öğrenciler, buna yanaşmayınca İngiliz askerleri tarafından coplandılar. Bunun sonucunda bazı öğrenciler yaralanarak tedavi altına alındı. Bu arada Lefkoşa'daki eylemi öğrenen Mağusalı Türk gençleri, olaysız geçen bir taksim yürüyüşü düzenlediler. 25 Ocakta da Limasollu Türkler, ilgili makamlardan gerekli izni alarak taksim lehine bir yürüyüş yaptılar. Ancak Limasollular, alınan izne rağmen İngiliz askerleri ile polislerinin coplu ve göz yaşartıcı bombalı müdahalesine maruz kaldılar. Müdahalede üç Türk yaralanarak hastaneye kaldırılırken üç Türk de tutuklanıp kasabanın polis merkezine götürüldü⁶⁶².

⁶⁶¹ Gazioğlu, a.g.e, s. 368-369.

⁶⁶² Gazioğlu, a.g.e, s. 353-356.

Türkler, İngiliz Sömürge Yönetiminin sert müdahalesinin yanı sıra belediyelerde Rumların olumsuz uygulamalarına maruz kalıyorlardı. Nitekim Lefkoşa Rum Belediye Başkanı Dr. Dervis, hem Türklere ait şehit mezarlarını, türbeleri ve mescitleri yıkıyor ;hem de başkentin Türk kesiminde kalan yolların ve sokakların Türkçe isimlerini Rumcalarıyla değiştiriyordu. Rumlar, bir yandan da geceleri Türk okullarına taşlı sopalı saldırılarda bulunuyor; bu okulların camlarını kırıp binalarını tahrip ediyorlardı. EOKA'nın gençlik kolu ANE de Türk okullarına propaganda amaçlı broşürler dağıtıyordu. Bu broşürlerde İngilizlere karşı “bağımsızlık savaşının” sürdürüleceği bildiriliyor, bu savaşa karşı çıkmadıkları müddetçe Türklere dokunulmayacağı iddia ediliyordu. Böylece dolaylı yoldan Türklere enosise direnmeye kalkmamaları uyarısında bulunuluyordu.

Rumların bu eylem ve uygulamaları ortadayken Kıbrıs Sömürge Yönetiminin Türklere karşı sergilediği sert tutum, Türkiye Hükümetinin tepkisini çekti. Nitekim Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Bağdat Paktı toplantısı için Ankara'ya gelen İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'la 25 Ocakta yaptığı görüşmede İngiliz askerleri ile polislerinin Türk göstericilere yönelik sert müdahalesini şiddetle kınadı. Bunun üzerine İngiliz Bakan, olayları anlatması için Vali Foot'u Ankara'ya çağırdı. Sir Hugh Foot da 27 Ocakta Ankara'ya giderek Selwyn Lloyd'la birlikte Fatin Rüştü Zorlu'ya Kıbrıs'taki son durum hakkında bilgi verdi⁶⁶³.

Vali Foot'un Ankara'ya aniden çağırılması, Kıbrıs Türk Toplumunda Kıbrıs konusunda kesin kararlar alınacağı algısını uyandırdı. Böylece Türkler, Ankara'dan çıkacak sonucu merakla beklemeye başladılar. Bu heyecanlı bekleyiş devam ederken Kıbrıs Türk gazetelerinden *Bozkurt*'un 27 Ocak tarihli nüshası şu manşetle çıktı: “Dışişleri Bakanımız Fatin Rüştü Zorlu'nun Çok Mühim Beyanatı: İngiltere Taksimi Kabul Etti”. Bu manşet habere göre Dışişleri Bakanı Zorlu, Bağdat Paktı zirvesi sırasında İngiltere'nin taksimi ilke olarak kabul ettiğini açıklamıştı⁶⁶⁴. Gazete daha basılmadan haber, Kıbrıslı Türkler arasında yayıldı. İngiltere'nin taksimi kabul ettiğini sanan Türkler, büyük bir sevinç ve coşkuya kapıldılar. Lefkoşa'da bir grup Türk, Mehmet Şemmedi adlı bir kişinin önderliğinde “Ya Taksim Ya Ölüm” sloganlarıyla 26 Ocak

⁶⁶³ Gazioğlu, a.g.e, s. 353-356.

⁶⁶⁴ *Bozkurt*, 27 Ocak 1958, s.1.

gecesi sokağa döküldü. Grup, KTKF Başkanı Rauf R. Denктаş'ın evinin önünden geçerken sokaktaki gürültüyü duyan Rauf R. Denктаş, dışarı çıkarak kalabalığa ne olduğunu sordu. Grup; biraz önce *Bozkurt* Gazetesine Reuters haberi geldiğini, İngilizlerin taksimi kabul ettiklerini, kendilerinin de bunu kutlamak için gösteri yaptıklarını ve lise öğrencilerini de sokağa dökceklerini söylediler. Bu sözlere karşı Rauf R. Denктаş, kendisinin haberleri dinlediğini ve böyle bir şey olmadığını söylemesine rağmen grup ona karışmamasını söyleyerek yürüyüşüne devam etti. Bunun üzerine KTKF Lideri, hemen arabayla *Bozkurt* Gazetesine gidip haberin aslını öğrenmek istedi. Rauf R. Denктаş'ın belirttiğine göre haberi İngilizceden Türkçeye çeviren kişi, bir yanlışlık yapmış; İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'un 19 Aralık 1956'da Avam Kamarasında taksimle ilgili söylediklerini sanki yeni söylenmiş gibi vermişti. Rauf R. Denктаş, haberin aslını öğrenmeye çalışırken dışarıda bir kalabalık toplanmıştı. Rauf R. Denктаş, kalabalığa gidip kendilerine durumu anlatmaya çalıştı ve gösteri yapacak bir sebep olmadığını söyledi. Ancak oradakiler, bu sözlere kulak vermedikleri gibi liseye gidip yatılı öğrencileri sokağa çıkarmaya çalıştılar. Bunun üzerine Rauf R. Denктаş, hemen liseye giderek orada da kalabalığın karşısına çıktı ve liseli öğrencilerin eyleme katılmasına izin vermedi. Mehmet Şemmedi önderliğindeki grup da Girne kapısına kadar yürüyüp dağıldı⁶⁶⁵.

Ne var ki, eylemler bununla sınırlı kalmadı. Ertesi gün Lefkoşa'da yine Mehmet Şemmedi önderliğinde büyük bir kalabalık, "Ya Taksim Ya Ölüm" sloganıyla yürüyüşe geçti⁶⁶⁶. İlk başta sayıları 100 kadar olan Türk lise öğrencileri, ellerinde Türk bayrakları ve dövizlerle Evkaf binası önüne geldi. İngiliz güvenlik güçleri, burada gençlere coplarla ve göz yaşartıcı bombalarla müdahalede bulundu. Buna rağmen gençler, Atatürk Meydanına giderek taksim lehine sloganlar attı. Daha sonra göstericiler, Girne Kapısına kadar yürüyüp dağılmak istedi. Ancak İngiliz güvenlik güçleri, göstericilerin önünü kestiği gibi göz yaşartıcı bombalarla ve coplarla tekrar müdahaleye başladı. Göstericiler de İngiliz güvenlik güçlerine taş ve şişe atarak karşılık verdi. Bu çatışmalar esnasında göstericilerden yaralananlar oldu ve bunlar, özel kliniklerde tedavi altına alındı. Bu arada KTP Genel Sekreteri Osman Örek, göstericilere bir konuşma yaparak

⁶⁶⁵ Erten Kasımoğlu, **Eski Günler Eski Defterler**, 1 nci Kitap, 2nci Baskı, Lefkoşa: Yorum Yayıncılık, 1991, s.54-56.

⁶⁶⁶ Kasımoğlu, **a.g.e.**, s.54-56.

onlardan sessizce dağılmalarını istedi. Kalabalık, bu tavsiyeye uyarak sessizce dağılmaya başladığı sırada İngiliz askerleri, öğrencilerin taşıdığı büyük boy Türk bayrağına el koydu ve tüm ısrarlara rağmen bayrağı geri vermedi. Buna tepki gösteren göstericiler, tekrar askerlerle çatışmaya başladı⁶⁶⁷. Bu çatışmalar sürerken KTKF Başkanı Rauf R. Denктаş, yanında KTP önderlerinden Ümit Süleyman ile birlikte olay yerine geldi. Daha sonra İngiliz polis karakolunun demir parmaklıklı duvarı üzerine çıkarak göstericilere sessizce dağılmaları çağrısı yaptı. Göstericiler de buna uyup dağılmaya başladı. Tam o esnada Girne Kapısı önünden Atatürk Meydanına doğru hızla hareket eden bir İngiliz askerî cipi, göstericilerin arasına dalarak biri kadın diğeri erkek iki Türkü ezerek öldürdü. Bu olay, göstericileri bir kez daha galeyana getirdi ve İngiliz kuvvetleriyle çatışmalar yeniden patlak verdi. Bu arada Rumlara ait Ford Garajı ile Ardath Tütün Fabrikası ateşe verildi.

Öte yandan KTKF Başkanı Rauf R. Denктаş'ın başkanlığındaki bir heyetin İngiliz makamlarından aldıkları izinle Atatürk Enstitüsü ve Viktorya Kız Okulu öğrencileri; öğleden sonra taksim lehine gösteri yapıp okullarına döndüler. Fakat öğrenciler, dönüş yolunda İngiliz güvenlik güçlerinin sert müdahalesine maruz kaldılar ve taşıdıkları Türk bayrakları ellerinden alındı. Bu arada İngiliz Sömürge Yönetimi, göstericilerin tamamen dağılması için Lefkoşa'da sokağa çıkma yasağı koydu. Ancak Türk gençleriyle İngiliz güvenlik güçleri arasında çatışmalar bir süre daha devam etti. Aynı gün yani 27 Ocak günü Baf'ta ve Mağusa'da da taksim lehine gösteriler yapıldı⁶⁶⁸.

Bu gösteriler sürerken KTKF Başkanı Rauf R. Denктаş ile KTP ileri gelenleri; İngiliz güvenlik güçlerinin Lefkoşa'daki çok sert müdahalesiyle ilgili Vali Vekili George Sinclair ile görüştüler. Türk toplum önderleri, görüşmede taksim gösterilerine karşı daha anlayışlı davranılmasını ve kaba kuvvete başvurulmamasını istediler. Bu uyarılara rağmen İngiliz askerleri, 28 Ocakta Lefkoşa'da askerî barikattan geçmek isteyen dört Türk gencinin otomobiline ateş açarak üçünün ölümüne sebep oldu. Mağusa'da da iki Türk, İngiliz güvenlik güçlerinin açtığı ateş sonucu yaşamını yitirdi. Böylece 27-28 Ocak günlerinde yaşanan olaylarda yedi Türk hayatını kaybetmiş oldu. Lefkoşa'da ve Mağusa'da yaşanan bu olaylarda büyük sorumluluğun İngilizlerde olduğu görülüyordu.

⁶⁶⁷ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 358-359.

⁶⁶⁸ TNA, FO 371/136280; Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, s.57-63.

Zira aynı gün Baf'ta, Lârnaka'da ve Lefke'de yapılan ve güvenlik güçlerinin müdahale etmediği taksim mitingleri, olaysız geçmişti⁶⁶⁹.

Olayların ardından KTKF Başkanı Rauf R. Denктаş ile Türk toplum önderlerinden Niyazi Manyera, Vali Vekili George Sinclair'le son durumu görüşmeye gittiler. Rauf R. Denктаş, Vali Vekilinden ölen yedi Türkün cenaze töreninin yapılabilmesi için sokağa çıkma yasağının kaldırılmasını ve cenaze töreni sırasında hiçbir İngiliz askerinin görünmemesini istedi. Ayrıca öldürülen Türklerin ailelerine tazminat ödenmesi ve arkada kalan çocuklarının okutulması talebinde bulundu. Aynı şekilde Niyazi Manyera da tazminat konusu üzerinde durdu. George Sinclair, Türk toplum önderlerinin isteklerini kabul ettiği cevabını verdi. Böylece sokağa çıkma yasağı kaldırıldı ve ertesi gün Lefkoşa'da yedi Türkün cenaze töreni yapıldı. Çok sayıda Türkün katıldığı bu tören, büyük sessizlik ve disiplin içinde geçti. İngilizler de söz verdikleri gibi tören esnasında güvenlik gücü bulundurmamışlar. Sonuç olarak 27-28 Ocak Olaylarının İngiliz Sömürge Yönetimine Türklerin enosisine karşı çıkmada ve kendi haklarını savunmada ne kadar kararlı olduklarını gösteren bir olay olduğu söylenebilir⁶⁷⁰.

27-28 Ocak Olayları, hem Kıbrıs Türk basınında⁶⁷¹ hem de Türk basınında⁶⁷² büyük ses getirdi ve manşetten duyuruldu. Olaylar, İngiliz basınında da ayrıntılarıyla yer aldı⁶⁷³. Yaşanan olaylar üzerine Başbakan Menderes, Kıbrıs Türk Toplumuna bir mesaj göndererek başsağlığı diledi. Ayrıca Kıbrıslı Türklerin endişeye kapılmamalarını ve gelişmeleri sabırla izlemelerini istedi. Kıbrıs'ta ise Türk Toplumunu temsil eden tüm kurum, kuruluş ve önderler; İngiliz Hükümetine telgraflar göndererek İngiliz güvenlik güçlerinin Türklere yönelik sert müdahalelerini kınadılar⁶⁷⁴.

27-28 Ocak Olayları sırasında Ankara'da olan Kıbrıs Sömürge Valisi Foot ise temaslarını yarıda keserek derhal adaya döndü. Vali, 28 Ocakta da Kıbrıslı Türklere hitaben bir mesaj yayınlayıp olaylardan duyduğu üzüntüyü dile getirdi ve İngiliz-Türk ilişkilerinin bozulmasına izin vermemelerini istedi. Vali Foot, KTP Genel Başkanı Dr.

⁶⁶⁹ TNA, FO 371/136280; Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, s.57-63.

⁶⁷⁰ TNA, FO 371/136280; Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, s.57-63.

⁶⁷¹ *Halkın Sesi*, 27 Ocak 1958, s.1 ve 4; 28 Ocak 1958, s.1 ve 4; *Bozkurt*, 29 Ocak 1958, s.1 ve 4.

⁶⁷² *Hürriyet*, 29 Ocak 1958, s.1 ve 6.

⁶⁷³ "Grave Riots In Cyprus", *The Times* (London, England), Tuesday, Jan 28, 1958; pg. 8; Issue 54060; "Five Turks Killed In Cyprus" *The Times* (London, England), Wednesday, Jan 29, 1958; pg. 8; Issue 54061.

⁶⁷⁴ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 361-365.

Fazıl Küçük'ün Kıbrıs'a dönüp Türk Toplumunun başına geçmesi için de Lefkoşa Komiser Muavini Ahmet Zaim'i Ankara'ya gönderdi. Türkiye'ye giden Ahmet Zaim, 2 Şubatta Vali Foot'un özel mesajını Dr. Küçük'e sözlü olarak ilettili. Vali, özel mesajında Kıbrıs Türk Toplumunu ilgilendiren sorunları ele alıp çözmek üzere daimî bir Türk İşleri Komitesi kurulmasını öneriyordu. Bu komite; Vali Foot ve Dr. Küçük ile her ikisinin danışmanlarından oluşacaktı. Dr. Küçük ise Türkiye Hükümetinin onayını almadan Vali Foot'un önerisini kabul etmeyeceğini belirtti⁶⁷⁵. Bu görüşmenin ertesi günü Dr. Küçük; *Vatan* gazetesi sahibi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman ve *Hürriyet* gazetesi yazarı Necati Zincirkıran'la beraber uçakla Kıbrıs'a döndü⁶⁷⁶.

Dr. Fazıl Küçük, Lefkoşa'ya vardığında coşkulu ve disiplinli bir kalabalık tarafından karşılandı. KTP Lideri, kalabalığa hitaben yaptığı konuşmada taksim davasının Türkiye'nin de yardımıyla er ya da geç kazanılacağını belirtip halktan biraz daha sabretmesini istedi. Dr. Küçük, ertesi gün de bir basın toplantısı yaparak Türklerle Rumların NATO veya BM bayrağı altında bile olsa bir arada yaşamalarının imkânsız olduğunu ve Kıbrıslı Türklerin haklarının ancak Türk bayrağı altında güvenceye kavuşabileceğini savundu⁶⁷⁷.

Vali Foot ise adaya dönen Dr. Fazıl Küçük'ten görüşme talebinde bulundu. Dr. Küçük de durumu incelemek ve arkadaşları ile bir değerlendirme yapmak istediğini bildirerek görüşmenin 10-15 gün ertelenmesini rica etti. Bu cevap üzerine Vali Foot, Sömürge Müsteşarı John Reddaway'e Dr. Küçük'le görüşme talimatı verdi. John Reddaway de 5 ve 13 Şubat günlerinde Dr. Fazıl Küçük ve Rauf R. Denktaş'la görüşmeler yaptı. Bu görüşmelerde Dr. Küçük ile Rauf R. Denktaş; Sömürge Hükümetinden 27-28 Ocak Olaylarının sorumlularının cezalandırılmasını, el konan Türk bayraklarının sahiplerine geri verilmesini, gösterilerde tutuklananlara dava açılmamasını ve İngiliz askerlerinin Türklere karşı kaba ve sert davranışlarının önlenmesini istediler. Görüşmelerde Türklerin pasif direniş ve boykot hareketi de gündeme geldi. Nitekim Türk silahlı örgütü TMT, 27-28 Ocak Olaylarını protesto etmek amacıyla Türkleri Sömürge Hükümetine karşı pasif direnişe ve İngiliz mallarını boykot etmeye çağırıyordu. Bu çağrıya uyan Türk muhtarlar da görevlerinden istifa etmişlerdi. Müsteşar Reddaway'in

⁶⁷⁵ TNA, FO 371/136279, RGC 1015/11, RGC 1015/11G.

⁶⁷⁶ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 361-365.

⁶⁷⁷ Gazioğlu, *a.g.e.*, s. 361-365.

bu olayı hatırlatması üzerine Dr. Küçük, muhtarların istifalarını engelleme sözü verdi. Türk İşleri Komitesi kurulması önerisiyle ilgili olarak da John Reddaway, komitede ayrı Türk belediyelerinin kurulması gibi konuların da görüşüleceğini belirtmesine rağmen Dr. Küçük, bu öneriyi düşünmek için zamana ihtiyacı olduğunu söyledi⁶⁷⁸. Bu arada görüşmelerden ayrı olarak Vali Foot ile Müsteşar Reddaway; *Halkın Sesi* gazetesinde Sömürge Hükümeti aleyhine yazılar yayımlanmaya devam etmesi hâlinde gazete için yasal işlem başlatacakları uyarısında bulundular⁶⁷⁹.

4.5. İngilizlerin Yeni Plan Hazırlığı ve Kıbrıs'ta Türk-Rum Çatışması

27-28 Ocak Olaylarının yankıları sürerken İngiliz Hükümeti, Foot Planını Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan Hükümetine kabul ettirmeye çalışıyordu. Bu amaç doğrultusunda İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd ile Vali Foot, 10 Şubatta Atina'yı ziyaret edip Yunanistan Hükümetine bir plan sundular. Bu plana göre Kıbrıs'ta barış sağlandıktan sonra kısa süreli bir özerk yönetim kurulacaktı. Bu özerkliğin sonunda ise Kıbrıs halkına self-determinasyon hakkı tanınacaktı. Self-determinasyon için düzenlenecek plebisit de iki şarta bağlı olacaktı. İlk şart; İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın plebisite onay vermesiydi. İkincisi ise Kıbrıs'ta hem İngiltere hem de Türkiye'ye askerî üs verilmesiydi. Aynı planı Başpiskopos Makarios'a da sunan Vali Foot, Başpiskoposa Rumların uzlaşmaz tutumlarının devam etmesi durumunda Kıbrıs'ın taksime gideceği uyarısında bulundu. Fakat Başpiskopos Makarios ile Yunanistan Hükümeti; adada bir Türk askerî üssü olmasını öngören hiçbir planı kabul etmeyeceklerini ifade ettiler⁶⁸⁰. Vali Foot, onların bu tutumunun Kıbrıslı Türklerle Rumların yeni eylemler yapmasına yol açmasından endişe duymaya başladı. Bu sebeple 15 Şubatta Başbakan Macmillan'a İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında müzakereler başlatılamazsa İngiliz Hükümetinin kendi planını yapıp kimsenin onayını aramadan yürürlüğe koymasını önerdi. Hükümet de Vali Foot'un bu yaklaşımını benimseyerek yeni bir Kıbrıs planı hazırlamaya koyuldu⁶⁸¹.

⁶⁷⁸ TNA, FO 371/136279, RGC 1010/11.

⁶⁷⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 361-365.

⁶⁸⁰ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.218-219.

⁶⁸¹ Foot, *A Start in Freedom*, s.167-168.

Başpiskopos Makarios ile Yunanistan Hükümetinden olumsuz cevap alan İngiliz Hükümeti, Foot Planını bir de Türkiye Hükümetinin görüşüne sundu. İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd da 27 Şubat'ta Londra'daki Türk Büyükelçisi M. Nuri Birgi'yle konuyu görüştü. Bakan Lloyd, bu görüşmede askerî üs konusuyla ilgili üç olasılıktan söz etti. Birinci olasılığa göre İngiliz Hükümeti, Kıbrıs'tan çekildiği takdirde elinde bulundurduğu askerî üssün tamamını veya bir kısmını Türkiye'ye bırakabilirdi. İkinci olasılığa göre Kıbrıs, özerk yönetime geçtikten sonra Türkiye'ye bir askerî üs verilebilirdi. Üçüncü olasılık da Türkiye'ye şimdiden bir askerî üs vermektir. Fakat Selwyn Lloyd, bu üçüncü olasılığın zamanlama bakımından uygun olmadığı görüşündeydi. Ayrıca İngiliz Bakan, öncelikle askerî üs kavramının belirlenmesi gerektiğini düşünüyordu. Meselâ askerî üs adı altında Kıbrıs'ın büyük bir bölümünün Türkiye'ye verilmesi, Rumlar ile Yunanlarca kabul görmeyebilirdi. Büyükelçi Birgi ise askerî üs karşılığı taksimden vazgeçmeyeceklerini; bu sebeple bu önerileri kabul etmelerinin mümkün olmadığını belirtti. Ayrıca Türkiye olarak taksimi Kıbrıs Türk Toplumunun özerk yönetimde Rum çoğunluğunun egemenliği altına girmesini istemedikleri için talep ettiklerini söyledi. Bakan Lloyd, adadaki Türklerin geleceğini güvence altına almak için taksimden başka yolların da olduğu karşılığını verdi. Büyükelçi Birgi, buna cevaben Yunan emperyalizmine karşı güvence sağlamak için Kıbrıs'ta şimdiden bir Türk askerî üssü olmasını istemekle birlikte Kıbrıslı Türklerin self-determinasyon hakkı güvence altına alınırsa Kıbrıs Sorununun Türkiye için çözülmüş olacağını ifade etti⁶⁸².

İngiltere ile Türkiye arasında bu görüşmeler olurken Kıbrıs Sömürge Valisi Foot da muhtemelen adada sükûneti sağlamak ve yeni müzakerelerin önünü açmak için farklı bir yöntem denerdi. Vali, 18 Nisan'da Albay Grivas'a EOKA mensubu bir avukat olan Glafkos Kliridis aracılığıyla bir mektup gönderdi. Vali Foot, mektubunda Yorgo Grivas'tan silahlı eylemlerini durdurmasını istiyor; EOKA Liderine baş başa görüşmeyi öneriyordu⁶⁸³. Albay Grivas, bu mektup üzerine 21 Nisan'da bir bildiri yayınladı. Bildiride eğer İngiliz Hükümeti, Kıbrıslı Rumlarla müzakereleri başlatmak için gereken adımları atmazsa İngilizlere karşı yeniden genel saldırı başlatacakları uyarısında

⁶⁸² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 366-367.

⁶⁸³ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.138-139; Foot, *A Start in Freedom*, s.153-154.

bulundu⁶⁸⁴. EOKA, Rumları da İngiliz mallarını boykot etmeye çağırdı. Ayrıca örgüt; İngiliz araçlarına ve binalarına sabotajlar düzenlemeye, İngiliz subaylarını öldürmeye başladı. Cezaevleri ve tutuklu kamplarında bulunan EOKA üyeleri ve sempatizanları da bu eylemlerle eşzamanlı olarak Yunan bayraklı eylemler yapıyor ve sık sık isyanlar çıkarıyorlardı⁶⁸⁵.

EOKA'nın bir diğer hedefi de Türkler oldu. Yorgo Grivas'ın emriyle Rum Sivil Muhafız Örgütü (RSMÖ) kuruldu ve bu örgütün başına Glafkos Kliridis getirildi. RSMÖ'nün amacı; Türklerin Rum dükkânlarına yönelik tahrip ve yağma eylemlerine karşı Rumların kendi yerlerini terk etmemelerini sağlamak ve böylece taksimin fiilen gerçekleşmesine engel olmaktı⁶⁸⁶. EOKA'nın Türkler aleyhindeki bu hareketi sonucu iki toplum arasında yeniden alevlenen gerginlik, 18 Nisanda yaşanan bir olayla daha da arttı. Lefkoşa'nın Rum kesiminde kalan Ömeriye Camisinin bitişiğindeki Türk mezarlığında bilinmeyen kişilerce yangın çıkarıldı. Türkler, bu eylemin kendilerine yönelik yeni bir EOKA saldırısının işareti olduğunu düşünüp öfke ve endişeye kapıldılar.

Mezarlığın yakılması olayı, Türkiye kamuoyunun da tepkisini çekti. Hatta Türkiye'deki üniversiteler, sendikalar ve dernekler; Kıbrıslı Türklere manevi güç kazandırmak ve yalnız olmadıklarını hissettirmek için adaya çok sayıda Türk bayrağı gönderdiler. Arkasında Türkiye'nin desteğini hisseden Kıbrıs Türk Toplumuna da 23 Nisanda Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramını daha coşkulu kutladı. Bu kutlamalarda her yer, Türkiye'den gönderilen bayraklarla donatıldı. Ayrıca kutlamalarda tüm Türk okulları, 1931 İsyanından bu yana ilk kez tatil edildi. Türk öğrenciler de bando, bayrak ve yaftalarla yürüyüşler yapıp millî giysiler içinde folklor gösterileri sergilediler⁶⁸⁷. Lefkoşa'daki kutlamalarda ise KTP Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük ile KTKF Başkanı Rauf R. Denktaş başta olmak üzere Türk toplum önderlerinin ve çoğu öğrenci yaklaşık 10.000 kişinin katıldığı bir törenle Cirit Hisarı Meydanının adı Taksim Meydanı olarak değiştirildi. Bu da Kıbrıs Türk Toplumunun taksim tezini benimsediğini gösteren bir simge oldu. Bu arada üniversite öğrencileri ve gazetecilerden oluşan bir heyet, 23

⁶⁸⁴ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.139.

⁶⁸⁵ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 372-373.

⁶⁸⁶ Gazioğlu, *a.g.e*, s. 372-373.

⁶⁸⁷ TNA, FO 371/136280.

Nisan kutlamalarına konuk olarak katılmak için Türkiye’den Kıbrıs’a gelmişti. Bu heyet, KTKF Başkanı Rauf R. Denktaş’la birlikte adanın çeşitli yerlerinde Türk köylüsünü ziyaret edip moral verici konuşmalar yaptı⁶⁸⁸.

İngiliz askerleri ise Nisan ayı boyunca Türk bayraklarını asıldığı yerden indirme ve yırtma eylemlerine devam ettiler. Rumlar da Rum köylerinin içinden geçen Türk otomobillerine saldırıyorlardı. Nitekim bir Türk yolcu otobüsü, Lefkoşa’nın Pirgo köyünün içinden geçerken Rumlar tarafından önü kesildi. Otobüse saldıran Pirgolu Rumlar, bir Türk yolcuyu yaraladılar. Ayrıca Türklere hakaret ettiler ve bir daha bu köyden geçerlerse öldürülecekleri tehdidinde bulundular. Bu saldırı karşısında Dr. Küçük ile Rauf R. Denktaş; Vali Foot’a birer telgraf göndererek Rumların bu hareketini protesto ettiler ve Türklerin tedhişten korunmasını ve güvenliğinin sağlanmasını istediler⁶⁸⁹.

Kıbrıslı Türkler, Rumların tehdidine maruz kalırken Vali Foot, hazırlanmakta olan yeni İngiliz planını görüşmek üzere mayıs ayı başlarında Londra’ya gitti. İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd da 15 Mayıs’ta Avam Kamarasında yaptığı konuşmada yeni Kıbrıs planını en geç 17 Haziranda açıklayacaklarını söyledi⁶⁹⁰. Kıbrıslı Türkler ise yeni plan açıklanmadan önce taksim konusundaki kararlılıklarını bir kere daha göstermek istediler. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramını da bu kararlılığı ifade etmek için bir fırsat olarak değerlendirdiler. Böylece Türkler, 19 Mayıs’ta 23 Nisandakine benzer coşkulu ve görkemli törenler yaptılar⁶⁹¹. Bu törenlere katılan konuşmacılar da konuşmalarında taksim tezinin Türk tarafının son fedakârlığı olduğunu vurguladılar.

Bu esnada Vali Foot, Londra’daki temaslarını tamamlayarak 20 Mayıs’ta Kıbrıs’a döndü. Ertesi gün Dr. Fazıl Küçük ve Rauf R. Denktaş’la bir görüşme yapan Vali, Dr. Küçük’e İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd’un bir mektubunu sundu. Bakan Lennox-Boyd, mektubunda KTP Liderinden yeni İngiliz planı açıklanıncaya dek Kıbrıs’taki asayişin sağlanmasına yardımcı olmasını istiyordu. Dr. Küçük ise Vali

⁶⁸⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 374-383.

⁶⁸⁹ Gazioğlu, *a.g.e.*, s. 374-383.

⁶⁹⁰ *HC Deb 19 May 1958 vol 588 c891*,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1958/may/19/cyprus#S5CV0588P0_19580519_HOC_225 (14 Mayıs 2016).

⁶⁹¹ *TNA, FO 371/136280*.

Foot'a taksim tezi dışında bir görüşü savunmalarının mümkün olmadığını vurguladı. Ayrıca Dr. Küçük ile Rauf R. Denktaş; Kıbrıs Türk Toplumunun Haziran ayının ortalarına doğru kendi belediyelerinin kuruluşunu tamamlayacağını söylediler⁶⁹².

Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker ise Londra'nın talimatı doğrultusunda Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel'e yeni İngiliz planının ana hatlarını sundu. Bunun üzerine Türkiye Hükümeti, planla ilgili değerlendirmeler yapmak amacıyla 22 Mayıs'ta Dr. Küçük ile Rauf R. Denktaş'ı Ankara'ya çağırdı. Dr. Küçük ile Rauf R. Denktaş da ertesi gün Ankara'ya giderek Türk hükümet yetkilileriyle yeni İngiliz planını görüştüler. 27 Mayıs'ta da Cumhurbaşkanı Celâl Bayar ile görüşüp Kıbrıs'taki son durumu anlattılar. Celâl Bayar da Dr. Küçük ile Rauf R. Denktaş'a Kıbrıs Sorununu taksim yoluyla çözeceklerine dair söz verdi. 31 Mayıs'ta Dr. Küçük ile Rauf R. Denktaş; Gazeteciler Cemiyetinde düzenledikleri ortak basın toplantısında adada iki ayrı toplum olduğunu ve Türklerin Rum baskılarına ve saldırılarına maruz kaldıklarını, bu sebeple taksimden başka hâl çaresi kalmadığını öne sürdüler. Daha sonra İstanbul'a geçerek 3 Haziran'da Başbakan Menderes'le bir görüşme yaptılar. Dr. Fazıl Küçük, bu görüşmenin ardından basına verdiği demeçte özerkliğin Kıbrıs'ı enosis'e götüreceğini savundu. Ayrıca Kıbrıs Sorunu, taksim lehine çözülmezse Türklerle Rumlar arasında çatışmalar çıkabileceği uyarısında bulundu⁶⁹³.

Dr. Küçük ile Rauf R. Denktaş; Türkiye'de bulundukları sırada 3 Haziran gecesi Girne'de bir Türk okulu, Rum gençlerinin saldırısına uğradı. Bir grup Rum genci, okulun pencerelerini kırıp içeri girerek Atatürk fotoğrafını parçaladı ve duvarlara "EOKA" yazdı⁶⁹⁴. Bunun üzerine KTP Genel Sekreteri Osman Örek, Vali Foot'a bir protesto telgrafi gönderdi. Osman Örek, telgrafında Rumların bu tarz hareketlerinin önlenmemesi durumunda çıkacak Türk-Rum çatışmalarından İngiliz Sömürge Yönetiminin sorumlu olacağını bildiriyordu. Bu gelişmeler olurken Türkiye Hükümeti, yeni İngiliz planını daha iyi inceleyebilmek için Dr. Küçük'ün Türkiye'de kalmasını istedi. Rauf R. Denktaş ise 5 Haziran'da Kıbrıs'a döndü.

⁶⁹² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 374-383.

⁶⁹³ *Milliyet*, 4 Haziran 1958, s.1 ve 3.

⁶⁹⁴ TNA, CO 926/619, 316 no.'lu telgraf.

Dönüşünde Dr. Küçük'ün evinin önünde toplanan kalabalığa konuşan Rauf R. Denктаş, İngilizlerin yeni özerklik planının Kıbrıs'ı Yunan egemenliği altına sokacağını ileri sürdü. Ardından önce İngiliz Sunday Dispatch gazetesine demeç verdi, sonra da Kıbrıs Sömürge Müsteşarı John Reddaway'le görüştü. Rauf R. Denктаş, gerek Sunday Dispatch'a verdiği demeçte, gerekse John Reddaway'le görüşmesinde özerkliğin Kıbrıs'a Rum çoğunluğuna dayalı bir parlamento getireceğini ve bu parlamentonun da enosisi ilan edeceğini savundu. Ayrıca Türkiye kamuoyunun taksim konusunda çok duyarlı olduğunu; bundan dolayı Türkiye Hükümetinin taksimden başka bir hâl çaresini kabul etmesinin mümkün olmadığını sözlerine ekledi⁶⁹⁵.

Yeni İngiliz planıyla ilgili bu görüşmeler devam ederken Kıbrıs'ta yaşanan bir olay, Türklerle Rumlar arasında daha şiddetli çatışmalara sebep oldu. 7 Haziran gecesi başkent Lefkoşa'da bulunan Türkiye Haberler Bürosunun verandasına bomba atıldı⁶⁹⁶. Bu eylem sonucu binanın duvarlarında ve pencerelerinde hasar oluştu. Olay, Lefkoşa'nın Türk ve Rum kesimlerinde duyulunca her iki tarafta da heyecan ve endişe yarattı. Türkler Rumların, Rumlar da Türklerin saldırısına uğradıklarını sanarak harekete geçtiler. RSMÖ Başkanı Glafkos Kliridis'in öncülüğündeki Rumlar, bir Türk mahallesi olan Tahtakale'ye doğru yürüyüş başlattı. Bunu haber alan Tahtakaleli Türkler de Rumların karşısına çıktı. Daha sonra aralarında çatışma yaşandı. İngiliz Sömürge Yönetimi, başkentte sokağa çıkma yasağı koyduysa da çatışmaların önünü alamadı. Ertesi sabaha kadar süren çatışmalarda Rumlara ait bir spor kulübü binası, iki fabrika, iki satış mağazası, bir kereste dükkânı ve dokuz ticarethane yakılarak tahrip edildi. Olaylarda iki Rum öldürülürken çok sayıda Türk ve Rum da ağır yaralandı⁶⁹⁷.

Aynı gün Lârnaka'da da Türklerle Rumlar arasında çatışmalar oldu. Lârnaka olaylarında iki Rum öldürüldü, altı Rum ise ağır yaralanarak hastaneye kaldırıldı. Olaylardan ötürü Lârnaka'da sokağa çıkma yasağı ilan edildi ve Lefkoşa'da olduğu gibi Türk ve Rum kesimleri dikenli tellerle birbirinden ayrıldı. Limasol'da ise yaklaşık 10.000 Türkün katıldığı bir taksim mitingi yapıldı. Mitingde konuşan KTP Limasol Şubesi Başkanı Dr. Nazif Denizer, taksim için sonuna kadar mücadele edeceklerini

⁶⁹⁵ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 374-383.

⁶⁹⁶ Murat Çalışkan, "The Development of Inter-communal Fighting in Cyprus:1948-1974", (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, ODTÜ SBE, 2012), s.79.

⁶⁹⁷ Aydın Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi*, İstanbul: Seçil Ofset, 1999, s.248-251.

vurguladı. Dr. Denizer, konuşmasını yaparken de göğsündeki İngiliz madalyasını çıkarıp yere attı. Limasol'daki miting olaysız sona erdi; ancak olayların çıktığı yerlerde bomba, tabanca, otomatik silah vs. kullanılması her iki toplumun da bir süredir silahlı çatışmaya hazırlık yaptığının kanıtı olarak görüldü⁶⁹⁸.

İngiliz Sömürge Yönetimi ise olayları yatıştırdıktan sonra ek tedbir olarak 8 Haziran sabahından itibaren Lefkoşa'daki Türk Konsolosluğu ve Türk Haberler Bürosunu İngiliz askerleriyle koruma altına aldı. Ardından Vali Foot, önce Türk Başkonsolosu Burhan Işın'la görüştü; sonra da KTKF Başkanı Rauf R. Denктаş'ın başkanlığındaki bir heyeti kabul etti. Vali, heyetle görüşmesinde 7-8 Haziran olaylarından Türkiye Hükümetini ve Türk toplum önderlerini sorumlu tuttu. Ayrıca Kıbrıs Türk heyetinden bomba atma olayını ve akabinde çıkan çatışmaları kınayan bir açıklama yapmasını istedi. Heyet ise olaylardan Türk toplum önderlerinin sorumlu oldukları iddiasını reddettiği gibi bombanın Türkler tarafından atıldığı izlenimini uyandıracak bir açıklama da yapamayacağını belirtti⁶⁹⁹. Ancak Vali Foot'un bunda ısrar etmesi üzerine Kıbrıs Türk heyeti, hemen orada bir açıklama metni hazırlamak zorunda kaldı. Ama bu metin, Vali'yi tatmin etmedi ve bundan dolayı görüşme, hayli gergin bir havada sona erdi. Ertesi gün Vali Foot, Kıbrıs Türk heyetiyle bir görüşme daha yaptı. Bu görüşmede Rauf R. Denктаş; olaylarla ilgili araştırma yaptıklarını, bomba eyleminin ve sonrasında patlak veren çatışmaların önceden planlandığına ilişkin bir bilgiye ulaşmadıklarını söyledi. Bunun yanı sıra Türklerin planlı bir saldırı karşısında olduklarını; bu sebeple Türk köylerinin korunması ve ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli önlemlerin alınması gerektiğini ifade etti. Vali Foot ise bu konuda bir söz vermediği gibi çatışmalardan Kıbrıslı Türklerin sorumlu olduğunu tekrarlardı. Vali, toplantının sonunda da Türk tarafından üç istekte bulundu. Bu istekler şunlardı:

- a) Türkiye gazetelerinin Kıbrıs'la ilgili kışkırtıcı yayın yapmalarına sebep olacak söz ve davranışlardan kaçınılacaktı;
- b) Türkiye'de bulunan Dr. Küçük'le görüşülerek adada can kaybına yol açacak kışkırtıcı konuşmalardan kaçınması sağlanacaktı;

⁶⁹⁸ Akkurt, **Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi**, s.248-251.

⁶⁹⁹ Yıllar sonra Rauf R. Denктаş; yabancı bir televizyon kanalına yaptığı açıklamada bombayı iki Türk gencinin attığını, kendilerinin ise bunu çok sonra öğrendiklerini söylemiştir; Akkurt, **Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi**, s.252-254; Kasımoğlu, **Eski Günler Eski Defterler**, s.80-82.

c) Tüm kasaba ve köylerdeki Türklerden soğukkanlı ve sakin olmaları istenecekti.

Sir Hugh Foot, heyetten bu isteklerde bulunurken İngiliz Hükümeti de Ankara'dan Kıbrıslı Türkler ile Türkiye basını üzerinde nüfuzunu kullanıp “tedhiş ve kışkırtıcı propagandadan kaçınmalarını” sağlamasını istedi ⁷⁰⁰. Yunanistan Hükümeti ise Kıbrıs'taki son olayları görüşmek üzere NATO Daimî Konseyini toplantıya çağıracağını açıkladı. Ayrıca BM'deki Yunan delegesi Christian X. Palamas, BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld'u Kıbrıs'taki Türk-Rum çatışmaları hakkında bilgilendirdi. Başpiskopos Makarios da 9 Haziranda yaptığı açıklamada adadaki olaylar yüzünden Türkiye Hükümeti ile Kıbrıs Türk Toplumunu suçladı.

Kıbrıs'ta ise Türklerle Rumlar arasındaki çatışmalar devam ediyordu. Rumlar, 9 Haziranda Lefkoşa'da Peyker Ahmet adında bir Türk kadını öldürürken kocası Ahmet Mustafa'yı da ağır yaraladılar. Aynı gün Lefkoşa'ya bağlı Kaymaklı bölgesinde bir Türk polisi, Rumlar tarafından öldürüldü. Olaydan sonra başkentte çıkan ve iki gün süren çatışmalarda 4 Rum ile 2 Türk hayatını kaybetti. Ayrıca Lefkoşalı Rumlar, bir yandan Türklere ait binalara ve camilere bombalar atarken diğer yandan yollarda pusu kurup Türk otobüslerine saldırdılar. Bu saldırılara karşı Lefkoşalı Türkler de Belediye Pazarını basarak Rumların satış yerlerini ve dükkânlarını tahrip ettiler ve bir Rum belediye şoförünü öldürdüler⁷⁰¹.

Yaşanan bu olaylar üzerine Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, 9 Haziranı 10'una bağlayan gece Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker'i makamına çağırarak Kıbrıs Türk Toplumunun güvenliğinin sağlanması için gerekli önlemlerin alınmasını istedi. Ertesi gün Büyükelçi Bowker, Dışişleri Bakanı Zorlu'ya Kıbrıs'ın 6 büyük kasabasında sıkıyönetim ilan edildiği ve asayiş sağlamak için çok sayıda İngiliz askerinin görevlendirildiği bilgisini verdi. Aynı gün Başbakan Menderes, İngiliz Büyükelçisini kabul ederek adadaki son durumu ve yeni İngiliz planını görüştü. Ayrıca Türkiye Hükümeti, gerek NATO gerekse BM nezdinde girişimlerde bulunarak Kıbrıs'taki çatışmalara dikkat çekti ve iki toplumun bir arada yaşama imkânı kalmadığı görüşünü tekrarladı. 11 Haziranda da hükümet, yayınladığı bir bildiriyle adadaki Türk-

⁷⁰⁰TNA, CO 926/619, İngiliz Sömürgeler Bakanlığının Sir Hugh Foot'a gönderdiği 21 Haziran tarihli ve 963 no.'lu telgraf.

⁷⁰¹Akkurt, **Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi**, s.248-261.

Rum çatışmalarının Ankara tarafından kışkırtıldığı iddialarına cevap verdi. Bildiriye göre EOKA, Türklere tedhiş uyguluyor ve düşmanlık yapıyordu. İngiliz güvenlik güçleri ise Türkleri korumadığı gibi onlara haksız muamelelerde bulunuyordu. İngiliz Hükümeti de Türkleri istemedikleri hâlde Rumlarla işbirliğine zorluyordu. Ayrıca Londra'nın Türklere hiç bilgi vermeden Kıbrıs Sorununun ilgili taraflarına yeni bir Kıbrıs planı sunacağını açıklaması, Kıbrıs Türk Toplumunu ile Türkiye'yi endişelendiriyordu. Tüm bunlar da adadaki Türk-Rum çatışmalarının başlıca sebeplerini oluşturuyordu. Bildirinin sonunda ise İngiliz Hükümetinden Kıbrıs Sorununun tek çözüm şekli olarak taksim tezini kabul etmesi isteniyordu.

Kıbrıs'ta ise Rum belediye başkanları, muhtemelen son günlerde çıkan çatışmalardan Türkleri sorumlu tuttukları için İngiliz Sömürge Yönetimine telgraflar gönderip Türk toplum önderlerinin tutuklanmasını istediler. Rumlarla aynı düşünceyi paylaştığı anlaşılan Sömürge Hükümeti de 11 Haziranda aralarında çok sayıda yardımcı polisin de olduğu yüzlerce Türk gencini gözaltına alıp tutuklu kamplarına gönderdi. Buna tepki gösteren Türk kadınları, ertesi gün Lefkoşa Polis Müdürlüğü'nün önünde toplandılar. Daha sonra tel örgüleri ve barikatları aşip İngiliz bayrağını yaktılar. İngiliz güvenlik güçleri, bu eyleme göz yaşartıcı bombalarla müdahale edince Türk kadınları da askerlere taş atarak karşılık verdiler. Çatışmalarda çok sayıda Türk kadını yaralandı. Bu olay üzerine KTKF Başkanı Rauf R. Denктаş, hem Türk gençlerinin tutuklanmasını hem de Türk kadınlarının yaralanmasını Vali Foot'a telgraf göndererek sert bir dille protesto etti⁷⁰².

İngiliz Sömürge Yönetimi ile Kıbrıslı Türkler arasında gerginlik devam ederken Lefkoşa'ya bağlı Gönyeli bölgesinde de şüpheli bir olay yaşandı. Gönyeli bölgesinin güvenliğinden sorumlu İngiliz polis çavuşu Gill, 11 Haziranda Şillura (Yılmazköy) köyünde iskân eden Türklere saldırı hazırlığı içinde olan 200 kadar silahlı Rumu tutuklayıp silahlarına el koydu ve daha sonra serbest bıraktı. Birkaç saat sonra Çavuş Gill, yaklaşık 250 silahlı Rumdan oluşan başka bir grubun otobüslerle yine Lefkoşa'nın bir köyü olan Ayvasıl'daki (Türkeli) Türklere saldırmaya gittikleri istihbaratını aldı.

⁷⁰² Akkurt, a.g.e, s.248-261.

Bunun üzerine bir polis devriye ekibi, otobüslere yetişerek Rumları araçlarından indirdi ve silahlarına el koydu⁷⁰³.

Ancak gelişmeler, bununla sınırlı kalmadı. Ertesi gün Çavuş Gill, Rumların yine Şilluralı Türklere saldırmak üzere oldukları bilgisini aldı. Köye giden Çavuş Gill, yakınlardaki Kondemenos (Kördemen) köyünden 35 Rumu dere yatağında mevzilenmiş hâlde buldu. Rumlar, Şilluralı Rumları Türklerin saldırısından korumak için orada bulunduklarını iddia ettiler⁷⁰⁴. Ancak durumdan şüphelenen İngiliz Çavuş, bu 35 Rumu tutuklayıp Yerolakko (Alayköy) polis karakoluna götürdü. Daha sonra tutuklu Rumların aleyhinde yasal işlem yapılabilmesi için Lefkoşa Polis Merkezine götürülmeleri kararlaştırıldı. Konvoy yola çıktığı sırada Lefkoşa Polis Merkezi, Türk kadınlarının bina önünde eylem yapmakta olduklarını; bu sebeple tutuklu Rumların getirilmesinin uygun olmadığını telsizle bildirdi⁷⁰⁵. Bundan sonra *The Times* gazetesinin Lefkoşa Muhabirinin belirttiğine göre konvoyla 35 Rumun silahsızlandırılması ve Kondemenos'daki evlerine yürüyerek dönmek üzere serbest bırakılması emri verildi⁷⁰⁶. Kıbrıs Sömürge Valisi Foot ise anılarında tutukluların nereye götürüleceği konusunda bir emir karmaşası yaşandığını; bu sebeple tutuklu Rumların bir Türk köyü olan Gönyeli civarında serbest bırakıldıklarını anlatır⁷⁰⁷. Böylece İngiliz askerî konvoyu, Rumları silahsızlandırıp Gönyeli civarında serbest bıraktı. Daha sonra İngiliz askerleri, Rumlar gözden kayboluncaya kadar orada beklediler. Araştırmacı Aydın Akkurt'un anlatımına göre serbest kalan Rumlar, köylerine geri dönecekleri yerde Yerolakkolu Rumlarla birleşip silahlanarak Kanlıköy'de oturan Türklere saldırdılar ve ekinlerini ateşe verdiler. Bunun üzerine Gönyeli'deki Türkler, Kanlıköylü Türklere yardıma koşup Rumlarla çatıştılar⁷⁰⁸. Bir başka araştırmacı Nancy Crawshaw'un anlatımına göre de yolda bekleyen İngiliz askerleri, kısa bir süre sonra karşıdaki tepeden alevler ve dumanlar yükseldiğini gördü. Bu esnada Gönyelili Türkler de ekinlerin Rumlar

⁷⁰³ Akkurt, *a.g.e.*, s.262; Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.288-289.

⁷⁰⁴ "Seven Cypriots Dead in Village Battle, Night of Communal Strife", *The Times* (London, England), Saturday, Jun 14, 1958; pg. 6; Issue 54177.

⁷⁰⁵ "Seven Cypriots Dead in Village Battle, Night of Communal Strife", *The Times* (London, England), Saturday, Jun 14, 1958; pg. 6; Issue 54177; Foot, *A Start in Freedom*, s.172.

⁷⁰⁶ "Seven Cypriots Dead in Village Battle, Night of Communal Strife", *The Times* (London, England), Saturday, Jun 14, 1958; pg. 6; Issue 54177.

⁷⁰⁷ Foot, *A Start in Freedom*, s.172.

⁷⁰⁸ Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi*, s.263.

tarafından ateşe verildiğini sanıp hemen oraya toplandılar. Bunun üzerine İngiliz askerlerinin başındaki Teğmen Baring, barikat kurdurarak Gönyelilerin daha fazla ilerlemesini önledi. İngiliz Teğmen, daha sonra ne olduğunu görmek için dumanların yükseldiği tepeye doğru ilerledi. Teğmen Baring, bu esnada karşı taraftan motosikletle gelen iki Türk gördü. Bundan kuşku duyan İngiliz Teğmen, iki Türkü tedbir amacıyla tutukladı. İngiliz Teğmen; olay yerine vardığında ise serbest bırakılan Rumların bir kısmını ölü, bir kısmını da yaralı hâlde buldu. Nancy Crawshaw'a göre Rumlara Türkler tarafından pusu kurulmuştu. *The Times*'a konuşan bazı Rumlar da 35 Rumun Gönyeli civarında kasıtlı olarak serbest bırakıldığını ileri sürdü⁷⁰⁹. Olaydan yaralı olarak kurtulan Rumlar ise bir grup Türkün kendilerine saldırdığını ve bir motosikletli Türkün de üzerlerine ateş açtığını iddia etti. Ancak Sömürge Hükümeti, yaptığı resmî açıklamada olay yerinde tek bir Türkün bile olmadığını öne sürdü⁷¹⁰. Bununla birlikte Vali Foot, anılarında Rumların nereden çıktığı belli olmayan Türkler tarafından saldırıya uğradıklarını iddia etmektedir⁷¹¹. Ne var ki, İngiliz Sömürge Yönetimi, olaydan sonra yaptığı soruşturmada Türklerin aleyhine yeterli kanıt bulamadı. Böylece olayla ilgili tutuklanıp yargılanan sekiz Türk beraat etti⁷¹². Ayrıca ölü ve yaralı sayısı hakkında da kesin bilgi elde edilemedi. Nitekim *The Times*'ın Lefkoşa Muhabirine göre 7 Rum yaşamını yitirdi⁷¹³. Araştırmacı yazar Nancy Crawshaw'a göre de 4 Rum olay yerinde, 4 Rum da hastanede öldü⁷¹⁴. Vali Foot'a göre ise 4 Rum olay yerinde, 4 Rum hastanede hayatını kaybetti. Ağır yaralı 5 Rum da hastanede tedavi edildi⁷¹⁵.

11-12 Haziran günlerinde meydana gelen bu olaylar üzerine İngiliz Hükümeti, Kıbrıs'ın iç güvenliğinin sağlanmasında Sömürge Hükümetine yardımcı olmak için 14-15 Haziranda adaya takviye kuvvet gönderdi. Bu arada Kıbrıs'taki gelişmeleri dikkate alan Türkiye kamuoyu da hükümetin taksim tezini destekleyen mitingler düzenlemeye başladı. Yunanistan Hükümeti ise taksim mitingleri sırasında saldırıya uğrayacakları

⁷⁰⁹ Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.289-290.

⁷¹⁰ "Seven Cypriots Dead in Village Battle, Night of Communal Strife", *The Times* (London, England), Saturday, Jun 14, 1958; pg. 6; Issue 54177.

⁷¹¹ Foot, *A Start in Freedom*, s.172.

⁷¹² Gazioğlu, *a.g.e.*, s. 387-395.

⁷¹³ "Seven Cypriots Dead in Village Battle, Night of Communal Strife", *The Times* (London, England), Saturday, Jun 14, 1958; pg. 6; Issue 54177.

⁷¹⁴ Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.290.

⁷¹⁵ Foot, *A Start in Freedom*, s.172.

gerekçesiyle İzmir'deki NATO karargâhında görevli tüm Yunanlı subayları aileleriyle beraber 14 Haziran gecesi uçakla Atina'ya taşıdı⁷¹⁶.

Kıbrıs'taki olaylar ekseninde bu gelişmeler olurken İngiliz Hükümeti, 10 Haziranda yeni Kıbrıs planını Ankara ile Atina'nın bilgisine sundu. Ayrıca planın birer nüshasını Ankara ve Atina'daki büyükelçileri aracılığıyla Dr. Fazıl Küçük'e ve Başpiskopos Makarios'a iletti. Bu arada Yunanistan'da sürmekte olan hükümet kurma çalışmalarını göz önünde bulunduran NATO Genel Sekreteri Paul Henri-Spaak, Yunanistan'da hükümetin henüz kurulmadığını dikkate alarak 16 Haziranda İngiliz Başbakanı Harold Macmillan'a yeni planın açıklanmasını 48 saat ertelemesi ricasında bulundu⁷¹⁷. Bunun üzerine Başbakan Macmillan, Avam Kamarasının 17 Hazirandaki oturumunda yeni planı iki gün sonra açıklayacaklarını duyurdu⁷¹⁸.

Bu arada Başbakan Menderes, 14 Haziranda İngiliz Başbakanı Macmillan'a gönderdiği mesajda yeni Kıbrıs planının kabul edilemez olduğunu ve Türkiye'nin taksimden başka çözümü kabul etmeyeceğini bildirdi. Ancak ABD'nin araya girip Ankara'ya daha ılımlı davranması yönünde telkinde bulunması üzerine Türkiye Hükümeti, planı görüşmeyi kabul etti⁷¹⁹. 16 Haziranda ise TBMM, gizli bir oturum yapıp İngiliz planını tartıştı. Bu oturumda Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, planın içeriği hakkında bilgilendirme yaptı. Aynı oturumda Bursa Milletvekili Halûk Şaman da bir önerge sundu. Bu önerge, oy çokluğuyla kabul edildi. Önergede gerek Kıbrıs'taki barış ve huzurun, gerekse uluslararası ilişkilerdeki dostluk ve anlayış havasının yeniden sağlanması için taksimi kabul etmenin ve adada uygulamanın zorunlu olduğu savunuluyordu⁷²⁰. Taksim tezi, 20 Aralık 1956'da Türkiye Hükümeti, 14 Mayıs 1957'de de DP Meclis Grubu tarafından resmî tez olarak kabul edilmişti. TBMM'nin 16 Haziran 1958 tarihli kararıyla ise Türkiye'nin Kıbrıs siyaseti bakımından ileri bir aşamaya geçtiği söylenebilir. Zira bu kararlar Türkiye'nin iktidarı ve muhalefetiyle taksim tezinin etrafında birleştiği, taksim tezinin meşru bir zemine oturduğu ve yalnızca hükümetin değil, Türk Milletinin de

⁷¹⁶ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.231-232.

⁷¹⁷ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 395-396.

⁷¹⁸ HC Deb 17 June 1958 vol 589 cc897-900, http://hansard.millbanksystems.com/commons/1958/jun/17/cyprus-2#S5CV0589P0_19580617_HOC_226 (14 Mayıs 2016).

⁷¹⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.403.

⁷²⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:XI, C. 4, İçtima:1, Seksen birinci İnikat, 16 Haziran 1958, s.496-497, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d11/c004/tbmm11004081.pdf> (15 Mayıs 2016).

resmî tezi hâline geldiği gözüküyordu. TBMM kararI, Kıbrıs'ta da yankı buldu. KTKF Başkanı Rauf R. Denктаş, Kıbrıs Türk Toplumunu olarak karara destek verdiklerini açıkladı⁷²¹.

Kıbrıs Rum Toplumunu ile Yunanistan Hükümetinde ise bir tedirginlik hâli gözlenmekteydi. Bu tedirginliğin başlıca iki sebebi olduğu anlaşılyordu. Birinci sebep, Kıbrıslı Rumlar ile Yunanların yeni İngiliz planında Rumlara self-determinasyon hakkı tanınmayacağı kuşkusunu taşımalarıydı. Bir diğer sebep ise Rumların iki toplum arasında cereyan eden çatışmalardan endişe duymalarıydı. Nitekim Kitium Piskoposu ve Başpiskopos Vekili Anthimos, 15 Haziranda Atina'ya gelip Yunanistan Dışışleri Bakanı Averoff-Tossizza'yla görüştüğünde bu konudaki kaygılarını dile getirdi. Yunanistan Dışışleri Bakanının iddiasına göre öfkeli olan Kitium Piskoposu, yakında Rumların katledileceğini; EOKA Lideri Grivas güçsüz, Yunanistan da Türkiye'yle savaşımaya isteksiz olduğu için hiç kimsenin Rumları koruyamayacağını ileri sürdü. Piskopos Anthimos'un bu ifadeleri, Evangelos Averoff-Tossizza'yı da endişelendirdi⁷²². Rumlar ile Yunanistan'da bu endişeler öne çıkarken İngiliz Hükümeti de Kıbrıs'la ilgili yeni planını açıklamak üzereydi.

4.6. Macmillan Planı ve İlgili Tarafların Tutumu

İngiliz Hükümeti, yeni Kıbrıs planını kamuoyuna açıklayana kadar adada Türk-Rum çatışması doruğa çıkmış; Türk-Yunan ilişkileri de iyice gerilmişti. Nihayet İngiliz Başbakanı Harold Macmillan, daha sonra kendi adıyla anılacak olan yeni planı Avam Kamarasının 19 Haziran 1958'deki toplantısında açıkladı. Başbakan Macmillan'ın açıklamasına göre yeni plan, şu dört temel amaca dayanıyordu:

- a) Tüm Kıbrıs halkının çıkarlarına en iyi şekilde hizmet etmek;
- b) Hem adadaki iki toplum hem de Türkiye ile Yunanistan tarafından kabul edilebilir, kalıcı bir çözüm bulmak;
- c) Kıbrıs'taki İngiliz askerî üslerinin geleceğini güvence altına almak;

⁷²¹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 397.

⁷²² Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.231.

- d) İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında barış, güvenlik ve işbirliğini güçlendirmek⁷²³.

Başbakan Macmillan, bu amaçları ifade ettikten sonra yeni planın hem Kıbrıs'ta Türklerle Rumlar hem de İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında bir ortaklık (partnership) girişimi olduğunu söyledi. Ardından İngiliz Başbakanı, planın ana hatlarını açıkladı. Harold Macmillan'ın belirttiğine göre Kıbrıs Sömürge Valisi'nin yanında biri Türk diğeri Yunanlı olmak üzere iki temsilci bulunacaktı. Bu temsilciler, ortaklık planının işlerlik kazanmasına yardımcı olacaklardı. Ayrıca adada Türklerle Rumların toplumsal işlerinde özerk olacakları temsilî bir hükümet kurulacaktı. Bunun yanında hem Türklere hem de Rumlara çifte vatandaşlık hakkı tanınacaktı. Buna göre Türklerle Rumlar, İngiliz vatandaşlığının yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti veya Yunanistan vatandaşı da olabileceklerdi. Ortaklık Planının işleyebilir hâle gelebilmesi için ise Kıbrıs'ın siyasi statüsü 7 yıl boyunca aynı kalacaktı. Temsilî hükümet ile toplumsal özerklik de hem her iki toplumun hem de Türkiye ile Yunanistan'ın temsilcilerine danışılarak yürütülecekti. Başbakan Macmillan'a göre Ortaklık Planının temel ilkeleri de şunlar olacaktı:

- a) Türklerle Rumların kendi Temsilciler Meclisi olacaktı. Her iki Temsilciler Meclisi de toplumsal işlerde en yetkili yasama organı olacaktı;
- b) Toplumsal işler ve iç güvenlik dışında kalan iç yönetim yetkileri, Vali'nin başkanlığındaki Konseye ait olacaktı. Konsey ise Türkiye ve Yunanistan'ın temsilcileri ile 6 Kıbrıslı bakandan oluşacaktı. Bakanlardan 4'ü Rum, 2'si Türk olacaktı;
- c) Vali'nin her iki toplumun çıkarlarını korumak için kullanacağı özel yetkileri olacaktı. Ayrıca Vali, bu özel yetkilerini Türkiye ve Yunanistan'ın temsilcilerine danışarak kullanacaktı.
- d) Dışişleri, savunma ve iç güvenlik konularında yetki, yine Vali'de olacaktı. Vali, bu yetkilerini yine Türk ve Yunanlı temsilcilere danışarak kullanacaktı;

⁷²³ HC Deb 19 June 1958 vol 589 cc1315-1318, <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1958/jun/19/cyprus> (15 Mayıs 2016); Macmillan, *Riding the storm, 1956-1959*, s.669-670.

- e) Türk ve Yunanlı temsilciler, iki toplumdan birine ayrımcılık yaptığını düşündükleri kanunların tarafsız bir mahkemede incelenmesini isteme hakkına sahip olacaklardı⁷²⁴.

Bu ilkeleri sıralayan İngiliz Başbakanı, planın doğru düzgün uygulanabilmesi için Kıbrıs'ta olağanüstü hâli zaman içinde hafifleterek kaldıracaklarını; hatta Başpiskopos Makarios ile arkadaşlarının adaya dönmesine izin vereceklerini belirtti. Ayrıca Ortaklık Planının Kıbrıs halkına ayrıcalıklar tanıyacağını ve bu ayrıcalıkları güvence altına alacağını söyledi. Ayrıca Başbakan Macmillan'a göre Kıbrıs halkı, bu planla kendi kendini yönetecek ve her iki toplum da özerk olacaktı. Dahası ada halkı, bu planın kazanımlarından yararlanırken İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasındaki dostluk ilişkileri ve ittifak da pekişmiş olacaktı. Böylece Kıbrıs, üç müttefik ülke arasında bir çatışma sebebi değil; bir işbirliği sembolü olacaktı. İngiliz Başbakanı, konuşmasının sonunda da iki koşulun yerine getirilmesi hâlinde İngiltere'nin adadaki egemenliğini Türkiye ve Yunanistan'la paylaşmaya hazır olacağını ifade etti. Birinci koşul, Ankara ile Atina'nın Ortaklık Planının Kıbrıs'ta başarıyla uygulanmasına katkı koymasaydı. İkinci koşul ise İngiliz askerî üslerinin güvence altına alınmasıydı⁷²⁵.

İngiliz Başbakanı Macmillan'ın yeni Kıbrıs planını açıklamasından sonra Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, 19 Haziranı 20 Hazirana bağlayan gece Ankara Radyosunda bir konuşma yaparak Türkiye Hükümetinin Macmillan Planıyla ilgili görüşlerini açıkladı. Dışişleri Bakanı Zorlu, konuşmasında 16 Haziran tarihli TBMM kararına atıfta bulunarak taksimi içermeyen hiçbir bir planı kabul etmelerinin mümkün olmadığını belirtti. Ayrıca İngiliz Hükümetinin taksimle ilgili 19 Aralık 1956 tarihli Avam Kamarası açıklamasına bağlılığını sürdürdüğü konusunda Ankara'ya güvence verdiğini iddia etti. Bunun yanında Bakan Zorlu; en kısa zamanda İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katılacağı bir Kıbrıs konferansı yapılması ve bu konferansta adanın nihai statüsünün belirlenmesi gerektiğini söyledi. Macmillan Planının ise Kıbrıs müzakerelerinin temel belgesi değil, müzakere edilecek belgelerden birisi olabileceğini belirtti. Son olarak Fatin Rüştü Zorlu, İngiliz planıyla taksim fikrinin taksimden ödün

⁷²⁴ HC Deb 19 June 1958 vol 589 cc1315-1318, <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1958/jun/19/cyprus> (15 Mayıs 2016); Macmillan, *Riding the storm, 1956-1959*, s.669-670.

⁷²⁵ HC Deb 19 June 1958 vol 589 cc1315-1318, <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1958/jun/19/cyprus> (15 Mayıs 2016); Macmillan, *Riding the storm, 1956-1959*, s.669-670.

verilmemek şartıyla bağdaşabileceğini ifade etti⁷²⁶. Dışişleri Bakanı Zorlu, Vali'nin yanında Türk temsilci bulundurulması, ayrı toplum meclisleri kurulması ve çifte vatandaşlık hakkı gibi Macmillan Planında yer alan önerileri taksim teziyle bağdaştırılabilecek öneriler olarak görüyor olmalıydı.

Fatin Rüştü Zorlu'nun bu açıklamasından sonra Türk basınından farklı değerlendirmeler geldi. DP'nin yarı resmî yayın organı *Zafer* gazetesi, 21 Haziran tarihli başyazısında İngiliz Hükümetinin Kıbrıs konusunda kararlı bir siyaset izlememesinin İngiliz-Türk ilişkilerini tahrip ettiğini iddia etti⁷²⁷. Ahmet Şükrü Esmer, *Ulus* gazetesinin 21 Haziran tarihli nüshasında Macmillan Planında Kıbrıs'ın 7 yıllık özerklikten sonraki nihai statüsünün kesin olarak belirlenmemesini eleştirdi ve enosis tehlikesinin ancak taksimin antlaşma metnine geçirilmesiyle önlenebileceğini savundu⁷²⁸. Dünya gazetesinin başyazarı Falih Rıfkı Atay da 21 Haziranda çıkan yazısında 7 yıllık bir planın yürümesinin mümkün olmadığı görüşüne yer vermekle birlikte planın Türkiye için bir ilerleme olduğunu öne sürdü. Ayrıca Fatin Rüştü Zorlu'nun üçlü konferans önerisine destek verdi⁷²⁹. *Vatan* gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman ise 22 Haziranda yayımlanan yazısında Macmillan Planında coğrafi olmasa bile fiilî bir taksim çeşnisi olduğu görüşünü dile getirdi⁷³⁰.

Basının yanı sıra muhalefet partileri de Macmillan Planıyla ilgili düşüncelerini ifade ettiler. CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, Kıbrıs'ın bir bütün olarak Türkiye'ye geri verilmesi gerektiğine dair tutumlarını değiştirmediklerini açıkladı⁷³¹. Ana muhalefet partisi CHP'nin Genel Başkanı İsmet İnönü de Dışişleri Bakanı Zorlu'nun taksim teziyle Macmillan Planının bağdaşabileceğine ilişkin demecinin iyi haber olduğunu söyledi. Ayrıca CHP Genel Başkanı, İngiltere ile müzakerelerin kesintiye uğratılmadan sonuna kadar sürdürülmesi gerektiğini belirtti⁷³². Hürriyet Partisi ise 7

⁷²⁶ *Milliyet*, 20 Haziran 1958, s.5.

⁷²⁷ **TNA, CO 926/619**, Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker'in 21 Haziranda Londra'ya gönderdiği 963 no.'lu telgraf.

⁷²⁸ Ahmet Şükrü Esmer, "Kıbrıs Hakkında İngiliz Plânı", **Ulus**, 21 Haziran 1958 Aktaran: Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s.467; **TNA, CO 926/619**, Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker'in 21 Haziranda Londra'ya gönderdiği 963 no.'şu telgraf.

⁷²⁹ Falih Rıfkı Atay, "Plânın açıklanmasından sonra", **Dünya**, 21 Haziran 1958 Aktaran: Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s.468.

⁷³⁰ Ahmet Emin Yalman, "Müzakere masası", **Vatan**, 22 Haziran 1958, s.1 ve 5.

⁷³¹ **Cumhuriyet**, 23 Haziran 1958, s. 3.

⁷³² **Cumhuriyet**, 7 Temmuz 1958, s. 5.

Temmuzda yayınladığı bildiride Macmillan Planından hoşnut olmadığını ima etmekle beraber Türkiye Hükümetinin planı hemen reddetmeyip görüşmesi gerektiğini savundu.

Türk gençliğinin Macmillan Planına yönelik tepkisi, daha sert oldu. Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) Başkanı Erol Ünal, 20 Haziranda verdiği bir demeçte yeni İngiliz planının yükseköğrenim gençliği tarafından kabul edilmesinin mümkün olmadığını belirtti⁷³³. Türk gençliğinin Macmillan Planı türünden planlara sıcak bakmadığı ve Kıbrıs'ta hemen taksim uygulanmasını istediği anlaşıyordu. Aynı günlerde Türkiye'de yapılan taksim mitinglerinin de gençliğin bu görüşünü yansıttığı düşünülebilir. 8 Haziran-8 Temmuz tarihleri arasında başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere Türkiye'nin pek çok şehrinde düzenlenen ve genelde TMTF'nin öncülük ettiği bu mitinglere gençlik örgütleri, siyasi partiler, dernekler ve meslek gruplarından yüzbinler katıldı. Mitinglerde "Ya Taksim Ya Ölüm" sloganları atıldı ve taksim tezinin bir fedakârlık olduğuna vurgu yapıldı. Mitinglerin birçoğunda KTP Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük de konuşmacı olarak yer aldı. Dr. Küçük, yaptığı konuşmalarda adadaki Türklerin can, mal ve namus güvenliği için taksimin kaçınılmaz olduğunu vurguladı. Dr. Küçük'ün yanı sıra Kıbrıs Türk Toplumunu temsil eden diğer örgüt ve kuruluşlar da taksim mitinglerinde yer aldı. Bunların bir kısmı mitinglere katılırken bir kısmı da destek mesajları gönderdi. Taksim mitinglerinin hem İngiltere ile Yunanistan'a hem de dünya kamuoyuna Türk Milletinin taksim tezini Kıbrıs konusunda millî bir siyaset olarak benimsediğini gösterme amacı güttüğü söylenebilir⁷³⁴.

Türkiye'de taksim mitingleri düzenlendiği günlerde Kıbrıs'ta da KTKF Başkanı Rauf R. Denктаş, yaptığı bir açıklamada Macmillan Planının enosise bir sıçrama taşı olduğunu öne sürdü⁷³⁵. Ayrıca başta Türk toplum önderliğini oluşturan Rauf R. Denктаş ve KTP olmak üzere Kıbrıslı Türklerin temsilcisi konumundaki birçok meslek birliği ve toplumsal örgüt, Kıbrıs Sömürge Valisi Foot'a Macmillan Planını kabul edilemez bulan ve tek çözüm şeklinin taksim olduğunu vurgulayan protesto telgrafları gönderdi⁷³⁶.

⁷³³ Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s.469-470.

⁷³⁴ Selçuk Duman, **Kıbrıs'ta Türk Millî Mücadelesi ve 1958 Türkiye Mitingleri (1878-1958)**, Ankara: Berikan Yayınevi, 2013, s.94-169.

⁷³⁵ Crawshaw, **The Cyprus Revolt**, s.296.

⁷³⁶ Akkurt, **Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi**, s.274-275.

Yunanistan Hükümeti ise Macmillan Planından hayal kırıklığına uğradı ve derhal İngiliz Hükümetine kızgınlığını bildirdi. Atina'nın kızgınlığı, planda Rumlar ile Yunanistan açısından iki hususu sakıncalı bulmasından kaynaklanıyordu. Birincisi, Kıbrıs Sömürge Valisi'nin yanında Türk ve Yunanlı temsilcilerin bulunmasıydı. Yunanistan Hükümetinin yorumuna göre bu temsilciler, Kıbrıs'ı Vali'yle beraber yönetecekler; hatta Kıbrıslı bakanlardan daha çok yetkiye sahip olacaktı. Yunanistan Hükümetine göre bu, ada yönetiminin İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında taksim edilmesi anlamına geliyordu ve bundan daha kötü bir çözüm olamazdı. İkincisi ise çifte vatandaşlık hakkıydı. Yunanlar; bu hakkın Kıbrıs'a çok sayıda Türk ve Yunan gelmesine sebep olacağını, bunun da vatandaşlık hakları konusunda karmaşaya yol açacağını ve tahmin edilemez sonuçları beraberinde getireceğini savunuyorlardı. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza'ya göre Macmillan Planı, Yunanistan'da kızgınlığın ve hayal kırıklığının yanı sıra kaygı da yaratmıştı. Zira Yunanlara göre İngiliz planının Türkler tarafından kabul edileceği belliydi ve eğer plan, Yunanistan'ın onayı alınmadan yürürlüğe konursa gerek Kıbrıslı Türklere gerekse Türkiye'ye tanınan ayrıcalıkları geri almak mümkün olmayacaktı. Bu sebeple, Evangelos Averoff-Tossizza'nın belirttiğine göre, Yunanistan Hükümeti, ne olursa olsun Macmillan Planının Kıbrıs'ta uygulanmasını engellemeye karar verdi⁷³⁷.

Nitekim 14 Haziranda toplanan Yunan Kabinesi, Başbakan Karamanlis'e Macmillan Planıyla ilgili diplomatik girişimlerde bulunabilmesi için tam yetki verdi. Yunanistan Başbakanı da Atina'daki İngiliz Büyükelçisi Sir Roger Allen'e yeni İngiliz planının Kıbrıs Sorununu daha da karmaşık hâle getireceğini ve Yunanistan için kabul edilemez olduğunu söyledi. Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza da 21 Haziranda Büyükelçi Allen'i makamına çağırıp ona Başbakan Karamanlis'in İngiliz Başbakanına yazdığı mektubu verdi. Başbakan, mektubunda Macmillan Planına karşı çıkmakla birlikte self-determinasyon konusunun daha uygun bir zamanda ele alınması şartıyla Kıbrıs'ta İngiliz egemenliği altında geçici bir demokratik özerklik kurulmasını da kabul edebileceklerini belirtiyordu. Ayrıca konunun İngiltere ile Yunanistan arasında görüşülmesini öneriyor, Atina'nın Türkiye'nin de içinde olacağı üçlü konferansı reddedeceğini bildiriyordu.

⁷³⁷ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.237-239.

Başpiskopos Makarios da Yunanistan Hükümeti ile eşzamanlı olarak harekete geçti. Başpiskopos; Kıbrıs Rum belediye başkanları, Kitium, Girne ve Salamis (Mağusa) Piskoposları ve Atina'da bulunan 15 danışmanı ile bir toplantı yaptı. Başpiskopos Makarios, bu toplantıyla İngilizlere Kıbrıs Rum Toplumunun birlik içinde olduğu görüntüsünü vermek ve Macmillan Planına karşı Rumları temsil eden tüm kesimlerin desteğini almak istemiş olmalıydı. Toplantıda İngiliz planının içeriği ve plan karşısında alınması gereken tavır görüşüldü. Toplantının ardından Başpiskopos Makarios, Atina'daki İngiliz Büyükelçisi aracılığıyla 20 Haziranda Kıbrıs Sömürge Valisi Foot'a bir mektup gönderdi. Başpiskopos, mektubunda Kıbrıs halkının (Rumların) temsilcileriyle görüşmeler yaptıktan sonra planı kabul edilemez bulduklarını belirtiyor; self-determinasyon hakkında vazgeçmeyeceklerini tekrarlıyordu. Bununla birlikte Başpiskopos Makarios, özerkliği bir geçiş dönemi olarak gördüklerini ve müzakereye hazır olduklarını ifade ediyordu⁷³⁸. Özetle Türkiye, Macmillan Planını taksimle bağdaşabilir buluyordu. Yunanistan ile Kıbrıslı Rumlar ise Macmillan Planında yer alan Vali'nin yanında Türk ve Yunanlı temsilci bulunması ve çifte vatandaşlık önerilerine itiraz etmekle beraber planın önerdiği özerkliğe olumlu bakıyor ve bunu İngilizlerle müzakereye hazır olduklarını bildiriyorlardı.

Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar; Macmillan Planıyla ilgili bu düşünceleri dile getirirken İngiliz Avam Kamarası da 26 Haziranda bir oturum yaparak planı tartıştı. Oturumda yaptıkları konuşmalarda Macmillan Planını olumlu karşılayan muhalefetteki İşçi Partili parlamenterler; Rumlar ile Yunanların özerkliğe sıcak baktıklarına, Türkiye'nin de yeni İngiliz planını taksimle bağdaşabilir bulduğuna dikkat çekerek planın İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında müzakere edilmesini istediler. Bununla beraber İşçi Partililer, Macmillan Planında öngörülen ayrı temsilciler meclisini ve Vali'nin yanına Türk ve Yunanlı temsilcilerin atanmasını taksime zemin hazırlamak olarak gördükleri için bunlara itiraz ettiler. Ayrıca Kıbrıs'ta toplumsal bütünlüğün sağlanması için Türklerle Rumların birlikte çalışacağı ortak bir meclis kurulmasını önerdiler⁷³⁹. İşçi Partililerin taksim konusundaki kaygıları, Yunanlı diplomatlarla

⁷³⁸ Averoff-Tossizza, **a.g.e.**, s.237-239.

⁷³⁹ **HC Deb 26 June 1958 vol 590 cc611-731**,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1958/jun/26/cyprus#S5CV0590P0_19580626_HOC_286 (15 Mayıs 2016).

yaptıkları görüşmelere de yansdı. Nitekim Yunanistan Dışışleri Bakanı Averoff-Tossizza'nın anılarında anlattığına göre İşçi Partili önderlerden Aneurin Bevan; Londra'daki Yunan Büyükelçisi Yorgo Seferiadis'e İngiliz Hükümetinin aniden Kıbrıs'tan çekilip adanın kuzeyini Türkiye'nin, güneyini de Yunanistan'ın almasını isteyebileceğini söyledi⁷⁴⁰.

Türkiye'nin, Yunanistan'ın, Kıbrıslı Rumların ve İngiliz İşçi Partililerin Macmillan Planıyla ilgili tepkilerine bakıldığı zaman planın bazı yönlerine karşı çıktıkları; ancak plana da tamamen kapıları kapatmadıkları görülüyordu. Muhtemelen hem içteki hem de dıştaki bu ılımlı havayı dikkate alan İngiliz Hükümeti, planı müzakereye hazır olduğunu temmuz ayı boyunca Türkiye ve Yunanistan'a birkaç kez bildirdi. İngiliz Başbakanı Macmillan da plan için 8-9 Ağustosta Atina'da, 9-10 Ağustosta da Ankara'da temaslarda bulunup nabız yokladı. İngiliz Başbakanının Atina'daki görüşmelerinde Yunanistan Hükümeti, Harold Macmillan'a planla ilgili itirazlarını sundu. Bu itirazlar şunlardı:

- a) Kıbrıs Sömürge Valisi'nin yanına Türk temsilci atanmamalıydı;
- b) İki ayrı meclis yerine tek temsilciler meclisi olmalı, bu meclis Vali'nin yetkileri dışında kalan konularda kararlar alabilmeliydi;
- c) Yürütme Konseyindeki Türk-Rum üye oranları, Rumlar lehine değiştirilmeliydi;
- d) Çifte vatandaşlık hakkı olmamalıydı⁷⁴¹.

Türkiye Hükümeti ise Başbakan Macmillan'a İngiliz planının taksimle bağdaştırılabileceği görüşünü ve nihai çözümün taksim olması gerektiğini yineledi⁷⁴².

Başbakan Macmillan, bu görüşleri aldıktan sonra İngiliz planında değişiklik yaptı ve planın yeni hâlini 15 Ağustosta açıkladı. Buna göre Türk ve Yunanlı temsilciler, planın ilk şeklinde Yürütme Konseyinin doğal üyeleri iken yeni şeklinde Vali'nin özel temsilcileri durumuna getiriliyorlardı. Çifte vatandaşlık ilkesi de kaldırılıyordu. Bunun yanı sıra Türk ve Rum yerel yönetimlerinin (belediyelerinin) ayrılması kabul ediliyor; ama ortak meclisin kurulması için de gayret gösterileceği ifade ediliyordu. Başbakan

⁷⁴⁰ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.242-243.

⁷⁴¹ Gürel, *Kıbrıs Tarihi 2 (1878-1960)*, s.142-143.

⁷⁴² Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s. 478-479.

Macmillan, açıklamasının sonunda da 15 Ağustos Planını 1 Ekimde yürürlüğe koyacaklarını söyledi.

15 Ağustos Planıyla ilgili olarak Rumlar ile Yunanlar, adada ayrı yerel yönetimler kurulmasını öngördüğüne dikkat çekerek planı reddettiler. Kıbrıslı Rumlarla Yunanistan'ın ayrı yerel yönetimlere itiraz etmeleri, bunu taksim bir şekli olarak görmelerinden ileri geliyor olsa gerekti. Türkiye Hükümeti ise Kıbrıs Türk Toplumunun Rum Toplumu gibi self-determinasyon hakkına sahip olduğunun Londra tarafından tekrar teyit edilmesini gerekçe göstererek ⁷⁴³ 15 Ağustos Planını kabul ettiğini açıkladı ⁷⁴⁴. Hatta Ankara, planın uygulanabilmesi için Kıbrıs Başkonsolosu Burhan Işın'ı adaya temsilci olarak atadı ⁷⁴⁵.

⁷⁴³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 481.

⁷⁴⁴ Gürel, **Kıbrıs Tarihi 2 (1878-1960)**, s.143.

⁷⁴⁵ Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959**, s. 481.

BÖLÜM 5: ENOSİS İLE TAKSİMİN YASAKLANDIĞI BAĞIMSIZ KIBRIS CUMHURİYETİNİN KURULUŞ SÜRECİ (1958-1960) (1958-1960)

5.1. Kıbrıs'ta Türk-Rum Çatışmaları ve Türklerin Göç Hareketi

Macmillan Planının İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında müzakere edildiği günlerde Kıbrıs'ta da şiddetli Türk-Rum çatışmaları sürüyordu. 20 Haziran 1958 sabahı EOKA'nın Limasol'da bir Türk esnafı vurarak öldürmesiyle başlayan çatışmalar; sonraki günlerde adanın her tarafına yayılarak karşılıklı yaralama, öldürme ve kundaklama olayları şeklinde devam etti⁷⁴⁶. Resmî verilere göre 4 Ağustosa kadar süren çatışmalarda 56'sı Rum, 53'ü Türk olmak üzere toplam 109 kişi hayatını kaybetti⁷⁴⁷.

Gerek çatışmalar gerekse İngilizlerin yetersiz güvenlik önlemleri yüzünden Türkler, göç hareketi başlatmak zorunda kaldılar. Nitekim temmuz ayının ilk yarısında Mağusa'nın Melanarka (Adaçay) köyündeki 8 Türk ailesi, komşu köy Ayantroniko'ya (Yeşilköy) göç etti. Aynı günlerde Lârnaka'nın Aytotoro köyünde bulunan 10 Türk ailesi, Mağusa'nın Galatya (Mehmetçik) köyüne göç etti. Aynı şekilde Mağusa'nın Vasili (Gelincik) köyünden 5 Türk ailesi, yine Mağusa'nın Bladan (Çınarlı) köyüne göç etti. Mağusa'nın Cilannemos (Esenköy) köyünde oturan 3 Türk ailesi de Mağusa'nın Ayantroniko köyüne göç etti⁷⁴⁸. Lefkoşa'da Rum köyleri arasında kalan ve birkaç kez Rum saldırısına uğrayan Aretyu ve Lakadamya köylerindeki Türkler, 17 Temmuzdan itibaren Lefkoşa'nın Türk köylerinden birisi olan Mora'ya yerleştiler⁷⁴⁹.

Bu göçler, plansız gerçekleşen göçlerdi. Ancak muhtemelen göçlerin arkasının geleceğini düşünen ve ortaya çıkacak karmaşayı önlemek isteyen KTKF, göçmenlere yardım edebilmek için bir plan hazırladı ve ekipler oluşturdu. Bu plan kapsamında KTKF, göçmenleri taşımak için çok sayıda kamyon kiraladı. Ayrıca göçmenlerin yerleştirilmeleri için çadırlar kurdu. Bunun yanı sıra KTKF, Türkiye Hükümetinin gönderdiği parayla ve Kıbrıslı Türklerden gönüllü işçilerin yardımıyla göçmenler için

⁷⁴⁶ Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi*, s. 275-367; Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s.356-361.

⁷⁴⁷ TNA, CO 926/952, FO 371/136281; Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.408.

⁷⁴⁸ Bozkurt, 16 Temmuz 1958, s.1.

⁷⁴⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 420.

evler yaptırdı⁷⁵⁰. Bunların haricinde KTKF, tarımsal üretimin devamı için göçmenlerin bir kısmını Türk çiftliklerinde istihdam ederken bir kısmına da çiftlik arazilerini kiraladı. Bazı göçmenlere de bol miktarda gıda ve hububat yardımı yaptı⁷⁵¹.

İlk planlı göç hareketi ise temmuz ayının sonlarında oldu. KTKF, Baf'ın Akurso köyündeki Türkleri Lefkoşa'nın Şillura (Yılmazköy) köyüne göç ettirdi ve Türkiye'den gönderilen çadırlara yerleştirdi. 23 Ağustosta da Baf'a bağlı Lemba'da yaşayan Türkleri Mağusa'nın Afanya (Gaziköy) köyüne taşıdı. Lembalı Türkler, Afanya'ya yerleşmeden önce burasının nüfusu 382 Ruma karşı 278 Türk iken Lembalıların gelmesinden sonra köydeki Türk nüfusu 404'e çıktı. Böylece Afanyalı Türkler, Rumlar karşısında çoğunluk hâline geldiler. Bu arada Türkler gibi Rumlar da çatışmalardan etkilenip göç ettiler. Örneğin her iki toplumun da göç hareketi sonucu 24 Temmuzda Lefkoşa'da yer değiştiren Türk aile sayısı 230, Rum aile sayısı ise 181 idi⁷⁵².

Türk göç hareketini değerlendiren araştırmacı Nancy Crawshaw; bu göçlerin kısmen Türklerin Rum saldırılarına uğrama korkularından, kısmen de Türk silahlı örgütü TMT'nin baskısından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Zira onun iddiasına göre TMT, taksimi kolaylaştırmak için Kıbrıslı Türkleri adanın kuzeyinde toplanmaya zorlamıştır⁷⁵³. Rauf R. Denктаş ise bu iddiayı reddetmekte; planlı göç hareketinin taksimle bir ilgisinin bulunmadığını, tamamen Türklerin can güvenliğini sağlamaya yönelik olduğunu savunmaktadır⁷⁵⁴.

Türk-Rum çatışmaları sırasında Türklerin toplam yaralı ve ölü sayısı Rumlarınkinin neredeyse iki katı olmuştu⁷⁵⁵. Bunun yanı sıra Rumlar, Türklerin mal ve mülklerine geri dönmelerini önlemek için onlara ait evleri ve ağaçları tahrip etmişlerdi⁷⁵⁶. Ayrıca Türkler, göç ederken kendileri için çok değerli olan yüzlerce dönüm tarım arazisi ile çok sayıda üzüm bağı, zeytin ve harup ağacını da geride bırakmıştı⁷⁵⁷. Dahası, Rauf R. Denктаş'ın belirttiğine göre, her geçen gün daha fazla Türk, can ve mal güvenliğini

⁷⁵⁰ Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, s.163.

⁷⁵¹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 420-425.

⁷⁵² Gazioğlu, *a.g.e.*, s. 420-425.

⁷⁵³ Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.304.

⁷⁵⁴ Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, s.164.

⁷⁵⁵ Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.303.

⁷⁵⁶ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 420; Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, s.165.

⁷⁵⁷ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 422.

sağlanması talebiyle KTKF'ye başvuruyordu⁷⁵⁸. Tüm bu olgular, Türklerin göç ederken öncelikli amaçlarının coğrafi taksimi gerçekleştirmekten çok can güvenliklerini sağlamak olduğunu göstermektedir. Bu da Rauf R. Denктаş'ın Türk göçleriyle ilgili değerlendirmesini doğrular niteliktedir.

İki toplumun göç hareketine sebep olan Türk-Rum çatışmalarının çalışma hayatını da olumsuz etkilediği görülmüyordu. Nitekim Lefkoşa'nın Rum kesiminde çalışan Ertan Fikri isimli bir Türk memur, 10 Temmuzda görev başındayken EOKA tarafından silahlı saldırıya uğradı ve son anda ölümden kurtuldu. Bu saldırıya tepki olarak Lefkoşa'daki Türk memurlar, Atatürk Meydanında toplanarak Rum kesimindeki dairelerine gitmeme kararı aldılar. Ayrıca Sömürge Hükümetiyle görüşerek görevlerine gidip gelirken yanlarına silahlı gözcüler verilmesini veya Rum kesiminde kalan dairelerin Türk kesimine birer şubesinin açılmasını istediler. Bunun üzerine Sömürge Hükümetine bağlı bir organ olan İcraat Meclisi, Türk memurların başkentin Girne Kapısında toplanıp silahlı gözcüler eşliğinde görevlerine gidip gelmelerine karar verdi. Ancak alınan bu tedbir, memurların can güvenliğini sağlamakta yetersiz kaldı. Nitekim Hasan Hüseyin Öztürk isimli bir Türk memur, 16 Temmuzda EOKA'nın saldırısına uğrayıp ağır şekilde yaralandı. Saldırının ardından Kıbrıs Türk Memurlar Cemiyeti, Sömürge Valisi Foot'a bir telgraf göndererek olayı protesto etti. Ayrıca Cemiyet, Lefkoşa'nın Türk kesimine ayrı daireler kurulması talebini tekrarladı⁷⁵⁹.

Türk-Rum çatışmalarının etkisi, Türk memurlarla sınırlı kalmadı. Çatışmalar süresince her iki toplum da ciddi ekonomik sorunlarla karşılaştı. Türk köylüleri, öldürülmekten korktukları için tarlalarına gidip hasatlarını yapamadılar. Ayrıca uzun süren sokağa çıkma yasakları ve Rum tüccarların Türk köylerine uğramaktan kaçınmaları yüzünden ticari hayat, büyük ölçüde geriledi. Bu durum, Türkler arasında yiyecek kıtlığı ile karaborsacılığın baş göstermesine sebep oldu. Bunun yanında, Pankiprian İşçi Federasyonu Genel Sekreteri Andreas Ziartidis'in belirttiğine göre, çatışmalar sırasında inşaat sektörü yaklaşık 600.000 sterlin zarara uğradı⁷⁶⁰. Türk işçi çalıştıran Rum fabrikaların üretimi, çatışmalardan dolayı düşüş gösterdi. Çatışmaların bir sonucu olarak

⁷⁵⁸ Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, s.163.

⁷⁵⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 412-413.

⁷⁶⁰ Nancy Crawshaw, "Cyprus: Conflict and Reconciliation", *The World Today*, 1959, Vol. 15, No. 4, http://www.jstor.org/stable/40393133?seq=5#page_scan_tab_contents (20 Mayıs 2016), s.141.

Rum avukatlar, Lefkoşa'nın Türk kesiminde kalan mahkemelerde yapılan duruşmalara katılmayı reddettiler. Ayrıca Türk doktorlar Rum; Rum doktorlar da Türk hastalarına bakamaz hâle geldiler⁷⁶¹.

Türk-Rum çatışmaları tüm hızıyla sürerken Sömürge Valisi Foot; 15 Temmuzda KTP Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük, KTP Genel Sekreteri Osman Örek, KTKF Başkanı Rauf R. Denktaş ve Lefkoşa Türk belediye meclis üyesi Ümit Süleyman (Onan) ile son durumu görüştü. Dr. Küçük, toplantıda Kıbrıs Türk Toplumunun güvenliğinin sağlanması için bir dizi öneride bulundu. Bu önerilerden bazıları şunlardı:

- a) Lefkoşa'nın Rum kesiminde kalan dairelerin Türk kesiminde birer şubesi açılmalıydı;
- b) Başkentin Rum kesimi içinde kalan ve Türklerin yaşadığı Tahtakale, güvenlik kordonu altına alınarak Rumların bu bölgeye girmesi önlenmeliydi;
- c) Lefkoşa'nın Rum kesiminde kalan devlet hastanesinin bir şubesi, Türk kesiminde açılmalıydı;
- d) Başkentin Rum kesiminde kalan Tarım ve Orman Dairelerinde çalışan Türk memurlar, Türk bölgelerinde görevlendirilmeliydiler;
- e) Rum bölgelerinden geçmek durumunda kalan Türklere de askerî konvoy eşlik etmeliydi.

Dr. Küçük'ün sunduğu öneriler üzerine İngiliz Sömürge Yönetimi, birtakım tedbirler aldı. Başkentin Rum kesiminde kalan bazı dairelerin Türk kesiminde birer şubesi açıldı. Ayrıca Lefkoşa'ya bağlı Tahtakale bölgesinin korunması için barikatlar kuruldu. Bunun yanında başkentin Rum kesiminde çalışan Türk memurlara eşlik eden asker sayısı artırıldı. Ayrıca güvenlik zaafı olan kırsal bölgelerde İngiliz askerleriyle Türk polisleri birlikte görev yapmaya başladılar⁷⁶². Burada dikkat çekici olan, Rum kesiminde kalan bazı dairelerin Türk kesiminde birer şubesinin açılmasıydı. Bu uygulama, idari taksimin hayata geçirildiği izlenimini uyandırıyor.

Muhtemelen Sömürge Hükümetinin aldığı güvenlik tedbirlerini etkisiz veya yetersiz bulan Kıbrıslı Türkler, Türkiye'nin adaya asker göndermesini talep etmeye başladılar.

⁷⁶¹ Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.304.

⁷⁶² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 413-416.

Nitekim Dr. Fazıl Küçük, *Halkın Sesi* gazetesinin 19 Temmuz 1958 tarihli nüshasında yayımlanan yazısında İngilizler Kıbrıs'tan çekileceklerse onların yerini Türk askerinin alması gerektiğini savundu⁷⁶³. 20 Temmuzda da Dr. Küçük ile Rauf R. Denктаş; Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya birer telgraf göndererek Kıbrıs Türk Toplumunun can ve mal güvenliğinin sağlanması için adaya Türk askeri gönderilmesini istediler⁷⁶⁴. Kıbrıs Türk gazetelerinden *Bozkurt*'un 21 Temmuz 1958 tarihli nüshasında belirttiğine göre ise Türkiye Hükümeti de Londra'ya bu konuda bir nota verdi. Notada İngiliz Hükümetinin Kıbrıs'ta duruma hâkim olacak güçte olmadığı iddia ediliyor; bundan ötürü Türkiye Hükümetinin adaya asker çıkarmak zorunda kalacağı bildiriliyordu. Hatta *Bozkurt*'a göre Türkiye, adaya asker gönderme hazırlıklarına bile başlamıştı⁷⁶⁵.

Bozkurt'ta sözü edilen bu notadan sonra Dr. Küçük, aniden 22 Temmuzda Ankara'ya çağrıldı. KTP Lideri, başkentte Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'yla görüştü. Bu görüşmenin Kıbrıs'a Türk askeri gönderilmesi talebiyle alakalı olduğunu düşünen ve bunu hoş karşılamayan İngilizler, hemen harekete geçtiler. Dr. Küçük'ün adadan ayrıldığı gün İngiliz Sömürge Yönetimi, geniş çaplı bir operasyonla 1500 EOKA ile 50 TMT mensubunu tutukladı⁷⁶⁶. İngilizler, bu hareketle Türkiye'ye Kıbrıs'ta her şeyin kontrol altında olduğu ve Türk askerinin adaya gelmesini gerektirecek bir durum olmadığı mesajını vermek istemiş olmalıydılar. Nitekim İngiliz Hükümeti, 23 Temmuzda Ankara'nın notasına verdiği cevapta Türk askeri gönderilmesine gerek olmadığını ve Sömürge Hükümeti ile İngiliz güvenlik güçlerinin duruma hâkim olduğunu bildirdi. Aynı gün Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker, Dışışleri Bakanı Zorlu'yla bir görüşme yaparak Kıbrıs'ta daha önce alınan güvenlik tedbirlerinin devam edeceğine dair güvence verdi⁷⁶⁷. 24 Temmuzda da İngiliz Hükümeti, Türkiye'nin adaya asker gönderme talebini kesin bir dille reddetti. İngilizlerin bu tutumuna rağmen Dr. Küçük, 26 Temmuzda Kıbrıs'a hareketinden önce Ankara'da yaptığı basın açıklamasında Türkiye'nin adaya asker göndermesi talebinde ısrar edeceklerini söyledi. KTP Lideri, adaya döndükten sonra *Halkın Sesi* gazetesine

⁷⁶³ *Halkın Sesi*, 19 Temmuz 1958 Aktaran: Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.417.

⁷⁶⁴ *Hürriyet*, 21 Temmuz 1958, s.5.

⁷⁶⁵ *Bozkurt*, 21 Temmuz 1958, s.1.

⁷⁶⁶ TNA, CO 926/951, FO 371/136280, FO 371/136281; Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.303.

⁷⁶⁷ *Milliyet*, 24 Temmuz 1958, s.5.

yazdığı yazıda da Kıbrıs'a Türk askeri gönderilmesi isteğini yineledi⁷⁶⁸. TMT de bildirileriyle bu talebi gündemde tutmaya gayret etti⁷⁶⁹. Ancak İngilizler, bu konudaki tutumlarını değiştirmediler.

Öte yandan 50 Türkün TMT mensubu olduğu gerekçesiyle tutuklanması; Kıbrıs Türk Toplumunun, Türkiye basınının ve Türkiye Hükümetinin tepkisini çekti. Ayrıca Kıbrıs Türk toplum önderliği ile Türkiye Hükümeti; tutuklu Türklerin tahliye edilmeleri için İngilizler nezdinde girişimlerde bulundu. Bu girişimler sonuç verdi ve İngiliz Sömürge Yönetimi, 50 Türkü 22-24 Eylül günleri arasında peyderpey serbest bıraktı⁷⁷⁰.

Bu arada Türk-Rum çatışmalarının hız kesmeden devam etmesi üzerine Vali Foot, 28 Temmuzda Dr. Küçük ve Rauf R. Denktaş'la bir kez daha görüşme yaptı. Vali, görüşmede Türk göçlerinin devam edip etmeyeceğini sordu. Buna karşı Dr. Küçük ile Rauf R. Denktaş; Türklerin can ve mal güvenlikleri sağlanırsa göçlerin de son bulacağını söylediler. Ayrıca KTKF'nin 6000 Türkün güvenli yerlere taşınmasını sağladığı, göçmen sayısının ise zaman içinde 16.000'e yükselme ihtimali olduğu bilgisini verdiler. Vali Foot ise göçlerin daha da kontrolden çıkmadan durdurulmasını istedi. Dr.Küçük ile Rauf R. Denktaş da Lembalı ve Akurso Türklerinki hariç tüm Türklerin göç hareketini geçici olarak durdurmayı kabul ettiler. Buna karşılık Sömürge Müsteşarı John Reddaway'ın durumu yerinde görmek üzere Akurso ve Lemba köylerini ziyaret etmesine karar verildi. Ayrıca Dr. Küçük ile Rauf R. Denktaş'ın acil güvenlik önlemi alınması gereken köylerin listesini hazırlayıp Müsteşar Reddaway'e sunmaları kararlaştırıldı. Bunun dışında Vali Foot, Türklerin Rumlara yönelik misillemelerinin son bulmasını ve Türk toplum önderlerinin Türkiye'den adaya asker gönderilmesi için çağrı yapmaktan vazgeçmelerini istedi⁷⁷¹.

Bu görüşmenin hemen ardından Sömürge Müsteşarı Reddaway, yanında KTKF'den bir temsilci ve Baf Komiseri ile birlikte Lemba ve Akurso köylerini ziyaret etti. Bu ziyarette Akurso Türkler, her gün Rumlardan öldürüldüklerini ve tecavüze

⁷⁶⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.418-419.

⁷⁶⁹ TNA, CO 926/952.

⁷⁷⁰ Ahmet C. Gazioğlu, *Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960), Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (4)*, Lefkoşa: CYREP Yayınları, 2000, s.32-38; Sibel Gülcan Akgün, "Türk Mukavemet Teşkilatı", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2009), s.215-227.

⁷⁷¹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 416-417.

uğradıklarını öne sürerek göç etme konusunda kesin kararlı olduklarını söylediler. Ancak John Reddaway, köylülerin bu anlatımını kuşkulu buldu. Bu sebeple Sömürge Hükümeti; Dr. Küçük ve Rauf R. Denктаş'a göçlerin durdurulması isteğini bir kez daha ilettiler. Dr. Küçük, Türklerin can ve mal güvenliği sağlanmadan göçlerin durdurulması hâlinde iki toplum arasındaki çatışmaların daha da şiddetlenebileceği imasında bulundu. Rauf R. Denктаş ise Vali Foot'la yaptığı görüşmede Kıbrıs Türk Toplumuna can ve mal güvenliğinin sağlanacağı konusunda güvence verilmediği müddetçe göçlerin durmasının mümkün olmadığını söyledi. Buna karşı Vali Foot, göçlerin Kıbrıs'ı taksim etmek için mi yoksa can güvenliği için mi olduğunu sordu. Rauf R. Denктаş da göçlerin sadece can güvenliği için olduğunu belirtti ve güvence verilmesi hâlinde göç hareketini durduracaklarını tekrarladı. Bunun üzerine Vali, Türklerce zayıf addedilen köylere İngiliz askeri yerleştirme kararı aldı⁷⁷². Bunun yanında İngiliz Sömürge Yönetimi, Rauf R. Denктаş'ın yeni göçler olmayacağı konusunda söz vermesi karşılığında Lembalı ve Akursolu Türklerin güvenli yerlere taşınmalarına izin verdi. Ayrıca Sömürge Hükümeti, Türkiye'nin Kıbrıs Başkonsolosu Burhan Işın'dan göç hareketlerinin planlı olmadığı; yalnızca bazı Türk köylülerinin can ve mal güvenliğini sağlamak için yapıldığı güvencesini aldı⁷⁷³.

İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd da 29 Temmuzda Londra'daki Türk Büyükelçisi M. Nuri Birgi ile göç konusunu görüştü. Bakan Lloyd, görüşmede Türkiye Hükümetinin Kıbrıs'taki Türk göçlerinden haberdar olduğu ve isterse bunu durdurabileceği kanaatinde olduklarını söyledi. Büyükelçi Birgi de adadaki göçleri durdurmak için gerekeni yapacaklarını belirtti⁷⁷⁴. İngiliz Hükümetinin Büyükelçi Birgi nezdinde yaptığı girişimden beklediği sonucu aldığı anlaşılmaktadır. Zira Rauf R. Denктаş, 1991'de Kıbrıslı Türk gazeteci Erten Kasımoğlu'na verdiği mülakatta göçlerin malî yükünü kaldırabilmek için Ankara'dan yardım istediklerini; ancak Türkiye Hükümetinin Kıbrıslı Türklerin güvenliğinin sağlanacağı konusunda İngiltere'yle anlaşmaya vardığını bildirip göçlerin durdurulmasını istediğini ifade etmektedir⁷⁷⁵.

⁷⁷² Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, s.164.

⁷⁷³ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.419-424.

⁷⁷⁴ Gazioğlu, *a.g.e.*, s.419-424.

⁷⁷⁵ Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, s.163-164.

Öte yandan Kıbrıs'ta yaklaşık iki aydır süren çatışmalar ve göç hareketi, hem Türkleri hem de Rumları olumsuz etkileyen bir ortam yaratmıştı. Özellikle Türklerin can ve mal güvenliklerini sağlama ihtiyacı, ilk kez bu kadar yakıcı hâle gelmişti. Bu sebeple başta KTKF Başkanı Rauf R. Denктаş olmak üzere adanın dört bir yanında yaşayan Türk köylüsü; Türkiye Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya telgraflar göndererek bir an önce Kıbrıs'ın taksimine gidilmesini istemeye başladılar⁷⁷⁶. Yunanistan ise adadaki gelişmeleri endişeyle izlemekteydi. Nitekim Yunanistan Dışışleri Bakanı Averoff-Tossizza'nın anılarında belirttiğine göre gerek Macmillan Planı gerekse Türk-Rum çatışmaları, ilk defa Rumlara ve Yunanistan'a Kıbrıs Sorununun çözümünün önünde ne kadar büyük güçlükler olduğunu göstermişti⁷⁷⁷. TMT çatısı altında örgütlenen Türklerin EOKA'ya karşı iyi bir direniş sergilemeleri de Rumlar ile Yunanlarda böyle bir ruh hâlinin oluşmasında etkili olmuş olmalıydı⁷⁷⁸.

İngiliz Hükümeti de Kıbrıs Sorununun daha fazla çıkmaza sürüklenmemesi için adada en kısa sürede Türk-Rum çatışmalarının sona ermesini istiyordu. Bu sebeple Londra; Türk ve Yunan Hükümetleri nezdinde girişimlerde bulunarak onlardan bu konuda destek istedi. Bunun sonucunda İngiliz Başbakanı Harold Macmillan ile Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis 31 Temmuzda; Türkiye Başbakanı Adnan Menderes de 1 Ağustosta Kıbrıslı Türklerle Rumlara aralarındaki çatışmalara son vermeleri çağrısı yaptılar. Bu çağrıya uyan EOKA, 4 Ağustosta⁷⁷⁹; TMT ise 5 Ağustosta ateşkes ilan etti⁷⁸⁰. Böylece Kıbrıs'ta bir sükûnet dönemi başladı. Adada bu gelişmeler yaşanırken Kıbrıs Türk Toplumunun örgütlenme hayatında da yeni bir süreç yaşanıyordu.

5.2. TMT'nin Kuruluşu ve Kıbrıs Türk Toplumunun Örgütlenme Faaliyetleri

1950'lilerde Kıbrıslı Rumların Yunanistan'a ilhak amacıyla Türklere yönelttikleri şiddetli saldırılar, Türkler için daha etkin bir örgütlenmeyi zorunlu hâle getirmiş gözüküyordu. Nitekim Kıbrıslı Türkler, Rum silahlı örgütü EOKA'nın ortaya çıktığı

⁷⁷⁶ Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi*, s. 275-367.

⁷⁷⁷ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.246.

⁷⁷⁸ Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi*, s. 275-367; Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.246; Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, s.303-304.

⁷⁷⁹ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.151.

⁷⁸⁰ TNA, CO 926/952; Akgün, "Türk Mukavemet Teşkilatı", s.214-215.

günlerden başlayarak bu örgüte karşı direnmek için bazı silahlı örgütler kurmuşlardı. 1955-1957 yılları arasında kurulan KITEMB (Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği)⁷⁸¹, VOLKAN (Var Olmak Lâzımsa Kan Akıtmamak Niye)⁷⁸², 9 Eylül Cephesi⁷⁸³ ve Kara Çete⁷⁸⁴; bu silahlı örgütlere örnekti. Ancak bu örgütler, kendi içlerinde disiplin kuramadıkları gibi Türkleri örgütlemekte de yetersiz kalmışlardı. Ayrıca EOKA'nın Türklere yönelik saldırılarına etkili bir cevap verememişlerdi. Bu sebeplerle Kıbrıs Türk Toplumunu, hem EOKA'ya karşı mücadelesine öncülük edecek hem de İngilizlere Türk varlığını etkili bir şekilde gösterecek disiplinli bir örgüte ihtiyaç duyuyordu⁷⁸⁵.

Böyle bir örgüte duyulan ihtiyaç, ilk defa 1957 Kasımında kendini güçlü bir şekilde hissettirdi. Rauf R. Denктаş'ın anlatımına göre 9 Kasım 1957'de Türk polis müfettişi Ahmet Beyaz, EOKA tarafından öldürüldükten sonra Türk gençleri, Dr. Fazıl Küçük'ün evinin önünde toplanarak protesto mitingi yapmaya başladılar. O sırada Rauf R. Denктаş da Dr. Küçük'ü halka hitaben konuşmaya ve EOKA'nın eylemini kınamaya ikna etti. Ancak bir İngiliz subayı, Dr. Küçük'ün evine gelerek ondan halkı dağıtmak için yardım istedi. Bunun üzerine Dr. Fazıl Küçük, subayın askerî aracına binip halka dağılması çağrısı yaparak kitlenin dağılmasını sağladı. Bu olaya tanık olan Rauf R. Denктаş, 1957 yılında tuttuğu not defterinde halkın dağılırken bir kızgınlık içinde olduğunu ve hem sesini dünyaya duyuracak hem de Rumlara etkili misillemeler yapacak bir örgüt arayışına girdiğini ifade eder. Ayrıca miting esnasında orada bulunan ve VOLKAN mensuplarıyla da irtibatlı KTKF Genel Sekreteri Dr. Burhan Nalbantoğlu'na bu başıbozukluğa son vermek ve gençliği disiplinli bir kitle hâline getirmek gerektiğini söylediğini anlatır⁷⁸⁶.

⁷⁸¹ Emircan, *Kıbrıs Türk Toprağıdır, Bütün Türklerin Vatanıdır*, s.123.

⁷⁸² Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 114-138; Hande Erol, "Kıbrıs Politikalarında Lider Rauf Denктаş'ın Rolü", (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2014), s.24.

⁷⁸³ Can Kasapoğlu, "Kıbrıs'ta Yerel Bir Mukavemet Örgütü Olarak Türk Mukavmet Teşkilatı'nın (TMT) İncelenmesi", (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2008), s.56.

⁷⁸⁴ Hasan Mutlu, "Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı", (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2007), s.18.

⁷⁸⁵ Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 126; Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi*, s.37.

⁷⁸⁶ Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi*, s.21-22; Akgün, "Türk Mukavemet Teşkilatı", s.174-176.

Zaten Dr. Burhan Nalbantoğlu da o günlerde Türkiye'nin Kıbrıs Başkonsolosluğunda İdari Ataşe olarak görev yapan Kemal Tanrısevdi'yle bir süredir bu konuyu görüşmekteydi. Hatta Kemal Tanrısevdi'nin 1997'de Ortam gazetesine verdiği mülakatta belirttiğine göre Dr. Burhan Nalbantoğlu, bir gün kendisine Rauf R. Denктаş'la ziyaretine geleceklerini söylemişti. Yine Kemal Tanrısevdi'nin anlatımına göre Dr. Burhan Nalbantoğlu ile Rauf R. Denктаş, 15 Temmuz (veya 27 Temmuz⁷⁸⁷) akşamı İdari Ataşe Tanrısevdi'nin Lefkoşa'ya bağlı Eğlence köyündeki evinde bir araya gelerek ondan EOKA'ya karşı bir direniş örgütü kurulmasına öncülük etmesini istediler. Kemal Tanrısevdi'ye göre Dr. Burhan Nalbantoğlu ile Rauf R. Denктаş'ın böyle bir istekte bulunmalarının sebebi, onu Türkiye Hükümeti tarafından Kıbrıs'a özel olarak gönderilmiş resmî bir görevli sanmalarıydı. Zira İdari Ataşe Tanrısevdi, adanın dört bir yanını geziyor; Türk toplum ileri gelenleriyle görüşüyor ve Türkler hakkında bilgiler topluyordu⁷⁸⁸.

Kemal Tanrısevdi'nin evinde yapılan bu toplantılar, birkaç ay devam etti. Bu toplantılarda silahlı bir örgüt kurmanın önündeki zorluklar ele alındı. İlk zorluk, Dr. Fazıl Küçük'ün yeni kurulacak silahlı örgütten haberdar edilmesiyle ilgiliydi. İdari Ataşe Tanrısevdi, Dr. Küçük'ün akıbeti belirsiz bir silahlı örgüte girmesini onun siyasi geleceği açısından uygun bulmuyordu. Ayrıca Kemal Tanrısevdi'ye göre Dr. Fazıl Küçük, kendi denetimi dışında olan hareketlere sıcak bakmayan bir önder olduğu için ona kurulacak silahlı örgüt hakkında bilgi verilmesi doğru değildi⁷⁸⁹. Dr. Burhan Nalbantoğlu da aynı görüşteydi⁷⁹⁰. Dr. Küçük'ün Burhan Nalbantoğlu'na güvenmemesinin ve onu yanına pek yaklaştırmamasının da bu fikrin oluşmasında etkili olduğu gözüküyordu⁷⁹¹. Ancak kurulacak silahlı örgüt hakkında Dr. Fazıl Küçük'e bilgi verilmemesi görüşüne katılmayan Rauf R. Denктаş⁷⁹²; Kemal Tanrısevdi ve Dr. Burhan Nalbantoğlu'yla yaptığı ilk toplantıda buna karşı çıktı. Bunun üzerine silahlı örgüt

⁷⁸⁷ Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s.230; Akgün, "Türk Mukavemet Teşkilatı", s.177.

⁷⁸⁸ Gazioğlu, *Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)*, s.7; Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s.229.

⁷⁸⁹ Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi*, s.36.

⁷⁹⁰ Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, s.80; Ayhan Cankut, "Kıbrıs Türkünün Varoluş Mücadelesi (Türk Mukavemet Teşkilatı ve Faaliyetleri)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi SBE, 2006), s.85.

⁷⁹¹ Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi*, s.22.

⁷⁹² Akkurt, *a.g.e.*, s. 31; Gazioğlu, *Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)*, s.7-8.

kurulduktan sonra Rauf R. Denктаş'ın Dr. Küçük'ü bilgilendirmesine karar verildi⁷⁹³. Böylece 23 Kasım 1957'de silahlı örgütün ilk bildirisi dağıtıldıktan sonra Rauf R. Denктаş, Dr. Küçük'e örgüt hakkında bilgi verdi⁷⁹⁴. Daha sonra Dr. Fazıl Küçük de kurulan yeni örgütün içinde yer aldı⁷⁹⁵.

Yeni bir silahlı örgüt kurulmasının önündeki ikinci zorluk ise silahların ve silahlar için gereken paranın nasıl temin edileceğine ilişkindi. Rauf R. Denктаş'ın belirttiğine göre Kemal Tanrısevdi, kurulacak örgütün silah ve para tedarikinin Kıbrıslı Türkler tarafından sağlanması gerektiği görüşündeydi⁷⁹⁶. Ayrıca Kemal Tanrısevdi ile Burhan Nalbantoğlu; örgütün Türkiye'yle irtibatlı olmasını istemiyorlardı. Zira onlara göre Ankara, müdahale ettiği takdirde örgüt rahat çalışamayacaktı. Rauf R. Denктаş ise eğer silah ve para toplama işini Kıbrıslı Türkler yaparsa bunun kısa sürede kişisel çıkarların aleti olacağını ve kontrol edilemez hâle geleceğini düşünüyordu. Bu yüzden ona göre silah, para toplama ve örgütlenme çalışmaları mutlaka Türkiye'nin denetiminde olmalıydı. Rauf R. Denктаş'ın bu görüşleri; Kemal Tanrısevdi ve Burhan Nalbantoğlu tarafından da makul bulundu. Böylece Rauf R. Denктаş, Kemal Tanrısevdi ve Burhan Nalbantoğlu; silah ve para Türkiye Hükümetinden istenmesi konusunda anlaştılar. Rauf Denктаş'ın da bu talepte bulunmak üzere en kısa sürede Ankara'ya gitmesi kararını aldılar⁷⁹⁷.

Kemal Tanrısevdi, Dr. Burhan Nalbantoğlu ve Rauf R. Denктаş arasındaki toplantılar ve görüşmeler 1957'nin kasım ayı sonlarına kadar devam etti. 23 Kasım gecesi ise Kemal Tanrısevdi, Burhan Nalbantoğlu ve Rauf R. Denктаş; KTKF'nin Lefkoşa'da düzenlediği kokteylin ardından bir araya gelip bir görüşme yaptılar. Görüşmede örgütün isminin Türk Mukâvemet Teşkilâtı (TMT) olmasına karar verdiler. Daha sonra TMT kurucularının kod adlarını belirlediler. Buna göre Rauf R. Denктаş "Mülayim", Kemal

⁷⁹³ Akkurt, **Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi**, s.33-34; Akgün, "Türk Mukavemet Teşkilatı", s.177.

⁷⁹⁴ Akkurt, **Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi**, s.40-41; Keser, **Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)**, s.233-234; Mutlu, "Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı", s.25-26.

⁷⁹⁵ Keser, **Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)**, s.225; Kasımoğlu, **Eski Günler Eski Defterler**, s.80; Gazioğlu, **Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)**, s.8.

⁷⁹⁶ Kasapoğlu, "Kıbrıs'ta Yerel Bir Mukavemet Örgütü Olarak Türk Mukavmet Teşkilatı'nın (TMT) İncelenmesi", s.58.

⁷⁹⁷ Akkurt, **Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi**, s.34-35; Kasımoğlu, **Eski Günler Eski Defterler**, s.79.

Tanrısevdi “Nâzım” ve Dr. Burhan Nalbantoğlu “Râci” kod adını aldı. Görüşmede bir de bildiri hazırlandı. Daha sonra bu bildiri, teksir edilip 27 Kasım’da Türkler arasında dağıtıldı⁷⁹⁸. Kıbrıs Türk Toplumuna hitap eden bildiride VOLKAN, 9 Eylül Cephesi ve buna benzer örgütlerin lağvedildiği; bunların yerine Türkleri hem emperyalist sömürge yönetimine hem de enosisi gerçekleştirmeye çalışan Rumlara karşı savunacak yeni bir örgütün kurulduğu bildiriliyordu. Ayrıca bu örgütün bir saldırı değil, bir savunma örgütü olduğu vurgulanıyor; bütün Kıbrıslı Türklerle buna destek olmaları ve katılmaları çağrısı yapılıyordu⁷⁹⁹.

TMT, ilk bildirisini yayınladıktan sonra başta KTP ve KTKF olmak üzere Türkleri temsil eden pek çok kurum içinde (Kıbrıs Türk Liseleri Mezunlar Birliği, Türk spor kulüpleri ve Türk Liseleri vs.) örgütlenmeye başladı. Ayrıca bir yandan Türk polislerini ve öğretmenlerini örgüte üye yaparken diğer yandan köylerde güvenilir Türk muhtarlarının önderliğinde çekirdek kadrolar oluşturdu⁸⁰⁰ ve köylüleri silahlandırdı⁸⁰¹. TMT, örgüte üye olmak isteyen kadınlara ve lise öğrencilerine de bildiri dağıtma, mitinglere katılma ve Kıbrıs Türk Toplumunda örgütün propagandasını yapma gibi görevler vermektedir.

TMT, bu faaliyetleri yürütürken Dr. Küçük ile Rauf R. Denktaş; 2 Ocak 1958’de Ankara’ya gidip Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile görüştiler. Rauf R. Denktaş; bu görüşmede silahlı bir örgüt kurduklarını, silah ve eğitici subaya ihtiyaç duyduklarını söyledi. Buna karşı Dışişleri Bakanı Zorlu, Türkiye’nin silah göndermesi durumunda bu silahların Kıbrıslı Türkler tarafından alınıp alınamayacağını sordu. Rauf R. Denktaş da bu işleri bilen Türkler olduğu ve silahları onların alabileceği cevabını verdi. Ancak Dr. Küçük’ün bu konuda tereddüdünü dile getirmesi üzerine Fatin Rüştü Zorlu; Rauf R. Denktaş’tan Kıbrıs’a dönüp konuyu arkadaşlarıyla bir kere daha görüşmesini, Türkiye Hükümetini ondan sonra bilgilendirmesini istedi. Rauf R. Denktaş’ın belirttiğine göre

⁷⁹⁸ Gazioğlu, *Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)*, s.8; Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi*, s.38; Keser, *Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s.232; Akgün, “Türk Mukavemet Teşkilatı”, s. 177-178.

⁷⁹⁹ Gazioğlu, *Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)*, s.9; Mutlu, “Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı”, s.26; Kasapoğlu, “Kıbrıs’ta Yerel Bir Mukavemet Örgütü Olarak Türk Mukavemet Teşkilatı’nın (TMT) İncelenmesi”, s.60.

⁸⁰⁰ TNA, CO 926/952; Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi*, s.47-49.

⁸⁰¹ Akgün, “Türk Mukavemet Teşkilatı”, s.184.

Dr. Küçük'ün bu tereddüdü yüzünden Türkiye'nin Kıbrıs'a silah göndermesi 9 ay gecikti ve Türkler, 1958 yazındaki Rum saldırılarına el yapımı silahlarla karşı koymak zorunda kaldılar. Bununla beraber Rauf R. Denктаş, Dr. Küçük'ün tereddüdünde haklı olduğu görüşündedir. Zira ona göre Türklere silah verilmesi hâlinde bunları kişisel çıkarları için kullanabilirlerdi. Rauf R. Denктаş, kendisinin de TMT'nin başında örgütün çeteye dönüşmesini önleyecek, işinin ehli bir önder olmasını istemesinin sebebinin bu olduğunu belirtir⁸⁰².

Öte yandan Dışışleri Bakanı Zorlu da TMT'ye silah yardımı yapmaya sıcak bakıyordu. Ancak Fatin Rüştü Zorlu, böyle bir işe girişmeden önce konuyu uzmanlarına danışmanın daha doğru olacağını düşünüyordu. Bu sebeple Bakan Zorlu, Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'la görüşerek en geç iki gün içinde bu konudaki görüşlerini bildirmesini istedi. Orgeneral Erdelhun da bu konuda Genelkurmay 2. Başkanı Salih Coşkun'u görevlendirdi. Bunun üzerine Orgeneral Coşkun, Seferberlik Tetkik Kurulu (STK) Başkanı Tümgeneral Daniş Karabelen'le görüşerek TMT'nin Türk Genelkurmayı tarafından örgütlenmesinin mümkün olup olmadığını sordu. Tümgeneral Karabelen de STK Lojistik Şube Müdürü Albay İsmail Tansu'nun görüşlerine başvurdu. İsmail Tansu da gerekli silah ve paranın sağlanması, Kıbrıs'a gönderilecek subaylara süresiz izin verilmesi ve Türkiye Hükümetinin tam destek vermesi hâlinde bu çalışmayı başarıyla yürütebileceklerini söyledi. Bunun üzerine Daniş Karabelen, Orgeneral Coşkun'a göreve hazır olduklarını bildirdi⁸⁰³.

Albay Tansu'nun anılarında anlattığına göre Türk Genelkurmayı, TMT'yi yeniden örgütleme çalışmalarını başlattığı sırada Dışışleri Bakanı Zorlu da Başbakan Menderes'e adada bir silahlı örgüt kurulması fikrinden bahsetti. Ancak Başbakanı buna ikna edemedi. Zira İsmail Tansu'nun Fatin Rüştü Zorlu'dan öğrendiğine göre Başbakan Menderes, Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis ile kişisel dostluğunun Kıbrıs Sorununu çözeceğine inanıyordu. TMT'nin kurucularından Kemal Tanrısevdi'nin anlattığına göre de Türkiye Hükümeti, o yıllarda adadaki konsoloslari aracılığıyla Kıbrıslı Türklere EOKA'nın saldırıları karşısında sakin olmaları ve buna tepki

⁸⁰² Akkurt, **Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi**, s.85-88; Kasımoğlu, **Eski Günler Eski Defterler**, s.79-80; Keser, **Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)**, s.223-224.

⁸⁰³ Akgün, "Türk Mukavemet Teşkilatı", s.228-262.

göstermemeleri uyarısında ve telkininde bulunuyordu⁸⁰⁴. Hem İsmail Tansu'nun hem de Kemal Tanrısevdi'nin anlatımından Başbakan Menderes'in veya genel olarak Türkiye Hükümetinin Kıbrıs Sorununu silaha başvurmadan ve sadece diplomatik yolları kullanarak çözmekten yana olduğu anlaşıyordu. Fakat Albay Tansu'ya göre Başbakan Menderes, daha sonra Dışişleri Bakanı Zorlu'nun Yunanlara güvenilemeyeceği hakkındaki düşüncelerini paylaştı ve Kıbrıs siyasetini silahla desteklemek için TMT'nin Genelkurmay tarafından yeniden örgütlenmesini kabul etti⁸⁰⁵.

İsmail Tansu ise Başbakan Menderes ikna olana dek geçen sürede TMT'yi yeniden örgütleyecek birikime ve yeteneğe sahip subaylar bulduklarını ve Tümgeneral Karabelen'e de danışarak örgütlenme planı ve projesi hazırladıklarını belirtmektedir. Albay Tansu'nun anlatımına göre hazırlanan projeye "Kıbrıs'ı İstirdat* Projesi (KİP)" adı verildi. KİP'e göre TMT, gayri nizami harp veya gerilla savaşı yöntemi esas alınarak yapılandırılacaktı. EOKA'nın Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak için Türklere yönelik genel bir saldırı başlattığı gün ise TMT, hızla karşı saldırıya geçerek enosisi önleyecekti. Ayrıca eğer Türkiye, Kıbrıs'a askerî müdahalede bulunacak olursa TMT, Türk Ordusunun adanın tümünü ele geçirmesine yardım edecekti. Bunun yanında TMT, ilk aşamada 5000 Kıbrıslı Türkü en kısa sürede eğitecek; bu sayı zamanla kadınların da katılımıyla 10.000-15.000 kişiye yükseltilecekti. TMT Lideri ise doğrudan STK Başkanına bağlı ve ona karşı sorumlu olacaktı. Ayrıca Lider, Kıbrıs Türk toplum önderleriyle iyi ilişkiler kuracak ve gerekli hâllerde onların yardımını alacaktı.

İsmail Tansu'nun anlatımına göre Genelkurmay, bu çalışmaları yaparken Başbakan Menderes de 1958 Nisanında TMT'nin yeniden örgütlenmesi için gereken resmî talimatı verdi. Bunun üzerine Tümgeneral Daniş Karabelen, İsmail Tansu'yu TMT'yi yeniden örgütlemekle görevlendirdi. Albay Tansu da bu çalışmasını personel, eğitim ve silah ikmalî olmak üzere üç temel üzerine kurdu. Daha sonra İsmail Tansu, örgütün Ankara ve Kıbrıs'taki çekirdek kadrolarını oluşturmaya başladı. Albay Tansu, bir yandan da TMT'ye yapılacak yardımın hangi hükümet yetkililerinden nasıl sağlanacağını tespit etmeye çalışıyordu.

⁸⁰⁴ Akkurt, **Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi**, s.37.

⁸⁰⁵ Akgün, "Türk Mukavemet Teşkilatı", s.228-262.

* "Geri alma, alınma" anlamında kullanılan Arapça kökenli bir kelime; Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Eski ve Yeni Harflerle**, 24. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2007, s.462.

Bu sırada Dr. Küçük ile Rauf R. Denктаş da 24 Mayıs'ta Ankara'ya gelerek Dışışleri Bakanı Zorlu'yla görüştüler. Fatin Rüştü Zorlu, bu görüşmede Rauf R. Denктаş'a TMT'yle ilgili isteğinin kabul edildiğini ve örgütü uzman subay ve silahlarla takviye etmeye karar verdiklerini söyledi⁸⁰⁶. Albay Tansu da Haziran ayında Dr. Küçük ve Rauf R. Denктаş'la görüşerek onları TMT'nin nasıl örgütleneceğı konusunda bilgilendirdi. Ayrıca Rauf R. Denктаş'a onu TMT Liderinin yardımcısı olarak seçtiklerini söyledi. İsmail Tansu'ya göre Rauf R. Denктаş'ı seçmelerinin sebebi, onun Dr. Küçük gibi siyasi kimliğinin olmaması ve Kıbrıs'ta geniş bir çevresinin olmasıydı. Bunların dışında görüşmede TMT için eğitilecek Kıbrıslı Türk gençlerin belirlenmesi konusunda görüş birliğine varıldı⁸⁰⁷.

Aynı günlerde Albay Tansu, TMT'nin Ankara'daki Merkez Yönetimini oluşturmak ve Kıbrıs'a gönderilecek subayları bulmak için yoğun bir çalışma içine girdi. Önce Ankara'da KTKD'ye ait öğrenci evini TMT Merkezi hâline getirdi. Ardından STK içindeki muvazzaf ve yedek subaylarla tek tek görüşerek adaya gitmeye gönüllü olanlarını belirledi. Daha sonra bu subaylara öğretmenlik, ilköğretim müfettişliği, imam hatiplik, vaizlik gibi "sivil maske görevleri" verildi ve değişik kimlikler sağlandı. Ayrıca subayların görevlerinin sonuna kadar tüm mesleki hakları saklı tutularak süresiz izinli sayılmalarına ve aylıklarının da ailelerine ödenmesine karar verildi. Bu hazırlıktan sonra çalışmalarına başlayan subayların bir bölümü, Türkiye'de eğitim ve ikmal gibi destek görevlerde; bir bölümü de Kıbrıs'ta TMT'nin çeşitli kademelerinde görev aldı.

TMT'nin yeniden yapılandırılmasına yönelik atılan bir diğer adım da örgütün liderinden üyesine kadar herkese bir kod adı vermek oldu. TMT Lideri olarak seçilen Yarbay Ali Rıza Vuruşkan "Bozkurt", Dr. Fazıl Küçük "Ağrı", Rauf R. Denктаş "Toros", Tümgeneral Daniş Karabelen "Cankurt" ve Albay İsmail Tansu "Doğan" kod adını aldılar. TMT militanlarına ise "Kurt" kod adı verildi. Kıbrıs'ta da TMT şubesinin bulunduğu her kasabaya "Yayla" adı verildi ve bu kasabalar örgütün Lefkoşa'daki genel merkezine bağlandı. "Bayraktarlık" denen bu genel merkezin başında ise Yarbay veya Albay rütbesinde Bayraktar veya diğer adıyla TMT Lideri bulunacaktı⁸⁰⁸. Genel merkezin başına getirilen ilk lider de yukarda belirtildiğı gibi Yarbay Ali Rıza Vuruşkan

⁸⁰⁶ Akkurt, **Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi**, s.221.

⁸⁰⁷ Akgün, "Türk Mukavemet Teşkilatı", s.228-262.

⁸⁰⁸ TNA, CO 926/951.

oldu. STK'da Harekât Şube Müdürlüğü yapan Yarbay Vuruşkan, kendi anlatımına göre, TMT'yi yeniden örgütleme çalışmaları henüz başlamışken hem Daniş Karabelen'e hem de Kurmay Albay Eyüp Mater'e kendisine verilecek her göreve hazır olduğunu söylemişti. İsmail Tansu da Kore Savaşında* aynı tugayda birlikte görev yaptığı Yarbay Vuruşkan'ı yakından tanıyordu. Bu sebeplerle Albay Tansu, Ali Rıza Vuruşkan'a TMT Lideri olmayı teklif etti. Yarbay Vuruşkan da bunu memnuniyetle kabul etti.

22 Temmuzda Dışişleri Bakanı Zorlu; Yarbay Vuruşkan, Tümgeneral Karabelen ve Albay Tansu'nun da içinde olduğu askerî heyeti kabul ederek Kıbrıs'a silah ve malzeme gönderilmesi işinin nasıl yapılacağı konusunu görüştü⁸⁰⁹. Ayrıca hükümet, adaya gönderilecek subayların listesini onayladı. Daha sonra hem Yarbay Vuruşkan'a hem de yardımcısı Yüzbaşı Mehmet Özden'e rahat çalışabilmeleri için "sivil maske görev" olarak Türkiye İş Bankası Lefkoşa Şubesinde müfettiş yardımcılığı görevi verildi. Ayrıca gerçek kimliklerini saklamak için Yarbay Vuruşkan "Ali Conan", Yüzbaşı Özden de "Necdet Beyazıt" adını aldılar. Nihayet 31 Temmuzda Yarbay Vuruşkan ile Yüzbaşı Özden; Kıbrıs'a giderek Lefkoşa'da önceden kendileri için hazırlanan bir eve yerleştiler⁸¹⁰. 1 Ağustosta görevine başlayan Ali Rıza Vuruşkan, kendi ifadesiyle, TMT'yi yeniden örgütleme çalışmasını Rumların saldırılarından uzak ve daha rahat yürütebilmek için 5 Ağustosta ateşkes ilan etti⁸¹¹.

Bir yandan da Kıbrıslı Türk gençler, hem Ankara'da hem de Kıbrıs'ta askerî eğitimden geçiriliyorlardı. Bu gençler, eğitimlerini tamamladıktan sonra da yemin ederek TMT'de göreve başlıyorlardı. Bu çalışmalar yapılırken TMT için Türkiye'den Kıbrıs'a küçük motorlu kayıklarla gizli silah sevkiyatı da başlatıldı. Bir süre sonra bu kayıkların sevkiyatta yetersiz kalmaları üzerine Türkiye Dışişleri Bakanlığının parasıyla daha büyük tonajlı bir balıkçı teknesi satın alındı. "Elmas" kod adı verilen bu balıkçı teknesi,

* Kore Yarımadasının kuzeyindeki Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti ile yarımadanın güneyindeki Kore Cumhuriyeti arasında 1950-1953 yılları arasında cereyan eden savaş. Türkiye dâhil BM üyesi pek çok devlet, Barış Gücü olarak bu savaşta yer almışlardır; bunun için bkz. Allan R Millett, "Korean War 1950-1953", **Encyclopedia Britannica**, <http://global.britannica.com/event/Korean-War> (23 Mayıs 2016).

⁸⁰⁹ M. Derviş Manizade, **65 Yıl Boyunca Kıbrıs için belge ve resimlerle yazdıklarım söylediklerim**, İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, 1993, s.573-576.

⁸¹⁰ Akkurt, **Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi**, s.361-362; Manizade, **65 Yıl Boyunca Kıbrıs için belge ve resimlerle yazdıklarım söylediklerim**, s.577-578; Keser, **Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)**, s.428, 431.

⁸¹¹ Manizade, **65 Yıl Boyunca Kıbrıs için belge ve resimlerle yazdıklarım söylediklerim**, s.578-579.

ilk sevkiyatını 24 Mart 1959'da yaptı⁸¹². Fakat tekne, 18 Ekimde Kıbrıs'a silah götürürken Karpaz açıklarında İngiliz devriye gemileri tarafından yakalandı ve kendini batırmak zorunda kaldı⁸¹³. Bu olaya rağmen Türkiye, Kıbrıs'a silah sevkiyatını aksatmadan devam ettirdi.

TMT'nin 1 Ağustos 1958'de Türk Genelkurmayına bağlanması, Kıbrıs Türk Toplumunun askerî alanda örgütlenmesi anlamına geliyordu. Ancak muhtemelen Rumlar karşısında her bakımdan güçlü bir varlık hâline gelmenin bir zorunluluk olduğunu düşünen Kıbrıslı Türkler, askerî örgütlenmenin yanı sıra idari, ekonomik ve kültürel alanlarda da örgütlendiler ve çeşitli faaliyetler yürüttüler. Bu faaliyetler, 1940'lardan beri Dr. Fazıl Küçük'ün yakın çalışma arkadaşı olan⁸¹⁴ Rauf R. Denктаş'ın 27 Ekim 1957'de KTKF Başkanlığına seçilmesiyle hız kazandı⁸¹⁵.

İdari alanda başlıca örgütlenme faaliyeti, ayrı belediyelerin kurulması oldu. Türk belediyelerinin ortaya çıkışının bazı gelişmelerin sonucu olduğu anlaşıyordu. Bunların Türk-Rum çatışmaları, Rum belediye başkanlarının Türk semtlerine yetersiz hizmet vermeleri, Türklere ait eski eserleri yıktırmaları ve pek çok yerin Türkçe ismini Rumcasıyla değiştirme çabaları olduğu söylenebilir. Zaten Lefkoşa Belediye Meclisinin Türk üyeleri Ümit Süleyman (Onan), Dr. Tahsin Salih (Gözmen), Dr. Orhan Müderrisoğlu ve Dr. Niyazi Manyera; Lefkoşa Rum Belediye Başkanı Dr. Dervis'in Türkler aleyhindeki uygulamalarını protesto etmek için 1958 Nisanında istifa etmişlerdi. Daha sonra hem istifa eden Türk belediye meclis üyeleri hem de KTP Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük; Türk belediyelerini kurmak yönünde adım atabilmek için Türkleri tüm kasaba merkezlerinde miting yapmaya çağırdılar. Bu çağrıya uyan binlerce Türk, 27 Nisanda tüm ada sathında yapılan mitinglere katıldı. İstifa eden Türk belediye meclis üyeleri de bu mitinglere katılıp konuşmalar yaptılar ve Türkleri Rum belediyelerine vergi ödememeye çağırdılar. Ayrıca Rum belediye başkanlarının belediye gelirlerini, Rum semtlerini mamur etmek ve enosis propagandası yürütmek için kullandıklarını savunarak ayrı belediyelerin kurulmasına olan ihtiyaca vurgu yaptılar.

⁸¹² Akgün, "Türk Mukavemet Teşkilatı", s.214-215.

⁸¹³ Gazioğlu, **Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)**, s.38-44; Akgün, "Türk Mukavemet Teşkilatı", s.271-280.

⁸¹⁴ Denктаş, **Kıbrıs, Elli Yılın Hikâyesi**, s. 102-103.

⁸¹⁵ Gazioğlu, **Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)**, s.10.

Bunun yanı sıra mitinglerde İngiltere Başbakanı Harold Macmillan, Türkiye'nin Londra Büyükelçisi M. Nuri Birgi ve Sömürge Valisi Sir Hugh Foot'a Türklerin kendi belediyelerini kurmaya karar verdiğini bildiren telgraflar gönderildi.

Ayrı belediye kurma girişimleri, bu mitinglerle sınırlı kalmadı. 4 Mayıs'ta Lefkoşa Belediye Meclisinin eski Türk üyeleri, KTP ve KTKF temsilcilerinden oluşan 55 kişi; KTKF Başkanı Rauf R. Denktaş'ın başkanlığında toplanarak ayrı belediyeler konusunu görüştü. Toplantıya katılanlar, aldıkları bir karar doğrultusunda Vali Foot'a bir telgraf gönderdiler. Telgrafta Vali'den Türk belediyelerinin kurulması ve bu amaçla yapılacak belediye seçimleri için gereken yasal düzenlemenin bir hafta içinde tamamlanması istenmekteydi. Yasal düzenlemenin yapılamaması durumunda ise Türklerin kendi belediye seçimlerini yapacakları bildiriliyordu. Ayrıca toplantıda dört maddelik bir karar alındı. Bu kararlar şunlardı:

- a) Tüm kasaba merkezlerinde Rumlardan ayrı belediyeler kurulacaktı;
- b) Vali Foot'a bir mektup gönderilip ondan belediye seçimleriyle ilgili hazırlıkların yapılabilmesi için köy muhtarlarına talimat vermesi istenecekti;
- c) Seçimlerde tek aday listesi çıkarılacaktı;
- d) Her kasaba merkezinde seçim tarihine kadar belediye işlerine bakacak beş kişilik bir komite kurulacaktı. Ayrıca bu komiteler, Türk belediye sınırlarını tespit edecekler ve sınırlar içinde kalan yerler için imar planları hazırlayacaklardı⁸¹⁶.

Bu sonuncu karar uyarınca her kasaba için oybirliğiyle geçici belediye komiteleri oluşturuldu. Bu dört maddenin dışında toplantıda alınan bir karar da artık Rum belediyelerine vergi ödenmemesine ilişkindi. Bu karar, bir telgrafla Vali Foot'a da bildirildi⁸¹⁷.

Türkler, bir taraftan kendi belediyelerini kurma yönünde adım atarken diğer taraftan bu belediyelerin meşru statüye kavuşması için Sömürge Hükümeti nezdinde girişimlerde bulunuyorlardı. Nitekim Dr. Tahsin Salih (Gözmen), Dr. Niyazi Manyera, Orhan Müderrisoğlu ve Ümit Süleyman'dan oluşan bir heyet; 20 Nisanda Sömürge Müsteşarı John Reddaway'le bir görüşme yaparak ayrı belediyelerle ilgili yasal düzenlemeler

⁸¹⁶ TNA, FO 371/136280, 593 no.'lu telgraf.

⁸¹⁷ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.429-434.

yapılmasını talep ettiler. Müsteşar Reddaway ise konuyu önce incelemek istediğini söyledi.

3 Mayıs'ta da Vali Foot; Londra'ya gidişinin öncesinde Dr. Küçük ve Rauf R. Denktaş'la ayrı belediyeler konusunu görüştü. Bu görüşmede Vali Foot, ayrı belediyeler konusunda hemen karar vermesinin mümkün olmadığını söylemekle beraber Londra'dan döner dönmez konuyu ayrıntılı olarak ele alacağına söz verdi ve gecikmeden bir karara varma umudunu dile getirdi. Ayrıca Vali, Londra dönüşü bir karara varmasını sağlayacak somut bilgilere sahip olabilmek için hem sömürge hükümetinden hem de Türklerden temsilcilerin katılacağı bir heyetin ayrı belediyeler kurulmasının pratik yönlerini incelemesini istedi. Vali'nin sözlerine karşı Dr. Küçük, bir karara varmadan önce ayrı Türk belediyelerinin kurulması konusunu takip etmek için kurulan komitenin görüşlerine başvurması gerektiğini ve cevabını ertesi gün vereceğini söyledi. Daha sonra komite adına Vali Vekiline gönderilen cevapta sömürge hükümeti, ayrı belediyeleri prensipte kabul etmediği müddetçe Türklerin hükümetle konunun ayrıntılarını ve yapılması gereken düzenlemeleri görüşmeyecekleri belirtildi. Ayrıca Türklerin kendi belediyelerini kurma konusunda kararlı oldukları ifade edildi⁸¹⁸. Bunun üzerine İngiliz Hükümeti, Ankara nezdinde girişimlerde bulunarak Kıbrıslı Türkler üzerinde nüfuzun kullanmasını ve onları ayrı belediyeler kurmaktan vazgeçirmesini istedi. Ne var ki; Türkiye Hükümeti, konunun İngiliz Sömürge Yönetimi ile Kıbrıs Türk Toplumunu arasında çözülmesi gerektiğini düşündüğü için konuya müdahil olmaktan kaçındı⁸¹⁹.

Aynı günlerde temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya giden Dr. Küçük ile Rauf R. Denktaş, bu temaları sırasında 31 Mayıs'ta yaptıkları basın toplantısında 15 gün içinde adada Türk belediyelerinin kurulacağını açıkladılar. Nihayet ilk Türk belediyesi, 16 Haziran 1958'de Lefkoşa'da kuruldu. "Geçici Lefkoşa Türk Belediyesi" adını alan bu belediyenin başkanlığına Dr. Tahsin Gözmen getirildi. Lefkoşa'dan sonra 1 Temmuz'a kadar sırasıyla Limasol, Lârnaka, Mağusa, Baf ve Girne'de de Türk belediyeleri kurulup faaliyete geçirildi⁸²⁰.

⁸¹⁸ TNA, FO 371/136280, 593 no.'lu telgraf.

⁸¹⁹ TNA, FO 371/136280, RGC 1015/18.

⁸²⁰ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.427-438.

Gerek Macmillan Planının adadaki her iki topluma da kendi kendini yönetme hakkı vermesi, gerekse Kıbrıs Türk Toplumunun ayrı belediyeler konusundaki kararlılığı; İngiliz Sömürge Yönetiminin Türk belediyelerine daha ılımlı bir tutum almasında etkili oldu. Nitekim Vali Foot, 7 Temmuzda Rum belediye başkanlarıyla yaptığı görüşmede Macmillan Planının adanın taksimini öngörmediği güvencesini vermekle beraber planda her iki topluma da özerklik tanındığını hatırlatarak Türk belediyelerinin kurulmasına itiraz etmeyeceklerini ve konunun yalnız hukuki yönü üzerinde durduklarını belirtti⁸²¹.

Vali, ertesi gün Rauf R. Denktaş başkanlığındaki bir heyetle yaptığı görüşmede de ayrı belediyelere karşı çıkmayacakları sözünü yineledi; ancak kasaba kaymakamlarının da Türk semtlerine belediye hizmeti verebileceğini savundu. Rauf R. Denktaş ise ayrı belediyeler konusunu inceleyecek bir komisyonun kurulmasını, Türk belediyelerinin resmen tanınmasını ve bu konuda gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını istedi. Vali Foot, komisyon kurulması önerisine olumlu yaklaştı. Rauf R. Denktaş'ın Türk belediyelerinin resmen tanınmasında ısrar etmesi üzerine ise Vali, bu toplantıda konuşulanların zaten Türk belediyelerinin sömürge hükümeti tarafından tanınması yönünde ileri bir adım olduğunu söyledi. Bu da İngiliz Sömürge Yönetiminin ayrı Türk belediyelerini dolaylı yoldan da olsa tanıdığı anlamına geliyordu. Toplantıdan kısa bir süre sonra ise Sömürge Yönetimi, Kıbrıs Türk heyetinin talep ettiği komisyon kurma çalışmalarına ağırlık verdi. Nitekim Sömürge Hükümeti, 20 Eylülde ayrı belediyeler konusunu inceleyip hükümete tavsiyelerde bulunmak üzere bir komisyon kurma kararı aldığını duyurdu. Yapılan resmî açıklamaya göre komisyon, başkan B.J.Surridge ile üyeler C.J.Thomas ve C. Mace olmak üzere üç İngiliz uzmandan oluşacaktı. Surridge Komisyonu, 26 Eylülde kuruldu ve çalışmalarına başladı⁸²².

Rum belediye başkanları ise bu komisyonun kurulmasını protesto ettiler. Dahası Vali Foot'a telgraflar gönderip Türk belediyelerinin yasadışı olduğunu iddia ettiler ve bu belediyelerin hukuki yollardan cezalandırılmasını istediler. Vali Foot, bu telgraflara verdiği cevapta Surridge Komisyonunun sunacağı rapor incelenene kadar Türk belediyeleri hakkında yasal işlem başlatmanın Türk-Rum gerginliğini tırmandıracağını

⁸²¹ Bozkurt, 8 Temmuz 1958, s.1.

⁸²² Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs, Son İki Yıl (1958-60), Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (3)*, Lefkoşa: CYREP Yayınları, 2000, s.307.

ve bunun iyi bir hareket olmayacağını ileri sürdü. Ayrıca amaçlarının konunun tümü tekrar gözden geçirilinceye dek Türk belediyelerinin çalışmasına izin vermek olduğunu ifade etti ve Rum belediyelerinin de hak ve çıkarlarının dikkate alınacağı güvencesini verdi. Böylece Türk belediyeleri, varlığını sürdürmeye devam etti⁸²³.

KTKF, idari alanda ayrı örgütlenme sayılabilecek Türk belediyelerini kurma çalışmalarına öncülük ederken ekonomik alanda da “Türkten Türke Kampanyası”nı yürüttü. Bu kampanyaya ihtiyaç duyulmasının birkaç sebebi olduğu söylenebilir. Birinci sebep, Osmanlı idaresi zamanından beri varolan ve Türklere ait taşınmaz malları yöneten Evkaf kurumunun Türkleri ekonomik zarara uğratan uygulamalarıydı. Nitekim bu kurumun başındaki Türk murahhasları, Yasama Konseyi seçimleri için propaganda faaliyeti yürütürken Evkaf’ın gelirlerini kullanmışlardı. Ayrıca yıllarca Evkaf’ın parasını faizsiz olarak bir bankada tutmuşlardı. Türk murahhaslar, Evkaf’a ait binlerce dönümlük arazinin Rumlar tarafından gaspedilmesine de göz yummuşlardı. Tüm bu uygulamalar, Kıbrıs Türk Toplumunun kalkınmak için muhtaç olduğu toprak ve gelirden mahrum kalması sonucunu doğurmuştu. İkinci sebep, Rum belediye başkanları tarafından yönetilen belediyelerin Türk semtlerinin bayındır hâle gelmesine gereken önemi vermemeleriydi. Belediye bütçelerinin büyük bir kısmını Türklerin ödediği vergiler oluşturmalarına rağmen Rum belediye başkanları, Türk semtlerini geliştirecek yatırımlar yapmaktan kaçınıyorlardı. Dahası belediyelerin bütçesini daha çok Rum semtlerini bayındır hâle getirmek için kullanıyorlardı⁸²⁴. Türklerin geri kalmasına yol açan bir diğer sebebin ise Türk köylerinin İngiliz idaresi tarafından ihmal edilmesi olduğu anlaşıyordu. Nitekim TMT’nin kurucularından Kemal Tanrısevdi, 1957-1958 yıllarında gezdiği Türk köylerinin elektriksiz, yolsuz ve susuz vaziyette olduklarını anlatır⁸²⁵. Tüm bunların dışında, Rauf R. Denктаş’ın belirttiğine göre, Kıbrıs Türk Toplumunun kendine ait bir çarşısı yoktu ve ihtiyaçlarını Rum çarşısından karşılıyordu. Rauf R. Denктаş’a göre bu, Rumların Türklere karşı silahlanmasına dolaylı yoldan maddi destek sunmak anlamını taşıyordu⁸²⁶.

⁸²³ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.427-438.

⁸²⁴ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s. 394-437.

⁸²⁵ Keser, *Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s.231-232.

⁸²⁶ Keser, *a.g.e.*, s.191.

Tüm bu sebeplerden ötürü KTKF, Kıbrıs'ta Rum çarşısına bağımlılığı sona erdirmek, ayrı bir Türk ekonomisi kurmak ve Türk burjuvazisi* yaratmak hedefini önüne koydu. Bunu yaparken de 1930'lu yıllarda Türkiye'de uygulanan millî ekonomi modelini esas aldı⁸²⁷. KTKF, öncelikle Türk ticaret acentelerinin kurulmasını teşvik ederek hem tüccar sınıfının hem de Türk çarşısının doğmasını sağladı. Ayrıca Türk ekonomisinin güçlenebilmesi için Türklerin Rumlarla ekonomik ve ticari ilişkiler kurmalarını engelledi⁸²⁸. TMT de bildirileriyle bu çabaya yardımcı oluyordu. Meselâ örgüt; 11 Mayıs 1958'de Kıbrıs Türk Toplumuna hitaben yayınladığı bir bildiride Rumlarla ekonomik ve ticari ilişkide bulunmanın, Rumlara ait bar, meyhane ve gece kulüplerine gitmenin yasaklandığı ve oluşturulan özel timlerin bu gibi yerlere giden Türkleri izlemek üzere görev başında oldukları bildiriyordu⁸²⁹. Böylece “Türkten Türke Kampanyası”, kısa zamanda sonuç verdi ve 15 Kasım 1958'de bütün Türk tüccarlarının toplandığı Kıbrıs Türk Ticaret Odası (KTTO) kuruldu⁸³⁰. KTKF, bir taraftan da “Türkten Türke Kampanyası”nın daha etkili olabilmesi için Kıbrıs Türk basınından yararlanıyordu. Nitekim KTKF Başkanı Rauf R. Denктаş, 1959 Nisanında *Halkın Sesi* gazetesinde yazdığı yazılarda tüm Türkleri elbirliğiyle kalkınmaya ve Türk çarşısını güçlendirmeye çağırıyordu.

“Türkten Türke Kampanyası” sürerken birtakım olumsuzluklar da yaşandı. Meselâ bazı tüccarlar, kârlarını artırmak için sattıkları malların fiyatlarını yükselttiler. Bu da Türklerin daha ucuz olan Rum çarşısına yönelmelerine yol açtı. Bunun üzerine KTKF, Çarşı Murakebe Heyetini kurdu. Bu heyet, halkın çarşı ve fiyatlarla ilgili şikâyetlerini dinleyip incelemeler yapmaya ve malların fiyatlarını denetlemeye başladı⁸³¹. Rauf R. Denктаş da gerek *Halkın Sesine* yazdığı yazılar gerekse çıkardığı bültenlerle Türk tüccarına kişisel çıkarlarını millî çıkarlarının üzerinde tutmaması uyarısında bulunuyor; halktan da “Türkten Türke Kampanyası”nı desteklemesini istiyordu⁸³². KTKF'nin yayın

*Sanayici, tüccar vb. içine alan sınıf, Alan Ryad, “Bourgeoisie”, **Encyclopedia Britannica**, <https://global.britannica.com/topic/bourgeoisie> (7 Eylül 2016).

⁸²⁷ Kızılyürek, *Milliyetçilik Kışkırtıcılığı Kıbrıs*, s. 248-249.

⁸²⁸ Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s.191-192.

⁸²⁹ TNA, CO 926/951 ve CO 926/952; Akkurt, *Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi*, s.195; Kızılyürek, *Milliyetçilik Kışkırtıcılığı Kıbrıs*, s. 250; Akgün, “Türk Mukavemet Teşkilatı”, s.201-202.

⁸³⁰ “Oda'nın Tarihçesi”, *Kıbrıs Türk Ticaret Odası*, <http://www.ktto.net/odanin-tarihcesi/> (25 Mayıs 2016).

⁸³¹ Gazioğlu, *Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)*, s. 168-169.

⁸³² Gazioğlu, *a.g.e*, s.169; Evre, *Kıbrıs Türk Milliyetçiliğı, Oluşumu ve Gelişimi*, s.140.

organı *Nacak*⁸³³ gazetesinde de Türk tüccarından sattığı malların fiyatlarını düşürmesini isteyen yazılar çıkıyordu. Ayrıca bu yazılarda Türklerin sebze ihtiyaçlarını Rumlardan karşılamalarına son vermek için Türk çiftçisine daha çok sebze üretmesi çağrısında bulunuluyordu⁸³⁴.

“Türkten Türke Kampanyası”nın yanı sıra küçük sanayi dalında da bazı girişimlerde bulunuldu. Nitekim 1958-1960 yılları arasında gerek KTKF ile Türkiye Hükümetinin maddi katkıları, gerekse Kıbrıslı Türk işadamlarının çabalarıyla başta Lefkoşa olmak üzere Lârnaka, Limasol ve Mağusa’da sütçülük ve kundura şirketleri, fabrikalar (makarna, oto lastiği kaplama vs.), tarım kooperatifleri, beyaz eşya bayilikleri, ticaretevleri, giyimevleri, bakkaliyeler ve bankalar kuruldu. Kıbrıs Türk basını da bu kuruluşların reklamını yaparak Türkleri bu yerlerden alışveriş yapmaya teşvik etmekteydi⁸³⁵. Bunların dışında Kıbrıs Türk Toplumuna giyecek, para ve yiyecek yardımları yapan KTKF, Rauf R. Denктаş’ın deyimiyle zaman içinde bir hükümet görünümü aldı. Hatta onun ifadesine göre Türkler, işlerini görmek için İngiliz Sömürge Yönetiminin ilgili dairelerinden önce KTKF’ye başvurmaya başladılar⁸³⁶.

KTKF, bir taraftan Türkleri idari ve ekonomik alanlarda örgütlerken diğer taraftan Türk millî kültürünün gelişmesine yönelik faaliyetlerde bulunuyordu. Rauf R. Denктаş’ın anılarında anlattığına göre Kıbrıs Türk Toplumuna, yıllardır Rum Ortodoks kültürünün baskısı altında kendi benliğini ve kimliğini koruma mücadelesi veriyordu. Ancak Türklerin bir kısmı; ilgisizlik, eğitimsizlik ve yoksulluktan dolayı zaman içinde Rumca konuşmaya başlamış ve Ortodokslaşmışlardı. Rauf R. Denктаş’ın belirttiğine göre Lefkoşa’ya bağlı Dillirga yöresinde 33 Türk köyü, Rum papazlarının okul ve iş vaatlerinden ötürü Müslümanlığı bırakıp Hristiyanlığa geçmişti. KTKF’nin esas görevlerinden birisinin adada Türk kültürünü güçlendirmek olduğuna dikkat çeken Rauf R. Denктаş, Kıbrıs Türk Toplumuyla aynı millî heyecanı paylaşan bu Türklerle yakından ilgilenmek gereği duyduklarını ifade etmektedir⁸³⁷. Bu görev ve düşünceyle

⁸³³ Ulvi Keser, “1958-1963 Mücadele Sürecinde Kıbrıs’ta Basın ve Nacak Gazetesi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2012, Cilt. XII, Sayı. 24, http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/dergi%2024/14.pdf (24 Mayıs 2016), s.312.

⁸³⁴ *Nacak*, 10 Temmuz 1959, s.3.

⁸³⁵ Gazioğlu, *Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)*, s.170-190.

⁸³⁶ Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, s.52.

⁸³⁷ Denктаş, *Kıbrıs, Elli Yılın Hikâyesi*, s.153-154.

KTKF, 1958’de “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyası başlattı. Özellikle KTKF’nin gençlik kolu olan Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilâtına (KTGT) mensup gençler, köyleri dolaşarak Rumca konuşan Türklere Türkçe konuşmaları yönünde telkinde bulunuyorlardı. Bu faaliyet yürütülürken KTKF de ismi Rumca olan Türk köylerine Türkçe isimler veriyordu⁸³⁸.

Bu arada KTKF Genel Sekreteri Dr. Burhan Nalbantoğlu⁸³⁹, kampanyanın daha etkili yürütülebilmesi için İstanbul’da tıp öğrenimi görürken tanıştığı gençlik önderi Celâl Hordan’dan yardım almaya karar verdi. TMTF eski başkanı olan Celâl Hordan, 14 Aralık 1957’de Batı Trakyalı ve Kıbrıslı Türklere yönelik baskıları protesto etmek için İstanbul’daki gayrimüslim azınlıklara yönelik “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyası başlatmıştı. Bu kampanyaya doğrultusunda da arkadaşlarıyla birlikte “Vatandaş Türkçe konuş, konuşmayanı ikaz vazifendir” yazılı pankartları İstanbul’un çeşitli semtlerindeki mağazalara dağıtmıştı. Ancak İstanbul Emniyeti, 6-7 Eylül Olaylarının bir benzerinin yaşanmasını istemediği için Celâl Hordan’ı 16 Aralıkta Emniyet Müdürlüğüne çağırıp sorgulamış; mağazaların vitrinlerine asılan pankartları da toplatmıştı⁸⁴⁰.

Türkiye’de bu tür faaliyetlerde bulunan Celâl Hordan, Burhan Nalbantoğlu tarafından 23 Mayıs 1959’da Kıbrıs’a getirildi ve akabinde KTGT’ye başkan yapıldı. Celâl Hordan da hemen Kıbrıslı Türk gençlerden oluşan bir Yıldırım Ekibi oluşturup köyleri gezmeye başladı. Yıldırım Ekibi üyeleri, Türk köylüsünden kültürel faaliyetler için para topluyor; millî duygulara hitap eden heyecanlı konuşmalar yapıyordu. Kıbrıs Türk Toplumu ile basını da bu faaliyetleri coşkuyla karşılıyor ve destekliyordu. Fakat bir müddet sonra toplumdan Yıldırım Ekibinin Rumca konuşan Türklere para cezası kestiği, bazı Türk kadınlarını çarşaflarını çıkarıp atmaya zorladığı ve TMT’den ayrı olarak silah satın almak için halktan para toplamaya çalıştığı şikâyetleri gelmeye başladı. Bu şikâyetler, hem Türk toplum önderliğinde hem de Kıbrıs Türk basınında rahatsızlık yarattı. Bu sebeple KTKF Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük, Celâl Hordan’ın faaliyetlerini Ankara’ya şikâyet etti. Rauf R. Denktaş da Yıldırım Ekibini uyararak “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyasında para cezasına değil; telkin yöntemine başvurulmasını istedi. Kıbrıs Türk

⁸³⁸ Kızılyürek, *Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs*, s. 249-250; Keser, *Kıbrıs’ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s.198-206.

⁸³⁹ Gazioğlu, *Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)*, s.11-12.

⁸⁴⁰ Gazioğlu, *a.g.e*, s.67; Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.394-395.

basını da yapılanlara tepki gösterip Yıldırım Ekibinin çalışmalarına verdiği desteği geri çekti. Başbakan Menderes ise adadan gelen bu şikâyetler üzerine Rauf R. Denktaş, Dr. Küçük ve Celâl Hordan'ı 29 Ağustos 1959'da Ankara'ya çağırdı. Yapılan görüşmeden sonra Başbakan, şikâyet konusu olan faaliyetleri yüzünden Celâl Hordan'ın Kıbrıs'a dönmesine izin vermedi. Böylece Celâl Hordan'ın KTGT Başkanlığı son buldu⁸⁴¹. Yine de, bu tür münferit olaylara rağmen, KTKF'nin "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası ile Türkçeyi ve Türk millî kültürünü Kıbrıs Türk gençliğine aşılarmayı başardığı söylenebilir⁸⁴².

Sonuç olarak dil, din ve etnik kimlik bakımından zaten Rumlardan ayrı olan Türklerin bu örgütlenme faaliyetleriyle askerî, idari, ekonomik ve kültürel yönlerden de ayrı bir toplum hâline geldikleri görülmektedir. Ayrıca Kıbrıslı Türklerin bu örgütlenme faaliyetleriyle ayrı bir devlet kurmak için gereken birikim ve donanımı da edinmeye başladıkları söylenebilir. Tarihçi-yazar Cemal Kutay⁸⁴³ ve Anayasa Profesörü Nihat Erim⁸⁴⁴ gibi aydınların taksim fikrini ayrı bir Türk devleti kurulmasıyla bağdaştıran görüşleriyle birlikte değerlendirildiği zaman da sözü edilen bu faaliyetler, hem taksimi eylemli olarak hayata geçirme hem de devletleşme sürecine yönelik faaliyetler olarak yorumlanabilir. Kıbrıslı Türkler, örgütlenme faaliyetlerini yürüttükleri sırada Yunanistan da Kıbrıs konusunu bir kere daha BM Genel Kurulunun gündemine taşıdı. Yunanların BM'ye başvurusuyla da Kıbrıs müzakereleri, farklı bir sürece girdi.

⁸⁴¹ Gazioglu, a.g.e, s.67-77; Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, s.77-78; Kızılyürek, *Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs*, s. 251; Mete Hatay, "Celal Hordan Dosyası (1)", *Havadis Gazetesi Poli Eki*, 2015, Cilt. 225, <http://185.15.43.45/Ekler/poli/225/celal-hordan-dosyasi-1/2211> (24 Mayıs 2016); "Kıbrıs Türk liderliğinin kiralık ağzı: Celal Hordan", *Havadis Gazetesi Poli Eki*, 2015, Cilt. 226, <http://185.15.43.45/Ekler/poli/226/kibris-turk-liderliginin-kiralik-agzi-celal-hordan/2222> (24 Mayıs 2016); "Köyünüzün adı artık Gönyeli değil Menderes olsun", *Havadis Gazetesi Poli Eki*, 2015, Cilt. 227, <http://185.15.43.45/Ekler/poli/227/koyunuzun-adi-artik-gonyeli-degil-menderes-olsun/2232> (24 Mayıs 2016); "Doktor Fazıl Küçük, Hordan'a Karşı", *Havadis Gazetesi Poli Eki*, 2015, Cilt. 228, <http://185.15.43.45/Ekler/poli/228/doktor-fazil-kucuk-hordan-a-karsi/2242> (24 Mayıs 2016); "Hordan'ın çöküşü ve kaybolan paralar", *Havadis Gazetesi Poli Eki*, 2015, Cilt. 229, <http://185.15.43.45/Ekler/poli/229/hordan-in-cokusu-ve-kaybolan-paralar/2252> (24 Mayıs 2016); Keser, "1958-1963 Mücadele Sürecinde Kıbrıs'ta Basın ve Nacak Gazetesi", s.323-325.

⁸⁴² Denktaş, *Kıbrıs, Elli Yılın Hikâyesi*, s. 154.

⁸⁴³ Kutay, "Kıbrıs Dâvâsı, Adnan Menderes ve ilk günler", s.73-74; Manizade, *Kıbrıs, Dün Bugün Yarın*, s.369-373.

⁸⁴⁴ *Hürriyet*, 13 Ocak 1958, s.1; *Halkın Sesi*, 14 Ocak 1958, s.1.

5.3. Kıbrıs Sorununun BM’de Yeniden Görüşülmesi

Hatırlanacağı üzere İngiliz Hükümeti, Macmillan Planında birtakım değişiklikler yapmış ve planın yeni şeklini 15 Ağustosta Türkiye ile Yunanistan’a sunmuştu. 15 Ağustos Planına göre Türk ve Yunanlı temsilciler, Vali’nin özel temsilcileri olarak görev yapacaklardı. Kıbrıslı Türklerle Rumların ise çifte vatandaşlık hakları olmayacaktı. Ayrı temsilciler meclisi olacaktı; ama ortak meclisin kurulması için de gayret gösterilecekti.

Atina, bu değişiklikleri tatmin edici bulmamış ve planı reddetmişti. Fakat Londra, Macmillan Planını uygulamaya koymuştu. Nitekim Kıbrıs Sömürge Yönetimi, plan uyarınca yapılacak Temsilciler Meclisi seçimleri için seçmen listelerini hazırlamıştı. Ayrıca İngiliz Sömürge Yönetimi, planın ruhuna uygun olarak Türk belediyelerinin varlığını dolaylı da olsa kabul etmiş; hatta ayrı belediyeler konusunu incelemek üzere 26 Eylülde Surridge Komisyonunu kurmuştu. Yine Macmillan Planı gereğince Türkiye Hükümetinin Kıbrıs’a atadığı Türk temsilci, 1 Ekimde görevine başlayacaktı⁸⁴⁵.

Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan’ın ise bu gelişmelerden rahatsız oldukları gözüküyordu. Zira onlara göre tüm bunlar, Kıbrıs’ın gitgide taksime yaklaşması ve adanın Yunanistan’la birleşme ihtimalinin iyice azalması demektir. Gerçekten de 1954’ten bu yana Kıbrıs Sorununda yaşananlara bakıldığında Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan için adada enosis hedefine ulaşmanın gittikçe zorlaştığı görülmüyordu. Zira Yunanistan, BM Genel Kurulunun Kıbrıs oturumlarında henüz kendi lehine bir sonuç elde edememişti⁸⁴⁶. Bunun yanında İngiliz kamuoyunda hem adadaki İngiliz askerlerinin EOKA tarafından öldürülmesine yönelik tepki hem de iktidardaki Muhafazakâr Partinin Kıbrıs siyasetine olan destek artmıştı. Bu da muhalefetteki İngiliz İşçi Partisinin Rumlara self-determinasyon hakkı tanınmasından yana sergilediği tutumu sürdürmesini güçleştirmekteydi. Daha önce adanın Yunanistan’la birleşmesi fikrine sıcak baktığı izlenimi veren ABD de Kıbrıs konusunda İngiltere’ye daha yakın durmaya

⁸⁴⁵ Holland, *Britain and the Revolt in Cyprus*, s.281-282.

⁸⁴⁶ Gürel, *Kıbrıs Tarihi 2 (1878-1960)*, s.144.

başlamıştı⁸⁴⁷. Bu durumda Rumlar ile Yunanların adada İngilizlere karşı yürüttükleri silahlı mücadeleyi sürdürmekten başka bir seçenekleri kalmadığı anlaşıyordu.

Nitekim 8 Eylülde EOKA Lideri Grivas, 4 Ağustostan beri yürürlükte olan ateşkese son verdiğini duyurdu. Ardından EOKA militanları, Albay Grivas'ın emriyle İngiliz askerlerine karşı Kıbrıs'ın her yerinde yeni bir saldırı dalgası başlattılar. Bu saldırılarda onlarca İngiliz askeri öldürüldü. Saldırıları devam ederken 3 Ekimde Mağusa'da bir İngiliz subayının eşi olan D. J. Cutliffe öldürüldü, yanında bulunan ve yine bir subay eşi olan R.H. Robinson da yaralandı. İngiliz basını, Cutliffe Cinayetini EOKA'nın işlediğini iddia etti⁸⁴⁸. Ancak EOKA Lideri Grivas, bu iddiaları reddetti. Yine de Cutliffe Cinayeti, dünya kamuoyunda uzun süre yankı uyandırdı. Bu olayın yankıları sürerken EOKA'nın siyasi kanadı PEKA ile gençlik kolu ANE de Kıbrıslı Rumları örgütleyip İngiliz aleyhtarı kitlesel gösteriler ve grevler yapmalarını sağladılar. Ayrıca EOKA, Commonwealth (İngiliz Milletler Topluluğu) mallarına karşı boykot kampanyası başlattı. Bu kampanya, Rum Komünist Partisi AKEL tarafından da desteklendi⁸⁴⁹.

Rumlar, bu eylemleri yaparken Yunanistan Hükümeti de strateji değiştirerek Rum çoğunluğuna self-determinasyon hakkı verilmesi talebinden vazgeçti ve bağımsız bir Kıbrıs fikrini benimsedi. Zira Rum çoğunluğuna self-determinasyon hakkı verilmesi gerektiği görüşü, Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan açısından savunulamaz hâle gelmiş görünüyordu. Bunun bir sebebi, Rumlar ile Yunanistan'ın adadaki Rum çoğunluğunun self-determinasyon hakkı olduğu iddiasına karşılık Türk azınlığının da aynı hakka sahip olduğu tezinin ortaya çıkmasıydı. Oysa Rumlar ile Yunanlar, Kıbrıslı Türklerin böyle bir hakkı olduğunu kabul etmiyor; ada Yunanistan'a bağlandıktan sonra Türklere azınlık hakları verilmesini ve bunların güvence altına alınmasını yeterli görüyorlardı. Ayrıca adanın bütününü Yunanistan'a ilhak etmek istedikleri için Türklerin self-determinasyon hakkını kullanıp taksimi seçmesinden korkuyorlardı. Bir diğer sebep ise BM'ye üye pek çok ülkenin self-determinasyon hakkının enosis için değil, bağımsızlık için kullanılması gerektiğini savunmasıydı. Bu durumda Yunanistan, Rum çoğunluğuna

⁸⁴⁷ Gürel, a.g.e, s.144; Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.163.

⁸⁴⁸ "Englishwoman Killed In Cyprus", *The Times* (London, England), Saturday, Oct 04, 1958; pg. 6; Issue 54273.

⁸⁴⁹ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.164-178.

self-determinasyon hakkı verilmesi talebinde ısrar ettiği takdirde BM Genel Kurulunda Kıbrıs için yapılacak bir oylamada bu ülkelerden beklediği desteği bulamayabilirdi.

Muhtemelen aynı düşüncelerle Kıbrıslı Rumlar da bağımsızlık fikrine olumlu baktılar. Nitekim Başpiskopos Makarios, 7 Eylülde (veya 17 Eylülde⁸⁵⁰) Yunanistan Hükümeti ile yaptığı özel bir görüşmede bağımsız Kıbrıs fikrini kabul etmeye hazır olduğunu ifade etti. Ayrıca bağımsızlığın Kıbrıs'ta BM himayesinde uygulanacak geçici bir özerk yönetimin ardından gelmesi gerektiğini belirtti⁸⁵¹. Başpiskopos, 22 Eylülde de kendisini ziyaret için Atina'ya gelen İngiliz İşçi Partisi üyesi Barbara Castle'la bağımsız Kıbrıs fikrini görüştü. Başpiskopos Makarios, bu görüşmede Barbara Castle'ın sunduğu bağımsız Kıbrıs formülünü içeren bir metnin altına kendi imzasını attı. Böylece Başpiskopos, savunduğu yeni görüşü kayda geçirip resmî hâle getirmiş oldu⁸⁵².

Bu arada Yunanistan, 15 Ağustosta Kıbrıs Sorununun Genel Kurulun XIII. Devresinin gündemine alınması talebiyle BM'ye başvurmuştu. Yunanlar, 12 Eylülde de Genel Kurula açıklayıcı bir memorandum sundular. Bu memorandumda Kıbrıs Sorununun İngiliz Hükümetinin Kıbrıs halkına (Rumlara) hürriyetini ve self-determinasyon hakkını vermeyi reddetmesinden kaynaklanan bir sorun olduğu iddia ediliyordu. Ayrıca 26 Şubat 1957'deki 1013(XI) sayılı Genel Kurul kararına rağmen İngiltere'nin konuyu Kıbrıs halkı (Rumlar) yerine Türkiye ve Yunanistan'la müzakere ettiğine dikkat çekiliyor; bunun soruna kalıcı değil, geçici bir çözüm bulmaya çalışmak anlamına geldiği öne sürölüyordu. Bunların dışında Türkiye'nin Kıbrıs'a askerî müdahale yapma tehdidinde bulunduğu, Kıbrıslı Türklerin de Rumlara saldırdığı iddia ediliyordu. Rumların self-determinasyon konusundaki kararlılıklarına rağmen İngiliz Hükümetinin Macmillan Planını zorla uygulamaya çalıştığı ileri sürölüyor; bunun Ortadoğu barışını ve güvenliğini tehlikeye atabilecek olumsuz gelişmelere yol açacağı savunuluyordu. Bu memorandumu değerlendiren BM Genel Komitesi, 17 Eylülde Kıbrıs konusunun Genel Kurul gündemine alınmasını tavsiye etti. BM Genel Kurulu da 22 Eylülde bu tavsiye kararını kabul ederek konuyu Birinci Komiteye havale etti⁸⁵³.

⁸⁵⁰ Foley, **a.g.e.**, s.162.

⁸⁵¹ Stephens, **Cyprus, A Place of Arms**, s.155.

⁸⁵² Barbara Castle, **Fighting All The Way**, London: Pan Macmillan Publishers Limited, 1993, s.302.

⁸⁵³ Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.102-127.

BM süreci devam ederken Yunanistan Hükümeti, Kıbrıs Sorununun çözümü için NATO'nun da yardımını istedi. Yardım isteğinde bulunurken de İngiltere'nin Macmillan Planını uygulamakta ısrar etmesi hâlinde Yunanistan'ın NATO'ya karşı tutumunu değiştireceği uyarısında bulundu. Bunun üzerine NATO Genel Sekreteri Paul-Henri Spaak, 23 Eylülde Atina'yı ziyaret ederek Yunanlı yetkililerle görüştü. Genel Sekreter Spaak, Paris'teki makamına döndükten sonra da İngiliz Hükümetinden İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak bir üçlü konferansa kadar Macmillan Planının uygulanmasını ertelemesini istedi. Ayrıca Paul-Henri Spaak, planda iki değişiklik yapılmasını önerdi. Bu değişiklikler şunlardı:

- a) Kıbrıs Sorunu; İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile Kıbrıslı Türkler ve Rumların katılacağı bir yuvarlak masa toplantısında ele alınmalıydı;
- b) Macmillan Planında şu değişiklikler yapılmalıydı:
 - i. İngiliz Vali'nin yanında Türk ve Yunanlı temsilciler yerine Kıbrıslı Türklerle Rumlar tarafından seçilecek yerli danışmanlar olmalıydı;
 - ii. Türk Temsilciler Meclisi ile Rum Temsilciler Meclisinin yetkileri de Türk ve Rum üyelerden oluşacak bir ortak yasama meclisiyle sınırlandırılmalıydı⁸⁵⁴.

NATO Genel Sekreteri Spaak, aynı değişiklik önerilerini birkaç gün sonra Paris'te yapılan NATO Konseyi toplantısında da sundu. Ne var ki, 29 Ekime kadar süren Konsey toplantılarında Yunanistan'ın Macmillan Planına yönelik tutumunu yumuşatmaması yüzünden yine bir uzlaşmaya varılamadı⁸⁵⁵.

Yunanistan, Macmillan Planıyla ilgili görüşlerini değiştirmedeği gibi İngiltere'yi plandan vazgeçirmek için de girişimlerde bulundu. Nitekim Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza; New York'ta görüştüğü İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'a İngiltere'nin Macmillan Planını uygulamaktan vazgeçmesi hâlinde Yunanistan'ın da BM'ye yaptığı başvuruyu geri çekeceğini söyledi. Selwyn Lloyd ise Macmillan Planını Türkiye ile birlikte uygulamakta kararlı oldukları karşılığını verdi⁸⁵⁶.

⁸⁵⁴ New York Times, September 29, 1958.

⁸⁵⁵ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.492-495; Gürel, *Kıbrıs Tarihi 2 (1878-1960)*, s.147-148.

⁸⁵⁶ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 445.

Bu görüşmeden sonra İngiliz Dışışleri Bakanı, BM’de Yunan karar tasarısı lehine bir sonuç çıkmasını önlemek için diğer ülkelerin delegeleri arasında kulis faaliyetine başladı. Bakan Lloyd, özellikle önceki yıllardaki Genel Kurul oturumlarında Yunanistan lehine oy veren veya çekimser kalan ülkelere aynı tutumu sergilemeleri durumunda İngiltere ile olan siyasi ve ekonomik ilişkilerinin dondurulabileceği uyarısında bulundu. İngilizlerin bu uyarıları, söz konusu ülkeler üzerinde bir etki yaratmış olmalıydı; zira Evangelos Averoff-Tossizza’nın belirttiğine göre bu ülkelerin en önemli özelliği, ihracatlarının büyük kısmını İngiltere’ye yapıyor olmalarıydı. Türkiye adına New York’ta bulunan Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da Kıbrıs konusunda Arap ülkelerinin desteğini kazanabilmek için Genel Kurula bu ülkelerle beraber, onların dış siyaset sorunlarını ele alan ortak karar tasarıları sunmaya başladı. Bunun yanında Bakan Zorlu, Arap delegeleri arasında propaganda çalışması yaparak bağımsız Kıbrıs fikrini desteklememeleri yönünde telkinde bulundu⁸⁵⁷.

Nihayet Kıbrıs konusu, 1 Kasım’da yapılan BM Genel Kurulu oturumunda tartışıldı. Toplantıda konuşan Türkiye Dışışleri Bakanı Zorlu, ada halkının tek millet olmadığı gibi farklı millî emelleri olan iki ayrı toplumdan oluştuğunu savundu. Ayrıca Türkiye Dışışleri Bakanı, Kıbrıslı Türklerin bir azınlık değil; Rumlarla eşit ve aynı haklara sahip bir varlık olduklarını öne sürdü ve bu yüzden Kıbrıs halkının bir kısmının isteği olan bağımsızlığın tüm ada halkının talebiymiş gibi kabul edilemeyeceğini iddia etti. İngiliz Dışışleri Bakanı Selwyn Lloyd da Kıbrıs Sorununun İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’ı ilgilendiren bir sorun olduğunu ileri sürdü. Bakan Lloyd, Macmillan Planının da bu üç ülke arasında soruna çözüm bulununcaya kadar uygulanacak tek elverişli plan olduğunu iddia etti. Yunanistan’ın BM Daimî Temsilcisi Christian X. Palamas ise Macmillan Planının Kıbrıs’ın %80’ini oluşturan Rumlarla %18’ini oluşturan Türkleri eşit saydığını öne sürüp buna itiraz etti. Yunanlı delege, konuşmasının devamında üç noktaya temas etti. Birincisi, Kıbrıs Sorununun üç ülkeyi ilgilendiren bir sorun olduğu iddiası tartışma götürür bir iddiaydı; çünkü adaya komşu başka ülkelerin de Kıbrıs’ta çıkarları olabilirdi. İkincisi, yabancı devletlerin Kıbrıs’ta çıkarları varsa ada halkının da (Rumların) hakları vardı. Üçüncüsü; eğer Kıbrıs Sorunu, üç ülkeyi ilgilendiriyorsa sorunun bu ülkeler arasında çözülmesi gerekirdi. Hâlbuki İngiltere, Yunanistan’ın itirazlarına rağmen

⁸⁵⁷ Averoff-Tossizza, *Lost Opportunities The Cyprus Question, 1950-1963*, s.274-275.

Macmillan Planını yürürlüğe koymuştu. Bunların dışında Christian X. Palamas, Türk tarafının iddiasının aksine bağımsızlığın Rum fanatiklerinin fikri olmadığını ileri sürdü ve bu fikrin 1954'te Hindistan'ın BM delegesi Krishna Menon tarafından önerildiğini hatırlattı. Yunanlı delege, konuşmasının sonunda da BM'den Kıbrıs'ın bağımsızlığına destek vermesini istedi. Christian X. Palamas'tan sonra konuşan Hintli delege Krishna Menon da Kıbrıs'ta tek millet olduğunu ve bu millete bağımsızlık hakkının tanınması gerektiğini savundu. Kıbrıs'la ilgili bir başka oturum da 3 Kasım'da yapıldı ve bu oturumda İngiltere, Genel Kurula eylül-ekim aylarında NATO'da yapılan Kıbrıs müzakerelerinin "Beyaz Kitap" adı altında bir özetini sundu⁸⁵⁸.

Genel Kurul oturumları yapılırken New York'ta bulunan Başpiskopos Makarios, 21 Kasım'da *New York Times* gazetesinden Michael James'e mülakat verdi. Başpiskopos, mülakatta kendisini bağımsızlık fikrini savunmaya teşvik edenin ABD Dışişleri Bakanlığı olduğunu ileri sürdü. Ayrıca Kıbrıs'ta bağımsızlıktan sonraki adımın enosis olacağını söyledi. Başpiskopos Makarios, bağımsızlıktan sonra İngiliz askerî üslerinin Kıbrıs'ta kalıp kalmayacakları konusunda ise bir garanti veremeyeceğini sözlerine ekledi⁸⁵⁹.

Başpiskopos'un bu sözleri, büyük yankı uyandırdı. Nitekim, Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza'nın belirtğine göre, İngiltere ile Türkiye; Başpiskopos Makarios'un sözlerini BM'de Yunanistan aleyhine bir hava yaratmak için kullanmaya başladılar. ABD Dışişleri Bakanlığı ise bağımsızlık önerisinin ortaya çıkmasında bir rolünün olmadığını açıkladı. Ayrıca Bakanlık, Başpiskopos Makarios'un ABD'nin İngiltere ve Türkiye nazarındaki itibarını sarsmaya çalıştığını iddia etti.

Başpiskoposun mülakatı, Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza'yı da çıkmaza sürüklemiş gözüküyordu. Zira, Yunanistan Dışişleri Bakanına göre, İngiltere ile Türkiye'nin kulis faaliyetleri sonucu BM'de Yunanistan aleyhine bir hava oluşmuştu. Buna Başpiskopos Makarios'un mülakatının Yunanistan açısından yarattığı olumsuz etki de eklenince Dışişleri Bakanı Averoff Tossizza, hemen Atina'ya bir telgraf göndererek

⁸⁵⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.441-451; Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.274-298; Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.496-503; Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, s. 65-70; Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.102-127.

⁸⁵⁹ *New York Times*, November 21, 1958, s.1.

BM'deki Yunan delegasyonunun başkanlığından istifa etmek istediğini bildirdi. Başbakan Karamanlis'in bu isteği reddetmesi üzerine Yunanistan Dışişleri Bakanı, Başpiskopos Makarios'la görüşüp ondan sözlerini yumuşatmasını istedi. Başpiskopos Makarios, bunu kabul etti ve kamuoyuna yeni bir açıklama yaptı. Başpiskopos; açıklamasında Kıbrıslıların (Rumların) garantili bağımsızlığı kabul edeceğini, adanın BM garantörlüğü altında olacağını ve şimdiden Kıbrıs'ın nihai statüsüyle ilgili kesin bir şey söylemenin mümkün olmadığını belirtti⁸⁶⁰.

Başpiskopos Makarios, bu açıklamayı yaptıktan kısa bir süre sonra 25 Kasım'da BM Genel Kurulunun Kıbrıs oturumu başladı. Oturum başlarken Kıbrıs Sorununun ilgili taraflarında sorunun çözümüne yönelik farklı düşünceler ve beklentiler ortaya çıkmış durumdaydı. Yunan kamuoyu, oturuma odaklanmış ve buradan çıkacak sonucu ilgiyle beklemeye koyulmuştu. Zira, Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza'nın belirttiğine göre, Yunan kamuoyu, adada yaşanan Türk-Rum çatışmaları ve Cutcliffe Cinayeti gibi olaylardan bunalmış; Kıbrıs Sorununun her ne pahasına olursa olsun çözülmesini istemeye başlamıştı. Hatta Yunan kamuoyu, kendi hükümetini hem Macmillan Planının yürürlüğe girmesine engel olamadığı hem de planın üçlü konferansta ele alınması önerisini reddettiği için eleştiriyordu. Ayrıca kamuoyu, Atina'nın Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik çabalara neden katkı koymadığını sorgular olmuştu⁸⁶¹. Kıbrıslı Rumların da aynı duyguları paylaştıkları anlaşıyordu. Nitekim EOKA Lideri Grivas, 29 Eylül 1958'de Başpiskopos Makarios'a gönderdiği mektupta Rumların yaklaşık üç buçuk yıllık acı, ölüm ve ızdırapla dolu mücadelelerinde gördükleri tek şeyin İngiliz Sömürge Yönetiminden daha baskıcı olan Yunanistan Hükümetinin esiri olmak ve dipsiz bir kuyuya atılmak olduğunu iddia ediyordu⁸⁶².

Türkiye Hükümeti de Kıbrıs Sorununun en kısa sürede çözülmesi taraftarıydı. Bunun başlıca sebebinin ise Türkiye'nin sınır komşusu Irak'ta yaşanan gelişmeler olduğu söylenebilir. Nitekim Tuğgeneral Abdülkerim Kâsım önderliğindeki Hür Subaylar, 14 Temmuz 1958'de Irak Kralı II. Faysal'ı devirerek iktidarı ele geçirdiler⁸⁶³. Hür Subaylar, iktidara geldikten kısa bir süre sonra da Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler

⁸⁶⁰ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.272-274.

⁸⁶¹ Averoff-Tossizza, *a.g.e.*, s.272-274.

⁸⁶² Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.163.

⁸⁶³ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, 1914-1995*, s.620-623; Uçarol, *Siyasî Tarih [1789-2001]*, s.946.

geliştirmeye başladılar. Bu durum, Türkiye Hükümetini kaygılandırdı. Zira Ankara'nın değerlendirmesine göre Sovyetler Birliği, bundan yararlanarak Ortadoğu'daki nüfuzunu artırma yoluna gidebilirdi. Bu durumda Kıbrıs Sorununun çözümsüz kalması, hem Türkiye'nin Sovyetler karşısında sağlam bir millî güvenlik inşa etmesini engelleyebilir hem de Sovyet Rusya'nın Ortadoğu'daki nüfuzunu artırmak için soruna müdahil olmasına sebep olabilirdi. Bu ihtimalleri göz önünde bulunduran Türkiye Hükümeti, Kıbrıs Sorununu daha fazla çözümsüz bırakmama niyetindeydi. İngiliz Hükümeti ise Kıbrıs Sorununda uzlaşmaya varılamadığı takdirde taksimi sorunun çözüm şekli olarak ele almaya hazırlanıyordu ⁸⁶⁴. Kıbrıs Türk Toplumuna da adada idari taksimin gerçekleşmesi ve belki coğrafi taksime uygun bir ortam oluşması için Macmillan Planının uygulanmasına devam edilmesini istiyordu ⁸⁶⁵.

Kıbrıs Sorununun ilgili tarafları, BM Genel Kurulu toplantısını bu beklenti ve görüşlerle izlerken İngiltere, Türkiye ve Yunanistan; Genel Kurulun 25 Kasım günü yapılan oturumunda birer karar tasarısı sundular. İngiliz karar tasarısında Londra'nın sorunun ilgili taraflarınca kabul edilebilir bir çözüm bulma uğraşını sürdürmeye, Türkiye ile Yunanistan'ın da çözüm için işbirliği yapmaya davet edilmesi talep ediliyordu. Ayrıca sorunun ilgili taraflarına Kıbrıs'taki tedhiş ve şiddeti durdurmaları çağrısı yapılması isteniyordu. Aynı şekilde Türk karar tasarısında da Kıbrıs Sorununun ilgili taraflarının adadaki şiddeti desteklemekten ve kışkırtmaktan kaçınmaya davet edilmeleri talep edilmekteydi. Self-determinasyon hakkının da Kıbrıs'ın ve halklarının özel durumu dikkate alınarak uygulanmasını sağlayacak bir çözüme ulaşılması için sorunun ilgili tarafları arasında barışçıl müzakerelerin sürdürülmesi isteği dile getiriliyordu. Yunan karar tasarısında ise İngiltere'den Kıbrıs halkına (Rumlara) bağımsızlığına kavuşması için yardımcı olması talep ediliyordu. Ayrıca bu bağımsızlığın hakiki ve demokratik bir özerklik döneminin ardından geleceği, Kıbrıs Türk Toplumuna da varlığını güvence altına alan haklar tanınacağı ve Türklerin adanın yönetimine katılmalarının sağlanacağı ifade ediliyordu. Bunun yanında BM'ye üye beş ülkenin temsilcilerinden oluşan bir komite kurulması isteniyordu. Yunan karar tasarısına göre bu komite, bağımsızlığın

⁸⁶⁴ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs, Son İki Yıl (1958-60)*, s.1.

⁸⁶⁵ Colin Legum, "Misleading Cyprus Partition Leak", *The Observer*, Dec 14, 1958, s.6.

Kıbrıs'ta uygulanması ve bu uygulamanın Genel Kurula rapor edilmesinde sorunun ilgili taraflarıyla işbirliği yapacaktı⁸⁶⁶.

Bu karar tasarılarının sunulmasından sonra konuşmalara geçildi. İlk konuşmayı yapan Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza, Macmillan Planının Kıbrıs'ın bedenine saplanmış bir taksim bıçağı olduğunu savundu. Ayrıca Türkiye Hükümetinin Kıbrıs'taki Türk azınlığını kullanarak adayı Türkiye ile Yunanistan arasında taksim etmeye; böylece topraklarını genişletmeye çalıştığını iddia etti⁸⁶⁷. Yunanistan Dışişleri Bakanından sonra konuşan İngiltere'nin BM delegesi Allan Noble da Macmillan Planının Kıbrıs'ın nihai statüsünü kesin olarak belirlemediğine ve adada yedi yıllık sınırlı bir özerklik öngördüğüne dikkat çekti. İngiliz delege, planın üçlü konferansta ele alınması önerisini de tekrarladı⁸⁶⁸.

Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ise konuşmasında yeni bir görüş savundu. Dışişleri Bakanı Zorlu, Kıbrıs'ta hiçbir ortak noktası olmayan iki ayrı toplum olduğu göz önünde tutularak bağımsızlığın Kıbrıs halkının bütününe değil; Türk ve Rum toplumlarına ayrı ayrı tanınması gerektiğini ileri sürdü. Fatin Rüştü Zorlu, görüşünü desteklemek için de Trieste'nin İtalya ve Yugoslavya arasında paylaşılmasını örnek gösterdi. Yunanistan, Türkiye'nin görüşüne ertesi gün BM Genel Kuruluna Alejandro Alvarez ve Maurice Bourquin isimli iki hukuk uzmanının görüşlerini sunarak cevap verdi. Alejandro Alvarez ile Maurice Bourquin'a göre Kıbrıs Türk Toplumunu, ayrı bir halk değil, bir azınlıktı; bundan dolayı ayrı self-determinasyon hakkı olamazdı. Üstelik Kıbrıslı Türklerle Rumların ayrı halklar oldukları iddiası, tarihsel ve etnik temellere dayanıyordu. Fakat BM Anayasası ve Genel Kurul kararları açısından bakıldığında Türkler de Rumlar da tek halktı. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza da adada Türklerle Rumların yıllardır iç içe yaşadıklarını; ama Trieste'de böyle bir durum

⁸⁶⁶ Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.102-127.

⁸⁶⁷ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.275.

⁸⁶⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.441-451; Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.274-298; . Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.496-503; Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, s. 65-70; Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.102-127.

olmadığını savundu. Aynı gün Fatin Rüştü Zorlu, bir gün önceki görüşlerini tekrarlayarak Yunanistan'ın iddialarına cevap verdi⁸⁶⁹.

28 Kasım'da ise Kolombiya, Genel Kurula bir karar tasarısı sundu. Bu karar tasarısına göre İngiltere, Türkiye ve Yunanistan; en erken zamanda görüşmelere başlayacaklar ve Kıbrıs halkı arasındaki barışçıl ilişkileri bozmaktan kaçınacaklardı. Ayrıca BM'ye üye beş ülkenin temsilcilerinden oluşan bir BM Gözlemciler Grubu oluşturulacaktı. Bu grup, üç ülke arasında yapılacak müzakereleri kolaylaştırmak için Kıbrıs'ın siyasal, sosyal ve ekonomik durumunu inceleyecekti. Ayrıca sorunun ilgili taraflarının talep etmesi hâlinde arabuluculuk görevi de yapacaktı. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza, Kolombiya'nın karar tasarısını kabul etmekle beraber BM Gözlemciler Grubunun görev ve yetkilerinin açıkça belirlenmesini istedi. Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu da Kolombiya'nın karar tasarısını olduğu gibi kabul edebileceklerini söyledi⁸⁷⁰.

1 Aralık'ta bu kez İran, BM Genel Kuruluna karar tasarısı sundu. İran karar tasarısında İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında bir konferans düzenlenerek Kıbrıs Sorununa barışçıl yollardan kalıcı bir çözüm bulunması öneriliyordu. Aynı gün Seylan, Haiti, İzlanda, Hindistan, İrlanda, Nepal, Panama, Sudan ve Birleşik Arap Cumhuriyeti (Mısır ve Suriye); Genel Kurula ortak bir karar tasarısı sundular. Ertesi gün onlara Etiyopya da katıldı. Böylece toplam 10'u bulan bu ülkelerin sunduğu karar tasarısında Kıbrıs'ta şiddetin durması çağrısı yapılıyor, adanın bağımsız olması hâlinde Türk azınlığının meşru haklarının da en iyi şekilde korunması gerektiği belirtiliyordu. Ayrıca İngiltere'den Kıbrıs'ta özerkliği teşvik etmek ve adanın bütünlüğünü korumak amacıyla müzakerelere devam etmesi isteniyordu. Tasarıda BM'ye üye diğer ülkeler de Kıbrıs'ın bütünlüğünün sağlanmasına ve adada özerk yönetim kurulmasına yardımcı olmaya ve hem adanın bütünlüğüne hem de kurulacak özerk yönetime saygı göstermeye davet ediliyordu. Bir başka karar tasarısı da 2 Aralık'ta Belçika tarafından sunuldu. Belçika karar tasarısında da sorunun ilgili taraflarına

⁸⁶⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.441-451; Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.274-298; Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.496-503; Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, s. 65-70; Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.102-127.

⁸⁷⁰ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.441-451; Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.274-298; Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.496-503; Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, s. 65-70; Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.102-127.

Kıbrıs'taki tedhişe son vermeleri ve barışçıl bir çözüme ulaşmak için müzakerelere tekrar başlamaları çağrısı yapılıyordu⁸⁷¹.

Konuyla ilgili BM tutanaklarını inceleyen araştırmacı Apostolos Dimitri Ziros'a göre İngiltere ile Türkiye; İran karar tasarısını Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik (İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında) üçlü konferans yapılmasını önerdiği gerekçesiyle kabul edilebilir buldular. Apostolos Dimitri Ziros'a göre Yunanistan ise Kıbrıs'ın taksimine yol açacağı düşüncesiyle İran karar tasarısına kesinlikle karşı olduğunu ifade etti. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza da anılarında Yunanistan'ın bu karşı çıkışının sebeplerini daha ayrıntılı anlatmakta ve İran karar tasarısına dört noktada itiraz ettiklerini belirtmektedir. Birincisi; İran karar tasarısı, Kıbrıs Sorununun ilgili üç tarafı olduğu önermesi üzerine kuruluydu ve bu, Yunanistan için kabul edilemezdi. İkincisi; karar tasarısı, sorunun asıl ilgili tarafı olan Kıbrıs halkını (Rumları) dışta bırakıyordu. Üçüncüsü; tasarı, Kıbrıs'ta kurulacak geçici özerk yönetimi hem işleyemez hem de çatışmaya ve tehlikeye açık bir duruma getiriyordu. Zira taksimin Türkiye'nin kabul ettiği tek çözüm şekli olduğu iyi biliniyordu. Ayrıca Kıbrıslı Türkler, Rumlarla yan yana ve barışçıl bir şekilde yaşamalarının mümkün olmadığını kanıtlamak için her şeyi yapabilirlerdi. Son olarak İran karar tasarısında yer alan, uzlaşılacak bir çözümün Kıbrıs'ta yaşayan herkesin meşru emellerini tatmin etmesi gerektiği koşulu; hiç şüphesiz Türkler tarafından adadaki Türk azınlığına taksimi talep etme hakkını vermek olarak yorumlanacaktı. Evangelos Averoff-Tossizza'ya göre bu da konunun gürültüye getirilmesi ve BM'nin onayı ve desteğiyle adanın taksimine gidilmesi anlamına geliyordu. Bu sebeplerden ötürü olsa gerek Yunanistan, 10 ülkenin BM Genel Kuruluna sunduğu karar tasarısına destek verdiğini açıkladı. Bu arada Meksika ve Peru delegeleri; sorunun tüm ilgili taraflarınca kabul edilebilir bir metin üzerinde uzlaşılması için çaba harcadılarsa da ortaya resmî bir metin çıkmasını sağlayamadılar⁸⁷².

⁸⁷¹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.441-451; Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.274-298; Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.496-503; Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, s. 65-70; Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.102-127.

⁸⁷² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.441-451; Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.274-298; Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.496-503; Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, s. 65-70; Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.102-127.

Bu gelişmeler olurken BM Genel Kuruluna sunulan dört karar tasarısı, 4 Aralıkta Siyasi Komitede tartışıldı. Komitede konuşan Amerikalı delege Henry Cabot Lodge, üç ülke arasındaki müzakerelerin yeniden başlamasını teşvik edeceği ve diğer karar tasarılarının aksine Kıbrıs Sorununa peşinen nihai bir çözüm önermekten kaçındığı gerekçesiyle İran karar tasarısına destek vereceğini belirtti. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza ise İran karar tasarısında değişiklik yapılmasını isteyerek iki öneri sundu. İlkinde İran karar tasarısının temelini oluşturan konferansın İngiltere ile Kıbrıs halkının (Rumların) temsilcileri arasında yapılması öneriliyordu. İkinci öneri ise karar tasarısında yer alan “kendi kendini yönetme” ifadesi yerine “özerklik” ifadesinin kullanılmasıydı. Yunanistan Dışişleri Bakanının bu değişiklik önerilerine karşı Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu da Türkiye’nin önerilerini sundu. Fatin Rüştü Zorlu, konferansın doğrudan doğruya sorunun ilgili taraflarıyla Kıbrıslıların temsilcileri arasında yapılmasını önerdi. Ayrıca Türkiye Dışişleri Bakanı, Yunanistan’ın istediğinin aksine, yapılacak üçlü konferansta “özerklik” yerine “kendi kendini yönetme” ilkesinin dikkate alınmasını talep etti. Böylece Yunanistan’ın önerileriyle değişen İran karar tasarısı, Türkiye’nin karşı önerileriyle bir kez daha değişmiş oldu. Tasarı, bu son hâliyle aynı gün BM Siyasi Komitesinde oylandı ve 22 aleyhte ve 28 çekimser oya karşı 31 oyla kabul edildi. Bu oylamada Türkiye lehte, Yunanistan aleyhte oy kullandı⁸⁷³. Kabul edilen karar tasarısında Kıbrıs Sorunuyla doğrudan ilgili üç hükümet ve Kıbrıslıların temsilcileri arasında bir konferans yapılması, bu konferansta, eğer arzu edilirse, sorunun ilgili taraflarının labul edebileceği hükümetlerin ve kişilerin de yardımıyla, hem Kıbrıs’ın yönetimiyle ilgili geçici düzenlemenin hem de nihai çözümün müzakere edilmesi ve konferansın Kıbrıs Sorununda uzlaşılacak bir çözüme doğru barışçıl ilerleme için büyük umutlar vermesi öngörülüyordu. Ayrıca Kıbrıslıların meşru isteklerinin karşılanabilmesi için özerkliğin ve özgür kurumların BM Anayasasına uygun bir şekilde geliştirilmeleri gerektiğine duyulan inanç dile getiriliyordu⁸⁷⁴.

Türkiye bu kararı diplomatik bir başarı olarak görürken Yunanistan, karardan memnun olmadı. Zira Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza’ya göre Türkler, “Kıbrıslıların meşru istekleri” ifadesini taksime yeşil ışık olarak algılayabilirlerdi. Bu

⁸⁷³ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.446.

⁸⁷⁴ GAOR, Thirteenth Session, 782nd Plenary Meeting, s.458, http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/296638/A_PV.782-EN.pdf?sequence=1&isAllowed=y (18 Kasım 2016).

sebeple Yunanistan Dışışleri Bakanı, Yunanistan için olumsuz gördüğü bu havayı değiştirmek amacıyla Kolombiya karar tasarısının oylamaya konulmasını talep etti. Ancak yapılan oylamada Kolombiya karar tasarısı, 17 lehte ve 17 aleyhte oya karşı 47 çekimser oyla reddedildi. Bu oylamadan sonra Meksika delegesi Rafael de la Colina; İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ı ertesi günkü oturuma kadar uzlaşıp Genel Kurula ortak bir karar tasarısı sunmaya çağırdı⁸⁷⁵.

Yunanistan Dışışleri Bakanı Averoff-Tossizza'nın anılarında anlattığına göre ise Kolombiya karar tasarısının oylanmasından da umdukları sonucu alamamaları, kendisi dâhil BM delegesini oluşturan tüm Yunanlı diplomatlarda moral bozukluğuna sebep olmuştu. Yunan heyeti bu durumdayken Türkiye Dışışleri Bakanı Zorlu, Evangelos Averoff-Tossizza'nın yanına yaklaşıp onunla kısa süreli bir görüşme yaptı. Fatin Rüştü Zorlu, görüşmede ertesi günkü yani 5 Aralıktaki Genel Kurul oturumu sona erdikten sonra bir araya gelerek Kıbrıs Sorununu ele almayı önerdi. Yunanistan Dışışleri Bakanı ise Genel Kurul oylamasından çıkacak sonuca göre hareket etmek istediğini söyledi⁸⁷⁶.

Ertesi gün Meksika delegesinin çağrısı doğrultusunda İngiltere, Yunanistan, İran, Meksika, Türkiye ve ABD delegeleri özel bir toplantı yaptılar. Toplantıda Amerikalı delege Henry Cabot Lodge'un İran karar tasarısından vazgeçilmesi önerisi; İngiltere ile Türkiye tarafından kabul edildi. Daha sonra yapılan Genel Kurul oturumunda Meksika delegesi Rafael de la Colina, yeni bir karar tasarısı sundu. Bu karar tasarısı, oybirliğiyle onaylanarak 1287 (XIII) sayılı karar hâline geldi. Kararda 26 Şubat 1957 tarihli ve 1013 (XI) sayılı BM kararı hatırlatılıyor, Kıbrıs Sorununun ilgili taraflarının BM Anayasası uyarınca barışçıl, demokratik ve adil bir çözüme ulaşma yönündeki çabalarını devam ettireceklerine duyulan güven ifade ediliyordu⁸⁷⁷.

Yunanistan Dışışleri Bakanı Averoff-Tossizza'ya göre Rumlar ile Yunanlar, İran karar tasarısını Kıbrıs'ta taksime yol açabilecek bir karar tasarısı olarak gördükleri için sayılı

⁸⁷⁵ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.441-451; Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.274-298; Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.496-503; Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, s. 65-70; Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.102-127.

⁸⁷⁶ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.294-296.

⁸⁷⁷ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.441-451; Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.274-298; Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.496-503; Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, s. 65-70; Ziros, "Cyprus in the United Nations Debates", s.102-127.

Genel Kurul kararından sevinç duydular⁸⁷⁸. Türkiye Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ise 6 Aralıkta verdiği demeçte BM kararının sorunun ilgili tarafları arasındaki dostluk ilişkilerini güçlendirecek bir hareketin başlangıcı olması ümidini dile getirdi⁸⁷⁹.

1287 (XIII) sayılı BM kararının Yunan kamuoyunda nasıl bir tepki yarattığı bilinmemektedir. Ancak Türk basınında kararla ilgili hem olumlu hem de olumsuz görüşler dile getirildiği görölüyordu. Nitekim *Cumhuriyet* gazetesinden Ömer Sami Coşar, 7 Aralıkta çıkan yazısında İran karar tasarısında geçen “ilgili üç hükümet” ifadesinin Meksika karar tasarısında yer almadığına ve onun yerine “taraflar” ifadesinin kullanıldığına dikkat çekti. Ayrıca Yunanistan’ın bu ifadeden yararlanarak Kıbrıs müzakerelerinin İngiltere ile Kıbrıs Rum Toplumu arasında başlamasını isteyebileceğini; hatta üçlü konferansa katılmaktan kaçınabileceğini savundu⁸⁸⁰. *Ulus* gazetesi yazarı Yavuz Abadan ise 9 Aralıkta yayımlanan yazısında Kıbrıs Sorununun BM kararı doğrultusunda bir an önce çözölmesini istedi⁸⁸¹. Türk basını, BM kararıyla ilgili bu düşünceleri savunurken Fatin Rüştü Zorlu ile Evangelos Averoff-Tossizza arasındaki müzakereler de başlamış bulunuyordu.

5.4. Zürih ile Londra Antlaşmaları ve Kıbrıs Cumhuriyetinin İlanı

Türkiye Dışışleri Bakanı Zorlu ile Yunanistan Dışışleri Bakanı Averoff-Tossizza, 6 Aralık 1958’de New York’taki BM binasında ilk özel görüşmelerini yaptılar. Fatin Rüştü Zorlu, görüşmede taksimi hem Türkiye’nin güvenlik sorununu çözeceği hem de ikinci bir Türk-Yunan sınırının oluşmasına yardımcı olacağı gerekçesiyle tek mantıklı çözüm olarak gördüklerini söyledi. Macmillan Planının da Kıbrıs’ı nihai olarak taksime götüreceği için Türkiye açısından uygun bir plan olduğunu belirtti. Bununla birlikte Fatin Rüştü Zorlu, Yunanistan’ın taksime karşı çıktığını ve garantili bağımsızlık fikrini savunmaya başladığını hatırlattı. Bu durumda Türkiye ile Yunanistan’ın İngiltere’nin veya bir başkasının müdahalesi olmadan Kıbrıs Sorununu tartışması ve adaya verilecek bağımsızlık şekli üzerinde uzlaşması zamanının geldiğini söyledi. Ayrıca Türk-Yunan ilişkilerinin düzeltilmesinin her iki tarafın da çıkarına olacağını savundu. Evangelos

⁸⁷⁸ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.298.

⁸⁷⁹ *Milliyet*, 7 Aralık 1958, s.1.

⁸⁸⁰ Ömer Sami Coşar, “Kıbrıs işi nereye vardı?”, *Cumhuriyet*, 7 Aralık 1958, s.3.

⁸⁸¹ Yavuz Abadan, “Oy Birliği ile Karar”, *Ulus*, 9 Aralık 1958 Aktaran: Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.505.

Averoff-Tossizza ise Türkiye Dışışleri Bakanının bu yaklaşımını olumlu karşıladı ve sözünü ettiği bağımsızlık şeklinin ne anlama geldiğini sordu. Bu soruya cevaben Fatin Rüştü Zorlu, bağımsızlığın bir çözüm şekli olarak kabul edilmesi durumunda her şeyden önce Kıbrıs'ta İngilizlere askerî üsler verilmesi gerektiğini; bu üslerin pek çok yönden ada için de faydalı olacağını söyledi. Daha sonra bağımsızlık şekline ilişkin şu önerileri sundu:

- a) Kıbrıs'a bağımsızlık tanınması hâlinde Türklerle Rumlar; eğitim, din, aile hukuku ve yargı gibi kendi toplumlarını ilgilendiren konularda özerk olmalıydılar;
- b) Yönetimde oran, 6 Ruma 4 Türk olabilirdi; fakat Türk azınlığını Rum çoğunluğunun haksız uygulamalarından korumak için gerekli hâllerde yönetimde eşit temsiliyet olmalıydı;
- c) Türk-Rum çatışmasını önlemek için kasaba merkezlerinde ayrı belediyeler olmalı; Türk belediyeleri Türk kesimine, Rum belediyeleri de Rum kesimine hizmet vermeliydi;
- d) Yeni Kıbrıs Devletinde başkanlık, Türklerle Rumlar arasında dönüşümlü olmalıydı⁸⁸².

Bu önerilerin ardından Türkiye Dışışleri Bakanı Zorlu, taksim tezinin dışlanması hâlinde Türkiye'ye Yunan veya Sovyet tehdidine karşı güvenliğini sağlayabilmesi için Kıbrıs'ın kuzey kıyılarından iki askerî üs verilmesi gerektiğini belirtti. Tek güvenilir çözümün bu olduğunu savunan Fatin Rüştü Zorlu, Yunanistan'a da adada askerî üs verilebileceğini söyledi.

Yunanistan Dışışleri Bakanı Averoff-Tossizza ise Kıbrıs'ta yabancı devletlere ait askerî üslerin, adanın bağımsızlığına gölge düşüreceğini, adayı bölmek anlamına geldiğini ve sorunun ilgili tarafları arasında sürekli anlaşmazlık yaratacağını öne sürdü. Ayrıca Yunanistan'ın Türkiye için bir tehdit oluşturacak güçte olmadığını ve Kıbrıs'ta kurulacak Türk askerî üssünün de Türkiye'yi Sovyet tehdidine karşı korumaya yetmeyeceğini iddia etti. Yunanistan Dışışleri Bakanı, adaya askerî üs kurulması yerine yeni Kıbrıs Devletinin Sovyet nüfuzu altına girmesini engellemek için NATO veya

⁸⁸² Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.298-303.

başka bir uluslararası kurumun garantörlüğü altında tarafsız bir devlet hâline getirilmesini önerdi. Bunun yanında Evangelos Averoff-Tossizza, Rum çoğunluğu ile Türk azınlığını eşit kabul etmelerinin mümkün olmadığını; ancak yönetim paylaşımı konusunda Kıbrıslı Türklere nüfus oranlarına göre ödünler verebileceklerini söyledi. Son olarak Yunanistan Dışişleri Bakanı, her iki toplumun kendi kendini yönetme hakkına sıcak bakmakla birlikte Türklerin ayrı belediyeler kurması önerisine taksimin başlangıcı olacağı gerekçesiyle karşı çıktı⁸⁸³.

Bu sözlere karşı Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu, Kıbrıs'ta iki toplum olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak hareket etmek ve Türklerle Rumlar arasındaki hakiki işbirliğinin sağlanması için her türlü çabayı harcamak gerektiğini söyledi. Evangelos Averoff-Tossizza da adada iki toplum olduğunun farkında olduğunu, toplumların kendi işlerini yürütmeleri için bazı düzenlemeler yapılabileceğini; ama bu düzenlemelerin Kıbrıs'ın taksimine yol açacak şekilde olmaması gerektiğini ifade etti. Ayrıca bölünmüş bir Kıbrıs'ta idari yönden ciddi aksaklıklar yaşanacağını ve taksimin ada halkı tarafından da kabul edilmeyeceğini öne sürdü⁸⁸⁴.

Bunun üzerine Fatin Rüştü Zorlu, Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza'ya bu görüşmeyi kendi hükümetlerine iletmelerini ve bir hafta sonra Paris'te yapılacak NATO Konseyi toplantısında tekrar bir araya gelmelerini önerdi. Ayrıca aralarındaki müzakerelere İngilizlerin müdahalesini önlemek için yaptıkları görüşmenin Londra'dan gizli tutulmasını istedi. Evangelos Averoff-Tossizza da Paris'te buluşmayı ve müzakerelerin içeriği hakkında İngilizlere bilgi vermemeyi kabul etti⁸⁸⁵.

Ankara ile Atina; Kıbrıs konusundaki yeni müzakere sürecine girdiği sırada İngiliz Hükümetinden de ılımlı açıklamalar gelmeye başladı. Nitekim Başbakan Harold Macmillan, Avam Kamarasının 10 Aralık 1958'deki oturumunda yaptığı konuşmada Türkiye ile Yunanistan'ın Macmillan Planı üzerinde uzlaşması hâlinde Londra'nın planda değişiklik yapmaya açık olduğunu ve planı sükûnet içinde ve kimseyi kışkırtmadan uygulamak istediğini bildirdi. Ayrıca sorunun çözümü için ilgili taraflar ile Kıbrıslı temsilcilerin katılacağı bir konferans yapılması gerektiğini vurguladı. Bunun

⁸⁸³ Averoff-Tossizza, **a.g.e.**, s.298-303.

⁸⁸⁴ Averoff-Tossizza, **a.g.e.**, s.298-303.

⁸⁸⁵ Averoff-Tossizza, **a.g.e.**, s.298-303.

yanında Başbakan Macmillan, bu konferansa beş tarafın da üzerinde uzlaştığı başka ülkelerin de katılabileceğini hatırlattı⁸⁸⁶.

Harold Macmillan'ın Avam Kamarasındaki konuşmasından birkaç gün sonra Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd, Muhafazakâr Partili parlamenterlerle yaptığı özel bir toplantıda taksimi uygulamak durumunda kalmak istemediklerini; fakat bunun kaçınılmaz olacağını düşünerek bir taksim planı hazırladıklarını söyledi⁸⁸⁷. Bu toplantının İngiliz basınında haber olması üzerine Sömürgeler Bakanlığı, kamuoyuna Londra'nın BM'deki İngiliz delegesi Allan Noble'ın 25 Kasım'da açıkladığı görüşe bağlı olduğunu açıkladı. Allan Noble, Sömürgeler Bakanlığının atıfta bulunduğu BM konuşmasında toplumsal özerkliğin başka, taksimin başka şeyler olduğunu; ama İngiltere'nin bu ikisi arasında bir çelişki görmediğini söylemişti. Bununla birlikte taksimin Kıbrıs'ta birçok insana sıkıntı getireceğini iddia etmiş, İngiltere olarak bu çözüm şeklini asla kabul etmediklerini ifade etmişti⁸⁸⁸. Sömürgeler Bakanlığının ardından Başbakan Macmillan da Avam Kamarasının 18 Aralık'taki oturumunda yaptığı konuşmada taksimin Kıbrıs Sorunuyla ilgili tüm çözüm seçenekleri tükendiği zaman gündeme gelme ihtimali olan bir seçenek olduğunu söyledi. Ayrıca Başbakan, bu seçeneğin en kötü seçenek olduğunu savundu⁸⁸⁹.

Taksim konusunda bir açıklama da Kıbrıs Türk toplum önderlerinden geldi. KTP Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük ile KTKF Başkanı Rauf R. Denktaş, Aralık ayının ortalarında Londra'da İngiliz yetkilileriyle temaslarda bulundukları sırada basına yaptıkları açıklamada nihai hedeflerinin taksim olduğunu; ancak bunu bir kenara bırakıp soruna geçici bir çözüm bulmaya da hazır olduklarını ifade ettiler⁸⁹⁰.

Bu arada İngiltere ile Yunanistan; Kıbrıs müzakerelerinin daha sağlıklı ilerleyebilmesi için EOKA'nın ateşkes ilan etmesini sağlamak üzere harekete geçtiler. İlk önce Kıbrıs

⁸⁸⁶ HC Deb 10 December 1958 vol 597 cc346, 349,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1958/dec/10/cyprus#S5CV0597P0_19581210_HOC_230 (29 Mayıs 2016).

⁸⁸⁷ Colin Legum, "Misleading Cyprus Partition Leak", *The Observer*, Dec 14, 1958, s.6.

⁸⁸⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs, Son İki Yıl (1958-60)*, s.1.

⁸⁸⁹ HC Deb 18 December 1958 vol 597 c1308,

http://hansard.millbanksystems.com/commons/1958/dec/18/cyprus#S5CV0597P0_19581218_HOC_205 (13 Haziran 2016).

⁸⁹⁰ Colin Legum, "Misleading Cyprus Partition Leak", *The Observer*, Dec 14, 1958, s.6.

Sömürge Valisi Sir Hugh Foot, adada İngilizce yayımlanan Cyprus Mail gazetesinin editörü Kenneth MacKenzie'yi Başpiskopos Makarios'la görüşmesi için 1958'in kasım ayı başlarında Atina'ya gönderdi. Kenneth MacKenzie de Yunan başkentine giderek Başpiskoposla görüştü. İngiliz gazeteci, görüşmede Başpiskopos Makarios'tan Albay Grivas'ı ateşkes kararı almaya ikna etmesini istedi. Ayrıca İngiltere'nin Kıbrıs'a bağımsızlık tanımaya sıcak baktığını; ama taksimin de bu aşamada dışlanması mümkün olmadığını belirtti. Bunun yanında Kenneth Mackenzie, Macmillan Planı uygulandığı takdirde adada taksim olmayacağını; İngiliz Hükümetinin tek amacının Kıbrıs Türk Toplumunun haklarını güvence altına almak olduğunu söyledi. Görüşmeden sonra Başpiskopos Makarios, İngilizlerin ateşkes isteğini 9 Kasım'da EOKA Lideri Grivas'a bildirdi. O sırada Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza da ateşkes ilan etmesi için Yorgo Grivas'a baskı yapmaktaydı. Albay Grivas ise İngilizlere karşı silahlı eylemlere son vermede isteksiz davranıyordu. Bu sebeple önce İngilizlere yönelik silahlı eylemleri azaltmakla yetindi. Ancak EOKA Lideri, hem Başpiskopos Makarios'tan hem de Atina'dan gelen baskılar yüzünden 24 Aralıkta ateşkes ilan etmek zorunda kaldı. Kıbrıs'taki İngiliz ordusu da bu ateşkesi fırsat bilerek EOKA üzerindeki baskısını sürdürdü⁸⁹¹.

Bu gelişmelerin yaşandığı esnada Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu ile Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza da Türk-Yunan müzakerelerinin sona ermesini, barış ve anlaşma umudunun ortadan kalkmasını ve adada EOKA'nın tekrar silahlı eylemlere başlamasını önlemek için Londra'dan son dönemde Kıbrıs'ta idam cezası alan iki EOKA mensubunun cezalarının kaldırılmasını istediler. İngiliz Hükümeti de bu isteği yerine getirerek 17 Aralıkta idam mahkûmu EOKA'cılarının infazını durdurdu⁸⁹².

Ertesi gün de Fatin Rüştü Zorlu ile Evangelos Averoff-Tossizza; Paris'te bir araya geldiler. Yunanistan Dışişleri Bakanının anılarında belirttiğine göre Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs'ta birkaç kantondan oluşan bir federal devlet kurulmasını önerdi. Evangelos Averoff-Tossizza ise federal sistemin adada taksime yol açacağını öne sürerek bu öneriyi reddetti. Buna karşı Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu da taksim talebinin ancak federal sistemle karşılanabileceğini savundu. Ayrıca Bakan Zorlu, federasyon fikri

⁸⁹¹ Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s.179-184; Macmillan, *Riding the storm, 1956-1959*, s.690-691.

⁸⁹² Foot, *A Start in Freedom*, s.178-180.

kabul edilmeyecekse bile Kıbrıs Türk Toplumunu ile Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçlarını karşılayacak kesin güvenceler verilmesini istedi⁸⁹³.

Daha sonra İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'la görüşen Fatin Rüştü Zorlu ile Evangelos Averoff-Tossizza; Kıbrıs bağımsız olduktan sonra adada İngiliz askerî üsleri bulunmasını kabul ettiklerini belirttiler. Aynı görüşmede Türklerle Rumların yeni devletin yönetimindeki temsiliyet oranları, hangi devletlerin garantör olacağı, bağımsızlığın şekli, İngiliz askerî üslerine sağlanacak kolaylıklar ve üsler dışında kalacak bölgelerin kimin egemenliğinde olacağı gibi konuları ele aldılar. Görüşmenin ardından Selwyn Lloyd; Türk ve Yunan Dışişleri Bakanlarıyla konuşulanlar hakkında Başbakan Macmillan'a bilgi verdi. Harold Macmillan da bu görüşmeleri olumlu karşıladığını ve devam etmesini istediğini söyledi. Bu arada Paris'teki Averoff-Tossizza-Zorlu görüşmesinde ele alınan konular; Londra, Ankara ve Atina'da daha ayrıntılı bir şekilde incelenmeye başlandı.

Bu incelemeler sürerken Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir B. Burrows, 23 Aralıkta Fatin Rüştü Zorlu'yu ziyaret edip İngiliz Dışişleri Bakanı Lloyd'un mesajını ilettiler. Bu mesajda Kıbrıs'ın bağımsızlığından sonra İngiliz askerî üslerinin varlığını sürdüreceğine dair verilen güvencenin tekrarlanması isteniyordu. Bunun üzerine Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu, Büyükelçi Burrows'a şu önerileri sundu:

- a) Kıbrıs'taki İngiliz askerî üslerinin geleceği güvence altına alınacak ve İngiltere'ye bu üslerle ilgili her türlü kolaylık sağlanacaktı;
- b) Adadaki iki toplum arasında eşitliğe ve federal anayasaya dayalı bir işbirliği gerçekleştirilecekti;
- c) Adanın bağımsızlığı, bazı şartlara bağlı olacaktı;
- d) İngiltere, Türkiye ve Yunanistan; yeni devletin anayasasını koruyacak garantör devletler olacaklardı. Anayasa uygulanmadığı takdirde ise üç garantör ülkenin adaya birlikte veya ayrı ayrı askerî müdahale hakları olacaktı;
- e) Rum Cumhurbaşkanı ile Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı hemen hemen eşit hak ve yetkilere sahip olacaktı;

⁸⁹³ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.311-313.

- f) Cumhurbaşkanı Yardımcısı; dışışleri, savunma ve iç güvenlik konularında veto hakkını kullanabilecekti;
- g) Türklerle Rumların kendi toplumsal işlerini yönetebilmeleri için Cemaat Meclisleri kurulacaktı⁸⁹⁴.

Fatin Rüştü Zorlu, İngiliz Büyükelçisiyle bu görüşmeyi yaparken Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi Yorgi Pesmazoğlu da Atina'ya giderek Başbakan Karamanlis ve Dışışleri Bakanı Averoff-Tossizza ile temaslarda bulundu. 28 Aralıkta Ankara'ya geri dönen Yorgi Pesmazoğlu, aynı gün Fatin Rüştü Zorlu tarafından kabul edildi. Dışışleri Bakanı Zorlu; görüşmede Kıbrıs'ta bir Türk-Yunan federasyonu kurulması, adada İngiliz askerî üsleri yanında Türk ve Yunan askerî üslerinin de bulunması ve Türk-Yunan ortak askerî karargâhının kurulması gerektiğini savundu. Büyükelçi Pesmazoğlu'nun da Fatin Rüştü Zorlu'ya aktardığına göre Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Kıbrıslı Türklerin Rum çoğunluğunun egemenliği altına girmelerini önlemek için gereken hukuki düzenlemelerin yapılmasını kabul etmişti. Ayrıca Yunanistan Başbakanı, adanın Yunan uydusu olmayacağı güvencesini veriyordu. Yorgi Pesmazoğlu'na göre Başbakan Karamanlis'in kurulacak Kıbrıs Devletinin esaslarına ilişkin önerileri ise şunlardı:

- a) Kıbrıs Türk Toplumunun yönetimdeki temsiliyeti, nüfus oranının üzerinde olacaktı;
- b) Cumhurbaşkanı Yardımcısına veto hakkı tanınacaktı. Böylece Rum çoğunluğunun keyfî yönetimi önlenecekti;
- c) Cumhurbaşkanı Yardımcısına tanınacak veto yetkisi; devletin işleyişini engellemek için sadece dış siyaset, savunma ve iç güvenlik konularını kapsayacaktı;
- d) Her iki toplumun içişlerinde bağımsız olabilmesi için kendi cemaat meclisi olacaktı;
- e) Kıbrıs'ta federal değil, Rumlarla Türklerin ortak iradeleriyle kurulan bir devlet olacaktı;
- f) Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı adayları; iki toplum tarafından ayrı ayrı değil, tüm Kıbrıs halkı tarafından seçilecekti.

⁸⁹⁴ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs, Son İki Yıl (1958-60)*, s.11-18.

Fatin Rüştü Zorlu ise iki toplumlu federal bir sisteme aykırı olduğu gerekçesiyle son öneriye itiraz etti⁸⁹⁵.

İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasındaki müzakereler sürdüğü sırada BM'deki Yunanlı delege Christian X. Palamas da Atina'nın talimatıyla 1 Ocak 1959'da, New York'ta bulunan Başpiskopos Makarios'la görüştü. Bu görüşmede Başpiskopos, Paris müzakereleri hakkındaki fikirlerini açıkladı. Başpiskopos Makarios'a göre eğer Türkiye ile Yunanistan arasında garantili bağımsızlık görüşülecekse Türkiye, taksim tezinden vazgeçmeliydi. Rumların enosisten ödün vermeleri ancak o zaman mümkün olabilirdi. Başpiskopos, daha sonra şu önerileri sundu⁸⁹⁶:

- a) Kıbrıs'ın bağımsızlığı; Türkiye ile Yunanistan'ın yapacağı bir antlaşmayla güvence altına alınmalıydı;
- b) İç güvenlikle ilgili temel konular, Türk ve Rum meclislerinde ayrı ayrı oylanmamalıydı;
- c) Kıbrıs'ta üniter bir devlet kurulmalıydı; ancak toplumsal özerklik de olmalıydı. Diğer bir deyişle Türklerle Rumlar; kendi din, eğitim ve kültür işlerinde bağımsız olmalıydılar;
- d) Türk azınlığının yönetime katılma hakkı, anayasal güvence altına alınabilirdi;
- e) Rumlar yönetimde %70, Türkler ise %30 oranında temsil edilmeliydiler;
- f) Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Türk olabilirdi; ancak federal bir sistem kurulmamalıydı. Zira böyle bir sistem, adadaki her iki toplumun coğrafi olarak birbirinden ayrılmasına hatta yönetimde aksaklığa ve kargaşaya yol açardı;
- g) Türkiye'ye Kıbrıs'tan küçük bir toprak parçasının bile verilmesi kabul edilemezdi;
- h) Kıbrıs'ta iki ayrı toplum olduğu bir gerçektir; ama devletin şekli federasyon olmamalıydı. Zira federasyon, adayı taksime götürürdü.
- i) Türklerle Rumların Kıbrıs Ordusuna eşit oranda (%50-%50) katılmaları kabul edilemezdi.
- j) Cumhurbaşkanı Yardımcısının millî savunmayla alakalı bazı istisnalar dışında dış siyaset konularında veto yetkisi olması kabul edilemezdi.

⁸⁹⁵ Gazioğlu, a.g.e, s.11-18.

⁸⁹⁶ Gazioğlu, a.g.e, s.32-38.

- k) İki toplum arasındaki uzlaşmazlıkları görüşecek olan mahkemenin üyeleri, sadece Rum ve Türk olmalıydı. Bu mahkemelerin başında yabancı bir yargıç olmamalıydı;
- l) Cemaat Meclisleri, toplumsal işler için harcamak üzere kendi toplumlarından vergi toplayabilirlerdi.

Başpiskopos Makarios, bu önerileri sunduğu esnada Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi Yorgi Pesmazoğlu da Atina'ya gidip Başbakan Karamanlis'le görüştü. 3 Ocakta Ankara'ya dönen Büyükelçi Pesmazoğlu, Türkiye Hükümetine Başbakan Karamanlis'in mesajını sundu. Yunanistan Başbakanı, mesajında Kıbrıs Sorununun en kısa zamanda çözülmesi için Başbakan Menderes'le bir araya gelmeye hazır olduğunu; fakat bu görüşmeden önce uzlaşma sağlanamayan konuların açıklığa kavuşturulması gerektiğini bildiriyordu. Bunun yanında Başbakan Karamanlis; Kıbrıs'ta Türkiye ve Yunanistan'a ait askerî üslerin olmasına karşı çıkıyordu. Bu mesajı Yorgi Pesmazoğlu'ndan alan Fatin Rüştü Zorlu; Türk ve Yunan Başbakanlarının bir araya gelecek olmalarından duyduğu memnuniyeti dile getirdi; ama Yunanistan Hükümetinin askerî üs konusundaki itirazına da tepki gösterdi. Büyükelçi Pesmazoğlu, 4 Ocakta İstanbul'a geçerek Başbakan Menderes'le de görüştü. Görüşmede Başbakan Menderes, Başbakan Karamanlis'in bir araya gelme teklifini olumlu karşıladığını ifade etti⁸⁹⁷.

Yorgi Pesmazoğlu, bu görüşmeleri yaparken Fatin Rüştü Zorlu, Rumlarla Yunanlıları uzlaşmaya zorlamak amacıyla İngiliz Hükümetinden Macmillan Planını uygulamaya devam etmesini istedi. Muhtemelen Türkiye Dışişleri Bakanının önerdiği bu yöntemin Rumlarla Yunanlılar üzerinde etkili olacağını düşünen İngiliz Hükümeti, bir yandan ayrı belediyelerle ilgili Surridge Raporunu tamamladı; diğer yandan Kıbrıs Türk Temsilciler Meclisinin oluşturulmasını sağlayacak bir seçim yasa tasarısı hazırladı. Ayrıca Başbakan Macmillan; seçim yasa tasarısının 15 Ocak 1959'da, Surridge Raporunun ise 22 Ocakta açıklanması için Kıbrıs Sömürge Valisi Foot'a talimat verdi. Fakat daha sonra İngiliz Hükümeti; hem Türk-Yunan müzakerelerini baltalamamak hem de her iki tarafı da uzlaşma noktasına çekebilmek düşüncesiyle seçim yasa tasarısını 29 Ocakta, Surridge Raporunu da 1 Şubatta açıklamaya karar verdi. Bu kez de Fatin Rüştü Zorlu'yla 1 Şubatta Zürih'te görüşecek olan Evangelos Averoff-Tossizza, seçim yasa

⁸⁹⁷ Gazioğlu, a.g.e, s.32-38.

tasarısının açıklanması hâlinde Zürih müzakerelerine katılmayacağını bildirdi. Bunun  zerine İngiliz Hükümeti, seçim yasa tasarısını açıklamayı belirsiz bir tarihe erteledi. Surridge Raporunu da Türk ve Yunan D    leri Bakanlarının Zürih'te uzlaşmaya vamarlarını gerekçe göstererek rafa kaldırdı⁸⁹⁸.

Bu arada Yunanistan Hükümeti, New York'tan Atina'ya dönen Başpiskopos Makarios'a 15 Ocakta müzakereler hakkında bilgiler verdi. Bu bilgilendirmenin ardından Başpiskopos; Kıbrıs'ta Türk, Yunanlı ve Kıbrıslı askerlerden oluşacak ortak karargâhın oluşturulmasına, Türk belediyelerinin kurulmasına ve Kıbrıslı Türklere anayasada ayrıcalıklar tanınmasına olumlu baktığını ifade etti. Ayrıca Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto yetkilerinin d    leri ve savunma konularını kapsamasını, adada Türk davalarına Türk yargıçların, Rum davalarına da Rum yargıçların bakmasını ve Cemaat Meclislerinin vergi toplama yetkisine sahip olmasını kabul etti. Başpiskopos Makarios, Yunanistan'ın Kıbrıs Ordusunda eşit sayıda Türk ve Rum olması isteğine itiraz etmesinin de doğru bir yaklaşım olduğunu s yledi⁸⁹⁹.

Başpiskopos Makarios'la yapılan bu g r   menin hemen ardından Türkiye D    leri Bakanı Zorlu ile Yunanistan D    leri Bakanı Averoff-Tossizza; 18-20 Ocak tarihleri arasında Paris'te bir g r   me daha yaptılar. Bu g r   mede Türk ve Yunan D    leri Bakanları; Kıbrıs'a verilecek bağımsızlığın kısıtlı olması konusunda anla maya vardılar. Buna göre Kıbrıs, BM'ye  ye olamayacaktı. Ayrıca Sovyetler Birliği, adada büyükelçilik a amayacaktı. BM'ye üyeliğin yasaklanması, muhtemelen Kıbrıslı Rumların BM'ye enosis için ba vurumalarını engellemek içindi. Sovyet Rusya'nın büyükelçilik açmasının yasaklanması ise Sovyetlerin adada bir nüfuz elde etmesini önlemek için olsa gerekti. Bunun yanında Evangelos Averoff-Tossizza, Kıbrıs Türk Toplumunun ayrı bir kimliğe ve Rum Toplumuyla eşit haklara sahip olduğunu ve bu hakların güvence altına alınması gerektiğini kabul etti. Bunların dışında g r   mede İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın garantör devletler olarak hem Kıbrıs Antla malarını hem de Kıbrıs Anayasasını güvence altına almaları kararlaştırıldı. Fakat adada bulunacak Türk ve Yunan askerlerinin mevcudu hakkında bir uzlaşmaya varılamadı⁹⁰⁰.

⁸⁹⁸ Gazioğlu, **a.g.e**, s.7-10.

⁸⁹⁹ Averoff-Tossizza, **The Cyprus Question, 1950-1963**, s.320-324.

⁹⁰⁰ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs, Son İki Yıl (1958-60)**, s.20-21.

İkinci Paris müzakerelerinin ardından Fatin Rüştü Zorlu, 22 Ocakta Evangelos Averoff-Tossizza ile Atina'da bir kez daha görüştü. Dışişleri Bakanı Zorlu, yapılacak bir Kıbrıs Antlaşmasını kabul edebilmeleri için Türkiye'ye adadan küçük ölçekli de olsa bir askerî üs verilmesini şart koştu. Yunanistan Dışişleri Bakanı ise Türkiye'ye çok küçük bir alanın verilmesinin bile taksim anlamına geldiğini savunarak bu isteği reddetti. Bununla birlikte her iki Dışişleri Bakanı da Başbakan Menderes ile Başbakan Karamanlis'in 6 Şubatta İsviçre'nin Zürih kentinde buluşup görüşmeleri için gerekli hazırlıkların yapılması konusunda anlaştı⁹⁰¹.

Fatin Rüştü Zorlu ile Evangelos Averoff-Tossizza arasında yapılan görüşmede kararlaştırılan hazırlıkların tamamlanmasının ardından Başbakan Menderes'in başkanlığındaki Türk heyeti ile Başbakan Karamanlis'in başkanlığındaki Yunanlı heyet, 6 Şubatta Zürih'te bir araya geldiler. Bu görüşmede Türk ve Yunan Başbakanları; Kıbrıs Devleti kurulduktan sonra Türkiye ile Yunanistan'ın adaya alay düzeyinde birer askerî birlik göndermesi üzerinde uzlaştılar. Buna göre Türk Alayı 650, Yunan Alayı da 950 askerden oluşacaktı⁹⁰². 11 Şubatta da Türkiye ile Yunanistan, Zürih'te anlaşmaya vardıklarını bildiren ortak bir metin yayınladılar. Fatin Rüştü Zorlu ile Evangelos Averoff-Tossizza; aynı gün Londra'ya giderek İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'u Zürih Antlaşması hakkında bilgilendirdiler. Bu bilgilendirmenin ardından Selwyn Lloyd, antlaşmanın kendileri için kabul edilebilir olduğunu söyledi. Ertesi gün de Türk, Yunan ve İngiliz Dışişleri Bakanları; ayrıntılı olarak Zürih Antlaşmasının esasları üzerinde durdular⁹⁰³. Bu toplantıdan sonra İngilizler, Londra'da yapılacak beşli konferansa sunacakları önerileri hazırladılar⁹⁰⁴.

Başbakan Menderes ise 14 Şubatta Ankara'ya gelen Dr. Küçük ve Rauf R. Denktaş'la birlikte Zürih Antlaşmasını etraflıca gözden geçirdi⁹⁰⁵. Bu görüşmenin ardından Dr. Küçük ile Rauf R. Denktaş; Londra'ya gittiler. Yunanistan Başbakanı Karamanlis de Zürih'ten Atina'ya döndükten hemen sonra Zürih Antlaşmasıyla ilgili Başpiskopos Makarios'a kapsamlı bilgiler verdi. Antlaşmayı tatmin edici bulan Başpiskopos, aynı

⁹⁰¹ Averoff-Tossizza, *The Cyprus Question, 1950-1963*, s.325-329.

⁹⁰² Esenbel, *Kıbrıs-I Ayağa Kalkan Adam*, s.124-126; Zeki Kuneralp, *Just A Diplomat*, Geoffrey Lewis (çev.), İstanbul: The ISIS Press, 1992, s.79.

⁹⁰³ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs, Son İki Yıl (1958-60)*, s.75-82.

⁹⁰⁴ Macmillan, *Riding the storm, 1956-1959*, s.693-694.

⁹⁰⁵ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs, Son İki Yıl (1958-60)*, s.73.

gün Zürih Antlaşmasından duyduğu memnuniyeti kamuyouna duyuran bir açıklama yaptı. 15 şubatda da Başpibkopos Makarios, Kıbrıs müzakerelerine katılmak üzere Londra'ya gitti⁹⁰⁶.

Nihayet beşli konferans, 17 şubatda Londra'da başladı. Türkiye'yi Fatin Rüştü Zorlu, Yunanistan'ı Evangelos Averoff-Tossizza, Kıbrıs Rum Toplumunu Başpiskopos Makarios, Kıbrıs Türk Toplumunu da Dr. Fazıl Küçük temsil ediyordu. Konferansta tüm taraflar, Zürih Antlaşmasına destek beyan ettiler ve 19 şubatda antlaşmayı imzaladılar⁹⁰⁷. "Zürih ve Londra Antlaşmaları" veya "Kıbrıs Antlaşmaları" olarak anılan bu antlaşmalar; 28 şubatda Yunan Parlamentosunda, 4 Martta TBMM'de ve 19 Martta da İngiliz Parlamentosunda onaylandı. Kıbrıs Antlaşmaları; Garanti Antlaşması, İttifak Antlaşması ve Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısı olmak üzere   antlaşmadan oluşmaktaydı. Garanti Antlaşması; Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasasını güvence altına almaktaydı. Bunların tehlikeye düşmesi veya anayasanın ihlal edilmesi durumunda İngiltere, Türkiye ve Yunanistan; adaya birlikte veya tek başlarına askerî müdahalede bulunma hakkına sahip olacaklardı. Ayrıca İngiltere, Türkiye ve Yunanistan; Kıbrıs Cumhuriyetinin bir başka devletle birleşmesini veya bölünmesini önlemekle yükümlüydüler. Yani enosis ve taksim yasaklanıyordu⁹⁰⁸. İttifak Antlaşması da Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan'ın ortak savunma için işbirliği yapmalarını öngörüyordu. Ayrıca bu antlaşmaya göre Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti; adada ortak bir askerî karargâh kuracaklar ve bu kararg hta Yunanistan 950, Türkiye ise 650 asker bulundurabilecekti⁹⁰⁹. Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısını içeren antlaşmanın maddeleri ise şunlardı:

- a) Başkanlık sistemiyle yönetilen bağımsız Cumhuriyetin Cumhurbaşkanı Rum, Cumhurbaşkanı Yardımcısı ise Türk olacaktı. Rumlar, Cumhurbaşkanı; Türkler de Cumhurbaşkanı Yardımcısını seçeceklerdi.
- b) Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı; yürütme yetkisini Bakanlar Konseyi aracılığıyla kullanacaktı. Bakanlar Konseyi de 7 Rum ile 3 Türk

⁹⁰⁶ Gazioğlu, **a.g.e**, s.63-66.

⁹⁰⁷ Gazioğlu, **a.g.e**, s.83-98.

⁹⁰⁸ Kuneralp, **Just A Diplomat**, s.77.

⁹⁰⁹ Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs, Son İki Yıl (1958-60)**, s.373-381.

bakandan oluşacaktı. Bu konseyin kararları; Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından birlikte veya ayrı ayrı veto edilebilecekti.

- c) Temsilciler Meclisi ile Cemaat Meclisleri olmak üzere iki ayrı yasama organı olacaktı. Temsilciler Meclisi; 35'i Rum, 15'i Türk olmak üzere toplam 50 üyeden oluşacaktı. Rum üyeler, Rumlar; Türk üyeler de Türkler tarafından seçilecekti. Cemaat Meclisleri de Türklerle Rumların toplumsal işlerini yürütecekti.
- d) Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının Temsilciler Meclisinden geçen yasaları birlikte ve ayrı ayrı veto etme yetkisi olacaktı. Anayasanın temel maddeleri dışında kalan hükümleri ise ancak Türk ve Rum meclis üyelerinin ayrı ayrı üçte ikilik çoğunluğuyla değiştirilebilecekti.
- e) İki toplumun Lefkoşa, Limasol, Mağusa, Lârnaka ve Baf'ta ayrı belediyeleri olacaktı.
- f) Kamu hizmetlerinin her kademesinde görevlerin %70'i Rumlara, %30'u da Türklere verilecekti.
- g) Kıbrıs Ordusu, 2000 kişiden oluşacak ve bu sayının %60'ı (1200) Rumlardan, %40'ı da (800) Türklerden oluşacaktı.
- h) Anayasa Mahkemesi ile Yüksek Mahkemelerin başkanları; tarafsız kişiler olacaktı.
- i) İngiltere; 31 yerde çeşitli askerî üs bölgelerine ve tesislere, 11 yerde de eğitim ve atış alanlarına sahip olacaktı. İngiltere'ye ait askerî üs bölgelerinin yüzölçümü ise 3576 mil²'lik (9262 km²) bir yüzölçümü içinde 99 mil² (256 km²) olacaktı⁹¹⁰.

Siyasi tarihçi Hüner Tuncer'e göre Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısını içeren antlaşmayla iki toplumun ortak egemenliğine ve siyasi eşitliğine dayalı bir Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluyordu. Antlaşmada dikkat çekici olan bir diğer nokta da Türklerle Rumların ayrı cemaat meclislerine ve belediyelere sahip olmalarını kabul eden maddelerin bulunmasıydı. Bu konuyu da değerlendiren siyasi tarihçi Tuncer, söz konusu maddelerle iki toplumun etnik, dinî ve kültürel yönlerden ayrı varlıklar olarak tanındığı; yasama, yürütme ve yargı organlarında da özerk hâle getirildiği görüşündedir. Bu durumda Kıbrıs Cumhuriyetinin de üniter değil, federal bir devlet olduğu sonucuna

⁹¹⁰ Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?*, s.88-89; Gürel, *Kıbrıs Tarihi 2 (1878-1960)*, s.159-160.

varmaktadır⁹¹¹. Türklerle Rumlar, iki ayrı toplum olarak kabul edildiğine ve ikisine de yönetimde özerklik tanındığına göre taksim de hukuki bir temele oturmuş gözüküyordu. Nitekim 1959'da Türkiye Hükümetine yakın yayın organları da bu antlaşmayla Kıbrıs'ta idari ve hukuki taksimin gerçekleştiği yorumunu yapmışlardı⁹¹².

Kıbrıs Antlaşmalarının ilgili taraflarca onaylanmasından sonra EOKA Lideri Grivas da 9 Martta EOKA'ya silahlı eylemlerini sonlandırması emrini verdi. Albay Grivas, 17 Martta ise İngiliz Sömürge Yönetiminin onayıyla gelen bir Yunan askerî uçağına binip yaklaşık dört yıl önce ayrıldığı Atina'ya geri döndü. Böylece Kıbrıs'ta 1955'ten beri devam eden olağanüstü hâl de son buldu.

Kıbrıs Sömürge Valisi Foot ise Kıbrıs Antlaşmalarının adada uygulanabilmesi için hazırlık çalışmaları başlattı. Bu çalışmalar kapsamında 5 Nisanda 7 Rum ile 3 Türk bakandan oluşan geçici bir hükümet kuruldu. Ayrıca Vali, EOKA ile TMT'den ellerindeki silahları sömürge makamlarına teslim etmelerini istedi. Bu çağrıya uyan EOKA ile TMT de silahlarını ilgili makamlara teslim etti. Geçici Hükümetin ilk toplantısında da önce Cumhurbaşkanlığı ile Cumhurbaşkanı Yardımcılığı sonra da Temsilciler Meclisi ile Cemaat Meclisleri seçimlerinin yapılması kararlaştırıldı. Alınan karara göre Cumhurbaşkanlığı ile Cumhurbaşkanı Yardımcılığı seçimleri; 13 Aralıkta yapılacaktı. Bunun üzerine Rumlar, Cumhurbaşkanı; Türkler de Cumhurbaşkanı Yardımcısını seçmek için hazırlık yapmaya koyuldular⁹¹³.

Kıbrıslı Rumlar için en uygun adayın Başpiskopos Makarios olduğu gözüküyordu. Zira Rumların büyük bir kısmı ile Yunanistan; Başpiskoposu Kıbrıs Rum Toplumunun tek temsilcisi olarak görmekteydiler. İngiliz Hükümeti de Başpiskopos Makarios'u Kıbrıs halkının temsilcilerinden birisi olarak kabul etmiş ve Kıbrıs Sorununun çözümü için hazırladığı her planı onun da görüş ve onayına sunmuştu. Ayrıca Kıbrıs Antlaşmasını Londra'da Kıbrıs Rum Toplumu adına Başpiskopos Makarios imzalamıştı. Bu durumda Başpiskoposun Cumhurbaşkanı adayı olmasının önünde bir engel bulunmuyordu. Böylece Başpiskopos Makarios, İngiliz Hükümetinin de verdiği izinle 1 Martta Atina'dan Kıbrıs'a gelip Cumhurbaşkanlığına adaylığını koydu. Geçici Hükümetin

⁹¹¹ Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?*, s.90.

⁹¹² Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959*, s.523.

⁹¹³ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs, Son İki Yıl (1958-60)*, s.136-210.

Adalet Bakanı Glafkos Kliridis'in babası John Kliridis'le yarışan Başpiskopos; 13 Aralık 1959'da yapılan seçimde geçerli oyların %68.85'ini alarak Kıbrıs Cumhuriyetinin ilk Cumhurbaşkanı oldu. Kıbrıslı Türkler arasında ise Dr. Fazıl Küçük'ten başka aday çıkmadığı için Dr. Küçük, seçim yasası uyarınca 3 Aralıkta Kıbrıs Sömürge Hükümeti tarafından Cumhurbaşkanı Yardımcısı ilan edildi⁹¹⁴.

31 Temmuz 1960'ta da Temsilciler Meclisi seçimleri yapıldı. Rumlar, Temsilciler Meclisi üyeliklerine Başpiskopos Makarios'un başkanlığındaki Vatan Cephesi ile Rum Komünist Partisi AKEL'in ortak adaylarını; Türkler ise KTP ile KTKF'nin ortak listesindeki adayları seçtiler. 7 Ağustosta yapılan seçimlerle de her iki toplum kendi Cemaat Meclisini belirledi⁹¹⁵.

Seçim süreci devam ederken Türkiye, Yunanistan, Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının hazırlık çalışmaları yapılmaktaydı. Bu çalışmalarda öne çıkan en önemli konu, ayrı belediyeler konusu oldu. Yukarda da anlatıldığı gibi 1959 Ocakında Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza ile Başpiskopos Makarios arasında yapılan görüşmelerde Başpiskopos, Kıbrıslı Türklerin kendi belediyelerini kurmalarına razı olmuştu⁹¹⁶. Ayrıca Zürih Antlaşmasının 20. maddesi, Kıbrıs Türk Toplumuna ayrı belediye kurma hakkı veriyordu. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası da bu maddeye atıfta bulunarak Kıbrıslı Türklerin ayrı belediye kurma hakkını tanıdı. Yapılması gereken tek şey, bu belediyeleri meşru statüye kavuşturmaktı. Bu da ilgili tarafların bu konuda uzlaşmaya varmasıyla mümkün olacaktı. Ancak daha önce ayrı belediyeleri kabul eden Rumlar, anayasa görüşmelerinde buna bazı gerekçelerle itiraz ettiler. Rumlara göre ayrı belediyelerin coğrafi sınırları tespit edilemezdi; çünkü adadaki tüm kasabalarda Türk ve Rum kesimleri iç içe geçmiş durumdaydı. Ayrıca Türklerin nüfus oranı ve ödedikleri belediye vergisi; ayrı belediyeleri sürdürmelerine yetecek miktarda değildi. Bunun yanında Türk belediyeleri, kendi kesimleri içinde kalan Rum dükkânlarına ağır vergiler koyabilirlerdi. Rumlar, bu

⁹¹⁴ Gazioğlu, **a.g.e.**, s.136-210.

⁹¹⁵ Gazioğlu, **a.g.e.**, s.136-210.

⁹¹⁶ Averoff-Tossizza, **The Cyprus Question, 1950-1963**, s. 322.

itirazları öne sürüyorlardı; ama Kıbrıs Sömürge Müsteşarı John Reddaway'e göre onların başlıca endişesi, ayrı belediyelerin adada fiilî taksime yol açacak olmasıydı⁹¹⁷.

Başpiskopos Makarios da bu endişeyle olsa gerek, Kıbrıs Cumhuriyetinin ilan edildiği 16 Ağustos 1960'a kadar ayrı belediyeler konusundaki olumsuz tutumunu sürdürdü. Yunanistan Hükümeti de bu konuda Başpiskoposa destek verince ayrı belediyeler konusu, 1963 yılına kadar çözümsüz kaldı⁹¹⁸. Bununla birlikte 1960'da yapılan anayasa müzakerelerinde adada İngiliz askerî üslerinin durumu, üçlü (Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti) askerî karargâhın kurulması, Türk ve Yunan Alaylarının adaya konuşlandırılmaları, Kıbrıs Ordusunun teşkili ve kamu hizmetlerinde Türk ve Rum memurlarının oranları gibi konularda uzlaşma sağlandı. Bu müzakereler sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, 6 Nisan 1960'da Lefkoşa'da düzenlenen bir törenle Türk, Yunan, Kıbrıslı Türk ve Rum temsilciler tarafından imzalandı. Fakat son pürüzlerin giderilmesi için yapılan görüşmeler, 4 Temmuzda tamamlanabildi⁹¹⁹.

Çalışmalar tamamlandıktan sonra sıra, İngiltere'nin Kıbrıs yönetimini Cumhuriyet Hükümetine devretmesine geldi. İngiliz Hükümeti de 5 Temmuzda ada yönetiminin devriyle ilgili yasa tasarısını İngiliz Parlâmentosuna sundu. Tasarı, 20 Temmuzda hem Avam Kamarasında hem de Lordlar Kamarasında onaylandı. 29 Temmuzda da İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth, Kıbrıs Emirnamesini imzaladı. Bu emirname, İngiltere Kraliçesine Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının ne zaman yürürlüğe konacağını belirleme yetkisi veriyordu. Kraliçe II. Elizabeth de emirnamenin kendisine verdiği yetkiye dayanarak 3 Ağustosta Kıbrıs Cumhuriyeti Emirnamesini yayınladı. Bu emirnamede Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının 16 Ağustosta yürürlüğe gireceği bildiriliyordu. Yani Cumhuriyet, 16 Ağustosta ilan edilecekti⁹²⁰.

Emirnamenin yayınlanmasıyla Kıbrıs'ta da Cumhuriyetin ilanı için gereken hazırlıklar yapıldı. Nihayet 15 Ağustos 16 Ağustosa bağlayan gece saat 12'de Lefkoşa'daki Temsilciler Binasında Kuruluş, Garanti ve İttifak Antlaşmaları imzalandı. İmzalayanlar ise İngiltere adına Sömürge Valisi Sir Hugh Foot, Türkiye adına Kıbrıs Başkonsolosu

⁹¹⁷ Reddaway, *Burdened With Cyprus*, s.92.

⁹¹⁸ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.437; *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl (1958-60)*, s.307-316.

⁹¹⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl (1958-60)*, s.237- 336.

⁹²⁰ Gazioğlu, *a.g.e*, s.237- 336.

Vecdi Türel, Yunanistan adına Kıbrıs Başkonsolosu Hristopulos, Kıbrıs Rum Toplumu adına Başpiskopos Makarios ve Kıbrıs Türk Toplumu adına Dr. Fazıl Küçük'tü. Hemen ardından 21 pare top atışıyla Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edildi. 16 Ağustos sabahı ise Kıbrıs'ın son Sömürge Valisi Foot, kendisine İngiliz Hükümetinin tahsis ettiği Chicester muhribine binerek adadan ayrıldı. Sir Hugh Foot, ayrılır ayrılmaz Başpiskopos Makarios'un başkanlığındaki Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti de görevine başladı. Yine aynı gün antlaşmalar kapsamında gelen 650 kişilik Türk Alayı ile 950 kişilik Yunan Alayı, adaya çıktı. Böylece 1878'de Kıbrıs'ta başlayan İngiliz yönetimi sona erdi ve Cumhuriyet idaresi başladı⁹²¹.

⁹²¹ Gazioğlu, **a.g.e**, s.237- 336.

SONUÇ

Yunanistan, Kıbrıs'ta enosis (adanın Yunanistan'a ilhakı) hedefine ulaşabilmek amacıyla Kıbrıslı Rumlara self-determinasyon (kendi kaderini tayin) hakkı tanınması talebiyle 1954'te BM'ye başvurdu. Bu talep, Türkiye'yi harekete geçirdi. Zira Kıbrıs'ın Anadolu'nun güney sahillerinin savunulmasında stratejik önemi vardı ve adada Türkler yaşıyordu. Bu sebeplerle Türkiye, 1954-1956 yılları arasında İngiltere ve Yunanistan'la yaptığı görüşmelerde Kıbrıs'taki sömürge statüsünün devam etmesini, fakat bu statü değişecekse adanın kendisine iade edilmesi görüşünü dile getirdi.

Ancak 1950'li yıllarda hem Kıbrıs'taki, hem de dünyadaki koşullar; adanın Türkiye'ye iadesini mümkün kılmıyordu. Bundan dolayı Türkiye, taksim (bölme) fikrine yöneldi. Taksim fikrini Türkiye Hükümetine ilk öneren de 1954 Kasımında tarihçi-yazar Cemal Kutay oldu. Daha sonra 1956'da Türkiye Hükümeti, taksimi bir çözüm şekli olarak İngiltere'ye önerdi. İngiltere'nin, taksimi self-determinasyon seçenekleri arasında kabul etmesiyle de Türkiye, taksimi resmî Kıbrıs tezi hâline getirdi.

İngiltere'nin, taksimi self-determinasyon seçenekleri arasında görmesinde muhtemelen bazı sebepler rol oynamıştı. Birincisi, İngiltere'nin ekonomisi için yaşamsal önem taşıyan Ortadoğu petrolü üzerinde nüfuz kurmasında ve bu nüfuzu sürdürmesinde Kıbrıs'ın stratejik bir öneme sahip olmasıydı. İngiltere, adada kalıcı olabilmek için enosis isteyen Rumlarla Yunanistan'a karşı bir denge unsuru yaratmak ve bunun için de Türkiye ile Kıbrıs Türk Toplumuna yakınlaşmak ihtiyacı duymuş olabilirdi. İkincisi, Türkiye'nin Sovyetlerin Ortadoğu'ya sızmasını önlemek için kurulan Bağdat Paktında kilit rol oynaması, İngiltere'yi Türkiye'nin taksim önerisini dikkate almaya yöneltmiş olabilirdi. Üçüncüsü, İngiltere'nin, taksim tezini Kıbrıslı Rumlarla Yunanistan'ı enosisten vazgeçirmek için onlara karşı kullanılacak bir baskı aracı olarak görmesiydi.

Bununla beraber İngiltere, taksimi en son hatta en kötü çözüm seçeneği olarak gördü. Zira Türklerle Rumlar, adada bazı yerleşim bölgeleri hariç iç içe yaşamaktaydılar. İngiliz Hükümetine göre böyle bir demografik yapıda taksimi uygulamak; İngiltere'ye yüksek maliyet getirir ve halkı evlerinden tahliye olmaya ikna etmek için çok sayıda asker kullanılmasını gerektirirdi. Ayrıca Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan'ın taksime kesinlikle karşı oldukları biliniyordu. Dahası Yunanistan, BM üyesi eski sömürge

lkeleri arasında propaganda yaparak Türkiye’yi taksim yoluyla Kıbrıs’ı ilhak etmeye çalışan emperyalist bir devlet gibi göstermeye çalışıyordu. İngiltere adada taksime gittiği takdirde Yunanistan, BM’de İngiliz aleyhtarı geniş bir cephe oluşturabilirdi. Kıbrıslı Rumlar da İngiliz Sömürge Yönetimine karşı yürüttükleri silahlı mücadeleyi daha da şiddetlendirebilirlerdi. Üstelik Türkiye’nin taksimle Kıbrıs’ta bir egemenlik alanı elde etmesi veya asker bulundurması, Rumların Türkiye’ye ve Türkiye’yle birlikte hareket eden Kıbrıslı Türklere sert tepki göstermesine sebep olabilir; adada var olan Türk-Rum çatışmasını daha da artırabilirdi. Bu durumda İngiltere’nin Kıbrıs’ta nüfuzunu sürdürmesi ya da sürdürmek için ihtiyaç duyduğu istikrarı sağlaması; zorlaşabilirdi. Bunların dışında İngiltere için taksim demek, Kıbrıs’ın tamamını askerî s olarak kullanmak değil; Kıbrıs’ın bazı bölgelerinde askerî üslere (anklavlar) sahip olmak demekti. Oysa İngiliz Hükümeti, İngiltere’nin Bağdat Paktından kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmek ve Ortadoğu’daki çıkarlarını korumak için Kıbrıs’ın tamamı üzerinde nüfuz sahibi olmak istiyordu. Tüm bunlarla bağlantılı olsa gerek; İngiltere, Kıbrıslı Türklerle Rumların İngiliz denetiminde olacak bir özerk yönetim altında yaşayabileceklerine inanıyordu.

Bu sebeplerden dolayı İngiltere, 1957-1958 yıllarında Türkiye’yi Kıbrıs’ta askerî s vermek karşılığında taksimden vazgeçirmeye çalıştı; ama başarılı olamadı. Adadaki İngiliz Sömürge Yönetimi de Kıbrıslı Türklere yönelik uygulamalarında taksim karşıtı bir tavır sergiledi. Nitekim Sömürge Yönetimi, 1958’in 27-28 Ocak günlerinde taksim talebiyle yürüyüş yapan Türklere sert müdahalede bulundu. Sömürge Yönetimi, aynı yılın haziran-ağustos ayları arasında cereyan eden Türk-Rum çatışmalarından korunmak isteyen Türklerin, Kıbrıs Türk toplum önderleri Dr. Fazıl Küçük ve Rauf R. Denktaş önderliğinde başlattığı g hareketini taksime zemin hazırlandığı gerekçesiyle durdurdu. Yine 1958 yazında İngiliz Sömürge Yönetimi, Kıbrıslı Türklerin ayrı belediye kurma çalışmalarını engelleme girişiminde bulunduysa da bir sonuç alamadı. Daha sonra ayrı belediyeleri tanıdı; ama bu, gayri resmî ve dolaylı bir tanımaydı.

İngilizlerin bu olumsuz tavrına rağmen Kıbrıslı Türkler, 1957-1960 yılları arasında askerî, idari, ekonomik ve kültürel alanlarda Rumlardan ayrı örgütlenerek taksimi fiilen uyguladılar. Türkiye ile Kıbrıs Türk Toplumunun taksim konusundaki bu kararlı tutumu ve çalışmaları, 1959’da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan ve

bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasını öngören Zürih ve Londra Antlaşmalarının şekillenmesinde de etkili oldu. Bu antlaşmalar, Kıbrıs'ta enosis ile taksimi yasaklamakla birlikte adadaki her iki topluma da cemaat meclisi ve ayrı belediye kurma hakkı verdi. Böylece taksim, idari ve hukuki bakımdan gerçekleşmiş oldu.

Sonuç olarak taksim tezi, İngiltere'nin savunduğu bir çözüm şekli değildir. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını önlemek isteyen Türkiye tarafından geliştirilmiş ve İngiltere'ye sunulmuş bir çözüm şeklidir. Ancak İngiltere, taksimin en son hatta en kötü çözüm seçeneği olduğunu düşünerek taksime olumlu bakmamıştır. Fakat Kıbrıslı Türkler için taksim; Rumlarla eşit haklara sahip, ayrı bir toplum olduklarını gösterebilmek amacıyla Dr. Küçük ve Rauf R. Denктаş önderliğinde askerî, idari, ekonomik ve kültürel alanlarda ayrı örgütlenmek anlamını taşımıştır. Bu örgütlenme süreci, sonraki yıllarda devletleşme sürecine dönüşmüştür. Nitekim Türkler, Rumlarla Kıbrıs Cumhuriyetinin yönetiminde anlaşmazlığa düştükleri 1963'te kendi kendilerini yönetebilmek için Genel Komiteyi oluşturmuşlar; daha sonra 1967'de Kıbrıs Geçici Türk Yönetimini kurmuşlardır.

20 Temmuz 1974'te Türkiye, Kıbrıs'ta Rumların bozduğu anayasal düzeni yeniden kurmak için garantör devlet olarak adanın kuzeyine Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirdi. Bu harekâttan sonra Kıbrıslı Türkler; adanın kuzeyine göç ederek devletleşme sürecini burada sürdürdüler. Rumlar, güneyde Kıbrıs Cumhuriyeti olarak devam ederken; Türkler de 1 Ekim 1974'te kuzeyde Otonom Kıbrıs Türk Yönetimini kurdular. 13 Şubat 1975'te ise bu yönetimi Kıbrıs Türk Federe Devletine dönüştürdüler. 15 Kasım 1983'te de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini kurdular. Böylece Kıbrıslı Türkler; hem devletleştiler, hem de Türkiye'nin yardımıyla coğrafi taksimi uyguladılar. Kıbrıs'ın iki bölgeye ve devlete bölünmesiyle birlikte adaya barış ve istikrarın hâkim olması da taksimin Kıbrıs Sorunu için en doğru çözüm şekli olduğunu gösterdi.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Cyprus Blue Book

Foreign Relations of the United States (FRUS)

Kıbrıs Türk Millî Arşivi (KTMA)

The National Archives (TNA)

a) Colonial Office (CO)

b) Foreign Office (FO)

Kitaplar

- Adams, T.W.. **AKEL: The Communist Party of Cyprus (Comparative Communist Party Politics)**. Washington: Hoover Institution Press, 1971.
- Ahmad, Feroz. **Modern Türkiye'nin Oluşumu**. Yavuz Alogan (çev.). Beşinci Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2006.
- Akar, Reşat, **Atatürkçü Kıbrıs Türkleri**. İstanbul: Veb Ofset İleri Matbaacılık, 1981.
- Akkurt, Aydın. **Türk Mukavemet Teşkilatı, 1957-1958 Mücadelesi**. İstanbul: Seçil Ofset, 1999.
- Alasya, Halil Fikret. **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'da Türk Eserleri**. İkinci Baskı. Ankara: TKAE Yayınları, 1977.
- Alasya, Halil Fikret. **Tarihte Kıbrıs**. Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, 1988.
- Altan, Mustafa Haşim. **Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi, 1**. Kıbrıs: Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yayınları, 1986.
- An, Ahmet. **Kıbrıs'ta İsyenlar ve Anayasal Temsiliet Mücadelesi**. Lefkoşa: Mez-Koop Yayınları, 1996.
- An, Ahmet. **Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1900-1942)**. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1997.
- An, Ahmet. **Kıbrıs Nereye Gidiyor?**. İkinci Basım. İstanbul: Everest Yayınları, 2003.
- An, Ahmet. **Kıbrıs'ta Fırtınalı Yıllar, 1942-1962**. 2. Baskı. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 2005.
- Armaoğlu, Fahir. **Kıbrıs Meselesi, 1954-1959, Türkiye Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları**. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1963.
- Armaoğlu, Fahir. **19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)**. 4. Baskı. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2007.
- Armaoğlu, Fahir. **20.Yüzyıl Siyasî Tarihi, 1914-1995**. On Yedinci Baskı. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2010.
- Averoff-Tossizza, Evangelos. **Lost Opportunities, The Cyprus Question, 1950-1963**. Timothy Cullen and Susan Kyriakidis (çev.). New York: Aristide D. Caratsaz Publisher, 1986.
- Bağcı, Hüseyin. **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1990.

- Banoğlu, Niyazi Ahmet. **Tarihte Girit ve Osmanlılar Dönemi**. İstanbul: Kastaş Yayınları, 1991.
- Başkaya, Muzaffer. “Papa Eftim ve Kıbrıs Meselesi”, İbrahim Ethem Atnur (Ed.). **Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı “Tarih Uğrunda Bir Ömür”** içinde. Ankara: Berikan Yayınevi, 2012, ss. 957-979.
- Beratlı, Nazım. **Kıbrıslı Türklerin Tarihi, İngiliz Dönemi**. C. 3. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1999.
- Bil, Hikmet. **Kıbrıs Olayı ve İçyüzü**. İkinci Baskı. İstanbul: İtimat Kitabevi, 1976.
- Bitsios, Dimitri S.. **Cyprus, the Vulnerable Republic**. Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 1975.
- Bryant, Rebecca. **Tebaadan Vatandaşa Kıbrıs’ta Modernite ve Milliyetçilik**. Seyhan Özmenek (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Castle, Barbara. **Fighting All The Way**. London: Pan Macmillan Publishers Limited, 1993.
- Cobham, Claude Deleval. **Excerpta Cypria**. London: Cambridge University Press, 1908.
- Copeaux, Etienne ve Claire Mauss-Copeaux. **Taksim! Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005**. Ali Berktaş (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Crawshaw, Nancy. **The Cyprus Revolt, An Account of the Struggle for Union With Greece**. London: George Allen&Unwin, 1978.
- Çevikel, Nuri. **Kıbrıs Eyâleti, Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800), Bir Değişim Döneminin Anatomisi**. Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2000.
- Çevikel, Nuri. **Kıbrıs, Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası (1570-1878)**. İstanbul: 47 Numara Yayıncılık, 2006.
- Demirağ, Yelda. “‘Büyük Oyun’: 19. Yüzyılda Rusya ve İngiltere’nin Orta Asya’da Rekabeti”, **Değişen Dünya Düzeninde Orta Asya ve Kafkasya**. Yelda Demirağ ve Cem Karadeli (drl.). Ankara: Palme Yayınları, 2006, s.1-17.
- Denktaş, Rauf R.. **Karkot Deresi, Anılar**. 6.Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.
- Denktaş, Rauf R.. **Kıbrıs, Elli Yılın Hikâyesi**. İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 2008.
- Devellioğlu, Ferit. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Eski ve Yeni Harflerle**. 24. Baskı. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2007.
- Disraeli, Benjamin. **Tancred**. vol.I. London: Henry Colburn Publishers, 1847.

- Druşotis, Makarios. **Karanlık Yön EOKA**. Öztürk Yıldırımboğa (çev.). 2. Baskı. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 2007.
- Duman, Selçuk. **Kıbrıs'ta Türk Millî Mücadelesi ve 1958 Türkiye Mitingleri (1878-1958)**. Ankara: Berikan Yayınevi, 2013.
- Durrell, Lawrence. **Kıbrıs'ın Acı Limonları**. Ülker İnce (çev.). 4. Basım. İstanbul: Can Yayınları, 2014.
- Eden, Anthony. **The Memoirs of Sir Anthony Eden, K.G., P.C., M.C., Full Circle**. Second edition. London: Cassell, 1960.
- El-Belâzûrî. **Fütûhu'l-Büldân**. Mustafa Fayda (çev.). Ankara: Kültür ve Turizm Yayınları, 1987.
- Emircan, Mehmet S.. **Kıbrıs Türk Toprağıdır, Bütün Türklerin Vatanıdır**. Erol Fehim (yay.haz.). 1. Cilt. İkinci Baskı. Ankara: Türkar Araştırma Dizisi, 2007.
- Erim, Nihat. **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**. 2. Baskı. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık, 1982.
- Eryılmaz, Bilal. **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**. 2. Baskı. İstanbul: Risale Yayınları, 1996.
- Esenbel, Melih. **Kıbrıs-I Ayağa Kalkan Adam**. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.
- Evre, Bülent. **Kıbrıs Türk Milliyetçiliği, Oluşumu ve Gelişimi**. Lefkoşa: Işık Kitabevi, 2004.
- Fedai, Harid ve Ahmet An (hızl.). **Örnekleriyle Kıbrıs Türk Basın Tarihi (1891-1963) -I-**. Lefkoşa, 2012.
- Foley, Charles (Ed.). **The Memoirs of General Grivas**. London: Longmans Green and Co. Ltd., 1964.
- Foot, Hugh. **A Start in Freedom**. New York: Harper&Row Publishers, 1964.
- Gazioğlu, Ahmet. **İngiliz İdaresinde Kıbrıs, Statü ve Anayasa Meseleleri**. Cilt I. İstanbul: Ekim Basımevi, 1960.
- Gazioğlu, Ahmet C.. **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959), Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (2)**. Lefkoşa: CYREP Yayınları, 1998.
- Gazioğlu, Ahmet C.. **Kıbrıs'ta Türkler 1570-1878, 308 Yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış**. İkinci Baskı. Lefkoşa: CYREP Yayınları, 2000.
- Gazioğlu, Ahmet C.. **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952), Enosis Çemberinde Türkler, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (1)**. İkinci Baskı. Lefkoşa: CYREP Yayınları, 2000.

- Gazioğlu, Ahmet C.. **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl (1958-60), Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (3)**. Lefkoşa: CYREP Yayınları, 2000.
- Gazioğlu, Ahmet C.. **Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960), Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (4)**. Lefkoşa: CYREP Yayınları, 2000.
- Gibbons, Harry Scott. **The Genocide Files**. London: Charles Bravos Publishers, 1997.
- Gürel, Şükrü Sina. **Kıbrıs Tarihi (1878-1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 1**. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1984.
- Gürel, Şükrü Sina. **Kıbrıs Tarihi (1878-1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 2**. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1985.
- Gürel, Şükrü Sina. **Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)**. Ankara: Ümit Yayıncılık, 1993.
- Gürkan, Haşmet Muzaffer. **Bir Zamanlar Kıbrıs'ta, (Tarih yazıları), (1860-1945)**. Lefkoşa: CYREP Yayınları, 1986.
- Gürkan, Haşmet Muzaffer. **Tarih İçinde Kıbrıs**. Remzi Yektaoğlu (hızl.). Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 2000.
- Hakeri, Bener Hakkı. **Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi**. Lefkoşa: KKTC MEB Yayınları, 1993.
- Hart, Liddell. **II. Dünya Savaşı Tarihi 1**. Kerim Bağrıaçık (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998.
- Hakkı, Murat Metin. **Kıbrıs Çıkmazı**. İstanbul: Emre Yayınları, 2006.
- Hasgüler, Mehmet. **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**. 5. Basım. İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.
- Hill, George. **A History of Cyprus, The Ottoman Province, The British Colony, 1571-1948**. vol.4. London: Cambridge University Press, 2010.
- Holland, Robert. **Britain and the Revolt in Cyprus**. New York: Oxford University Press, 2002.
- Ilgaz, Hasene. **Kıbrıs Notları**. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1949.
- İsmail, Sabahattin ve Ergin Birinci. **Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri**. Lefkoşa: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.
- İsmail, Sabahattin. **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**. İstanbul: Kastaş Yayınları, 1998.
- İsmail, Sabahattin. **1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kıbrıs Sorunu (İç Etkenler)**. Lefkoşa: K.K.T.C Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986.

- İsmail, Sabahhattin ve Ergin Birinci. **Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre, Meclis-i Milli (1918), Milli Kongre (1931)**. Lefkoşa: CYREP Yayınları, 1987.
- İsmail, Sabahhattin. **İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları, (Kıbrıs Sorununun ve Türk-Rum kavgasının tarihsel kökeni)**. Lefkoşa: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1997.
- Karal, Enver Ziya. **Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**. C. V. 8. Baskı. Ankara: TTK Yayınları, 2007.
- Karal, Enver Ziya. **Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)**. C. VIII. 3. Baskı. Ankara: TTK Yayınları, 2007.
- Kasımoğlu, Erten. **Eski Günler Eski Defterler**. 1 nci Kitap. 2nci Baskı. Lefkoşa: Yorum Yayıncılık, 1991.
- Kaymak, Faiz. **Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?**. Müfide Zehra Erkin (hızl.). İstanbul: Alpay Basımevi, 1968.
- Keser, Ulvi. **Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)**. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2006.
- Keser, Ulvi. **Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Keser, Ulvi. "İttihat ve Terakki'den Darağacına Kıbrıs'ta Dr. Behiç Bey Hadisesi", Cuma Ağca (gen. yay. yön). **Çanakkale Esirleri, Ermeni Doğu Lejyonu, Milli Mücadele, Dr. Behiç, EOKA, Türk Mukavemet Teşkilatı, KTKF, Megali İdea, Ermeniler, 20 Temmuz 1974 ve Annan Planı'nda Düünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)** içinde. Ankara: Berikan Yayınevi, 2013, ss. 89-107.
- Keser, Ulvi. "KATAK'tan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'na Kıbrıs ve Faiz Kaymak 1943-1957", Cuma Ağca (gen. yay. yön). **Çanakkale Esirleri, Ermeni Doğu Lejyonu, Milli Mücadele, Dr. Behiç, EOKA, Türk Mukavemet Teşkilatı, KTKF, Megali İdea, Ermeniler, 20 Temmuz 1974 ve Annan Planı'nda Düünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)** içinde. Ankara: Berikan Yayınevi, 2013, ss. 107-263.
- Kızılyürek, Niyazi. **Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Kızılyürek, Niyazi. **Doğmamış Bir Devletin Tarihi, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti**. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Kinross, Patrick. **Atatürk, The Rebirth of a Nation**. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.
- Kuneralp, Zeki. **Just A Diplomat**. Geoffrey Lewis (çev.). İstanbul: The Isis Press, 1992.

- Kurat, Yuluğ Tekin. **Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği, 1877-1880.** Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968.
- Kürşad, Fikret, Mustafa H. Altan ve Sabahaddin Egeli. **Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi.** İstanbul: Kutsun Yayınevi, 1978.
- Layard, Sir Henry. **The Queen's Ambassador to the Sultan, Memoirs of Sir Henry A. Layard's Constantinople Embassy, 1877-1880.** Sinan Kuneralp (ed.). İstanbul: Isis Press, 2009.
- Lee, Dwight E.. **Great Britain and the Cyprus Convention Policy of 1878.** Harvard: Harvard University Press, 1934.
- Lefebvre, Maxime. **Amerikan Dış Politikası.** İsmail Yerguz (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Luke, Sir Harry. **A Portrait and An Appreciation, Cyprus.** Second Revised Edition. London: George G. Harrap&Co. Ltd, 1964.
- Luke, Sir Harry. **Cyprus Under the Turks, 1571-1878.** Lefkoşa: K. Rustem&Brother, 1989.
- Macmillan, Harold. **Riding the storm, 1956-1959.** London: Harper&Row Publishers, 1971.
- Maden, Rukiye. **Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs.** İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2014.
- Manizade, Derviş. **Kıbrıs, Dün, Bugün ve Yarın.** İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayınları, 1975.
- Manizade, M. Derviş. **65 Yıl Boyunca Kıbrıs için belge ve resimlerle yazdıklarım söylediklerim.** İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, 1993.
- Morgan, Tabitha. **İngilizlerin Kıbrıs'taki Tarihi, Acısıyla Tatlısıyla Bir Ada.** Cumhuriyet (çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2013.
- Renouvin, Pierre. **1. Dünya Savaşı ve Türkiye 1914-1918.** Örgen Uğurlu (çev.). İstanbul: Örgün Yayınevi, 2004.
- Oberling, Pierre. **The Road to Bellapais, The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus.** New York: Columbia University Press, 1982.
- Orr, Charles William James. **Cyprus Under British Rule.** London: Robert Scott, 1918.
- Ortaylı, İlber. **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı.** 33. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Ostrogorsky, Georg. **Bizans Devleti Tarihi.** Fikret Işıltan (çev.). 7. Baskı. Ankara: TTK Yayınları, 2011.

- Özkul, Ali Efdal. **Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi 1726-1750**. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Papandreu, Andreas. **Namlunun Ucundaki Demokrasi**. Mehmet Emin Yıldırım ve Semih Koray (çev.). İstanbul: Üçüncü Dünya Yayınları.
- Reddaway, John. **Burdened With Cyprus, The British Connection**. Lefkoşa: K. Rustem&Brother, 1986.
- Richter, Heinz A.. **Çağdaş Kıbrıs'ın Kısa Tarihi (1878-2009)**. Ali Çakıroğlu (çev.). Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 2011.
- Samani, Meltem Onurkan. **Kıbrıs Türk Milliyetçiliği**. Lefke, 1999.
- Servas, Plutis. **Ortak Vatan**. Aysel Irkad ve Ulus Irkad (çev.). Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1999.
- Soykut, Mustafa. **Papalık, Venedik Belgelerinde Avrupa'nın Birliği ve Osmanlı Devleti (1453-1683)**. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Soysal, İsmail. **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, 1920-1945**. C.I. 2. Baskı. Ankara: TTK Yayınları, 1989.
- Stavrinides, Zenon. **The Cyprus Conflict, National Identity and Statehood**. Nicosia: Loris Stavrinides Press.
- Stephens, Robert. **Cyprus, A Place of Arms; Power, Politics and Ethnic Conflict in the Eastern Mediterranean**. London: Pall Mall Press, 1966.
- Storrs, Sir Ronald. **The Memoirs of Sir Ronald Storrs**. New York: G.P. Putnam's Sons, 1937.
- Şirokorad, A.B.. **Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları, Kırım-Balkanlar-93 Harbi ve Sarıkamış**. İstanbul: Selenge Yayınları, 2009.
- Toluner, Sevin. **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1977.
- Tuncer, Hüner. **Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?**. Ankara:Ümit Yayıncılık, 2005.
- Turan, Şerafettin. **Türk Devrim Tarihi, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950 – 27 Mayıs 1960)**. 4. Kitap, İkinci Bölüm. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999.
- Türkgeldi, Ali Fuat. **Mesâil-i Mühimme-yi Siyasiyye**. C. II. 3. Baskı. Ankara: TTK Yayınları, 1987.
- Uçarol, Rıfat. **1878 Cyprus Dispute&The Ottoman-British Agreement (Handover of the Island to England)**. Lefkoşa: Rüstem Kitabevi, 2000.
- Uçarol, Rıfat. **Siyasî Tarih [1789-2001]**. 7. Basım. İstanbul: Der Yayınları, 2008.

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar Osmanlı Tarihi**. C. III. 5. Baskı. Ankara: TTK Yayınları, 1995.
- Ünlü, Cemalettin. **Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)**. Ankara: Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, 1981.
- Varnava, Andrekos. **British Imperialism in Cyprus, 1878-1915, The Inconsequential Possession**. London: Manchester University Press, 2012.
- Yelisseyeva, N.V.. **Yakın Çağlar Tarihi**. Özdemir İnce (çev.). İstanbul: Yordam Kitap, 2009.
- Yiangou, Anastasia. **Cyprus in World War II, Politics and Conflict in the Eastern Mediterranean**. London: I.B. Tauris Co. Ltd., 2012.
- Yolak, Seyit. **1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri**. Lefkoşa: KKTC MEB Yayınları, 1989.
- “Yunanistan'la İlişkiler”, Oran, Baskın (Ed.). **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (1919-1980)** içinde. C.I. 14. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, ss. 325-356.
- Zia, Nasim. **Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçiş ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi**. Ankara: TKAE Yayınları, 1975.
- Zürcher, Erik Jan. **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**. Yasemin Saner (çev.). 24. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Sürekli Yayınlar

a) Gazeteler

Akşam

BBC News

Bozkurt

Cumhuriyet

Halkın Sesi

Hürriyet

Hürsöz

Milliyet

Nacak

New York Times

The Cyprus Gazette

The London Gazette

The Observer

The Sunday Times

The Times

Vatan

Yeni İstanbul

Zafer

b) Dergiler

Akademik Bakış

Akis

Aydın Tarihi

Belleten

Bilgi

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi.

Havadis Gazetesi Poli Eki

History Studies

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Middle East Journal

Tarih Konuşuyor, Aylık Tarih Mecmuası

The Cyprus Review

The World Today

Turkish Studies

c) Makaleler

Akgün, Sibel. “1942-1943 Arası Dönemde Kıbrıs Türk Kimliğinin İlk Kurumsallaşma Hareketleri”, **Turkish Studies**. 2012, Vol. 7, No. 3, ss.127-143. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/884750474_8Akg%C3%BCn%20Sibel_S-127-143.pdf (28 Ağustos 2016).

Armaoğlu, Fahir. “Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu, 1958-1959”, **Belleten**. 1996, Cilt. LX, Sayı. 229, ss.1-35. http://www.ttk.gov.tr/templates/resimler/File/Makaleler/229/229_11/229_11.html (13 Şubat 2016).

Avcı, Orhan. “Mehmet Fuat Köprülü’nün Dışişleri Bakanlığı”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. 2014, Cilt. 4, No. 2, ss. 75-97. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kusbd/article/viewFile/5000112749/5000104990> (27 Nisan 2016).

Barutçu, Faik Ahmet. “Kıbrıs Meselesi, Aslan Uyandı”, **Akis**. 4 Eylül 1954. http://www.inonuvakfi.com/akis/1954_17.pdf (21 Ocak 2016).

Baykal, Bekir Sıtkı. “93 Harbi Esnasında Muhtelif Tavassut ve Sulh Şayia ve Teşebbüsleri”, **Belleten**. 1941, Cilt. V, Sayı 19, ss.351-395. <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=1988> (19 Haziran 2016).

Birgit, Orhan. “Kıbrıs Türktür Cemiyeti Nasıl Kuruldu?”, **Akis**. 11 Şubat 1956. Sene:2, Cilt:VI, Sayı:92. http://www.inonuvakfi.com/akis/1956_92.pdf (20 Ocak 2016).

- Crawshaw, Nancy. "Cyprus: Conflict and Reconciliation", **The World Today**. 1959, Vol. 15, No. 4, ss. 137-147. http://www.jstor.org/stable/40393133?seq=5#page_scan_tab_contents (20 Mayıs 2016).
- Değerli, Esra Sarıkoyuncu. "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)", **Akademik Bakış**. 2012, Cilt. 6, Sayı. 11, ss. 85-101. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/gav/article/view/5000141930/5000129742> (28 Eylül 2016).
- Göktepe, Cihat ve Tuba Ünlü Bilgiç. "İngiliz Güvenlik ve Dış Politikasında Kıbrıs (1945-1974)", **Bilig**. 2014, Kış, Sayı. 68, ss.141-168. <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/kcfinder/upload/files/bilig-68-kis-2014.pdf> (21 Haziran 2016).
- Güler, Yavuz. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", **G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**. 2004, Cilt. 5, Sayı. 1, ss.101-112. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/aeukefd/article/view/5000086619/5000080573> (28 Eylül 2016).
- Hatay, Mete. "Celal Hordan Dosyası (1)", **Havadis Gazetesi Poli Eki**. 2015, Cilt. 225. <http://185.15.43.45/Ekler/poli/225/celal-hordan-dosyasi-1/2211> (24 Mayıs 2016).
- Hatay, Mete. "Kıbrıs Türk liderliğinin kiralık ağzı: Celal Hordan", **Havadis Gazetesi Poli Eki**. 2015, Cilt. 226. <http://185.15.43.45/Ekler/poli/226/kibris-turk-liderliginin-kiralik-agzi-celal-hordan/2222> (24 Mayıs 2016).
- Hatay, Mete. "Köyünüzün adı artık Gönyeli değil Menderes olsun", **Havadis Gazetesi Poli Eki**. 2015, Cilt. 227. <http://185.15.43.45/Ekler/poli/227/koyunuzun-adi-artik-gonyeli-degil-menderes-olsun/2232> (24 Mayıs 2016).
- Hatay, Mete. "Doktor Fazıl Küçük, Hordan'a Karşı", **Havadis Gazetesi Poli Eki**. 2015, Cilt. 228. <http://185.15.43.45/Ekler/poli/228/doktor-fazil-kucuk-hordan-a-karsi/2242> (24 Mayıs 2016).
- Hatay, Mete. "Hordan'ın çöküşü ve kaybolan paralar", **Havadis Gazetesi Poli Eki**. 2015, Cilt. 229. <http://185.15.43.45/Ekler/poli/229/hordan-in-cokusu-ve-kaybolan-paralar/2252> (24 Mayıs 2016).
- Hatay, Mete. "İlk Taksim Tezi: 'Adayı İngiltere ve Rumlar Arasında Bölelim'", **HavadisKıbrıs Poli Eki**. 2015, Sayı:230. <http://185.15.43.45/Ekler/poli/230/ilk-taksim-tezi-adayi-ingiltere-ve-rumlar-arasinda-bolelim/2262> (29 Nisan 2016).
- Kapıcı, Hikmet Zeki. "Kıbrıs Sorununun Çözümünde Nihat Erim Raporu", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**. 2014, Cilt. XIV, Sayı. 29, ss. 353-375.

http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/wp-content/uploads/2015/01/12_hikmet_zeki_kapci.pdf (29 Eylül 2016).

Keser, Ulvi. “Genç Türkiye Devleti’nin Cumhuriyet Kazanımları ve Bunların Kıbrıs Türk Toplumuna Yansımaları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 2007, Cilt. VI, Sayı. 14, ss. 41-83. <http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/pdf/14.sayi/ulvikeser.pdf> (29 Nisan 2016).

Keser, Ulvi. “1958-1963 Mücadele Sürecinde Kıbrıs’ta Basın ve Nacak Gazetesi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**. 2012, Cilt. XII, Sayı. 24, ss.305-348. http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/dergi%2024/14.pdf (24 Mayıs 2016).

Keser, Ulvi. “Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye’de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**. 2012, Cilt. XII, Sayı. 25, ss.181-226. http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/ai/uploaded_files/file/dergi%2025/08_Ulvi_Keser.pdf (29 Ocak 2016).

Keser, Ulvi. “‘Lozan Sonrasında Kıbrıs Unutuldu mu?’ Sorusuna Kesitsel Bir Bakış ve M. Remzi Okan”, **History Studies**. 2013, Vol. 5, Issue. 4, ss.55-80. <http://www.historystudies.net/dergi/tar20151219371.pdf> (29 Eylül 2016).

Kutay, Cemal. “Kıbrıs Dâvâsı, Adnan Menderes ve ilk günler”. **Tarih Konuşuyor, Aylık Tarih Mecmuası**. Cilt. I, Sayı. I, (1964), ss.71-76.

Öztoprak, İzzet. “Kıbrıs’ta 1931 İsyanı ve Yankıları”, **Belleten**. 1998, Cilt. LXII, Sayı. 233, ss.207-235. <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=391> (19 Haziran 2016)

Sonyel, Salâhi R.. “İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı (1878-1960)”, **Belleten**. 1995, Cilt. LIX, Sayı. 224, ss. 133-188. <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=483> (19 Haziran 2016).

Sonyel, Salâhi R.. “Uluslararası İlişkilerde Haksızlığa Uğramış ve İzole Edilmiş Bir Halk: Kıbrıs Türkleri”, **Belleten**. 2009, Cilt. LXXIII, Sayı. 266, ss.165-178. <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=2094> (28 Eylül 2016)

Turan, Ömer. “Orta Çağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri”. **Belleten**. Cilt. XXVIII, No. 110, Nisan 1964, ss.209-227.

Varnava, Andrekos. “Reinterpreting Macmillan’s Cyprus Policy, 1957-1960”, **The Cyprus Review**. 2010, Vol.22, ss. 79-106. https://www.academia.edu/389179/Reinterpreting_Macmillan_s_Cyprus_Policy_1957-1960 (1 Mayıs 2016).

Xydis, Stephen G.. “Toward ‘Toil and Moil’ in Cyprus”, **Middle East Journal**. 1966, Vol. 20, No. 1, ss.1-20.
http://www.jstor.org/stable/4323951?seq=2#page_scan_tab_contents (31 Ocak 2016).

Diğer Yayınlar

a) Tutanaklar

General Assembly Official Records (GAOR)

Hansard 1803-2005, UK Parliamentary Papers Database

T.B.M.M. Tutanak Dergisi

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi

b) Ansiklopediler

Diyanet İslam Ansiklopedisi

Encyclopedia Britannica

c) Sözlükler

TDK Türkçe Sözlük

d) Lisansüstü Tezler

i) Yüksek Lisans Tezleri

Avcı, Ahmet. “1950-1960 Arası Türk-İngiliz İlişkileri Işığında Kıbrıs Meselesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Selçuk Üniversitesi SBE, 2014).

Ayan, Necmettin. “Haçlı Seferleri’nde Kıbrıs’ın Rolü (1181-1310)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi SBE, 2014.

Balaban, Nizamettin. “Milli Mücadelede Kıbrıs Türk Basını”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Erciyes Üniversitesi SBE, 2006.

Cankut, Ayhan. “Kıbrıs Türkünün Varoluş Mücadelesi (Türk Mukavemet Teşkilatı ve Faaliyetleri)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Fırat Üniversitesi SBE, 2006.

Civgin, Senem. “Kıbrıs ve Dr. Fazıl Küçük”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2013.

Çakırbaş, Ali. “Kıbrıs Sorunu (1950-1960)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Erciyes Üniversitesi SBE, 2004.

Çalışkan, Murat. “The Development of Inter-communal Fighting in Cyprus:1948-1974”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. ODTÜ SBE, 2012.

Görgüç, Barış. “The Emergence of Cyprus Problem Between 1945-1954”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi SBE, 2006.

- Gürcan, Gürhan. “6-7 Eylül 1955 Olayları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2006.
- Gürses, Umut. “Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve Faaliyetleri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2014.
- Kadıoğlu, Pınar. “The Rise of Ethno-Nationalism in Cyprus Under the British Rule: 1878-1960”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. ODTÜ SBE, 2010.
- Karaköse, Selda. “Celal Bayar Dönemi Türk Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)”, **Yayınlanmamış Yüksek Tezi**. Gazi Üniversitesi SBE, 2004.
- Kasapoğlu, Can. “Kıbrıs’ta Yerel Bir Mukavemet Örgütü Olarak Türk Mukavmet Teşkilatı’nın (TMT) İncelenmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2008.
- Mutlu, Hasan. “Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2007.
- Öz, Kübra. “Atatürk Dönemi Türkiye Kıbrıs İlişkileri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Karabük Üniversitesi SBE, 2015.
- Özkaya, Hakan. “Kıbrıs’ta Hâkimiyet Mücadelesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2015.
- Pirlepeli, Ömer. “Türk İstiklal Savaşı Sürecinde Kıbrıs”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Trakya Üniversitesi SBE, 2009.
- Rousou, Maria. “Britain’s Balcony in the Middle East: Cyprus’ Role in British Defence Strategy, 1945-1957”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Simon Fraser University, 2001.
- Şahin, Seyhun. “VI. ve VII. Yüzyıllarda Kıbrıs”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Fırat Üniversitesi SBE, 2006.
- Şar, Celal. “British Policy Towards Cyprus and the Cyprus Question, 1878-2005”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi SBE, 2005.
- Tansel, Ömer. “Demokrat Parti Dönemi Kıbrıs Politikası”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Gazi Üniversitesi SBE, 2010.
- Turan, Orhan. “Tarihten Günümüze Kıbrıs Türk Basını (1879-2009)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2010.
- Uçkan, Rafet. “The Emergence of Turkish Nationalism in the Cyprus Conflict; The Breakthgrough From 1948 to 1955”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. ODTÜ SBE, 2012.

ii) Doktora Tezleri

- Akgün, Sibel Gülcan. “Türk Mukavemet Teşkilatı”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE, 2009.
- Bilgic, Bestami Sadi. “Turkish-Greek Relations in the Interwar Era: From War to Detente, c. 1923-1940”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. The George Washington University, 2004.
- Çağlayan, Pınar. “Kıbrıs’taki Milliyetçiliklerin Düşünsel Kökenleri ve Tarihsel Gelişimi”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE, 2013.
- Çelik, Cemil. “İngiliz Yönetiminde Kıbrıs’ın İdari ve Sosyal Durumu (1878-1914)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Akdeniz Üniversitesi SBE, 2012.
- Çoruh, Haydar. “II. Mahmud Döneminde Kıbrıs’ın İdarî, İktisadî ve İctimaî Yapısı (1808-1839)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2008.
- Demetriadou, Ersi. “Contested Visions: Colonialist Politics in Cyprus Under British Rule 1878-1890”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. New York University, 1998.
- Dinç, Güven. “Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs (1800-1839)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Akdeniz Üniversitesi SBE, 2010.
- Dündar, Recep. “Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. İnönü Üniversitesi SBE, 1998.
- Eltetik, Hava. “Fatin Rüştü Zorlu”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2009.
- Erol, Hande. “Kıbrıs Politikalarında Lider Rauf Denktaş’ın Rolü”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2014.
- İrkıçatal, Eftal. “İngiltere’nin Kıbrıs Politikası: 1945-1960”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, 2012.
- Koç, Rasim. “Fatin Rüştü Zorlu’nun Hayatı ve Siyasî Faaliyetleri”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2009.
- Küçükkoğlu, Bayram. “Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2012.
- Samani, Meltem Onurkan. “Kıbrıs’ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Hacettepe Üniversitesi SBE, 2007.
- Samani, Hasan. “Tanzimat Devrinde Kıbrıs (1839-1878)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Hacettepe Üniversitesi SBE, 2006.

Şahin, İsmail. “Kıbrıs’ın Sosyal Tarihi (Tarihi Arka Planı ve 1945-1974 Arası Olayları)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE, 2011.

Yellice, Gürhan. “İngiltere’nin Kıbrıs Politikası, 1950-1960”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2011.

Ziros, Apostolos Dimitri. “Cyprus in the United Nations Debates”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. University of Georgia, 1969.

EKLER

EK 1: Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'deki Coğrafi Konumunu Gösteren Harita
(<https://letterfromlarnaca.files.wordpress.com/2007/03/cypruslocation.jpg>, 8 Kasım 2016)

EK 2: 1943 Tarihli KATAK Anayasası

Suret.

MİLLİ ARŞİV			
K.T.7.			
04	1943	75	04

16 Nisan 1943 tarihinde Lefkoşada Evkaf Dairesinde toplanan Türk Halkı Müessesilerinin kararlarıdır.

1. 16 Nisan 1943 tarihinde Lefkoşada toplanmış olan Lefkoşa Türk Halkı müessesileri bir cemiyet kurmuşlardır.

2. Cemiyetin adı: "KIBRIS ADASI TÜRK AZINLIĞI KURUMU" (KATAK) dır.

3. Cemiyetin maksadı: Kıbrıs Türk Azınlığının haklarını aramak ve korumak. İlmî, iktisadî ve sınıflar seviyelerini yükseltmek ve umumiyetle Kıbrıs Türklerinin menfaatlerini temine çalışmaktır.

4. Cemiyeti tesis eden müessesiler cemiyetin müessisi ve ilk azalarıdır. Kıbrıs anahisinden olup on sekiz yaşını ikmal etmiş olan her Türk ve Müslüman bu cemiyete aza olabilir. Cemiyete aza olmak isteyen kimse için kayıtlı üç aza tarafından yazılı olarak cemiyet sekreterine müracaat olunacak ve sekreter mezkûr müracaatı Faal Hey'etin ilk toplantısına arz edecek ve faal Hey'etin kararı ile aza kayıt olunacaktır. Şukadar ki aza kabulü için olan toplantıda faal Hey'etin iki sülüsü hazır bulunacak ve kabule rey veren aza bütün faal Hey'etin yarısından bir fazla olacaktır.

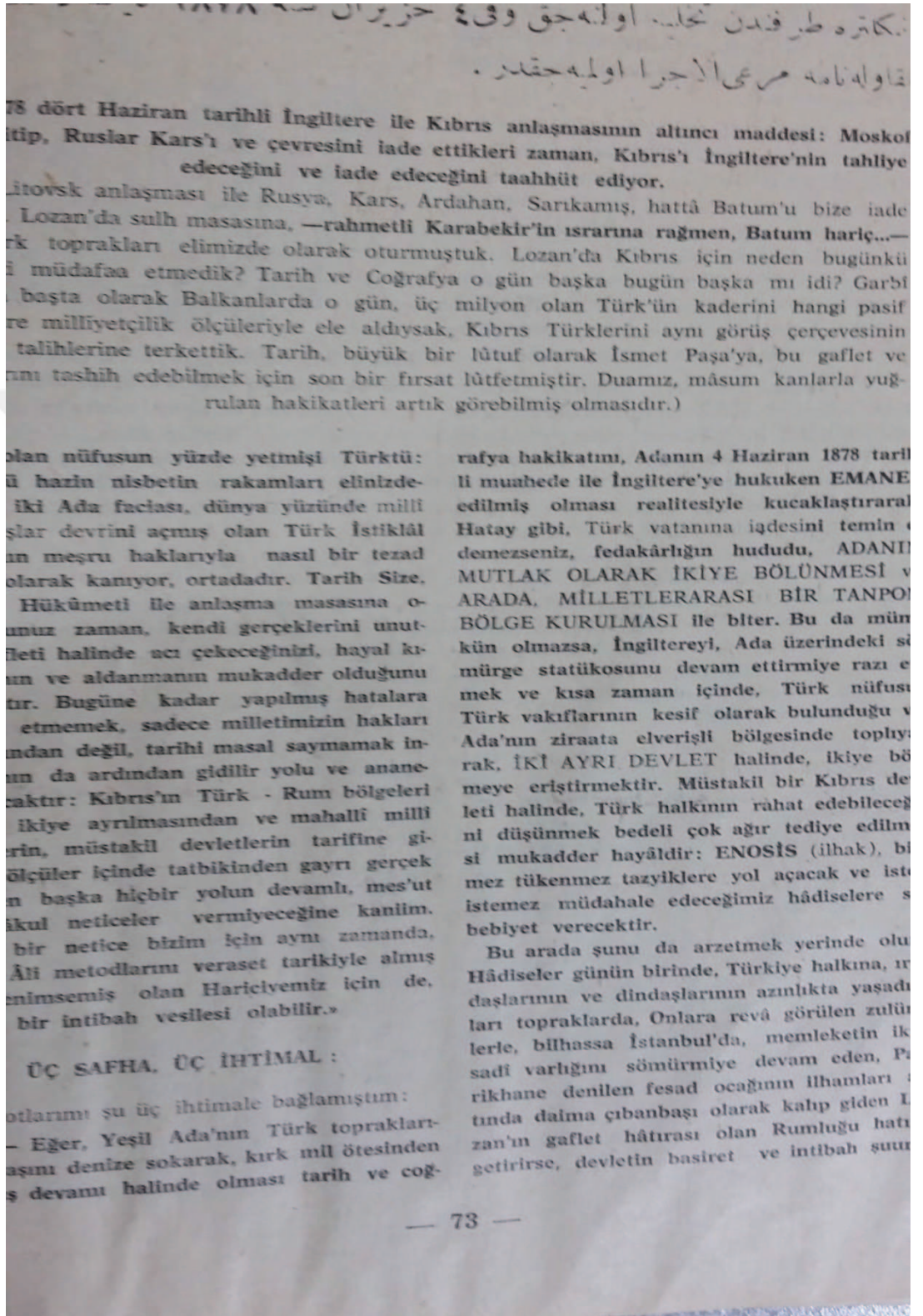
5. Cemiyete kabul olunan her aza cemiyet nizamnamesini kabul etmiş sayılacak ve mezkûr nizamnamenin ahkâmına ve faal hey'et ve umumî hey'et kararlarına bağlı olacaktır.

6. Her aza cemiyete yılda 12/- şilinden aşağı olmamak üzere iştirak bedeli ödemiye mecburdur. Aza iştirak bedelini dilerse aylık taksitlerle ve dilerse yılda bir kerrede ödeyebilir. Şukadar ki her yılın ilk Kânun ayının sonundan evvel bütün yılın iştirak bedelini ödemiye mecburdur. 31 ilk Kânun tarihine kadar yıllık iştirak bedelini kapatmayan azaya 10 gün zarfında kapatması için sekreter tarafından bir ihbarname gönderilecek ve eğer 10 gün içerisinde ödenniyecek olursa bu defa faal Hey'et namına olarak Başkan tarafından gönderilecek ihbarname ile 10 gün daha müade verilecek ve bu 10 günün nihayetinde de ödenniyecek olursa mesele faal hey'et toplantısına arz edilecek ve hey'etin kararı ile adı cemiyet azalığından silinecektir. Bu suretle azalıktan kıran bir kimse cemiyete olan borcunu kapatmak şartıyla tekrar teklif olunabilir.

7. Cemiyetin hedef ve maksatları hilâfına hareket eden ve cemiyet arasında nifak çıkaran veya çıkarmaya çalışan her hangi aza da faal hey'etin kararı ile cemiyetten çıkarılabilir. Şukadarki bu hususta çıkarma kararını verecek toplantıda da faal hey'etin en azdan iki sülüsü hazır bulunacak ve çıkarılmasına rey veren azanın sayısı bütün faal hey'etin yarısından bir fazla olacaktır. Bu suretle çıkarılan aza tekrar cemiyete teklif olunamaz.

8. Cemiyetin ilk umumî toplantısında müessesiler arasından 9 kişilik bir faal hey'et seçilecek. Aynı zamanda iki müfettiş seçilecektir. Her sene nihayetinde faal hey'etin üçte biri kendiliğinden düşecek ve yerine üç yeni faal hey'et seçilecektir. Bu suretle seçilen yeni üç aza seçildiği tarhten itibaren üç sene müddetle vazife görecekler. İlk iki düşme kura usulüyle olacak ve ondan sonraki düşmeler kîdem sırasıyla olacaktır. Azası 7 veya 5 olan faal hey'etlerin her sene ikiser bişisi ve azası 3 kişi olan faal hey'etlerden her sene bir kişi düşecektir. Bunlarda da kîdem sırası anlaşıncaya kadar kura usulü tatbik edilecektir. Bu suretle düşen azanın tekrar seçilemek hakkıdır. Seçimlerde namzet olan kimselerin isimleri müzakere başlamazdan evvel Sekretere tahrîren bildirilecek ve Sekreter seçim yapılmazdan evvel namzet listesini okuyacaktır. Hükümet memuru olan azanın faal hey'et azalığına seçilmeye hakkı olmayacaktır. Hey'et azasından herhangi si ve kezaîlik müfettişler vazife müddetlerinin hitamından evvel istifa ederse veya başka suretle münhal olacak olursa hey'eti umumîye olağan üstü toplantıya çağrılacak ve kalan müddet için yenisi veya yenileri seçilecektir.

EK 3: Tarihçi-yazar Cemal Kutay'ın 1954 Kasımında Başbakan Adnan Menderes'e Sunduğu Kıbrıs Tarihiyle İlgili Çalışmada Taksimi Önerdiği Kısım

EK 4: Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü'nün 18 Haziran 1956'da İngiliz Dışışleri Bakanı Selwyn Lloyd'la Yaptığı ve Taksimi Önerdiği Görüşme

SECRET

Foreign Office telegram No. 1171 to Ankara

-2-

continue. I referred here to the Ethnarchy documents as showing that the fixing of a date, not in the immediate future, for the exercise of self-determination, was what the extremists most feared. I thought that succeeding governments in this country would abide by the terms which we proposed to announce. Finally, the defence arrangements, which were a condition of the exercise of self-determination, would have the effect of circumscribing it. Our plan thus avoided the risks to Turkish security which unfettered self-determination would involve.

4. The Ambassador stressed that what was at stake was the spirit of co-operation between Turkey and the United Kingdom. This was founded on observance of the Lausanne Treaty and the 1939 Alliance. For Britain to quit Cyprus would be a modification of the Treaty of Lausanne which would have dangerous repercussions in Turkey, possibly affecting the Greek communities in Istanbul and elsewhere.

5. The Ambassador then rather surprisingly suggested that it could be left to other members of N.A.T.O. to raise the question of a date for self-determination. I pointed out that if this were done, our allies might well propose a much shorter period than ten years. The ten-year minimum was in itself a safeguard.

6. In further discussion the Ambassador revealed that he personally saw merits in partition as a possible solution. This would involve some redistribution of population within the Island; but he did not expect the Turkish Cypriots to make difficulties about this.

7. I summed up by saying

- (a) that our plan contained as many safeguards as was possible in any scheme which admitted of self-determination;
- (b) that we were not putting it forward as a basis for negotiation but as a definitive statement of policy.

/8...

The National Archives

Ref:

FO 371/123899

Order # C634747

Please note that this copy is subject to the National Archives' terms & conditions and that your use of it may be subject to copyright restrictions. Further information is given in the enclosed 'Terms & Conditions of supply of Public Records' leaflet.

0 1 2 3 4 5
cm
in

EK 5: İngiliz Dışişleri Bakanlığının 30 Haziran 1956'da Sömürge Siyasetleri Komitesine Sunduğu Taksim Önerisi

Colonial Office,
The Church House,
Great Smith Street,
London, E.W.1.

16th July, 1956.

D16

As I explained while you were here, I have taken over John Martin's "desk" and am writing now to let you know the outcome of a Ministerial discussion here, which took place after you had said, in paragraph 9 of your personal telegram No. 1232 to the Secretary of State, that, although you were opposed to trying to reach a solution through partition, you agreed that it might have to be considered as a longstop and recommended that the E.D.C.C. should be instructed to study it in conjunction with your Government. I have also taken into account the fact that in the course of their recent discussions on future policy, Ministers had before them a Foreign Office paper which suggested that the time might have come to propose a partition of the Island. If so, further study was obviously desirable.

The actual mechanics of a possible partition were tentatively described by the Foreign Office as follows:

"It would be possible to draw a line running roughly northwards from Lemesol. The part of the Island to the east of this line could be given self-determination after an agreed date. The part to the west of the line would remain under British sovereignty. It would have self-government and its Turkish majority would be assured by bringing not less than 30,000 Turks from the eastern half of the Island and replacing them by 30,000 Greeks from the Western half. This transaction would lose us Nicosia, the airfield close to Nicosia and all the military installations which we have built at great expense in the eastern half of the Island. There is also the complication of the water and electricity supplies; and new roads would have to be built linking the various towns and villages in the western half without passing through Nicosia."

This demarcation was, I understand, different from that very tentatively mentioned in Reddaway's minute of the 7th June which, as you will remember, he sent you, during your recent visit here, after he had sat in on a discussion with Ivone Kirkpatrick and other Foreign Office officials. Reddaway's proposal was for an area, to be delimited by an international commission, which would include the installations at Dhekelia, Akrotiri and Episcopi. If you draw these two areas roughly on a map, the first would seem to cut off about one-fifth of the western side of the Island, whereas Reddaway's area would be a hinterland based on Lemesol as the port.

When Ministers considered the Foreign Office paper, they concluded that this solution could not be regarded as a satisfactory alternative course at the present time. Partition might, however, have to be contemplated ultimately. While therefore it should not be broached now, the possibility could not be altogether excluded.

/s/

Yours faithfully,
Rakal Sir John Harding,
C.M.G., C.B.E., D.S.O., M.C.

EK 6: İngiliz Dışışleri Bakanı Selwyn Lloyd'un Taksimle İlgili Olumsuz Görüşlerinin Yer Aldığı 4 Ağustos 1956 Tarihli Sömürgeler Bakanlığı Belgesi

Foreign Secretary.

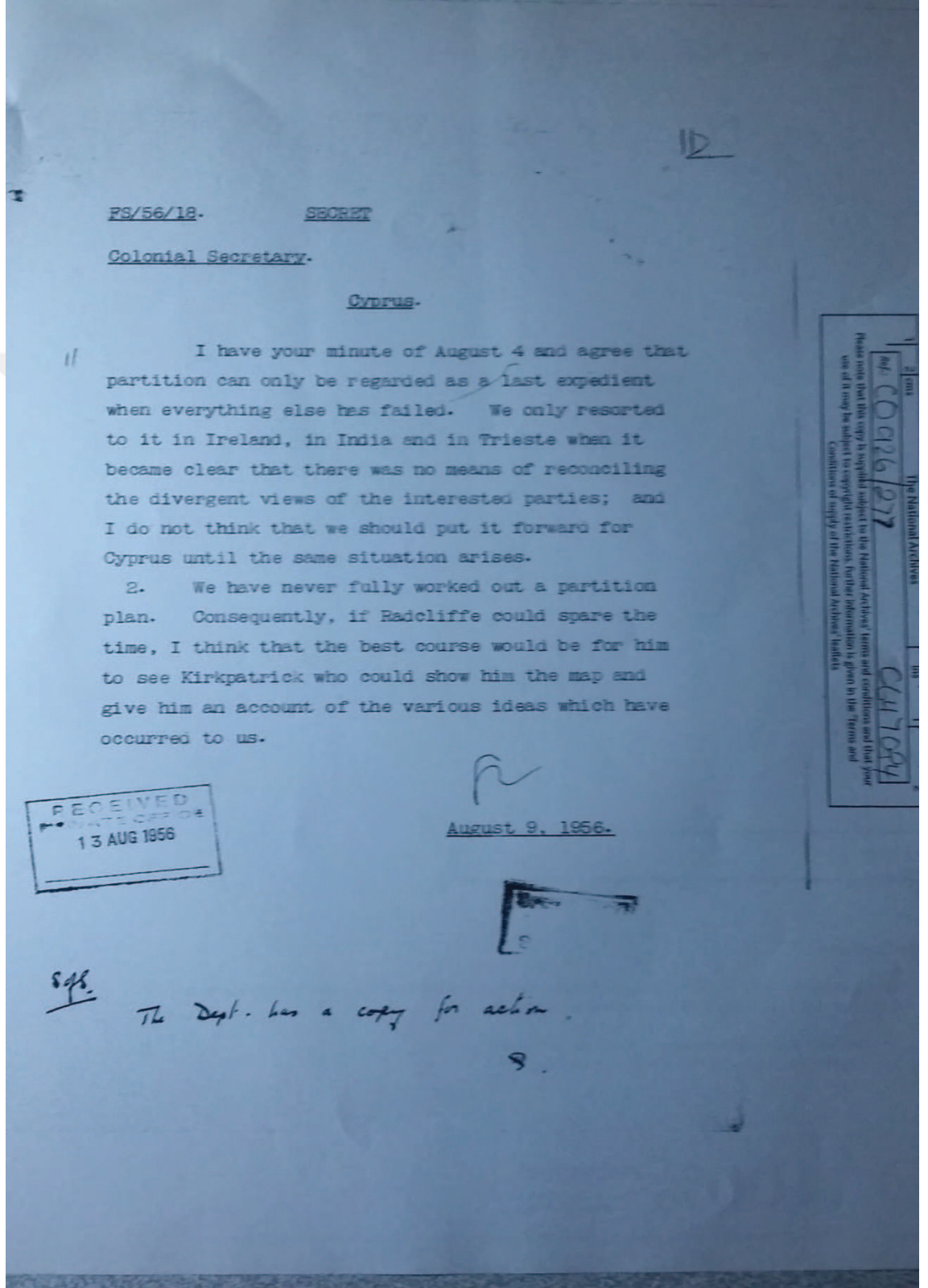
You will be getting a copy of the minute I have sent to the Prime Minister about my talks which I have had today and yesterday with Radcliffe. Clearly his whole exercise will be a waste of time if we were going to go ahead at a fairly early date on a policy of partition. The more I think about this the less I like it but I think it will at any rate be interesting to Radcliffe if he could have a copy of the map you had drawn up of how the Island could be divided and any other comments to enable it to be intelligible. Could your people send it to Radcliffe. He seems to me to have done a first class job.

A. L. B.

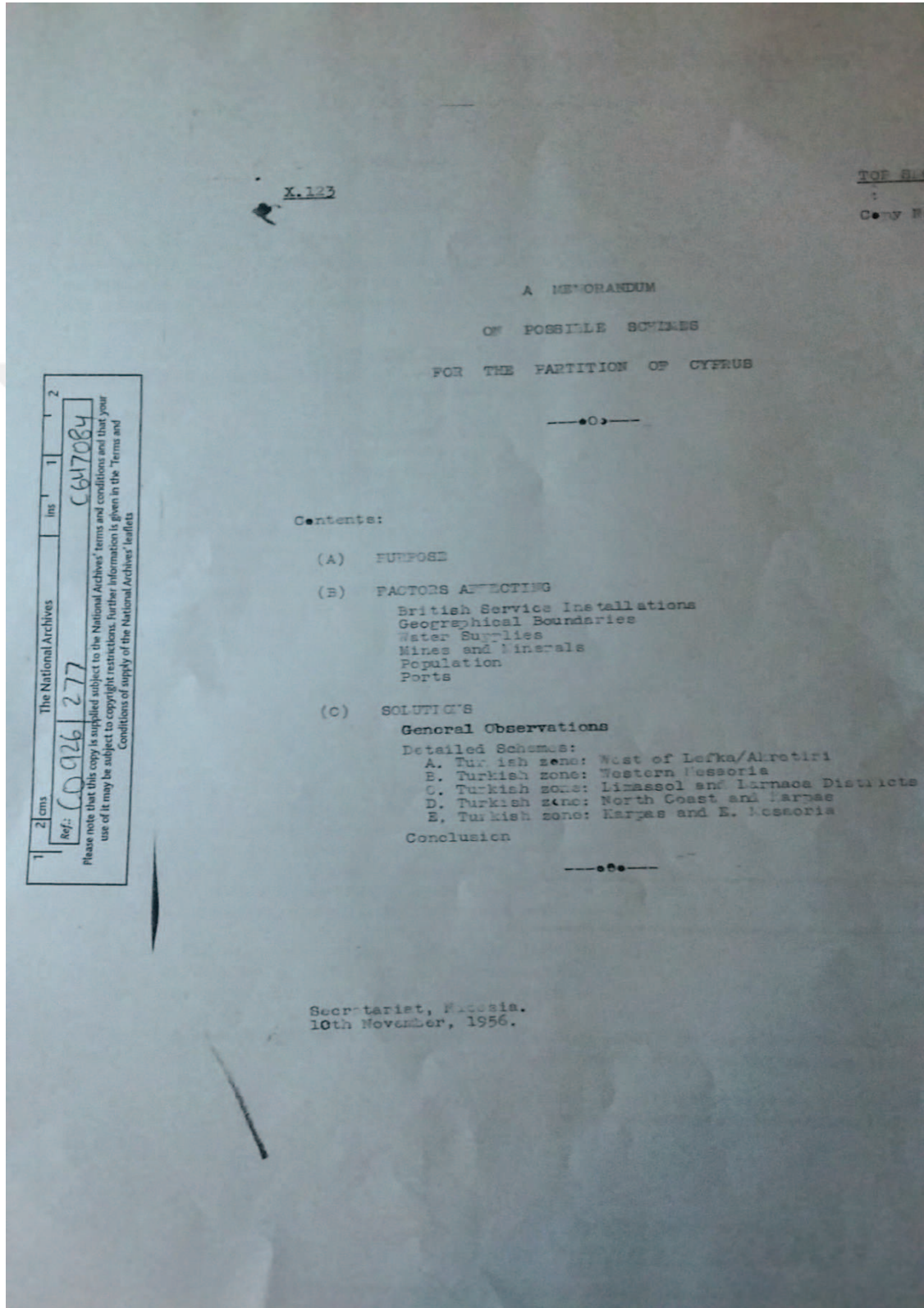
4th August, 1956.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
The National Archives											
Ref: CO 926/277											
C447084											
Please note that this copy is supplied subject to the National Archives' terms and conditions and that your use of it may be subject to copyright restrictions. Further information is given in the Terms and Conditions of Supply of the National Archives' Services.											

EK 7: İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'un Taksimle İlgili Olumsuz Görüşlerinin Yer Aldığı 9 Ağustos 1956 Tarihli Sömürgeler Bakanlığı Belgesi

**EK 8: Kıbrıs Sömürge Valisi Sir John Harding'in Beş Taksim Senaryosunu İçeren
10 Kasım 1956 Tarihli Raporunun Kapağı**

EK 9: İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'un 16 Aralık 1956'da İstanbul'da Başbakan Menderes'le Yaptığı ve Taksim Konusunun Geçtiği Görüşme

how he thought island should be divided (I do not think Turkish Government have given their minds to practical aspects of the problem) except that he was strongly of opinion that there should be British enclaves. He emphasised his desire for permanent British presence in Cyprus to support British Middle Eastern policy which was of vital importance to Turkey. He asked whether we could not abandon what he clearly regarded as the academic exercise of the Radcliffe constitution, and proceed as soon as possible to "integral" self-determination, i.e. to partition.

3. I explained that we could hardly throw over Radcliffe proposals at this stage and that immediate partition was not possible because our military advisers considered that, in present circumstances, our strategic requirements necessitated control of the whole island, i.e. "Cyprus as a base, not bases in Cyprus". They understood both points and said that they hoped that the permanent settlement would give us the military facilities we needed throughout the island.

4. Commenting on reference to partition in my proposed statement, BIRGI said it implied that H.M.G. would prefer that whole island should go to Greece, rather than be divided. Could we not make it more positive? From a long discussion in which Menderes stuck firmly to the point that he wanted us to make quite clear now our intention that self-determination should provide for partition, it emerged that what he wanted was that instead of saying that H.M.G. "would not exclude partition of the island as an eventual solution if no other solution proves to be practicable" we should use wording on following lines: "This would mean that, in the event of the exercise of self-determination resulting in a choice in favour of a change in the international status of the island, then the Turkish Cypriots would be given the option of electing for partition".

5. I undertook to discuss with my colleagues possibility of
/ amending

EK 10: İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'un Avam Kamarasının 19 Aralık 1956 Tarihli Oturumunda Radcliffe Anayasasına İlişkin Yaptığı Açıklama

CYPRUS (LORD RADCLIFFE'S PROPOSALS)

hansard.millbanksystems.com/commons/1956/dec/19/cyprus-lord-radcliffes-proposals#S5CV0562P0_19561219_HOC_190

HANSARD 1803-2005 → 1950s → 1956 → December
1956 → 19 December 1956 → Commons Sitting

Search Hansard Search Search Help

CYPRUS (LORD RADCLIFFE'S PROPOSALS)

HC Deb 19 December 1956 vol 562 cc1267-79 1267

The Secretary of State for the Colonies (Mr. Alan Lennox-Boyd) Lord Radcliffe's report on a Constitution for Cyprus is being published today as a White Paper in the United Kingdom and in Cyprus. It is a statesmanlike document, and the whole House will, I am sure, be grateful for the vigour with which Lord Radcliffe has carried out his task and the wisdom which he has shown.

The Report is in two parts—the recommendations for the Constitution and a covering note which explains why Lord Radcliffe has preferred his conclusions to other possible arrangements.

Lord Radcliffe recommends a single chamber Assembly with 6 seats reserved for members elected by voters on the Turkish Cypriot roll, 24 for members elected by the rest of the population, and 6 for members nominated by the Governor. Very careful arrangements have been devised to protect the interests of all communities. There will be a Cabinet, with a Chief Minister, responsible to the Legislative Assembly. These arrangements will give to the people of Cyprus the widest possible measure of autonomy compatible with the reservation to the Governor of defence, external affairs and public security. 1268

Her Majesty's Government have brought these proposals to the attention of the Greek and Turkish Governments, and, as the House knows, I have just visited Greece and Turkey for discussions on them.

Her Majesty's Government, after consultation with the Governor of Cyprus, accept, as a whole, the proposals which Lord Radcliffe has made. In our view, they represent a fair balance between the different and often conflicting interests which are involved.

EK 11: İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'un Avam Kamarasının 19 Aralık 1956 Tarihli Oturumunda Taksime İlişkin Yaptığı Açıklama

CYPRUS (LORD RADCLIFFE) X

hansard.millbanksystems.com/commons/1956/dec/19/cyprus-lord-radcliffes-proposals

for a self-governing Cyprus under British sovereignty. As regards the eventual status of the island, Her Majesty's Government have already affirmed their recognition of the principle of self-determination. When the international and strategic situation permits, and provided that self-government is working satisfactorily, Her Majesty's Government will be ready to review the question of the application of self-determination.

When the time comes for this review, that is, when these conditions have been fulfilled, it will be the purpose of Her Majesty's Government to ensure that any exercise of self-determination should be effected in such a manner that the Turkish Cypriot community, no less than the Greek Cypriot community, shall, in the special circumstances of Cyprus, be given freedom to decide for themselves their future status. In other words, Her Majesty's Government recognise that the exercise of self-determination in such a mixed population must include partition among the eventual options.

Her Majesty's Government will keep in close touch with the Greek and Turkish Governments on the international aspects of the problem. 1269

I hope that we are on the eve of a new and happy chapter in the long history of Cyprus. It is the intention of Her Majesty's Government to do all that they can to bring this about.

Mr. Callaghan While we can all join with the Colonial Secretary's hopes that this will open a new chapter, may I ask whether the reports are true that the Constitution provides what might be called built-in guarantees for the Turkish people? If that is so, why has he thought it necessary to introduce at this stage, to "throw into the pot," this irritant of partition? Would it not have been better to have kept the position as far as self-determination is concerned where it stood —namely, in accordance with the statement made by the Prime Minister earlier?

May I also ask whether the Government regard this Constitution as being negotiable? Although it is acceptable to them as a whole, would they be willing to discuss modifications of it with other persons interested?

TR 13:20 29.09.2016

CYPRUS (LORD RADCLIFFE) X

hansard.millbanksystems.com/commons/1956/dec/19/cyprus-lord-radcliffes-proposals

partitioning the island of Cyprus in such a way as to have the Greeks in one part and the Turks in another? While entirely agreeing with him about the necessity for protecting and guaranteeing the position of the Turkish minority there, may I ask him whether he has considered other methods besides partition? Has he not considered the possibility of keeping the island a unit, say, under United Nations mandate, with this country, Turkey and Greece taking part in the administration, or something like that? Has he not considered that, rather than committing himself right away now to partition?

Mr. Lennox-Boyd I hope that the hon. Member, whose interest in these problems I recognise and whose knowledge of Turkey, in particular, has been of great assistance to me, as, also, to the House, will realise that partition is envisaged as one of the possible solutions, so to speak, at the end of the tunnel. It is not a suggestion that there should be partition now. If the Constitution works very well, and the people of Cyprus find in it an opportunity to express themselves as a unit, then, when the chance comes to ask them what they want to do, they may well decide to continue as they are. I would beg all hon. Members who know the seriousness of this problem to encourage in every way the chance to give this Constitution a fair start, and then, it being given a fair start, quite surprising results may happen as a result of the eventual exercise of their right of self-determination.

Mr. Teeling Will my right hon. Friend remember a small but very loyal community in Cyprus, not Turkish and certainly not Greek, but which comes from Asia Minor? I refer to the Maronite community. Can he say whether the six members reserved will include one with responsibility for the protection of the Maronites? In view of the fact that they are scattered all over Cyprus, what will happen to them if there is to be partition?

Mr. Lennox-Boyd Yes, Sir. Of the six members who will be nominated by the Governor to the Assembly, one will be specially charged with representing and looking after Maronite interests.

Mr. Dugdale Will the right hon. Gentleman not agree that it is of the utmost importance that there should be a full discussion of these proposals in Cyprus? Does he, therefore, agree that

13:27
29.09.2016

EK 12: Başbakan Menderes'in Hem Radcliffe Anayasası Hem de İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd'un 19 Aralık 1956'da Avam Kamarasında Yaptığı Taksim Açıklamasıyla İlgili Değerlendirmeleri

EK 13: İngiliz *The Times* Gazetesinin Taksimın Rumlarla Yunanlara Karşı Baskı Aracı Olarak Kullanılabileceğini Savunan 20 Aralık 1956 Tarihli Başyazısı

Board of Trade Choir: Carols in St. Margaret's, Westminster, 1.
Adeight Theatre: Festival Fun (matinee).
Empire Pool, Wembley: *Cinderella on Ice*, 7.45.
Funerals: The Hon. William Borthwick, St. Mary's, Brompton, also to be held at Caird, St. Columba's (Church of Scotland), Post Street, 11.
Memorial Services: Viscount Allendale, St. Margaret's, Westminster, 11.30. Services for Nicholas, Newcastle upon Tyne, and Hexham Abbey, 2. Mr. G. W. Watson, General Infirmary, Leeds, noon.

A CHANCE FOR CYPRUS

There can be no question but that Lord Radcliffe has brilliantly achieved the task entrusted to him. This was to draft a constitution suitable for Cyprus as a part of the British Commonwealth, and "appropriate to a state of affairs in which men may express their will by voting and their views by speaking without fear of terrorism or intimidation." It was not for him to suggest how the constitution should be got going, or how later it might be developed. The present state of public order in the island, and eventual self-determination, lay alike outside the scope of his report. What he has done is to adapt to the peculiarly difficult circumstances of Cyprus a constitutional pattern which has already proved its worth in other parts of the Commonwealth. It is suggested that Cyprus should become a dyarchy, with "two systems of law-making existing side by side but separated according to the difference of subject with which they deal."

To the Governor would be reserved questions of defence, foreign affairs, and internal security. A popularly elected legislature, and Ministers responsible to it, would control the wide field of affairs remaining. A Joint Council would keep each side, reserved and self-governing, "currently informed as to what the other is doing and, perhaps more important, what it proposes to do and why." A Supreme Court would be set up.

In differing forms the dyarchical system of government has already proved workable in Malta and Singapore. It has proved also to be a stimulus and not a deterrent to further advance. (After the Rendel constitution had been in force in Singapore for only eighteen months the colonial and home Governments were discussing modifications to it.) This being so, there is every logical reason why the Greek Government, as well as the Greek Cypriots, should join the British Government in accepting Lord Radcliffe's proposals. A Greek majority in the Legislative Assembly is assured, and the main Greek objection to earlier forms of constitution proposed for the island is thus removed. Similarly, the Turkish Government and the Turkish Cypriots should recognize that, so far as humanly possible, every guarantee for the Turkish minority against injustice has been included. If a constitution along Lord Radcliffe's lines were allowed to work, this would certainly be the most fortunate road for all concerned.

But it has always been recognized that as much would depend on the way in which the constitutional proposals were presented as on their intrinsic merits. And it must be admitted that there was much in the Colonial Secretary's statement in the House of Commons yesterday that could be used by the Greek Government as an excuse for going on rejecting any offer. In Athens, if not in the island itself, the touchstone has become not the form self-government should take but the date at which it would develop to self-determination. On this Mr. Lennox-Boyd had to say: "When the international and strategic situation permits, and provided that self-government is working satisfactorily, the Government will be ready to review the question of the application of self-determination." This is vaguer than the fixed time-limit which, it is understood, the Government were thinking of in the summer. It is also, it is also, than the much canvassed suggestion that the North Atlantic Treaty Powers should in some way become judges of when time became ripe for the change.

But in Greek eyes the most ominous part of the Colonial Secretary's statement must be that the idea of eventual partition is now openly conceded as a possibility. At the end of the "tunnel" there emerges the vision of a divided island, with all the waste that this implies. It may be that partition is never impossible, but there can be few territories in which it would be such a profitless exercise as in Cyprus. This being so, the only good of mentioning partition at all is as a reminder that, if Cyprus is not allowed to move forwards, it could easily slip backwards. Will the warning be understood in Athens?

The possibility must be faced that Greece's rejection of Lord Radcliffe's proposals will remain unchanged. The next stage would then have to be worked out. In Cyprus itself there will certainly be a keener appreciation of the real benefits which self-government along these lines would bring. It might even be possible to embark on the constitution in spite of hostility from Athens. The Cyprus Government has taken a wise step towards improving the atmosphere by suspending many of the most severe emergency regulations and releasing some of the in detention. Provided progress could be made might there not be an amnesty? But so far as the internal politics of the island are concerned two dominating questions remain. Must terrorism be finally crushed before any new constitutional beginning is made? And what is to happen to Archbishop Makarios?

Mr. Lennox-Boyd said yesterday that the constitution would be introduced when there could be genuine elections free from intimidation. This is a reasonable provision if it is taken to imply that political moves—such as preparations for an election—can contribute as much as military action towards restoring the situation to normal. The position regarding Archbishop Makarios is

more obscure. Apparently the constitutional proposals are to be explained to him. He will be free to advise his followers. But there is to be no negotiation with him. There is no hint that he is to return to Cyprus. Yet if Lord Radcliffe's proposals had been intended as marking a completely new start, some positive statement about the Archbishop's future would have been in order. The hope that new men would come forward to fill his place, which was expressed at the time of his deportation, has not been realized. If yesterday proves not to mark the turning-point that many had wished to see, the best that can be looked forward to is that no doors will be slammed, and that the real merits of the constitutional proposals will come to be better appreciated.

First Thing First

To-day's economic debate in the Commons is expected to concentrate less closely than the debate a fortnight ago on the gold reserves and the balance of payments and to range more widely over the home industrial scene. If so, it still should not be allowed to obscure the fact that the main issue is the defence of sterling. It is right and natural that Ministers should disparage the idea that sterling is in jeopardy. Provided there is no distraction of effort, it is not. But it does not alter the fact that the external reserves are already far below the level recognized as the minimum required for the bare safety of sterling—or the fact that, however much the recent drain on the reserves may have been due to speculation, during the next few months a genuine adverse balance of current payments will be inevitable.

Eighteen months ago the reserves stood at over £950m. That was regarded as well below the minimum need. Even at that time the replenishment of the reserves was ranked as one of the major purposes for which an external surplus was urgently required. But six months ago the reserves had fallen to £850m. And since then, in spite of a windfall of \$20m in dollars from the sale of the Trinidad oil shares, they have tumbled to £700m. Moreover, the level from which the rebuilding will have to start is likely to be still lower than it is now. The drawing of many hundreds of millions of dollars from the International Monetary Fund and the Export-Import Bank is a most welcome last-ditch defence. With \$1,300m. available in drawings and another \$500m. or so from the Export-Import Bank, nominally the reserves could be almost doubled. But these amounts, if drawn, have to be repaid in due course. And they will cost money in interest and service charges. They do not add to the real level of the reserves in the long run. They must be subtracted before calculating the starting level from which the reserves have to be rebuilt.

Meanwhile Britain is now entering a period of external current deficit. It will not be large—no larger during the next six months, according to Mr. Macmillan, than the surplus during the past six months. But on top of that must be reckoned the continuing unavoidable investment in the Commonwealth and the involuntary repayment of sterling balances in spite of this deficit, it must be hoped that as large a part as possible of the gap in Britain's and Europe's oil requirements will be made good from dollar sources—even at the present inflated prices. If two-thirds of the gap could be made good, it would be extremely costly in foreign exchange. But if, as is to be feared, lack of tanker capacity enables only a much smaller part of the gap to be covered, supplies to industry and heavy transport, which are to be cut further on January 1, will be likely to have to be cut further once again. The time factor is crucial. If, for example, it could be foreseen with certainty in mid-February that the tankers would be arriving through the Mediterranean by the end of April, it might be justifiable to draw heavily on the Admiralty reserves of oil. But certainly at this moment nothing of the kind can be foreseen with any confidence. The possibility of severe interference with production is a much more serious matter for the balance of payments than the cost of importing dollar oil.

Until traffic through the canal and the pipe-lines returns to normal the Government must put sterling first. That is not a mere form of words. It is tempting to think that it is still possible, as no doubt it was a year ago, to weigh up the needs of monetary and fiscal policy in terms of a nice balance between over-employment and under-employment. Putting sterling first means weighing them up not in those terms but in terms of the reserves and the external balance—even if the safeguarding of sterling means real risks of unemployment due to a shortfall of domestic demand.

It is in these terms that Mr. Macmillan and his advisers will have to review policy during the recess. A sizable cut in defence spending seems essential. But this is not a quick-working remedy. Some cut in imports and production for home consumption is almost certain to be needed, and home capital expenditure must temporarily be restrained as hard as or harder than ever (all banks agree that there are still plenty of credit-worthy borrowers being pushed away). The familiar tools—the credit squeeze and the income tax—will have to be examined to see whether there is anything more they can usefully do. Should higher money rates be used, for example, to deter overseas borrowers still further from the London market? Whether further inspection of import controls or "revenue" import duties will reveal anything except the old familiar objections is uncertain. But it is worth examining carefully what international

EK 14: Başbakan Menderes'in 28 Aralık 1956 Tarihli TBMM Oturumunda Taksimle İlişkin Yaptığı Açıklama

tbmm10015022.pdf x

Türkiye Büyük Millet Meclisi [TR] | https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c015/tbmm10015022.pdf

adanın Yunanistan'a gitmesine doğru bir istikamet almıştır. Yani beyanların, vaziyetin inkişafına göre kademe, kademe değişmiş olduğunu, İngiltere'de böyle olduğunu, Cihad Baban bizzat göstermiş olduğu misallerle ortaya koymuş oluyor.

Şimdi, müsaade ederseniz bu bir takdir meselesidir. Biz adanın taksiminde büyük bir fedakârlık olmak üzere ve nihai olarak kabul edeceğimiz eihet şudur : Adanın taksimi meselesinde 120 bin nüfusumuzu yâdellere tevdi edemeyiz. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar) Ve orada 25 milyon emniyetine nighban olan bir kara parçasında mutalâka karakolumuzun, ileri karakolumuzun mevut bulunmasını zaruri görmekteyiz. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar)

Kıbrıs meselesi çıktığı zaman... Aslına doğru gidelim; Kıbrıs meselesi nereden çıktı? Yunanistan'a verilecek diye bu mesele ortaya çıktı. İngiltere'de kalsaydı, bugün bundan bahsetmek Cihad Baban'ın aklına gelmiyecekti. On iki ada nasıl oldu? Gitti.

Yok, yok; öyle ellerinle işaretler yapma, gelirsin, kürsüde konuşursun.

Şimdi talebimiz ne idi? Bizim, adada 120 bin nüfusumuz var. Bunlar çok daha fazla idi. Türkler kendi bayrakları altında yaşamayı çok seven bir millet olduğu için bir kısmı terkettiler. Hele arada ziddiyet ve ihtilâf olan bir idare bahis mevzuu olduğunda - tarihin verdiği emsallerle sabittir ki - oradaki nüfusumuz bedbaht olacaktı.

Madde bir : Oradaki soydaşlarımızı yadellere bırakmış olacağız.

Madde iki : Kıbrıs Yunanistan'a 600 mil, Türk sahillerine ise 45 mil mesafede bulunmak-

edip vardı? netice şudur ki, adanın taksimi, oradaki soydaşlarımızın Türk Bayrağı altında yaşamalarını temin edecek ve Kıbrıs Türkiye'nin her hangi bir tehdit sahası olmaktan tamamiyle çıkacaktır.

Şimdi büyük bir fedakârlık olarak bunu kabul ediyoruz, dedim. Neden fedakârlık telâkki ediyoruz?

Birçok sebeplerle : Daha ileri bir iddia, bize adanın verilmesini iddiaya kalkarsak, dünyanın bu karışık zamanında Türk Devletinin meseleleri Kıbrıs Adasından ibaret değildir. Türkiye bütün maddi mânevi potansiyeli ile bu Kıbrıs davasında kendisini bağliyaacak bir Devlet değildir. Her hususu bırakalım, milletin toptan hayatlarının tehlikede olduğu zamanlar, hem kendi başımıza daha ileri kaygılar, hem de dünyanın başına daha ileri müşküller çıkarmaktan başka, böyle bir hareket, bir şey ifade etmiyecektir. Bir gayrimüsmir yolda yürümek; bu, Türk Devletinin şıarı olmamak lâzımgelir. Hükümetin düşüncesi budur. (Soldan, bravo sesleri, alkışlar)

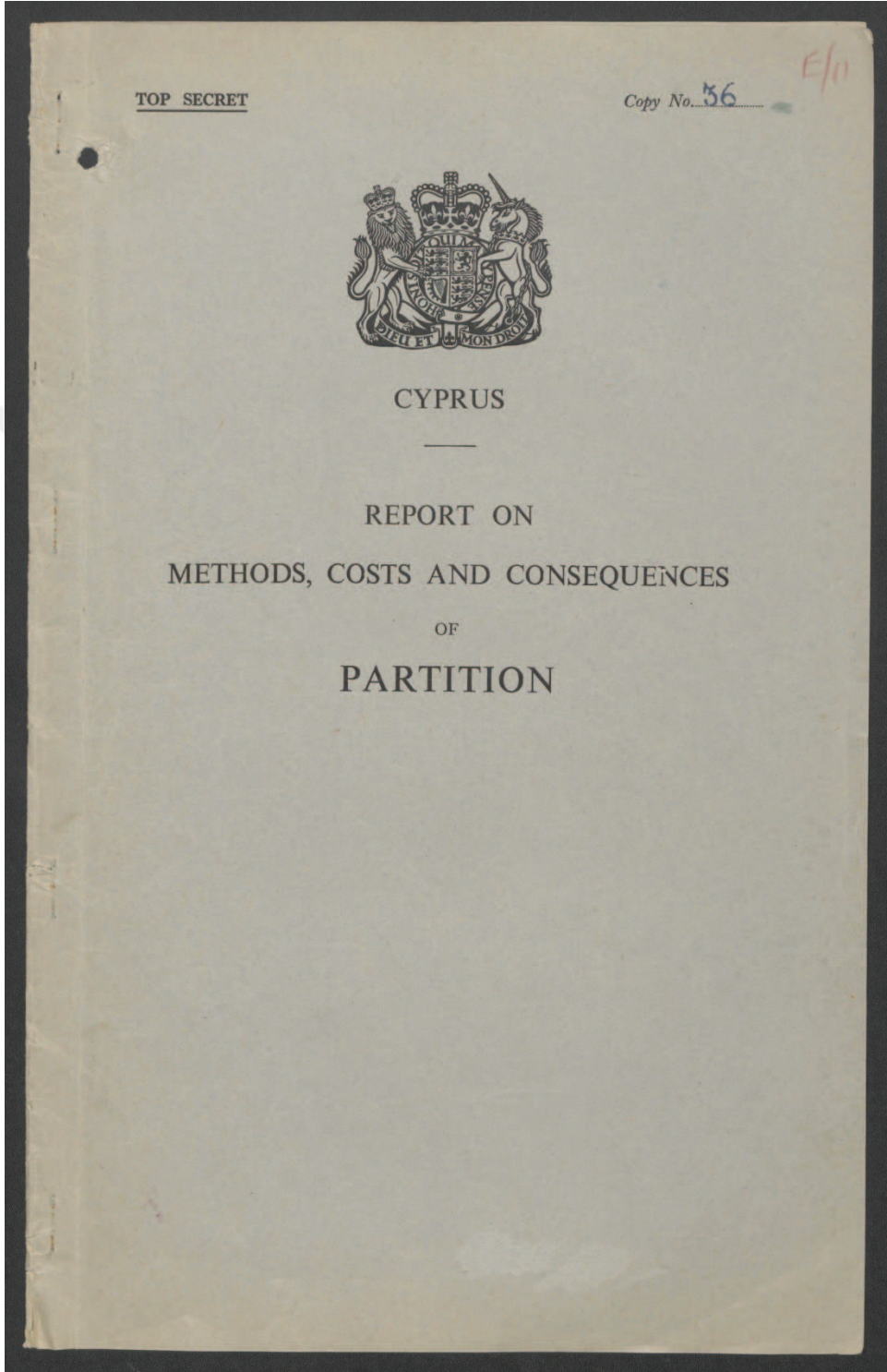
Biz adanın taksimine taraftarız. Taksime yalnız taraftar değiliz. Bundan daha aleyhimize bir çözümün kabili tatbik değildir. Kimse, adayı taksim etmekten başka bir çözüme Türkiye'yi icbar etmeyi aklından bile geçirmez.

Şimdi Redeliff raporu üzerinde münakaşalara girecek değilim. Çünkü bunun üzerinde tetkik yapmaktayım. Neticeleri, ieraat olarak, karar olarak, beyan olarak ve müzakere olarak, bundan sonra sorulacak suallere hini hacette cevap olarak Yüksek Meclisiniz öğrenmiş olacaktır. İngiltere Hükümeti ile bu mevzuda en ki-

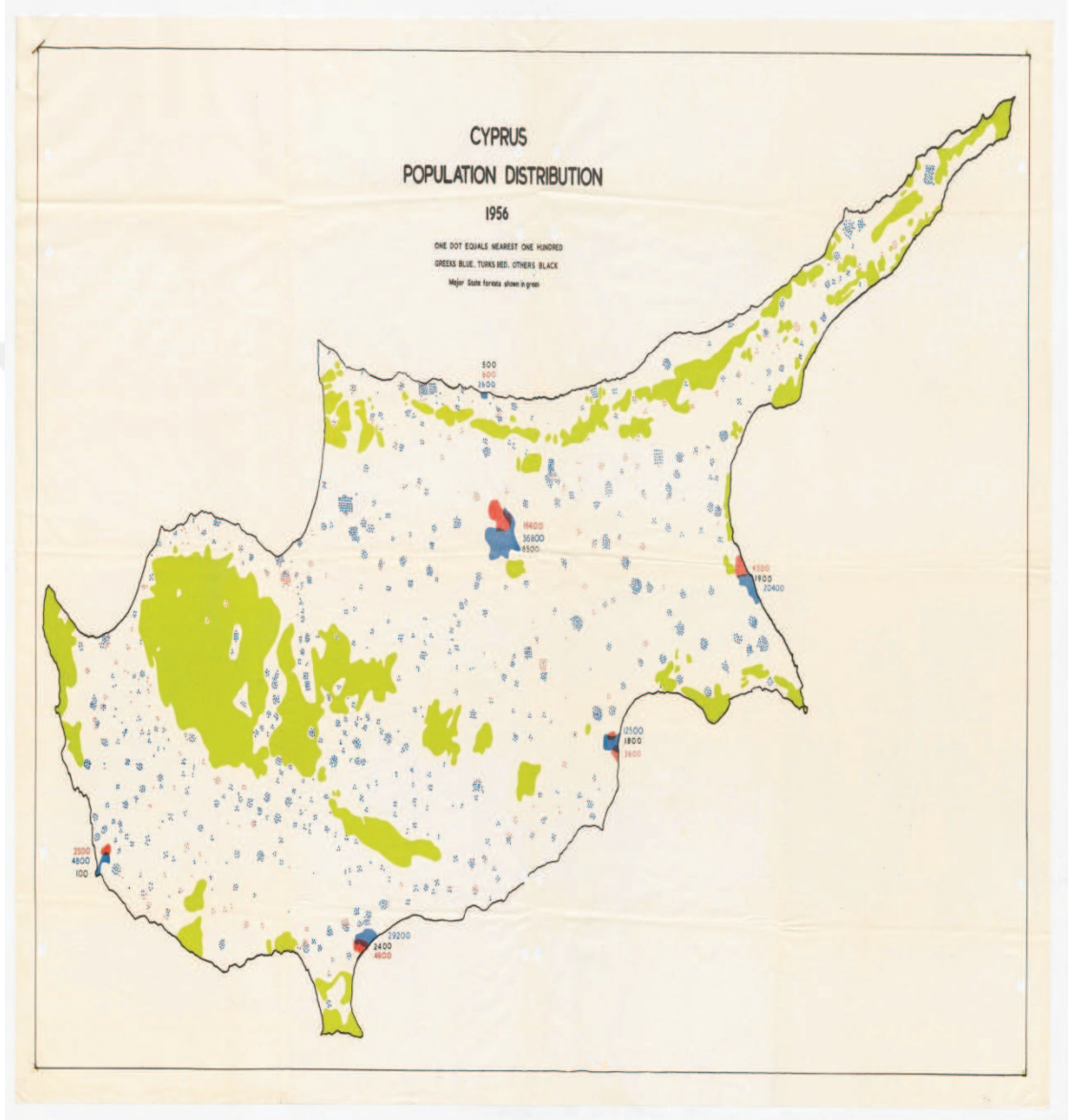
— 353 —

TR 22:27 08.11.2016

EK 15: Kıbrıs Sömürge Vali Vekili George Sinclair'in Taksim Yöntemlerini, Maliyetini ve Sonuçlarını Değerlendirdiği 1957 Tarihli Raporunun Kapağı

EK 16: George Sinclair'in Raporuna Eklediği ve Kıbrıs'ın 1956 Yılına Ait Nüfus Dağılımını Gösteren Harita

EK 17: Başbakan Menderes'in 27 Kasım 1957'de Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker'le Yaptığı ve Askerî Üssün Taksim Kapsamında Ele Alınması Gerekliğini İfade Ettiği Görüşme

SECRET

Ankara telegram No. 1098 to Foreign Office.

-2-

3. I then spoke on the lines of paragraphs 2 to 6 of your telegram No. 2368 and broached the subject of guaranteed independence and condominium. The discussion was long and I am reporting more fully by bag. The following is a summary.

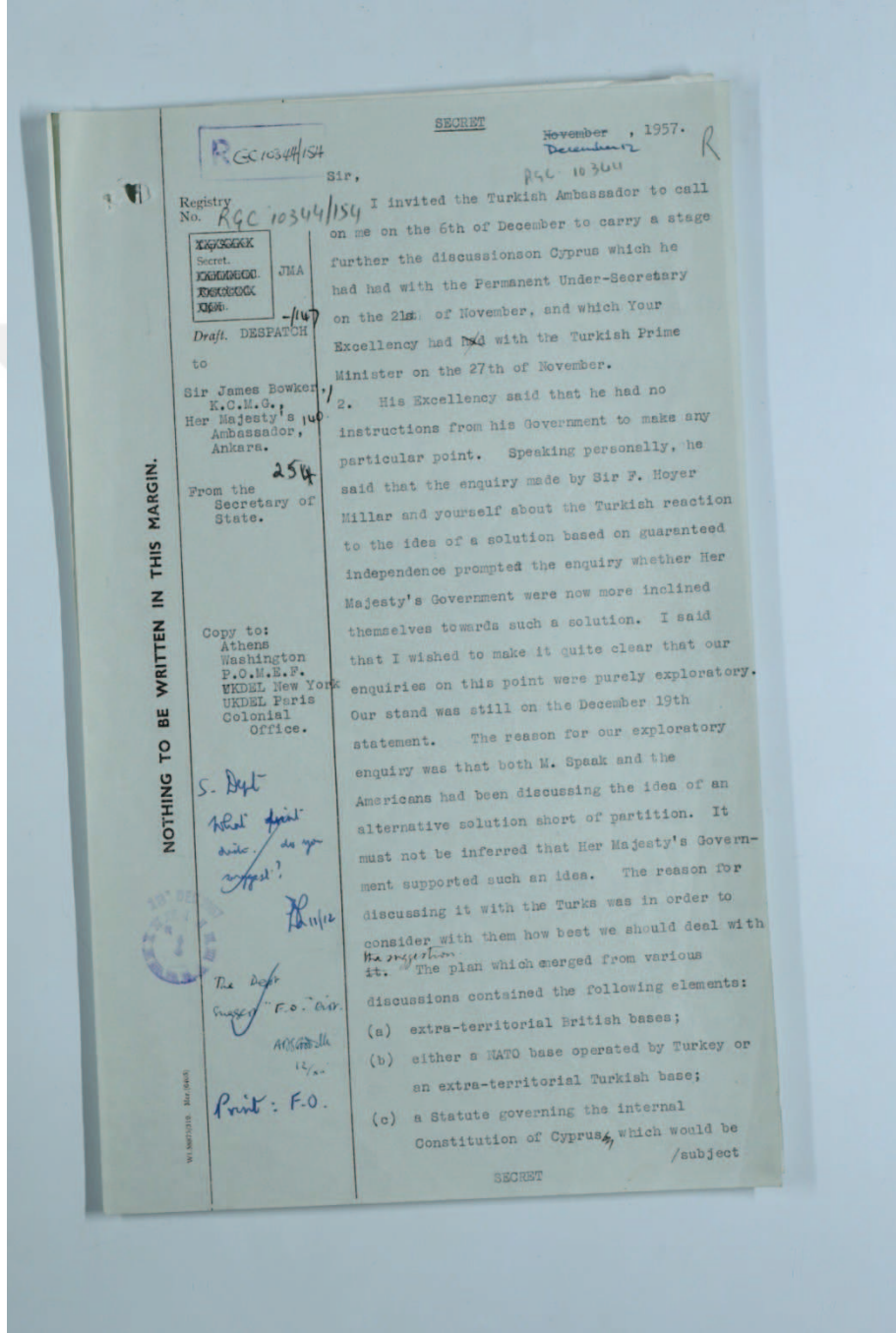
4. M. Menderes said that, during the recent electoral campaign in Turkey, the three Opposition parties had accused the Government of sacrificing Turkish interests on Cyprus in insisting on partition, and claimed that the Opposition, if returned to power, would retain the whole island for Turkey. The Prime Minister, who was consequently closely questioned on the subject, had been obliged to reaffirm the Democrat Party's position. The Turkish Government were thus now more firmly committed to partition than ever, and it would be impossible for them to advocate any other solution without resigning. Any Government that followed would be more intransigent. Cyprus had now become not only a national question for Turkey but also an issue of Turkish internal politics. There was a persistent suspicion in Turkey of Britain's motives over Cyprus which the Prime Minister, who was himself personally convinced of Britain's good faith, had continually to fight. Cyprus had, in fact, become the test of Britain's friendship for Turkey and the touchstone of Anglo-Turkish relations. Any solution other than partition would be regarded as a preparation for the island going to Greece.

5. I asked the Prime Minister in what specific way he considered that partition safeguarded Turkey's vital interests. He said that it was the only solution which would be final and lead to the restoration of Turco-Greek friendship. I asked if he really thought there was any chance of partition being accepted by Greece or world opinion. He said it would be possible if only Greece were given to understand that the question must be solved between Britain, Greece and Turkey. I asked if he really thought partition would re-establish Turco-Greek friendship. He affirmed that once the separation had been made, relations would revert to normal. When I suggested that a Turkish military enclave might meet Turkey's essential requirements, he implied that it would only do so if it was tantamount to partition. As regards safeguards for the Turkish community under guaranteed independence, he said that experience

/had shown

SECRET

EK 18: İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'un Londra'daki Türk Büyükelçisi Muharrem Nuri Birgi'ye Türkiye'nin Taksimden Vazgeçmesi Karşılığında Kendisine Kıbrıs'ta Askerî Üs Verilmesini Önerdiği 6 Aralık 1957 Tarihli Görüşme

EK 19: Anayasa Profesörü Nihat Erim'in Kıbrıs Türk Toplumunun Ayrı Devlete Sahip Olabileceğini Belirttiği 13 Ocak 1958 Tarihli Basın Toplantısı

Atlas Roketi Atlantik üzerinde : İlk atışında başarısızlığa uğranılan Amerikanın büyük katalararası balistik roketinin ikinci tecrübesi Florida'da Cape Canaveral'de yapılmış roket muvaffakiyetle fırlatılmıştır. 960 kilometre menzilli olan "Atlas", roketinin gidisini Florida sahillerinde milyonlarca insan seyretmişlerdir. Yukarıda Atlas roketinin Atlantik üzerindeki bu tecrübe seyri çekilmiş resmi (Foto: Hürriyet - U.P.)

'Kıbrıs Türkleri müstakil devlet kurup B.Milletlere üye olabilir,,

Garip vakamın tek sahidi T.H.Y. pilotlarından Talât Güneyli (Telefonla-Foto: Hürriyet)

mdat isteyen uçakla arandı

te yüklü olan şilebe binin işini güçleştirdi

dan uzaklaştırdı denizdeki kader yol-
dığını aramaya koyuldu. Daha evvel
adığı hava raporuna nazaran neşide
saatte 50 kilometre hızla esen bir lo-
tunun şiddetini anlamak mümkün.
Talât Güneyli, uzaklardan yakınlara
mil kadar açıklarında beyaz bir gemi
batıya doğru yol almaktaydı. Fakat ara-
nak geminin bu olmanası lazım. Zira
rahat bir seyir halindeydi. Sahile daha
yakın mesafede küçük bir motorun bir-
cin dalgalarına mukavemet etmeye çalış-
tığını gördü. Fakat bu küçük tekne de

Prof. Nihat Erim, iki yüzölçü İngiliz siyaseti için açıklamada bulundu

Ankara 12 (Hususi) —
Kıbrıs meselesinde Türk hükümetinin temsilciliğini yapmış bulunan Prof. Nihat Erim bugünkü basın toplantısında gazetecilerin suallerine verdiği cevaplarla bu meselede İngilizlerin iki yüzölçü gününü ve milletlerarası muvacehede yayılan yanlış tefsirleri izah etmiştir.

Söze hiçbir resmi sıfatı bulunmadığını kayıtlı başlayan Nihat Erim, sadece mesele hakkındaki yeküf sebebiyle, kendisine sorulan sualleri cevaplandırmak istediğini söylemiştir.

BU NE PERHİZ?

Prof. Nihat Erim, Ada'nın taksimini tatbikat bakımından pratik bulmayan İngilizlerin, kendi kendilerine düştükleri çelişmeyi şöylece ortaya koymuştur:

— "Gecen senin subatta bir İngiliz mebusu, Mr. Parker (karısı Rum olduğu için Yunan görüşünün harareti müdafii olan mebus), Avam Kamarasında "Türkiye Kıbrıs Türklerini alsın, Anadolu'ya nakletsin," dedi. Aynı zat Köbe'nin taksimine katılan aleyhtardır. Bunun için de taksim insanları yerlerinden oynatmaya müncer olacağı iddiasını ileri sürmektedir.

Türkleri Anadolu'ya nakletmek denizsizi seyahatı kâhettir. Halbuki taksim olursa hem bir kısım Türkler hiç yerlerinden oynamaz, hem de her bakımdan yerleşme daha kolay olur...

KIBRIS VE İZLANDA

Taksim cihetine gidilmesi halinde Adadaki 120 bin Türkün müstakil devlet teşkil edeceğinden ve bu kadar küçük bir devletin olamayacağından bahsedilenlere de Prof. Erim şöyle cevap vermiştir: "Birleşmiş Milletler üyesi ve bağımsız bir devlet olan İzlanda'nın nüfusu Kıbrıs Türkleri bakımından bir devlet sıfatıyla, gerekirse Birleşmiş Milletler üyesine dahi hak iddia edebilirler..." (Devamı Sa. 5, Su. 7 de)

Nazilli'de nişasta fabrikası kuruluyor

İzmir, 12 (Hususi) — Nazilli'de Yalın-Sarım en modern nişasta ve kömürün ilave mal olacak olan bu fabrikası

180 MİLYONU OLDU!; Mısır'da vefat eden Ömer Lütfi Paşa metindeki mirasına konan Antalya iş adamı Ahmet ve faydalı işler yapacağını, demektir.

Çukurova sula

1 milyon dönümden fazla kaplayan suyun yükselmesi Zararın büyük olmasında

Adana 12 (Hususi) — Adana'nın Ceyhan ve Kadiri ovalarında 1 milyon dönümden fazla ekili veya ekime hazırlanmış arazi, iki gündenberi su altında bulunuyor. Kadiri'nin 97 haneli Kesikçeli köylüleri de sığındıkları bir höyük üzerinde

İlâket
lemek
Su bas
devamlı
ran Toros
han nehr
mistir.
Evvelki
han Ceyhan
han ovala
solundaki

[illegible]

**EK 21: TMT'nin Kıbrıslı Türklere Rumlarla Alışverişi Yasaklayan 11 Mayıs 1958
Tarihli Bildirisi**

34

184/58

TURKISH RESISTANCE ORGANIZATION

1) Drastic measures will be mercilessly taken against anyone, whoever he may be, who acts or speaks against the Organization, or mentions names of persons at random, or behaves in a treacherous or thoughtless manner prejudicial to the national interests.

(a) The national scrupulousness and care shown by our people in the avoidance of commercial dealings with the Greeks has been gratefully acknowledged. The special teams launched by the Organization will continue their control activities most punctiliously. No person will be exempt from this control.

(b) Dealings with Greeks and the frequenting of Greek Bars and Cabarets are strictly forbidden. Special teams have been posted to those places to watch persons visiting them.

(c) Shop-names, name-plates and trade-signs on premises belonging to Turkish merchants and tradesmen must be written in the Turkish language only. All such names and signs which are not replaced or altered within 15 days will be removed by force and other measures, too, will separately be taken against the owners.

(d) All Greek street-names in the Turkish quarters will be removed. The deletion of Greek and English street-names has already begun.

2. The Turkish community will not retract from the step already taken by it as regards the municipalities, no matter what the Government's decision may be. It will achieve this object at all costs. Our political bodies will have the organization's full support, and dynamic measures will be taken by the latter in this respect. It will defend the people against compulsory taxation.

STRUGGLE IS THE HARBINGER OF VICTORY.

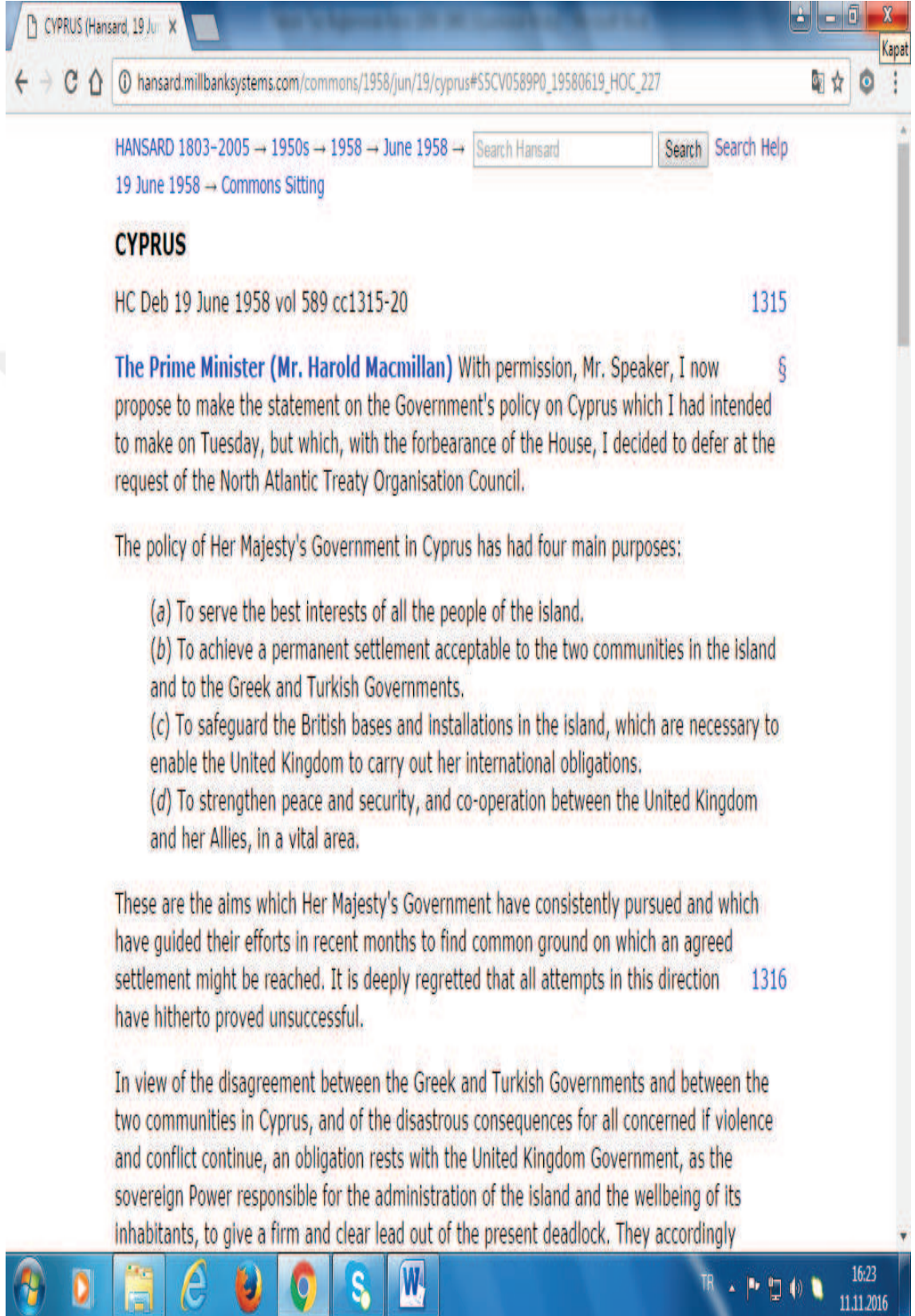
FORWARD, ALWAYS FORWARD!

TURKISH RESISTANCE ORGANIZATION
COMMITTEE

SB OFFICE NOTE:

1. The original of this leaflet was cyclostyled in Turkish, and was distributed in NICOSIA on 11.5.58.
2. This translation was published by SB/Hqrs on 12.4.58.

EK 22: İngiliz Başbakanı Harold Macmillan'ın Avam Kamarasının 19 Haziran 1958 Tarihli Oturumunda Ortaklık Planına İlişkin Yaptığı Açıklama

CYPRUS (Hansard, 19 Jun X)

hansard.millbanksystems.com/commons/1958/jun/19/cyprus#SSCV0589P0_19580619_HOC_227

HANSARD 1803-2005 → 1950s → 1958 → June 1958 → Search Hansard Search Search Help

19 June 1958 → Commons Sitting

CYPRUS

HC Deb 19 June 1958 vol 589 cc1315-20 1315

The Prime Minister (Mr. Harold Macmillan) With permission, Mr. Speaker, I now propose to make the statement on the Government's policy on Cyprus which I had intended to make on Tuesday, but which, with the forbearance of the House, I decided to defer at the request of the North Atlantic Treaty Organisation Council.

The policy of Her Majesty's Government in Cyprus has had four main purposes:

- (a) To serve the best interests of all the people of the island.
- (b) To achieve a permanent settlement acceptable to the two communities in the island and to the Greek and Turkish Governments.
- (c) To safeguard the British bases and Installations in the island, which are necessary to enable the United Kingdom to carry out her international obligations.
- (d) To strengthen peace and security, and co-operation between the United Kingdom and her Allies, in a vital area.

These are the aims which Her Majesty's Government have consistently pursued and which have guided their efforts in recent months to find common ground on which an agreed settlement might be reached. It is deeply regretted that all attempts in this direction have hitherto proved unsuccessful. 1316

In view of the disagreement between the Greek and Turkish Governments and between the two communities in Cyprus, and of the disastrous consequences for all concerned if violence and conflict continue, an obligation rests with the United Kingdom Government, as the sovereign Power responsible for the administration of the island and the wellbeing of its inhabitants, to give a firm and clear lead out of the present deadlock. They accordingly

EK 23: Kıbrıs Sömürge Valisi Sir Hugh Foot'un 7 Temmuz 1958'de Ayrı Türk Belediyelerine İlişkin Yaptığı Açıklama

EK 24: Paris'teki ABD Büyükelçisi Raymond L. Thurston'un 24-25 Temmuz 1958'de Paris'te Yunanistan Dışişleri Bakanı Evangelos Averoff-Tossizza'yla Yaptığı ve Taksim Konusunun Geçtiği Görüşme

250. Telegram From the Embassy in France to the Department of State⁰

Paris, July 28, 1958, 6 p.m.

373. From Thurston.¹ At Averoff's request I saw him on July 24 and 25 and have passed on substance of our conversations to Ambassadors Burgess and Nolting. Latter suggested I make separate report on Cyprus aspects as supplement to information reported Poltos 356 and 361.²

First conversation took place before Averoff had [Page 689] seen Spaak. He said he was going to try to get Spaak interested in his suggestions for revision of UK plan along line he had taken with Ambassador Riddleberger. When reminded that Spaak was taking different approach which would call for provisional arrangement not prejudicial to any given final solution, Averoff said he was willing have a try in spirit Spaak formula but was very doubtful that it was practicably workable. He asked how could Greeks and Turks ever agree on provisional regime when both would look at enemyward and

FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES, 1958-1960, VOLUME X, PART 1, EASTERN EUROPE REGION, SOVIET UNION, CYPRUS

EASTERN EUROPE REGION, SOVIET UNION, CYPRUS

Preface

List of Sources

List of Abbreviations

List of Persons

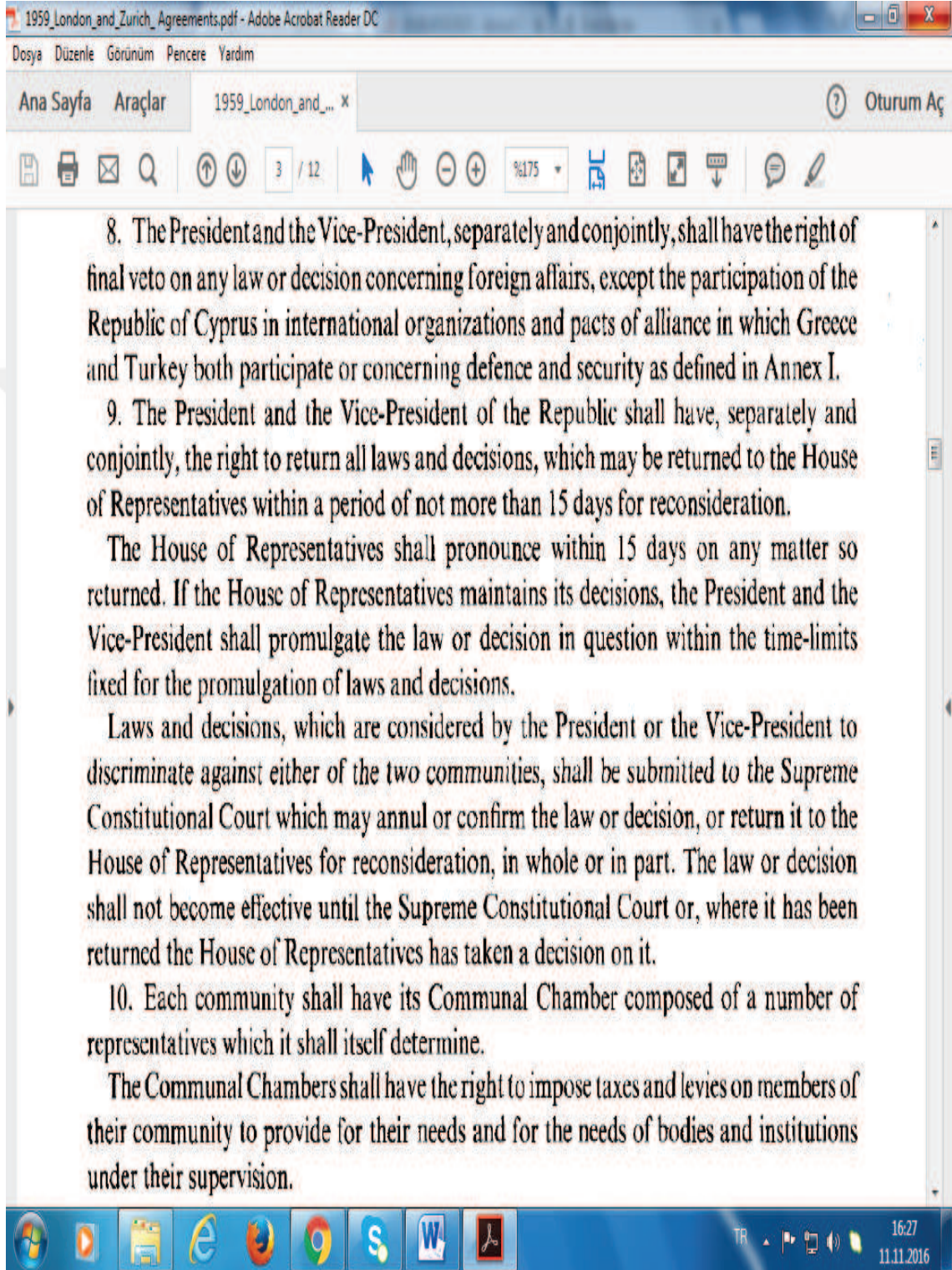
Eastern Europe Region

Soviet Union

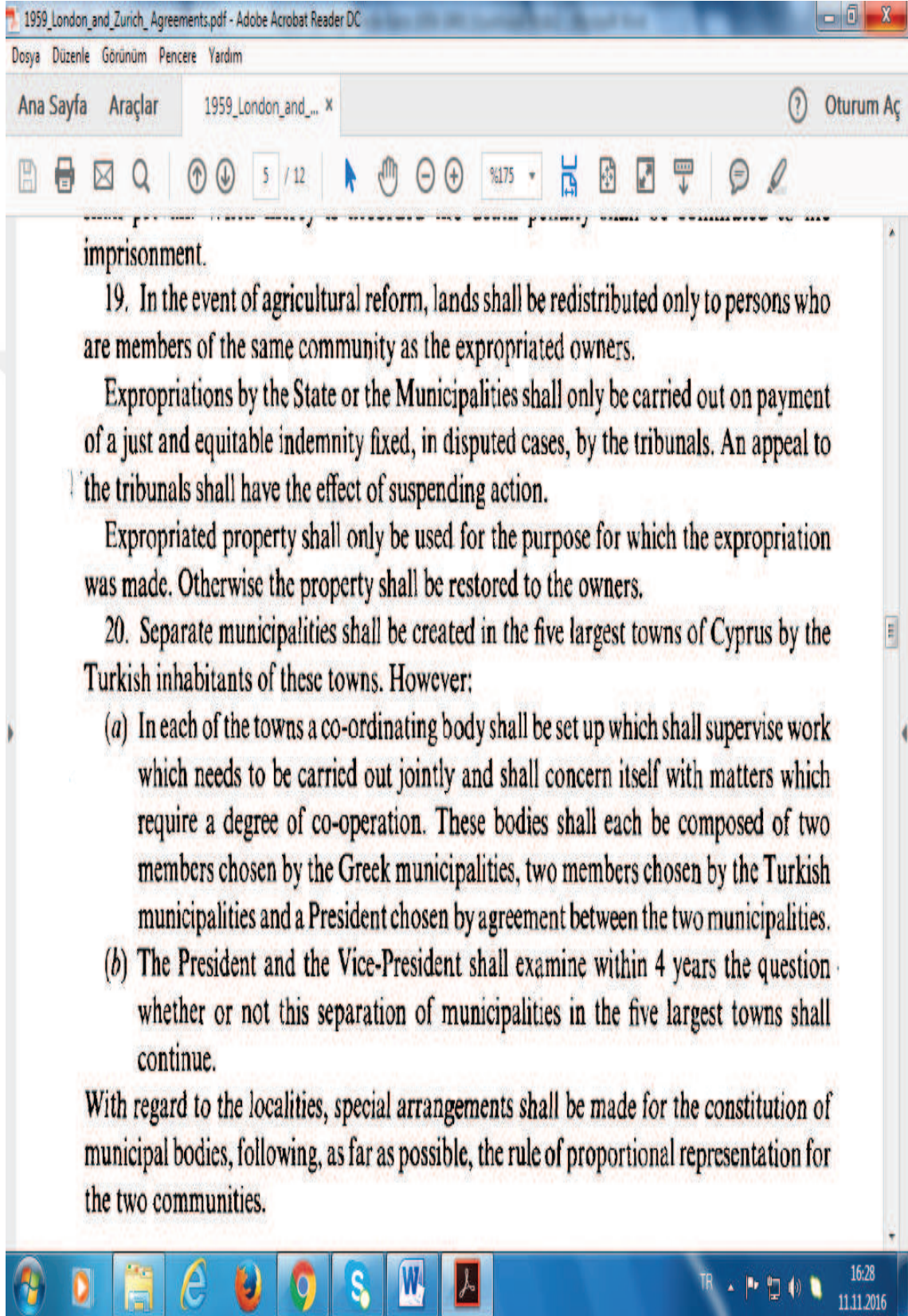
Cyprus

July-October 1958:
Revision and
Implementation of the
Macmillan Proposals;
Efforts to Convene a
NATO Conference on

EK 25: 19 Şubat 1959 Tarihli Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısına İlişkin Antlaşmada Yer Alan Ayrı Cemaat Meclisleriyle İlgili 10. Maddeyi İçeren Kısım

EK 26: 19 Şubat 1959 Tarihli Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısına İlişkin Antlaşmada Yer Alan Ayırık Belediyelerle İlgili 20. Maddeyi İçeren Kısım

- Türkten Türke Kampanyamız Ve Türk Çiftçisi -

H. M. GÜLTEKİN

Köhen devran liderlerinin ve Türkiye'nin asımlı yöneticileri sayısında çok büyük bir artış halindedir. Türk kavramı, haklarımız teslim edildi.

Bütün emmat olarak bir kalkınma davası var. Bu gidişatında yeterli bir Türk varlığı halinde gelecek kuruluştur. Bunun için en kısa zamanda kalkınmak lazım. Kalkınma paraya dayanır. Parayı elde etmek için yollarına yönelmek lazımdır. Türkten Türke kampanyasını bu yönde hayata ve verimliliğe emmat olarak kalkınmalara ulaştırarak Türkiye Türk kampanyasının içinde yer alması olanaklıdır.

Türkten Türke aşkı bir parola. Her Türk bilginini Türkiye'ye teslim ederek, yabancıya para vermek yerine. Parasız kalkınma ve gelişme olmasına göre bir çok yerde.

Değerlerini Türkiye'den aldık. Ya Türk'te olmuyor, bulamıyoruz. O zaman ister istemez parasız kalkınma gerekir. Bu bütün emmat olarak yapmak imkânla mümkündür. Tutarlı tutumda.

Bütün değerlerimizi cevap verecek bir Türk oluruz ve parasız kalkınma yapabiliriz. Bu türden bir kalkınma gerektirir. Ancak bu türden kalkınmanın kendisini karşılayamayacağına inanılmazdır, yitirmek durumuna gelirdik. Bu çok önemli bir soru haline geldi. Çünkü bir dava. Çin işi yeniden yapılmaz.

Biz yakın zamanlara kadar yitirmişlerimizden sonra bu noktadan itibaren aldığımız. Bu hal Türk devletimizin adeta sınırlarını düşürmüştür. Türk Çiftçisi, ortaya çıkıyor yitirmeyi değil de, yeni yolları buluyor, arıyor ve patlama, fışkırtıyor, yükseliyor. Sıkışık günlerde bunun cesareti bizim için bir çoktur. Yitirmek istemiyor, ne de kaybettiği hissetmiyoruz korku. Bu hal karşımıza

Türkiye'de Ziraî Toplantılar

Mısır, Arapistan, İran gibi ülkelerde ziraî toplantıları düzenlenmektedir. Bu toplantılarda ziraîlerin sorunları konuşulmaktadır. Türkiye'de de böyle toplantılar düzenlenmelidir. Ziraîlerin sorunları konuşulmalıdır. Türkiye'de de böyle toplantılar düzenlenmelidir. Ziraîlerin sorunları konuşulmalıdır.

Çarşımızı Boşaltmıyalım

V. YAZAY

Gecelerimiz her akşam aynı medyanın elinde kütük bir şey arayorduk. Türk çarşısını aradı taradık bulamadık, nehayet kompozisyon getirdi; getirtilmiş ama, fiyatı asami 125 mülkiyemiz bu ayra için iki maddesi ödeme mecburiyetinde. Kompozisyonlar için o zaman Türk çarşısını boşaltmamızı istedi. Alacak ki geçer fiyatı istenecekti. Alınan bile görmedi!

Türk çarşısını boşaltmak bu küçük masanın da giderilmesidir ki, her Türk ferdi için daha dikkatli olmayı muhtemeldir. Belki bu gün yeni kurulan ticaret müesseselerine bakıp, pazarların karışmasını içün bir kaç kuruş daha fazla ödemeye mecbur kalıyoruz fakat leri ni için kendi kendimize bir yatırım yapmayı düşünmeliyiz. Kurulan her yerde mara kale hilelinden herhangi aktarıldığı bir bakışı beklemekte oluyoruz. Türk çarşısında bulamadığımız kompozisyonlar fiyatlarla beraber satılmakta. Fiyatlar artmakta, fiyatlar artmakta, fiyatlar artmakta.

Kompozisyonlar bazı gelirleri biraz daha fiyatları ile ilgili olarak belirlenmiştir. Fakat bunların muvafakat olduğu ne gözlem kaydedilmelidir. Ticarette mahsumun ilâk etmesi maksadıyla bir midet için daha ucuz satış fiyatları kullanmak tarzı kaderdeki bir takattir. Mahsum

Birlik Destanı

Bütün davai vurdu. heryer silindi Köye bayrak geldi, Mehmetler geldi Türk tarih derinleride silindi Köye birlik geldi, uğurlar geldi

Çalınan eserlerin gençlikler olsun Güdülerlik köyle, seringile doluns Türkün acıları, derdi kayboluns Köye birlik geldi, uğurlar geldi

Bütün haklarını bana verdiren Birlik tanımız Türkiye Türk diyen Türkün başı olmasın Türkü düğün Köye uğur geldi, Mehmetler geldi.

Köylü kardeş durma çağış pabala Dönün kara toprak sevdiğin hala Bak bak gülerime nur dolu dela Köye birlik geldi, uğurlar geldi.

Her an düşün: "Türküm, Türkiye yaparım, Birliğe ayrılmayın, aklı yaparım, Tek yürek, tek duygu, seyar, seyarım Köye uğur geldi, Mehmetler geldi."

Birlik güvenim düpten yolunda Mayasın dal olur Birlik daimde Birlik tek kuvveti benim kulunda Köye güçlük geldi, illüller geldi.

Bekim bir tek eim yalnız seni var İki ele baktım iki seni var Birleşen kuvvetin gir nefesi var Köye birlik geldi, uğurlar geldi;

Burdurda Birliğin aşkı bir can Birlik aşkıdır dudarında kan Birlikle yikanılır bu güzel vatan Köye birlik geldi, uğurlar geldi.

ÖZGEÇMİŞ

Emrah Balıkçıoğlu, 14 Mart 1987’de KKTC’nin Girne ilçesine bağlı Yukarı Girne’de doğdu. İlkokulu 1993-1998 yılları arasında Girne Karaoğlanoğlu İlkokulunda, ortaokulu 1998-2004 yılları arasında Girne 19 Mayıs Türk Maarif Kolejinde okudu. 2009 yılında ODTÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü bitirdi. 2012 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında yüksek lisansını tamamladı.

